שו״ת · אחרונים

שות מהרף

רבי יעקב פראג'י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שות מהרף

רבי יעקב פראג'י

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-מהרף/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 5
סימן ב 9
סימן ג 13
סימן ד 21
סימן ה 23
סימן ו 29
סימן ז 35
סימן ח 44
סימן ט 46
סימן י 50
סימן יא 51
סימן יב 63
סימן יג 64
סימן יד 65
סימן טו 67
סימן טז 70
סימן יז 71
סימן יח 79
סימן יט 87
סימן כ 90
סימן כא 91
סימן כב 92
סימן כג 98
סימן כד 100
סימן כה 104
סימן כו 106
סימן כז 109
סימן כח 111
סימן כט 112
סימן ל 117
סימן לא 118
סימן לב 123
סימן לג 127
סימן לד 127
סימן לה 128
סימן לו 130
סימן לז 135
סימן לח 136
סימן לט 138
סימן מ 143
סימן מא 144
סימן מב 148
סימן מג 150
סימן מד 151
סימן מה 153
סימן מו 154
סימן מז 163
סימן מח 183
סימן מט 187
סימן נ 195
סימן נא 199
סימן נב 204
סימן נג 212
סימן נד 213
סימן נה 219
סימן נו 221
סימן נז 229
סימן נח 233
סימן נט 239
סימן ס 246
סימן סא 247
סימן סב 260

סימן סג 262
סימן סד 263
סימן סה 265
סימן סו 267
סימן סז 268
סימן סח 269
סימן סט 271
סימן ע 271
סימן עא 272
סימן עב 273
סימן עג 273
סימן עד 275
סימן עה 276
סימן עו 277
סימן עז 278
סימן עח 284
סימן עט 286
סימן פ 288
סימן פא 289
סימן פב 290
סימן פג 291
סימן פד 293
סימן פה 295
סימן פו 296
סימן פז 298
סימן פח 299
סימן פח 299
סימן פט 300
סימן צ 302
סימן צא 306
סימן צב 308
סימן צג 309
סימן צד 310
סימן צה 312
סימן צו 313
סימן צז 313
סימן צח 314
סימן צט 315

שו"ת מהר"י פראגי

סימן א

כתב הרמב"ם בפ"ג מה' נזירות. ז"ל שמשון לא היה נזיר גמור שהרי לא נדר בנזיר אלא המלאך הפרישו מן הטומאה וכיצד היה דינו אסור ביין ואסור בתגלחת ומותר להטמא למתים ודבר זה מפי הקבלה עכ"ל וכתב עליו הריק"ש ז"ל וז"ל ואפ' לי לומר דמשום הכי חשיב לנזירות שמשון דבר הנדור לחייב המתפיס כסתמי דמתני' לפי שלא היה לחייב איסורו מן התורה אם מפי הקבלה ע"י מלאך ונהג בו וקבלו על עצמו לפיכך מי שאמר הריני נזיר כשמשון הרי זה נזיר מן התגלחת ומן היין לעולם ומותר ליטמא למתים עכ"ל ואני בעניי נ"ל לתרץ כת' מרן מוהריק"א ז"ל בכסף משנה וז"ל שמשון לא היה נזיר גמור וכו' משנה שם נזי' שמשון הכביד שערו אינו מקל ואם נטמא אינו מביא קרבן טומאה. ובגמרא מני מתניתין לא רבי יהודה ולא רבי שמעון דתני' רבי יהודה אומר נזיר שמשון מותר ליטמא למתים שכן מצינו בשמשון שנטמא רבי שמעון אומר האומר נזיר שמשון לא אמר כלום שכן מצינו בשמשון שלא יצאת נזירות מפיו מני לא רבי יהודה ולא רבי שמעון אי רבי יהודה האמר לכתחלה ומתני' קתני אם נטמא אי רבי שמעון האמר לא חיילא עליה נזירות כלל לעולם רבי יהודה היא ואיידי דקתני גבי נזיר עולם אם נטמא תנא גבי נזיר שמשון אם נטמא ושמשון לאו נדור הוא והכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן התם מלאך הוא דקאמר ומנא לן דאיטמי למתים גמרא גמירי לה וידוע דהלכה כרבי יהודה לגבי רבי שמעון ועוד דסתם מתניתין כותיה. *)איתא תו בגמ' לימא בפלוגתא דהני תנאי קמיפלגי דתנן הרי עלי כבכור רבי יעקב אסר ורבי יוסי מתיר מאי לאו רבי יהודה סבר לה כר' יעקב דאמ' לא בעינ' דבר הנידר ור' שמעון סבר לה כרבי יוסי דאמ' בעינ' דבר הנידר לא דכ"ע בעינן דבר הנידר ושאני גבי בכור דכתב ביה לה' לרבות את הבכור ורבי יוסי אמר לך ההוא לה' מבעי ליה לרבו' חטאת ואשם שכן מתפיסן בנדר ורבי יעקב אמר לך בכור נמי מתפיסו בנדר הוא דתנן מנין לנולד לו בכור בתוך עדרו שמצוה עליו להקדישו שנ' הזכר תקדיש ורבי יוסי אמר לך נהי דמצוה להקדישו אי לא מקדיש ליה מי לא קדוש גבי נזיר נמי הכתי' לה' ההוא מבעי ליה לכדתני' אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם אחד שבא אלי מן הדרום יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו תלתלים אמרתי לו בני מה ראית לשחת שער נאה זה אמר לי רועה הייתי לאבי והלכתי לשאוב מים מן המעין נסתכלתי בבבואה שלי ופחז יצרי עלי ובקש לטורדני מן העולם אמ' לו ריקא מפני מה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך שסופך להיות

רימה ותולעה העבודה שאגלחך לשמים עמדתי ונשקתיו על ראשו אמרתי לו כמותך ירבו נזיר' בישר' עליך הכתוב אומר איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' ושמשון לאו נדור הוא וכו':

והר"י ן' לב כתב בתשובה שקשה לו על פסק זה דרבי' דבנדון דידן פליג רבי יהודה ורבי יעקב בפ"ק עם רבי שמעון ורבי יוסי דס"ל לר"ש ורבי יוסי דבעי' שידור בדבר הנדו' ומשום הכי אמר רבי שמעון דלא חיילא נזירות שמשון כלל דשמשון לא נדור הוא אלא מלאך הוא דקאמ' כי נזי' אלהים יהיה הנער מן הבטן ור"י נמי ס"ל דבעי' דבר הנדור ומשום הכי מתיר במי שאמ' הרי עלי כבכור והוה ליה ר' שמעון ורבי יוסי תרי ורבי יעקב ורבי יהודה תרי וכיון דרבי יוסי לגבי כל חד מהני הלכתא כוותיה שמעינן דהלכתא כר"י ורבי שמעון וכיוצא בזה פסק בהל' טומאה בפלוג' דאחותו ארוס' ויותר קשה לפי המסקנא דקאמר דלכ"ע בעינן דבר הנידר. דא"כ רבי יוסי ורבי שמעון ורבי יעקב כולהו סבירא להו דבעינן דבר הניד' ולא חייל כלל נזירות שמשון ואי משום הא לחוד לא הוה קשה שנוכל לומר שפסק כרבי יהודה משום דסתם לן תנא כוותיה הריני כשמשון כבן מנוח וכו' ה"ז נזיר שמש' ואי קשיא הא קשיא איך פסק הרמב"ם תרתי דסתרן אהדדי פסק דבעינן דבר הנידר ופסק כרבי יהוד' דחייל נזירות שמשון אע"ג דשמשון לאו נדור הוא ומה שעלה בדעתי בתירוץ קושיא זו דס"ל להרמב"ם במאי דאתמר בגמרא גבי נזיר נמי הא כתיב לה' ומשני ההוא מבעי ליה לכדתני' אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזיר טמא חוץ מאדם א' שבא אלי מן הדרום יפה עינים וכו' אמרתי לו כמוך ירבו נזירים בישראל עליך הכתוב אומר איש כי יפליא לנדור נדר נזיר להזיר לה' לרבות דבר שאינו נידר כי היכי דמרבינן משום דכתיב כי ידור נדר לה' לרבות את הבכור לרבי יעקב ולרבי יוסי חטאת ואשם ובהכי לא סתרן מתני' אהדדי דהא תנן במתני' טובא דבעינן דבר הנידר וסתם לן רבי דחייל נזירות שמשון אע"ג דלאו נדור הוא עכ"ל ודבר ברור הוא כמה דוחק לומר דבר שלא נזכר בגמרא אפילו ברמז. ולי נראה לתרץ מענין אחר דאמרי' בגמרא ושמשון לאו נדור הוא והכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן התם מלאך הוא דקאמר ופרש"י והא כתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער וקס"ד דמנוח קאמר להא מלתא דהוה ליה נדור דאדם מדיר את בנו בנזיר מלאך הוא דקאמר כי נזיר אלהים יהיה הנער מן הבטן אבל מפיו לא יצא עכ"ל והשתא איכא למימר לעולם לרבי יהודה בעינן דבר הנדור ומאי דאמר דחייל נזירות שמשון הוי טעמא משום דס"ל דהוי דבר הנידר דמאי דכתיב כי נזיר אלהים יהיה הנער מנוח הוא דקאמ' ליה ע"כל מרן מוהריק"א ז"ל בכ"מ ואני בעניי קשה לי לפי דברי מר"ן דמנוח הוא דאמר כי נזיר אלהים יהיה הנער אם

כן שמשון הו"ל נדור מאביו והוה ליה כשאר נזיר דעלמא וכיון שכן אמאי ליתיה בשאלה עוד קושיא לי איך יתכן לומר מנוח קאמר כי נזיר אלהים יהיה הנער והלא כד ס"ד דתלמוד' דמנוח קאמר כי נזיר אלהים וגו' והקשה ושמשון לאו נדור הוא ופירשו בתוס' דקס"ד שהמלאך היה אומר לאביו שיזירנו לכשיולד דחו בגמרא סברא זו ואמרו מלאך הוא דקאמר ופירשו בתוס' מלאך הוא דקאמר ליה בנבואה ולא יצא נזירות לא מפיו ולא מפי אביו ע"כ הרי בגמרא דחו סבר' זו ואיך נקום אנן וגמרי' ולע"ד נראה דהא לא קשיא מידי דשפיר מצינא למימר דרבי יהודה ס"ל דשמשון נדור מאביו הוא דמאן שמעת ליה דקאמר שמשון לא נדור הוא רבי שמעון הוא דקאמר וכיון שכן הא דמקשה תלמודא ושמשון לאו נדור הוא לרבי שמעון קא מקשה ומדמקשה תלמודא בלשון תמיהה משמע ודאי דפשיטא ליה לתלמודא דשמש' נדור הוא דדברי המלאך הם צווי דמצוה לאביו שידירהו ומסתמא עשה מנוח כדברי המלאך והכי מצאתי בתשובה להרשב"א סי' תש"ו ז"ל מדאמר דרך תימה שמע מינה דמלתא דפשיט' ליה הרי למדנו דסתם תלמודא ס"ל דשמשון נדור הוא וכיון שכן על כרחין אית לן למימר דרבי יהודה ס"ל הכי וכשדחו בגמרא ואמרו התם מלאך הוא דקאמר היינו דוקא לרבי שמעון הוא דס"ל הכי וליכא למימר דרבי יהודה מפיק נזירות שמשון מלה' דכתיב גבי נזיר לרבות נזירות שמשון דחייל על מאן דמתפיס ביה דהא בגמרא מצרכינן ליה לעובדא דשמעון הצדיק ועוד דאם איתא לא הוה שתיק תלמודא מלאשמעינן ועוד דהוה ליה לתלמודא להקשות לרבי יהודה מדידיה אדידיה דבריש פ"ב דנדרים אמרי' לרבי יהודה המתפיס בדבר האסור לא חייל דבעי שיתפיס בדבר הנדור אלא ודאי לרבי יהודה לא קשה מידי דס"ל שמשון נדור הוא מפי אביו ואקושיא קמייתא דקשיא לן דכיון דנדור הוא אמאי ליתיה בשאלה י"ל דהא והא איתנהו מלאך הדירו על פי שמיא ומנוח אביו עשה צווי המלאך והדירו והורכב אתרי ריכשי חשיב מודר מן השמים וליתיה בשאלה וחשיב מודר מאביו דמאן דמתפיס ביה חייל עליה נזירותו:

ובזה שכתבנו נתישבו דברי מר"ן ונתבאר פסק הרמב"ם באר היטב בלי שום קושיא ובלי דוחק דהא רבי יוסי ורבי יעקב לא מיירו בנזירות כלל וקאמר תלמודא דתרווי' בעי דבר הנדור והשתא דאתבריר לן דסתם תלמודא ס"ל דשמשון נדור הוא ובהא שמעינן דרבי יהודה נמי ס"ל הכי. הכי נמי אית לן למימר דרבי יעקב ורבי יוסי נמי הכי סבירא להו דשמשון נדור הוא ובהכי עלה פסקיה דהרמב"ם ז"ל על יסודו:

ובעל לחם משנה כתב שנראה לו דברי מהר"י ן' לב והקשה על דברי מר"ן מוהריק"א ז"ל וז"ל נ"ל הכרח אחר עצמי אשר בעבורו הוצרך רבי' למשכוני נפשיה דבפ"ב דנדרים

ברישיה אמרינן ואלו מותרין חולין שאוכל לך כבשר חזיר כע"א כעורות לבובין וכו' ואמרי' שם בגמרא טעמא דאמר חולין וכו' ואלא רבי יהודה היינו רישא כלומר כבר תנינא לה בפרקין דלעיל ואי רבי יהודה דאית ליה נזירות שמשון לא בעי שיתפיס בדבר הנדור אלא אפילו מתפיס בדבר האסור כדמשמע פשטא דסוגיי' דפ"ק דנזיר א"כ אדמקשה בגמרא הא תני לה רישא ליקשי ליה טפי דאי אפשר לומר דמתניתין רבי יהודה דקאמרא דבע"א ובעורות לבובין לא מהני משום דבעי שיתפיס וכו' כדפירשו שם בגמרא טעמא ורבי יהודה אפילו מתפיס בדבר האסור הוי נדר אלא ודאי דטעמא דרבי יהודה בנזירות שמשון משום דכתיב לה' כדכתב מהריב"ל ויש סעד לתומכו לפ' מהריב"ל שפ' שטעמו של רבי' ז"ל משום דמפיק ליה מלה' ולא כמו שפירש מוהריק"א ז"ל דטעמא דאית ליה דשמשון נדור הוא דקרא דכי נזיר אלהי' מנוח הוא דקאמר ליה דאם כדבריו איך כתב רבי' שהרי לא נדר בנזיר הא מ"מ אביו הדירו כיון דמנוח קאמר כי נזיר אלהים וגו' וקי"ל איש מדיר את בנו בנזי' עכ"ל ולע"ד הא לא מלתא היא דאיך יתכן להקשות מדחזינן לרבי יהודה דקאמר בנזיר שמשון דחייל מכלל דס"ל לרבי יהודה דאפילו מתפיס בדבר האסור הוי נדר דמאן מוכח דנזי' שמשון לא הוי נדור ועוד הא שמעינן ליה לרבי יהודה במתניתין ובברייתא דבעי דבר הנדור ומאן דמתפיס בדבר האסור לרבי יהודה לא אמר כלום א"כ איך יתכן דישבוק תלמודא מלתיה דרבי יהודה דקאמר לה בהדיא דהמתפיס בדבר האסור לאו כלום הוא ונקיט ליה מלתא דרבי יהודה בנז' שמשון איפכא ממאי דאשכחן לרבי יהודה בהדיא דס"ל כדי להקשות הא ודאי לאו מלתא היא אלא אי איכא לאקשויי הכי הוא דאי אית' דרבי יהודה ס"ל בנזי' שמשון לא בעינן דבר הנדור קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה דהא שמעינן ליה במתניתין ובברייתא דהמתפיס בדבר האסור לא אמר כלום אלא ודאי מדלא אשכחן בשום דוכתא דמקשה הכי תלמודא שמעינן דפשיטא ליה לתלמודא דס"ל לרבי יהודה דשמשון נדור הוא. עוד אם אית' דס"ל לתלמודא דשמשון לאו נדור הוא ואשכחן כמה סתמי דמתני' דאית להו דהמתפיס בנזירות שמשון נתפס ואיכא סתמי טובא דתנו בעינן שיתפיס בדבר הנדור לא הוה שתיק תלמודא מלהקשות והוה רמי מתניתין אהדדי ולברורי האי מלתא וכל שכן השתא דאשכחן דתלמודא מוקי לה' דכתיב גבי נזיר דאצטר' לעובדא דשמעון הצדיק אם אית' הוה ליה לתלמוד' על כל פנים להקשות ולרבי יהודה מנא ליה לרבות נזיר שמשון שכך הוא דרך התלמוד וברור הוא ומה שכתב בעל לח"מ דרבי יהודה אית ליה נזיר שמשון לא בעי שיתפיס בדבר הנדור כדמשמע פשטא דסוגייא דפ"ק דנזירות אחר המחילה לא ידענא מהיכן משמע זה אדרבא התם אמרינן כולי עלמא בעינן דבר הנדור

ומשמע דגם רבי יהודה ס"ל הכי ואם איתא דשאני ליה לרבי יהודה נזירות שמשון משום דכתיב לה' אדמתרץ תלמודא אליבא דרבי יעקב ושאני גבי בכור דכתיב ביה לה' כל שכן דהוה ליה לתלמודא לתרץ גבי נזירות שמשון דכתב לה' דהוו עניינא דמסכתא וגם עסיק בה דפתח בנזירות שמשון ואמר מני מתניתין אם אית' לא הוה שתיק מנה. עוד גבי בכור פשוט שם בפ"ק דנזיר דלא הוה סגי ליה רבוייא דלה' בלחוד דאצטריך לרבי יעקב למימר בכור נמי מתפיסו בנדר ומשום הכי הוא דאהני ליה רבויא דלה' וכיון שכן על כרחין לומר דאי מרבינן ליה מלה' צריך לומר והתפיסו אביו נמי בנזיר דלא מהני ליה רבוייא אלא א"כ יש בו צד התפסה על ידי אדם הרי נתברר לנו דשמשון נדור הוא ונתקיימו דברי מרן רבי' הגדול ופסק הרמב"ם ז"ל זכותם יסייען:

ומה שהקשה בעל לחם משנה על מרן וכתב אם כדבריו איך כתב הרמב"ם שהרי לא נדר בנזיר הא מ"מ אביו התפיסו לע"ד לא קשה מידי שהרי דינו זה דהרמב"ם הוא לאשמעינן דשמשון לא היה נזיר גמור ומפני שיש לשאול ולמה לא יהיה נזיר גמור דהא קימא לן דהנודר מדבר אחד מהדברים שהנזי' אסור בהם הרי זה נזיר גמור וכמו שכתב הרמב"ם בפ"א מה' נזירות האומר הריני נזיר מהחרצנים בלבד או מן הזגים בלבד או מן התגלחת בלבד וכו' הרי זה נזי' גמור וכל דקדוקי נזירות עליו א"כ מאי טעמא לא יהא שמשון נזיר גמור:

ונתן טעם לדבר שהרי לא נדר בנזיר פירש הוא מעצמו אלא המלאך הפרישו מן הטומאה דהיינו דברים שהנזיר אסור בהם כדכתיב ואל תאכלי כל טמא ודרשו רבותי' מאי כל טמא רבי יצחק דבי רב אמי דברים האסורין לנזיר ע"כ וממה שהפרישו המלאך הפרישו אביו כמו שצוהו המלאך:

סימן ב

ספק נזירות להקל כתב הריק"ש ז"ל ואפילו ספק נזירות שמשון כן דעת כל חכמי דורות הראשונים וריב"ל סי' פ"ז ורשד"ם י"ד סי' קל"א פסקו דספק נזירות להחמיר ולראשונים ז"ל שומעים וכן נראה דעת הרמב"ם בסתם מתניתין דפ"ד דטהרות מדסתם וכת' ספק נזירות להקל וצריך לומר דהרמב"ם ז"ל סמך על דברי רבא דאזלא סוגיי' דתלמוד' כוותיה סוף פ"ב דמסכ' נזיר ועיין שם בדברי התוספות ז"ל וסובר דכי מתרץ רבא אי תניא תני' בפ"ב דנדרים הכי קאמר הדעת נותנת דלא מפלגינן בדין נזירות דכיון דבסתם נזירות ספיקו חמור מודאו לא מעייל אינש בספיקא כלל אפילו הנודר בשמשון ומשום הכי פסקו ז"ל כסתמא דתלמודא דמסכת נזי' דאפילו ספק נזירות להקל וכן פסק ותני הרמב"ם

ז"ל ספק נזירות וכו' ע"כ לשון הריק"ש ז"ל ומפני שראי' דברי הריק"ש מגומגמים שנר' שנפל בהם ט"ס ראיתי לכתוב הסוגי' דפ"ב דנדרים לברר הדברים מה שנ"ל לפרש בה פירוש שיסכים לדעת הריק"ש ז"ל תנן בפ"ב דף י"ח ע"ב סתם נדרים להחמיר ופירושם להקל כיצד אמר הרי עלי כבשר מליח כיין נסך אם של שמים נדר אסור אם משל ע"ז נדר מותר ופירשו הרא"ש והר"ן ז"ל דבשר מליח ויין נסך משמע של שמים ומשמע של ע"ז ובגמרא והתנן ספק נזירות להקל אמר רבי זירא לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן וכו' אמר אביי במאי אוקימתא לספ' נזירות להקל כרבי אליעזר אימא סיפא וכו'. אלא הא רבי יהודה והא רבי שמעון דתניא הריני נזיר אם יש בכרי זה מאה כור והלך ומצאו שנגנב או שאבד רבי יהודה מתיר ורבי שמעון אוסר ורמי דרבי יהודה א"ר יהודה מי אמר רבי יהודה לא מעייל איניש נפשיה לספיקא ורמינהי סתם תרומה ביהודה אסור ובגליל מותרת שאין אנשי הגליל מכירין את תרומת הלשכה טעמא דאין מכירין הא מכירין אסירא אמר רבא גבי כרי קסבר כל שספיקו חמור מודאו לא מעייל נפשיה לספיקא דאילו גבי נזיר ודאי מגלח ומביא קרבן ונאכל על ספיקו לא מצי מגלח אמר ליה רבי הונא ברבי יהודה לרבא נזיר עולם מאי אמר ליה נזיר עולם נמי חמור מודאו דאלו ודאו הכביד שערו מיקל בתער ומביא שלש בהמות ואלו ספיקו לא הריני נזי' שמשון מאי אמר ליה נזירות שמשון לא תניא אמר ליה והאמר רבי אדא בר אהבה תניא נזיר שמשון אמר ליה אי תני' תני' ע"כ בג' ופרש"י והתנן ספק נזירות להקל דאמרינן במסכת נזיר הריני נזיר אם זה פלוני נזיר שבא לנגדי והלך לו אותו שאינו יודע אם נזיר אם לאו אינו נזיר ונזירות היינו כנדרים והיכי קתני סתם נדרים להחמיר אלא הא רבי יהודה ברייתא דספק נזירות והא רבי שמעון מתני' דקתני סתם נדרים להחמיר מי אמר רבי יהודה לא מעיי' איניש נפשיה לספיקא כגון הכא דכשנדר לא על דעתיה דהכי נדר שאם נגנב הכרי הוי ספק אם היה שם מאה כור שיהא נזיר באותה ספיקא הא מכירין אסירא ואע"ג דבסתם נדר וספק אי בתרומת הלשכה אי בתרומת הגורן דמעייל איניש נפשיה לספיקא דאמרינן על דעת תרומת הלשכה נדר גבי כרי להכי מתי' רבי יהודה דקסבר לא מעייל איניש דכיון דספיקו חמור מודאו ודאי לא מעייל נפשיה באותה ספיקא לחומרא אלא על דעת כן ודאי נדר שאם הכרי בעין דמשכח ליה אם יש שם מאה כור דלהוי נזיר כדיניה אבל לא משכח ליה בעין דלהוי נזיר מספיקא לחומרא דגבי נזיר מספיקא הויא חומרא יותר מודאו דאילו נזיר ודאי איכא האי קולא דלסוף נזירות מגלח ומביא קרבנו ונאכל ואלו ספק נזירות דנגנב הכרי לא מצי מגלח לפי שאינו מגלח אלא על קרבן והא לא מצי לאתויי קרבן דדילמא לאו נזיר הוא וקא מייתי חולין לעזרה הילכך לא מעייל נפשיה

בהאי ספיקא אבל גבי תרומה אמרי' מעייל נפשיה לספיקא דאלו אמר תרומת הלשכה מספיקא לא הוי טפי חומרא מודאי יותר אם אמר בפיו הרי עלי כתרומת הלשכה אמר הריני נזיר עולם אם יש בכרי הזה מאה כור דהכא ליכא למימר ספיקו חמור מודאו דאפילו בודאו דמדד הכרי ויש בו מאה כור לא יתגלח לעולם מאי איכא למימר אמאי לא מעייל נפשיה לספיקא אפי' היכי דאמר הריני נזיר עולם הוי נמי ספיקו חמור מודאו דאלו נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער ומביא שלש בהמות חטאת עולה ושלמים כדין נזיר ואלו ספק נזיר עולם לא מצי לאתויי קרבן דשמא לאו נזיר הוא אמר הריני נזיר שמשון דלא מגלח לעולם כלל מאי איכא למימר אמאי קאמר רבי יהודה מותר הא ליכא למימר דספיקו חמור מודאי אמר לא תני' לא אשכחן שום ברייתא דקתני הריני נזיר שמשון דליתיה כלל וכי אמר הריני נזיר שמשון דליחול עליה נזירות כלל משום דשמשון לא יצא נזירות מפיו דהא הוה מטמא למתים כי הוה קטיל להו הילכך לספיקא לא עייל נפשיה. והתני' נזיר שמשון שאומר הריני נזיר שמשון הרי הוא נזיר שמשון ואינו מיקל בתער ומטמא למתים כשמשון אי תניא תני' אם אשכחת ברייתא תניא דאיכא לתרוצה הכי משום הכי מתיר רבי יהודה דלא מעייל נפשיה לספיקא וליכא למימרא דרבי יהודה עכ"ל שני לשונות האחרונים דרש"י קשו לי טובא דמה שכתב לא אשכחן שום ברייתא דקתני הריני נזיר שמשון דליחול עליה נזירות כלל משמ' דליכא שום ברייתא דקתני דמאן דמקבל עליה נזירות שמשון שיחול כלל אלא קבלתו נזירות שמשון לאו כלום היא דלא מתפיס בדבר הנדור והעד על זה דיהיב טעמא וקאמר משום דלא יצא נזירות מפיו. וזה קשה להלמו והלא משנה ערוכה בפ"ק דנזיר תנן הריני כשמשון כבן מנוח וכ' הרי זה נזיר שמשון תו תנן התם מה בין נזיר עולם לנזי' שמשון נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער וכ' נזיר שמשון אינו מיקל וכו' הרי משנה ערוכה וסתמית ועוד האי סברא דשמשון לא יצא נזירות מפיו היא סברת רבי שמעון אבל רבי יהודה דפליג עליה ס"ל נזיר שמשון חיילא דבפ"ק דנזיר דף ד' תניא רבי יהודה אומר נזיר שמשון מותר ליטמא למתים שכן מצינו בשמשון שנטמא רבי שמעון אומר האומר נזיר שמשון לא אמר כלום שלא מצא' דשמשון שיצאה נזירו' מפיו. הרי הא דכתב רש"י לא יצדק אלא לרבי שמעון אבל רבי יהודה פליג עליה וס"ל נזירות שמשו' חייל ואנן בשמעתין קא שקלינן וטרינן אליבא דרבי יהודה. עוד יש לדקדק במה שגזר בסוף לשונו וקאמר הילכך לספיקא לא עייל נפשיה דמשמע דמשום הא דאמרן דלא חייל משום הכי לא עייל נפשי' לספיקא איך האי גזרה נפקא מהאי דאמרן ולא עוד אלא אדרבא אני רואה מהאי דכתב

דליתיה לנזירות שמשון כלל לית כאן לא ספיקיה ולא ודאיה ולא שייך למימר לא מעייל איניש לספיקיה:

והנראה לע"ד הא דכתב רש"י לא אשכחן שום ברייתא דקתני הריני נזיר שמשון דליתיה כלל לא קאי להאומר הריני נזיר שמשון במוחלט ולא מזכיר דזהו משנה סתמית ובריייתא מחלוק' דרבי יהודה ורבי שמעון וכדכתבנו אלא דברי רש"י קאי ברייתא דלעי' דכרי מחלוקת דרבי יהודה ורבי שמעון דעלה קא שקלי וטרו בגמרא וכמו שמוכיחין דברי רש"י דלעיל:

וכמו שפירשו הרא"ש והר"ן אלא שרש"י קצר בלשונו שסמך על המובן והכי הוא פירוש דברי רש"י לא אשכחן שום ברייתא בההוא מחלוקת דכרי רבי יהודה ורבי שמעון דנקיט לה בנזירות שמשון וקתני הריני נזיר שמשון אם יש בכרי זה וכ' דליתיה כלל פירוש להאי פלוגתא ליתיה כלל דלא שייכא דכי אמר הריני נזיר שמשון אם יש בכרי זה וכו' דליחול כלל כלומר דלא משכחת תנא דיימר שיחול דאפילו תנא דקאמר בנזירות דעלמא הריני נזיר אם יש בכרי זה וכו' דחייל דהוא רבי שמעון בר פלוגתיה דרבי יהודה הכא בנזירות שמשון ס"ל אפילו נדר בהידיא במוחלט בלא תנאי לא חייל דסבר דלא נדר בדבר הנדור דשמשון לא יצא נזירות מפיו ומה שכתב רש"י עוד הילכך לספיקא לא עייל נפשיה לא קאי אמאי דסליק מניה אלא קאי לתחלת הדברים שתירץ ואמר גבי כרי לא מעייל נפשיה לספיקא חזר כאן לקיים דבריו והכי קאמר מדלא אשכחן גבי נזירו' שמשון תניא הריני נזיר אם יש בכרי זה הרי זה נזיר שפיר מה דתריצנא לספיקא לא עייל נפשיה וכשחזר רבי הונא והקשה לרבא והא רבי אדא בר אהבה תניא נזיר שמשון על כרחין לפרש תני נזיר שמשון בלי מחלוק' רבי שמעון אלא דברי רבי יהודה בלבד והכי קתני האומר הריני נזיר שמשון אם יש בכרי זה וכו' הרי זה מותר דברי רבי יהודה וליכא מאן דפליג והשיב לו רבא אי תניא תני' ס"ל לרש"י דלא חזר בו רבא מתרוצא קמא ופירש"י דהכי הוא כוונת רבא אי אשכחן תניא האומר הריני נזיר שמשון אם יש בכרי זה וכ' רבי יהודה מתיר תני' כלומר שנויה היא בבית המדרש ולא משבשתא ואפילו הכי ליכא למרמא דרבי יהודה דאיכא לתרוצה הכי משום הכי דעתי' רבי יהודה דאפילו בנזירות שמשון טעמו דלא מעייל לספיקא זהו מה שנראה לע"ד בפירו' דברי רש"י ז"ל ונראה לע"ד דהטעם דבנזירות שמשון אע"פ שאין ספיקו חמור ס"ל דרבא דלרבי יהודה לא מעייל נפשיה לספיקא דהא רבא קאמר דטעמא דלא מעייל איניש נפשיה לספיקא דנזירות דעלמא הוא משום דספיקו חמור מודאו ומאי חומרו הוא דכשהכביד שערו לא מצי לגלח נמצא דמשום האי חומרא דלא מצי לגלח הוא דאמרינן לא מעייל נפשיה

מספק להאי חומרא א"כ בנזירות שמשון דאית ביה האי חומרא בעצמה דאפילו הכביד שערו לא מצי לגלח כלל הוא הדין והוא הטעם דכיון דמשום האי חומרא לא מעייל איניש לספיקא מה לי ספיקו חמור מודאו מה לי ספיקו כודאו הא מ"מ אמרינן דהאי חומרא לא מעייל איניש נפשיה לא מספיקא הרי האי חומרא דאיתא בספק נזירות דעלמא איתא נמי בודאי נזירות דשמשון נמצא דנזירות שמשון בהאי חומרא שוה ודאו לספק נזירות דעלמא וכי היכי דאמרינן בנזירות דעלמא לא מעייל נפשיה להאי חומרא מספק הוא הדין בנזירות שמשון נמצא לפי זה כי קאמר רבא אי תניא תני' הדר ביה רבא לומר דהא דאמר' כל שספיקו חמור מודאו וכו' לאו דוקא צריך שיהיה הספק חמור מודאי אלא עיקר הדבר הוא בדבר שהוא חמור דלית ליה תקנה לא מעייל איניש נפשיה להההוא חומרא מספק אלא מתחלה דמיירי בנזירות דעלמא דלית ביה האי חומרא אלא בספיקו קאמר כל שספיקו חמור מודאו ולבתר איתבריר דלאו דוקא הוא ולפי זה על כרחין לומר דספק נזירות להקל גם בנזירות שמשון דהוא הדין והוא הטעם זה מה שנר' לע"ד להרחיב ולהביא ראיה לדברי מהריק"ש ז"ל שכתב לדברי הראשונים שומעין שכתבו שספק נזירו' להקל גם בנזירות שמשון:

סימן ג

הרמב"ם פי"ו מהלכות מאכלות אסורות תבלין שהם שנים או שלשה שמות ממין אחד או שלשה מינים משם אחד מצטרפין לתבל ולאסור וכן לחמץ כיצד שאור של חטים ושאור של שעורים הואיל ושם שאור אחד הוא אינן כמין ושאינו מינו אלא הרי הם כמין אחד ומצטרפין לשער בהם כדי לחמץ בעיסה של חטים אם היה טעם שניהם טעם חטים או כדי לחמץ בעיסה של שעורים אם היה טעם שניהם טעם שעורים שלשה שמו' ממין א' כיצד כגון כרפס של נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גנה אע"פ שכל אחד מהם שם בפני עצמו הואיל והם מין אחד מצטרפין לתבל עכ"ל:

וכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל בכסף משנה תבלין שהם שנים או שלשה שמות ממין א' או שלשה מינים וכו' שם תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או ממין שלשה אסור ומצטרפין ר' שמעון אומר שנים ושלשה שמות ממין אחד או שני מינים משם אחד אינם מצטרפין ופירש שם רבי' שיעור זאת המשנה כן תבלין שנים שלשה שמות ממין אחד או שלשה מינים משם א' מצטרפין לאסור ואין הלכה כרבי שמעון וכתב הראב"ד א"א זה אינו כלום שהרי חמירא דחיטי וחמירא דשערי וחלא דחמרא וחלא דשיכר' שמא חד חשיב להו בע"ז ועוד השמות הללו אסורין הם עכ"ל טעמו דגרסינן בפ' בתרא דע"א חלא

דחמרא וחלא דשיכרא וחמירא דחיטי וחמירא דשערי אביי אמר בנותן טעם בתר טעמא אזלינן והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד והוה ליה מין בשאינו מינו ובנ"ט ורבא אמר במשהו בתר שמא אזלינן והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי והוה ליה מין במינו ומין במינו במה שהו אמר אביי מנא אמינא לה דתניא תבלין שנים ושלשה שמות והם מין אחד או מין שלש אסורין ומצטרפין ואמר חזקיה הכא במיני מתיקה עסקינן הואיל וראוין למתק בהם הקדרה אי אמרת בשלמא בתר טעמא אזלינן כוליה חד טעמא הוא אלא אי אמרת בתר שמא אזלינן האי שמא לחוד והאי שמא לחוד ורבא אמר לך הא מני רבי מאיר היא דתניא רבי יהודה משם רבי מאיר מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זה עם זה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ופרש"י חמירא דחיטי וחמירא דשערי חד דחולין וחד דתרומה ונפלו זה לתוך זה תבלין שנים ושלשה שמות והם מין אחד או מין שלשה ומצטרפין הכי גרסינן במסכת ערלה שלשה שמות והם מין אחד כגון פלפל לבן פלפל שחור פלפל ארוך. או מין שלישי ושלש שמות יש להם ומצטרפ' אם נפלו ואין בזה כדי לתבל ולא בזה כדי לתבל ונצטרפו ותבלו והם של איסור מצטרפין לאסר' ואמר חזקיה הכא דקאמר מין שלישי ושלש שמות מצטרפין אע"ג דתלת' מינין נינהו ובשמא נמי לא שוו במיני מתיקה עסקינן שכולן טעמן מתוק ומ"מ מצטרפין דטעמן שוה למתק בהם את הקדרה. ורבא אמר לך הא מני רבי מאיר היא ואע"ג דלא שוו לא בשמא ולא בטעמא קאמר דמצטרפין ודחזק' ליתא עכ"ל הרי מבואר דלדברי הכל חמירא דחיטי וחמירא דשערי חשיבי שם אחד וא"כ הוא הדין לכרפס של נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גנה דחשיבי שם אחד ורבינו כתב שהם שלש שמות ומה שכתב ועוד השמות הללו איסורי' הם כלומר שרבינו מפר' דהא דתנן במתניתין שנים ושלש שמות היינו שמות ממש והראב"ד משיג עליו לומר דשמות פירושו איסורין וכמו שהכריחו שם התוספות ואני קשה לי עוד בדברי רבינו שהרי רבא דהלכתא כוותיה לגבי אביי אמר דבתר שמא אזלינן ומתניתין דפ"ב דערלה מוקי לה כרבי מאיר ומשמע דסבר, רבא דלית הלכתא כרבי מאיר והיאך פסק רבינו כוותיה ועוד שרבינו לקמן אצל יין נסך שנפל על גבי ענבים פסק כרבא דאמר בתר שמא אזלינן והיאך פסק כאן במתניתין דתבלין דלרבא אתיא כרבי מאיר ולית הלכתא כוותיה ונמצא רבינו כמזכה שטרא לבי תרי וצ"ע עכ"ל מר"ן רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל ואני בעניי נראה לע"ד לתרץ כל מה שהקשו על מרן הרמב"ם ז"ל מה שהקשה הראב"ד ז"ל דכרפס של נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גנה חשיבי שם אחד לע"ד לא קשה מידי דברור הוא דמה שכתב מרן הרמב"ם ז"ל כגון כרפס של נהרות וכרפס של אפר הוא דמיון ומשל בעלמא דמתניתין לא

הזכירה לא כרפס ולא דבר אחר וידוע הוא דמיני הכרפס אינם נקראין כולם בשם כרפס דהא בספרי הרופאים יש למיני הכרפס לכל מין יש לו שם לבדו שם העצם ומופלגים הרבה שמותיהם זה מזה שכך כתוב בספריהם בלשון הזה כרפס יש ממנו הררי ויש ממנו פרדסי ויש ממנו שצומח במים או בקרוב מהמים ואין כל כרפס הררי נק' פטראס ליון לפי שהפטרס ליון יולד בסלעים ונקרא סומבכין וכרפס המים נקרא קרת אלעין ונקר' סבד ונקר' מלוכיה הרי ששמות הכרפס כל אחד מופלג שמו מחברו הרבה מאד וכיון שכן פשוט הוא שאינו דומה ולא לחלא דשיכ' וחלא דחמרא ולא לחמירא דחיטי וחמירא דשערי דהתם שניהם בשם חלא איקרו ובשם חמירא איקרו ואין להם שם אחר מה שאין כן בכרפס ששם העיקרי אינם נקראין בשם כרפס אלא כל אחד יש לו שם בפני עצמו ושם כרפס הוא שם המין כמו שם תבלין וכל אחד יש לו שם בפני עצמו וכן הוא נמי בירושלמי ריש פ"ט דשביעית מאי כרפס נהרות רבי יוסי בר חנינא אומר פטרסלינון והוא הדין דלכל אחד יש לו שם בפני עצמו. נמצא דמה שכתב מרן הרמב"ם ז"ל דהכרפס שלש שמות אינו על השמות שזכר כרפס נהרות וכ' אלא על שמות העצם המיוחד לכל אחד הוא דקאמר והכי דייק לישנא דהרמב"ם שכתב אע"פ שכל אחד מהם שם בפני עצמו משמע שלכל אחד יש לו שם בפני עצמו שאם תאמר שמה שכתב הרמב"ם שכל אחד מהם שם בפני עצמו קאי על שם כרפס שזכר הוה ליה לומר אע"פ שהם שלשה שמות וכו' ועוד הדבר מוכרח מעצמו דמה שכתב כל אחד שם בפני עצמו לא קאי על שם כרפס דהא שם כרפס לבדו הוא שם אחד ומי הוא העושה שיהיה שלש שמות הוא נהרות ואפר וגנה ואם תאמר שעל אלו הוא שנקראו שלשה שמות זהו דבר שאין הדעת סובלתו שאלו אינם שם אלא לווי לשם ואיך אפשר להחשיבם שמות אלא הנכון בפירוש דברי הרמב"ם כמו שכתבנו וא"ת הרי הרמב"ם בפירוש המשנה פ"ב דערלה כתב או שיהיו שלשה מינים אלא שיש להם שם אחד כגון מיני הכרפס שהם מינים הרבה וכל מיני הכרפס נקראים כרפס הרי הרמב"ם כתב שבשם כרפס נקראים מיני הכרפס וא"כ כשכתב כאן בה' מאכלות כגון כרפס נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גנה שכל אחד שם בפני עצמו הוא על שם כרפס שזכר:

הא לא קשיא דאי לא הוה קשיא אלא הא ודאי קשיא:

אבל דברי הרמב"ם כאן בחיבורו קשו טובא על מה שכתב בפירוש המשנה שכל דבריו כאן הוי איפכא ממה שכתב בפירו' המשנה התם כתב שהכר' הרבה מינין וכולן נקראין בשם כרפס וכאן בחיבורו שהכרפס מין אחד ויש לו שלשה שמות הרי קשיא מדידיה אדידיה אלא מאי אית לן למימר ודאי דאית לן למימר שהרמב"ם חזר בו ממה שפירש

בפירוש המשנה שכך מצאנו להרמב"ם בהרבה דברים אפילו לענין פסק הלכה שחזר בו ממה שפירש בפירוש המשנה וכתב בחיבורו בהפך וכל שכן הכא דלענין פסק הכא ובפירוש המשנה שוין וכל שכן שבפירו' המשנה גלה דעתו ופירש שהכרפס מינין הרבה ושם אחד דחשיב מין אחד מאחר שבשם אחד נקראין והיינו ודאי מאי דאמרי' בגמרא חלא דשיכרא וחלא דחמרא וחמירא דחיטי וחמירא דשערי הואיל ושניהם בשם חלא ובשם חמירא מיקרו חשיבי מין אחד וגם כאן בחיבורו כתב כן בחמירא דחיטי וחמירא דשערי ומאחר שכן איך יתכן להרמב"ם שיאמר בכרפס כרפס נהרות וכרפס של אפר וכרפס של גנה דחשיבי שלשה שמות והוא הפך מדבריו בפירוש המשנה והפך מדבריו כאן גבי חמירא דחיטי וחמירא דשערי וח"ו שזו טעות גדולה ואיך יטעה אור ישראל בדבריו שדבריו בתוך כדי דבור יכחישו מה שכתב אלא הנכון כמו שכתבנו שהכרפס שלשה מינין הם ולכל מין יש לו שם מופלג משמות חביריו ובבחרותו היה סבור שמיני הכרפס כולן נקראין בשם כרפס כרפס נהרות כרפס של אפר כרפס של גנה ולפיכך כת' שהוא שם א' ולבסוף בחיבורו ידע של מיני הכרפס יש לכל אחד שם בפני עצמו ושם כרפס הוא שם המין שכולל כולם בשם כרפס ולכך הוי מין אחד ושלשה שמות זהו מה שנר' לע"ד לתרץ דברי מר"ן הרמב"ם ז"ל דבר דבור על אפניו:

אבל קשיא לי בדברי מר"ן הרמב"ם ז"ל ותמיהה לי איך מר"ן מוהריק"א ז"ל לא שת לבו להקשות ולברר והוא זה מה שכתב הרמב"ם ז"ל בשאור של חטים ושאור של שעורים הואיל ושם שאור אחד הוא אינם במין ושאינו מינו אלא הרי הם כמין אחד ומצטרף לשער בהם כדי לחמץ בעיסה של חטים אם היה טעם שניהם טעם חטים או כדי לחמץ בעיסה של שעור' אם היה טעם שניה' טעם שעורים עכ"ל הא קשיא טובא לע"ד דמנא ליה הא דמצריך להצטרף כדי לחמץ בעיסה של חטים שיהיה בהם טעם חטים וכן להצטרף לחמץ בעיסה של שעורים שצריך שיהיה בהם טעם שעורים דהא לרבא דהלכה כוותיה ס"ל בתר שמא אזלינן ולא איכפת לן בטעמא כלל אלא עיקר הדבר תלי בשמא דכיון דשניהם שם אחד הוי מין במינו דגרסי' בע"א פ' השוכר דף ס"ו ע"א חמרא עתיקא בעינבי דברי הכל בנותן טעם חמרא חדתא בעינבי אבייי אמר במשהו ורבא אמר בנ"ט אבייי אמר במשהו בתר טעמא אזלינן אידי ואידי חד טעמא הוא דהוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו ורבא אמר בנ"ט בתר שמא אזלינן והאי שמא לחוד והאי שמא לחוד והוה ליה מין בשאינו מינו בנ"ט חלא דחמרא וחלא דשיכרא וחמירא דחיטי וחמירא דשערי אבייי אמר בנ"ט בתר טעמא אזלינן והאי טעמא לחוד והאי טעמא לחוד והוה ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו בנ"ט ורבא אמר במשהו בתר שמא אזלינן והאי חלא

מיקרי והאי חלא מיקרי והאי חמירא מיקרי והאי חמירא מיקרי והוה ליה מין במינו ומין במינו במשהו ופירש"י חמרא עתיקא טעמו ניכר בענבים חמרא חדתא בנ"ט וכל היכא דאתו' נ"ט ואין טעמו ניכר הוי שיעו' בששים חלא דחמרא וחלא דשיכרא חד דאיסור וחד דהיתר חמירא דחיטי וחמירא דשערי חד דחולין וחד דתרומה ונפלו זה לתוך זה וכל מין במינו במשהו לקמן פסקינן דלית הלכת' הכי אלא אפילו מין במינו בנ"ט חוץ מטבל ויין נסך ע"כ. הרי משמע מסוגיין דלרבא בתר שמא אזלינן ולא אכפת לן בטעמא וא"כ איך מר"ן הרמב"ם הצריך שיהיה טעם התערובת שוין עוד קשיא לי דמסוגיין משמע דהא דחמי' דחיטי וחמירא דשערי כמו שפרש"י שפיר' חד דאיסו' וחד דהיתר ונפלו זה לתוך זה דומיא דחמירא חדתא בעינבי ומר"ן הרמב"ם מפרש להו לחמירא דחיטי וחמירא דשערי לענין צירוף דמצטרפין בכדי לחמץ ותמיהא לי ממר"ן מוהריק"א ז"ל שהביא פירוש רש"י ולא הזכיר שהוא חלוק מפירוש הרמב"ם ולא הקשה כלום:

לכן הנראה לע"ד דמר"ן הרמב"ם הוצרך לפרש כן ולא כמו שפירש"י דקשיא ליה ומי אמר רבא הכי והא בפ' גיד הנשה דף צ"ז סוף ע"א גרסינן אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים במין ושאינו מינו דהיתרא בטעמא במינו ושאינו מינו ואיסו' בקפילא ומין במינו דלא יכיל למיקם אטעמא בששים וכן פסקו הפוסקים רובם ככולם כרבא דפ' ג"ה וכן פסק הרמב"ם ז"ל הרי רבא סבירא ליה דבתר טעמא אזלינן ואיך אמר כאן בפ' השוכר בתר שמא אזלינן ודע דהרשב"א הוקשה לו בדברי רבא האי קושיא שכת' בת"ה דף ק"ב ע"ג ז"ל ועתה נבאר שיעורי התערובות והכשרן כיצד מין במינו אינו בטל לעולם לרבי יהודה דתנ' בזבחי' פ' התערובות דם שנתערב במים אם יש בו מראה דם כשר נתערב ביין רואין אותו כאלו הוא מים נתערב בדם בהמה או בדם חיה רואים אותו כאלו הוא מים ר' יהודה אומר אין דם מבטל דם וכו' דרבי יהודה ורבנן שניהם מקרא א' דרשו ולקח מדם הפר ומדם השעיר רבנן סברי מכאן לעול' שאין מבטלין זה את זה ורבי יהודה סבר מכאן למין במינו שאינו מבטל. ואיכא מאן דפסק כרבי יהודה מדאפליגו אביי ורבא דבתראי נינהו בחמרא חדתא בעינבי ובחמירא דחיטי וחמירא דשערי מר אמר במשהו בתר טעמא אזלינן וה"ל מין במינו ובמשהו ומר סבר בתר שמא אזלינן והוה ליה מין בשאינו מינו ובששים אלמא תרווייהו סבירא להו בעלמא דאיכא טעמא ושמא דמין במינו בכל שהו כרבי יהודה ואין דבריהם עולין יפה אלא קושטא דפסקא דקימ' לן כרבנן דגרסינן בפ' בתר' דע"ז רב ושמואל דאמרי תרווייהו כל האיסורים שבתורה במינן במש' שלא במינן בנ"ט ור' יוחנן ורשב"ל דאמרי תרווי' כל האיסורי' שבתו' בין במינן בין שלא במינן בנ"ט חוץ מטבל ויין נסך דבמינן במש' ושלא

במינן בנ"ט וכל רב ושמואל ור' יוחנן וריש לקיש הלכ' כר' יוחנן ור"ל דהא קימא לן בכ"מ דכל רב ושמואל ור' יוחנן הלכ' כר' יוחנן ואי משו' דרב ושמואל לגבי ר' יוחנן רבים נינהו הא איכא ריש לקיש דקאי כר' יוחנן ועוד דהא בן לוי הכין ס"ל דהא פסק בפ' גיד הנשה דכל איסורין שבתורה בששים ויליף לה מן הזרוע בשלה מין במינו הוא אלמא רבי יהושע בן לוי אפילו במין במינו קאמר:

ועוד דרבי אליעזר בן יעקב אמר בזבחים פר' התערובו' גבי חרסן של זב ושל זבה דמין במינו בטיל וקימא לן דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי ועוד דבגמרא פסק הכין בפ' בתרא דגרסינן התם גמרא כל שהוא בהנאתו בנותן טעם. רב אחאי שיער חלא בחמשין ושמואל בר רב חייא שיער בששים וכן לכל האיסורין שבתורה והלכתא בששים ומשמע דאפילו מין במינו קאמר מדאמר לה סתם ורבא נמי הכין ס"ל דגרסינן בפ' גיד הנשה אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן בקפילא ואמור רבנן בששים במין ושאינו מינו והתירא בטעמא במין ושאינו מינו ואיסורא בקפילא ומין במינו דלא יכיל למיקם אטעמא בששים אלמא מדמפרש להו משמע ודאי דהכין ס"ל וגרסינן נמי בפ' התערובו' אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזיתא מין במינו ברובא מין בשאינו מינו בטעמא היכא דאיכא חזיתא במראה ומין במינו ברובא דקאמר מדאורייתא קאמר. אלמא ליתי ליה דרבי יהודה דאלו לרבי יהודה אפילו מדאורייתא לא בטיל דמדם הפר ומדם השעיר יליף כדאמרן ופלוגתא דאביי ורבא בחמרא חדתא בעינבי ובחמירא דחיטי וחמירא דשערי בחמרא חדתא דיין נסך וחמירא דטבל היא דלכולי עלמא הני תרתי במשהו נינהו וטעמא כדמפרש התם בפר' בתרא דע"א גמרא אלו אסורין ואיסורן בכל שהן וכן פסק ר"ת ורוב ככל הפוסקים ז"ל עכ"ל הרשב"א בת"ה הרי הרשב"א נקיט הלכה כמימרא דרבא דפרק ג"ה דקאי ככולהו תנאי ואמוראי ותירץ דפלוגתא דאביי ורבא בחמרא חדתא בעינבי וחלא דשכרא וחלא דחמרא וחמירא דחיטי וחמירא דשערי היא ביין נסך ובטבל דאיסורן במשהו אבל בשאר איסורין נקטינן כההיא דרבא דפר' ג"ה: **והרמב"ם** ז"ל ג"כ אזיל בהאי שיטה וס"ל דעיקר הדין כמימרא דרבא דפרק ג"ה אלא באוקמתא דפלוגתא דאביי ורבא יש לו דרך אחרת וסבי' ליה דהא דאמר רבא חמירא דחיטי וחמירא דשערי הוי מין ומינו אינה לענין חד דחולין וחד דתרומה ונפלו זה לתוך זה דזה הוי בכלל מין בשאינו מינו ובטעמא תלי איסוריה אלא ס"ל דהאי פלוגתא דחמירא דחיטי וחמירא דשערי לענין צירוף שתי החמירו' אתמר שאם היו חמירא דחיטי וחמירא דשערי מעורבין יחד ונפלו לתוך עיסה של חטים או לתוך עיסה של שעורים ואין בכל אחת מהן כדי לחמץ העיסה ובהצטרפות שניהם יש בהם כדי לחמץ קאמר רבא

דאהני היותם שם אחד דהואיל ושם שאור עליהם חשיב כמין במינו ומצטרפין לשער בהם כדי לחמץ בעיסה של חטים אם היה טעם שניהם טעם חטים או כדי לחמץ בעיסה של שעורים אם היה טעם שניהם טעם שעורים שאם היה טעם שניהם טעם חטים ונפלו לעיסה של שעורים או אם היה טעם שניהם טעם שעור' ונפלו לעיסה של חטים הוי מין ושאינו מינו וכדקאמר רבא בפרק ג"ה אלא על כרחין לומר דלא אסרי בעיסה של חטים אלא א"כ היה בהם טעם חטים והוא הדין כשנפלו לעיסה של שעורים אלא א"כ היה טעם שניהם טעם שעורים וכדתנן בפ"ב דערל' ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר במין במינו להקל ולהחמיר מין בשאינו מינו כיצד שאור של חטים שנפל תוך עיסה של חטים ויש בו כדי לחמץ בין שיש כדי לעלות בא' ומאה ובין שאין בו לעלות בא' ומאה אסור ע"כ הרי דשאור לא אסר משום חמוץ דמין במינו עד שיהיה שאור של חטים בעיסה של חטים וביש בו כדי לחמץ ורבא חידש לן דהיכא דשאור של חטים ושאור של שעורים היו מעורב' יחד ונפלו לתוך עיסת חולין ואין בכל א' מהם לבדו כדי לחמץ ובהצטרפות שניהם יש בהם כדי לחמץ אהני לן שם שאור הואיל ושם שאור א' חשיב כמין במינו אם היה טעם שניהם טעם חטים אין מצטרפין ע"י השם לאסור עיסת חטים וכן לגבי עיסת שעורים לא אסרי לה עד שיהיה בהם טעם שעורים וא"ת מאי אהני לן הא דאמר רבא דאזלינן בתר שמא הא מ"מ לא אסרי בעיסה של חטים אלא א"כ היה טעם שניהם טעם חטים וכן לא אסרי עיסה של שעורים אלא א"כ היה טעם שניהם טעם שעורים נמצא דסוף סוף בתר טעמא אזלינן דלא אסרינן לעיסה של חיטין אלא שיש בשאור טעם חטים דהוי מין ומינו בטעמא לא קשיא דע קימא לן אין המחמץ מחמיץ אלא לפי חשבון ולפי זה אי לא הוה אזלינן בתר שמא אלא בתר טעמא וכדאביי אלו שתי חמירות שנפלו לעיסה של חטים אפילו יש בהם טעם של חטים הואיל ואין בשאור של חטים כדי לחמץ העיסה לא דיינינן להו במין במינו אלא דיינינן להו במין ומינו ודבר אחר ואינו אוסר בכל שהו אלא בטעמא וכיון דליכא למיקם אטעמא משערינן להו בששים אבל השתא דאזלינן בתר שמא שמא עביד לן שיהיה שתי החמירות מין אחד ומצטרפין לשער בהן כדי לחמץ בעיסה של חטים אם טעם שניהם טעם חטים. והכי דייק לישנא דגמרא דבחמרא קאמר חמרא חדתא בעינבי דמשמע נתן טעם בעינבי ובחמירא לא קאמר חמירא דחיטי בחמירא דשערי כדקאמר בחמרא בעינבי אלא קאמר חמירא דחיטי וחמירא דשערי לומר דלענין צירוף הוא דאתינן לדון בהו גם לקמן גבי יין נסך חדש שנפל על גבי ענבים שפסק הרמב"ם כרבא דבתר שמא אזלינן והוי מין ושאינו מינו אזיל הרמב"ם לשיטתו וסבירא ליה דגם בחמרא חדתא בעינבי איכא למיקם

אטעמא ומשום הכי הוי מין ושאינו מינו שכת' ז"ל יין נסך שנפל על הענבים ידיחם והם מותרות באכילה ואם היו מבוקעות בין שהיה היין ישן בין שהיה חדש אם נותן טעם בענבים הרי אלו אסורות בהנייה ואם לא הרי אלו מותרות באכילה עכ"ל הרי כתב אם נותן טעם בענבים משמע דטעים להו אפילו ביין חדש אם יש טעם יין חדש אסורין ואם לאו מותרות וליכא לפרושי בדברי הרמב"ם דס"ל כמו שפירש"י חמרא חדתא בנ"ט וכל היכא דאתמ' נ"ט ואין טעמו ניכר הוי שיעורא בששים דאם איתא דהכי נמי סבירא ליה להרמב"ם היה לו לפרש ועוד דמפורש הוא בלשונו דלא ס"ל כרש"י בהא שכתב בין שהיה היין ישן בין שהיה חדש אם נתן טעם בענבים הרי אלו אסורות מדכלל היין חדש והיין ישן בחד כללא ובחדא מחתא מחתינהו משמע ודאי דכי היכי דביין ישן שנפל ע"ג ענבים טעמי להו אם יש בהן טעם יין וסמכי' אטעמא הוא הדין נמי ביין חדש וסבירא ליה דאע"ג דיין חדש אין טעמו נרגש בענבים כמו הישן מ"מ יש שינוי טעם בין הענבים ליין חדש וכל היכא דאיכא למיקם אטעמא אפילו פורת' הוי מין ושאינו מינו ובהא פליגי אביי ורבא דאביי סבירא ליה דכיון דהיין חדש טעמו קרוב לטעם הענבים הוי מין במינו ומה שאמר אביי אידי ואידי חד טעמא לא למימרא חד טעמא ממש אלא לומר קרובים בטעמיהם ורבא דאמר בתר שמא אזלינן לאו למימרא דשמא גרידא גרים דהעיקר הוא כמו שאמר בפרק ג"ה וכמו שכתבנו אלא הא דאמר רבא הכא בתר שמא אזלינן והוי מין בשאינו מינו כלומר כיון דחלוקים בשמם הרי הם שני מינים ובכל שהו שיש חילוק בטעמיהם ואיכא למיקם אטעמא אפילו בכל שהו הוי מין בשאינו מינו וקרינן שפיר בהו איכא למיקם אטעמא ובזה שכתבנו נתיישבו שתי מימרות דרבא דפרק גיד הנשה ודפרק השוכר דלא קשה אהדדי כללא דמלתא אליבא דהרמב"ם דעיקרא דדינא במין ומינו ומין ושאינו מינו תלי בטעמא וכמימרא דרבא דפרק גיד הנשה ומה שאמר רבא בע"ז דאזלינן בתר שמא הוא דמהני לן שמא להכריע הדבר אחר הטעם כההיא דחמירא דחיטי וחמירא דשערי ויש בהם טעם חטים אהני שמא דחמירא דשוה בתרווייהו להצטרף יחד ולהחשיבם חמירא דחיטי ומצטרפ' כדי לחמץ עיסה של חטים וכן אם היה טעם שניהם טעם שעורים מהני שמא דחמירא דשוה בתרווייהו להחשיב שניהם חמירא דשערי ומצטרפ' בכדי לחמץ בהם עיסה של שעורי' בריך רחמנא דסייען לברורי האי מלתא דהרמב"ם זכותיה יסייען ויאיר עיינין אכי"ר:

סימן ד

כתב מר"ן רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל בבית יוסף י"ד סי' צ"ח דף פ"ט ריש ע"ד ז"ל מצאתי כתוב דכבד ותרנגול שני מינים הם כדאמרינן הנודר מן הבשר מותר בכבד ובשר עוף ובשר בהמה שני מינים הם:

וכתב עוד שם קיימא לן כרבא דבתר שמא אזלינן חמרא פדתא ועינבי שני מינים הם ושאור ועיסה שני מינים הם ואיל ושור ועז שלשה מינים הם. וכן מיני דגים ועופות שחלוקות בשמן שני מינים הם אבל ביצים של עוף זה בביצים של עוף זה הם מין במינו וחלב ובשר שני מינים הם ושומן של הלב ושל הדקין מיקרי חלב וחלב פרה ורחל מין אחד הוא ושומן של צלעות וחזה ואליה ושומן הירך בשר שמן הוא ומיקרי בשר ולא חלב וכבש ואיל מין במינו הוא מא"ז עכ"ל וכן מצאתיו באגור עכ"ל מר"ן ואני מצאתי כזה במרדכי בע"ז בפ' השוכר. ורבינו בע' המפ' העלה כן בסי' הנז' ס"ב והנך רואה שממה שכתבנו משם הרשב"א וממה שכתבנו לדעת הרמב"ם הא דכתב מר"ן שמצא דבתר שמא אזלינן אין כן דעת הרשב"א ודעת הרמב"ם דשניהם פסקו כההיא דרבא דפרק ג"ה דבתר טעמא אזלינן. וכתב עוד הרשב"א בחידושיו שכן הסכימו כל הגאונים ורוב הפוסקים ומה שאמר רבא בפ' בתרא דע"ז בתר שמא אזלינן כבר ביארנוהו לדעת הרמב"ם ז"ל דבר דבור על אפניו וכבר כתבנו דהרשב"א מוקי לפלוגתא דאביי ורבא בחמרא וחמירא הוא בטבל ויין נסך דלכ"ע הני תרתי במשהו נינהו. גם הר"ן כתב בפרק גיד הנשה דף תחי"א ז"ל ומדאמר רבא דמין במינו משערין בששים משמע דס"ל לרבא דכל איסורין שבתורה אפילו במינו בששים ורב אשי נמי משמע דהכי ס"ל מדאמרי' לקמן בההוא זיתא דתרבא דנפל לדיקולא דסבר רב אשי לשעורי' במאי דבלעה דיקולא והרי חלב בהדי בשר מין במינו הוא דאמרינן בגמ' בסוף פירקין אכל חלב מן החי מן הטרפה חייב שלש כלומר משום חלב ומשום בשר מן החי ומשו' בשר מן הטרפה אלמא חלב בשר איקרי וכיון דלרבא ורב אשי דבתראי נינהו סבירא להו דמין במינו בס' קימא לן הכי וזה שלא כדברי רש"י שכת' בפ' כל הבשר דקימא לן כרבי יהודה דמין במינו לא בטיל עכ"ל ובפר' בתרא דע"ז האריך הרבה להוכיח כן בראיות הרבה וכתב עוד:

והראב"ד הביא עוד ראיה מעובדא דההוא זיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא וסבר רב אשי לשעורי' במאי דבלעה קדרה כדאיתא בפרק ג"ה אלמא מין במינו בטיל דהא חלב ובשר מין א' הם מדאמרי' בסוף ג"ה דאכל חלב מן החי מן הטרפה חייב שלש כלומר משום חלב ומשום בשר מן החי ומשום בשר מן הטרפה אלמא חלב בשר איקרי והרב האלפסי כתב בתחלה בהלכותיו דהלכה כרב ושמואל דפלוגתייהו דאביי ורבא

בחמירא דחיטי וחמירא דשערי וחלא דחמרא וחלא דשיכרא כדאיתא לעיל בפירקין כרב ושמואל שייכא ואח"כ העידו תלמידיו שחזר בו וצוה לתקן שהלכה כרבי יוחנן וריש לקיש והנהו דחמירא דחיטי וחלא דחמרא לא מסייעי להו לרב ושמואל דאיכא לאוקומינהו בטבל ויין נסך דחלא וחמירא שייכא בהו וכן פסק הרמב"ם בפ' ט"ו מהל' מאכלות אסורות עכ"ל גם התוס' פ' ג"ה דף צ"ז ובפ' כל שעה דף ל' האריכו להוכיח דהלכה כר' יוחנן וריש לקיש דקאי רבא כוותיהו בפ' ג"ה וההיא דאביי ורבא דפ' בתרא דע"ז דחמרא וחמירא וחלא מוקו לה בטבל ויין נסך דלכ"ע מין במינו במשהו ולע"ד נר' דהאי אוקמתא דמוקמי פלוגתייהו דאביי ורבא דחמרא וחמירא וכ' דהוו מין במינו במשהו הוא דוקא בטבל ויין נסך דלכ"ע הוו במשהו הכי נמי מהני לן האי אוקמתא לענין מה דאזיל רבא בתר דאיכא למימר הא דקאמר רבא בתר שמא אזלינן הוא דוקא בטבל ויין נסך זה נר' לע"ד אחר שכתבתי זה מצאתי באגור שכדברי כן הוא שכתב בס' אלף רס"ו זה לשונו כתב הרשב"ם דמין במינו במשהו דקימא כרבא דבתר שמא אזלינן חמרא חדתא בעינבי שני מינים הם שור ועז ואיל שלשה מינים הם אע"ג דכולן מין בשר וכן מיני דגים ועופות שחלוקין בשמן בין טהורים בטמאים בין טמאים בטהורים שני מינים הם אבל ביצי עוף זה בשל מין אחר הוי מין במינו וחלב ובשר שני מינים הם ושומן הלב ושל הדקין מיקרי חלב וחלב פרה ורחל מין אחד הוא ושומן של צלעות ושל חזה ואליה ושומן הירך בשר שמן הוא ומיקרי בשר ולא חלב מרדכ"י והילך מספר אחר כבש ורחל ואיל כולן מין במינו ושם אחד להם ושומן הדקים של עופות ושל דגים שני מינים הם שהרי של דגים קרוי קרבי דגים ושל עוף מין חלב הוא עכ"ל בסמ"ג פסק דמין במינו בטל בששים והביא ראיות הרבה וכן מצא בהלכו' גדולות של אספמיא וכן נהגו העולם ע"כ לשון האגור הרי ברור בדברי הרשב"ם שהביא האגור דאיסור משהו ובתר שמא אזלינן הא בהא תליא דמשום דקימא לן כרבא דבתר שמא אזלינן משום הכי פסק מין במינו במשהו:

משמע ודאי דמאן דלא נקיט בההיא דרבא בפ' בתרא דע"ז בכל האיסו' אלא דוקא בהנהו דמיירי בהו דהיינו חמרא וחמירא דשייכי בטבל ויין נסך הוא דנקטי כרבא משמע דבשאר איסורין דנקטי בההיא דרבא דפ' גיד הנשה דמין במינו דליכא למיקם אטעמא בטל בששים ודאי דלא אזלינן בהו בתר שמא והאי פסק שמצא מר"ן מוהריק"א ז"ל שכתב דכבד ותרנגול שני מינים הם כדאמרינן הנודר מן הבשר מותר בכבד הא ליתא דתנן בריש פ' כל הבשר הנודר מן הבשר מותר בבשר דגים וחגבים ואוקמה רב אשי שם כרבי עקיבא. ובריש פר' הנודר מן הירק על מאי דאסר רבי עקיבא בדלועין אמרינן מאן

תנא דפליג עליה דרבי עקיבא רשב"ג היא דתניא הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ואסור בראש וברגלים ובקנה ובכבד ובלב ובעופות ומותר בבשר דגים וחגבים רשב"ג אומר הנודר מן הבשר אסור בכל מיני בשר ומותר בראש וברגלים ובקנה ובכבד ובלב ובעופות ואין צריך לומר בבשר דגים וחגבים ופרש"י אסור בראש וכו' דכל הני מיני בשר נינהו ואפילו כבד ר' שמעון אומר מותר בראש וכו' דקסבר לא מיני דבשר הוא אבל בקרבים הכל מודו דמיני בשר הוו והואיל ואית בהו שומן טפי מכל הנך מראש והכבד והלב היינו דפליג עליה דרבי עקיבא דקסבר כבד לאו מין בשר ור' עקיבא סבר מיניה הוא ופסקו כל הפוסקים כרבי עקיבא נמצא דהאי פסקא לא חתים עלה מר ב"ר אשי ומ"ש שאור ועיסה שני מינים הם ליתא דתנן בפ"ב דערלה ולמה אמרו כל המחמץ והמתבל והמדמע להחמיר מין במינו כיצד שאור של חטים שנפל לתוך עיסה של חטים ויש בו כדי לחמץ בין שיש בו כדי לעלות באחד ומאה ובין שאין בו לעלות באחד ומאה אסור. הרי משנה ערוכה דשאור של חטים בעיסה של חטים מין במינו הוא והא נמי לא חתים עלה מר ומה שכתב חלב ובשר שני מינים הם כבר נתבאר בדברי הרשב"א והר"ן והראב"ד והתוספות והרא"ש דמין אחד הם והיא גמרא ערוכה במקומות הרבה בפרק גיד הנשה וגם מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות ז"ל מין במינו ודבר אחר שנתערבו כגון קדרה שהיה בה חלב אליה וגריסין ונפל לתוכה חלב הכליות ונמחה הכל ונעשה גוף אחד רואין את חלב האליה ואת הגריסין כאלו הן גוף אחד ומשערין חלב הכליות בגריסין ובאליה אם היה אחד מששים מותר שהרי אי אפשר כאן לעמוד על הטעם עכ"ל הרי דקרי חלב הכליות עם האליה מין במינו ולדברי הפוסק שהביא מר"ן הוי שני מינין דלדידיה האליה קרי בשר שמן והוי עם החלב מין ושאינו מינו והוכרחתי להאריך בדבר מפני שהוא שורש ועיקר בדיני התערובות ואני תפלה לפני ש"מ שיאיר עינינו בתורתו ואביטה נפלאות ויפתח לבנו ויצילנו מכל שגיאות אכי"ר:

סימן ה

כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות החמאה של כותים מקצת הגאונים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב הטמאה אינו עומד ומקצת הגאונ' אסרוה מפני צחצוחי חלב שישאר בה שהרי הקום שבחמאה אינו מעורב כדי שיבטל במיעוטו וכל חלב שלהן חוששין לו שמא עירבו בו חלב בהמה טמאה יראה לי שאם לקח חמאה מן הכותים ובשלה עד שהלכו להם צחצוחי חלב הרי זו מותרת שאם תאמר נתערבו

עמן ונתבשלו כלן בטלו במיעוטן עכ"ל וכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל בכסף משנה החמאה של כותים וכו' כתב הרשב"א בת"ה על דברי רבינו הטעם שכתב באיסור החמאה מפני שהקום שבחמאה אינו מעורב עם החמאה שיבטל במיעוטו אינו מחוור כלל שהבטול ברוב בעלמא אינו מצד שהמיעוט מתערב ברוב שהרי חטים של תרומה שנפלו לתוך החולין גרוגרות של תרומה שנפלו לתוך החולין אע"פ שזה עומד בפני עצמו וזה עומד בפני עצמו בטלי בשיעורן שכל שאין אתה יכול לברור דבר מתוך דבר אלו היית אוסר הרוב מפני המיעוט נמצא שאין המיעוט בטל לא לח בלח כגון יין ביין או שמן וכיוצא בזה וגדולה מזו אמרו בשתי קופות בשתי עיירות שמצטרפות ומעלות את האיסור כל שכן בקום דחמאה שאין אתה יכול לברור אותו מתוך החמאה ולסלקו ורוב כל האיסורין המתפשטים והמתבטלים ברוב בטלים בכיוצא בזה אלא שלא הלכו בדברים אלו אלא אחר הרוב או אחר נותן טעם כמו שכתבנו עכ"ל ולי נראה דלדעת רבינו י"ל דלא דמי לחטים או גרוגרות של תרומה שנתערבו בחולין אע"פ שזה עומד בפני עצמו וזה עומד בפני עצמו מ"מ אין האיסור ניכר כלל אבל בחמאה הוי האיסור ניכר דהיינו הקום אלא שאי אפשר לברור אותו ולסלקו מן החמאה ולפיכך אינו בטל עכ"ל מר"ן מוהריק"א ז"ל ואני בעניי תמיה על דברי הרשב"א ז"ל ועל דברי מר"ן מוהריק"א ז"ל שנרא' מדבריהם שאי אפשר לברור הקום מן החמאה והרי מעשים בכל יום אנו מחממין החמאה על האש עד שנפשר' והחמאה צפה למעלה והקום יורד למטה כמו שצף השמן והשומן על גבי המרק כך החמאה צפה למעלה מהקום ומריקין את החמאה בעודה חמה והקום ישאר בשולי הקדרה שהתיכו החמאה בה הרי ברור שאפשר לברר הקום מן החמאה. וגם מדברי מר"ן הרמב"ם ז"ל ברור שאפשר לברר הקום מן החמאה אלא שדברי הרמב"ם הם שעל ידי שיבשלו החמאה הקום נשרף וכלה כמו שמפורסם שכשיש מים בשמן או בשומן ומרתיחין אותו על האש המים כלין וישאר השמן והשומן הרי מדברי הרמב"ם ז"ל ברור שאפשר לברר הקום מהחמאה גם מה שכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל אבל החמאה הוי האיסור ניכר דהיי' הקום וכו' יש לדקדק איך הוא ניכר שאם רוצה לומר שנראה לעין במקום שהוא בו א"כ איך כתב אי אפשר לברור אותו הא כיון דרואה אותו ומכירו יסיר אותו מהמקום שנראה בו. עוד קשה לי בדברי הרמב"ם שכתב שהקום אינו מעורב עם החמאה והרי נראה לעין שהחמאה בשעה שמוציאין אותה מן החלב היא גוף אחד רכה והחלב מעורב בה כדרך כשמוציאין שמרי שמן שומשמין שנראה וניכר תערובת השמן שומשמין בשמרים שהוא מעורב בשמרים תערובת גמורה כך החמאה בשעה שמוציא' אותה נראה וניכר בה תערובת החלב והיא תערובת גמורה אלא שהולכת ומתיבשת גם

החלב מתיבש בה. וי"ל שזו היא כוונת מר"ן מוהריק"א ז"ל במה שכתב אבל החמאה הוי האיסור ניכר דהיינו הקום רוצה לומר שתערובת הקום ניכרת בחמאה כמו שכתבנו ומה שכתב מר"ן הרמב"ם שהקום אינו מעורב עם החמאה לא קשה מידי שידוע שהחמאה היא מטבע השמן והשומן והקום מטבע המים וידוע הוא שהשמן והמים אינן מתערבין בשום אופן להיות גוף אחד כמו מים ביין או מים בדבש או בשאר משקין שאפילו אתה מערבן ומניחן ימים רבים אינם מתערבין ומשום הכי כתב הרמב"ם שהקום אינו מעורב עם החמאה וכיון שכן הוה ליה כל אחד עומד לעצמו וצריך להפריש זה מזה כיון שניכר הקום בחמאה וכמו שכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל ומשום הכי לא בטיל. ונראה לע"ד שמה שכתב הרמב"ם שאם לקח החמאה מן הכותים וכ' היתר הוא זה לדעת האוסרים דהא טעם איסור שאסרו משום שהקום אינו מעורב עם החמאה כדי שיבטל וכמו שכתבנו וכיון שכן השתא שמבשל לה עד שילכו צחצוחי חלב הרי האיסור נשרף וכלה והלך לו ונשאר ההיתר לבדו וא"ת הרי זה מבטל איסור לכתחלה שהרי מבשל החמאה עם הקום האסור ולא כשר למעבד הכי דאין מבטלין איסור לכתחלה הא ליתא דאין זה מבטל איסור אלא מסיר האיסור מן ההיתר והרי זה דומה למה שכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל ביתה יוסף י"ד סי' פ"ד ז"ל כתוב בא"ח מעשה שנפלו נמלים בכלי הדבש והורו שיחמם הדבש עד שיהא ניתך ויסננו וישארו הנמלים למעלה ואין כאן משום מבטל איסור שאין כוונתו אלא לתקן הדבש עכ"ל וכך העלה על שלחנו הטהור בסימן הנז' הכא נמי בחמאה הוא הדין והוא הטעם שכוונתו לשרוף האיסור ולכלותו והוסיף עוד הרמב"ם לאשמעינן שאם תאמר נתערבו עמן ע"י הבישול ונתבשלו כולן בטלו במיעוטן פירוש ומה שגורם על ידי הבישול שיתערבו יחד החמאה והקום לית לן בה ובטלו במיעוטן:

וטעם ברור יש בדבר כמו שכתב הרשב"א בת"ה דף קכ"ב סוף עמוד א' ז"ל ומיהו באיסורין שעיקרן דרבנן כגבינה של נכרים וכיוצא בה אם נפלה לפחות מששים מרבה עליה ומבטלה והביא ראיה לדבר וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות ז"ל אבל באסור של דבריהם מבטלין האיסור לכתחלה כיצד חלב שנפל לקדרה שיש בה בשר עוף ונתן טעם בקדרה מרבה עליו בשר עוף אחר עד שיבטל הטעם וכן כל כיוצא בזה עכ"ל. וכך העלה מר"ן מוהריק"א ז"ל על שלחנו הטהור בי"ד סימן צ"ט סעיף ו' ולפי פסק זה אפילו כוונתו לבטל הקום כיון שהוא איסור דרבנן שפיר דמי ואין בכך כלום ואם תאמר האיסור שבחמאה לא חשיב דרבנן אלא הוא דאורי' שהרי הרמב"ם כתב שטעם האוסרים שאסרו החמאה הוא מפני צחצוחי חלב שישאר בה וכל חלב שלהן חוששין לו שמא ערבו בו חלב בהמה טמאה הרי משום חשש חלב בהמה טמאה שהוא

אסור מן התורה נגעו בה ונמצא מבטל איסור תורה לכתחלה הא לא קשיא שהרי האי חששא דתערובת חלב טמא איתיה נמי בגבינה ואפילו הכי אשכחנא ליה להרמב"ם ז"ל דלא חייש לה דהכי כתב בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות ז"ל חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה ואם נתערב חלב טמא בחלב בהמה טהורה כשתעמיד אותו יעמוד חלב הטהורה ויצא חלב הטמאה עם הקום של הגבינה ומפני זה יתן הדין שכל חלב הנמצא ביד כותי אסור שמא עירב בו חלב בהמה טמאה וגבינת הכותים מותרת שאין חלב בהמה טמאה מתגבן אבל בימי חכמי המשנה גזרו על גבינת הכותים ואסרו מפני שמעמידין אותה בעור קיבה של שחיטתן שהיא נבלה עכ"ל הרי הרמב"ם ז"ל ס"ל דגבינת הגוים אינה נאסרת מפני חשש תערובת חלב טמא וצריך טעם לדבר ונראה לע"ד דהרמב"ם ס"ל כפירוש התוס' בפרק אין מעמידין דף ל"ה ע"א דגרסינן התם על הא דתנן מפני מה אסרו גבינות הכותים אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום ניקור מגדף בה רבי ירמיה אלא מעתה יבשה תשתרי דאמר רבי חנינא יבש מותר אין מניחו ליבש ישן מותר אין מניחו לישן אמר ר' חנינא לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב ושמואל אמר מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה רבי אדא בר אהבה אמר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר רבי חסדא אמר מפני שמעמידין אותה בחומץ רבי נחמן בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותה בשרף ערלה בין לר' חסדא בין לר' נחמן תתסר בהנאה קשיא וכתבו התוס' לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב פ"ה בין גומות של גבינה נשאר מן החלב ודילמא עירב ביה חלב טמא וקשה דא"כ הוה ליה לרבי ירמיה למימר אלא כיון דהדר ביה משנויא קמא ועוד דאטו מי חיישינן דגוי שוטה הוא שעירב בו חלב טמא אע"פ שהוא יודע שאינו עומד לכן פי' ר"ת דקאי אמאי דהוה פריך יבשה תשתרי ומשני דאפילו כשהוא נראה ישן לעולם נשאר הארס בתוך לחלוחית הגבינה ביני אטפי ור"י הביא ראיה מן הירושלמי לדברי ר"ת דקאמר חלב הגוי למה אסור משום גילוי ויעמיד אמר רבי שמואל בר יצחק מפני ארס הנתון בין הנקבים ופירוש ויעמיד ויבשנה ומשני מפני ארס הנתון וכו'. וקשיא שניה קיימא אגבינה כלומר גבינה שיעשו מיהא תשתרי דארס הוא אינו מניחו ליבש ומסיק מפני ארס הנתון בין הנקבים כמו שמתרץ בתלמודנו ע"כ גרסינן תו התם מעבר לדף חלב למאי ניחוש לה אי משום אחלופי טהור חיור טהור ירוק ואי משום איערובי ניקום דאמר מר חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד אי דקבעי ליה לגבינה הכי נמי הכא במאי עסקינן דקא בעו ליה לכמכא ונישקול מניה קלי וניקום כיון דבטהור נמי איכא נסיובי דלא קיימי ליכא למיקם עלה דמלתא ואי בעית אימא אפילו תימא דקבעי ליה לגבינה אימא דקאי ביני אטפי ע"כ

וכתבו התוספות לגבינה איכא דקאי ביני אטפי פי' ליקח חלב מן הגוי לעשות גבינה אבל לעיל גבי ליקח גבינה של גוי ליכא למיחש לחלב טמא כיון שעושה אותו לצורכו ליכא למיחש דילמא עירב בו חלב טמא שאינו עומד עכ"ל הרי ברור שהתוס' ס"ל דלא חיישינן לעירוב חלב טמא אלא בחלב של גוי אבל בגבינה של גוים לית' להאי חששא דכיון שהגוי לא מתהני מניה לא מערב ליה וכן נראה שהוא דעת הרי"ף ז"ל דנקיט לה להא דשמואל בפ' כל הבשר להלכה וזה לשון הר"ן בפרק אין מעמידין ונקטינן שגבינת הגוים אסורה בכל מקום ובכל זמן שהרי אפילו במקומות שאין חוששין לגלוי ראוי לאוסרה מפני שמעמידין אותה בעור קיבת נבלה והגאונים סומכין על טעם זה שהרי הרב אלפאסי ז"ל כתבו במסכת חולין וכן כתבו הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות מאכלות אסורות ע"כ. נמצינו למדין מפירוש התוספות הא דאמר רבי חנינא לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב לא קא פליג אטעמא קמא וקא יהיב איהו טעמא אחרינא לאיסור גבינת הגוים אלא שינויא הוא דקא משני אמאי דפריך יבשה תשתרי וליכא מאן דחייש לתערובת חלב טמא בגבינת הגוים דסמכינן אחזקה דודאי הגוי לא מערב חלב טמא בחלב שעושה אותו גבינה דהא לא מתהני מידי עוד נ"ל דהא דפסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל כשמו' דטעמיה שייך בטעמ' דמתני' ואע"ג טעמא דמתנ' קיבת נבלה וטעמא דשמואל בעור קיבת נבלה מ"מ קרובים זה לזה ועוד דמתרצי מתניתין בפרק כל הבשר דנשנית קודם חזרה ושמואל קאמר אחר חזרה. עוד נ"ל לומר הכרח לפי' התוספות דמלבד הכרח הקושיות שהקשו נלע"ד דלישנא דגמרא מוכח בהידיא דרבי חנינא לא קא פליג אטעמא קמא וקא יהיב איהו טעמא אחרינא דקאמר תלמודא א"ר חנינא וכו' דאם איתא דרבי חנינא אתא לאפלוגי אטעמא קמא ואתא לאשמעונן טעמא אחרינא לא הוה ליה לתלמודא למימר אמר רבי חנינא וכו' אלא הכי הוה ליה למימר ורבי חנינא אמר לפי שאי אפשר לה בלא צחצוצי חלב ומדלא קאמר הכי וקאמר א"ר חנינא פשוט דלא אתא לאפלוגי אלא לתרץ וזה פשוט בכל התלמוד וגם אפילו בדברי המחברים נזהרין בלשונם בזה וזה פשוט ומתוך מה שכתבנו יתבאר שמה שכתב הרמב"ם יראה לי שאם לקח חמאה מן הכותים וכו' לא כתב זה אלא משום מהיות טוב דאילו מן הדין כבר נתבאר דאיהו ס"ל דאין לחוש לתערובת חלב טמא בגבינה ובודאי הוא הדין לחמאה דמאי שנא בריך רחמנא דסייען:

ועתה אגיד מה שנתחדש בעולם דע שהיום כמו ארבעים שנה בא אלי אחד מקהלנו מטובי העיר ונכבדיה ושאל אותי אם חלב בהמה טמאה נקפה ועומד אמרתי לו חלב בהמה טמאה אינו נקפה ועומד. אמר לי אינו נקפה ועומד להעשות גבינה אולי נקפה

להעשות ממנו חמאה. אמרתי לו אינו נקפה לא לגבינה ולא לחמאה. אמר לי יודע למעכ"ת שערבי אחד יש לי עמו חברה ובכל שנה מביא לי דורון חמאה וביום הזה בא אלי ושאל בשלומי ושאלתי בשלומו ואמר לי לא תקח עלי על שלא הבאתי לך מעט חמאה כמנהג מפני שעברו וערבו אותה עם החמאה של הנאקאת בלתי ידיעתי וחרה מאד לי על שעירבו אותה קודם שאפריש לך ממנה כמנהג ומפני כך לא הבאתי לך ממנה שלא רציתי להעבירך על דתך. אמרתי לו הגוי משקר ומה שאמר הם דברי הבל אלא הגוי מתנצל ממך בדברי תהו שכבר אמרו רבותינו חלב טמא אינו עומד ורבותינו כל רז לא אניס להו:

אמר לי אני יודע בגוי הזה שאינו משקר אפילו על דבר גדול שהוא מהמראבטין ושונא השקר ומתרחק הרבה ממנו ונסיתי אותו הרבה פעמים על זה ומצאתי אותו אמיתי כששמעתי כך אמרתי לו נלך אני ואתה ונדרוש על הדבר הזה אם אמת הוא. הלכנו פגענו בפלחין שאלנו מהם אם יש עמהם חמאה מחלב ניאק אמרו לנו הפלחין חמאת הנאקאת אינה נמצאת עמנו שאנו אין לנו מקנה גמלים תמצאו אותה עם הערביים שיש להם מקנה גמלים אמרנו להם ואתם יודעים באמת שהערביים מוציאים חמאה מחלב הנאקאת אמרו לנו כן אנו יודעים וידוע לכל אדם דבר זה שהערביים מוציאים הרבה חמאה מהניאק שלהם ומפני שהיא כבדה במשקל מערבין אותה עם חמאת הצאן ומוכרין אותה אמרנו להם ואיך הוא מראה חמאת הניאק אמרו לנו שהיא לבנה כמראה חמאת הצאן וחמאת הגאמוס הלכנו משם לערביים ושאלנו אותם אם יש עמהם חמאת ניאק וכולם אמרו שבעלי מקנה הגמלים מוציאים חמאה מחלב הניאק ושאלנו איך מוציאים אותה אם כמלאכת חמאת הצאן. ואמרו מרתיחין חלב הניאק ובזה יוציאו החמאה ואחרים אמרו שמרתיחין חלב הניאק ומערבין אותו עם חלב הצאן ומוציאין החמאה משניהם יחד באופן כל הפלחין וכל הערביים ששאלנו כולם דברים אחדים שהערביים מוציאים חמאה מן חלב הנאקאת לשנה האחרת הלכנו בזמן מרחשון וכסלו ושאלנו מהערביים שימכרו לנו מעט חמאת ניאק אמרו לנו עדין אינו עת שחלב הנאקה יוציא חמאה שעדין אין מרעה מספיק עד שתשבע הנאקה ממרעה ואז חלבה יוציא חמאה ומאותו עת עד עתה לא זזתי מלשאול על זה כל ערבי שיבא לו דבר עמי אני שואל אותו על זה וכולם פה אחד שהערביים מוציאין חמאה אלא יש מהם אומרים שמרתיחין אותה ומוציאין ממנה לבדה חמאה ויש שמרתיחין חלב הנאקה ומערבין אותו עם חלב הצאן ומוציאין חמאה משניהם ביחד ואני מאחר שנתאמת לי הדבר אסרתי לבני קהלנו החמאה הלבנה כיון שמראה חמאת הנאקאת לבנה כל חמאה לבנה יש לחוש לה. וגם

החמאה המזהרה שהיא מעורבת חמאת בקר עם חמאת צאן או עם חמאת גאמוס אסרתי אותה שכיון שחמאת הניאק דומה לחמאת הצאן וגאמוס אפשר שאותו תזהיר שמזהרין אותה בחמאה לבנה היא כחמאת ניאק. לא התרתי כי אם החמאה הירוקה לבד שהיא חמאת הבקר הנקיה מהתזהיר:

ודע לך עוד איסור אחר חמור מזה הרבה מאד דע שבשנים קדמוניות שהיו השערים מתוקנים והיה בגוים שוטר ומושל היינו רואים כשמביאין הערביים החמאה המבושלת שקורין סמן היו לוקחים אותה תגרים החנוונים בערך ששים מעין לכל עשרה ליטרין ומוכרין אותה בפרט בששה מעין הליטרא והיינו תמהין איך הוא זה שהחנווני לוקח בכלל בששה הליטרא ומוכר בפרט הליטרא בששה עד ששאלנו וידענו של כל עשרה ליטרין לוקחין שני ליטרין שומן או חלב בארבעה מעין ומבשלין אותם עם הסמן ומזייפין אותו בו וההפרש שיש בערך השני ליטרין של השומן או של החלב לערך שווי הסמן הם מרויחין שנמצא חמאת הגוים המבושלת היא בשר בחלב על ידי בישול שאסרה התורה בהנאה זהו היה בשנים קדמוניות והסמן הבא עם הערביים מדרנא ומערב היה בחזקת נקי והיום הזה נתפרסם שכולם מזייפין הסמן בשומן וזה הפרסום הוא גם על ידי ישראל הבאים משם ראיתי לכתוב מה שנהיה בעולם מקלקול ונתחדש להציל בני ישראל מפח יוקשים רחמנא ליצלן:

סימן ו

שאלה

יבינו מורי ורבי מה שכתב מר"ן מוהר"י קארו זצ"ל בשלחנו הטהור טור אר"ח סי' תרכ"ג סעיף ב' ז"ל תפלת נעילה כשחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה וצריך ש"צ לקצר בסליחות שבאמצע התפלה וגם אין למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות כדי שיגמור קודם שקיעת החמה עכ"ל וקשיא לי טובא דכיון שמתחיל תפלת נעילה כשהחמה בראשי האילנות היינו סמוך לשקיעת החמה דכשהחמה בראשי האילנות תכף ומיד היא שוקעת ואין כאן זמן לומר התפלה ולגומרה קודם שקיעת החמה:

תשובה

הא דכתב מר"ן מוהריק"א זצ"ל כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה האי שקיעת החמה לאו שקיעת חמה כדקא סלקא דעתך דהיינו שישקע גוף השמש ולא תראה על הארץ אלא האי שקיעת חמה הוא ששקעה ואין אורה נראה בעולם דהיינו ששקעה

תחת האופק וירדה שמנה עשרה מעלות שאז כלה אורה מהרקיע וכוכבי לילה נראין ושיעור זמן זה מתחילת השקיעה ששוקע גוף החמה עד שישקע תחת האופק שמנה עשרה מעלות הוא כדי מהלך אדם בינוני ארבעה מילין כדבעינן למימר קמן נמצא ששתי שקיעות חמה הן האחת כשישקע גלגל חמה תחת האופק גופה נכסה ועדין אורה מאיר בעולם והרקיע כולו מזהיר מאורה והשקיעה השנית היא כשתשקע עוד מתחת האופק שמנה עשרה מעלות אז אור החמה כלה מן הרקיע ועל השקיעה הזאת השנית הוא דכתב מר"ן מוהריק"א ז"ל כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה שבכל מקום שאמרו שקיעת החמה הוא זאת השקיעה השנית שהיא סוף שקיעת החמה שהוא שעה וחומש מתחלת שקיעה עד סוף שקיעתה הוא שקורין בכל מקום שקיעת החמה והנך רואה שהארכתי בדברי וכפלתי דברי כדי שתבין וכן כתב רבינו בעל הטורים בהידיא וזה לשונו בסימן הנז' וזמנה סמוך לשקיעת החמה כשהחמה בראש האילנות ויש ליזהר שלא יאחרו להתפלל אותה בלילה אלא סמוך לשקיעת החמה בענין שיסיימו אותה עם צאת הכוכבים עכ"ל הרי דמה שכתב רבינו מוהריק"א כדי שיגמור קודם שקיעת החמה היינו צאת הכוכבים וכן תמצא בהלכות תענית ריש סי' תקס"ב כתב מרן מוהריק"א ז"ל וזה לשונו כל תענית שלא שקעה עליו חמה דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית עכ"ל הרי דקרי שקיעת החמה שעה שהכוכבים נראין וכן תמצא בהלכות שבת סימן רס"א כתב מר"ן ז"ל וז"ל יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקדש וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקדש ושיעור זמן בין השמשות הוא שלשה רבעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה עכ"ל וכן בהלכות יום הכפורים סי' תר"ח כתב מעין זה וכן בהלכות חנוכה סי' תער"ב כתב אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה ע"כ והכי הוא לשון רבינו בעל הטורים וכתב עליו מרן מוהריק"א ז"ל בבית יוסף ז"ל ונראה שדקדק רבינו לכתוב מסוף שקיעת משום דתחלת שקיעת החמה עדין היום גדול כמו שכתבו התוספות בפרק במה מדליקין ע"כ גם הגהו' מרדכי בהלכות חנוכה כתבו בריש פ' שני וז"ל משתשקע החמה פיר' מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים דשרגא בטיהרא לא מהני וכן הא דאמרינן כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית היינו צאת הכוכבים ומתחלת שקיעתה עד צאת הכוכבים הוי ארבעה מילין עכ"ל הא למדת דלא קרי שקיעת החמה אלא על סוף השקיעה והוא זמן צאת הכוכבים ועתה אבאר לך עיקר ושורש הדין

הזה גרסי' בסוף פרק במה מדליקין תנו רבנן בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה מטילין אותו לחומר שני ימים ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון זהו לילה דברי רבי יהודה ע"כ ובגמרא איפליגו רבה ורבי יוסף שיעור בין השמשות רבה אמר רבי יהודה אמר שמואל תלתא רבעי מילא ורבי יוסף אמר רבי יהודה אמר שמואל תרי תלתי מילא ובפסחים פ' מי שהיה טמא דף צ"ד גרסינן ת"ר רבי יהודה אומר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות מעלות השחר עד הנץ החמה ארבעה מילין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום ע"כ והתוס' שם בפסחים ובסוף פרק במה מדליקין הקשו זה לשונם תרי תלתי מיל קשה דהכא משמע דמשקיעת החמה עד הלילה ליכא אלא תלת רבעי מיל ורבי יהודה גופי' בפסחים בפרק מי שהיה טמא סבר דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין וצאת הכוכבים לילה הוא כדאמר בריש פ"ק דפסחים וכו' ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחלת שקיע' והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע אבל תימה לר"י דבמאי פליגי דהא ודאי דמשעת צאת הכוכבים הוי לילה כדפרש"י וי"ל דאמרינן לקמן לא גדולים הנראין ביום ולא קטנים וכו' אלא בינוניים והשתא פליגי דלרבי יהודה מספקא ליה בכל כוכבים הנראין משקיעת החמה עד שהכסיף העליון אם הם בינוניים אם לאו ע"כ. הרי נתבאר לך דמה שאמרו בפ' במה מדליקין משתשקע החמה הוי בין השמשות ושיעורו שלשה רבעי מיל הוא מסוף השקיעה דאלו מתחלת שקיעת החמה שאין השמש נראית על הארץ הוא יום גמור ונמשך שיעורו בכדי שיעור מהלך שלשה מילין ורביע דאותו זמן אי אפשר לומר שהוא זמן בין השמשות ששיעורו ג' רבעי מיל דהא ברייתא ערוכה בפסחים בפרק מי שהיה טמא דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים הוי ארבעה מילין ועוד דהא בכל מקום במשנה ובגמרא קרו לבין השמשות ספק חשיכה ספק אינה חשיכה ואותו עת ששוקע גוף השמש שאינו נראה על הארץ לא יצדק לומר עליו ספק חשיכא שהרי העולם מאיר אור רב ומזהיר זוהר גדול והגאונים מנחי בה סימנא ויקרא אלהים לאור יום שכל זמן שאור בעולם הוא יום אלא ודאי לא קרי בין השמשות שהוא ספק חשיכה אלא סוף שקיעת החמה שהוא אחר תחלת השקיעה בכדי מהלך שלשה מילין ורביע שאז חשכה הארץ ולא נשאר מאור השמש כי אם ברקיע שעדין פני הרקיע במקום שקיעת החמה מאירין קצת על אותו זמן אמרו שהוא בין השמשות והוא ספק חשיכה ואינו ודאי לילה עד שיטהר הרקיע מן האור:

וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכות תרומות ז"ל אין הטמאים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים אחר שקיעת החמה שנאמר ובא השמש וטהר שיטהר הרקיע מן האור ואחר יאכל מן הקדשים עכ"ל. דו"ק בדברי הרמב"ם ז"ל שכתב עד שיעריב שמשן ויצאו ג' כוכבים אחר שקיעת החמה שאם תאמר דהאי שקיעת החמה הוא כשהחמה נכסית מעל הארץ היינו עריבתה וכבר כתב עד שיעריב שמשן ולא היה לו לכתוב אלא עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים אלא ודאי הכי קאמר עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים אחר שקיעת החמה שהיא סוף שקיעה לאפוקי כוכבים שיוצאים קודם סוף שקיעה ודוק במה שכתב שנאמר ובא השמש וטהר שהוא מה שאמרו בריש ברכות ומאי וטהר טהר יומא ופירש בו שיטהר הרקיע מן האור וכמו שפירשו התוספות שם וכמו שכתב הרשב"א בחידושיו שם בשם הגאונים הא למדת שאין נקרא לילה אלא אחר סוף שקיעת החמה שהוא הזמן שיטהר הרקיע מן האור אותו זמן הוא אחר שקיעת החמה בכדי שיעור מהלך ארבעה מילין ועיין בקונטריס שחברתי בענין בין השמשות ותמצא שדבר זה מוסכם מכל הפוסקים וא"ת הרי הרבה כוכבים נראין קודם שיטהר הרקיע מן האור הא לא קשיא שהרי תני' בפרק במה מדליקין עד שיראו שלשה כוכבים ואמרו בגמרא לא כוכבים גדולים הנראין ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה וכתבו התוס' דלא בקיאינן בכוכבים הבינונים ולפיכך איפליגו רבה ורב יוסף בשיעור בין השמשות וכן כתב רבינו ירוחם ומשום הכי נמי אמרו בפסחים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ארבעה מילין ולא סמכו אראיית הכוכבים מפני שאין לעמוד על אמתתם כדכתבו התוספת ורי"ו ודבר זה מתבאר באר היטב מדברי הרמב"ם ז"ל כתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה בלשון ערב זה לשונו בפרק במה מדליקין ואעלם מן בעד גרוב אל שמס חתי יטהר כוכב מן אל כואכב אלמתוצטא פי אל עטם ואל נור פדאלך נהאר ומנד יטהר כוכב ואחד אלי אן תטהר אתנין פהו נהאר איצא ומנד תטהר אתנין אלי אן תטהר תלתה הוא זמן בין השמשות פאדא טהרת תלתה פהו ליל בלי שך עכ"ל הרי הרמב"ם ביאר לנו שמה שאמרו בגמ' כוכבים בינוניים הם בינוניים בגדולה ובאורה שאם היו בינוניים בגדולה וגדולים באורה או בינוניים באורה וגדולים בגדולה אינם בינוניים ובפ"ג מה' יסודי התורה כתב כל הכוכבים הנראין יש מהם כוכבים קטנים שהארץ גדולה מאחד מהם ויש מהם כוכבים גדולים שכל אחד מהם גדול מן הארץ כמה פעמים וכתב המפרש עליו זה לשונו אמר הנראין לפי שיש כוכבים הרבה שאינם נראין מפני קטנן והכוכבים הנראין שיוכלו למנות אותן אלף ושנים ועשרים כוכב וחלקו אותן

לששה חלקים החלק האחד הכוכבים שבו גדולים מן הכוכבים שבחלק השני וכן עד סופן ואלו הכוכבים יש מהם מי שהוא גדול מן הארץ חמשה עשר פעמים עכ"ל.
הנך רואה שהכוכבים הנראין הם אלף וכ"ב ונחלקו בגדלן לששה מעלות ואם החלקים שוים יהיה כל חלק מאה ושבעים כוכב ואם נחלקם לשלש מעלות גדולים ובינוניים וקטנים והחלקים שוים יהיה החלק של הגדולים מספרם שלש מאות וארבעים כוכב ולפי זה אפילו אם יראו שלש מאות וארבעים כוכב עדין יום שהם מהכוכבים הגדולים וכל שכן שאפשר להיות שהאלף כ"ב כוכבים השלשה חלקים מהם הם הגדולים והשלשה חלקים הם הבינונים ושאר כל הכוכבים הם הקטנים. וכן נראה מדברי התוכן הגדול המאסף כל מחנות התורנים הר"ר יש"ר בספר גבורות ה' דף קמ"ח וז"ל וכמה כוכבים של גודל ראשון ושני ושלישי מאד בהירים וזהירים ע"כ הרי כתב שהכוכבים שבשלשת חלקים ראשון ושני ושלישי הם גדולים באורה וכפי מה שכתב הרמב"ם אין מהם ראיה ללילה ואל תתמה על זה ולומר איך אפשר שיראו שש מאות כוכבים ועדין הוא יום שלמבין אין כאן תמיהה שהרי הזמן שמעלות השחר עד הנץ החמה והזמן שמשקיעת החמה עד הלילה הם שוין בשיעורן שבכל מקום מצינו לרבותינו שאמרו מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבעה מילין ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין ויש בגמרא מאן דאמר מעלות השחר ועד הנץ החמה חמשה מילין ומשקיעת החמה ועד הלילה ה' מילין הרי רבותינו ז"ל השוו השני זמנים הללו להדדי. והנה כל רואה בעיניו שאחר עלות עמוד השחר נראין ברקיע כוכבים למאות ואע"פ שהוא יום ומאחר שכן על כרחך אית לך למימר שאותן כוכבים הנראין אחר עלות עמוד השחר הן הכוכבים הנראין ביום וכיון שכן הוא הדין לכל כוכבים הנראין אחר שקיעת החמה עד שיעור מהלך ארבעה מילין למר וחמשה מילין למר הם מהכוכבים הנראין ביום שהרי שני הזמנים הללו שוין בשיעוריהם הרי בארתי גבול היום ואומרם שקיעת החמה היאך הוא:
עתה אבאר לך דין הנעילה כתב מרן מוהריק"א ז"ל בהלכות יום הכפורים סי' תרכ"ג וזה לשונו בסוף יומא כתב הרא"ש בשם הר"מ שצריך להתפלל תפלת נעילה ביום דבירושלמי פ' תפלת השחר ובריש פר' בתרא דתעניות פליג רבי יוחנן על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום ורב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן והכי איתא התם אימתי היא נעילה רבנין דקסרין אמרין איתפלגון רבי יוחנן ורב רב אמר נעילת שערי שמים אפילו בלילה ורבי יוחנן אמר נעילת שערי היכל דהיינו ביום אחר הדלקת נרות של בין הערבים. אמר רבי יודן כונתוה מתני' מסייע ליה לרבי יוחנן בשלשה פרקים הכהנים

נושאין כפיהם ארבעה פעמים ביום בשחרית ובמוסף ובנעילה ואית לן למימר נעילת שערי שמים דהא איתקש נשיאות כפים לשירות מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום אחוה דאימיה דרבי אדא הוה צייר גולתיה דרב בצומא רבא אמר ליה רב כד תחמי שמשא בריש דיקלא הב לי גולתא דניצלי נעילה מיחלפא שיטתיה דרב תמן הוה אמר נעילת שערי שמים והכא הוא אומר נעילת שערי היכל פירוש דאמר רב כד תחמי שמשא בריש דיקלא דהיינו זמן נעילת שערי היכל אמר ר' מתנא על ידי דרב מאריך בצלותיה סגי הוה מגיע לנעילת שערי שמים פירוש תפלתו היתה נמשכת עד נעילת שערי שמים. אלמא רבי יוחנן פליג עליה דרב וגם רבי יודן מייתי סייעתא לרבי יוחנן ממתניתין וגם רב גופיה היה מתפלל ביום אלא שהיתה תפלתו נמשכת עד הלילה הילכך אין להתפלל תפלת נעילה אלא ביום עכ"ל הא למדנו דתפלת נעילה היא מתחלת בזמן נעילת שערי היכל והיא כשהחמה בראשי הדקלים ולמדנו עוד שמזמן נעילת שערי היכל עד נעילת שערי שמים יש שהות הרבה דהא כשהקשו בירושלמי על רב מיחלפה שיטתיה דרב דהא הוא דאמר תפלת נעילה זמנה בזמן נעילת שערי שמים שהוא זמן צאת הכוכבים ואיך הוא צלי תפלת נעילה מכי שמשא בריש דיקלי שהוא זמן נעילת שערי היכל תירצו על ידי דרב מאריך בתפלתו הרבה היה מגיע לנעילת שערי שמים הרי נתבאר לך באר היטב גם מתלמוד ירושלמי שמזמן שקיעת גוף החמה שאינה נראית על הארץ עד צאת הכוכבים יש שהות הרבה. ולמדת עוד שתפלת נעילה צריכה להיות בזמן נעילת שערי היכל דוקא ולא קודם לכן וכן קראוה תפלת נעילה שערים משמע דדוקא בזמן נעילת שערים ולא קודם לכן וכן כתב מרן מוהריק"א ז"ל בהלכות יום הכפורים בסי' תרכ"ג בהידיא וז"ל ומתוך דברים הללו יתבאר לך דלדידן דמפשינן טובא ברחמי היה צריך להקדים ולהתפלל אותה מבעוד יום הרבה כדי שיגמור החזן חזרת התפלה ביום ולפחות שיהא נשיאות כפים ביום אלא דא"כ היינו צריכין להקדימה מבעוד יום טובא לפי שאנו מרבין בסליחות ואנן בעינן שיתפלל אותה מכי חמינן שמשא בריש דיקלי ולפיכך נראה שיש לשליח צבור לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות וסעד לדברי מצאתי בהגהו' מיי' בהלכות שביתת עשור וז"ל לפעמים לא היה הר"מ אומר אבינו מלכנו של מנחה עד אחר נעילה כדי שיתפלל נעילה ביום וכן כל הפזמונים שאומר' בנעילה פעמים היה מדלגם עד אחר ברכת כהנים כדי שיהא נשיאות כפים ביום ואז היה מושך בפזמונים עד הלילה ואח"כ אומר אבינו מלכנו עכ"ל הרי למדת מדרכי מר"ן שתפלת נעילה דוקא מכי חמינן שמשא בריש דקלי ולא קודם ועוד למדנו מדבריו שאין קפידא שיהיה ביום אלא דוקא

עד שיגמור שליח צבור חזרת התפלה אבל הסליחות והתחנונים שאחר חזרת התפלה אין קפידא לאומרם בלילה:

סימן ז

שאלה

להרב ה"ר אברהם די מדינה נר"ו

ראובן נפטר אביו לב"ע ועברו עליו שלשים יום שנוהגים בשאר מתים ויש לראובן חברים מקשיבין לקולן של סופרים שרוצים לגעור בו כמו שהוא דין על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ושואלין מחכמי ישראל יצ"ו להודיעם פירוש גערה זו מהו על פי הדין אם הדבר תלוי ברצונם והרשות בידם לעשות הגערה אימתי שירצו ואפילו מיד אחר שלשים בשנים או שלשה ימים או שמא אין הדבר תלוי ברצונם וצריך שימתינו עד זמן מוגבל שצריך שיעבור על כ"פ ואח"כ יוכלו לגעור בו והנה בעל המפה כתב שהגערה יש לה שיעור למר י"ב חדש ולמר שלשה חדשים וזו סברת מהר"ר אסרלן בפסקיו ואגודה ומהרי"ל והר"ן ז"ל והסמ"ק הקל להצריך לבד שיעור גערה שלשים יום אחר שלשים דשאר מתים והביא דבריו הכלבו סי' קל"ח יע"ש באופן שלפחות צריך שלשים שניים ואח"כ יוכלו לגעור בו ועל הכל רוצים לעמוד על פירוש דברי הריק"ש ז"ל שהוא מרי דאתרא ואחרון ובמצרים צריכין לנהוג כדבריו שכתב עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ודברי הם דברי התוספות פ' ואלו מגלחין ונסתפקו מה פירוש דבריו כדי לעשות מעשה כסברתו ז"ל עוד נסתפקו על מה שכתב מהר"י קאר"ו בבית יוסף ובכסף משנה על דברי הרמב"ם ז"ל שכתב פ"ו מה' אבל וז"ל והאיש שלשים יום ועל אביו ועל אמו חייב לגדל שערו עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו עכ"ל הרמב"ם ז"ל וכתב אליו הרב בכסף משנה וז"ל ומה שכתב ועל אביו ועל אמו וכו' פ' אלו מגלחין תניא על כל המתים מגלח לאחר שלשים יום ועל אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו וגרסינן בירושלמי עד שיגדל פרע ויגערו בו חביריו ויש ספרים דגרסי או יגערו בו חביריו ונראה שמפרש רבינו דשילוח פרע גידול שער ימים הרבה מאד דאז מותר אפילו לא יגערו בו חביריו ואם גערו בו חביריו קודם שגידל שיער כל כך שרי והוא שגערו בו חביריו אחר שלשים יום אבל אם גערו בו חביריו קודם שלשים יום לא כלום הוא עכ"ל נראה מדבריו בפירוש שמפני שגירס' הרמב"ם ז"ל כספרי' דגרסי או יגערו בו חביריו ולא גריס כספרים דגרסי בויו ויגערו בו חביריו מן ההכרח לומר בדבריו דשילוח פרוע הוי ימים הרבה מאד ודלא כסתם שילוח דהוי שלשים יום אימא דשילוח פרע הוי שלשים כנזיר ולמה לא יהיה כן

ויהיה או דקאמר בתוך שלשים יום דשילוח ומדברי מוהר"י קארו משמע שזה מוכרח לאמרו בדברי הרמב"ם ז"ל משום דגריס או וצריך טעם למה. עוד נסתפקו במה שפסקו הפוסקים בענין הרגל בדין תספורת דאביו ואמו שאפילו פגע בו הרגל אחר שלשים אינו מפסיק והוא דעת כולהו רבוואתא הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל וכל האחרונים חוץ מסמ"ק דס"ל דמפסיק אם פגע ערב הרגל אחר שלשים או ביום שלשים עצמו והר"י קארו ז"ל פסק בבדק הבית ט"ו א"ח סימן תקמ"ח דלא כסמ"ק שאין הרגל מפסיקו וקשיא להו אם איתא הגערה מיד אחר שלשים מהניא מה מקום למחלוקת זו שאין מעכב אלא גערה יגערו בו חביריו בערב הרגל שאחר שלשים ויאמרו לו ספר לכבוד הרגל ויהיה מותר לדברי הכל. עוד נסתפקו על ענין דין זה שעיקרו משום כיבוד אב ואם דליהוי להו הכירא יותר משאר מתים אם הולכים בספיקו להחמיר או להקל על הכל יבא דברם הטוב בפרטים הנז' מפי סופרים ומפי ספרים ושכרם כפול ומכופל מן השמים:

תשובה

גרסינן בפרק אלו מגלחין על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ובירושלמי שבידינו גרסינן על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שישלח פרע או יגערו בו חביריו ע"כ ורבינו בעל הטורים בי"ד סימן ש"ץ כתב בלשון הברייתא דתלמודא דידן וכך הם דברי הרא"ש ז"ל וה"ג והרמב"ן בת"ה ורבי ירוחם ז"ל ולשון הרי"ף ז"ל יגדל פרע עד שיגערו בו חביריו וסמ"ג כתב כלשון תלמודא דידן וכתב ובירושלמי גרסינן עד שיגדל פרע או עד שיגערו בו חביריו כגרס' הרמב"ם ז"ל ולע"ד נראה פשוט לרבינו בעל הטורים ולהרא"ש וה"ג והרמב"ן וריר"ו שכתבו לשון הברייתא דתלמו' דידן הדברים כפשוטן שכשיעברו השלשים יום דשאר מתים הוי זמן גערה דפשט הברייתא דקתני על כל המתים כולן מסתפר לאחר שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו מוכח בהידיא דכשיעברו השלשים יום יוכלו חביריו לגעור בו דהכי הוא ודאי משמען של דברים על אביו ועל אמו לא הותר לו להסתפר אחר שיעברו השלשים יום בלחוד אלא עד שיגערו בו חביריו משמע ודאי דאם עברו השלשים יום וגערו בו חביריו יכול להסתפר ומאחר שכן ודאי יכולין לגעור בו חביריו לאחר שיעברו השלשים יום וגם מדברי הרי"ף ז"ל פשוט הוא דהכי הוא משמעות לשונו מדסתם וכתב יגדל פרע עד שיגערו בו חביריו משמע דהכי הוא ודאי כסתם גידול פרע דאמרינן בעלמא דהוי שלשים יום כדילפינן לה בגמ' לנדון דשאר מתים פרע פרע מנזיר ואם איתא דס"ל ליה דגידול פרע דאביו ואמו הוי טפי משלשים יום וצריך גערה נמי לא הוה שתיק מנה לפרש וגם לגירסת הרמב"ם

וסמ"ג דגרסי או דמשתמע מינה דהאי גדול פרע הוי טפי משלשים יום כדבעינן למימר קמן בס"ד אפילו הכי משתמע שפיר מנה דלאחר עבור השלשים יום דשאר מתים הוי זמן גערה שיגערו בו חביריו דהא לגרסתם פירוש הדברים כך הוא על אביו ועל אמו עד שיגדל פרע פירוש ימים הרבה או יגערו בו חביריו משמע ודאי דמאי דמצרכי ימים הרבה הוא כשאין שם גערה הא אם יש גערה הגערה מפקיעה הגידול פרע דימים הרבה. ומצד הענין בעצמו צריכין אנו לפרש הירושלמי שיסכים לתלמודא דידן דעיקר גדול בידינו כל היכא דפליג תלמודא אירושלמי נקטינן כתלמודא דידן ואם איתא דהירושלמי פליג בהא אתלמודא דידן לא היה להם להרמב"ם ז"ל ולסמ"ג ז"ל להביא דברי הירושלמי מאחר שאינו מסכים אתלמודא דידן אלא ודאי משמע שפיר דהירושלמי פירוש דבריו כתלמודא דידן ומשום הכי הביאו דבריו נמצינו למדין אליבא דכולהו גירסאות אליבא דכולהו רבוואתא לאחר שיעברו השלשים יום מיד הוי זמן גערה וכן פירש מרן רבינו הגדול רבן של כל ישראל מוהר"י קארו זלה"ה בי"ד סימן ש"ץ וז"ל וכך הם דברי הרי"ף על אביו ועל אמו יגדל פרע עד שיגערו בו חביריו ונראה שגדול פרע הוי שלשים יום ולא אתא למעוטי אלא אם גערו בו חביריו תוך שלשים יום דאסור עכ"ל וגם פירש כך דברי הרמב"ם וז"ל שם בסמוך ואפשר דמשמע דשילוח פרע היינו גידול שיער ימים הרבה מאד דאז מותר אפילו א לא גערו בו חביריו. ואם גערו בו חביריו קודם שגידל שיער כל כך שרי והוא שגערו בו אחר שלשים אבל אם גערו בו תוך שלשים לאו כלום הוא עכ"ל הרי בהידיא פי' רבינו הגדול דברי כולם בין להרמב"ם בין להרי"ף ז"ל ורבינו בעל הטורים לדברי כולם לאחר שיעברו שלשים יום דגידול פרע הוי זמן גערה ואע"ג דחלוקים בפירוש דיגדל פרע דלהרמב"ם הוי ימים הרבה טפי משלשים יום ולאינך רבוואתא הוי שלשים יום כסתם כל גידול פרע מ"מ לענין דינא ליכא פלוגתא אלא דברי כולם עולין לדין אחד וכדכתיבנא דכד דייקנא בדבריהם אשכחנא דברי כולם עולין לכוונה אחת ומעתה דברי הריק"ש ז"ל והתוס' ודאי דהכי הוא משמען כדברי כל הפוסקים האלו בלי ספק דלאחר שיעברו השלשים יום יוכלו החברים לגעור בו שיסתפר דהא התוספות הביאו דברי הירושלמי לפרש מאי דסתים בתלמודא דידן משמע ודאי דס"ל לתוספות דליכא פלוגתא בין תלמוד דידן לירושלמי ולא עוד אלא נראה לע"ד פשוט מאחר שחז"ל תלו היתר התספורת על אביו ועל אמו בגערת החברים כל מה שימהרו חביריו לגעור בו אחר שיעברו השלשים יום הרי הם זריזין במצות דואהבת לרעך. ועל מה שכתב רבינו בעל המפה דשיעור גערה למר שלשה חדשים ולמר י"ב חדש ובא בשאלה דלסמ"ק שלשים יום לע"ד נראה פשוט שאין הפירוש כמו שבא בשאלה שצריך שיעבור אותו זמן ואח"כ יוכלו לגעור בו דהא

הא מלתא לא מסתבר כלל דבין בתלמודא דידן בין בירושל' לא נזכר ולא נרמז הדבר הזה בתספורת ואם נאמר שנים עשר חדש לענין בית המשתה דליכא צערא דגופא לית לן למימר הכי בתספורת דאיכא צערא דגופא שניא טובא וליכא למגמר הא מהא ואין לנו להוסיף צער על מה שהטילו חז"ל והם אמרו על אביו ועל אמו לא סגי בשלשים יום דשאר מתים אלא עד שיגערו בו חביריו ומשמע ודאי דלאחר שיעברו השלשים יום מהניא הגערה להפקיע גזרת התספורת בין סמוך בין מופלג ומאחר שכן מהיכא תיתי לן להחמורי כולי האי עד י"ב חדש או עד שלשה חדשים במקום שאמרו להקל אלא הנראה לע"ד פשוט דהאי שיעור גערה דקאמרי הני רבוואתא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הוא כאדם שאין לו חברים לגעור בו או היה במקום שאין בו חברים היתכן שישאר מצטער כל הימים לכן נתנו לו תקון ושיעור לזמן המתנה שימתין שיעור הראוי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וככלות ההוא זמן מותר להסתפר אפילו בלא גערה שכבר פקע ממנו איסור התספורת. דסתם כל אדם שיש לו חברים אינן שוהין מלגעור בו יותר מההוא זמן למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולעולם כדאיכ' חברים הגוערים יכולין לגעור בו בבציר טובא מזמן זה אח"כ הדברים מבוארים באר היטב בהגהות מי"י פ"י מהלכות אבל ואביא דבריהם מרן רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל ב' י"ד סי' קנ"ז וז"ל או עד שיגערו בו חבריו וז"ל סמ"ק אבל אם עברו שלשים יום קודם הרגל הרגל מפסיק ואין צריך להמתין עד שיגערו בו חביריו מאי טעמא משום דאמרי' בירושלמי שיעור גערה שלשים יום לכך הרגל מפסיקו ונראה שאפילו חל יום שלשים ערב הרגל מותר לספר דכיון דמקצת היום ככולו א"כ אותו יום שלשים מקצתו משלשים שניים כדאמרינן בשאר מתים דיום שבעה עולה לכאן ולכאן משום דמקצתו יש לו דין שלשים והוא הדין באביו ואמו ביום שלשים כבר עבר שלשים ראשונים כי כשעבר מקצת היום הותר בגיהוץ ותספורת לכך נראה לי דיום שלשים לגבי שלשים שניים של גערה דאביו ואמו הוי כמו שבעה לגבי שאר מתים ונפקא מנה שאם חל ערב הרגל יום ל' שמותר לגלח בו כשאר ימות השנה אם גערו בו חביריו ביום שלשים דנהי דאם לא גערו בו בשאר ימות השנה צריך להמתין ולהשלים שלשים שניים מ"מ אם גערו בו ביום שלשים מהני אפילו בלא רגל עכ"ל ההגהות הרי נתבאר לנו בהידיא דמאי דקאמר סמ"ק שיעור גערה שלשים יום לא למימרא דעד שלא יעברו שלשים יום שניים לא יוכלו חביריו לגעור בו אלא הכוונה היא להיכא דלא גערו בו חביריו מאיזה סבה שיהיה עד כמה יתעכב וימתין מלהסתפר וקאמר דשיעור הגערה כלומר צפיית הגערה שיגערו בו חביריו היא דסתם כל אדם אין חביריו מתעכבים מלגעור בו יותר מל' יום וכשעברו ל' יום כבר עבר

הלך לו הזמן שראוי לגערה ואין צריך להמתין עוד ואע"ג שיש לו חברים ולא גערו בו לא איכפת לן בהו דבטלה דעתם אצל כל אדם. וטעמא דמלתא נראה לי דעיקר הגערה הוא משום שחביריו מקפידין על צערו ומצירים על נוולו ומשום הכי גוערין בו שיסתפר אי נמי משום כבודם שמקפידין על חברתם עם אדם מנוול ודכוותה מאי דגרסינן בירושלמי סוף פרק אלו מגלחין על כל המתים אסור לילך בסחורה עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ויאמרו לו צא עמנו ע"כ ובודאי דההיא גערה שאומרים לו צא עמנו אפשר שחסין על בטלתו וחסרון כיסו וגוערין בו שיצא עמהן להתעסק ולהרויח כמנהגו. אי נמי משום שיש לו עמהם חברה בממון ומקפידין חבריו על בטלתו על שאינו טורח עמהם. והנה מדברי רבינו בעל הטורים בסוף סי' שפ"ט שכתב ויגערו בו חביריו לומר לו לבוש כלים המגוהצים לכבוד הרגל וע"כ והם מדברי הרמב"ן ז"ל בת"ה והרא"ש ז"ל פרק אלו מגלחין סוף דף ל"ט וריש דף מ' ומסיימי בה וטעמא דבעינן רגל דבלא רגל אין חביריו מכירין בו אם לובש כלים חדשים ואין לגעור בו ואילו בתספורת כיון שהכביד שערו גוערין בו עכ"ל. נראה מדבריהם אלו שהקפדת החברים היא על צערו וניוולו שיהיה מנוול ברגל ומדברי התוספ' דגרסי בירושלמי עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו צא מעמנו עכ"ל נראה שהקפדתם שאינם רוצים להתחבר עמו שהוא מנוול ולע"ד נראה דבין גערו בו מצד עצמם ובין גערו בו מצד עצמו מהניא גערתם דכיון שטעם הגערה משום הקפדתם כ' אין לדבר קצבה וגבול אלא הכל לפי מה שהוא האדם ולפי מה שהם חביריו יש אדם חשוב או מעונג שמתנוול ומצטער במעט ימים ויש חבירים חשובים שמקפידין ומצירים מיד ולעולם אני אומר כיון שחז"ל תלו היתרו של דבר בגערת החברים כל מה שימהרו חביריו לגעור בו בראותם שהכביד שערו וחבירים מצטער או מתנוול עליהם מצוה דאהבת החברים קעבדי ואגב אורחין למדנו מדברי רבינו בעל הטורים והרא"ש והרמב"ן ז"ל שכתבו דמחמת הרגל ניוול האדם ניכר ולכן תלו היתר לבישת כלים חדשים ומגוהצים ברגל ובגערת החברים מכאן יש ללמוד דאם חל ערב הרגל אחר שלשים יום מיד הוי זמן גערה לכל אדם שאין לך אדם מישראל שחסרון התספורת אין ניוול הוא לו אפילו בימים מועטים שהרי גזרו ואסרו לספר בחול המועד מטעם כדי שיסתפר בערב הרגל כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. הרי שחסרון התספורת ברגל ניוול הוא לכל אדם מישראל אפילו למי שאינו חשוב ולא עוד אלא כיון דקיימא לן דיום שלשים הוי כלאחר שלשים ומותר להסתפר בו על שאר מתים אם חל ערב הרגל ביום שלשים מהניא ביה גערת החברים על אביו ועל אמו ומסתפר בו ושפיר קרינן ביה אחר שלשים דהא לישנא דברייתא קתני על כל המתים מסתפר אחר שלשים

ואפילו הכי אמרינן כיון דהניצה החמה ביום שלשים בטלו ממנו גזרות שלשים דמקצת היום ככולו ומהנץ החמה ואילך ביום שלשים חשוב לאחר שלשים ועלה קתני על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו משמע דלאחר השלשים מיד אם גערו בו חביריו מהניא גערתם וכיון שכן אפילו ביום שלשים משעה דחשבינן לה לאחר שלשים הוי זמן גערה:

אבל יש לדקדק בדברי סמ"ק שכתב דשיעור גערה שלשים יום והוא מדברי הירושלמי צריכא לי תלמוד דמנא ליה הא דלכאורה נר' דלא הוזכר בירושלמי:

ועוד עיקר דינו דיליף מהירושלמי שהרגל מפסיק שלשים יום דגערה אדרבא איפכא חזינן ליה להירושלמי דהתוס' כתבו בשם הירושלמי והביאו מרן מוהר"י קארו ז"ל בסי' ש"ץ וז"ל כתבו התוספות בשם הירושלמי דגרסינן רבי שמואל בר אבדימי מנה תלתין יומין קמי מועדא שאיל לרבי מנא אמר ליה כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיק ברם הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמרו לו צא מעמנו עכ"ל הרי מבואר בהידיא שהירושל' סובר אע"ג דכבר עברו שלשים יום אין הרגל מפסיק. וי"ל דסמ"ק גריס בירושלמי כגרסת ספר הירושלמי שבידינו רבי שמואל בר אבדימי דמכת אימיה קמי מועדא תמניא יומין אתא שאיל לרבי מנא אמר ליה כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיק ברם הכא עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו ע"כ. נמצא לפי גירס' זו שאלת רבי שמואל היתה אם הרגל מפסיק על אביו ועל אמו גזרת התספורת בתוך שלשים כשאר מתים דהא יום שמיני למיתת אמו היה ערב הרגל ולפי גירס' זו אין מכאן ראיה אלא לשלא יפסיק הרגל גזרת התספורת בתוך שלשים יום כשאר מתים אבל לשלא יפסיק הרגל הגערה אחר שלשים אין ראיה ומה שכתב סמ"ק דקאמר בירושל' דשיעור גערה שלשים יום נראה דדייק לה מייתור לשון הירושלמי דקאמר עד שישלח פרע או יגערו בו חביריו דאי האי שישלח פרע משמעו שילוח פרע כסתם שילוח פרע דהיינו שלשים יום דשאר מתים א"כ לא איצטריך למימרא דהוי שפת יתר והכי הוה ליה למימר כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיק ברם הכא עד שיגערו בו חביריו ותו לא מידי ומסוגיית הירושלמי דייקא האי דיוקא דסמ"ק שפיר טפי דגרסינן בסוף אלו מגלחין על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו ע"כ מהאי לישנא מדייקא שפיר טפי האי סברא דסמ"ק דאי תימא דהאי עד שישלח פרע הוא כסתם שילוח פרע דהיינו שלשים יום דשאר מתים לא צריכא למימרא דהוי שפת יתר והכי הוה ליה למימר על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ואנן ידעינן דרוצה לומר דלאחר שילוח פרע דשאר מתים על אביו ועל אמו צריך להמתין עוד עד שיגערו

בו חביריו דודאי תלמודא אתא להחמיר עליו על אביו ועל אמו ולא להקל ומשום האי ייתורא דלישנא דירושלמי דמוסיף וקאמר על אביו ועל אמו עד שישלח פרע דייק סמ"ק שהכוונה בו שיגדל פרע אחר על אביו ועל אמו מלבד פרע דשאר מתים וסתם שילוח פרע שלשים יום כדילפינן לה פרע פרע מנזיר והכי קאמר על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים יום על אביו ועל אמו לא סגי בהני שלשים אלא צריך להמתין עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו משמע ודאי שישלח פרע ובודאי משמע פרע אחר דהיינו שלשים יום שניים או יגערו בו חביריו דאם גערו בו חביריו הפקיעו ממנו השלשים השניים. נמצינו למדין לפי סברת סמ"ק רבי שמואל שאל מר' מונא אם הרגל מפסיק על אמו גזרת התספורת בתוך שלשים יום דשאר מתים והשיב לו רבי מונא כל דבר שתלוי בשבעה ושלשים הרגל מפסיק דהיינו חל הרגל בתוך שבעה מפסיק ממנו גזרת שבעה חל הרגל בתוך שלשים מפסיק ממנו גזרת שלשים נמצא שאין הרגל מפסיק אלא גזרת הימים שחל בתוכם ברם הכא דהיינו גזרת תספור' דאב ואם אינה תלויה בשלשים יום כשאר מתים אלא תלויה גם בגזרה אחרת אחר השלשים דהיינו לשלח פרע אחר השלשים דהיינו שלשים יום שניים או יגערו בו חביריו ואין הרגל מבטל אלא חדא גזרה דהיינו שבעה ושלשים דשאר מתים זהו פי' הירוש' לדעת סמ"ק ומעתה לפי זה דכשעברו השלשים יום הראשונים ונכנסו השלשים יום השניים דאב ואם שהרי אין כאן לפניו אלא גזרה חדא דהיא גזרת השלשים השניים וחל בהם הרגל סבירא ליה לסמ"ק דשפיר מצינן למימר דהרגל מפסיקן שהרי הרגל מפסיק גזרת הימים שחל בהם. והרמב"ם ז"ל אע"ג דגריס בירושלמי כסמ"ק עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו בעובדא דרבי שמואל לא גריס כסמ"ק דמכת אמיה תמניא יומין קמי מועדא אלא גריס כתוספות רבי שמואל מנה תלתין יומין קמי מועדא ומשום הכי פסק שאין הרגל מפסיק גזרת התספורת על אמו אפילו שחל אחר שלשים. ומה שהכריח להרמב"ם לנוד מגרסת התוס' דגרסי כירושלמי עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו וגריס איהו או יגערו בו חביריו נראה לע"ד דלפי גירסת התוס' דגרסי ויגערו על כרחין לומר דסבר הירושלמי דצריך לשלח פרע אחר שלשים יום דשאר מתים וגם צריך שיגערו בו חביריו דהכי דייק לישנא דהירושלמי דקאמר על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שישלח פרע משמע ישלח פרע בתר שלשים דשאר מתים וגם יגערו בו חביריו דאי תימא האי עד שישלח פרע קאי אשילוח פרע דשלשים יום שזכר הוי שפת יתר והכי הוה ליה למימר על כל המתים אסור בתגלחת עד שלשים יום על אביו ועל אמו עד שיגערו בו חביריו ומשמע ודאי על אביו ועל אמו לא סגי בשלשים יום דשאר מתים אלא צריך עוד שיגערו בו חביריו ומדכפל

לשונו והוסיף וקאמר על אביו ועל אמו עד שישלח פרע ויגערו משמע דתרתי בעי אחר שלשים יום דשאר מתים דישלח פרע אחר וגם יגערו בו חביריו ולפי גירס' זו הירושלמי פליג אתלמודא דידן וקי"ל דכל טצדקי עבדינן כדי להסכים רבוואתא אהדדי דגדול כח השלום ומשום הכי נקט הרמב"ם בירושלמי כגירסת הספרים המסכמת לתלמוד דידן ומעתה נתבאר פירוש רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל בדברי הרמב"ם שהוא מוכרח ויציב ופירוש מה שכת' רבינו הגדול מוהר"י קארו בדברי הרמב"ם יהיה הרבה מאד. נראה לומר שאפשר שיהיו מ' או נ' יום ושפיר קרינן בהו הרבה מאד וראיה לזה דאמרי' בפ' אלו מגלחין ביוסף הכהן שנשא בת אחות אשתו לאלתר ואעפ"כ לא בא עליה עד זמן מרובה ובעי תלמודא מאי זמן מרובה א"ר פפא לאחר שלשים יום הרי דל' יום קרי זמן מרובה והוסיף רבינו הגדול לכתוב הרבה מאד לאפושי עוד ך' יום כדאמ' ימים רבים מיעוט ימים שנים רבים שלשה. ולעולם נראה לע"ד שאינם יותר מששים יום ודייקנא לה מדכתב הרמב"ם ז"ל על אביו ועל אמו עד שישלח פרע או עד שיגערו בו חביריו משמע דעל אביו ועל אמו צריך שישלח פרע יותר על השלשים יום דשאר מתים וסתם שילוח פרע הוי שלשים כדכתיב ופרע לא ישלחו נמצינו למדין דלהרמב"ם ז"ל היכא דליכא חבירים שגוערים בו ימתין עוד מלבד השלשים יום דשאר מתים שלשים אחרים ובהכי יצא ידי חובתו על אביו ועל אמו ועל ענין שבא בשאלה דהפוסקים כולם פסקו שהרגל אינו מפסיק על אביו ועל אמו אפילו אחר שלשים לבד מסמ"ק דס"ל דאם פגע הרגל אחר שלשים הרגל מפסיק והוקשה להם מה מקום למחלוקת זו וכו' כבר נתבאר דיש למחלוקת זו מקום גדול דלסמ"ק אם פגע ערב הרגל אחר שלשים ואין לו חברים שיגערו בו הרגל מפסיק דס"ל דהוי מלתא שתלויה בגזרת שלשים ולשאר פוסקים לא מהניא פגיעת הרגל אף לאחר שלשים להפסיק ממנו גזרת התספורת על אביו ועל אמו אלא בגערת החברים:

ולענין שבא בשאלה דהואיל ודין זה עיקרו משום כבוד אב ואם דליהוי להו היכירא דלמא הולכים בספיקו לחומרא לע"ד נראה לא תהא מצוה זו דרבנן בכיבוד אב ואם גדולה ממצוה דרבנן בכבוד התורה דאזלי' בספי' לקולא ספק אמר אמת ויצי' אינו אומר דהכי דק"ל אמת ויציב דרבנן אע"ג דהיא משום לתא דלמען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים ספק קרא הלל אינו קורא ואע"ג דהוי שבח וכבוד למקום ב"ה ואם נבוא לחוש לכבוד אב ואם במלתא דעיקרא דרבנן כ"ש דניחוש לכבוד המקום ב"ה להחמיר להללו ולכבדו אלא אין לנו אלא מה שאמרו רבותינו ז"ל ספיקא דרבנן לקולא לא נביט לחומרו של דבר ולא לקולו כל חיוב שחייבונו הם מדבריהם בין שיהיה על דבר חמור כגון שבות

דשבות שהוא חיוב סקילה וכרת בין שיהיה שבות די"ט דהוי לאו גרידא אזלינן בספיקן לקולא וא"ת והלא כתוב בה"ג פח"ז חובה נת"ר רשות ופליג רבי יוחנן ואמר דברים שבצנעה נוהג וקאמרי רבנן דהלכתא כרבי יוחנן ואע"ג דשמואל קא מיקל דכי אמרי' הלכה כדברי המיקל באבל היכי דפליגי תנאי אבל בפלוגתא דאמוראי לא עכ"ל והביאו דבריהם הרא"ש ז"ל בריש פ"ק דכתובות והתוספות פרק אלו מגלחין דף כ"ד והרמב"ן ז"ל בת"ה וסמ"ג והסכימו הם לדבריהם דה"ג נראה דהאי כללא דהלכה כדברי המיקל דוקא בפלוגתא דתנאי הוא דנקטינן כדברי המיקל אבל כדאמוראי לא אם כן כ"ש דלא נקטינן במחלוקת הפוסקים כדברי המיקל הא לאו מלתא היא דהא דאמרי הני רבוותא דפלוגתא דאמוראי לא נקטינן כדברי המיקל היינו כההוא גוונא דאתמר דהיינו דנקטינן כדברי המיקל באבל אפילו יחיד כנגד רבים בההוא גוונא היכא דהוי פלוגתא דאמוראי לא נקטינן כדברי המיקל אלא כדברי הרבים המחמירין:

וההיא הלכתא דפח"ז ונת"ר דפליגי בה שמואל ורבי יוחנן ר' יוחנן לגבי שמואל חשיב רבים במקום יחיד דהא קי"ל רב ורבי יוחנן הלכתא כרבי יוחנן וכ"ש דהלכתא כרבי יוחנן לגבי שמואל דהא הלכתא כרב באיסורי לגבי שמואל אבל במחלוקת שקולה הדרינן לכללין דאי ההיא פלוגתא היא במלתא דרבנן נקטינן כדברי המיקל ראיה לדברינו דהא חזינן לרבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל בענין אבילות דאב ואם פסק כמאן דמיקל בענין מת אביה של כלה או מתה אמו של חתן או אחד משאר קרובים דלהרא"ש ז"ל קוברין את המת מיד ונוהג שבעת ימי אבילות ודוחין את החופה עד שיעברו שלשים יום והרמב"ם התיר לכנוס מיד אחר שבעת ימי אבילות ומסיק רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל זה לשונו ולענין הלכה נקטינן כדברי המיקל באבל עכ"ל ולא חילק בין אביה של כלה ואמו של חתן ובין שאר קרובים אלא בחדא מחתא מחתינהו ואמר בכולהו נקטינן דיכנוס מיד לאחר שבעת ימי אבילות ולא חיישינן לכבוד אב ואם אלא כיון דהאי כבוד אב ואם דאבילות הוי מלתא דחיובא מדרבנן נקטינן בספיקא לקולא ככולהו חיובי דרבנן ולא איצטריכנא לברורי האי מלתא אלא משום דאתת בשאלה ופקידו עלן לברורי לה משום הכי איטפלנא לה ובירינא לה דבנדון זה אעיקרא דדינא כבר בירינא לה בירירו זך ונקי דאליבא דכולהו רבוואתא בין אליבא דתלמודא דידן בין אליבא דתלמו' דבני מערבא מסקנא חדא לכולהו רבוואתא דכשיעברו השלשים יום דשאר מתים הוי זמן געגרה שיוכלו החברים לגעור במתאבל על אביו ועל אמו שיסתפר וליכא שום ספיקא דהלכתא ברירא היא ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן ח

שאלה

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ק"ש כמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלים ואח"כ יקרא קרית שמע ארבע אמות במה דבר' אמורי' בזמן שהם מלאחוריו או מצדיו אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן ואח"כ יקרא וכתב עליו מוהר"י קארו בכ"מ וז"ל כמה ירחיק אדם וכו' משנה שם וכמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות פירו' מהן ממי רגלים ובגמרא אמר רבא אמר רב הונא לא שנו אלא לאחריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו וסובר רבינו דצדדין הרי הן כלאחריו. והרב מנוח כתב דלכאורה משמע דכלפניו דמי דאמרינן גבי לולב עקום ואפשר לומר דמה שכתב הרב מירי בשאינו יכול לסלקה לאחריו דאמרינן בגמרא דהיכא דלא אפשר יסלקוה ד' אמות א"כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ"ל קשיא לן למה מרן לא העלה הא דפירש הרב מנוח על שלחנו הטהור דנר' מדהביא האי פירוש דהר' מנוח שפירש בדברי הרמב"ם משמע דניחא ליה למוהר"י קארו ז"ל האי פירוש דהרב מנוח וא"כ הוה להעלות על שלחנו הטהור בסי' ע"ט:

תשובה

מרן רבינו הגדול מוהר"י קארו זצ"ל לא ס"ל האי פירוש דה"ר מנוח ז"ל ולשונו מוכיח כן בהידיא שכתב וסובר רבינו דצדדין הרי הן כלאחריו הרי ברור בדברי מרן הריק"א שהרמב"ם ס"ל דצדדין הם כלאחר' ודלא כה"ר מנוח עוד שכת' וה"ר מנוח ולא כתב וכתב ה"ר מנוח משמע דה"ר מנוח פליג אהא דכתב מרן דהרמב"ם ס"ל דצדדין כלאחריו וזה פשוט ועתה אבאר לך טעם הדבר מה שכתב ה"ר מנוח דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום אחר המחילה אני אומר דלא היא דשנייא טובא מלולב דלא דמי כלל דטעמא דפיסול דלולב עקום הוא משום מום ומאי מומו דלולב עקום לפניו הוא משום דלא הוי דרך ברייתיה דתני' בפ' לולב הגזול ריש דף ל"ב לולב עקום פסול אמר רב פפא לא אמרן אלא לפניו אבל לאחריו ברייתיה הוא אמר רב נחמן לצדדין כלפניו דמי ואמרי לה כלאחריו דמי ע"כ. הרי מבואר בהידיא דפיסול לולב העקום לפניו או לצדדין הוא משום דלא הוי דרך ברייתו וכיון שכן אין משם ראיה לומר דצדדין הוו כלפניו וגם אין ראיה לומר דצדדין הוו כלאחריו ופשוט הוא ברם הכא בק"ש ההרחקה שצריך שירחיק מן הצואה שלפניו מלא עיניו הוא משום ולא יראה בך ערות דבר וכיון דהצואה היא בצדדיו הא לא חזי לה אלא א"כ הופך פניו לצדדיו והקורא ק"ש לא עביד להפוך פניו לצדדיו דלית ליה רשות בשעת קריאה להפוך פניו ולהסתכל הנה והנה וכיון שכן שפיר

דמי לקרות ק"ש אע"ג דצואה בצדדיו ודי ליה בהרחקת ד' אמות כיון דלא חזי לה לא צריך הרחקת מלא עיניו דכלאחריו דמ' ומ"ש דמה שכתב הרב מיירי בשאינו יכול לסלקה דאמרינן בגמ' היכא דלא אפשר וכו' לע"ד לא היא דהתם לענין תפלה אתמרא בפ' מי שמתו ס"ו דף כ"ב תניא היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ד' אמות והתני' לצדדין ל"ק הא דאפש' הא דלא אפש' ע"כ ופסקה הרמב"ם בפ"ד מהלכ' תפלה ואם איתא דהוא הדין לענין ק"ש לא הוה שתיק מנה הרמב"ם וליכא למילף מתפלה לק"ש דהרבה חומרות איכא בתפלה מה שאין בק"ש:

ולע"ד יש טעם גדול לחלק ביניהם דלענין תפלה כל שאפש' צריך לסלק הצואה לאחריו על כל פנים ולא סגי ליה בסילוק לצדדין דהא כשמסיים תפלתו ופוסע שלש פסיעות לאחוריו הצואה שהיתה בצדו חוזרת להיות לפניו ואע"ג דסיים תפלתו מ"מ כל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה וחשיב שעדין קאי בתוך תפלתו ואין נכון שתהיה הצואה כנגדו דאמרינן בפ' בני העי' המתפלל אל ישתין עד שישהה כדי הלוך ד' אמות שכל ד' אמות תפלתו סדורה בפיו ורחושי מרחשן שפוותיה ופסקוה כל הפוסקים וגם מוהריק"א ז"ל העלה אותם על שלחנו א"ח ס' צ"ב הא למדנו דאחר שסיים תפלתו חשיב עדיין בתוך תפלתו עד שהות כדי הלוך ד' אמות ומאח' שכן הוא הדין לצואה שהיתה בצדדיו שכשמסיים תפלתו ופוסע שלש פסיעות לאחריו אותה צואה שהיתה בצדדיו חזרה להיות לפניו וליכא שהות כדי הלוך ד' אמות שעדין שפוותיה מרחשן וחשבינן ליה שעדין קאי בתוך תפלתו ודאי לא נכון עוד כשפוסע שלש פסיעות לאחריו אחר תפלתו כשנותן שלום לשמאלו ולימינו הרי הצואה לפניו ממש מה שאין כן בק"ש שאינו זז ממקומו ואינו פונה לכאן ולכאן שצריך לקרותה באימה וביראה וברתת ובזיע כדכתב רבינו בסי' ס"א וא"ת לפי האי טעמא א"כ על כל פנים צריך לסלק הצואה לאחריו ולא סגי בסלוק צדדין כלל הא ל"ק דהאי גברא אנוס הוא שהיה עומד בתפלתו וראה הצואה ונתרחק ממנה שיעור הראוי לאותה שעה ובעיק' תפלתו היה מקומו נקי אע"ג דלאח' תפלתו חזרה להיות לפניו כיון דאינו עומד בתפלתו ממש אלא חשבינן ליה כאלו עדין הוא בתפלתו מסיבת דמרחשן שפוותיה לא מחמרינן עליה בשעת הדחק ראיה לזה דהא בההי' דפ' בני העי' דהמתפלל לא ישתין עד שישהה אשכחן דמקילי בה רבנן בשעת הדחק כתב רבהט"ו א"ח סי' צ"ב וז"ל ואיתא הכי נמי בירושלמי גבי רקיקה הרוקק אל יתפלל עד שישהה ד' אמות המתפלל אל ירוק עד שישהה ד' אממות וכתב מוהריק"א ז"ל ומש' ואיתא נמי וכ' כן כתב שם ה"ר יונה וכתב עוד ודוקא לרצונו אבל אם נזדמן לו רוק מות' כדבעינן למימר קמן עכ"ל וכך העלה מרן על שלחנו בסי' צ"ב

ומשמע דהוא הדין במשתין דאם נזדמן לו להשתין לא צריך לשהות כדי הלוך ד' אמות ואתי' במכל שכן דבמשתין איכא צערא דגופא ואיכא סכנתא ואיכא משום דהמשהה נקביו עוב' משום בל תשקצו את נפשותיכם הרי אשכחנא דבתר דהתפלל קי"ל שיכול להשתין לאונסו ולא צריך לשהות ד' אמות אע"ג שעדין שפוותיה מרחשן ומאי דקשיא להו למה מרן לא העלה הא דה"ר מנוח על שלחנו בסימן ע"ט איברא בסי' ע"ט לא כתב אלא ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו אפי' בלילה שאינו רואה אותה צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה אבל בסימן פ"א כתב רבהט"ו ז"ל וז"ל היה קורא וראה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה לאחריו ד' אמות ואם אי אפשר כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב ילך עד כדי שיניחנה לצדדין ד' אמות עכ"ל וכתב מוהריק"א היה קורא וראה וכו' ברייתא בפ' מי שמתו גמ' היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי וכו' ואע"ג דההיא ברייתא לענין היה עומד בתפלה מיתני' למד ממנה רבי' להיכא דהיה קורא ק"ש וכך העלה על שלחנו הטהור שם ומכאן אתה למד שאם פירוש הר' מנוח שפיר' בדברי הרמב"ם נכון בעיני רבינו מוהריק"א ז"ל לא היה נמנע מלכתוב כאן וכן פירש הר' מנוח בדברי הרמב"ם ומדלא כת' כן משמע דס"ל למר' דלהרמב"ם דלענין תפלה מיתני' דוקא ואין ללמוד מענה לק"ש:

סימן ט

שאלה

כתב הרמב"ם בפט"ו מהל' תפיל' בדין נשיאות כפים וז"ל עם שהם אחורי הכהנים אינם בכלל הברכה אבל העומדים מצדיהן הרי הם בכלל עכ"ל. וקשיא לן הכא כתב עם העומדים מצדי הכהנים הרי הם בכלל ברכה משמע דס"ל צדדין כלפני דמי ובפ"ג מה' ק"ש כתב כמה ירחיק אדם מצואה וממי רגלי' ואח"כ יקרא ק"ש ד' אמות במה דברים אמורים בזמן שהם באחוריו או מצדיו אבל אם היו כנגד פניו מרחיק מהן עד שלא יראה אותן ואח"כ יקרא עכ"ל הרי בדין ק"ש כתב שצדיו כלאחריו:

תשובה

ממה שכתבתי לך בתשובה שאלתך הראשונה בענין מה שכתב מרן הריק"א ז"ל בשם הר' מנוח דצדיו כלפניו דמי יתבאר לך תירוץ קושיא זו דבק"ש דצריך שירחיק ממנה מלא עיניו הטעם משום ולא יראה בך ערות דבר וכשהיא בצדו דלא חזי לה אין כאן משום ולא יראה בך אבל אני רואה בדין זה דברכת כהנים קושיא אחרת וגם בדברי בעל הטורים שהוא כתב גם כן סתם בסי' קכ"ח מטו' א"ח וז"ל דעם שלפני הכהנים ומצדיהם הם בכלל

הברכה. ודין זה מקורו בסוטה פ' ואלו נאמרין בסוף דף ל"ח תני אהבה בריה דר' מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבעיא להו צדדין מהו אמר אבא מר בר אשי ת"ש דתנן נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחר' והזה לפניו הזייתו פסולה. נתכוון להזות לפניו והזה לצדדין שבפניו הזייתו כשרה ע"כ מלישנא דהאי מתני' דפשט מינה משמע דלא חשיב צדדין כלפניו אלא צדדין שממנו ולהלן כנגד פניו אבל צדדיו ממש שמכוונים נגד ימינו בשוה ונגד שמאלו אינם כלפניו וגם מדברי רש"י ז"ל משמע כן שכתב זה לשונו על הצדדין שבפניו צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שיש ממנו ולאחור והכא נמי העומדין בצדדין של כהן הימינו ולהלן בכלל הברכה הם דכלפניו דמי אבל שלאחר הימינו אף על פי שאינם אחריו ממש כלאחריו דמי עד כאן לשון רש"י ז"ל הרי מלשון רש"י ז"ל משמע בהידיא דלא אמרינן העומדין בצדדין של כהן כעומדין לפניו אלא בעם העומדין ממנו ולהלן דהיינו כנגדו אבל העומדין בצדדין שאינו ממנו ולהלן דהיינו הצדדין המכוונים כנגד ימין הכהן וכנגד שמאלו ממש לא דהכי משמעות מתני' דפשטו לה מנה הרי מה דאבעי' לן צדדין מהו לא פשטינן ממתני' אלא צדדין שממנו ולהלן הם כלפניו וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"י מהלכות פרה אדומה שכת' וז"ל המתכוין להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה נתכוון להזות לפניו והזה לצדדין שבפניו הזייתו כשרה עכ"ל מדכתב לצדדין שבפניו משמע דדוקא צדדין שממנו ולהלן הם כלפניו אבל צדדיו ממש שהם צד ימינו וצד שמאלו בשוה אינם כלפניו ואם כן איך מרן הרמב"ם ומרן בעל הטורים כתבו סתם העומדין מצדיהן הרי הם בכלל ברכה ולא חילקו בין צדדין שמהם ולהלן לצדדין שכנגד ימינם ושמאלם ועיינא במתני' דפשטו לה מינה ואשכח' דקשיא לן מתני' דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא רישא קתני נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזייתו פסולה משמע הא נתכוון להזות לפניו והזה לצדדין הזייתו כשרה וסיפא קתני נתכוון להזות לפניו והזה לצדדין שבפניו הזייתו כשרה משמע הא הזה לצדדין שאינם לפניו הזייתו פסו' קשיא סיפא לרישא ואורחא דתלמו' היכא דקשיא דיוקא דרישא אדיוקא דסיפא מקשה קשיא דיוקא אדיוקא ומסיק הילכך מהא ליכא למילף וקא חזינן דפשיט תלמודא מהאי מתני' ולא קשיא להו דייוקא אדיוקא אלמא לית כאן דייוקא ועיינא בלישנא דמתני' ודייקנא בה ואשכחנא תירוצא ודא היא דלפי מאי דהוה ס"ד דהא דקתני והזה לצדדין שבפניו פירושו לצדדין שממנו ולהלן לפניו הוה לה למתני' למימר והזה לצדדין שלפניו דבזה יצדק הפירוש לצדדין שממנו ולהלן לפניו ומדלא קתני הכי וקתני לצדדין שבפניו דייקא שבפניו היינו לצדדיו שממנו ולהלן כנגד ימינו וכנגד שמאלו ממש שפני האדם הם שנים

אחד לימינו ואחד לשמאלו וחוטמו באמצע והם שני צדיו ממש והכי דייק לישנא דרש"י שכתב וז"ל על הצדדין שבפניו צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שיש ממנו ולאחור והכא נמי העומדין בצדדין של כהן הימינו ולהלן בכלל הברכה הם דכלפניו דמי אבל שלאחר הימינו אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריהם דמי ע"כ לשונו מלשון זה דרש"י משמע בהידיא דלית כאן אלא שתי חלוקות דצדדין אחת שיש ממנו ולהלן והאחת שיש ממנו ולאחור ולפום מאי דהוה סלקא דעתין דמ"ש דיש ממנו ולהלן פירושו ממנו ולהלן לפניו הנה כאן שלש חלוקות דצדדין א' שיש ממנו ולהלן כנגד פניו וא' שיש ממנו ולאחור וא' שהם ממש כנגד צדי הכהנים ואינם נוטים לא לפנים ולא לאחור ולפי זה עדין בעיין לא אפשיטא דודאי כי קא מבעיא לן צדדין מהו הוא על העומדין כנגד צדדין ממש דאלו לעומדין לפני הכהנים ואינם מכוונים לפניהם ממש לא צריכא דהדבר למד מענייני דכתיב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ופשוט דלא היו ששים רבוא מכוונים כנגד פניו אלא משוכין לצדדין א"כ על כרחין לומר דמה שכתב רש"י ז"ל על צדדין שיש ממנו ולהלן אין פירושו להלן לפניו אלא פירושו ממנו כנגד ימינו ושכנגד שמאלו ממש והיינו שבפניו דקתני מתני' וכדכתיבנא ובהכי אתי שפיר מאי דכתב וסיים ולא צדדין שיש ממנו ולאחור נמצא שאין כאן אלא שתי חלוקות דהיינו צדדין שבפניו שמשוכין לימינו ולשמאלו ממש בשוה ומה שהוא כנגד העורף וממנו ולאחור הם צדדין שלאחריו אבל מה שהוא לפניו אע"ג דאינו לפניו ממש אלא משוכין לצדדין לא חשיבי לצדדין אלא חשיבי לפניו ממש נמצא דאין להקפיד אלא על העומדין לצדדין כנגד העורף ולאחור ובזה מאי דקשיא לן דיוקא דסיפא אדייוקא דרישא אזלא לה דאין כאן דייוקא. והכי נמי דייקי דברי התוספות שם וז"ל מחיצה מאי י"ל דדוקא בדלא אניסי קא מבעיא ליה אבל בדאניסי פשיטא דמי גרע מאחיהם שבשדות וא"ת אי לא אניסי אמאי עדיפא מעם שאחורי הכהנים בלא הפסק מחיצה. י"ל עם שאחורי הכהנים מראין בעצמם כאלו אין הברכה חשובה בעיניהם דכתיב אמור להם פנים כנגד פנים והם עומדין אחורי עורף אבל בהפסק מחיצה כיון דלא קיימי אחורי עורף לא מלתא דלא חזינן דקפיד קרא בהכי עכ"ל הרי ברור בדברי התוספות נמי דאין קפידא אלא בעומדין אחורי עורף וגם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"י מהלכות פרה אדומה הכי דייקי שכתב והזה לצדדין של פניו ולא כתב לצדדין שלפניו דלפום מאי ס"ד מעיקרא דפירוש לצדדין שבפניו דקתני מתנ' הוא לצדדין שממנו ולהלן כנגד פניו הו"ל לכתוב והזה לצדדין שלפניו ונשמר הרמב"ם ז"ל ולא כתב כן וכתב לצדדין של פניו לאשמעינן שהאי שבפניו דקתני מתני' אינו רוצה לומר פירושו שלפניו אלא פירושו של פניו וכדכתיבנא שפני האדם הם שנים אחד בצד ימינו

ממש ואחד בצד שמאלו ממש וחוטמו באמצע שנמצא צדדין שלפניו הוא מה שמכוון כנגד ימינו ממש וכנגד שמאלו ממש כל זה שכתבתי הוא משום יגדיל תורה ויאדיר דשבעים פנים לתורה. שכבר מרן רבינו הגדול מוהר"י קארו זצ"ל בבית יוסף א"ח סי' קכ"ח נראה מדבריו שעמד על כל מה שכתבנו ומי הוא שיבא אחרי המלך אלא ידעתי שאני הוא מתלמי' וחדי הרב בדברי תלמידו הדן לפניו ודבריו צריכין ביאור לכן טרחתי וכתבתי מה שכתבתי כתב רבינו בעל הטורים ז"ל שם וזה לשונו תני אהבה בריה דר' מנימין בר חייא עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל שלפניהם ומצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ע"כ. וכתב מרן מוהר"י קארו זצוק"ל וז"ל תני אהבה בריה דר' וכו' גם זה שם וכו' אבעיא להו צדדין מאי ת"ש דתנן נתכוון להזות לפניו והזה לאחריו לאחריו והזה לפניו הזאתו פסולה לפניו והזה מן הצדדין שבפניו הזאתו כשרה ופרש"י על הצדדין שבפניו צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שיש ממנו ולאחור והכא נמי העומדין בצדדין של כהן הימינו ולהלן בכלל הברכה הן דכלפניו דמי אבל שלאחר הימינו אע"פ שאינו אחריהם ממש כלאחריו דמי ע"כ כלומר דעם שלפני הכהנים ואינם מכוונים נגד פניהם אלא משוכין לצדדין הוו בכלל ברכה ועם שאחורי הכהנים ואינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכין לצדדין אינם בכלל ברכה ורבינו כתב סתם דעם שבצדדין הרי הם בכלל ברכה וכן כתב גם כן הרמב"ם ולא חילק בין צדדין שממנו ולהלן לצדדין שממנו ולאחור משמע דסבירא להו דכל שהם לפני הכהנים אפילו שאינם מכוונים כנגד פניהם אלא משוכין לצדדין פשיטא דבכלל עם שלפני הכהנים הם ואותם שהם אחורי הכהנים אע"פ שאינם מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכין לצדדין פשיטא דבכלל עם שאחורי הכהנים הם ולא הוצרכו למעטם ולא אבעיא אלא בעם שהם ממש כנגד צדי הכהנים ופשט ליה מדקתני דינא דהזה על צדדין שבפניו ולא קתני דינא דהזה על צדדין שאחוריו אלמא דהכי קאמר כל צדדין כבפניו דמי וכן אמרו בירושלמי פר' אין עומדין הדא אמרה העומדין מן הצדדין בכלל ברכה ולא חילקו בין צדדין לצדדין עכ"ל מרן מדברי מרן הר"י קארו ז"ל משמע דרש"י לא ס"ל כרבינו בעל הטורים וכהרמב"ם שמרן פיר' דברי רש"י וכת' כלומר וכו' מדבריו אלה משמע דעם שבצדדין דהוו בכלל הברכה הם העומדין מלפני הכהנים אע"פ שאינם מכוונים כנגד פניהם אלא משוכין לצדדין וזה מבואר בדבריו וגם מדכת' ורבינו כת' סתם דעם וכו' ולא כתב וגם רבינו כת' וכו' או הוה ליה לכתוב וכת' רבינו סתם עם אלא מדכת' ורבינו כתב סתם משמע דרבינו בעל הטורים פליג ארש"י וא"כ קשיא לי לפי זה בדברי רש"י דיוקא דריש דבריו אסיפא דריש דבריו וכמו שכתבנו וצריך לי עיון:

סימן י

שאלה

הנודר מזרע יצחק מהו בבני עשו מי אמרינן נהי דעשו לא אקרי זרע אברהם כדדרשו רז"ל כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק מיהו לא אשכחן דאמעיט מזרע יצחק או דילמא כיון דלגבי אברהם לא איקרי זרע הוא הדין נמי לגבי יצחק:

תשובה

תנן בפ' ארבעה נדרים דף ל"א שאני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באומות העולם. ובגמרא והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק ע"כ ופירש"י ז"ל ולא כל יצחק ועשו אינו נקרא זרע יצחק להכי מותר באומות עכ"ל הא למדנו דעשו לא איקרי זרע יצחק וא"כ הנודר מזרע יצחק מותר בבני עשו ויש לדקדק מי הכריחו לרש"י לפרש דעשו לא איקרי זרע דיצחק דלכאורה נראה מהגמרא ממאי דלא איקרי זרע אברהם סגי להיות ממעיט מזרע אברהם וכן הוא בדין ופשוט ומדהוסיף רש"י לפרש ועשו אינו זרע יצחק להכי מותר באומות משמע דעיקר דממעיט עשו מזרע אברהם הוא משום דלא איקרי זרע יצחק ומנא ליה הא ונראה דס"ל לרש"י דאין דרך זו מוציאה את עשו וזרעו מייחוסו של אברהם מכל וכל דאם עשו היה נקרא זרע יצחק אע"ג דאימעוט מאברהם אפילו הכי אגב דאיקרי זרע יצחק היה נכלל בזרעו של יצחק והוה אמינא דמי שנדר מזרעו של אברהם והרי יצחק זרעו דאברהם ובכלל זרע יצחק נכלל עשו חזר עשו להיות אסור בכלל זרע יצחק לכן הוצרך רש"י ז"ל לפרש דכשנתמעט עשו מזרע אברהם נתמעט נמי מזרעו דיצחק ונראה דגם הרמב"ם ז"ל ס"ל דצריכין אנו למעט עשו מזרע יצחק כדי שלא יקרא זרע אברהם שכך כתב בפ"ט מהל' נדרים וז"ל הנודר מזרע אברהם מותר בבני ישמעאל ובני עשו וכו' שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע והרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם עכ"ל ומשמע לי דסבירא ליה להרמב"ם אע"ג דדרשינן כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק צריכין אנו עוד לגילוי אחר לברר על איזה מקצת דיצחק קאמר קרא כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק ואשמעינן מדאשכחן שיצחק נתן ליעקב את ברכת אברהם למדנו שהוריש יצחק כל מה שזוכה הוא בו מאביו ליעקב הרי המעיטו לעשו מזרעו שלא יירש כלום מהבטחות שהבטיח הקב"ה לאברהם ולזרעו זה נראה לע"ד לפרש דברי הרמב"ם ז"ל אבל מצאתי לרבינו מוהר"י קארו זלה"ה בהלכות נדרים סימן רי"ז דף רנ"ח ע"ב שכתב ז"ל והרמב"ם בפ"ט כתב דישמעאל נתמעט מדאמר יצחק ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם עכ"ל ואני בעניי קשיא לי דלפי דברי רבינו מוהר"י קארו צריך לומר דהכי קאמר

ויתן לך את ברכת אברהם לך ולא לישמעאל ותימה הוא דהא בגמרא כד מקשו והאיכא ישמעאל תירצו כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב הרי ישמעאל אימעיט בהידיא ומה צריך למעטו עוד ממה דאמר יצחק ליעקב ויתן לך וגו' ואם אמרתי אגיה בדברי רבינו שנפל טעות סופר וצריך לומר כך והרמב"ם בפ"ט כתב דעשו נתמעט מדאמר יצחק ליעקב ויתן לך וגו'. עדין קשה דגם עשו אימעיטו ליה בגמרא מביצחק ולא כל יצחק וצריך לי עיון אחר ימים הרבה שכתבתי זה מצאתי להרמב"ם ז"ל שכתב מפורש כמו שהבנתי אני בדבריו וזה לשונו באגרת תימן והנה באר הקב"ה בתורה לאברהם אבינו ע"ה שכל מה שהבטיחו הבורא יתברך מברכות ושיתן מצות לזרעו ויבדיל אותם מזולתם שבשביל זרע יצחק נאמר בלבד וכו' ועוד באר בפירוש ואמר כי ביצחק יקרא לך זרע וג' באר לנו הקב"ה ענין זה על ידי יצחק שיעקב ייחד בכל הברכות האלו זולת עשו והוא מה שאמר יצחק ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך הנה התבאר לנו שמעלת התורה שהבטיח בה הקב"ה לאברהם שתתקיים בזרעו שיצחק הוא המיוחד בה ואחריו יעקב מזרע יצחק עכ"ל הרי מבואר בדברי הרמב"ם ז"ל באר היטב כמו שכתבתי אני בביאור דברי הרמב"ם. והקרוב אצלי בדברי רבינו מוהר"י קארו שנפל בדבריו טעות סופר וצריך להגיה עשו במקום ישמעאל ויתפרש כמו שכתבתי:

סימן יא

שאלה

יבמה שמתה בתוך תשעים למיתת בעלה מי יורשה מי אמרינן כיון דצריכה להמתין תשעים יום משום ספק מעוברת אין היבם יורשה מספק או דילמא מן הסתם כיון דהקנו אותה ליבם מן השמים ואגידא ביה הוא יורשה:

תשובה

תנן בפרק החולץ היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיש לה שלשה חדשים ובגמרא בשלמא לא תתיבם שמא יהיה הולד בן קיימ' וקא פגע באיסור אשת אח דאורייתא אלא לא תחלוץ אמאי לימ' תיהוי תיובתא דרבי יוחנן דאמר חליצת מעוברת שמה חליצה ומפרש טעמא בגמרא משום דרבי יוסי דתניא מעשה באדם אחד שבא לפני רבי יוסי אמר לו מהו לחלוץ בתוך שלש' אמר לו לא תחלוץ ותחלוץ ומה בכך קרא עליו מקרא זה אם לא יחפוץ הא אם חפץ ייבם כל העולה ליבום עולה לחליצה מתיב רב חיננא הספיקות חולצות ולא מתיבמות מאי ספיקות אילימא ספק קידושין אמאי לא מתיבמות תתיבם ואין בכך כלום אלא לאו ספק אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו מהם קידש

וקתני חולצת הכי השתא התם אם יבא אליהו ויאמר דהא קידש בת חליצה ויבום היא הכא אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעברא מי משגח ביה ויבמינן לה הא קטנה דלאו בת עבורי היא ואפילו הכי צריכה להמתין שלשה חדשים ע"כ למדנו מסוגייא זו שהיבמה עד שלשה חדשים היא עומדת בספק מעוברת ואינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה לא ליבום שמא יפגע באיסור אשת אח ולא תחלוץ נמי היינו טעמא דרבי יוסי דכל העולה ליבום עולה לחליצה ושאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה ומשמע דהיא הזהרה מהמקרא נמצינו למדין כל יבמה בשלשה חדשים הראשונים בספק היא עומדת אם היא בת יבום וחליצה אם לא. והאי ספק הוא ספיקא בדאורייתא דהא אמרי' לא תתיבם שמא יהיה הולד בן קיימא וקא פגע באיסור אשת אח דאורייתא דמספקא לן שמא היא מעוברת ותלד בן קיימא וקא פגע באיסור אשת אח ולא זו בלבד אלא אפילו אם עבר ובא על יבמתו או חלץ לה ונמצאת מעוברת ביאתו לא שמה ביאה וחליצתו לא שמה חליצה ואפילו הפילה אח"כ דתנן בריש פרק החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה בזמן שהולד של קיימא הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ולא פסלה מן הכהונה אין הולד של קיימא הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסלה מן הכהונה ע"כ ובגמרא איתמר החולץ למעוברת והפילה רבי יוחנן אמר אינה צריכה חליצה מן האחין וריש לקיש אמר צריכה חליצה מן האחין רבי יוחנן אמר אינה צריכה חליצה מן האחין חליצת מעוברת שמה חליצה וביאת מעוברת שמה ביאה וריש לקיש אמר צריכה חליצה מן האחין חליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה במאי קא מפלגי איבעית אימא קרא ואיבעית אימא סברא רבי יוחנן סבר אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי נפלה מי לאו בת חליצה ויבום היא השתא נמי תיגלי מלתא למפרע וריש לקיש אמר תיגלי מלתא למפרע לא אמרינן ואיבעית אימא קרא רבי יוחנן סבר ובן אין לו אמר רחמנא והא לית ליה ור"ל סבר ובן אין לו עיין עליו איתביה רבי יוחנן לר"ל אין הולד של קיימא הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסלה מן הכהונה בשלמא לדידי דאמינא חליצת מעוברת שמה חליצה משום הכי פסלה אלא לדידך דאמרת חליצת מעוברת לא שמה חליצה אמאי פסלה מן הכהונה אמר ליה מדרבנן ולחומ' בעלמא איכא דאמרי איתיביה ר"ל לרבי יוחנן אין הולד של קיימא הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסלה מן הכהונה בשלמא לדידי דאמינא חליצת מעוברת לא שמה חליצה היינו דקתני פסלה מן הכהונה לחומרא ולא קתני אינה צריכה חליצה מן האחין אלא לדידך דאמרת שמה חליצה אינה צריכה חליצה מן האחין מבעי ליה. אמר ליה אין הכי נמי ואיידי דתנא רישא לא פסלה תנא סיפ' פסולה. איתיביה

רבי יוחנן לר"ל אין הולד של קיימא יקיים בשלמא לדידי דאמינא חליצת מעוברת שמה חליצה וביאת מעוברת שמה ביאה משום הכי קתני יקיים אלא לדידך דאמרת חליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה יחזור ויבעול ויקיים מבעי ליה. מאי יקיים יחזור ויבעול ויקיים דלא סגי איכא דאמרי איתיביה ר"ל לרבי יוחנן אין הולד של קיימ' יקיים בשלמא לדידי דאמינא חליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה היינו דקתני יקיים יחזור ויבעול ויקיים דלא סגי אלא לדידך רצה יוציא רצה יקיים מבעי ליה אין הכי נמי איידי דתנא רישא יוציא תנא נמי סיפא יקיים ומסיק תניא כוותיה דר"ל החולץ למעוברת והפילה צריכה חליצה מן האחין אמר רבא הלכתא כוותיה דריש לקיש בהני תלת הא דאמרן אידך וכו' הא למדנו ממה דאתמר בגמרא על האי מתני' וממה דאסיק רבא הלכה כריש לקיש דביאת מעוברת לא שמה ביאה וחליצת מעוברת לא שמה חליצה דבר תורה חדא מדמתרץ ר"ל דהלכה כוותיה דמאי דקתני מתני' פסלה מדרבנן ולחומרא בעלמא משמע דמשום חומרא בעלמא פסלה ולא הויא גזרה גמורה כשאר חליצה דעלמא אלא גזר' לגזרה דחליצה דעלמא פסולה לכהונה אטו גרושה מדרבנן וזו פסלה משום חומרא דלא אתי למשרי חלוצה לכהונה ומשמע ודאי דבר תורה הוא דקאמר דלא הויא חליצה כלל וגם מדמתרץ מאי יקיים יחזור ויבעול ויקיים דלא סגי משמע דהוי דבר תורה. ובזה האי מקרא דרבי יוסי דכל העולה ליבום עולה לחליצה קמה לה בידינו בדרשה גמורה ואינה אסמכתא ולע"ד נראה טעמא מאי דביאת מעוברת לא שמה ביאה וחליצת מעוברת לא שמה חליצה. נראה כיון דמה שאמר קרא ובן אין לו עיין עליו וקיימא לן רוב נשים ילדן ולד מעלייא ובכל התורה אזלינן בתר רובא נמצא בשעה שבא עליה והיא מעוברת או חלץ לה והיא מעוברת מדינא מחזקינן לולד בבן קיימא ולפיכך ביאתה לא שמה ביאה וחליצתה לא שמה חליצה. ואע"ג דבתר הכי הפילה לא הורע חזקתו הראשונה אלא תלינן דהשתא הוא דקרה לו מקרה רע כמו שיקרה לבריאים המהלכים על בורים ומתים ג"כ הכא ודאי דהשתא הוא שקרה לו איזה מקרה שמחמתו הפילה ומשום הכי לאו בת יבום וחליצה היא אלא שאין הולד פוטר מיבום ומחליצה עד שיצא לאויר העולם ומנא אמינא לה להאי טעמא גרסינן בפרק החולץ דף ל"ו תניא כוותיה דרבא הכונס יבמתו ונמצאת מעוברת הרי זו לא תנשא צרתה שמא יהא ולד בן קיימא ואין ביאה וחליצה פוטרת אלא ולד פוטר והולד אין פוטרה עד שיצא לאויר העולם טעמא דשמא יהא הולד של קיימא הוא הא לא הוי בן קיימא מיפטר צרתה לימא תיהוי תיובתא דריש לקיש אמר לך ר"ל הכי קתני הכונס יבמתו ונמצאת מעוברת הרי זו לא תנשא צרתה. שמא לא יהא הולד בן קיימא וחליצת מעוברת לא

שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה ואם תאמר הלך אחר רוב נשים ורוב נשים ולד מעליא ילדן ולד אין פוטר עד שיצא לאויר העולם ע"כ הרי למדנו דאזלינן בתר רוב נשים דילדן ולד מעליא ואשכחנא לנמוק"י בריש פרק החולץ דכתב מעין זה שכתבנו וז"ל ופסיק תלמודא בסמוך דהלכתא כריש לקיש דחליצת מעוברת לא שמא חליצה ואע"ג דהפילה לבסוף לא אמרינן איגלאי מלתא למפרע שהעיבור לא כלום הוא ואע"פ דבהרבה מקומות קיימא לן איגלאי מלתא למפרע אמרינן שאני הכא שאם בשעה שחלץ היה ודאי שלא היתה ראויה לבא לכלל לידה אין הכי נמי דההוא עובר כמאן דליתיה דמי וחליצה שחלץ לה כשרה אלא שאינו כן דאיהו חייש דילמא באותה שעה ראויה היתה לילד ולד גמור אלא שאחר כן גרם לה איזה דבר להפיל דחליצה דמעיקרא לאו כלום הוא עכ"ל ולענ"ד לא ניחא במה שכתב דמשום חשש וספק הוא דאמרינן חליצת מעוברת לא שמה חליצה דא"כ היה הדין נותן דהחולץ למעוברת פסלה מספק משורת הדין וקא חזינן לר"ל דהלכה כוותיה קאמר פסלה מן הכהונה מדרבנן ולחומרא בעלמא ופרש"י דילמא אתי למשרי חליצה לכהונה ולא ידעי דהואי מעוברת ע"כ:

הרי ברור דחליצת מעוברת לאו כלום היא דבר תורה ולא עבד כלום ומדרבנן הוא שעשאוה כחליצה פסולה וגם הנמק"י בעצמו כתב נמצא דחליצה דמעיקרא לא כלום הוה:

וכיון שכן איך אפשר לומר דמשום חשש ספק בלחוד הוא דאמרינן אין חליצתה חליצה דאם איתא דמשום חשש ספק אמרינן אין חליצת מעוברת חליצה היה מן הדין דהחולץ למעוברת פסלה לכהונה מספק והיא בכלל גזרת כל חלוצה דעלמא אטו גירושין:

ממה שכתבנו נראה לכאורא דשומרת יבם שמתה בתוך צ' יום לא ירית לה יבם:

אבל כד דייקנא שפיר אשכחנא פירכא על מה דכתיבנא בפרק החולץ דף ל"ו ע"א תניא כדמסי' ר"ל דהלכה כוותיה הכונס יבמתו ונמצאת מעוברת הרי זו לא תנשא צרתה שמא לא יהא הולד בן קיימא וחליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה ואם תאמר הלך אחר רוב נשים ורוב ולד מעליא ילדן ולד אין פוטר עד שיצא לאויר העולם ע"כ:

מכאן משמע אע"ג דהלכה ביאת מעוברת לא שמה ביאה וחליצת מעוברת לא שמה חליצה מ"מ משמע דאגידא ביה ביבם מדקאמר ולד אין פוטר עד שיצא לאויר העולם דזיקת' תלויה ועומדת עד שיצא ולד לאויר העולם וא"כ פשוט כיון דאגידא ביה אם מתה יירשנה כשאר שומרת יבם וה"ה למתה בתוך צ' יום:

וא"ת דשאני חולצת בתוך צ' יום מחולצת מעוברת דהא בחולץ או כונס יבמתו ונמצאת מעוברת אמרינן אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעבר' מפולי מפלא בת יבום וחליצה היא ואלו גבי צ' יום תנן היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיש לה שלשה חדשים ואמר בגמ' בשלמא לא תתייבם שמא יהיה הולד ב"ק וקפגע באיסור אשת אח דאורייתא אלא לא תחלוץ אמאי ומתרץ משום דרבי יוסי כל העולה ליבום עולה לחליצה ומקשה הספיקות חולצות ולא מתייבמות כגון ספק שקידש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזה מהן קידש וקתני חולצת ומתרץ הכי השתא התם אם יבא אליהו ויאמר דהא קידש בת חליצה ויבום היא הכא אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעבר' מי משגח ביה ויבמינן לה הא קטנה דלאו בת איעבורי היא ואפי"ה צריכה להמתין שלשה חדשים ע"כ הרי דיות' הויא בת חליצה ויבום מעוברת יותר משו' יבם בתוך שלשה חדשים למיתת הבעל וא"כ אפילו תמצא לומר יבמה שמתה כשהיא מעוברת ירית לה יבם. מתה בתוך שלשה חדשים לא ירית לה הא לאו מלתא היא דהא דאמר' אם יבא אליהו ויאמר דהא לא איעבר' מי משגח ביה וכו' לאו משום דקליש' זיקתה אלא משום דכיון דגזרה דרבנן היא דאשה לא תנשא עד שיעברו שלשה חדשים אפילו יבא אליהו ויאמר דהא לא איעבר' לא משום הכי מבטלי מהא גזרה דרבנן ודוק בראיה שמביא התלמוד הא קטנה דלאו בת איעבורי היא ואפ"ה צריכה להמתין כלומר לא פלוג רבנן בתקנתייהו דאפילו קטנה דלאו בת איעבורי היא גזרו רבנן וה"ה דלא משגחינן במה דאמר אליהו דהא לא איעבר':

תדע עוד דהא קי"ל החולץ למעוברת אם הפילה או ילדה ולא חיה שלשים יום צריכה חליצה אחרת שחליצת מעוברת לא שמה חליצה ואם ייבם או חלץ בתוך צ' יום ולא נמצאת מעוברת הרי זו נפטרה ואינה צריכה כלום ונראה שזו היא דעת כל הפוסקים חוץ מהגהת מרדכי סוף גיטין הרי למדנו דיבמה בתוך שלשה חדשים אגידא ביה ביבם טפי ממעוברת וכיון שכן יבם ירית לה כשאר ש"י שמתה ואלהי הצבאות יצילנו משגיא' ויראנו מתור' נפלאו' אכי"ר אח"כ באה לידי תשובת הריק"ש ז"ל בענין כזה וראי' להעתי' הובאה בס' אהלי יעקב סי' פ"ה:

שאלה

ראובן היה נשוי עם לאה ומת והניחה מעוברת וזקוקה ליבם ומתה לאה מעוברת ואח"כ מת היבם ובאו יורשי היבם לתבוע מיורשי לאה לחלוק בנדונית' ככתוב בשטר כתובתה הירושה כמנהג דמשק וטוענים ואומרים דהואיל ומתה ועודה זקוקה ליבם קם ליה במקו' אחיו בכל תנאי כתובה ויורשי לאה משיבים דכיון דמת והניחה מעוברת והיא

אסורה ליבם אינה קרויה זקוקה ליבם וזכתה בנכסיה ועוד אין ליבם חלק בהם ילמדנו רבינו הדין עם מי ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

לכאורה היה נראה דלא ירית יבם כשמתה היבמה והיא מעוברת מדקי"ל בהחולץ כר"ל דאמר החולץ למעוברת והפילה צריכה חליצה מן האחין דחליצת מעוברת לא שמה חליצה וכתבו שם התוספות וז"ל צריכה חליצה מן האחין לאו דוקא מן האחין דה"ה דלא פקעה זיקת החולץ א"נ מן האחין של מת קאמר ע"כ. הרי שאין החליצה כלום אפילו גבי החולץ עצמו. וכן דעת הרמב"ם בפ"א מהלכות יב' ואע"ג דאיכא מאן דפליג אהא כמו שתראה בטו' א"ה סימן קס"ד משום חומרא בעלמא הוא תדע שהרי כתב רבינו ירוחם שאם כנס אין מוציאין מידו א"כ משום חומרא הוא דלא יחלוץ הוא לפי סברתם ז"ל וקושטא דדינא דחליצת מעוברת אינה כלום אפילו גבי חולץ בעצמו ואמרינן התם בפ' החולץ דטעמי' דר"ל מקרא דכתיב ובן אין לו עיין עליו וגו' ואין החליצה כלום מפני כן ופשיט' ופשיט' דביש לו בן ומתה אח"כ האשה אין ליבם כלום בנכסיה דלאו שומר' יבם היא ובהידיא כתב רשד"ם בתשובו' א"ה סימן רי"ג על שומר' יבם שמתה ומת הולד תוך ל' יום ללידתו וז"ל וכיון שהיא עומדת לחליצה ולא ליבום אין ליבם זכות בנכסים כלל ועיקר ע"כ והביא ראיה מתשובת רשב"א ז"ל יע"ש וכן נראה מדברי כל הפוסקים ז"ל דכל יבמה שחולצת ולא מתיבמת דינה בכתובתה כשאר האלמנות כ"ש כשאינה ראויה אפילו לחליצה דהיינו בעודה מעוברת שאין ליבם כלום בנכסיה אם מתה:

ומ"מ אפילו לפי זה מבואר ופשוט הוא שאם הפילה נפל גמור אפילו רגע אחד קודם שתמות באותו שיעור שחיתה אחר שהפילה ראויה ליבום וחליצה היא כדקי"ל בהפילה ולא גמרו סימניו או שלא יצא הולד חי לאויר העולם ונודע בודאי שלא כלו לו חדשיו דתתיבם אליבא דכ"ע וכמו שכת' כל זה הר' בעל מ"מ בפ"א מהלכות יבום וחליצה וכיון שכן דינה כשאר שומ' יבם שמתה שהיבם יורש עיקר כתובה ותוספ' וחצי נכסי צ"ב לדעת הרמב"ם ז"ל ומאן דעמיה ולדעת הגאונים ז"ל גם נצ"ב כולם ליורשי הבעל ונ"מ אם תפסו יורשי הבעל כל נכסי צאן ברזל וכן כתב ר"י ן' לב ז"ל בתשובת ח"ב סימן י"ח וז"ל וכיון דכן הוא מסתבר' דיוכל המוחזק לומר קים לי כהני רבוותא ע"כ וכמו שכתבתי בהפילה קודם מיתתה מצאתי שפסק רשד"ם בתשובות טו' א"ה סימן קע"ג על יבמה שהפילה נפל גמור ומתה אח"ך ע"ש. ואע"פ שבסי' רי"ג כתב על יבמה שילדה ומתה ולא חיה הולד אחריה שלשים יום שאין ליורשי הבעל כלום וכמו שבאו דבריו לעיל התם ספק נפל הוה שחולצת ולא מתיבמת כמבוא' שם שילדה וחיה הולד ט"ו יום

כל זה היה נראה לכאורה דדוקא בהפילה ונתרוקנא קודם מותה הוא דירתי נצ"ב יורשי הבעל לכל סברא כדאית לה אבל מתה ועודה מעוברת לא ירית יבם מידי כיון שאינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה כלל:

מיהו כי מעיינת בה שפיר עיק' דינא הוא דאפילו לא הפילה אלא שמתה בעודה מעוברת ולא יצא הולד כלל עכ"ז דינה כשאר שומרת יבם לענין ירושה דתנן במסכת ערכין פ"ק האשה שיצאה ליהרג אין ממתינ' לה עד שתלד ישבה על המשבר ממתינין לה עד שתלד ואמרינן עלה בגמרא ישבה על המשבר וכו' מאי טעמא כיון דעק' גופא אחרינא הוא אמר רבי יהודה אמר שמו' האשה שיוצאה ליהרג מכין אות' כנגד בית' הריון עד שימות הולד תחלה כדי שלא תבא לידי ניוול למימרא דהיא קדמה ומתה ברישא והא קי"ל דולד מיית ברישא דתנן תינוק בן יומו נוחל ומנחיל אמר רב ששת נוחל בנכסי אם להנחיל לאחין מן האב דוקא בן יום א' אבל עובר לא דהוא מיית ברישא ואין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחין מן האב ה"מ לגבי מיתה איידי דולד זוטרא חיותיה עיילא טיפ' דמלאך המות ומחתך להו לסימנין אבל נהרגה היא מתה ברישׁ' והא הוה עובדא ופרכס עד תלת פרכוסי מידי דהוה אזנב לטאה דמפרכסת אמר רב נחמן אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ועתה בשבת מביאין סכין ומקרעין את כריסה ומוציאין את הולד מאי עביד מחתך בבשר הוא אמר רבא לא נצרכה להביא סכין דרך רה"ר ומאי קמ"ל דמספיקא מחללין שבתא תנינא מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק חי ספק מת ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל וכתב שם רש"י ז"ל אבל עובר אם מתה מעוברת לא ירתי לה קרובי העובר דהוא מיית ברישא ומשני ה"מ דהוא מיית ברישא לגבי מיתה כשהיא מתה מיתת עצמה ופרכינן ולגבי מיתה מי מיית הוא ברישא והא הוה עובדא ופרכס לאחר מיתת אמו זנב הלטאה אם חותכין אותה מפרכסת החתיכה ואע"פ שאין בה חיות ומקרעין את כריסה דזמנין דמיקרי דהיא מייתא ברישא ע"כ:

הרי ברור מסוגייא זו דכשמתה ולא נהרגה הולד מת קודם שתמות האם ומשום הכי הוא דלא ירתי קרובי העובר גם נתבאר דלית ליה חזקה דחיותא אלא דלענין שבת מחללין אפילו אחר כמה ספיקות ואפי' בלא חזקה דחיותא וכיון שכן חזר הדין דאחר מיתת הולד ראויה ליבום וחליצה היא דכך לי שהה שעה א' מת בבטנה כמו מת העובר בבטנה ורחמה הרת עולם בחייה שהרי בכלן נתקיים ובן אין לו ודינה כשאר שומ' יבם באותו זמן שחיתה אחר העובר כדאמרינן בפ' החולץ שאין הולד פוטר עד שיצא לאויר העולם

וכשמתה נדחין יורשיה לגאונים כדאי' להו ולהרמב"ם ז"ל כדאית ליה. ואין לומר דכיון שמת הולד מפני טיפת מ"ה אין עוד באם חיות ואינה ראויה לחליצה וא"כ לא ירית לה יבם ליתא דבהידיא אמרינן בגמרא דאיידי דולד זוטרא חיותיה עיילא טיפת מ"ה ומחתך להו לסימנין וכו' משמע דאשה עצמה לא מחתך להו לסימנין מיד כיון דרוב חיותה ובחיים היא אחר מיתת הולד וכ"ש שאין אנו צריכין לדברי' אלו כי אם לענין ממון דהיינו ירושתה. וכ"כ רבי' ירוח' ז"ל לפסק הלכה מישרים נכ"ה דעובר מת תחלה וז"ל תינוק בן יום אחד נוחל בנכסי האם להנחיל לאחיו מן האב שאינם מאותה האם אבל עובר לא כגון שמתה אשתו מעוברת ממנו כי העובר מת תחלה ע"כ והביא דבריו רשד"ם בסימן רי"ג ובמקומות אחרים:

וכ"ת אכתי איכא למימר דהכא בנ"ד משום איסור ערוה לספ' נפשות בשבת מדמינן לה דחשבינן ליה לעובר ספק חי וא"כ אין עליה זיקה ולא ירית יבם מידי תשובתך דכיון שמתה היבמה אין בעניינה איסור ערוה כלל ומשום ירושה לחוד הוא דאיכא לעיוני בה ולענין ממון אמרינן עובר מת ברישא כדהוי קושטא דמלתא מדקאמר בגמרא דליכא למימר שיחיה אחר אמו אלא בנהרגה אבל מתה ליכא לספוקי בהכי והתם לענין ירושה מייתו לה ועוד אפילו לענין איסור ערוה אזלינן בתר חזקא משא"כ לענין פיקוח נפש בשבת כדאמ' בכמה דוכתי אוקי איתת' אחזקתא ואמר נמי סוקלין על החזקו' ובהידיא אמרינן ביבמה שכנסה יבם דצרתה מותרת משום דחזקה בעל ולאחר שלשים יום אמרינן דאפילו שניהם אומרים לא בעל לא מהימני לאסור צרתה משום דחזקה בעל כמו שבא כל זה בטור א"ה סימן קס"ז ועובר זה כשמתה אמו הוא בחזקה שמתה קודם גם מעולם לא הוה ליה חזק' דחיות' כדאמר' בגמרא ומן הדין יורש:

היבם לפחות חצי נצ"ב כשאר היבמות שמתו:

כל זה כתבתי לפי מה שכתב רש"י ז"ל בהך דשב' דזימנין דמיקרי דהיא מייתא ברישא כמו שכתבתי לשונו:

אמנם מצאתי בגליון פרש"י כתיבת יד וז"ל וליכא למפרך מהא דאמר לעיל דעובר מת קודם אמו דטעמא מאי כל זמן שהעובר במעי אמו ניזון העובר ע"י האם כדאמר במס' נדה דסתום הפתוח ופתוח הסתו' ומיד כשמ"ה מטיל טפה לתוך פה האם הולכת הטיפה בתוך מעי העובר ואיידי דזוטרא חיותיה מיית ברישא אבל יושבת על המשבר כבר נעק' העובר במעיה ופתוח הפתוח וסתום הסתום ואינו נזיון מאותה שעה ע"י האם ולא מיית עם אמיה והטיפה אינה מזקת שהרי כבר נסתם אותו הפתח כמו שכתבתי מצאתי כתוב לר"י ע"כ וכ"כ תוס' פר' יוצא דופן וז"ל והא דאמ' בהשוח' במתה אימיה והדר

ילידתיה היינו נמי כשנהרגה א"נ כגון דמתה אמו מחמת לידה דכיון דעק' הולד לצאת אז לא מיית כדאמר שמואל שילהי פ"ק דערכין ישבה על המשבר ומתה מחתכין אותה בשבת ומוציאין הולד ע"כ ובכך עלו דברינו כהוגן דיושבת על המשבר גופא אחרינא הוא כיון דעק' ולפיכך מחללין עליו שבת משא"כ במעוברת שמתה ואפשר לישב לשון רש"י ז"ל ולומר שגם הוא ביושבת על המשבר לחוד הוא דקאמר דזמנין דמיקרי דהיא מייתא ברישא ולא חש לבאר דביושבת על המשבר דוקא קאמר משום דבהידיא אמר שמואל האשה שישבה על המשבר וכו' ואין צורך לכפול הדברים המפורשים בגמרא ומשום דאמרינן בגמרא דספיקא הוי כתב הוא ז"ל דזמנין דמיקרי וכו' אלא שעכ"פ אנו צריכין למה שתרצתי קודם לדעת האומרים דדוקא בן יום א' נוחל ומנחיל דהא מסיימי תוס' שם פ' יוצא דופן וז"ל וא"ת א"כ עובר נוחל ומנחיל בישבה על המשבר ומת תחלה וי"ל דאה"נ ונקט בן יום אחד משום דפסיקא ליה דנוחל ומנחיל אבל עובר לא פסיקא ליה ע"כ וא"כ לרוב הפוסקים דפליגי אהא וסברי דעובר לא ירית כלל אפילו בישבה על המשבר ומתה תחלה ודוקא ילוד נוחל ומנחיל צ"ל דשאני שבת דמחללין אחר כמה ספיקות אע"ג דלית ליה חזקא דחיותא וכן כתבו התוס' ז"ל בסו' אותו דבור לענין אחר וז"ל וא"ת את"ל דמותר להורגו בבטן אפילו מתה אמו ולא הוי כמו נח בקופס' אמאי מחללין עליו את השבת שמביאין סכין דרך רה"ר לקרוע האם כדמוכח בפ"ק דערכין וי"ל דמ"מ משום פקוח נפש מחללין את השבת אע"ג דמותר להורגו דהא גוסס בידי אדם ההורגו פטור כדאמ' בפרק הנשרפין דרוב גוססין למיתה ומחללין את השבת עליו כדאמר' פ' בתרא דיומא דאי' מהלכ' בפקוח נפש אחר הרוב ע"כ. ועל כרחין לתרץ באחד מהשני דברי' שכתבתי או דחלול מפני פיקוח נפש שאני או דישבה על המשבר שאני כי היכי דלא תקשו הסוגייא מדידה לדידה דמעיקרא מקש' בכח והא קי"ל דולד מיית ברישא והדר אמר איפכא דמחללין השבת על הולד מספיקא שמא ימצא חי דזמנין דהוי הכי ולמדנו לדברי הכל דיבמה מעוברת שמתה ירית לה יבם ע"פ מה שביארו ז"ל דעובר מיית ברישא. ועוד להכריח ירושת היבם ליבמה מעוברת כמו שיתבאר לפנים מדברי התוספות ז"ל:

ובהכי ניחא לי שלא הזכירו הפוסק' דין שומרת יבם מעוברת שמתה או כשמתה תוך ג' חדשים למיתת הבעל שהיא ספק מעוברת מן הבעל והזכירו סתם דין יבמה שמתה דכלהו יבמו' דין אחד להן בענין ירושתן דאי לאו הכי כל כי הא ודאי איבעי להו לתנאים או לאמוראים או לגאונים או לפוסקים ז"ל לאודועי דין ירוש' יבמה מעובר' שמתה או

יבמה שמתה תוך שלשה חדשים כיון שנשתנה דינן משאר יבמות אלא ודאי דין אחד להן בענין הירושה והדברים פשוטים וברורים ואין צריך להאריך בפשוטות:

ולענין יישוב מאי דס"ד מעיקרא דירתי לה קרוביה ממה שאמרו בגמרא אליבא דר"ל ובן אין לו עיין עליו דמשמע דבעודה מעוברת הוי כמו שיש לו בן דלא ירית יבם מידי הא כדאיתא והא כדאית' ולא מכרעא הך לנ"ד כלל דבשעת חליצה היה העובר חי ואמרינן ביה עיין עליו לר"ל דקימא לן כוותיה אבל סמוך למיתת היבמה כבר מת העובר וקרינן ביה שפיר ובן אין לו אפי' לר"ל דאמר עיין עליו דהא לי' ליה וכן נראה פשוט מדברי התוספות ז"ל שכתבו שם וז"ל ור"ל סבר בן אין לו עיין עליו הואיל ובאותה שעה היה ראוי להתקיים. וא"ת א"כ תפטר לשוק בלא חליצה כמו בזרע פסו' דנפ' לן נמי מאין לו ואמאי נמי אמרינן לקמן דולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם וי"ל דאמרינן נמי עיין עליו שלא תחלוץ ולא תנשא כל זמן שעומדת בספק ע"כ הרי משום דבאותה שעה ראוי להתקיים הוא דאמרינן עיין עליו אבל כל שבאותה שעה אינו ראוי להתקיים שכבר מת לא אמרינן ביה עיין עליו דלאו כלום הוא ועוד למדנו מדבריהם ענין שני דדוקא לענין שלא תחלוץ ולא תנשא כל שעומדת בספק הוא שאמרה תורה עיין עליו. אבל לעולם אפילו באותו זמן שעומדת בספק אגידא ביבם ולא מפטרא מן היבום אפילו באותו זמן שעומדת בספק:

וכן כתבו התוס' בפי' במסכת נדה פרק יוצא דופן אהא דאמר התם כנעוריה פרט למעוברת וז"ל וא"ת תיפוק ליה מוזרע אין לה עיין עליה כי היכי דפסלינן בפרק החולץ חליצת מעוברת מאין לו עיין עליו וי"ל דהתם לא קאמר אלא עיין והמתן אם יהיה ולד של קיימא אבל לא מיפטרא מן היבום משום דכתיב ובן אין לו וכו'. הרי ברור דאגידא ואינה פטורה מן היבום דשומרת יבם היא באותו זמן עצמו אלא שצריכה להמתין לבד. וידוע הוא שנכסי צאן ברזל כולם או חציין לכל חד כדאית ליה בחזקת יורשי הבעל קיימי וכמו שכתבו התוספות עצמם על משנה שניה דשומרת יבם שמתה וז"ל ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן בפרק מי שמת פליגי בית שמאי ובית הלל גבי נפל הבית עליו ועל אשתו וכו' עד ורבינו תם אומר דלא דמיא הך לדהתם דהכא לא פליגי בית שמאי בכתובה אלא בנכסי מלוג וכו' אבל התם קתני סתמא יחלוקו משמע דבכתובה נמי פליגי והיינו טעמא דהתם אם הבעל מת תחלה האשה כמו שגבתה כתובתה אבל הכא שהיא זקוקה ליבם אין לאשה כלום בנכסי הבעל עד אחר החליצה דלא ניתנה כתובה לגבות מחיים ואפשר דכולהו אמוראי מודו הכא דנכסי צאן ברזל הוו בחזקת יורשי הבעל ע"כ ועם היות שדבריהם כפי סברת הגאונים דנכסי צאן ברזל בחזקת יורשי

הבעל קיימי מדבריהם נלמוד לחצי נכסי צאן ברזל למאן דאמר דירתי יורשי הבעל חציין לבד דקיימי חציין בחזקת יורשי הבעל ואין לאשה בהם כלום ובין דאגידא ביבם בעודה מעוברת הויא כשאר יבמות שאין ליורשי האשה באותו חלק כלום וכ"ש כשמת הולד קודם מותה ופשיטא דאפילו תפסו יורשי האשה לא מהני' תפיסתן בממון שאין להם דין ודברים בו תדע שהרי לדינא דבית הלל דאמרי נכסי צ"ב בחזקת יורשי הבעל כלן או מקצתן כפי סברו' הפוסק' אם הוחלפה חזקתן ותפסום יורשי האשה לא ישתנה דינן דבחזקתן דמדברי ב"ה טעמא דדינא הוא לא שתהיה חזקתן למי שתפסם וכן כתבו התו' בפי' באותו דבור עיין שם וכן דעת כל הפוסקים ז"ל:

וכי תאמר בלבבך הנה הפוסקים ז"ל חלוקים בעיקר הדין אלו אומרים מצות יבום קודמת ואלו אומרים מצות חליצה קודמת וא"כ בנ"ד עכשיו שמתה היבמה ונכסיה ביד יורשיה יוכלו לומר יורשיה קים לן כמ"ד מצות חליצה קודמת ודינה כשאר אלמנות ואין כאן ירושה ליבם כלל:

אלו הם דברים שאין להם שחר שהרי ראשי אלפי ישראל שאומרים דמצות חליצה קודמת הם ר"ת ובעלי התוספ' וסמ"ג והרא"ש ז"ל וכלם כאחד כתבו דין ירושת היבם בנצ"ב ולא תלאוה בתפיסה כלל ואדרבא הם הם הסוברים דכלהו נצ"ב קיימי בחזקת יורשי הבעל אפילו היו ביד יורשי היבמה ופוק חזי מה שכתבו התוס' באותו דבור שעל משנה שניה דפ' החולץ דבחזקתן היינו טעמא דדינא ולא רצה לפרש בחזקת מי שהם בידו יורשי הבעל או יורשי האשה אשרי מי שיאחז והאריכות בזה הוא ללא צורך כי גם מה שנחלקו בו חכמי הדור שלפנינו ז"ל אם תפיסת היבמה מועילה כשאומרת רוצה אני לחלוץ דאיכא מאן דאמר דמהניא לה ואין מוציאין מידה היינו דוקא כשטוענת כן ולא שנטעון אנחנו בעדה אחרי מותה וכן פסק רשד"ם ז"ל באותה תשובה דסימן קע"ג שהיו הנכסים ביד יורשי האשה כמפורש בשאלה והעלה לפסק הלכה בתשובה וז"ל כלל הדברים שאני אומר שאם הולד היה נפל גמור וא"כ היתה מותרת להתייבם הדין הוא שיחלוקו יורשי האשה עם יורשי הבעל בנכסי צאן ברזל וכו' עד ולא אאריך עתה לפי שכפי הנראה הולד היה נפל גמור וא"כ הדין כמו שכתבתי לחלוק יורשי הבעל עם יורשי האשה ע"כ:

וראיתי מי שרצה לומר דמפני כובד חלייה אחר מיתת הולד דעם היות שיש בה חיות כבר עיילה בה טיפת מ"ה מפני כן אינה חשובה ראויה ליבום ולא ירית לה יבם והם דברי רוח דכי אמרינן ראויה או אינה ראויה ליבום על דין הנוגע לזיקה הוא דאמרינן לא על מקרי גופה כי לא תמצא מימי התנאים ועד דורינו זה מי שאמר דיבמה שכבד

חליה בלי תקות רפוא' או שנשתגעה או שהפילה ושפעה דם עד שמתה דלא לירית לה יבם וזה מבואר מאד עד שנ"ל שאסור להעלות דבריו על ספ' להיות' שלא כהלכ' כ"ש שאפילו בעודה מעוברת הוכחנו מדברי התו' פ' יוצא דופן שיש עליה זיקת יבם אע"פ שאינה ראויה אז ליבום:

עוד ראיתי מי שרצה לומר דכשהעצ' ההוגנת ליבם הי' לחלוץ לא ירית מידי דהא לא הוה מכוי' לש' מצו' ביבומה אלא לשם ממון:

ולא חש לקמחי' שהרי הרא"ש ז"ל שכתב בתשובה כלל נ"ב יבמה שנפל' לפני יב' נער וכו' שאם אינ' יכולין להטעותו כופין אותו לחלוץ כתב שם דהיינו מפני שתבע בפירוש ממון לחלוץ משא"כ בנ"ד ובר מ"ד כל זה איננו שוה לענין דין הירוש' תדע שהרי כתב שם הרא"ש ז"ל וז"ל ור"ת פסק הלכה כסתם משנה דפ"ק דבכורות ולפי פסק שלו אפילו בלא אמתלאה אמנם בפסק זה רבו החולקים ובירוש' וכו' ע"כ. וכבר כתבתי דברי ר"ת בענין ירושה שי"ב דאמ' בהידיא שהם בחזקת יורשי הבעל ולא שינה דינם בהיותם ביד יורשי האשה ובאותו נדון הוא מחמיר על היבם טפי מהרא"ש ז"ל דאפילו בלא אמתלאה נמי כופין אותו לחלוץ אלא ודאי טענה שטוענת היא לחוד וירושת נצ"ב דאנן בעינן למטען לה לחוד:

כלל העולה שדין יבמה זו שמתה מעוברת ולא יצא הולד שוה לדין ירושת שאר היבמות לכל חד מרבוותא כדאית ליה:

ומה שבא בשאלה שכתוב בשטר כתובתה הירושה כמנהג דמשק וכו' כבר כתב הר"ן ז"ל בסוף תשובה נ"ד וז"ל ודבר ברור שתנאי השיור אינו אלא אם תמות אשתו בחייו אבל בחיי יבם אין לנו ע"כ וכן הביא דבריו בספר ב"י סי' ק"ס ואע"פ שרשד"ם ז"ל סי' קע"ג ובמקומות אחרים מתשובותיו רצה לחלק או לחלוק בכך להם ז"ל שומעין וצור יש' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות כה מעתיר:

אחר כתבי כל זה אנהרינהו לעיינין בהלכה אחד קדוש מתשובות הרשב"א ז"ל סי' תר"ס כתיבת יד וז"ל גם מה שטענו שהיא שומרת יבם ושומרת יבם שמתה יורשי הבעל יורשים כתובתה וכו' עד מה שטענו יורשי האשה שמעוברת היתה אינה טענה לפי שאין הולד פוטר מן היבום עד שיצא לאויר העולם ואפילו ולד קיימא כמו שאמרו ביבמות פרק החולץ וזה הרי מת והרי קברו מוכיח עליו שהיתה לו אמו קברו ולא יצא לאויר העולם: ועוד דכיון דמתה היא קימא לן דהוא מיית תחלה דתנ' במסכת נדה פרק יוצא דופן תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל ואמרינן עלה בגמרא דוקא בן יום א' אבל עובר לא מאי טעמא דהוא מיית ברישא ואיתא נמי סוף פ"ק דערכין ע"כ לשון תשובת הרשב"א ז"ל ותל"י

שזיכני לכוין לדעתו ז"ל קודם רואי דבריו ותו לא מידי ע"כ העתקתי מתשובת הריק"ש ז"ל סי' פ"ה ותל"י שכיונתי להלכה במקצת ראיותיכם:

סימן יב

שאלה

כתב רבינו הגדול מוהר"י קארו זלה"ה בשלחנו הטהור בהלכות שבת סימן רמ"ט סעיף ב' וז"ל אסור לקבוע בע"ש סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול ואפילו סעודת אירוסין מפני כבוד השבת שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכל היום בכלל האיסור ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל מן הדין אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול מתשע שעות ולמעלה עכ"ל וקשיא לן מאי האי דקאמר אפילו סעודה שרגיל בה בחול דמשמ' לא מבעיא סעודה שאינו רגיל בה בחול דמותר דאדרבא סעודה שאינו רגיל בה בחול הוא דיש להחמיר טפי מסעודה שרגיל בה בחול:

תשובה

דע דיש שלשה מיני סעודות אחת היא מה שרגיל בה האדם בכל יום והאחת סעודה גדולה ומשתה שאין האדם רגיל בה בכל יום אלא לפרקי' כשיש לו איזה סיבה שבאו לו אורחים או שמחה או מריעות. והאחת היא סעודת עראי שהיא קטנה מהסעודה שרגיל בה בחול דכשיש לו איזה עסק וטרוד ואין לו פנאי לקבוע עצמו לסעודה שרגיל בה בחול ואוכל סעודתו בלי קבע:

נמצא דיש שתי סעודות שאין רגיל בהם בחול האחת היא סעודה גדולה דהיינו סעודה ומשתה והאחת היא קטנה שאינו קובע עצמו לה אלא אוכל אותה עראי כלפי האי סעודה הקטנה שאינו רגיל בה בחול הוא חידושיה דהאי אפילו שכתב רבינו הגדול בשלחנו הטהור:

והכי קאמר לא מבעיא סעודה קטנה שאינו רגיל בה בחול אלא אפילו סעודה שרגיל בה בחול מותר. וצריך לדעת דין זה מהיכן מקורו ואח"כ אפרש שיעור דברי רבינו הגדול ז"ל כתב רבינו בב"י בסי' זה כתב הרמב"ם אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש מפני כבוד השבת ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך ואעפ"י כן מכבוד השבת שימנע האדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול ע"כ ופירש הרב המגי' שסעודה ומשתה שאינו נהוג בה בחול אסור לעשות בע"ש וכל היום בכלל האיסור ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול

כל היום מותר להתחיל כרבי יוסי דפרק ערבי פסחים ולקבוע סעודה שרגיל בה בחול מצוה להמנע מתשע שעות ולמעלה לפי שסבור דקי"ל כרבי יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך והיינו דוקא בלי קביעות סעודה עכ"ל ע"כ לשון רבינו בב' יוסף. הרי נתבאר שהדין הזה הוא מדברי הרמב"ם ז"ל וכפירוש הרב המגיד אלא שדברי מוהריק"א ז"ל יותר מסודרים על סדר דברי הרמב"ם בתוספת ביאור שמה שכתב הרמב"ם אסור לקבוע סעודה ומשתה בערב שבת וכו' פשוט הוא שלא אסר אלא סעודה גדולה שאינו רגיל בימי החול שכך הוא לשון סעודה ומשתה וכך הם דברי רבינו בש"ע והוסיף עוד לבאר ואפילו סעודת אירוסין שיש בה מצוה אסור וכל היום בכלל האיסור וכמו שפירש הרב המגיד ומ"ש הרמב"ם ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך פשוט הוא שמתיר מן הדין לקבוע סעודה שרגיל בחול שהרי כתב עלה ואף ע"פ כן מכבוד השבת שימנע האדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה דמהא משמע ודאי דמכבוד השבת שימנע מלקבוע סעודה מט' שעות אע"פ שמותרת מן הדין והשתא שיעור דברי רבי' מוהריק"א בש"ע כך הוא אסור לקבוע בע"ש סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול ואפילו סעודת אירוסין (פי' שיש בה קצת מצוה) מפני כבוד השבת וכו' ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה (פי' בלי קביעות סעודה הנז' דהיינו סעודה ומשתה) אפילו סעודה שרגיל בה בחול וכו' (פי' לא מבעיא סעודה קטנה שאינו רגיל בחול דלית בה קביעות שמותר אלא אפילו סעודה שרגיל בה בחול דאית בה קביעות) כל היום מותר להתחיל מן הדין אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול מתשע שעות ולמעלה:

סימן יג

שאלה

מי שלא התפלל בע"ש דקי"ל מתפלל ערבית שתים של שבת טעה והתפלל ראשונה של שבת לחובת שעתיה ותפלה שניה של תשלומין התפלל תפלה של חול אם צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת תפלה של שבת דהא קי"ל מי שלא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית שתים של שבת:

תשובה

גרסינן בפרק מי שמתו אמר רב נחמן כי הוינא בי רבא בר אבוה אבעיא לן הני בני רב דטעו ומתחלו בתפלת חול בשבת מהו שיגמרו אמר להו גומר כל אותה ברכה דבדין הוא דבעי לצלויי שמנה עשרה בשבת ומשום כבוד השבת לא אטרחוה רבנן ע"כ וכן פסקו כל הפוסקים. הרי למדנו דבדין הוה ראוי להתפלל בשבת שמנה עשרה ברכות

דחול אלא שיזכיר שבת באחת מן הברכות כמו בר"ח וכמו בהבדלה כמבואר בדברי רבי' הגדול מוהר"י קארו ז"ל ב"י א"ח סי' רס"ח אלא דמשום כבוד השבת לא הטריחוהו רבנן ותקנו שיתפלל בשבת שבע ברכות וכיון שכן דלעיקר הדין שהיה ראוי להתפלל שמנה עשרה ברכות פסק מר"ן שאם התפלל בשבת תפלה של חול והזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע ברכה לשבת יצא כמבואר בש"ע א"ח סימן רס"ח א"כ דלעיקר הדין שהיה ראוי להתפלל י"ח ברכות הדין נותן מי שלא התפלל מנחה בערב שבת בליל שבת ערבית מתפלל שתים שמנה עשרה מזכיר של שבת בראשונה שהיא חובת שעתיה ואינו מזכיר בשניה שהיא לתשלומין כדין מי שלא התפלל מנחה בשבת ליל מוצאי שבת ערבית מתפלל שתים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה והשתא נמי אע"ג דתקינו רבנן שבע ברכות משום כבוד השבת אפילו הכי חזינן דאם התפלל שמנה עשרה ברכות בשבת יצא דראויין הם וכיון שכן אפילו השתא כתב דתקינו לשבת שבע ברכות אם התפלל ערבית דליל שבת שתים של חול והזכיר של שבת בראשונה ולא הזכיר בשניה או הזכיר של שבת בשתיהם שפיר נפיק י"ח מתפלת ערבית ומתפלת תשלומין כדין מתפלל שתים במוצאי שבת וא"כ הוא הדין והוא הטעם אם התפלל ראשונה של שבת וטעה בשניה והתפלל של חול יצא ידי חובתו בלי ספק:

סימן יד

שאלה

קי"ל מי שלא הבדיל במוצאי שבת בתפלה אינו צריך לחזור מפני שמבדיל על הכוס ואם טעה גם בכוס שטעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל השתא מבעיא לי מי שהיה צריך לתפלת תשלומין במ"ש והתפלל שתים ולא הבדיל בשתיהם והיה לו כוס להבדיל עליו דקי"ל דיצא אם זה טעה גם בכוס וטעם קודם שהבדיל על הכוס דצריך לחזור ולהתפלל תפלת ערבית מי נימא כיון דצריך לחזור ולהתפלל ערבית צריך נמי לחזור ולהתפלל תפלת התשלומין דכיון שנפסלה תפלת ערבית וצריך לחזור ולהתפלל ערבית אם לא יחזור תפלת התשלומין נמצא דתפלת התשלומין קדמה לתפלת חובת שעתיה ולא שפיר למעבד הכי דמהאי טעמא מצרכינן לחזור ולהתפלל למי שלא הבדיל בראשונה ולא הבדיל בשניה:

תשובה

מסתברא דמי שהתפלל במוצאי שבת ראשונה לערבית ושניה לתשלומין ולא הבדיל בשתיהם וטעה גם בכוס וטעם קודם שהבדיל אע"ג דצריך לחזור ולהתפלל תפלת ערבית

אפילו הכי אין צריך לחזור ולהתפלל תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין היתה כדין דהוה עסיק ברחמי דחובת שעתיה יצא ידי חובת התשלומין ודע דהא דאמר' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש שתים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו הטעם כתבו הרי"ף והרא"ש ז"ל וזה לשונם כתב ר' האיי גאון דכיון דאבדיל בשניה גליא דעתיה דכוין בראשונה לשם תשלומין ושניה משום חובה ואין להקדים של תשלומין לחובת הזמן וצריך להתפלל אותה של תשלומין פעם שנית ע"כ הא למדת דהטעם שצריך לחזור ולהתפלל פעם שנית לתשלומין הוא משום דגלי דעתיה דכוין בתפלת ראשונה לתשלומין ולא מבעי ליה למעבד הכי להקדים תפלת התשלומין לתפלת חובת שעתיה וכיון שכן בנדון דשאלה דלא היתה שם כוונה המפסדת התפלה אלא כוונתו היתה שהתפלה הא' לחובת שעתיה והשניה משום תשלומין ובשעה שהתפלל היום שתיהם בכוונה ראויה ורצויה אלא שאח"כ קרה מקרה שהפסיד התפלה דחובת שעתיה היא לבדה הפסיד והרי זה דומה לקרבן שאירע בו פסול לאחר שנזרק הדם דמה שנעשה כהלכתו כבר הורצה. הוא הדין הכא כיון דבשעה שהתפלל שתיהם ובכוונה רצויה ובאותה שעה היו רצויות הרי הורצה שתיהם אלא שאח"כ קרה מקרהו שטעה גם בכוס וטעם ומשום הכי צריך לחזור ולהתפלל כדי שיבדיל כדין אותה תפלה שצריך לחזור ולאומרה היא לבדה הפסיד ושניה שהיא לתשלומין עלתה לו כיון שבשעה שאמרה לא היה שם דבר המפסיד אותה וא"ת ג"כ הכא איכא גילוי דעת דכיון דטעה בכוס נתחייב לחזור ולהתפלל לשם חובת שעתיה אנלאי מלתא למפרע דאחרונה זו שחוזר ואומרה היא לחובת שעתיה וכבר קדמה לה תפלת התשלומין ולא מבעי ליה למעבד הכי. הא לא קשיא דשאני התם שהבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה בשעה שהתפלל השניה גילה דעתו שהתפלל שלא כדין מה שאין כן הכא דבשעה שהיה מתפלל לא היה שם גילוי דעת זהו מה שנראה לע"ד:

והואיל ואתא לידן האי ענייא דהבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה אודיעך מה דהוה קשיא לי ביה ומאי דתריצנא ליה. הרי חזינן דרבוואתא יהבי טעמא אמאי דאמרו בגמרא שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו וצריך לחזור ולהתפלל תפלה שלישית לחובת תשלומין שנמצא דכיון דאבדיל בשניה גלי דעתיה שהתפלל לחובת שעתיה שכך הוא עיקר הדין מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה שנמצא לעיקר הדין אינו צריך להבדיל אלא בתפלה שהיא חובת השעה שהיא של מוצאי שבת ובין שהבדיל בשניה גלי דעתיה שהיא לחובת השעה. ועל דא קשיא לן דאיך יתכן למימר האי גילוי דעתא והא האי

גברא ודאי כוונתו היתה דתפלה הראשונה לשם חובת השעה שהיא של מוצאי שבת והשניה לשם תפלת התשלומין ורחמנא בוחן לבות וכליות אלא שקרה מקרהו שטעה בשניה והבדיל וכיון שכן איך משוינן להאי גברא דכוין איפכא ממה שהיתה כוונתו ואמרינן האי גברא כוין בראשונה לתשלומין ושניה לחובת שעתיה והא האי גברא קא צוח ואמר לא נתכוונתי אלא הראשו' לחובת שעתיה ושניה לתשלומין ואיך מפסדינן ליה לתפלה קמייתא איפכא מכוונתו ומכשרינן ליה לתפלתו השניה אפכ' מכוונתו קשיא לן בתרתי ותריצנא לה להאי מלתא הכי האי מלתא דמיא להא דתנ' בפרק ד' דנדרי' דף ל"ב ע"ב הנודר מרואי חמה אסור אף בסומין שלא נתכוון זה אלא למי שהחמה רואה אותו. ופירש הרא"ש ז"ל בגמרא מפרש טעמא מדלא קאמר מן הרואין ואפילו אמר מן הרואין נתכוונתי לא צייתינן ליה דלא נדרי אינשי אדעתא דנפשיה היכא דאיכא שינויא ע"כ למדנו מהרא"ש ז"ל היכא דדברי האדם אפכא מכוונתו תפיסנא לדבריו עיקר ולא משגחינן בכוונתו ואפילו קא צוח ואמר כך היתה כוונתי לא משגחינן ביה הוא הדין הכא כיון שסדר תפלותיו שאמר בפיו הם אפכא מכוונתו שהרי הדין נותן שמבדיל בראשונה שהיא לחובת שעתיה ואינו מבדיל בשניה שהיא לתשלומין שנמצא שורת הדין שהתפלה שהיא חובת מוצאי שבת היא שהיא בת הבדלה ושאינה לחובת מוצאי שבת אינה בת הבדלה וזה הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה הרי דבריו מוכיחים שהשניה שהבדיל בה היתה לשם חובת מוצאי שבת והראשונה שלא הבדיל בה היתה לתשלומין דמנחה ולא בעי למעבד הכי וכיון שדבריו מוכיחין כן לא משגחינן במה שהיתה כוונתו:

סימן טו

שאלה לרשיד

מעשה שהיה כך היה שלתת גוי החטים של ישראל ביו"ט אחרון של פסח בין מנחה למעריב בלתי ידיעת ישראל כמו שנוהגים שלוקחים מעט מן החטים ורוחצים אותם במים היטב ואח"כ מערבים אותם בתוך החטים שרוצים לטחון ומשפשפין היטב עד שיתערבו יפה בכל החטים ותוסר העפרורית הדבוקה בהם ואח"כ נותנין סובין בתוך החטים ומערבי' אותם היטב עד שישאבו הלחות של המים והעפרורית ונסתפקנו אי הוי חמץ שעב' עליו הפסח ואסור בהנאה אם לאו יורנו מורנו ושכרו כפול:

תשובה

חטין אלו מותרין הם אפילו באכילה ולית בהו שום חשש דהא מדינא דגמ' מותר ללתות החטים. דגרסינן בפרק כל שעה דף מ' ת"ר אין לותתין שעורים בפסח ואם לתת נתבקעו אסורו' לא נתבקעו מותרות. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שאלו מניחן על פי הביב והן מתבקעות מאיליהן. ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא בדורא דבי בר חשו נתבקעו ממש. אמר רבה בעל נפש (פרש"י חסיד) לא ילתות אפילו חטים דשרירי אמר רב נחמן מאן ציית לאבא דאכיל נהמא דעפושא דהא בי רב הונא לתתי ובי רבא בר אבין לתתי אמר רבא מותר ללתות והדר אמר' רבא מצוה ללתות ע"כ הרי ברור בגמרא דמן הדין מותר ללתות. אלא שהגאו' משו' חומר החמץ אסרוהו האידנא כדאית' בהרי"ף ובטור וכיון שכן חטי' שנלתתו בדיעבד מותרין הן ולא עוד אלא נראה פשוט דלתיתא שלנו גריעא טובא מלתית' שלהם שכך כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מהל' חמץ וז"ל החטים מותר לבלול אותם במים כדי להסיר סובן וטוחנין אותם מיד כדרך שטוחני' הסולת וכבר נהגו כל ישראל בשנער ובארץ הצבי ובספרד ובערי המערב שלא יבללו החטים במים גזרה שמא ישהו ויחמיצו עכ"ל הרי ברור שבלילת החטים שלהם היתה כדי להסיר סובן וכן פרש"י פ' כ"ש דף ל"ו לתית' לשורן במי' מעט ולכותשן במכתשת להסי' מורסנן כדי שתהא סולתן נקיה ובודאי שהבלילה המסירה סובן של חטים צריכה להיות שרויה במים רבים ושוהין במים זמן מה עד שתנתק ותנשר קליפתן כדי שיוכלו להסירה במכתשת או ע"י דריכת הרגלים כמו שעושין במקומנו מה שאין כן בבלילה שלנו שאינה אלא במעט מים כדי משיחה ואין שוהין במים כלל כי אם כדי שתתקנח העפרורית מהם בלחוד וכל כי האי קילא טפי מהבלילה שלהם ומצד השעורין המעורבין בחטים דאסורים ללתות מדינא דגמרא נמי יש להקל דהא תניא ואם לתת נתבקעו אסורות לא נתבקעו מותרות וממה דאפליג בה מר עוקבא ושמואל דלמר עוקבא מאי נתבקעו דרפו עד דאלו מניחן על פי הביב מתבקעו' כך הר"ן פי' שתפחו ומחמת הניפוחן מתבקעות כשמניחן על פי הביב (וכך פירשה הרמב"ם ז"ל בפ"ה) ולשמואל עד שיתבקעו ממש משם ראיה דהני שערי דלתיתא דילן לית בהו חשש חימוץ דהא חזינן דבלילה דילן לא מתפח להו ולא מרפא להו לא לחיטי ולא לשערי אלא עדין קשין הן ושרירן ולא מתבקעות על פי הביב ולא דמו לחיטי שטבעו בנהר מגו דטבעו במים רבים ומינח נייחי אתו לידי חימוץ ואפי' לא נתבקעו אבל גבי בלילה שזליפתה מועטת לא חיישינן אלא בנתבקעו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. וכ"כ הגהות מי"י בפ"ה וכן נראה מתשובת הרשב"א סי' ק"ב עוד טעם אחר חזינן להרי"ף והרא"ש בהאי פלוגתא דמר עוקבא ושמואל כתבו וז"ל וכיון דלא איפסיקא בהא הלכת'

בהידיא לא כמר עוקבא ולא כמר שמואל עבדינן לחומרא כמר עוקבא דה"ל ספיקא דאורייתא והני מילי לענין מכלינהו להני שערי בענייהו אבל אי משתכחי בהדי בשולא ולא נתבקעו כיון דאסור חמץ במשהו דרבנן הוא לא אסרינן להההוא בשולא דאשתכחו ביה תרי או תלתא שערי אלא א"כ נתבקעו כשמואל משום דהוי ספיקא דרבנן ואזלינן ביה לקולא ויש אומרים דהלכה כשמואל דמר עוקבא תלמיד דשמואל הוא וקי"ל דאין הלכה כתלמיד במקו' הרב ועוד דהא עביד שמואל עובדא ואי לאו דקים ליה דהכי הלכתא לא עביד עובדא ע"כ לשון הרי"ף והרא"ש ז"ל הנה למדנו מדברי הרי"ף והרא"ש ז"ל תלתא קולי לעובדא דילן חדא דאפילו את"ל דיש לחוש לשערי דנלתתו בהדי הני חיטי לדמר עוקבא אפילו הכי לא אסרי להו לחיטי במה שהוא כיון דאסור חמץ במשהו הוא מדרב' הוה ליה ספיקא במלתא דרבנן ונקטינן בה כשמואל לקולא ואפילו ביומא קמא דפסחא דלא אסרי אלא א"כ נתבקעו ממש או אין בחטים ששים כנגד השעורים דהשתא הוי ספיקא דאורייתא. עוד קולא אחריתי דהאי עובדא הוה ביום שמיני דפסחא דהוא דרבנן אפילו הוה דלתת שערי בלחודייהו נקטינן בהו כשמואל ולא אסרינן להו עד שיתבקעו ממש דהוא הדין והוא הטעם דלא שנא ועוד קולא אחריתי דהא הרי"ף והרא"ש ז"ל חשו לסברת מאן דנקטי הלכה כשמואל וכתבו סברתם והעלוה על ספר ונתנו בה תרי טעמי שהם עיקריים ויסודיים והם עיקר ויסוד בכל התורה כולה האחד דפסקו כשמואל מטעמא דמר עוקבא תלמיד דשמואל ואין הלכה כתלמיד במקום הרב דהכי קי"ל בכל התורה בר מבתראי מרבא ואילך דהלכה כבתראי ועוד מטעמא אחרינא פסקו כשמואל משום דעביד עובדא וקימא לן בכל התורה כולה דמעשה רב ועיקר גדול לפסק הלכה. וכמו שכתב הרמב"ם בפ' י' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ו' דלע"ד נראה פשוט מדהעלו הרי"ף והרא"ש ז"ל לסברת הייא מלתא בתרי טעמי דחזינן להו להרי"ף והרא"ש ז"ל בכל דוכתא דבחד טעמא מהני טעמי נקטי אינהו הלכתא פשיט לן דמשום הכי העלוה לאשמעינן דמאן דבעי לסמוך עלה דהאי פסקא ולעביד עובדא כוותיה דיש לו לסמוך עליה ואפילו ביומא קמא דפסחא ומכל שכן וק"ו ליום שמיני של פסח שהוא דרבנן אפילו לפי פסקא דהרי"ף והרא"ש ז"ל נקטינן לקולא כשמואל עד שיתבקעו ממש דהכי היא סברת הרי"ף והרא"ש ז"ל ומצד הסובין שעירבו בחטים נראה לע"ד פשוט דבטלים הם ואפילו שאין בחטים ששים כנגד הסובין ואפילו היו הסובין ודאי חמץ גמור דקי"ל בפסקא דמרן מוהר"י קארו ז"ל שפסק בסי' תמ"ז סעיף י' נותן טעם לפגם מותר גם בפס' והסובין פוגמין בודאי דבהידיא תנן כל שאין בהנאתו בנ"ט מותר עוד טעם אחר הא דקי"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה לאו מדינא הוא. דקי"ל

כרבי שמעון דאמר חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום ובדין הוא אפילו של ישראל נמי לאחר הפסח מותר אלא דקא קניס ר"ש בחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח הואיל ועבר עליה בבל יראה ובבל ימצא וכי קא קניס ר"ש בעיניה אבל על ידי תערובת לא קניס כמבואר בדברי הרי"ף ז"ל בפרק כל שעה וכיון שכן חטים אלו דשאלה אפילו היה שעירב הגוי בהן אפילו חמץ גמור שלא מדעת הבעלים לא שייך למקנסינהו לבעלים כלל. וכ"ש שאין בסובין של גויים אלא משום חשש לתיתא בלחוד וכבר נתבאר דלתיתא דחטים אין בה חששא לאחזוקי בה איסור' אלא חומרא שהחמירו הגאונים ואסרוה משום חומר החמץ וכי תימא היינו דוקא בשל ישראל אבל בשל גוים מחזיקנן בהו איסורא הא לאו מלתא היא דבהידיא איתא בפרק כל שעה דף מ' אמר רב הונא בצקות של גוים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכ' כזית מצה באחרו' וכתבה רבי' בעה"ט בסו' סי' תנ"ד ופי' בה כפירש"י ז"ל שפיר' שניכר בהם שלא החמיצ' שאין בהם סידוק ולא הכסיפו פניהם. הרי ברור דלא חיישינן לבצקות של גוים מחשש חימוץ מחמת לתיתא וגם לפירוש ר"ח והר"ן דאמרי דחיישינן לבצקות של גוים שמא ערבי בהן שאור אלא דבצקות של גוים שממלא כריסו מהם היינו שלשה הגוי בפני ישראל וראה שלא עירב בה שאור נר' דוקא להא הוא דחיישי אבל חשש לתיתא ליכא אפילו בלתיתא של גוים דאם איתא דיש לחוש לא הוו שרו למלאת כריסו מבצקם. גם מרן רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל העלה על שלחנו הטהור סי' תנ"ג סעיף ד' ז"ל בשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק ע"כ והיא שאלה לגאון הביאה רבי' בעל הטורים ז"ל ואם היה חשש חימוץ בלתיתא לא הוו שרו ליקח קמח מן השוק הרי נתבאר דהני חטים דשאלה לית בהו חשש איסורא לא מצד הלתיתא ולא מצד הסובין של גוים שנתערבו בהם אלא חטים אלו מותרים באכילה. והא דכתיבנא טעמי טובא לכל מלתא ומלתא לאו דצריכ' להו לכולהו טעמי למהוי כולהו סניפין למשרי קטרין ובלאו הכי לית חילא למשרי דלע"ד נראה דבכל טעמא וטעמא לחודיה ויש ספק למשרי שרויותא להידיא אלא דאייתינא לכולהו הני טעמי משום דאשכחנא להו ולא חזי לן למשבקינהו וכתיבנא להו משום יגדיל תורה ויאדיר ועוד דיהוו לנא לדכרנא לענייני אחריני דשייך בהו חד טעמא וטעמא אחרינא לא שייך משום הכי הוא דכתיבנא להו לכולהו:

סימן טז

שאלה

עישור נכסים שנוטלות הבנות מעזבון אביהם אם הוא עישור כל הנכסים שהניח בשעת מיתה או הוא אחר שתטול האלמנה מהנשאר יקחו עישור מה שנשאר:

תשובה

נלע"ד שהעישור שנוטלות הבנות מעזבון לפרנסתם הוא אחר שתגבה האלמנה כתובתה דגרסינן בפרק מציאת האשה דף ס"ח אמר רבי בת הנזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים אמרו לו לרבי לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אין לו לבן במקום בנות כלום אמר להם כך אני אומר ראשונה תטול עישור נכסים שניה במה ששיירה ושלישית במה וחוזרות וחולקות בשוה ע"כ למדנו מהאי סוגייא דהיכא דלא ישאר לבן כלום לא אמרי' הבנות יטלו עישור נכסים א"כ הכא נמי אם אתה אומר שהבנות יטלו עישור הנכסים בשעת מיתה לדבריך מי שהניח אלף זוז והניח אלמנה שכתובתה תשע מאות זוז והניח בן ובת תטול הבת מאה זוז שהם עישור הנכסים והתשע מאות תטול האלמנה והבן יצא בלא כלום הא ודאי לא אמרינן אלא שמע מינה שהאלמנה תטול כל סכי כתובתה ואח"כ תטול הבת עישור מה שישאר. עוד ראיה קי"ל הבת בעישור נכסים בעלת חוב דאחי ולאו בעלת חוב דאב וכיון שהיא בע"ח ודאי לא תטול אלא מהנכסים שירשו וזכו בהם והם בני חרי דאלו ממון המשועבד לא מקרי ממונו להתחייב עליו כדאשכחן גבי נוטלי צדקה דאם יש לו ממון הרבה והוא משועבד לכתוב' אשה או לבעלי חוב הרי זה יטול מן הצדקה ומכאן אנו למדין דהוא הדין אם היו חובות על אביו לא תטול הבת עישור נכסים אלא מה שישאר אחר פריעת הבעלי חובות ולא כתובת האלמנה בלבד תקדים לפרנסת הבנות אלא גם מזונות האלמנה קודמין לפרנסת הבנות כמבואר בא"ה בטור ובבית יוסף סוף סי' קי"ג. וכן העלה מרן הר"י קארו ז"ל על שלחנו הטהור בא"ה סי' קי"ג סעיף ו' וז"ל מי שמת והניח אלמנה ובת אין הבת נוטלת עישור נכסים מפני מזונות האלמנה ואפילו מתה הבת אחר שנשאת אין הבעל יורש פרנסה הראויה להנתן לה שהרי כולן בחזקת האלמנה שתהא נזונת מהם עכ"ל. והוא מלשון הרמב"ם בפ"כ מהלכות אישות והטעם מבוא' בטור בסימן הנז' שהאלמנה ב"ח דאב והבת בע"ח דאחי וכיון שכן אין לבת כלום במקום בעלי חובות דאב:

סימן יז

שאלה

ראובן נפטר לב"ע והניח אחריו בן גדול מאשתו ראשונה שנשא אותה בליגורנא והניח אלמנה שנשא אותה פה נא אמון ועמה בן קטן ושתי בנות קטנות והבן הגדול שהוא

מהאשה שנשא בליגורנא תובע כתובת אמו מדין כתוב' בנין דכרין שכך נוהגים בליגורנא עתה יורנו מורה צדק אם יזכה בכתובת אמו כמנהג ליגורנא או דילמא לא יזכה דאזלינן בתר המקום שנפטר שם דלא נהגא כתוב' בנין דכרין ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

האי דינא דכתו' ב"ד פלוגת' דרבוות' דקמאי ובתראי יש מן הגאונים דסברי דהאידנא לא נהגא כתוב' ב"ד דטעמא דתקינו רבנן כתוב' ב"ד הוא כדי שיקפוץ האדם ויתן לבתו כבנו והאידנא הלואי שיתן לבנו כבתו. ויש מהגאונים דסברי דהאידנא לא נהגא כתוב' ב"ד מטעמ' משום דלא בקיאי בשומא טפי ולא מתוקמא שומא דידהו על מות' דינר ויש מהגאונים שכתבו לא יכילנא לבטולי תקנתא דרבנן וכן הוא פלוגת' דפוסקים בתראי כמבוא' בית יוסף א"ה סימן קי"א יש מקומות דנקטו כמאן דאמר דגם האידנא נהגא כתוב' ב"ד ויש מקומות דנקטי כמאן דאמר האידנא לא נהגא ונהרא נהרא ופשטיה. ולענין שאלתך אי אזלינן בתר אתרא דמית תמן או לא. נראה לע"ד פשוט דחיוב כתוב' ב"ד תלי במקו' הנישואין דהנושא אשה במקום דנהגא כתוב' ב"ד והוא משם חל עליה חיוב כתוב' ב"ד שכל הנושא אשה על דעת מנהג מקומו הוא נושא וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ג מהלכות אישות וז"ל מנהגות רבות יש בנדוניא וכו' והנוש' סתם כות' ונותן כמנהג המדינה וכן היא שפסקה להכניס נותנת כמנהג המדינה וכו' וכל הדברים האלו וכיוצא בהם מנהג המדינה עיקר גדול הוא ועל פיו דנין ע"כ. וכיון שכן מסתברא דמי שנשא אשה במקום שנהגא כתוב' ב"ד נתחייב בכתו' ב"ד וכיון שנתחייב אע"פ שעיקר דירתו משם והלך למקום דלא נהגא ומת שם לא פקע מניה החיוב ראיה לזה תנן בפרק נער' שנתפ' לא כתב לה את תהא יתב' בביתי חייב שהוא תנאי ב"ד כך היו כותבי' אנשי ירושל' אנשי גליל היו כותבין כאנשי ירוש' אנשי יהודה היו כותבין עד שירצו היורשי' ליתן לך כתובתך לפיכך אם רצו היורשי' נותנים לה כתובת' ופוטרין אותה ובגמרא אתמ' רב אמר הלכה כאנשי יהודה ושמואל אמר הלכה כאנשי גליל בבל וכל פרוודהא נהוג כרב נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל ההיא בת מחוז' דהוה נסיבא לנהרדעא אתו לקמיה דרבי נחמן שמעא לקלא דבת מחוזא היא אמר להו בבל וכל פרוודהא נהוג כרב אמרו ליה והא לנהרדעא נסיבת אמר להו אי הכי נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל ע"כ מכאן ראיה דחיוב תנאי כתובה תלי במקום דנהוג. וכ"כ הרשב"א בתשו' סימן תרס"ב וז"ל תשובה אם על דעת לדור במקום שנשא כנסה ע"ד אותו מקום נשאה אפילו דרכו לכתוב שם בכל המנהג והתנאי וזה לא כת' שפלוני בפירוש התנה כך שכל הכותב והנוש' והמקבל שדה ושאר דברים כיוצא באלו ע"ד מנהג המקום הוא כותב וזהו

שכן דרשו חז"ל לשון הדיוט כלומר עניינים והנהגות שנהגו ההדיוטות מעצמן שתקנו להם חכמים ואף שאם לא תקנום בהסכמה והם כל אותם שאמרו בבבא מציעא בריש פרק המקבל והם כתקנות הקבועות שתקנו חכמים ובירוש' בפרק נערה שנתפתת' עם תנאים שתקנו בכתובה לא כתב כתובת בתולה גובה ק"ק ואלמנ' ק' לא כתב לה כל נכסים אחראים לכתובתי' לא כתב לה בנין דכרין דבכולן אע"פ שלא כתב כמי שכת' אבל אם דעתן לדור במקום שדעתם לקבוע שם או מן הסתם כמנהג מקומו שיכול להוציאה מעירה לעירו ואפי' ממדינה למדינה אחרת כגון מיהודה לגליל ומגליל ליהודה כל זמן שהוא מגליל והיא מיהודה או הוא מיהודה והיא מגליל כדאיתא' בתוספת' וכיון שכן הרי הוא נושא לכל דעת תנאי מקומו שהוא מוציאה שם עכ"ל הא למדנו שהנוש' אשה ע"ד תנאי מקומו הוא נושאה ומתחייב לה ולבניה ולבנותיה בכל חיובי מנהגי מקומו דהא הרשב"א כייל כל תנאי כתובה ובחדא מחתא מחתינהו ועל כולן כתב הנוש' אשה לכל דעת תנאי מקומו שהוא מוציאה שם שאע"פ שנשאה במקום דלא נהגו תנאי מקומו אפילו הכי הרי זה מתחייב כמנהג מקומו שדעתו להוציאה שם וכיון שכן כ"ש וק"ו דהיכא שנשאה במקומו ונתחייב בתנאי מקומו שקם עליו קיום גמור חיו' מקומו ולא פקע מיניה לעולם וכיון שכן ראובן זה שארץ מולדתו היא ליוורנו ונשא אשה משם הדין נותן דמן הסתם נתחייב לה ולבניה בכל תנאי מקומו והואיל ובליוורנו נהגא כתו' ב"ד הרי זה נתחייב בכתו' ב"ד די יהוו לה מיניה ואע"פ שיצא משם אח"כ וקבע דירתו במקום דלא נהגא כתו' ב"ד לא מפני כך פקע חייוביה דמה טעם יופקע. ולא דמי להא דתנן נשא אשה בא"י נותן לה ממעות א"י נשא אשה בקפוטקי' וגרשה בא"י נותן לה ממעות א"י דהתם לאו טעמ' דאזלינן בתר גובייאנ' דהא בגמרא מקשו הא גופא קשיא קתני נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקי' נותן לה ממעות א"י אלמא בתר שעבודא אזלי' אימ' סיפא נשא אשה בקפוטק' וגרשה בא"י נותן לה ממעות א"י אלמא בתר גובייאנ' אזלינן:

אמר רבא מקולי כתוב' שנו כאן הרי דטעמא דנשא אשה בקפוטקי' וגרשה בא"י שנותן לה ממעות א"י הוא מקולי כתובה כמו שהקלו בכתוב' בדברים הרבה הקלו ג"כ דכשכתב לה מעות סתם ולא פירש דאינה גובה אלא בפחות שבמטבעות שאם נשאה במקום א' וגרשה במקום א' אם היו מעות מקום הנישואין טובים ממעות מקום הגירושין נותן לה ממעות מקום הגירושין לענין זה דוקא הוא דאמרי' הקלו וכיון שכן מנלן לומר שנפקיע תנאי כתוב' ב"ד מכל וכל הא ודאי לדעתי ליתא והנה מצאתי למהרימ"ט בח' א"ה סי' מ"ח שנשאל על איש ואשתו שהיו בויניציא וכותבי' שם בכתובה אם ימות הבעל בלי זש"ק שתגב' כל סכי כתובתה אמנם אם יהיה לה זרע ממנו אז הבחיר' ביד

הזר' או ביד האפטרופו' לתת לה כתובת' או לחלוק עמה לחצאי' נכסי עזבון אביהם ואחר הנישואי' באו האיש ואשתו פה ביולגראדו ולשם מת הבעל ותובע' האלמנה כתוב' מושלם כמנהג העיר אע"פ שיש לה בנים ממנו ואפוטרופו' טען דבתר מקום הכתו' אזלינן שהרשות ביד האפטרו' לחלוק עמה לחצאין והשיב הר' שודאי הדין דין אמת ברור שכל שהתנה עליה שלא יהיה לה שעבוד על חצי הנכסים אא"כ רצו היורשים הכל לפי תנאם ולא מפני שנעקרו ממקומ' יעקר תנאם ממקומו וקולי כתוב' ומעות א"י כלפי לייא שאפילו אם הם באותה העיר עצמ' חזרו ותקנו בענין אחר לא מהני תקנתם אלא מכאן ולהבא דאלו מה שזכה בשעת הנישואין לא הופקע זכותו אח"כ יע"ש:

גם כתב שם וז"ל אלא שיש לעמוד על תשו' מהריב"ל בח"ב על איש מאנדרי' שנשא אשה בקוסטנדי' והלכו האיש ואשתו לאנדר' יש תקנה שלא תגב' האלמנה התוס' כל זמן שהיתומים קטנים קיימים והשיב הרב איבר' דתנ' נשא אשה בא"י וכו' עד מקולי כתובה שנו כאן והתוספת מקולי הוא ולכאורא היה נראה דתוספ' בתר גוביאנא אזלינן ומה שיש להסתפק לפי שכתו' בכתוב' שאם יפטר הבעל תגב' הנדוניא והתוס' שאפילו היתה נשואה באנדרי' הרי הוציאה עצמה מן הכלל והאריך הרימ"ט לדקדק בדברי הריב"ל יע"ש וכתב שמדברי הריב"ל נראה שדעתו מכרעת שתגבה שלא אמרו מקולי כתובה לעקו' את כל הגוף אלא שתגבה מן הפחות שבמטבעות ע"כ ואני חפשתי בח"ב מתשו' הריב"ל ז"ל ולא מצאתי תשובה זו אבל מצאתי בח"ב סימן כ"ג שאלה במלכו' פורטוגאל יש חק ומנהג שהאלמנה תזכה במחיצת הנכסים שהניח הבעל בין שהכניסה הרבה בין שהכניסה מעט בנדוניתה וכו' ומתו אותם היהודים באותו מלכות ואח"כ באים האלמ' והיורשים לטורקיי' לחסות תחת כנפי השכינה אם זוכות אלו האלמנות במחצית הנכסים דמנהג אותו המקום אשר נשאו שם והשיב שזכתה האלמנה מחמת המנהג ואיברא דאלו לא הוה אלא תנאי שתקנו ביניהם הבעל והאשה בעת הנישואין לחלוק הנכסים בין האשה ובין היורשים ודאי דהוי פלוגתא דרבוותא כמו שכת' שם פלוגתא דהרמב"ם והראב"ד והרמב"ן והתוס' והרא"ש יע"ש ונדון דידן כל אנפי שוין שזכתה האלמנה אפילו היו הנכסים ביד היורשים וכמו שכתב הרשב"א בתשו' שאלה דהיכא דרבים הסכימו אפי' שאינם כל בני העיר אלא שהם כל בני האומנות שבאותה העיר הסכמתן קיימת וכתב עוד מהריב"ל בשם מהרי"ק ז"ל דס"ל דגם הרמב"ם ס"ל דהיכא שכל אומני העיר הסכימו להשתתף הסכמתן קיימת שכח הרבים יפה והביא ראיה לדבר יע"ש וכתב עוד מהריב"ל וכיון דכן הוא בנ"ד מצד המנהג שנהגו שהנושא אשה בסתם דהיא חולקת הנכסים עם היורשים מלתא דפשיטא היא דכ"ע דזכתה האלמנה

במחצית הנכסים וכ"כ הרמב"ם בפכ"ג מהלכות אישות וז"ל מנהגות רבות יש בנדוני' וכו' ובכל הדברים האלה וכיוצא בהם מנהג המדינה עיק' וכ"כ הריב"ש סי' שמ"ה וז"ל אם נהגו וכו' יע"ש מכל הני יראה דבר ברור דאפילו היה המנהג הזה במקום אחד בארצותינו היה מבטל הלכה וכ"ש בהיות המלכות נוהגים באותו מנהג והמנהג הוא פשוט וקיים בכל המדינה והבעל מת באותו מלכות אשר שם חק ומשפט ואח"כ באה האלמנה והיורשי' בטורקיי' לחסות תחת כנפי השכינה מלתא דפשיטא הי' דלא מבעיא אם תפסה האלמנה במחצית הנכסים דאין מוציאין מידה אלא אפילו היו כל הנכסים ברשות היורשי' מוציאין מידם ונותני' לאלמנה חלק' המגיעה לפי החק והמנהג ההוא מהמלכות וכבר בא מעש' לידי בכיוצא בזה פעמים רבות בשאלוניקי וכן דנתי ומעולם לא שמעתי ולא ראיתי שום חולק בזה עכ"ל מהריב"ל ז"ל ומ"ש הר' והבעל מת באותו המלכות ואח"כ באה האשה דמשמע דאי הוה שבאו הבעל ואשתו לטורקייא שיתבטל מהם מנהג נישואיהם שקבלו עליהם בפורטוג' וא"כ נשמע מינה דמנהג לא מתקיים אא"כ היו במקו' המנהג בשעת גובייאנ'. הא ליתא אלא הטעם שכתב כן דבההוא נדון שנשאו בניות צריך להיות כן דלא שייך האי דינא אלא כשקרה כן שמת הבעל שם אז זכתה האשה דאם באו הבעל ואשתו לחסות תחת כנפי השכינה לא שייך זה דכשבאים למקום שיש בו ישראל עושים מחדש קדושין ונשואין כדת משה וישראל ותנאי' כמנהגי ישראל הרי למדנו דהמנהג עיקר גדול הוא ואפי' מנהג שנהגו מעצמן ואין לו עיקר בדין התורה כ"ש וק"ו במנהג זה דכתוב' ב"ד דהוא סמוך על הדין אליבא דכמה רבוואתא גדולים ועצומים דס"ל דגם האידנא נהגא כתו' ב"ד מדינא כמבו' בא"ה סימן קי"א ובהריב"ש סי' ק"ו וז"ל ומה ששאלת בכתו' ב"ד אם ישאר לבן שום זכות בכתו' ב"ד אחר מיתת האב לגבות ממקרקעי כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"ו מהלכות אישות אחר שלא שמענו מעולם שיגבו אות' וגם לא פורש בכתוב' כשאר התנאים והמגיד משנה כתב שיש מן הגאוני' שכתבו שאינה נוהגת כלל ושאלת להודיעך דעתי והכרעתי. תשובה אף אם אין התנאי כתוב בכתובה אין חשש בזה דאע"פ שלא נכתב כמי שנכתב דמי כתנאי המזונות לאחר מית' שאינו נכתב בכתובה אלא מזונות דמחיים וכן שאר תנאים ומשנה שלימה בפרק נערה שנתפתת לא כתב לה וכו' אבל מה שאמרו הגאונים שאינה נוהגת היום מטעם אחר אמרו ואני אכתוב לך מה שכתבתי בחדושי למסכת כתובות וזה לשוני ולענין כתו' ב"ד אם נוהגת בזמן הזה אם לא מקצת הגאונים אמרו שאינה נוהגת ולא מגבינן לה דטעמא תקינו רבנן כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו הלואי שיתן לבנו כבתו וכ"כ הרא"ה ז"ל וז"ל מר חנינא גאו' בר' ר' יהודה גאו' אביו של רבי שרירא

גאון ז"ל היום כמה שנים בטלה כתו' ב"ד בישיבתנו ואין אנו דנין בה אבל לרבי שרירא גאון ורבינו האיי גאוני' ז"ל נמצא שנוהגת היא שכן כתו' בחבור אדוננו הנשיא הרב אלברגלוני ז"ל ונשאל רבי שרירא גאון ורבינו האיי גאון ז"ל אי נהגא כתו' ב"ד האידנא אי לא משום דאשתכח לרבי נטרונאי ז"ל דאורי דלא נהגא האידנא משום דלא בקיאי בשומא טפי ולא מתוקמא שומא על מות' דינר והשיבו ודאי היכא דלא מוכח' מלתא דנכסי אי אית בהו מות' דינר אי לא והדעת טוע' בהן לא חזי למיהב כתו' ב"ד דצריכ' שומא תריצה בב"ד דתנ' אלא שמין את הנכסי' בב"ד אבל ודאי היכא דמוכח' מלתא ואין הדעת טועה ודבר ברור הוא דאיכא נכסין שיעו' שתי כתובות ומות' דינר מגבי' כתו' ב"ד ולא ממנעינן והכי עבידן וכן הביא מר רב דוסא גאון דברי רבי האיי גאון שכתב מפני מה לא נהג' כתו' ב"ד ואיך יבטלוה רבנן וכו' ובסוף דבריו אלה כתב וחס ושלם שתיעק' כתו' ב"ד ויש בה תקנה גדולה וכו' ואלו בא אדם לפנינו ותבע בה היינו מגבי' אות' ע"כ וכן העלה מר רבי דוסא הנז' וכן הנגי' רבי שמואל הלוי ז"ל וגם הריא"ף ז"ל שרגיל בכל מקום להביא תקנת הגאונים הביא כאן ובפרק נערה כל דיני כתו' ב"ד האמורים במשנה ובגמרא ולא הזכיר שתקנו הגאונים שום דבר כנגד זה וכן הרמב"ם ז"ל והר"י ן' גיאת ז"ל ג"כ כתבו שנוהגת בזמן הזה ע"כ לשון החידושין שלי ונ' שאחר שרוב כתבו והשיבו הלכה למעשה שהי' נגבי' והריא"ף והרמב"ם ז"ל והרמב"ן והרשב"א ז"ל לא הזכירו כלל תקנת שום גאון כנגדה כבר נראה שלא חשו לדברי אותם גאונים שאמרו שלא לגבות' ולכן אם יבא אדם לתבוע אות' מגבין לו ע"פ דין התלמוד גם כתוב בטור א"ה סימן קי"א שריצב"א ורבי שמשון כתבו שנוהג' גם במטלטלין אחר שתקנו הגאונים שכתובה נגבית מהמטלטלין ה"ה נמי כתו' ב"ד. והרמ"ה ז"ל ורבי יונה כתבו דודאי נוהגת בזמן הזה שאין לבטל תקנת חכמים אבל ממקרקעי דוקא ולא ממטלטלי וכו' ולזה הסכים הרא"ש וכן דעת הרמב"ם ז"ל אבל נראה שעתה שכותבים בכל הכתובות מטלטלי אגב מקרקעי והיא נגבית מהמטלטל' מן הדין בזולת תקנת הגאונים גם כתוב' ב"ד נגבית מהמטלטלי' דתנאי כתובה ככתוב' אלא שאינ' גובה מהמשועבדין משום דירתון תנן עכ"ל הריב"ש ז"ל. הרי מצאנו רבים גדולים ועצומים דס"ל דכתו' ב"ד נהגא נמי האידנא ואפילו מהמטלטלי וכיון שכן מקומות שנהגו בכתובת ב"ד על פי סברת רבותינו דס"ל הכי נהגו וכיון שכן לא בלבד יחשב להם כמנהג בעלמא אלא הרי הוא להם כגופה של תורת כתו' ב"ד כדעיקר התקנה כיון דמנהגם סמוך ע"פ סברת רבני התורה ואפי' ע"פ סברת יחיד רב בתורה וכמו שכתב הרשב"א בתשו' סימן רנ"ג שנשאל היאך הלכ' למעש' בדברי' שהם במחלוק' בין חכמי הפוסקי' שזה מתי' וזה אוסר והשיב ז"ל עיק' דברי'

אלו יש בהן חילוקי' שאין כל הפוסקים והחכמי' שוין ולא כל המקומות שוין מן הדין כיצד שורת הדין אם שנ' הפוסקים בא' זה אוסר וזה מתיר אם נודע הא' גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכים אחריו בין להקל ובין להחמיר היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תור' הולכי' אחר המחמיר דה"ל כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכים אחר המקל וכו' אבל אם היה רב א' במקומם ולמדם הם הולכים אחר דבריו זהו חלוקת א"י ובבל בתרבא דאיתרא דאלו אוסרין ואלו מתיר' ואוכלין ואוכל בחשאי אפילו בבבל אם דעתו לחזור ואפי' שהוא חלב דאורייתא לדברי בני בבל והנה במקומו של רבי אליעזר כורתי' עצים לעשות אזמל ולא מיחו בידם חכמים לפי שהם עושים כדברי רבם ובפרק כל הבשר אמר' לוי איקלע לבי יוסף רישבא איתיאו ליה ריש' דטוסא בחלבא ולא אכל ולא אמר להו ולא מידי כי את' לקמי', דרב אמ"ל אמאי לא תשמתינהו אמ"ל אתרי' דרבי יהודה בן בתי' הוה ואמינא דלמא דרש להו כרבי יוסי הגלילי דאמר יצא בש' עוף שאין לו חלב וכן רבי' ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ אחד מגדולי הפוסקים במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ הלכות הריא"ף ז"ל ובמקום שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ חבו' הרמב"ם ז"ל והרי עשו אלו הגדולים כרבם ע"כ וכ"כ הר"ן ז"ל בפ' מקום שנהגו ובתשו' סימן מ"ח הא למדנו שמקום שנהגו ע"פ סברת א' מגדולי הפוסקים אפילו היה יחיד בסברתו וכ"ע פליגי עליה ואפילו באסור חמור של תורה ולקולא הרי הוא להם כגופה של תורה שהרי הראיה שהביאו ממקומו של רבי אליעזר שהיו כורתים עצים בשבת החמורה לעשות פחמים לעשות אזמל למול בו מכרחת הכרח גמור שהרי חכמים כולם פליגי עליה וסברי דלא כוותיה ואפילו הכי לא מיחו בידם חכמים. עוד ראיה מבעל הריב בעצמו לנ"ד כמו שכתבנו ולא בדדמי אלא הם הם ממש הנה רבינו הגדול רבן של כל ישראל זכותיה יסייען מהר"י קארו זצ"ל בא"ה סוף סי' קי"א הביא תשובת הרשב"א ז"ל שברור ומפורש בדברי התשובה דס"ל להרשב"א ז"ל בענין כתוב' ב"ד כהרמב"ם ז"ל דלא דנין בה האידנא אלא כדין התלמוד דלא גביא אלא ממקרקעי ולא ממטלטלי ובסוף התשובה כתב ז"ל ומ"מ אני רואה שפשט המנהג ביניכם לפי מ"ש רבינו הגדול מוהר"מ ז"ל לגבות אותה גם עכשיו ואפי' מהמטלט' וכל כיוצא בדברים אלו הכל הולך אחר המנהג שזה בדרישת לשון הדיוט שאמרו בפרק המקבל עכ"ל הרי נתבאר לנו ביאור ברור בנ"ד דאפילו מאן דס"ל דלא נהגא האידנא כתוב' ב"ד במקום שנהגו בה ליכא מאן דפליג דהא הרשב"א ז"ל שהוא ס"ל דלא נהגא האידנא אלא במקרקעי הורה לנוהגין בה גם במטלטלי שילכו אחר המנהג ומעתה מה שכתב מהרשב"ם ז"ל בסימן קנ"א די לנו לקיים תקנת כתו' ב"ד בקרקע כאשר כן היה

יסודה אמנם לא במטלטלין ע"כ פשוט הוא דלא הורה כן אלא במקום שאין בו מנהג פשוט להגבות ממטלטלי אבל במקום שפשט בו המנהג להגבותה מן המטלטלים לא אמר הרב וזה פשוט ומוכרח לאומרו תדע עוד שהרי הרשד"ם ז"ל הביא תשובה וכת' ולדעתי היא מהרשב"א וזה לשונה ומה ששאלת אם כתוב' ב"ד נוהגת במקומנו אם לא דע שאין לנו מנהג קבוע על זה ולכן אין כח בשום אחד לבטל תקנת חכמים וכבר פסקתי לכמה אנשי' שאלוני על זה שינהגו כפי תקנת חכמים ונעשו כמה מעשים על פי. ומכיון שלא מצאנו מנהג ירושתה פשוט בכל המקומות לא דנתי לגבותה אלא מן הקרק' כפי דין התלמוד לא מן המטלטלין כפי תקנת הגאונים כדכתב הרמב"ם ע"כ. ומדברי הרשד"ם ז"ל נראה שהביא תשובה זו דהרשב"א סייעתא לדבריו ודברי תשובה זו מורים בהידיא דהולכין בכתובת ב"ד אחר המנהג הפשוט לגבות' אפילו מן המטלטלין ואם איתא דדברי הרשד"ם שכתב דאין לגבותה אלא מן הקרקע הוא בכל מקום ולא מהני בה מנהג לא הוה שתיק מלברר זאת אלא ודאי קושטא דמלתא כדאמרן ולע"ד ברור הוא אין צריך להאריך יעיין מר במ' שכתבנו וינוח לו מאי דקשיא ליה בנדון דידן ומאי דקשיא ליה למר לא שייך אלא על מקום שלא פשט בו מנהג ובודאי דיש לעורר על זה במה כחה דתקנה שתתקיים כנגד דין התורה אעפ"י שיש בה פקפוק וכעת אין לי פנאי שזה תלוי בדרך אחרת לע"ד ובזמן הרב מרנא כמוהר"ה רפואה שלם ז"ל וכמו מ' שנה כתבתי פסק על זה במצות מורי ורבי וחתמו בו כל גאוני מצרים ז"ל וכעת לא נמצא בידי ואין לי פנאי אם יעזרני ה' אעמוד על הדבר ואשלחנו למר ומה שכתב מר שהקשו על מרן איך יתכן דאיכא מאן דסבר שאין התוספ' בכלל כתוב' ב"ד והלא תלמוד ערוך הוא גם אני כשעיינתי בגמרא על נדון דידן דכתוב' ב"ד הוקשה לי על זה מפ' נערה שנתפתתה ותירצתי דמה שאמרו בגמרא דבעל לא לירות בעלי סברא זו מפרשי לה על מנה מאתים דהיא עיקר כתובה דנהגא בכל הנשים אבל בתוספ' דלא נהוג אלא במיעוטא שכן נראה מהתלמוד דבזמנם היה כן ומכל שכן דבזמן אנשי כנסת הגדולה שהיו ישראל בתכלית העניות לא תקון בדבר שלא היה מצוי ברוב ישראל זה היה נראה לי לתרץ על מה דקשיא מפ' נערה. ומה שהקשו מפ' אע"פ שאמרו תוספת כתוב' ככתוב' גם לענין כתובת ב"ד זה לא הוא אדעתאי והיא קושיא עצומה לא מצאתי לה תירוץ ומ"ש מר דאין רמז בבית יוסף מזה דכתב מרן בש"ע די"א דלא גביא תוספת בכתו' ב"ד. גם זה עמדתי עליו דכיון דסברא זו דאין התוספת בכלל לא מצינו מי שאמרה איך העלה אותה מרן על שלחנו הטהור ותירצתי דמרן הר"י קארו ז"ל ס"ל דהיא סברת הרמב"ם ז"ל שכתב בריש פי"ט ז"ל מתנאי הכתובה שיהיו בנים הזכרים יורשים כתובת אמם ונדוניא

שהכניסה בתורת נכסי צ"ב ע"כ והוא הלשון בעצמו שכתוב בשלחן ערוך תיבה בתיבה וס"ל למרן הריק"א דמ"ש הרמב"ם כתובת אמם הוא על מנה מאתים דוקא ונמשך בזה אחר לשון רבינו בעהט"ו ז"ל שכתב בריש סי' קי"א וז"ל תנאי כתובה שיהיו בניה זכרים יורשים כתובת אמם ונדוניתה שהכניסה בתורת נצ"ב ותוספת שהוסיף לה בעלה ע"כ שזה הלשון מוכח שהכתובה הוא על מנה מאתים דוקא ולפיכך הבין מרן דמה שכתב הרמב"ם בנים הזכרים יורשים כתובת אמם ונדוניתה האי כתובת אמם שכתב הרמב"ם הוא על מנה מאתים דוקא ואין התוספת בכלל דאם איתא דגם התוספת בכלל היה לו לפרש ולכתוב כמו שכתב הטור ולפיכך פסק סברת הרמב"ם עיקר והעלה לשונו בסתם וסברת הטור העלה אותה בלשון י"א זה היה נ"ל לתרץ אבל כד עיינ' שפיר אשכח' האי סברא פריכא היא שהרי הרמב"ם בפי"ו מהלכו' אישו' כתב וז"ל הנכסים שמכנסת האשה לבעלה וכו' אע"פ שהם נכתבים בשטר הכתובה אין נקראין כתובה אלא נדוניא שמם וכו' ואין נקראין כתובה אלא עיקר כתו' שהוא מנה או מאתים עם התוס' בלבד ע"כ ובפי' ביאר עוד וכתב כל מקום שנא' בו כתוב' סתם הוא העיקר והתוס' כאח' ע"כ הרי הרמב"ם הודיע לנו שהתוס' נכלל בשם כתובה וכיון שכן מסתבר' דמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ' י"ט שיהיו בניה הזכרים יורשין כתובת אמם היינו מנה או מאתים עם התוספת וכסברת רבינו בעל הטורים ז"ל וזה נ"ל פשוט ובזה לא משוינן להרמב"ם פליג על רבינו בעהט"ו ועוד דקשיא ליה ההיא דרי' פ' אע"פ תנאי כתובה ככתובה דמי נפקא מינה למוכרת ולמוחלת וכו' ולכתובת בנין דכרין ע"כ ומרן הר"י קארו ז"ל ודאי אישתמיטתיה ההיא דהרמב"ם בפי"ו מהל' אישות וגם נמשך אחר דברי רבינו בעהט"ו ז"ל וכן הוא האמת זכותייהו יסייען:

סימן יח

מעשה כשנפטר הנכבד המנוח הר' יצחק פירירא נ"ע הניח אחריו בן מאשתו ראשונה שנשא בליוורנו יע"א שהיא ארץ מולדתו והניח מאשתו השניה שנשא פה נא אמון אלמנה ועמה בן קטן ושתי בנות קטנות והבן שהניח מאשתו הראשונה שנשא בליוורנו תבע כתובת אמו מדין כתובת בנין דכרין ועל זה נסתפקתי אי נהגא כתובת ב"ד בליוורנו ושלחתי לליוורנו להר' מארי דאתרא ה"ר כמהר"ר שמואל קוסטא שיודיענו אי נהגא כתובת ב"ד בליוורנו וזה לשון תשובתו ששלח לי להפקת רצון הרב החתום לעיל באתי על החתום להעיד על דבר אמת וצדק איך פה ליוורנו יע"א נוהגין כתובת ב"ד כפי סברת מוהר"י קארו ז"ל והרבה פעמים דנו רבותי הלכה למעשה ואחר עקבותיהם

הלכתי ודנתי פעם ושתים עם הסכמת חבירי ולכך חתמתי שמי הצעיר שמואל קוסטא עכ"ל ואני נסתפקתי בדברי הרב הר"ש קוסטא נר"ו והוא זה הנה הרב הנז' הודיע לנו שנוהגים בליוורנו כתובת ב"ד כפי סברת מרן מוהר"י קארו ז"ל ועדין לא הרוה צמאוננו וצריכין אנו למודעי שבאבן העזר סי' קי"א סעיף א' כתב רבינו מתנאי הכתובה שיהיו בנים הזכרים יורשים כתובת אמן ונדוניתה שהכניסה לו בתורת נכסי צ"ב וי"א שאפילו התוספת בכלל ע"כ הרי כאן הדין במחלוקת וכפי הכלל שבידינו שהסברא שמביא רבינו בראשונה בסתם ואח"כ כותב וי"א שתופס עיקר הסברא הראשונה הסתמית א"כ הכא נקיט רבינו הלכה דאינם יורשים אלא מנה ומאתים והנדוניא ובסעיף י"ד כתב י"א דוקא במקרקעי שיש שם קרקע כדי שתי הכתובות נהגא כתובת בנין דכרין אבל אם אין שם אלא מטלטלי לא ויש מי שאומר דהאידנא דכתבינן בכתוב' דילן מטלטלי אגב מקרקעי גם כתובת ב"ד נגבית מן המטלטלין דתנאי כתובה ככתובה עכ"ל הנה כאן כתב סברא ראשונה י"א דוקא במקרקעי ובסברא שנית כתב ויש מי שאומר משמע דסברא שניה היא סברת יחיד משמע ודאי דמרן נקיט הלכה כרבים נמצא לפי פסק מרן הריק"א ז"ל אין כתובת ב"ד נהגא אלא במנה מאתים ונדוניא ובמקרקעי דוקא ולפי זה אין כתובת ב"ד נגבית לכל אלא לעשירים בעלי הקרקעות והמה מעט מזער וכל כי הא הוה ליה להרב מארי דאתרא דעיר ליוורנו לפרש ולא לסתום ומדסתם משמע דנהגא בליוורנו להידיא לכל אדם ואין הפרש בין בעלי הקרקעות לאינם בעלי קרקעות והדברים האלה שלחתי למרנא ורבנא הרב המופלא כמוהר"ר דוד גרשון נר"ו וז"ל תשובתו יש מקומות דגם האידנא נהיגי כתובת ב"ד ויש מקום דלא נהיגי האיד' כתו' ב"ד ונהרא נהר' ופשטיה ומקו' שאין נוהגין כתובת ב"ד אשכנז ואגפיה כמו שכתבו הר' בעל המפרשים והלבוש ז"ל וכמו כן במצרים וסביבותיה לא נהגא כתובת ב"ד כמו שכתב הריק"ש ז"ל בהגהותיו ויש מקומות דגם האידנא נוהגין כתובת ב"ד כגון ליגורנא כמו שכתב מארי דאתרא אשר שם וכת"ל זה אם בן הראשונה שמתה בחיי בעלה ובן השניה שנשארה אחר בעלה היא ובנה היו דרים בליגורנא היה להם לנהוג כמנהג מקומם והיה לבן הראשונה לקחת כתובת ב"ד ואם היו שניהם דרים בנא אמון אין לבן הראשונה כתוב' ב"ד כמנהג מקומם אבל השתא דבן הראשונה דר בליגורנא ובן השניה דר בנא אמון איכא לאסתפוקי אי אזלינן בתר מקום בן הראשונה שהוא בליגורנא יטול כתובת ב"ד או אזלינן בתר מקום דירת בן השניה שהוא בנא אמון ולא יטול בן הראשונה כתובת ב"ד ונלע"ד דכיון דבן השניה בא מכח ירושה שהיא מדאורייתא ובן הראשונה בא מכח תקנה דרבנן הוה ליה בן השניה מוחזק כיון דהוא יורש דאורייתא לגבי בן הראשונה דהוי תקנתא דרבנן ואנן

קיימא לן בעלמא דירושה דין מוחזק יש לה ואוקי ממונא אחזקתיה שהוא מוחזק בהם מן התורה עכ"ל מרנא נר"ו וזאת היתה תשובתי אליו על מה שכתב לי ואני בעניי לא יכולתי לעמוד על דעתיה דמר דמה ענין דירת הבנים בתר מיתת אביהם במקום שנהגו בכתובת ב"ד ובמקום שלא נהגו דלע"ד נראה דחייו' כתובת ב"ד תלוי במקום הנשואין דהנושא אשה במקום דנהגא כתובת ב"ד והוא מאותו מקום חל עליה חייוב כתובת ב"ד שכל הנושא אשה על דעת מנהג מקומו הוא נושא וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ג מהלכות אישות וז"ל מנהגות רבות יש בנדוניא וכו' הנושא סתם כותב ונותן כמנהג המדינה וכן היא שפסקה להכניס נותנת כמנהג המדינה וכו' וכל הדברים האלו וכיוצא בהם מנהג המדינה עיקר גדול הוא ועל פיו דנין והוא שיהיה אותו מנהג פשוט בכל המדינה ע"כ ואם אחר שנשא הלך לו ודר במקום דלא נהגא למה יופקע ממנו חובת מקומו שכבר נתחייב בו ואם הוא ממקום דלא נהגא כתובת ב"ד ונשא שם אשה לא חל עליה חייוב כתובת ב"ד ואעפ"י שהלך ודר במקום דנהגא ראיה לזה תנן בפרק נערה שנתפתתה לא כתב לה את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מגר אלמנותיך חייב שהוא תנאי ב"ד כך היו כותבים אנשי ירושלים אנשי גליל היו כותבים כאנשי ירושלים אנשי יהודה היו כותבים עד שירצו היורשים ליתן ליך כתובתיך לפיכך אם רצו היורשים נותנין לה כתובתה ופוטרין אותה ובגמ' אתמר רב אמר הלכה כאנשי יהודה ושמואל אמר הלכה כאנשי גליל:

בבל וכל פרוודהא נהגו כרב נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל ההיא בת מחוזא דהות נסיבא לנהרדעא אתו לקמיה דרבי נחמן שמעא לקלה דבת מחוזא היא אמר להו בבל וכל פרוודהא נהגו כרב אמרו ליה והא לנהרדעא נסיבת אמר להו נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל ע"כ מכאן למדין דחייוב תנאי הכתובה תלוי במנהג:

וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשובה סי' תרס"ב וז"ל תשובה אם על דעת לדור במקום שנשא כנסה ע"ד תנאי אותו מקום נשאה ואפילו דרכו לכתוב שם בכל המנהג והתנאי וזה לא כתב שפלוני בפירוש התנה כך שכל הכותב והנושא והמקבל שדה ושאר דברים כיוצא באלו ע"ד מנהג המקום הוא כותב וזהו שכן דרשו חז"ל לשון הדיוט כלומ' עניינים והנהגות שנהגו ההדיוטות מעצמן שתקנו להם חכמים ואף שהם לא תקנום בהסכמה והם כל אותן שאמרו בב"מ פרק המקבל והם כתקנות הקבועות שתקנו חכמים ובירושלמי פ' נערה שנתפתת' עם תנאים שתקנו בכתובו' לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה לא כתב לה כל נכסי אחראין לכתובתיך לא כתב לה ב"ד דבכולן אע"פ שלא כתב כמו שכתב אבל אם דעתן לדור במקום שדעתם לקבוע

שם או מן הסתם כמנהג מקומו שיכול להוציאה מעירה לעירו ואפי' ממדינה למדינ' אחרת כגון מיהודה לגליל ומגליל ליהודה כל זמן שהוא מגליל והיא מיהודה או הוא מיהודה והיא מגליל כדאיתא בתוספתא וכיון שכן הרי הוא נושא לכל דעת תנאי מקומו שהוא מוציאה שם עכ"ל הרי למדנו שהנושא אשה על דעת תנאי מקומו הוא נושאה ומתחייב לה ולבניה ולבנות' בכל תנאי מנהג מקומו דהא הרשב"א ז"ל כייל כל תנאי כתובה ובחדא מחתא מחתינהו ועל כולן כתב הנושא אשה לכל דעת תנאי מקומו שהוא מוציאה שם שאע"פ שנשאה במקום דלא נהוג תנאי מקומו אפילו הכי מתחייב מן הסתם בכל תנאי מנהג מקומו שדעתו להוציאה שם. וכיון שכן הדברים ק"ו דהיכא שנשאה במקומו ונתחייב בתנאי מקומו ודאי שקמו עליו קיום גמור ולא פקע מניה לעולם אפילו שיצא ממקומו ודר במקום דלא נהוג תנאי מקומו וכיון שכן הרב יצחק פירירא זה שארץ מולדתו היא ליוורנו ונשא אשה משם הדין נותן שמן הסתם נתחי' לה בכל תנאי ליוורנו והואיל ושם נוהגין בכתובת ב"ד הרי זה חייב נכסיו לכתובת ב"ד דיהוו לה מניה ואע"פ שיצא משם אח"כ וקבע דירתו במקום דלא נהוג כתובת ב"ד לא מפני כך פקע חייובי' דמה טעם יופקע חייוביה ולא דמי להא דתנן נשא אשה בא"י וגרשה בא"י נותן לה ממעות א"י נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות א"י נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בא"י נותן לה ממעות א"י נותן לה ממעות א"י דהתם לאו טעמא משום דאזלי' בתר גובייאנ' דהא בגמרא מקשו הא גופא קשיא קתני נשא אשה בא"י וגרשה בקפוטקיא נותן לה ממעות א"י אלמא בתר שעבוד' אזלינן אימא סיפא נשא אשה בקפוטקיא וגרשה בא"י נותן לה ממעות א"י אלמא בתר גובייאנא, אזלינן אמר רבא מקולי כתובה שנו כאן הרי דטעמא דנשא אשה בקפוטקיא וגרשה בא"י שנותן לה ממעות א"י הוא משום קולי כתובה כמו שהקלו בכתובה בדברים הרבה הקלו ג"כ דכשכתב בכתובה בעיק' כתובה ותוספת מעות סתם ולא פירש דאינה גובה אלא בפחות שבמטבעות שאם נשאה במקו' א' וגרשה במקו' אחר אם היו מעות מקו' הנשוא' יפים ממעות מקום הגירושין נותן לה ממעות מקום הגירושין ואם היו מעות מקום הגירושין יפים ממעות מקום הנישוא' נותן לה ממעות מקום הנשואין לענין זה דוקא הוא דאמרינן הקלו בכתובה וכיון שכן מנלן לומר שנפקיע תנאי הכתובה לחלוטין ועוד דלא מקולי כתובה אלא בעיקר ותוספת אבל בנדוניא לית בה קולא אלא הרי היא כחוב דעלמא וכיון שכן אית ליה למר בהא דכתובת ב"ד מקולי כתובה הוא דוקא בעיקר ותוספת והנה מצאתי למהרימ"ט ז"ל בטור א"ה סי' מ"ח שנשאל על איש ואשתו שהיו בויניציא וכותבים שם בכתובה אם ימות הבעל בלי זרע שתגבה כל סכי כתובתה אמנם אם יהיה לה ממנו זרע אז הבחירה ביד הזרע

ההוא או ביד האפוטרופו' לתת לה כתובתה או לחלוק עמה לחצאין נכסי עזבון אביהם ואחר הנישואין באו האיש ואשתו פה בליוגראדו ולימים מת הבעל ותובעת האלמנה כתובתה משלם כמנהג העיר בליוגראדו אע"פ שיש לה בנים ממנו והאפוטרופוס טוען דבתר מקום הכתובה אזלינן שהרשות ביד האפוטרופו' לחלוק עמה לחצאין והשיב הרב שודאי הדין דין אמת ברור שכל שהתנה עליה שלא יהא לה שעבוד על חצי הנכסים אלא א"כ רצו היורשים הכל לפי תנאם ולא מפני שנעקרו ממקומם יעקר התנאי ממקומו וקולי כתובה ומעות א"י ומעות קפוטקיא כלפי לייא שאפי' אם הם באותה העיר עצמה חזרו ותקנו בענין אחר לא מהני תקנתם אלא מכאן ולהבא דאלו מה שזכה בשעת הנשואין לא הופקע זכותו אח"כ יע"ש גם כתב שם וז"ל אלא שיש לעמוד על תשובת הרב מהר"י ן' לב בח"ב על איש מאנדריא שנשא אשה בקוסטנטי' והלכו האיש ואשתו לאנדרי' ושם באנדרי' יש תקנה שלא תגבה האלמ' התוספת כל זמן שהיתומים קטנים קיימים והשיב הרב איברא דתנן נשא אשה בא"י וכו' עד מקולי כתובה שנו כאן ותוספת מקולי כתובה הוא ולכאורה היה נראה התוספת דבתר גובייאנא אזלי' ומה שיש להסתפק שכתו' בכתובה שאם יפטר הבעל תגבה הנדוניא והתוספ' שאפי' היתה נשואה באנדרי' הרי הוציאה עצמה מן הכלל וכו' והאריך מהרימ"ט לדקדק בדברי הר"י ן' לב יע"ש וכתב עוד שמדברי מהריב"ל נראה שדעתו מכרעת שתגבה שלא אמרו מקולי כתובה לעקור את כל הגוף אלא שתגבה מן הפחות שבמטבעות ע"כ ואני חפשתי בח"ב מתשובו' מהריב"ל ולא מצאתי תשובה זו שהזכיר הרב אבל מצא' בח"ב סימן כ"ג שאלה ז"ל במלכו' פורטוגאל יש חק ומנהג שהאלמנה תזכה במחצית הנכסים שהניח הבעל בין שהכניסה הרבה או מעט בנדוניתה וכו' ומתו אותם היהודים באותה מלכות ואח"כ באה האלמנה והיורשים לטורקייא לחסות תחת כנפי השכינה אם זוכות אלו האלמנות במחצית הנכסים כמנהג אותו המקום אשר נשאו שמה. והשיב שזכתה האלמנה מחמת המנהג ואיברא דאלו לא הוה אלא תנאי שהתנו ביניהם הבעל והאשה בעת הנשואין לחלוק הנכסים בין האשה והיורשים ודאי דהוי פלוגתא דרבוואת' וכו' כמו שכת' שם משם הרמב"ם והרמב"ן והתוס' והראב"ד והרא"ש יע"ש וכיון דהוי פלוג' דרבוואתא הנכסים בחזקת יורשים קיימי ונדון דידן כל אפין שוין שזכתה האלמנה אפילו היו הנכסים ביד היורש' וכמו שכתב הרשב"א בתשוב' שאלה דהיכא דרבים הסכימו אפילו שאינם כל בני העיר אלא שהם כל בני האומנות שבאותה העיר הסכמתן קיימ' וכת' עוד מהריב"ל בשם מהרי"ק דס"ל דגם הרמב"ם ס"ל דהיכא שכל אומני העיר הסכימו להשתתף הסכמתן קיימת בלי שום קנין שכח הרבים יפה והביא ראיה נכונה לדבר יע"ש

וכתב הוא עוד שם וכיון דכן הוא בנדון דידן מצד המנהג שנהגו שהנושא אשה בסתם דהיא חולקת הנכסים עם היורשים מלתא דפשיטא היא דאליבא דכ"ע דזכתה האלמנה במחצית הנכסים וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ג מהלכות אישות מנהגות רבות בנדוניא יש מקומות שנהגו בנדוניא וכו' ובכל הדברים האלה וכיוצא בהם מנהג המדינה עיקר. וכ"כ הריב"ש ס' שמ"ה וז"ל אם נהגו על דרך משל שהמלוה את חברו בעדים לא יהא נאמן לומר פרעתי וכו' הולכין אחר מנהגם אפילו דסתם מנהגם מבטל הלכ' המצריכה קנין ומשיכה וכן בענייני הנדוניא ותנאי' הרגילי' לעשות בה הולכין אחר המנהג ואפילו לא התנו עליו בני העיר ע"כ מכל הני יראה דבר ברור דאפילו היה המנהג הזה במקום אחד בארצותינו היה מבטל הלכה וכ"ש בהיותם המלכות נוהגים באותו מנהג והמנהג פשוט וקיים בכל המדינה והבעל מת באותו מלכות אשר שם חק ומשפט ואח"כ באה האלמנה והיורש' בטורקייא לחסו' תחת כנפי השכינה מלתא דפשיטא היא דלא מבעיא אם תפסה האלמנה במחצית הנכסים דאין מוציאין מידם אלא אפילו כל הנכסים ברשות היורשים מוציאין מידם ונותנין לאלמנה חלקה המגיעה לפי החק והמנהג מהמלכות וכבר בא מעשה לידי בכיוצא בזה פעמים רבות בשאלונקי וכן דנתי ומעולם לא שמעתי ולא ראיתי שום חולק בזה עכ"ל מהריב"ל ז"ל ומ"ש מוהריב"ל והבעל מת באותו מלכות ואח"כ באה האשה וכו' דמשמע דאי הוה שבאו הבעל ואשתו לטורקייא שיתבטל מהם חק ומנהג נשואיהם שקבלו עליהם בפרטוגאל וא"כ נשמע מינה דמנהג המקום לא מתקיים אלא א"כ נמצא המתחייב במקום ההוא בשעת גובייאנא הא ליתא כדמשמע מדברי הרב מתחלת' לסופם. אלא הטעם שכתב כן הוא דבההוא נדון דנשאו בגייות צריך להיות כן דלא שייך האי דינא אלא כשקרה כן שמת הבעל שם אז זכתה האלמנה דאם באו הבעל ואשתו לחסות תחת כנפי השכינה לא שייך דין זה דכשבאי' אנוסי הזמן למקום שיש בני ישראל איש ואשתו עושין ביניהם אישות מחדש קדושין ונשואין כדת משה וישראל ותנאים כמנהגי ישראל ולע"ד אלו משמע שיצאו מהמקו' אשר היו שמה לבא אל מקום ישראל לחסות תחת כנפי השכינה אפשר דפקע מנייהו כל הנהו חוקי ומנהגי דגייות וצ"ע וכעת אין פנאי הרי למדנו דהמנהג עיקר גדול הוא אפילו מנהג דנהגו מעצמן ואין לו עיקר בדין התורה ולא עוד אלא מבטל הלכה דדין התורה. כ"ש וק"ו מנהג זה דכתובת ב"ד דהוא סמוך על דאיכא כמה רבוואתא רבים ועצומים דס"ל דהאידנא נהגא כתובת ב"ד וז"ל הריב"ש ז"ל בסימן ק"ו ומה ששאלת על כתובת ב"ד אם ישאר לבן שום זכות בכתובת ב"ד אחר מיתת האב לגבות מהקרקע כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"ו מהלכות אישות אחר שלא שמענו מעולם שיגבו אותה וגם לא פורש בכתובה

כשאר תנאים והמ' משנ' כת' שיש מן הגאו' שכתב שאינה נוהגת כלל ושאלת להודיעך דעתי והכרעתי. תשובה אף אם התנאי ההוא כתוב בכתוב' אין חשש בזה דאע"פ שלא נכתב כמו שנכתב דמי כמו בתנאי המזונות לאחר מיתה שאין נכתב בכתובה אלא מזונות דמחיים וכן שאר תנאים ומשנה שלמה בפ' נערה לא כתב לה ב"ד וכו' חייב מפני שהוא תנאי ב"ד לא כתב לה בנן נוקבן וכו' חייב מפני שהוא תנאי ב"ד לא כתב לה את תהא יתבא בביתי וכו' חייב מפני שהוא תנאי ב"ד וכן שנו שם בתנאי לפדותה אבל מה שאמרו הגאונים שאינה נוהגת היום מטעם אחר אמרו ואני כותב לך מה שכתבתי בחדושי למסכת כתובות וזה לשוני ולענין כתובת ב"ד אם נוהגת בזמן הזה או לא מקצת הגאונים אמרו שאינה נוהגת ולא מגבי לה דטעמא תקינו רבנן כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו הלואי שיתן לבנו כבתו וכ"כ הרא"ה ז"ל:

וז"ל מר חנינא גאון בר רב יהודה גאון ז"ל אביו של ר' שרירא גאון ז"ל וז"ל היום כמה שנים בטלה כתובת ב"ד בישיבתנו ואין אנו דנין בה אבל לרבי שרירא ורבינו האיי גאונים ז"ל נמצא שנוהגת היא שכן כתוב בחבור אדוננו הנשיא הרב הלברגלוני ז"ל ונשאל רב שרירא ורב האיי בנן של גאונים ז"ל אי נהגא כתובת ב"ד האידנא אי לא משום דאשתכח לרב נטרונאי ז"ל דאורי דלא נהגא האידנא משום דלא בקיאי בשומא טפי ולא מתוקמא שומא דידהו על מותר דינר והשיבו ודאי היכא דלא מוכח' מלתא דנכסי אי אית בהו מותר דינר אי לא והדעת טועה בהן לא חזי למיהב כתובת ב"ד דצריכא שומא תריצא בב"ד דתנ' אלא שמין הנכסים בב"ד אבל ודאי היכא דמוכח' מלתא ואין הדעת טוע' ודבר ברור הוא דאיכא נכסים שיעור שתי כתובו' ומותר דינר מגבין כתוב' ב"ד ולא ממנעינן והכי עיבידו וכן הביא מר רבי דוסא גאון דברי רב האיי גאון שכתב מפני מה לא נהגא כתו' ב"ד ואיך יבטלוה רבנן ומימר קאמרי א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי מפני מה תקנו כתובת ב"ד וכו' וכתב בסוף דבריו אלו וחס ושלם שתיעק' כתובת ב"ד ויש בה תקנה גדולה זו אלא שאנו לא הגבינו מעולם כתוב' ב"ד ולא ראינו אחים בני כמה אמהות שתבעו בה ואלו בא אדם לפנינו ותבע בה היינו מגבין אותה ע"כ וכן העלה מר רבי דוסא הנז' ז"ל וכן הנגיד רבי שמואל הלוי ז"ל וגם הריא"ף ז"ל שרגיל בכל מקום להביא תקנת הגאונים ז"ל הביא כאן ובפרק נערה כל דיני כתובת ב"ד האמורי' במשניות ובגמרא ולא הזכי' שתקנו הגאונים שום דבר כנגד זה וכן הרמב"ם ז"ל והר"י אבן גיאת ז"ל ג"כ כתב שנוהגת בזמן הזה ומ"מ בארצותינו אלה לא ראינו בעינינו ולא אבותינו ספרו לנו מי שתבע בב"ד כתובת ב"ד עכ"ל החדושין שלי. ונראה שאחרי שרוב הגאונים ז"ל כתבו והשיבו הלכה למעשה שהיא נוהגת והריא"ף והרמב"ם והרמב"ן ז"ל והרשב"א לא

הזכירו כלל תקנת שום גאון כנגדה כבר נראה שלא חשו לדברי אותן גאוני' שאמרו שלא לגבותה ולכן אם יבא אדם לתבוע אותן מגבין לו ע"פ דין התלמוד גם כתו' בספ' א"ה סי' קי"א שריצב"א ורבי שמשון כתבו שנוהגת גם במטלטל' אחר שתקנו הגאונים שכת' נגבית מהמטלט' ה"ה נמי כתובת ב"ד. והרמ"ה ז"ל ורבי יונה ז"ל כתבו דודאי נוהגת בזמן הזה שאין לבטל תקנת חכמים אבל ממקרקעי דוקא ולא ממטלטלי ומה שתקנו הגאונים ז"ל שתגבה כתובה אפילו ממטלט' לא עשו לענין זה כתוב' ב"ד ככתובה ולזה הסכים הרא"ש וכן דעת הרמב"ם ז"ל אבל נראה שעתה שכותבים בכל הכתובות מטלטלי אגב מקרקעי והיא נגבית מן המטלט' מן הדין בזולת תקנת הגאונים גם כתובת ב"ד נגבית מן המטלט' דתנאי כתובה ככתובה אלא שאינה גובה מן המשועבדין משום דירתון תנן עכ"ל, הריב"ש ז"ל הרי מצינו דרבים גדולים ועצומים ס"ל דכתובת בנין דכרין נהגא האידנא ונגבית אפי' מן המטל' וכיון שכן מקום שנהגו בכתובת ב"ד על פי סברת רבוא' דס"ל הכי ואפילו על פי סברת יחיד רב בתור' לא בלבד יחשב להם כמנהג אלא הרי הוא להם כגופה של תורת כתובת ב"ד מעיקר תקנת כנסת הגדולה כיון שמנהגם סמוך ע"פ רב בתורה. וכמו שכתב הרשב"א ז"ל סי' רנ"ג על שנשאל היאך הלכה למעשה בדברים שהם במחלוקת בין חכמי הפוסקים שזה מתיר וזה אוסר והשיב ז"ל עיקר דברים אלו יש בהן חילוקין שאין כל הפוסקי' והחכמי' שוין ולא כל המקומות שוין מן הדין כיצד שורת הדין אם שני פוסקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכים אחריו בין להקל בין להחמיר היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול מב' בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המיקל ומי שסומך על המיקל תורה עובר וזה מאותן שנאמר עליהם ומקלו יגיד לו אבל אם היה רב אחד במקומם ולמדם הם הולכין אחר דבריו זהו חלוקת ארץ ישראל ובבל בתרבא דאייתרא דאלו אוסרין ואלו מתירין ואוכלין ואוכל בחשאי אפילו בבבל אם דעתו לחזור ואעפ"י שהוא חלב דאורייתא לדברי בני בבל והנה במקומו של רבי אלייעזר כורתים עצים לעשות פחמים לעשות איזמל ולא מיחו בידם חכמים לפי שהם עושים כדברי רבם ובפרק כל הבשר אמרי' לוי אקלע לבי יוסף רישבא אייתיאו ליה רישא דטוסא בחלבא ולא אכל ולא אמר להו ולא מידי כי אתא לקמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמתינהו אמר ליה אתריה דרב' יהודה בן בתירא ואמינא דלמא דרש להו כרבי יוסי הגלי' דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב וכן רבים ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ אחד מגדולי הפוסקים במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ הרי"ף ז"ל ובמקום שנהגו לעשות כל מעשיהם עפ"י חבור הרמב"ם ז"ל עכ"ל וכן כתב

הר"ן ז"ל בפרק מקום שנהגו ובתשו' סימן מ"א הא למדנו שמקום שנהגו על פי סברת אחד מגדולי הפוסקים הרי הוא להם כגופה של תורה א"כ בנדון זה דכתובת ב"ד דהרבה פוסקים כתבו דנהגא האידנא מקום שנהגו על פי הוראתם הרי היא להם כחובה כמו עיקר דינא דתקנת הנביאים דאינון אנשי כנסת הגדולה בלא מחלוקת ע"כ היו הדברים ששלחתי למרנא המופלא בדור הרב כמוה"ר דוד גרשון נר"ו:

והשיב לי על זה וזה לשונו זאת להודיענו איך דברות קדשו האירו אל עבר פני ובתוכם מראות אלהים על ההוא נדון דכתובת בנין דכרין בא לו בארוכה במקום שאמרו לקצר מכל מקום דינו דין אמת והדרי בי ולהיות כי כשל כחי לא אאריך עכ"ל:

סימן יט

שאלה

כתב מרן מוהר"י קארו זלה"ה בשלחנו הטהור טור א"ח סי' ק"ס סעיף י"ב וז"ל השלג והברד והכפור והגליד והמלח אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם וטובלין בהם אם יש בהם כשיעור עכ"ל והקשה הריק"ש ז"ל על זה מאי שנא מי המלח מהמים המלוחים שכתב מרן בסי' הנז' סעיף ט' שפסולין מחמת שאין הכלב יכול לשתותן גם מי המלח אין הכלב יכול לשתותן והניח הדבר בצ"ע וראית מחכמי ירושלים תוב"ב שמגיהין בדברי מרן ומוחקין תיבת והמלח ואומרים דאגב ריהטא שנשנו החמשה דברים הללו במשנה לענין מקוה כתב מרן והמלח ולעולם מי המלח פסולין לנטילת ידים מפני שאין הכלב יכול לשתותן מידי דהוה אמים מלוחים דלא שנא:

תשובה

אשיב על אחרון ראשונה מה שהגיהו בדברי מרן והמלח אינו נכון שהרי רבינו למד דין זה מדברי הרמב"ם ז"ל כמבואר בב"י בסימן הנז' וז"ל כתב הרמב"ם בסוף הלכ' מקואות כלי שיהיה בו רביעית מים כשרים וכ' כל העולה למדת מקוה בטיט הנדוק עולה לשיעור רביעית ובפ"ו מהלכות ברכות כת' ג"כ כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעי' ודברים העולים למדת מקוה שנויים ממסכת מקואות והם השלג והברד והכפור והגליד והמלח וטיט הנדוק כיצד מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר א' נפל מהם סאה לתוכו העלוהו ותנן נמי שאפילו הביא ארבעים סאה שלג בתחלה והניחן בעוקא וריסקו שם הרי זה מקוה שלם וכשר וכן פסק הרמב"ם ז"ל ולפי זה הוא הדין לרביעית מהני אם ריסקו עד שנעשו מים אפילו כל הרביעית מריסוק דברים הללו ומשפטי טיט הנדוק נתבאר לעיל עכ"ל הרי למדנו דדין זה דמי המלח שכתב רבינו בשלחנו הטהור מבואר

הוא בדברי הרמב"ם ז"ל דכשרים לנ"י ומוכרח זה בדברי הרמב"ם מדסתם הרמב"ם וכתב כל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית משמע דשוין הם ואין חילוק ביניהם דאם אית' דשאני לן מלח לענין רביעית משאר דברים העולים הוה ליה להרמב"ם למעוטיה מכללם ולכתוב חוץ מן המלח אלא ודאי כדאמר מרן ולע"ד יש טעם נכון לחלק בין המים המלוחי' ובין מי המלח דבשלמא המים המלוחים מים מוכים קרו להו בהרבה מקומות במשנה ואינם ראויים לכלום אבל מי המלח אם אינם ראויים לשתית הבהמה הרי הם ראויים לאדם לטבל בהם מאכלו:

ובודאי דדבר הראוי לאדם הוא יותר חשוב מדבר הראוי לבהמה א"כ מי המלח הרי הם משקה חשוב כשאר משקין הראויים לאדם ואין סברא לפסול את הראוי לאדם משום שאינו ראוי לבהמה. תדע כתב מרן בב"י בסי' הנז' וז"ל גרסינן בסוף פרק שלשה שאכלו ת"ר יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן ונוטלין ממנו לידים משנתן לתוכו מים אין נוטלין ממנו לידים דברי רבי אליעזר וח"א בין כך ובין כך אין נוטלין ממנו לידים ופרש"י אין מברכין עליו לפי שהיה יינם חזק מאד ואין ראוי לשתות בלא מים ונוטלין ממנו לידים דשם מים עליו דמי פירות מיקרי וכתב המרדכי פרק אלו דברים אהא דמבעי' לן אי קפדינן אחזות' וצ"ע מהא דאמר פר' שלשה שאכלו יין עד שלא נתן לתוכו מים נוטלין ממנו לידים וי"ל ביין לבן והרא"ש כתב משמע מתוך פרש"י דכל מי פירות ראויים לנטילת ידים אבל משנתן לתוכו מים שם יין עליו ואין נטילה ביין ותימה דבפרק כל הבשר אמרינן דקפדינן אמנא ואחזות' ותנן במסכת ידים שאם נשתנו מראיהן פסולין אלמא אפילו מראה מים בעינן ומי פירות אפילו מראה מים אין בהם ושמא יש לחלק דמים שנשתנו מראיהן גרועין ממי פירות שעומדין במראיתן ושם מים עליהם וטפי נר' כפירו' הראב"ד שפיר' האי נוטלי' ממנו לידים דקאמרי' הכא לאו נטילת ידים המכשיר' לאכילה קאמר דאין נטילת ידים בשום משקה אלא במים לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מהמים דכתיב וידיו לא שטף במים ומכאן סמכו חכמים לנטילת ידים אלא לנטילת ידים לנקיות בעלמא קאמר וכו' ובת"ה הארוך כתב אחר דברים הללו של הראב"ד בלשון הזה ובהלכות נטילת ידים שחיבר הוא ז"ל פירשה לנטילת ידים המכשירין לאכילה וכן ודאי נראה דאי לא לימא אין רוחצין בו את הידים שאין נטי' אלא על שם אנטל על שם שצריך ליטול בכלי עכ"ל.

וכן פסק בת"ה הקצר וז"ל היין כשר לנטילת ידים בין נתן לתוכו מים בין לא נתן לתוכו מים אלא שאסו' לעשו' כן לכתחלה כדי שלא יהא כמזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך בורא פרי הגפן עכ"ל ובהגהו' אשירי בפ"ב דברכות כת'

בש' א"ז אין נוטלין מיין שלנו לידים אבל משכר ודבש נוטלין בשעת הדחק עכ"ל ואין דבריו נראין בדבש ואפילו בשעת הדחק שהרי אינם מנקים עכ"ל רבי'. הא למדנו דהרבה רבוואתא ס"ל דשאר משקין אע"פ שאינם ראויים לשתית בהמה וגם אין בהם מראה מים כשרים לנטילת ידים ובודאי משום דחשובין הם אינם נפסלין מחמת שאינם ראויים לשתית בהמה תדע דכשהקשה הרא"ש והמרדכי לא הקשו אלא מפסולא דחזותא ואם איתא דכל משקה תלוי הכשרו בשתית בהמה ולא משגחינן ביה במה שהוא ראוי לאדם הוה להו להקשות נמי והא בעינן שהבהמה יכולה לשתותן אלא ודאי שמע מינה דהא דבעינן ראויין לשתית בהמה הוא דוקא במים הגרועים ומתוך דגריעי טובא ואינם ראויים לאדם לא מתכשרי אלא עד שיהיו ראויים לשתית בהמה אבל במשקין החשובים דמתהני האדם מהם לא קפדינן בהו אם אינם ראויים לשתית בהמה דהרי הם חשובים יותר מהראויים לשתית בהמה דמלתא דפשיטא היא דמשקה הראוי לאדם ליכא למפסלי' משום שאינו ראוי לבהמה ולפיכך לא הוה קשיא להו ממה שאינו ראוי לבהמה אלא קשיא להו מחזותא דהוי פיסול דפסיל אפילו במים היפים הראויים לאדם:

עוד כד עיינינן במלתא שפיר אשכחנא דעיקר הכשר המים הוא בראויים לאדם ע"י הדחק ומה שתלו אותם בשתית הבהמה הוא דכל הראוי לבהמה יכול האדם לשתותן ע"י הדחק דהכי כתב רבינו יונה פרק אלו דברים דף מ"ד ע"ב מדפוס המאורות וז"ל חמי טבריה חזקיה אמ' אין נוטלין מהם לידים וכו' ואסיקנא דבמקומם כ"ע לא פליגי דשרי למשקל מניהו במנא כ"ע לא פליגי דאסיר ואיכא למידק דלעיל משמע שאפילו במים שהיד סולדת בהם נוטלין מים ראשונים שלא אסרו מים שהיד סולדת בהם אלא במים אחרונים בלבד מפני שאין מעבירין את הזוהמא אבל במים ראשונים מותרי' אפילו בכלי. וי"ל דהכא לא אסרו אותם מפני החמימות אלא מפני שהם מרים ביותר שאפילו ע"י הדחק אין אדם יכול לשתותן וגם אין ראוי לשתות מהם בהמה ולפיכך אסרו אותם בכלים אבל בחמי האור ודאי אפי' בכלים הם מותרים וכן מים אחרי' שנובעין חמין כמו חמי טבריא כיון שאינם מרים כ"כ כמותן שיכול האדם לשתות מהם ע"י הדחק יכול ליטול מהם בכלי עכ"ל הרי למדנו דעיקר פיסול המים המלוחים והמרים הוא מחמת שאינם ראויים לאדם לשתותן ואפי' ע"י הדחק ומה שתלו בשתית הכלב הוא דכל שראוי לשתית הכלב האדם יכול לשתותן על ידי הדחק ומאחר שכן מי המלח שראויין לאדם לטבל אכילתו בהן לא קרו מים המוכים אלא קרו מים היפים וראוי' הם וכשר' הם ובכן נתישבה ההלכה על מכונה דבר דבור על אפניו:

סימן כ

שאלה

יבינני מורי ורבי מאמר אגדה בשמות רבה ריש פרש' בא זה לשונו שאל אבנימוס הגרדי את אבא יוסף הבנאי היאך נבראת הארץ תחלה אמר לו נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשית ארץ וצרורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות ע"כ: המאמר הזה תמוה דהא עיקר אמונה בידינו שהכל ברא יש מאין ובמאמר פיו ועוד האי עפר שמתחת כסא הכבוד איך הוא:

תשובה

יש לדקדק בדברי השאלה אומרו היאך נבראת הארץ תחלה מאי עבידתיה שהארץ בפעם אחת נבראת והיה די לו לשאול היאך נבראת הארץ ותו לא וגם יש לדקדק בדברי התשובה אומרו נטל עפר וזרק על המים ונעשית ארץ כפי המובן הוא שאותו עפר שזרק על המים ממנו נתהוית הארץ והוא היה ארץ א"כ הכי הוה ליה לומר נטל עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשית ארץ אבל הנראה שהגרדי שאלתו היתה לדעת תחלת בריאת הארץ ויסודה ובמה מתקיימת כמו בונה בית שבתחלה עושה לה יסודות שבהם יתקיים הבנין וזה אומרו היאך נבראת הארץ תחלה ומה היו יסודותיה שתתקיים בהם והשיב לו אבא יוסף שיסודות תחלת בריאת הארץ נטל הקב"ה עפר מתחת כסא הכבוד וזרק על המים ונעשית ארץ כלומר נתקיימת הארץ ולהבין מהו העפר הזה ומהו המים ומהו הצרורות ומהו הרים וגבעות צריך להקדים עיקרים:

עיקר בידינו נפשותיהם של ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד:

עיקר ב ישראל נמשלו לעפר כדכתיב והיה זרעך כעפר הארץ וגם נקראו עפר שנאמר מי מנה עפר יעקב ותרגם אונקלוס דעדקיא דבית יעקב:

עיקר ג הצדיקים נמשלו להרים וגבעות שנאמ' מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות:

עיקר ד דרשו רבותינו בבראשית רבה בראשית ברא וגו' בשביל ישראל שנקראו ראשית שנאמר ראשית תבואתו ברא הקב"ה את העולם:

עיקר ה דרשו רבותינו בריש בראשית רבה העולם ומלואו לא נברא אלא בזכות התורה:

עיקר ו התורה נמשלה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים וכן אמרו רבותי' בבראשית רבה פרשת סט' והיה זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים כך בניך אינם מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה למים:

עיקר ז דרשו רבותינו ז"ל תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו יחזיר את העולם לתהו ובהו:

השתא המאמר מובן כמין חומר העפר שנטל מתחת כסא הכבוד הוא שחצב נפשותיהם של ישראל שנקראו עפר מתחת כסא כבודו וזרק על המים שהיא התורה שיקבלו ישראל אלו הם יסודות הארץ ובזה נעשית ארץ ונשתכללה ונתקיימת בהם ומה שאמר וצרורות קטנים שהיו בעפר נעשו הרים וגבעות הם הנפשות המעולות שהם נפשותיה' של הצדיקים שבכל דור ודור:

סימן כא

שאלה

דבש שעושין הישמעלים מן הצמוקין וקורין לו בלשון ערב דבס מהו אם הוא אסור:

תשובה

גרסינן בפרק אין מעמידין דף כ"ט אמר רב אלעאי שנינו יין מבושל של גוים שהיה מתחלתו יין אסור פשיטא משום דאיבשיל פקע ליה אסוריה אמר רבי אשי הא אתא לאשמעינן יין מבושל שלנו ביד גוים אין צרי' חותם בתוך חותם אי משום אינסוכי לא מנסכי ואי משום איחלופי כיון דאיכא חותם אחד לא טרח ומזייף ע"כ. הרי למדנו דלא אסרינן ליה ליין מבושל של גוים אלא משום שהיה מתחלתו יין וכבר נאסר ולא פקע אסורו בבשול. משמע ודאי דיין שנעשה מתחלתו על ידי בשול לא גזרו ביה ולית ביה אסור ניסוך ומשמע נמי דלית ביה משום חתנות. דהא בפרק אין מעמידין דף ל' ע"א אמר' שמואל ואבלט הוו יתבי אייתו' לקמייהו חמרא מבשלא משכיה לידיה אמר ליה שמואל הרי אמרו יין מבושל אין בו משום יין נסך ופרש"י אבלט גוי היה משכיה אבלט לידיה שלא יגע בו ויאסרנו הרי אמרו וכו' שמעינן מהכא דאף בשתיה מותר וכתב הרא"ש בפרק אין מעמיד' דף פ"ה ע"ג ז"ל ודבר תמוה כיון שגזרו על יינם משום בנותיהם וכי משום שהרתיחו לא שייכא הך גזירה ואי משום דלאו בר ניסוך הוא והלא יין מזוג נמי לאו בר ניסוך הוא ואפשר שלפי שהמבושל אינו מצוי כל כך ומלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה עכ"ל הא למדנו מדברי הרא"ש ז"ל דביין מבושל לית ביה אפילו משום חתנות א"כ האי דבס דישמעלים שעושין מהצמוקין שמתחלתו נעשה ע"י בשול לית שום גזרה שכך היא מלאכתו דכין הצימוקין עד שיתרסקו היטב ונותנים אותם בסלים ונותני' הסלים בתוך עריבות ומרתיחין מים עד שירתיחו הרבה ושופכין המים רותחין על הצימוקין שבסלים ודבש הצימוק' נמס ע"י המים הרותחין וזבין מנקבי הסלים לתוך העריבו' ומרתיחין מים פעם שניה ושלישית ושופכין על אותן צמוקין שבסלים ובזה יצא כל דבשם ולא ישאר כי אם קליפת הצמוקין בלי שום מתיקות ואח"כ מרתיחין אותם

המים הרבה עד שיתעבה ויהיה דבש ומאחר שכן היא מלאכת הדבש של הצימוקין הרי זה מתחלת מציאותו בעולם הוא ע"י בשול ומעולם לא נאסר משום גזרת ניסוך דיין ולא משום חתנות ועתה צריכין אנו לברר אם העירוי הזה הוי בשול כתב מרן הר"י קארו ב"י א"ח סי' שי"ח ז"ל וכתבו התוס' שרשב"ם סוב' דלא מיתס' אלא ליתן תבלין לתוך הכלי ראשון אבל מותר ליתן התבלי' לתוך הקערה ולערות עליה' מכלי ראשון דעירוי דכלי ראשון אינו ככלי ראשון ור"י אוסר דעירוי ככלי ראשון והרא"ש והר"ן כתבו שר"ת אוסר ודברי הר"ן נוטי' לדברי רשב"ם ודברי הרא"ש לדברי ר"ת וכן דעת הר' המ' שכת' בפ' כ"ב שפרש"י דעירוי ככלי ראשון ושכן נראה מלשון הרמב"ם הא קמן דר"י ור"ת ורש"י והרא"ש והרמב"ם ס"ל דעירוי דכלי ראשון מבשל ככלי ראשון ואע"פ דאיכא דפליגי וס"ל דעירוי בכלי שני ולא מבשל בענין זה דהיא מלתא דרבנן שפיר מצינו למסמך על מאן דס"ל דעירוי הוי ככלי ראשון והוי בשול דהא ביינם דישמעאלים לית ביה אלא משום חתנות ולית ביה אפילו משום לתא די"נ לא פלחי לע"ז. ואל תשיבני ממה שכתב מוהריק"א ז"ל בי"ד סוף סימן קכ"ג בשם הר"ן שרצה ללמד זכות על דבש של הישמעלים שאין עליו תורת יין נסך ונתן טעם יע"ש ונתן טעם שני שמתחלת דריכתו לכך נתכוונו אבל למעשה אני אוסר וכו' יע"ש דהתם מיירי בדבש שעושי' מהענבים שמתחלתו היה יין גמ' אלא שרצה להתירו שנשתנה ומשום שמתחלה כשדרכוהו לכך נתכוונו לעשותו דבש ולבסוף כשכת' שלמעשה אוסר הטעם כיון שמתחלתו היה יין וחל עליו איסור היין אינו חוזר וניתר מחמת שנתבשל עי"ש אבל הדבש של הצמוקי' מעולם לא חל עליו איסור יין שמתחלת מציאותו לא נמצא אלא ע"י בשול ופשוט דכל כהאי גוונא לית חשש כלל כמו שכת' הרא"ש ז"ל ואין כאן להאריך שהדברים פשוטים מצד עצמם אינם צריכין לראיה ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן כב

שאלה

ראובן הלוה לשמעון עשרה גרושוש על משכון שוה עשרים גרושוש ויהי היום נגנב המשכון מחנות ראובן ובא שמעון לשאול מראובן דמי המשכון היתרים על החוב מי אמרינן שומר שכר הוי על כל המשכון וחייב ראובן לשלם מה ששוה המשכון יותר על החוב או לא:

תשובה

נלע"ד שהדין עם שמעון הנז' וחייב ראובן לשלם לשמעון הנז' דמי המשכון שנגנב וטעמא דמלתא דתנן במציעא בפרק השוכר את האומנין הלוהו על המשכון שומ' שכ' וכת' הרי"ף זצ"ל שם בהלכו' קי"ל כסתם מתניתין דקתני הלוהו על המשכון ש"ש ל"ש הלוהו פירו' ל"ש הלוהו מעות ל"ש משכנו בשעת הלואתו ל"ש משכנו שלא בשע' הלואתו בכלהו ש"ש הוי וכן פסק הרמב"ם ז"ל פרק עשירי מהלכות שכירות וז"ל המלוה על המשכון בין שהלוהו מעות בין שהלוהו פירו' בין שמשכנו בשע' הלואתו בין שמשכנו אחר שהלוהו ה"ז ש"ש לפיכך אם אבד המשכון או נגנב חייב בדמיו ע"כ וכ"כ הטור ח"ה סימן ע"ב וז"ל כל הגאונים פסקו שהמלוה על המשכו' ש"ש וחייב בגניבה ואבדה ופטור מן האונסים וכ' עד ואם דמי המשכון יתרים על החוב נותן המלוה ללוה היתרון וכו' והאריך עליו בפי' הגאון מוהרר"י קארו ז"ל יעויין שם אך עיקר סוף דבריו כת' וז"ל ולדידי כיון דאשכחן בתשובה דהרא"ש ז"ל דס"ל כרבי יוסף ילמדו המקומות הסתומים בפסקיו מדבריו בתשוב' ונימא דס"ל כפסק ר"ח והג' ומ"ש ר"פ אלו מציאו' והוי ש"ש לפי מאי דפרישית דהלכ' כרבה אינו מכריע כ"כ לומר דס"ל דהלכ' כרבה וכמו שאכתוב בסי' רס"ז ומ"מ בין שיהיה דעתו כן או לא אנן כר' יוסף נקטינן כדעת גדולי הפוסקים. ולדברי רבי' גם לדברי התוספו' ל"ש להו בין משכנו בשע' הלואתו למשכנו שלא בשעת הלואתו. וכבר כתבתי שדברי הרמב"ם ז"ל בפרק עשירי מהלכות שכירות כשיטת הגאונים וכתב הר' המ' ז"ל שהרמב"ן והרשב"א האריכו להעמיד שיטת הגאונים וכן עיק' עכ"ל וכן ג"כ כתב המרדכי בסוף פר' האומני' וז"ל קי"ל כר' יוסף דאמר שומ' אבדה ש"ש הוא וכן פר"ח וראב"ן. ופירשו הגאונים הא דלא קי"ל כר' יוסף אלא בשדה ענין ומחצה כדאית' פ"ק דב"ב וביש נוחלין ופר' מי שמת דוקא היכ' דליכ' פלוגת' דרבוות' בהדייהו אבל בהא הא חזינן פר' אלו מציאות דפסיק רבי יהודה אמר שמואל הלכה כר' טרפון. וכי מעיינת ברבי טרפון שייכא כר' יוסף ור"י פסק כרבה עכ"ל וכן פסק הר"ן ונמקי יוסף דהמלוה על המשכון ש"ש הרי דכל הני אשלי רברבי פסקו דהמלוה על המשכון הוי ש"ש וכיון שכן הוא בנדון זה חייב ראובן הנז' לשלם לשמעון הנז' דמי המשכון היתרים על החוב כיון שהוא ש"ש עליו כי ש"ש חייב בגניבה ואבידה ואע"ג שכתב הטור שם בסימן הנז"ל שר"י פסק שהמלוה על המשכון הוי ש"ח על דמי המשכון היתרים על החוב וכו' עד ולזה הסכי' א"א הרא"ש ז"ל:

ויש מי שאמ' שבענין ממון מצי המוחזק לומר קים לי כפלוני ופלוני כבר כתב הגאון מוהר"ר דוד ן' אבי זמרה זצ"ל סי' קי"ו דף מ"ד וז"ל ועוד אני אומר דעד כאן לא קאמ' מהרר"י קולון דמצי המוחזק למימר ק"ל כפלוני להחזיק הממון בידו אלא היכ' דלא

קבלו עליהם לדון כפ' פוסק או שלא נהגו לדון כאחד מן הפוסקים אבל היכא דנהגו לפסוק כדעת הרמב"ם באתרין או כדעת הרא"ש באתריה לא מצי למימר ק"ל כפלו' שהרי כל השטרות וכל ההלואות לדעת אותו פוסק נעשו והוי כאילו קבלוהו עליהם וכו' עד דאי לא תימא הכי לא שבקת חיי לכל בריה דאפילו שהוא חכם גדול לא תקיף ידיעתו לכל הפוסקים כי אפש' שיש פוסק אחד או שנים שהוא לא ראה ויאמר בעל הדין ק"ל כאותו פוסק אלא ודאי כיון שנעשה השטר לדעת אותו פוסק שנהגו לפסוק כמותו תו לא מצי למימ' ק"ל כפוסק אחר ודוק כי זה הטעם נכון לבטל פסק זה כ"ש בהצטרפות שאר טעמים:

עוד אני אומר דלא אמרינן דמצי למימר ק"ל כפלו' פוסק אלא היכא שהם א' כנגד א' או שנים כנגד שנים אלא שהדיין אשר בא לפניו המעשה סובר כחד מנייהו או מצי אידך למימר תביא ראיה שאין הלכה כפלוני ותוציא ממני אבל כשיחיד חולק על רבים או רבים כנגד מרובים לא אמרה אדם מעולם דא"כ בטלת מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות וקרא איירי בין לאפוקי ממונא בין לאוקומי ממונא וכן לענין דיני נפשות אפילו שרבו המחייבים יאמר ק"ל כאותם הפוטרים ושלשה שישבו לדון נמי שנים חייבו וא' פוטר יאמר ק"ל כזה הפוטר תביאו ראיה שאין הדין כמותו ותוציאו ממני ונמצא שאין שום דין יבא לידי גמר ואלו דברי' של טעם הם אינם צריכין ראיה:

אבל כדי שיתברר לך אכתוב מה שכתב המרדכי ז"ל בשם הר' שמואל ז"ל דאם יתפוס החתן המוציא מחברו עליו הראיה שאומ' ק"ל כרש"י והרי אתה רואה שהוא מחלוקת רש"י ור"ת דלדעת רש"י מן הנישואין הוא גובה ולדעת ר"ת אינו גובה הכל והרי רש"י ור"ת יחיד כנגד יחיד הוא ורש"י יותר מפורסם מר"ת ומשום הכי מצי למימר קים לי כרש"י וכ"ש דרבו אבי"ה ז"ל בשם ר"י הלבן פסק דגובה הכל וכו' עד והן לו כדבריו סמי הני מקמי כל הני רבוואתא דכתיב לעיל חדא דרבים נינהו ותו דעליהם נהגו לסמוך בכל גלילות ישראל ומפני שראיתי בעל הפסק הזה סמך על מהר"י קולון ז"ל טרחתי למצוא לבטל דבריו ממקום שבא וז"ל בשורש קפ"ג ואע"ג שכת' רב' אשר שרבי' אפרים ז"ל דחה הראיה וגם גאון אחר שהביא הוא ואפשר שחולקים גם על עיקר הדין יהיה כן סמינהו מקמי כולהו רברבי קמאי ובתראי שהבאתי לעיל וכל דינא דלא דאין כהאי גוונא לאו דינא הוא וזה פשוט שאם אין להכה"ר שלמה מה לפרוע ויהיה לכה"ר אברהם לפרוע שודאי יכולין ליפרע מכה"ר אברהם מדין ערב וכדכתיבנא לעיל ע"כ ולדעת זה הפוסק אמאי יפרע כמה"ר אברהם הערב לימא קים לי כרבי' אפרים וכאותו גאון וכו'

עד אלא ודאי לא אמרינן הכי היכא דהם מועטים במקום רבים וכ"ש אם הם מפורסמים יותר ופשוט הוא עכ"ל הרדבא"ז זצ"ל יע"ש:

הרי נמצינו למדין מדבריהם דהיכא דיש רבים ומועט' כנגדם לא מצי המוחז' למימר ק"ל גם היכא דנהוג לפסוק כהרמב"ם ז"ל באתרין לא מצי למימר ק"ל כפוסק אחר. א"כ בנ"ד מאחר שכל הני רבוואת' דכתיבין לעיל סברי דהמלוה על המשכון הוי שומר שכר עליו ודאי דהכי נקטינן דחייב ראובן הנז"ל לשלם דמי המשכון היתרי' על החוב דרוב מנין ורוב בנין הוא לגבי הרא"ש והר"י ז"ל ולא מצי למימר ראובן הנז' ק"ל כהרא"ש וכהר"י ז"ל:

ועוד כיון דפשט המנהג באתרין למיזל בשיטת מוהר"י קארו ז"ל דפסיק הלכת' כהרי"ף והרמב"ם ז"ל ובפרט הרמב"ם ז"ל דהוא מארי דאתרא וכבר פשט המנהג לפסוק כמותו בדיני ממונות שכן כתב מוהר"י קארו ז"ל בה' טוען ונטען סי' ע"ז דף צ"ה ע"ג וז"ל ולענין הלכה כבר שאל מאתי החכם כמה"ר אהרן מטראני דין זה והוריתי לו כדברי הרמב"ן ודלא כהרא"ש וטעמא דמלתא משום דהרמב"ם מסכים לדברי הרמב"ן עד ועוד דפשט המנהג לפסוק כהרמב"ם בדיני ממונות והודה הח' הנז' לדברי עכ"ל:

הרי דכבר פשט המנהג כהרמב"ם וכ"ש דהוא מארי דאתרין וכ"ש דכל הני אשלי רברבי סברי כוות' וכבר נהגו כל ישראל לפסוק כוותייהו ודאי דהכי הלכת' וליכא מאן דפליג בהא ואפילו יהו בר פלוגתייהו מיעוטא דמנכר ואפילו דלא הוו מיעוט' לא מצי למימר ראובן הנז' ק"ל דלא שבקינן מארי דאתרין בין לחובה בין לפיטור בין לאוקמי ממונא בין לאפוקי מאחר שכבר נהגו וכ"כ הר"ן בתשובה סי' מ"ח דף קט"ו וז"ל לפי שבני מקום א' חייבין לנהוג כרב גלילותיהם ואפילו היכא דרבים חולקי' עליו כדאמר במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות כלי ברזל וכ"ש כשגדוליהם מחמירין בדבר וכו' עכ"ל וכ"כ הרשב"א בתשוב' סי' רנ"ג והביא ראיה ממקומו של רבי אליעזר כמו שכת' הר"ן והביא גם מתרבא דאייתרא דאלו אוכלין ואלו מחזיקין ליה כחלב גמור מדאורייתא וענוש כרת והטעם דבני בבל עבדי כרבים ובני ארץ ישראל עבדי כמארי דאתרהון יע"ש כי האריך והשתא הרי הדברים קל וחומר אם באיסורא דלא שייך למימר ביה מנהג מבטל הלכה אפילו הכי כי נהגו על פי חכם בהוראת התורה אמרינן יש להם על מה לסמוך ולא מחינא בידייהו אפילו שכל חכמי ישראל דלא כסברת רבם כ"ש וק"ו בממון דקי"ל ביה מנהג מבטל הלכה כדכתב הרי"ף והרמב"ם ודאי ופשוט הוא דאזלינן בתר מארי דאתרא לפסוק הלכה כוותיה אפילו להוציא מיד המוחזק:

וכ"כ מהר"ר משה אלשיך ז"ל ס' פ"ה דף קכ"ו וז"ל איברא דמסתבר טעמייהו דהרא"ש והרמ"ה ועוד דכבר החזיק במחיצה אלא דבאתרין דהרמב"ם ז"ל מאריה דאתרא כוותיה נקטינן וכו' עכ"ל הרי כיון דהוי מאריה דאתרא נקטינן כוותיה אפי' להוציא ממון מחזקתו וא"כ בנ"ד מאחר דהרמב"ם מאריה דאתרא וכ"ש דכל הני אשלי רברבי מחייבי לראובן זה בש"ש תו לא מצי למימר קים לי כהר"י וכהרא"ש ז"ל:

עוד אביא לך ראיה אחרת ממהר"י קולון ז"ל שורש קנ"ט וז"ל דאפילו בממון לא מצי למימר הכי בשכל חכמי ישראל חולקים ואפילו תפס מפקינן מניה וזה פשוט לכל מאן דנחית לעומקא דדינא דלא גרע מהיכא דסוגייא דעלמא אזל בחד דאזלינן בתריה ע"כ:

עוד כת' בשורש קפ"ב וז"ל אם כן נאמר דלדברי רבי' משה והרמב"ן אינו מועיל מ"מ מאחר דכל הני רברבת' חולקין על רבי' משה והרמב"ן כדפיר' וגם מהר"ם דבתראה הוא חולק על רבי' משה והרמב"ן כדפי' לעיל ראוי הוא לנהוג כר"ת ורבי' קולונימוס והרב בעל העטור דרבים נינהו עד דיש להלך אחר רוב הפוסקים עכ"ל הרי לך ראיה אחרת ממהרי"ק ז"ל דאפי' דבעלמא סבירא ליה דמצי למימר המוחזק קים לי היכא דיש רובא אזלינן בתר רובא ולא מצי המוחזק למימר ק"ל כמיעוטא וכ"כ מהר"י ' לב בתשובת שאלה סי' ק"א וז"ל מכח אלו הדבורי' והתוספות ומדברי הרא"ש דהיכא דהוו רובא דרבוואת' והוי רובא דמינכר אע"ג דלא הוי מינכר טובא אית למיזל בתר רובא ולא בתר חזקה ובנ"ד אע"ג דנימא דהרמב"ם והראב"ד ז"ל סבירא להו דלא יוציא אית לן למיזל בתר כל הפוסקים עכ"ל בחלק שלישי:

עוד כתב הר' הנז' בחלק רביעי וז"ל אבל אני מודיע לשואל שאני כתבתי בספ' הפסקי' שלי פעמים שלש בכמה ראיות דהיכא דאיכ' רובא דמינכר בחכמ' ובמנין דלא מצי המוחזק למימ' ק"ל כהני רבוות' וכיון דכן הוא בנ"ד נמי לא מצי המוחזק לומ' ק"ל כהרמב"ן והר' חיים ז"ל ואע"ג דאינהו תרי אריוותא עכ"ל:

הרי עוד ראיה אחרת מדברי מהר"י ן' לב ז"ל דהיכא דאיכא רובא לא מצי המוחזק למימ' ק"ל כמיעוט' וכיון שכן הוא בנ"ד לא מצי ראובן הנז' למימר ק"ל כהרא"ש וכר"י כנגד כל הפוסק' שפסקו דהוי ש"ש וכ"ש שיש מי שפי' שגם הרא"ש ס"ל שהוא ש"ש כמו שכתבתי לע' משם מהר"י קארו ז"ל:

וכ"כ כמהרר"ש די מדינה ז"ל בחלק ח"ה שאלה תכ"ט וז"ל אלא שאני ראיתי למהררי"ט זצ"ל הלכה למעשה לחייב המלוה בש"ש וגם אני נוהג אחריו כשאיני יכול לפשר ביניהם והטע' דכיון שכל הגאונים ז"ל סברי דהוי ש"ש גם הרי"ף והרמב"ם ז"ל הכי ס"ל וכן ג"כ הסכי' לדעת זה הרמב"ן והרשב"א ז"ל גם הרא"ש בתשובו' הכי קאמר פעם ושתים ואע"ג

שהריב"ה כתב שהרא"ש בפסקיו' פסק דהוי ש"ח מ"מ אינו כ"כ מוכרח עכ"ל הרי ג"כ הר' מהרשד"ם סובר בדברי הרא"ש כמו שפי' מוהר"י קארו ז"ל וכתב שהרא"ש סובר דהוי ש"ש ולזה כתב שראוי לעשות כן הלכה למעשה:

הרי לך כמה ראיות דאפילו מאן דס"ל בעלמא ק"ל בנ"ד כתב דלא מצי למימר קים לי ופסק דהוי ש"ש וחייב לשלם דמי המשכון היתרים על החוב וכיון שכן לא מצי ראובן הנז"ל למימר קים לי כר"י מאחר שכל הפוסקים ראשונים ואחרונים פסקו דהוי ש"ש וכ"כ מהרר"י אדרבי זצ"ל סי' שמ"ג דף קס"ט וז"ל הרי דכל הני אשלי רברבי פסקו המלוה על המשכו' הוי ש"ש עד דאע"ג דקי"ל בענין ממון מצי המוחזק למימר ק"ל כפלוני כבר כתב מהר"י קולון שורש קמ"ט דאפילו בממון לא מצי למימר הכי כשכל חכמי ישראל חולקים ואפילו תפס מפקינן מניה וכו' עכ"ל ובנ"ד כל הגאונים ז"ל והרי"ף והרמב"ם ורש"י והרמב"ן והרשב"א וכל האחרונים כולם פסקו שהמלוה על המשכון ש"ש וכיון שכן הוא לא מצי לוי הנז' למימר קים לי כר"י ז"ל להציל עצמו מדמי היתרון עכ"ל מהר"י אדרבי ז"ל:

הרי לך ראיה אחרת ברורה דהיכא דאיכא רבים לא מצי המוחזק למימר ק"ל ואפילו מאן דס"ל בעלמא ק"ל הכא מודו וכתבו דהוי ש"ש וכיון שכן הוא בנ"ד ודאי לא מצי ראובן הנז"ל למימר ק"ל כר"י ז"ל מאחר שכל הגאונים ז"ל והרי"ף והרמב"ם ז"ל ורש"י ז"ל והרמב"ן והרשב"א ור"ח וה"ג ומהר"י קארו והמרדכי וראב"ן ז"ל והר"ן ונ"י ומהרשד"ם והרר"י אדרבי ז"ל כולם פסקו דהוי ש"ש לא מצי ראובן הנז' למימר ק"ל כר"י ז"ל וחייב לשלם לשמעון הנז' דמי המשכון היתרים על החוב:

ואע"ג דיש מהאחרונים שכתבו בנדון זה מאחר דהוי פלוגתא דרבוואת' לא עבדינן עובדא ואוקי ממונ' בחזקת מארי' ואפש' שיאמר ראובן הנז"ל א"כ לא הוי מיעוטא דמיעוטא דהא יש מי שמסתפק בענין הא ליתא ולא מהני ליה לראובן סברא זו והדין נותן דקימא לן בכל דוכתא לא שבקינן פשיטותיה דמר משום ספיקיה דמר ואפילו כדאביי ורבא דקי"ל בכל דוכתא הלכתא כרבא בר מיע"ל קג"ם מ"מ במלתא דמספקא ליה לרבא ופשיטא ליה לאביי עבדינן כאביי ואפילו תלמיד במקום הרב וכן כתב הרמב"ן בס' המלחמות בבא קמא פ"ב דף עשירי וז"ל אבל אנו דעת אחר' עמנו בזה דלעולם כל היכא דלמר מבעיא ליה מלתא בשו' דוכתא בתלמודא ולמר פשיטא ליה הלכה כמאן דפשיטא ליה ואפילו תלמיד במקום הרב וכ"ש רב במקום תלמיד וזו סברא מכרעת ודעת רבי' ז"ל הסכים עליה וכ' עד וכתב הנגיד רב שמואל ז"ל בהלכות הנז' שלו איכא דאמרי כיון דרבא ומר בר רב אשי בעו לה מבעיא ולא איפשיט' להו עבדינן כמאן דפשיטא ליה וכי

אמרינן אביי ורבא הלכה כרבא לבר מיע"ל קג"ם הני מלי במאי דפליגי אהדדי בודאי אבל הכא דאביי פשיטא ליה ורבא מספקא ליה עבדינן כאביי דפשיטא ליה אלו דברי הנגיד ז"ל ולזו הסברא נטה דעת רבי' הגדול ז"ל כמו שכתבנו והיא נראית עיקר עכ"ל הרי אפי' תלמיד במקום הרב ולרב מספקא ליה ולתלמיד פשיטא ליה עבדינן כתלמיד כל שכן הכא בנ"ד דלא שבקינן פשיטותייהו דכל הני אריותא דכתיבין לעיל משום ספיקייהו דהנך רבוואת' דכיון דלא פשיט להו האי דינא לא חשיבי לסתור דברי כל הנך דפשיטא להו וכ"ש שכבר נהגנו לפסוק כמותם כמו שכתבנו ומאחר שכן הוא לא מצי ראובן הנז"ל למימר ק"ל וחייב לשלם דמי המשכון היתרים על החו' כמו שכתבו כל הני אשלי רברבי דכתיבי לעי' לכן יראו המורים צדק אם כיונתי אשמח כי רב חילי ואם טעיתי יבינו לי ללמוד פעם אחרת כמאמרם ז"ל אין אדם עומד על דברי תורה אלא א"כ נכשל בהם ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת מאן מלכי רבנן והני עבד לעבדיהם נרצע לשירות כתלמי' השומע הלכה מפי רבו יורוני בשאלה ובתשובה הזאת דרך זו אלך כי במקום גדולתם שם ענותנותם לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה ואחלה את פניהם יהי נא חסדיהם להעמידנו על מכון נכון שבתו להוציא הדין לאמתו ותשובת' הרמתה מהרה אל תעמוד להאיר עינינו בה ושלם על דייני ישראל:

סימן כג

וזאת היא תשובת רבני מצרים יע"א:

ראיתי את דברי החכם השלם הפוסק נר"ו מיוסדים על הדין ועל האמת יפה דן יפה זיכה יפה חייב והאי מלתא איברא דהיא פלוגתא דתנאי ואמוראי וקמאי ובתראי ובתראי דבתראי והרב הגדול מוהר"י קארו פסק בספרו הקצר דהוי ש"ש והר' מוהר"ם איסרלש בעל המפה כתב וז"ל וי"א דמלוה על המשכון לא הוי אלא שומ' חנם לענין זה שאם דמי המשכון יתרים על החוב אין המלוה נותן ללוה היתרון אלא אבד מעותיו ולא יותר ומספיקא לא מפקינן ממונא ואם נאבד או נגנב בפשיע' חייב לשלם לדברי הכל עכ"ל והיא סברת מהר"ם ז"ל ואת"ל דהכא המלוה הוא המוחזק ומצי למטען טענת קים לי הא חזינן דרבוואתא דסברי דמצי מוחזק לטעון טענת קים לי בנ"ד כתבו דלא מצי למטען קים לי וגם הרשד"ם דנהיג למימר דמצי מוחזק למטען קים לי כתב בנדון כזה שהיה נוהג לעשות פשרה ביניהם ואי לא הוה מצי לפשורי הוה מוקים דינא אעיקריה דהוי ש"ש ומה גם שכתב הר' הגדול הרדבא"ז דארץ מצרים וסביבות' אתריה דהרמב"ם ז"ל מיקרי ולא מצי מוחזק למטען ק"ל נגד סברת הרמב"ם ז"ל באתריה והרמב"ם ז"ל פסק בנ"ד

דהוי ש"ש וגם זקני הר' הגדול מהר"ר יעקב קאשטרו ז"ל דהוא מארי דאתרא הביא דברי הרדבא"ז ז"ל לענין פסק הלכה. והרב בעל משא מלך כתב וז"ל ואני הצעיר הוכרחתי בס' גופי הלכו' שעשיתי שמן הדין הולכין אחר הרוב אלא משום מנהגא נוהגין להחזיק הממון בשנים או שלשה חכמים וכו' א"כ במצרים וסביבותיה דנהגו כסברת הרדבא"ז ז"ל ומהר"י קאשטרו ז"ל שהם מארי דאתרא דסברי דלא מצי המוחזק למטען קים לי נגד כל הפוסקי' אליהם שומעים דהוי ש"ש ולא מצי למימר קים לי אשר על כן צדקו דברי החכם הפוסק נר"ו הגם כי העלים שמו נימוקו עמו זה שמו לעולם ואחריתו לדור דורים שפתים ישק על פיו ישק כל עמי וגם ראינו לרבנים גדולים אשר אנו שותים בצמא את דבריהם הר' הגדול כמהר"ר אברהם סכנדרי ז"ל והרב הגדול כמהר"ר אברהם טאריקא זלה"ה לעולם ועד דנו אותו כש"ש על כל המשכון והיתה זאת להם לחק' משפט הנה זאת חקרנו' כן היא לחייב את ראובן מדין שומר שכר על כל המשכון שחייב בגנבה ואבדה כל זה כתבתי אם המוחזק הוא מתושבי מצרים וסביבותיה ואפילו אם המוחזק גר מארץ אחרת אינו יכול לומר קים לי כמ"ד דהוי שומר חנם מאחר שכבר פסק מהר"י קארו בספרו הקצר שהוא שומר שכר וקי"ל דפסק מוהר"י קארו ז"ל קבלוהו עליהם בכל גלילותינו סוגיין דעלמא אזלא כוותיה ואליו שומעין דפסק דהוי ש"ש זאת ועוד ראיתי יאודה ועוד לקרא שכתוב בשאלה שנגנב מהחנות ואין לך פשיעה גדולה לתת את המשכון בחנות ובעל השער והחנות חייב אליבא דכ"ע בגניבה ואבדה ואפילו שלא פשע כבר כתבו ז"ל דהוי ש"ש ואין לזוז מדבריהם ולית דין צריך בשש אלא לאפס פנאי אחרו פעמי התשובה סוף כל סוף אליו פי קראתי ידריכני במעגלי יושר לבל אכשל בדבר הלכה וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות:

כה מעתיר העבד הצעיר **משה סרגוסי דברי** חכמים בנחת שלחנם מלאים בשר ויין ושרשם פתוח אלי ים התלמוד וה' הולך לפניהם לנחותם הדרך ישכון אור ואסיקו שמעתת' אליבא דהלכתא והדין דין אמת שחייב ראובן לשלם גם כל יתר החוב ואין להאר' במקום שאמרו לקצר כי אם לברר מקחו של צדיק וצור ישראל יצילנו משגיאות:

הצעיר

יעקב בירב ישראל רומאנו הצעיר

מנחם הכהן. יהודא ן לא"א חזקיה הכהן

ברוכות הידים שכך סומכות כהני מילי מעליית' במודים דרבנן ומשה עלה העמק שאלה מילין לצד עילאה ממלל והובא בשם המפורש שאין לומר ק"ל כמ"ד ש"ח הוי ופטור מגנבה ואבדה וכן מצאנו ראינו למרן הגדול מהרדב"ז ז"ל בח"א סי' קי"ו שכתב דלא

אמרי' ק"ל אלא היכא שלא קבלו עליהם לדון כפס' הפוסק אבל במקומות שנהגו לפסוק כדעת הרמב"ם ז"ל או כדעת הרא"ש ז"ל אין המוחזק יכול לומר ק"ל כנגדם וכן הם הדברים אשר נאמרו למשה מסיני בשם הר' זקנו מהריק"ש ז"ל והרדב"ז ז"ל ובפרט שכת' הר' מוהרי"ק ז"ל בספר בדק הבית סימן כ"ח ז"ל ואני אומר שבזמן הזה פשט הדבר בכל גלילותינו לפסוק כהרמב"ם ז"ל זולת בקצת מקומות שהוקשו לה' דבריו ולא ירדו לסו' דעתו עכ"ל היוצא מן המחובר נקי ובר שהדין עם שמעון וחייב ראובן לשלם לשמעון דמי המשכון היתרים על החוב שהכתוב קבע עליו חובה ואם כשנאב' המשכון אין ידוע לו אם נגנב או נאבד בפשיעה פשיטא לן ודאי דאינו יכול לומר ק"ל ואפילו שנתפשט המנהג בקוסט' ושאלוניקי יע"א לומר המוחזק ק"ל דוקא בטוען ודאי אבל בטוען ספק כיון דמעיקרא בטענה איכא ספיקא לא אמרינן ק"ל ואפי' שלא פשע בנ"ד הוי ש"ש ולא יזוז איש ממקומו וכמו שכתב מושיע ורב האיש משה נר"ו ונימוקו עמו אשר תקנו אבהתנא נהרא נהרא ופשטיה ולטירדא דשעתא אתינא אגב ריהטא:

נאם הקטן

נתן בכמוהרר"ז גוטא זלה"ה

סימן כד

הרמב"ם פ"ו מה' גזלה זה לשונו דברים הרבה אסרו חכמים משום גזל והעובר עליהן הרי זה גזלן מדבריהם כגון מפריחי יונים והמשחקים בקוביא מפריחי יונים כיצד וכו' המשחקים בקוביא כיצד אלו שמשחקים בעצים או בצרורות או בעצמות וכיוצ' בהם ועושין תנאי ביניהם שכל הנוצח את חברו באותו צחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם אע"פ שברצון הבעלים לקח הואיל ולקח ממון חברו בחנם דרך צחוק והתול הרי זה גוזל וכו' והמשחק בקוביא עם הכותי אין בו איסור גזל אבל יש בו איסור עוסק בדברי' בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה וביישובו של עולם עכ"ל ובפ"י מהלכו' עדות כתב ז"ל וכן כל העו' על גזל של דבריהם הרי הוא פסול מדבריה' כיצד החמסנים וכו' וכן הרועים וכו' וכן המוכסים וכו' וכן מפריחי יונים וכו' וכן סוחרי שביעית וכו' וכן משחק בקוביא והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הוא הואיל ואינו עוסק בישובו של עולם ה"ז בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל עכ"ל וכת' הר' המ' בפ"ו מה' גזלה ז"ל המשחק בקוביא הרי זה גזל מדבריהם זה קצת תימה אצלי דהא משמ' פ' זה בורר דההיא אוקמתא דאמר אסמכתא היא ואסמכתא לא קני אידחיא וקי"ל כרב ששת כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא דהא מדעתיה קא יהיב ליה והטעם

שהם פסולין לעדות מפני שאין עוסקין ביישובו של עולם וכגון שאין להם אומנות אלא הוא ולא שנא כותי ולא שנא ישראל וא"כ מנין לנו גזל מדבריהם וצ"ע וכ"ש שרבי' עצמו פסק מנ"י מהלכו' עדות שאין המשחק נפסל אלא בשאין לו אומנות אלא הוא ונראה סיוע לדברי רבי' ממה שאמרו בשבת פרק שואל ומנה גדולה כנגד מנה קטנה אף בחול אסור מאי טעמא משו' קוביא עכ"ל הה"מ:

ולי אני בעניי נ"ל דיש עוד לתמוה בדברי הרמב"ם ז"ל שבפ"י מהל' עדות כתב שני הטעמים דרמי בר חמא שאמ' דפסולו דמשחק בקוביא הוא משום גזל וגם כתב טעמיה דרב ששת שאמר שפסולו משום שאינו עסוק בישובו של עולם וכלל שני הטעמים כא' וזה תימה היאך זיכה שטרא לבי תרי ובגמרא פשוט דפליגי ולעד"נ דלעמוד על דעת הרמב"ם צריך לתרץ דברי הגמרא דקשי' לי בהו טובא בפ' זה בורר דף כ"ד ע"ב תנן ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא וכו' אמר רבי יהודא אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא הוא אבל יש להם אומנות שלא הוא כשרין ובגמרא משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא לפי שאין עסוקין בישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי ותנן אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אבל יש לו אומנות שלא הוא כשר אלמא טעמא דמתני' משו' ישובו של עולם הוא קשיא לרמי בר חמא וכי תימ' פליגי רבנן עליה דרבי יהודה והאמר רבי יהושע בן לוי כל מקום שאמר רבי יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים רבי יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ודכולי עלמא אימתי לפר' הוא גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומ"ס לא פליגי ולא פליגי והתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול ההיא רבי יהודא משום רבי טרפון היא דתני' רבי יהודה משום רבי טרפון לעולם אין א' מהם נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה ע"כ הנה מסוגייא זו שמעינן בהידיא דרמי ב"ח ורב ששת פליגי בטעמא דרבנן דסתם מתנ' דרמי ב"ח סבר רבי יהודה פליג ארבנן דסתם מתני' דרבנן סברי משחק בקוביא ומפריחי יונים פסולי' מטעמא דגזל ורבי יהודה סבר פסולייהו מחמת שאינם עסוקין בישובו של עולם והלכה כסתם מתני' דפסולייה' מחמת גזל וא"כ אפילו יש להם אומנות פסולין משום גזל ורב ששת סבר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא ואין בו משו' גזל דמדעתיה קא יהיב ליה אלא טעמא דרבנן דסתם מתני' כדפירש רבי יהודה למלתייהו משום שאינם עסוקין בישובו של עולם ולא פליגי ומסקינן בגמרא בדף כ"ו ע"ב אמר רבי יהודה אימתי וכו' אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר הלכה כרבי יהודה ממסקנא דא דגמרא שמעינן

דפסולייהו דמשחק בקוביא ומפריחי יונים הוא משום שאינן עסוקין בישובו של עולם וכרב ששת בין דנימא הלכה כרבי יהודה מכלל דפליגי בין דנימא הלכה כרבי יהודה ולא פליגי מ"מ קם ליה טעמא דרב ששת אליבא דהלכתא דטעמא דפסולייהו משום דאינן עסוקין בישובו של עולם ולית כאן אסמכתא וגזל:

גרסי' תו בגמרא מאי מפריחי יונים הכא תרגומא אי תקדמי' יונך ליון רבי חמא ברבי אושא אמר ארא מאן דאמר אי תקדמי' יונך ליון מאי טעמא לא אמ' ארא אמ' לך ארא מפני דרכי שלום בעלמא:

ומאן דאמר אר' מאי טעמא לא אמר אי תקדמי' יונך ליון. אמר לך היינו משחק בקוביא ואידך תנא תולה בדעת יונו ותנ' תולה בדעת עצמו וצריכא דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דאמר קים לי בנפשאי דידענא טפי אבל תולה בדעת יונו אימא לא ואי תנא תולה בדעת יונו דאמר בנקשא תליא מלת' ואנא ידענא לנקושי טפי אבל תולה בדעת עצמו אימא לא צריכ' הרי מסוגי' זו משמ' דטעמא' דמשחק בקוביא ומפריחי יונים פסולייהו הוא משום אסמכתא מדמקשה למ"ד אי תקדמי' יונך ליון היינו משחק בקוביא ועביד צריכותא בטעמא דאסמכתא דלא קניא משמע דס"ל לסתם תלמוד' דטעם פסול משחק בקוביא ומפריחי יונים הוא משום דהוי אסמכתא ולא קניא וא"כ מטעמא דגזל נגעו בהו:

וכיון שכן אפילו כי אית ליה אומנות אחריתי פסולין וקשיא הני תרי סוגיי אהדדי:

וגם מסוגייא דשבת דפ' שואל דף קמ"ט ע"ב קשיא דגרסינן בגמרא על הא דתנן ומפייס עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ובלבד שיתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה חסורי מחסרא והכי קתני מפייס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השלחן ואפי' מנה גדולה כנגד קטנה מ"ט כדרב יהודה אמר רב עם בניו ועם בני ביתו אין עם אחרים לא מ"נ כדרב יהודה אמר שמו' מנה גדולה כנגד קטנה אף בחול לאחרים אסור מ"ט משום קוביא ע"כ: הרי גם מסוגיא זו דפ' שואל פשוט דאיסור קוביא משום לתא דגזל והנך רואה דמה דקשיא לן בדברי הרמב"ם ה"נ קשיא לן מסתם תלמו' לסתם תלמוד' א"כ קשיא הלכתא אהלכתא:

ואני בעניי נ"ל לתרץ דברי הר"מ במז"ל דבר דבור על אפניו והוא דהרמב"ם ז"ל סבירא ליה דמאי דאמר רמי בר חמא משום דהוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא דברים כפשוטן דלא קניא כלל וכיון דלא קני הוה ליה גזל גמור בידו ורב ששת פליג עליה ואמר דכל כי האי לא הוי אסמכתא וקני ולא הוי גזל גמור ומיהו סבירא ליה לרב ששת דנהי דלא הוי גזל גמור מ"מ הוי אבק גזל מדרבנן ואית ביה איסורא מיהא ומיהו לא מיפסיל לעדות

אלא כי לית ליה אומנות אלא הוא דהשתא אינו עסוק בישובו של עולם ופסק הרמב"ם ז"ל כר' ששת ונתן טעם דכיון דאינו עסוק בישובו של עולם הרי זה בחזקת שאינו אוכל אלא מן הקוביא שהוא גזל מדרבנן וכיון שכן הרי הדבר מגונה מאד דהוי משומד לעבירה זו דרבנן ופסול לעדות ובהכי ניחא מה שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות גזלה שהמשחק בקוביא אסור משום גזל ולא חילק בין יש לו אומנות אחרת ובין אין לו אומנ' דלענין איסורא כל צחוק אסור משום לתא דגזל ואפילו יש לו אומנות אחרת וגם אתי שפיר מה שחילק בין ישראל לגוי דכיון דמסיק שם ביש לו אומנות אחרת המשח' עם הגוי אין בו משום גזל ואתי שפיר מה שכתב בפ"י מהל' עדות שכיון שאין לו אומנות אחרת הרי זה פסול ולא חילק בין מצחק עם הגוי למצחק עם ישראל דלא שייך לחלק דכיון דפיסולו הוא מחמת שאין לו אומנות אחרת להתפרנס ממנה והרי הוא בחזקת שמתפרנס מן הקוביא לא שייך לחלק בין ישראל לגוי כיון שהוא בחזקת שמתפרנס מן הקוביא שהוא אבק גזל וראיה לדברי הרמב"ם דפסק דכל צחוק בקוביא אסור אע"פ שמתפרנס מאומנות ממה שאמרו בפ' שואל ומנה גדולה כנגד מנה קטנה אף בחול אסור משום קוביא והא התם הוי דרך אקראי ואפילו הכי אסרו:

וראיה דרמי בר חמא פסיל ליה למשחק בקוביא משום דהוי גזל גמור מדפריך לקמן לר' יוחנן ולר' יהושע בן לוי ולא פליגי והתניא בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול ומתרצי ומוקי לה ההיא רבי יהודה משום רבי טרפון היא דתניא רבי יהודה אומר משום רבי טרפון לעולם אין אחד מהם נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה ופרש"י אין אחד מהם נזיר שעל הספק אמר דבריו תחלה ואין זו הפלאה דכי יפליא איש יפרש משמע אלמא לר' טרפון דכי תלי תנאה במידי דלאו בידיה ולא ידע ליה אפי' הכי הוי אסמכת' ולא אמרי' מספיק' גמר ואקני הרי דמשוה תלמו' טעמא דאסמכתא דמתני' אליבא דרמי בר חמא לאסמכת' דר' טרפון דהפלאה א"כ דכי היכי דאסמכ' דר' טרפון לא קניא דבר תורה דהא מקרא מייתי לה ה"נ דרמי בר חמא דקאמר טעמא דמתנ' דפסיל ליה משום אסמכתא ולא קני הכי נמי לא קני דבר תורה והוה ליה גזל גמור ואי אפשר לומר דהרמב"ם פסק כרמי בר חמא דהא אמרו בגמרא דאיכא בינייהו דגמר אומנות' אחריתי דלרמי בר חמא אפי' דגמ' אומנותא אחריתי פסול וזה דלא כהר"מ במז"ל דהרמב"ם התנה ואמר דלא מפסיל אלא בדלית ליה אומנות אלא הוא ועוד ראיה לדברי הרמב"ם דהא אמרינן בגמ' דף כ"ו ע"ב אמר רבי יהודה אימתי וכו' אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר הלכה כרבי יהודה ע"כ ופסק זה דלא כרמי ומשמע דפסק זה דפסק רבי אבהו אמר רבי אלעזר סתם תלמודא נמי ס"ל הכי דאם איתא דלא ס"ל או

יש מאן דפליג אהאי פסקא לא הוה שתיק תלמודא מניה אלא ודאי האי פסקא מסקנא דתלמודא הוא דמסיק לה ומאחר שכן אית לן למימר דהכי ס"ל להרמב"ם פסק הלכה: **כלל** הדברים הרמב"ם ז"ל ס"ל דרמי ב"ח פסיל ליה למשחק בקוביא מטעמא דהוי אסמכתא ולא קני כלל והוי גזל גמור בידו שכן הוא פשט דבריו דקאמר משום דהוי אסמכתא ולא קני וכדמוכח' בהידיא ההיא ברייתא דמוקי לה כרבי טרפון דאזיל בשיטתי' רמי ב"ח ור' ששת פליג ואמר דלא הוי אסמכתא דבר תורה דלא קני כלל אלא הוי אסמכתא מדרבנן והוי אבק גזל ואיסור' דרבנן בכל שחוק אפי' יש לו אומנות אחרת וכדמוכחא ההיא סוגיא דפ' שואל ומאי דפסלינן ליה למשחק בקוב' הוא בדלית ליה אומנות אחרת להתפרנס ממנה דהשתא הוי אדוק ופרוץ הרבה בעבירה זו והוי משומד לעבירה זו ומשום הכי מפסיל ובזה נתיישבו דברי הרמב"ם ז"ל ונתיישבו סוגייו' הגמרא דבר דבור על אפניו ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן כה

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה' נחלות אם נפל הבית עליו ועל אמו מעמידין נכסי האם בחזקת יורשי האם שהם יורשין ודאין אבל יורשי הבן ספק הם שאם מת הבן תחלה אין לאחיו מאביו בנכסי אמו כלום כמו שבארנו נפל הבית עליו ועל בן בתו אם האב מת תחלה בן בתו יירשנו ונמצאו הנכסים של יורשי הבן ואם בן בתו מת תחלה אין הבן יורש את אמו בקבר כמו שבארנו ונמצאו הנכסים של יורשי האב לפי' יחלוקו ע"כ. וכתב הרב המ' נפל הבית עליו ועל בן בתו ברייתי' שם אב שנשבה ומת בן בתו במדינה ובן שנשבה ומת אבי אמו במדינה יורשי האב ויורשי הבן יחלוקו פירו' נכסי האב ורבי' השוה דין נפל לדין נשבו ומתו זה בשבי וזה במדינה ואין ידוע איזה מת ראשון ופשוט הוא שהם שוין אלא שיש לתמוה היאך פסק רבי' כברייתי' זו אחר שפסק כדברי האומ' אם נפל הבית עליו ועל אמו שהנכסים בחזקת יורשי האם ומשמע דכל שכן בנכסי אבי האם שהנכסים בחזקת יורשי אבי האם והיאך יפה כח יורש זה בנכסי אבי אמו יותר מבנכסי אמו וכבר הקשה כן הרשב"א על דברי רבינו ולא מצא בזה תירוץ והוא ז"ל כתב דהך ברייתא אתי' כמאן דאמר נפל הבית עליו ועל אמו יחלוקו ואין הלכה כן ואע"פ שהביאו ראיה ממנה בגמרא לא הביאוה לענין דין זה אלא שאין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב ועם כל זה לא רצה לחלוק על דברי רבינו הלכה למעשה עכ"ל: **ואני** בעניי נראה לי לתרץ דברי הרמב"ם ז"ל גרסינן בסוף פרק מי שמת על משנה דנפל הבית עליו ועל אמו על מה שאמר רבי עקיבא במשנה מודה אני בזו שהנכסים בחזקתן

בחזקת מי רבי אילא אמר בחזקת יורשי האב רבי זירא אמר בחזקת יורשי הבן כי סליק רבי זירא קם בשיטתי' דרבי אילא אמר רבי זירא שמע מינה אוירא דארץ ישראל מחכים וטעמא מאי אמר אביי הואיל והוחזקה נחלה באותו שבט ופרש"י הואיל והוחזקה נחלה באותו שבט שכל ימי חיי האשה לאחר שמת בעלה היה כל ממונה בחזקתה והרי היא משבט אביה ואפילו כתובתה ותוספתה שגבתה מבעלה משבאו לידה הרי הן בחזקת שבט אביה לאותו שבט של אם ע"כ וכן פי' הנמקי":

הא למדנו דטעמא דנפל הבית עליו ועל אמו שנכסי האם בחזקת יורשיה שמבית אביה הוא משום דאית לן לאוקומי הנחלה בשבט שהוחזק' בו שהוא משפחת בית אביה שהיא מתיחסת אחר אביה משום הכי יורשיה ממשפחת בית אביה שהוחזקה בה הנחלה הם יורשין אותה ובנה שאינו מתיחס לבית אביה שהבן אינו מתיחס אחר אמו ואעפ"י שבנה וזרעו קודמין ליורשיה מ"מ אינו מתיחס אחריה דכתי' למשפחותם לבית אבותם משפחת האב קרויה משפחה דהאב גריר זרעו ומיחסו אחריו ואין האם מיחסת זרעה אחריה וכתיב ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה אשמעינן שהנחלה מוחזקת לאותו מטה שבא ממנו המנחיל משום הכי יורשי הבן שבאין מכחו והבן בעצמו לא הוחזק' לו נחלת אמו דאינו משבטה אינם יורשים מכחו דחשיבי הם ספק משום דלא הוחזקה הנחלה לשבטם כדבעינן למימר קמן מה שאין כן בנפל הבית עליו ועל בן בתו דליכא למימר ביה הוחזקה נחלתו לאביו ולאחיו ולא לבן בתו דהא בן בתו לענין הנחלה חשיב ממשפחתו וקרוי בתו דכתיב ונתתם את נחלתו לבתו ואם אין לו בת עיין עליו שכל יוצאי ירך הבת עומדין במקומה ובשמה לנחלת אביה דהא הכתוב קרי לכל יוצאי יריכה בתו אם כן כיון דכשהמוריש אב גריר לזרעו וזרע זרעו אחריו ואפילו זרע הבת בן בתו זה עומד במקום אמו לנחול את אביה נמצא שבתו שהיא ממשפחתו היא היורשת את אביה בקבר ומנחלת לבנה זה נמצא דמהטע' בעצמו שאנו אומרים בנפל הבית עליו ועל אמו שיורשי הבן חשובין ספק ולא יירשו מכחו משום שנכסי האב בחזקת שבט אביה שהיא מתיחסת אחריו ובנה אינו מתיחס אחריה מהטעם הזה בעצמו אית לן למימר בנפל הבית עליו ועל בן בתו שנכסי הזקן חשובין מוחזקין לבתו ולבנה אחריה דהרי הוא בא ליירש הזקן מכח אמו שהוחזקה לה נחלת אביה ונמצא כמו שהוחזקה הנחלה לאביו ולאחיו כך הוחזקה לבן בתו ויותר מהמה דהא הכתוב קרא זרע הבת בלשון בתו. והכי דייק לישניה דהרמב"ם ז"ל שבחלוקה דנפל הבית עליו ועל אמו כת' מעמידין נכסי האם בחזקת יורשי האם שהם יורשין ודאין אבל יורשי הבן ספק הן שאם מת הבן תחלה אין לאחיו מאביו בנכסי אמו כלום יש לדקדק איך כתב שיורשי האם הם ודאין והלא גם בנה

יורשה ודאי אלא שספק אם הוא מת תחלה אינו יורש אותה בקבר להוריש לאחיו מאביו וזה הספק הוא ג"כ ביורשיה שאם מתה היא תחלה בנה יורשה ואין ליורשי' כלום. וא"כ איך תחשוב יורשיה ודאין ויורשי בנה ספק אלא ודאי שהודאי הבא ליורשיה הוא מחמת החזקה שהוחזקה נחלתה בשבט בית אביה והיינו ודאייהו כדאמרינן בכל דוכתא אין ספק מוציא מידי ודאי אין ספק מוציא מידי חזקה שנמצא שהחזקה הרי היא כודאי ומשום הכי כתב שיורשיה הם ודאין מכח החזקה שהוחזקה הנחלה לשבטם ובחלוקה דנפל הבית עליו ועל בן בתו כת' אם האב מת תחלה בן בתו יירשנו ונמצאו הנכסים של יורשי הבן ואם בן בתו מת תחלה אין הבן יורש את אמו בקבר כמו שבארנו ונמצאו הנכסים של יורשי האב לפיכך יחלוקו הרי שבחלוקה שנית השוה הספק בין יורשי האב ליורשי בן הבת אשמעינן דליכא שום עדיפות בספק זה בין יורשי האב ליורשי בן הבת אלא ספיקם שקול הוא ופשוט הוא דכיון דהאי דינא תלי בהוחזקה הנחלה באותו שבט כדאמרינן בגמרא פשיטא דהיינו טעמא דהרמב"ם ז"ל שכתב בנפל הבית עליו ועל בן בתו שיחלוקו יורשי האב עם יורשי הבן דבן הבת בא מכח אמו שהיא משבט אביה ובמקומה עומד ליירש את אביה והוחזקה הנחלה גם לו כמו שהוחזקה ליורשי אבי אמו ויותר מהמה ובכן עלו דברי הרמב"ם ז"ל מיוסדים על אדני משפט וצדק זכותיה יסייען ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן כו

כתב הרמב"ם בפ"ז מה' שביתת י"ט ואין נושאין נשים ולא מיבמין במועד כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנישואין ע"כ וכתב הר' הנז' ובגמ' הרבה אוקמתות וטעמים רב הונא אמר מניח שמחת הרגל עוסק בשמחת אשתו ואמרו שם דרב ס"ל הכין ולזה כתב רבי טעם זה ע"כ יש מקשים דמלשון זה דהרמב"ם ומשמע דס"ל להרמב"ם ז"ל כרב הונא דס"ל כרב דדריש ושמחת בחגך ולא באשתך ואילו בפ"י מה' אישות כת' הרמב"ם ז"ל וז"ל ואפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים כמו שבארנו לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמ' מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת מכאן משמע דס"ל כאוקמתא אמר רבי יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא וכו' לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. ועוד קשה. למה הניח ילפותא דיליף לה בגמרא דילן דאין מערבין שמחה בשמחה מחנוכת בית המקדש דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו' שבעת ימים ושבעת ימים וגו' כדי שלא לערב שמחת בית המקדש עם שמחת החג:

וכת' טעם זה דמלא שבוע זאת שהוא מחלוק' ירושלמי פ"ק דמשקין גרסי' אין נושאין נשים במועד ר' אילא ר' אלעזר בשם רבי חנניה על שם שאין מערבין שמחה בשמחה רבי אילא שמע לה מן הדא כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים רבי יעקב בר אחא שמע לה מן הדא מלא שבוע זאת ע"כ ולתרץ דברי הרמב"ם ז"ל ראיתי לכתוב כל הסוגייא דגמרא דילן בפ"ק דמשקין תנן אין נושאין נשים במועד וכו' מפני ששמחה היא לו ובגמ' וכי שמחה היא לו מאי הוי אמר רבי יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא ואמר' לה אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה רבא בר הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבה בר הונא דרב הוא דאמר ר' דניאל בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך בחגך ולא באשתך מללא אמר מפני הטורח רבי יצחק נפחא אמר מפני בטול פריה ורביה ודאין מערבין שמחה בשמחה מנא לן דכתיב ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל וגו' שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום וגו' מכדי כתיב ארבעה עשר יום שבעת ימים ושבעת ימים למה לי שמע מנה הני לחוד והני לחוד ע"כ. מהאי סוגייא משמע דטעם דאין מערבין שמחה הוא העיקר דסתם תלמודא שקיל וטרי אליביה ומייתי ליה ראיה ודאי דהוא עיקר. וא"כ יש להקשות אמאי שבק הרמב"ם ז"ל טעמם דשמואל ודרב אושעיא דאמרי שאין מערבין שמחה בשמחה וכתב טעמם דרבה ב"ר הונא ודרב ועוד קשה להרמב"ם דנר' דמזכי שטרא לבי תרי דבה' שביתת י"ט כתב טעמיה דר' הונא ורב ובהלכ' אישות כתב טעמיה דשמואל ודר' אושעיא דאמרי לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. עוד קשה אמאי שבק טעמא דגמרא דילן דיליף לה לאין מערבין שמחה בשמחה מקראי דשלמה דחנוכת בית המקדש ומייתי ילפותא דירוש' דיליף לה מקרא דמלא שבוע זאת הנראה לע"ד פשוט דהרמב"ם ז"ל ס"ל דשמואל ורבי אושעיא דאמרי לפי שאין מערבין שמחה בשמחה לא פליגי ארבה ב"ר הונא ורב דרב דדריש ושמחת בחגך ולא באשתך ס"ל טעמא דקרא דאסר הוא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ומשום הכי קאסר קרא דלא ישא אשה בחג דכשמערב שתי שמחות בהדי הדדי לא עביד לתרוייהו כדחזי להו והיינו דקאמר רב הונא מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו זה נ"ל לתרץ דברי הרמב"ם ז"ל וא"ת א"כ דלא פליגי ורב דדריש ושמחת בחגך בחגך ולא באשתך הטעם הוא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה א"כ מאי בעי בגמ' ודאין מערבין שמחה בשמחה מנלן הא יליף לה רב מקרא דאורייתא דושמחת בחגך ולא באשתך הא לא קשיא דאי מקרא דושמחת בחגך ולא באשתך עדין איכא למימר אין לי אלא שלא יערב שמחת אשתו דהיא רשות עם

שמחת החג דהיא חובה שמניח שמחת החג ועוסק בשמחת אשתו ועל דא הוא דקפיד קרא אבל כששתי השמחות הן דמצוה לא למדנו לכן בעי בגמרא ודאין מערבין שמחה בשמחה כלומר בכל שתי שמחות אפילו שתיהן דמצוה דהכי משמע מלישנא דשמואל ודרבי אושעיא דאמרי לפי שאין מערבין שמחה בשמחה משמע מלתא פסיקתא הא דבכל שתי שמחות אין מערבין מנלן נמצא דמה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות שביתת י"ט כדי שלא תשתכח שמחת החג הוא משום שאין מערבין שמחה דאשתו עם שמחת החג ומלתיה דרבה ב"ר הונא ומלתייהו דשמואל ודר' אושעיא כולהו דבר אחד הם:

אח"כ מצאתי דהרי"ף והרא"ש ז"ל הכי סבירא להו דמייתו להו בחדא סברא וזה לשונם אין נושאין נשים במועד וכו' מפני ששמחה היא לו וכי שמחה היא לו מאי הוי אמר רבי יהודה אמר שמואל לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ואמר רב דניאל בר קטינא אמר רב מנין שאין נושאין נשים במועד שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך ע"כ הרי לך בהידייא דלהרי"ף והרא"ש ז"ל מלתא דשמואל ודרב תרוייהו חדא מלתא וחד טעמא הוו נמצינו למדין לפי דרכנו דמאי דבעי בגמרא ודאין מערבין שמחה בשמחה מנלן הוא לרווחא דמלתא כלפי מי שירצה לדחות ולומר אין לי ללמוד מושמחת בחגך ולא באשתך אלא דאין מערבין שמחה בשמחה אלא כההוא גוונא דאין מערבין שמחת רשות בשמחת חובה אבל כששתיהן של מצוה מנלן שאין מערבין ומייתי ראיה משמחת חנוכת בית המקדש ושמחת החג דשתיהם דמצוה ולא ערבינהו שלמה ומה שכתב הרמב"ם בפרק עשירי מהלכות אישות שאין מערבין שמחה בשמחה מקרא דמלא שבוע זאת:

נ"ל דאגב גררא כתבו וז"ל יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום א' ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת אבל לשמחה צריך לשמוח עם כל אחת שמחה הראויה לה אם בתולה שבעה אם בעולה שלשה ואין מערבין שמחה בשמחה מות' לארס וכו' ואפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים כמו שבארנו לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנא' מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת ע"כ הנך רואה שכתב כמו שבארנו וכו' וזה חוזר על מה שכת' בתחלת הלשון בענין נישואי שתי נשים ואין מערבין שמחה בשמחה דהיינו שמחת שתי נשים כא' ועל זה הוא דמייתי קרא דמלא שבוע זאת דקרא זה שפיר מדריש על שמחת שתי נשים והכי דריש ליה בירוש' דאילו מקראי דשלמה אין ראיה לשמחת שתי נשים שלא יערבם דיש לדחות ולומר דשאני שתי שמחות דמצוה שאין מערבין דאיכא כבוד שמים ומשו' הכי קפדינן לעשות כל אחת בפני עצמה כי היכי דלהוי להו היכרא אבל בשמחת נישואין בשתי נשים דהיא מלתא דכבוד הדיוט הואיל ונושא אדם כמה נשים כאחת ומברך לכולהו ברכת חתנים כאחת איכא למימר דהוא הדין שעושה

שמחה אחת לכולן וליכא שום קפידא לפיכך נראה לו להרמב"ם ז"ל ואייתי קרא דמלא שבוע זאת דמיירי בענין הנישואין לאשמעינן דגם בשמחת שתי נשים דהיא שמחת הדיוט אין מערבין שמחה בשמחה זהו מה שנראה לי לישב דברי הרמב"ם ז"ל ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן כז

שלחן ערוך א"ח ס' רנ"ג סעיף ג' המשכים בבקר וראה שהקדיח תבשילו וירא פן יקדיח יותר יכול להסירו ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדרה ריקנית ויזהר שלא ישים ע"ג קרקע ושתהיה רותחת עכ"ל וכת' עליו הרב הר' ישראל בנימן זלה"ה וז"ל לא נמצא דין זה אלא בהגהות מרדכי והביאו בית יוסף בדף קס"ו ב' ובמרדכי דף קע"ח ע"ד למ"ד מלאכה שאינה לגופה חייב גם זה יהיה חייב משום מלבן אם הקדרה של מתכת ולדעתי שזה אסור בכל ענין ואפילו בשל חרס ישנה וראי' מההוא גברא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא ונזהיה רבא משום דאולודי קא מוליד הכא נמי אולודי קא מוליד חום בקדרה הישנה ואסיר וכ"ת שאני הכא שאינו מתכוין לחמם אלא להגן אכתי הוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה וחייב עליה לדעת הרי"ף והרמב"ם ואפילו לדעת הפוסקים דפטור אסור מיהא הוי ובעל מגדל עוז בסוף דף פ"ט הביא לשון הירושלמי האי מאן דשחין חסף חייב משום מבשל פירוי' שמחמם כלי חרס עכ"ל מה שכת' אם הקדרה של מתכת אסור כן נראה גם מדברי רבינו שהרי כתב ולהניח קדרה ישנה ריקנית וסתם קדרה היא של חרס. ועוד דלא שייך חילוק בין ישנה לחדשה אלא בשל חרס דבשל מתכת בין חדשה בין ישנה משחממו עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל כמבואר בדברי הרמב"ם ז"ל פ"ט מה' שבת אבל בשל חרס לא שייך בה מלאכה אלא בחדשה שמחסמה והיא גמר מלאכתה וחייב משום מבשל כמבואר ג"כ שם כדאמרי' בביצה פ' המביא דף ל"ד על בריית' א' נתן את האור וא' נתן את העצים וכו' בשלמא כולהו קא עבדי מעשה אלא שופת הקדרה מאי קעביד ותירצו הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום לבון רעפים נגעו בה ופרש"י בקדרה חדשה עסקינן שנותנין אותה ריקנית על האור לחסמה הרי דדוקא בחדשה הוא דאיכא מלאכה דחסימה אבל בישנה ליכא מלאכה. ומה שכתב ולדעתי שזה אסור אפי' בשל חרס ישנה וראיה מההוא גברא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא ונזהיה רבה וכו' הכא נמי אולודי קא מוליד חום בקדרה ישנה ואסיר אחר המחילה אני אומר דלא היא ולא דמיא כלל דגרסינן בפ' במה טומנין דף מ"ח ע"א רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש

גלותא חזיוה להההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא נזהיה רבה אמר ליה רבי זירא מאי שנא ממיחם על גבי מיחם אמר ליה התם אוקומי קא מוקים הכא אולודי קא מוליד ופרש"י אפומא דקומקומא מיחם של חמין והכוזא היתה מלאה צונן מאי שנא ממיחם ע"ג מיחם דתניא בברייתא בסוף פירקין דשרי התם אוקומי קא מוקים שהמיחם העליון גם יש בו מים חמין והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג ע"כ הרי דטעמא דאיסורא דעליה נזהיה רבא הוא משום דקמוליד חום במים שבכוזא לא משום הכוזא והטעם הוא דבמים אית בהו משום מבשל דהוי מלאכה גמורה וכיון שכן גזרינן במוליד בהו חום שלא יבא לעשות מלאכה. דכל מוליד איסורו מדברי סופרין כמבואר בפ"ב דביצה דף כ"ג ריש ע"א כתב רש"י דקא מוליד ריחא ונכנס בחרס שלא היה בו ריח ואסור מדרבנן שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעשות מלאכה חדשה ע"כ:

ומ"ש אכתי הוה ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה כבר נתבאר דשופת קדרה ישנה ריקנית לא עביד מידי ולית בה מלאכה. ומ"ש ואפי' לדעת הפוסקים דפטור איסור מיהא הוי. גם זה ליתא דאפי' דאית להו מלאכה שאינה צריכה לגופה אית ביה איסורא אפילו דלא מיכוין היינו במידי דאית בה מלאכה אבל הכא לית בה מלאכה כלל כי לא מיכוין מותר גמור ומה שהביא מהירושלמי שהביא המגדל עוז האי מאן דשחין חסף היינו חסף חדש לא ישן ואליבא דהרב איכא להקשות טובא איך אנו מתירין להניח בשבת דבר שנתבשל כל צורכו כנגד המדורה ואפי' במקום שהיד סולדת כדאיתא בטו' א"ח ס' שי"ח שהרי מוליד בו חום ולהרב ליתסר מיהא משום דקא מוליד ביה חום וכן הא דתנן בהכא בחמין מע"ש שורין אותו בחמין בשבת ומוקמי לה הפוסקים דאפילו נצטנן וכן בסי' רנ"ג מתיר ליתן אנפאנאדא וכיוצא בה להתחמם כנגד לפי שאין דרך בשול בכך והיא סמ"ג וסמ"ק ורבי ירוחם משם הרשב"א ז"ל וגם מפירוש רש"י והרמב"ם והרמב"ן ז"ל על הא דתנן אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד ההלכה עולה כדברי סמ"ק וסמ"ג ואף לדברי בעל התרומה ודעמיה דאסרי ליתן אינפאנאדא כנגד האש להתחמם הוא דוקא ביש בה שומן קרוש ועל ידי האש נימוח ונעשה משקה דקא מוליד האי משקה משום דמדמה לה לשבירת הברד:

אבל בדבר יבש דאין בו דבר הנימוס לא קאסרי בעל התרומה ודעימיה כמבואר בטור א"ח סי' שי"ח אלא עיקרן כיון דלית כאן איסור מלאכה והוא אינו מתכוין אלא להגן ליכא למגזר כמו שמתירין להניח כנגד המדורה לחמם מטעם כיון שאין בו משום ומניח בענין שאין דרך בשול בכך לא גזרינן הכא נמי דכוותה וקי"ל טובא מנה דהכא לא מכוין

כלל לחמם אלא להגן בעלמא מה שאין כן במניח כנגד המדורה שמכוין להניח שם כדי להתחמם ואפילו הכי מותר:

סימן כח

שאלה

אשת חיל דרכה בכל יום ערב שבת הולכת לבית הכנסת ומכבדת ומסירה העפרורית ומנערת המחצלאות ומצעת אותם ומתקנת ויהי היום ותלך לבית הכנסת ותעש מצותה כדרכה ויהי בצאתה מב"ה לאחר שעשתה מצותה שמעה צעקה בבית עשיר אחד מהדרים בשכונת ב"ה ונכנסה שם לראות על מה היתה הצעקה ומצאה שהיו מריבים ומתקוטטים עם המשרתת שלהם ששלחו אותה להביא להם חפץ אחד ואבדה אותו חפץ שנפל ממנה בדרך בשוק שרוב העוברים גוים ותלך האשה העושה המצוה משם ללכת לביתה ויהי בלכתה בשוק הנז' ותמצא את החפץ הנז' בשוק הנז' ותקחהו ותוליכהו לביתה ותבא האשה הזאת ותשאל אם החפץ שמצאה הוא שלה ואין לה שום חשש עון או תחזירהו לבעליו יורנו מורה צדק דרך ישכן אור:

תשובה

הדין פשוט בטור ח"מ סי' רנ"ט דהמוציא מציאה במקום שרוב העוברים שם גוים אינו חייב להחזיר אפי' ידע שמישראל נפלה ויש בה סימן שודאי נתיאשו הבעלים ממנה וכגון שידעו הבעלים בנפילתה. והכא בנדון דידן מצאה האשה החפץ אחר שידעו הבעלים בנפילה דהא אחר ששמעה הצעקה על אודות החפץ שנפל מצאה אותו ובודאי נתיאשו הבעלים והחפץ זכתה בו האשה שמצאתו ואע"ג שכתוב בסי' הנז' אע"פ שמן הדין במקום שרוב גוים מצויים אפי' נתן בה ישראל סימן אינו חייב להחזיר טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין להחזיר לישראל שנתן בה סימן הכא בנדון דידן אין האשה הזאת בת עשייה לפנים משורת הדין דהא עניה היא ובעל האבדה עשיר וכתב רבי' בעל ההגה ואם הוא עני ובעל האבדה עשיר אין צריך לעשות לפנים משורת הדין ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

יפה דן יפה פסק וכבר נתבאר בדברי הרב מוהריק"א ז"ל בסי' רס"ב סעי' י"ד אפילו ראה שנפל מטבע מחברו בתוך החול אמרינן ודאי נתיאש ואפי' הביא כברה וכו' שמעשיו מוכיחין שלא נתיאש עם כל זה אינו חייב להחזיר דאמרינן ודאי נתיאש ה"ה בנדון דידן שנפל בשוק שרובם גוים הואיל וידע בנפילתן ודאי נתיאש והואיל ולא פירש השואל אם היה בו סימן מובהק איכא למימר דאפי' במקום דאיכא רוב ישראל אינו חייב להחזיר

ואפי' שנאמר משקלו זהו סימנו הואיל ולמכיר' קאי איכא למימר דמכרו ומיד אחרי' נפל ודמיא הא להא דאמר מוהריק"א דאפילו אם שמו כתוב עליו הואיל ולהוצאה קאי איכא למימר דהוציאו ומאחרים נפל זהו הנראה לענין הדין:

נאם

דוד יצחקי

הדין דין אמת ואפי' שיש בו סימן שבודאי נתיאשו הבעלים כמו שכתב מהריק"א ז"ל בסי' רנ"ט ואפי' שראינו שעדין הם מחפשין וחוקרין ודורשין כמו שכתב החכם השלם נר"ו בשם מוהריק"א בסי' רס"ב:

ואין צריך עוד ראיה:

נאם הצעיר **אהרן אזוביב**

סימן כט

שאלה

מעשה בחופה שחטו שלשים תרנגולות והטבח מלח תשעה ועשרים מהם והדיחם והכשירם והשאיר אחת בלא מליחה שהיו רוצין לצלותה ושפת שתי יורות על האש וצוה לאשה המסייעת אותו שתשים התרנגולות חצים ביורה אחת וחצים ביורה האחרת והאשה לא ידעה בתרנגולת שהשאיר בלא מליחה ולקחה אותה וערבה אותה עם המלוחות ונתנה ט"ו תרנגולו' ביורה א' וט"ו תרנגולות ביורה האחרת וכשבא הטבח שאל בעד התרנגולת שהשאיר בלא מליחה לצלותה אמרה האשה לא ידעתי מזה ולקחתי אותה ונתתיה ביורה עם האחרות שאל אותה אם מלחה אותה אמרה הייתי סבורה שנמלחה עם האחרות ורצו לשער כל א' מהיורו' מתרנגולות ומרק אם יש בה ששים כנגד תרנגולת א' ומצאו שיורה אחת היה בה בין התרנגולות והמרק כשיעור חמש ושלשים תרנגולות וביורה מצאו כשיעור שמנה ועשרים תרנגולות יורנו מורה צדק מה משפט התערובת הזאת ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

כתב רבינו בעל הטורים ז"ל בי"ד סי' קי"א דף ק"ב בשם הרשב"א ז"ל וז"ל היה כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפל ואין באחת כדי לבטל האיסור ויש בשתיהן כדי לבטלו שתיהן מצטרפין לבטלו ולא עוד אלא אפילו היתה אחת בבית ואחת בעליה מצטרפין והוא הדין למאה שכל שנכנס בספק מחמת איסור מצטרף לבטלו במה דברים אמורים בשתיהן משל אדם אחד לפי שכל שהוא

לאדם אחד עתיד להתערב לפיכך רואין אותו כאילו כבר מעורב אבל אם הם של שני בני אדם אין מצטרפין לבטלו עכ"ל, וכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל וזה לשונו היה כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך א' מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפל וכו' בת"ה הארוך דהיינו מדתנן במסכת תרומו' פ"ד ומייתי לה תלמודא פ"ה דביצה ליטרא קציעות שנדרסה ע"פ החבית ואין ידוע איזו היא ר' אליעזר אומר רואים אותן כאילו הן פרודות והתחתונות מעלו' את העליונות ר' יהושע אומר לא תעלה עד שיהיו שם מאה כדין ואפי' היו שתי קדרות בשתי עליות ואין ידוע לאיזו נפל שתיהן מצטרפות ומעלות דתני' בתוס' דתרומות שתי קופות בשתי עליות שתי מגורות בעליה א' הרי אלו יעלו ר' יהוד' אומר לא יעלו רש"א אפי' הן בשתי עיירות מעלות זו את זו וקי"ל כת"ק אבל אם היו השתי קדרות לשני בני אדם כתב ר"ש במסכת תרו' אין מצטרפות והביא ראיה ממה ששנו בתוספת' זו דבשתי קופו' אפי' בשתי עליות יעלו ואילו במגורות קתני בעליה א' יעלו אבל בשתי עליות לא יעלו ומפר' בירוש' מה בין קופות למגורות קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ופירש הוא ז"ל קופות עשויות הן להתפנות ולהתערב יחד אבל מגורות אין דרכן ולהתערב יחד כלומר וכל העשוי להתערב כמעורב דמי וכתב הוא ז"ל ולפי טעם זה נראה דהאי דמעלו' זו את זו כשיש בזו חמשים ובזו חמשים היינו כששתיהן של אדם א' שדרכן להתפנות ולהתערב אבל בשל שני בני אדם שאין דרכן להתערב לא וחיזק עוד הרב ז"ל הסברא הזו ממה ששנינו בסיפא של אותה תוספתא בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה:

ואיכ' למידק למאי נפקא מינה כי איכא בא' מאה והא אפילו כי ליכא בכל חדא אלא חמשים מעלות זו את זו אלא משום דתרי גברי איצטריך ולי נראה דבין של אדם א' בין של שני בני אדם מצטרפין ומעלין שא"כ ליטרא קציעות דוקא בשכל הכדין לאדם אחד הא בשני בני אדם אין מצטרפין וא"כ כשחלקו שם בשחורות ולבנות אם מעלות זו את זו וכן בעיגולין גדולים וקטנים ובפרודות וכשאינן פרודות היה להם לחלק בין אדם אחד לשני בני אדם ומתני' נמי סתמא קתני שתי קופות שני מגורות שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהם ואין ידוע לאיזו מהן נפלה מעלות זו את זו ולא חלק בין אדם אחד לשני בני אדם ומיהו אפשר דמאי דלא פריש במתניתין פירש בברייתא ומיהו מה ששנו בברייתא בזו מאה ובזו חמשים אני אומר לתוך מאה נפלה מסתברא לי שאינה ראיה להעמידה דוקא בשני בני אדם אלא נ"ל שהטעם בזה לפי שאין דבר מצטרף לבטל את האיסור אלא מה שנכנס בספק מחמת האיסור דכלפי שהאיסור מכניסו בספק מתעורר הוא לבטלו:

מה שאינו נכנס בספק איסור מחמת האיסור מה לו להצטרף עם אחר לבטל את האיסור דומה קצת למה שאמר ר' יהושע שאין התחתונות מעלות את העליונות לפי שלא נכנסו התחתונות בספק כלל מחמת ליטרא קציעות התרומה שנדרסה על פי הכד וכיון שכן שיש באחת מאה לא נכנסה היא בספק איסור שהרי אפילו תמצא לומר שבתוכה נפלה הרי זו מותרת וא"כ כשאין בשנייה אלא חמשים לולי מדה זו שאנו תולין לומר בתוך של מאה נפלה אותה של חמשים היתה אסורה שהרי אין לה מי שיצטרף עמה להעלות שאין ראוי להצטרף אלא הנכנס בספק ולפיכך שנינו שאע"פ שאין להתירה מצד אותה מדה שאנו מצרפין שתי קופות להעלות את האיסור מ"מ יש לנו להתיר מצד מדה אחרת שאנו תולין במקום שיש מתירין עוד אפשר לומר שלא שנו בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומ' לתוך מאה נפלה אלא מפני ששנינו בפ"ב של מסכת ערלה התרומ' ותרומ' מעשר ותרומ' מעשר של דמאי החלה והבכורים עולין בא' ומאה ומצטרפי' זה עם זה וצריך להרים וגרסי' במסכת תרומות ר' זירא ור' חייא בשם ר"ש היו לפניו שתי קופות בזו חמשים סאה ובזו נ' סאה ונפלה סאה של תרומ' בתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה רצה להעלות מזו מעלה מחצה מזו ומחצה מזו מעלה ולפיכך שנו כאן שאם היו בא' מאה ובא' חמשים אני אומר לתוך מאה נפלה ומשם הוא מרים ולא משל חמשים וכדגרסי' בירוש' דמסכת תרומות בפ"ד את אומר קופות מעלות מגורות אינן מעלות היך עבידא שתי מגורות בשתי עליות ונפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן שתיהן אסורות ריבה על אחת מהן ובטלה שוגג מעלה ומתיר והשנייה לכשירבה לה שוגג היא מותרת ואינה צריכה עליה שכבר עלתה תרומה:

אלמא אפילו מאותה שלא היו בה מתחילה אלא חמשים ואילו רצה מזה מעלה ואילו רצה מזה מעלה כשריבה על האחת והתירה ממנה מרים כל הסאה כל שכן זה שמשעת נפילה היה בה מאה והיא מותרת גמורה בלא צרוף השנייה שממנה הוא מרים שאני אומר לתוכה נפלה כן נ"ל ומ"מ צריכין אנו לחוש לדברי ר"ש שרב גדול ומובהק הוא עכ"ל ובקצר כתב בד"א בשהיו שתיהן לאדם א' לפי שכל שהוא לאדם אחד עשוי להתערב במקום א' ולפיכך רואין אותן מעתה כאילו נתערבו אבל היו לשני בני אדם אין מצטרפי' ויראה לי שאפי' היו לשני בני אדם אלא שאחד מגדולי המורים אוסר ויש לחוש להורות הלכה למעשה כדבריו ע"כ עכ"ל מרן מוהריק"א ז"ל האמת יורה דרכו שלע"ד נראין דברי הרשב"א כולם נכוחים למבין ונראה שמפני זה רבי' מוהריק"א ז"ל טרח לכתוב כל דברי הרשב"א שלא כדרכו שאין דרכו לכתוב כל דברי הפוסק וראיותיו בדרך ארוכה אלא כותב בדרך קצרה פוסק פ' פסק כך וכאן הטריח עצמו וכתב כל דברי

הרשב"א וראיותיו בדרך ארוכה מה שכתב בשם רבינו שמשון וראיותיו ומה שחלק עליו הכל באורך לא הניח דבר ודאי שישרו דברי הרשב"א ז"ל בעיניו ומפני כך טרח והעלה כל דבריו על ספרו הבהיר אבל קשה לי ממה שאמרו בירוש' שתי קופות בשתי עליות ושתי מגורות בעליה אחת אבל שתי מגורות בשתי עליות לא כדא מה בין קופו' למגורות קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ופירש בה ר"ש קופות עשויות הן להתפנות ולהתערב יחד וכל העשוי להתערב כמעורב דמי ולפי הירוש' ומה שפירש כן דברי ר"ש דאמ' דדוקא בששתי הקופות של אדם אחד הוא שמצטרפין הם מוכרחין ואין לזוז מהם ומדברי הרשב"א נראה שהוא מחזיק בסברתו דסבר דשתי קופות בשתי עליות אפי' הן של שני בני אדם מצטרפין ומשום דיש לחוש לדברי ר"ש הוא דכתב שראוי להורות הלכה למעשה כדבריו וא"כ צריכין אנו לדעת דאיך יפרש הרשב"א ז"ל מה שאמרו בירוש' קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנו' ונ"ל לע"ד דהרשב"א ז"ל מפרש הירוש' דאמר קופות דרכן להתפנות וכו' מפרש לה כמו שפירש הרמב"ם ז"ל דבפ"ד ממסכת תרומות כתב וז"ל ואמרו קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ופירוש להתפנות לטלטלן ולהעתיקן ממקום למקום וכיון שמטלטלין ונעתקות יתקבצו בשעת הטלטול עכ"ל וכ"כ בפי"ד מה' תרומות וז"ל ואפי' היתה קופה בבית זה וקופה בבית אחר לפי שקרוב הדבר לקבץ שתיהן בבית אחד:

וכן פי' רבי' עובדיה בפי' המשנה בפ"ד ממס' תרומו' ז"ל שתי קופות בכל א' חמשים סאה ואין ידוע לאיזו מהן נפלה ושתיהן אסורות מספק מסייעות זו את זו לבטל ואם רצה להעלות סאה מזו מעלה מזו מעלה מחצה מזו ומחצה מזו מעלה ושתי קופות אפי' הן בשתי בתים ואין ידוע לאיזו מהן נפלה סאה של תרומה מעלות זו את זו מפני שדרכן להתפנות והן מטלטלו' ממקום למקום ופעמים שמתערבות זו עם זו אבל שתי מגורות שאינן מטלטלות בזמן ששתיהן בבית א' מעלות זו את זו ואם הן בשני בתים אין מעלות זו את זו עכ"ל הרי להרמב"ם ולר' עובדיה פירו' דרכן להתפנות אין רוצה לומ' לפנות מהן מה שבתוכן אלא פי' הוא שהקופות דבר המטלטל הם ועשויי' לטלטלם ולפנותם ממקום למקום ומשו' הכי מצטרפין נמצא שעיקר דין צירוף השתי קופות אפי' הן בשני בתים הוא משום דכיון דמטלטלין ולפעמים שמתקבצים שתיהן במקום אחד משום הכי רואין אותן כאילו הן בבית א' והבית מצרפן כדין שתי מגורות בבית אחד ויש לדקדק עוד דלכאורא נר' דמה שאמרו קופות דרכן להתפנות פשט הדברים כמו שפיר' ר"ש וא"כ מי הכריחם להרמב"ם ז"ל ור' עובדיה ז"ל והרשב"א ז"ל לנוד מפירו' זה ונר' דמה שהכריחם לנוד מפירו' זה הוא משו' דקשיא להו מה שאמרו מגורות אין דרכן להתפנו'

דאי אפשר לפרש אין דרכן להתפנות שאין דרך לפנות מהן מה שבתוכן דליתא דהא אין נותנין בתוכן אדעתא שיהיו שם לעולם אלא מה שנותנין בהן אדעתא לפנותן כשיצטרכו להם וכן בקופו' נמצא במדה זו מגורות וקופו' דרכן להתפנו' ושוין הן ואין לחלק בין זמן מועט לזמן מרובה דא"כ נתתה דבריך לשיעורין ולפעמים יצטרכו למה שבמגורו' קודם הקופות והדרא בעיין לדוכתא מה בין מגורות לקופות ולפיכך נדו להו מפירו' זה ודע שמדברי הרשב"א ז"ל נראה פשוט דהני קולי דכת' רבי' מוהריק' ז"ל בסימן קי"א כולם באיסורא דרבנן או באיסורא דאורייתא ושיעורא דרבנן וכמו שכתב רבי' מוהריק"א ז"ל בסימן הנז' ורבינו הגדול מוהריק"א זלה"ה אע"פ שנראה שישרו בעיניו דברי הרשב"א ז"ל אפי' הכי בראותו שהרשב"א ז"ל כתב שראוי להורות הלכה למעשה כדברי רבי' שמשון ז"ל העלה על שלחנו הטהור כדברי רבי' שמשון וגם נראה שסברת רבי' בעל הטורים מסכמת לדברי הרשב"א לפיכך העלה מרן מוהריק"א ז"ל סברתו על שלחנו הטהור ורבינו בעל ההגה כתב ויש מחמירין דאפי' באדם אחד אין להקל ולצורך הפסד מרובה יש להתיר באדם אחד ומיהו אין לאכלו אלא אחר שיערבנו יחד שאז כבר נתבטל האיסור עכ"ל מ"ש דיש מחמירין דאפי' באדם א' אין להקל נר' שהיא דעת הרא"ה בבדק הבית לת"ה דהרשב"א בדף קי"ג ע"ב וז"ל וכן הא דאמרי' בתרומו' שתי קופו' בשתי עליות שתי מגורות בעליה אחת יעלו לא נאמרו קולו' אלו אלא באיסורין דרבנן או באיסורי תורה ושיעורין דרבנן וכן יבש ביבש דלית ביה טעמ' או לח ואית בה ששים אבל כל היכא דאית ביה טעמא ודאי כל דיהיב טעמא או שראוי ליתן טעם כגון לח בלול במין במינו ואין בו ששים לא אמרינן ביה הני קולי אפי' באיסורין דרבנן ולא הוזכר דין זה בשום מקום בשום דבר שיש בו כדי ליתן טעם דטעמ' לעולם לא בטיל או ראוי לנתי' טעם אע"ג דליכא טעמא כגון מין במינו וכתב עוד אבל מה שכתב במטבע קצר שלו בשתי קדרות שנפל איסור בא' מהן שמצטרפין לבטל זה אינו שלא נאמר זה הדין בשום דבר שיש בו בנ"ט או שראוי ליתן טעם אע"ג דלית ביה כגון מין במינו אלא א"כ כשיעור מאה לתרומ' ויש ששים בכל א' ואין ידוע באיזו נפל האיסו' עכ"ל סברא זו דהרא"ה כבר השיב עליה הרשב"א במשמר' הבית והמעיין יראה שמה שכתב בסוף דבריו שלא נאמר דין זה בשום דבר שיש בו בנותן טעם או שראוי ליתן טעם אע"ג דלית ביה כגון מין במינו אלא א"כ בשיעור מאה לתרומה ויש ששים בכל אחת ואין ידוע באיזו נפל האיסור אני אומר אחר המחילה שזו כשגגה היא שהרי הרמב"ם ור"ש ורבי' עבדיה והרשב"א כולם פירשוה שיש בכל א' חמשים והוא תלמוד ערוך ירושלמי וכיון שכן הרי יש בכל א' בכדי שיעור דנתינת טעם:

ומ"ש ומיהו אין לאוכלו אלא לאחר שיערבנו יחד זה אינו דהא אמרי' בירושל' רצה לעלות סאה מזו מעלה מזו מעלה מחצה מזו ומחצה מזו מעלה וכן פסקו הרמב"ם ור"ש ור' עובדיה ואם איתא דצריך לערבם משום חשש איסור כדי שיתבטל האיסור בשיעורו א"כ הדין נותן דלא יעלה הסאה אלא אחר שיערב השתי קופות יחד אלא ודאי פשיטא דכיון דשניהם מצטרפות לבטל האיסו' תו לא צריך ולא מידי והשתא נבא לנדון דידן בנדון דידן כל אפייא שוין דהשתי קדרות הם של אדם אחד והם צריכין לערבם יחד ולחלקם אח"כ למיני מטעמים ולית בהאי תערובת שום חשש איסור דאורייתא שהרי הם מין במינו דבטל ברוב דאורייתא ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן ל

שאלה

מלחו בשר כשיעור ששה עשר ליטרין והכשירוהו וחתכוהו דק לעשות ממנו מולייתא בתוך הדקין של בני מעים שקורין סרסיתשא והיה שם בשר שעדין לא נמלח כשיעור שני ליטרין ונכנס חבירו ולקח אותו בשר שלא נמלח וחתכו דק ועירבו עם הבשר המוכשר ועשאו מולייתא יורנו מור' צדק כדת מה לעשות בהאי תערובת:

תשובה

מולייתא זו לית לה שום תיקון לאכלה ע"י בשול ותקנתה היא לאוכלה ע"י צלי וצריך שלא יצלו המולייתא שלימה כשהיא קשורה משני ראשיה שאין מקום שיזוב ממנו הדם ומתבשלת בדמה אלא יחתכוה או יעשו בה נקבים כדי שיזוב מהם הדם בשעת צלייה ואע"ג דקימ' לן דמין במינו יבש ביבש בטיל ברוב ואין צריך שיעור מדרבנן כבר פסק רבי' הגדול מוהר"י קארו ז"ל בתערובת יבש ביבש שנתבטל חד בתרי אם בשלן כולן יחד אפי' לאכול כל אחד בפני עצמו אסור אם אין ששים כנגד האיסור שהרוטב בנותן טעם ונבלע בחתיכות כמבואר בי"ד סימן ק"ט סעיף ב' לפיכך האי מולייתא אם מבשלה ע"י רוטב הרוטב בנ"ט ונבלע בכולו וכן לאכול האי מולייתא כד חי בלי צליה ובלי בשול ג"כ אסור שהרי פסק רבי' הגדול בסימן הנז' אסור לאוכלם שלשתם יחד ובסימן ס"ז סעיף ב' כתב לפיכך מותר לאכול בשר חי בהדחה משמע דבלא הדחה אסור משום דם שעל פניו:

ובסימן ס"ט סעיף א' כתב צריך להדיח הבשר קודם מליחה ואם אחר שהדיח חתך כל נתח לשנים או לשלשה צריך לחזור ולהדיחם עכ"ל וכתב רבי' בעל המפה ואם לא עשה

כן הוי כלא הודח כלל עכ"ל הרי למדנו שאינו מותר לאכול בשר חי אלא בהדחה ולמדנו שחתיכה שהודחה ואחר שהדיחה חתכה לשתי' ושלש חתיכו' צריך להדיחם א"כ לפי זה הבשר הזה שלא נמלח שחתכוהו לחתיכות דקות לא הותר לאכול ממנו חי אלא בהדחה והשתא שנתערב האי בשר שלא נמלח ולאוכלו כד חי צריך הדחה והשתא אי אפשר להדיחו פשיטא שאינו יכול לאוכלו כד חי אלא תיקון האי מולייתא לאוכלה צלי:

סימן לא

שאלה

מעשה בחופה שחטו שלשים תרנגולות והיו במלח כ"ט מהן והדיחם והשאיר א' בלא מליחה שהיו רוצים לצלותה וכו' ככתוב לעיל בסימן ל' תשובה כתב רבי' בעל הטור י"ד סימן קי"א בשם הרשב"א וכו' ככתוב לעיל בסימן הנזכר עד ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

עתה באתי להבין ההלכה על בורייה כפי קוצר דעתי נתבודדתי בדברי רבי' בעל המפה ובדברי ספר הלבושי' דמשמע מהם דלפי פי' ר"ש שפסקו רבותינו בעל הטור ומוהריק"א ז"ל צריך שיהיו שני התבשילין שבשתי הקדרות מינים שאפשר להתערב וסופן להתערב יחד ואפי' הן של אדם א' ולפי דבריהם פשוט אפי' היו השתי קדרות בבית אחד אינן מצטרפות אלא על פי תנאים הללו שהכל תלוי בערובי תבשילין:

ונתתי אל לבי לעיין במקור הדין ולדלות ממנו מים חיים מה שמצא ידי

והוקשה לי השתא דאמרת הכי קשיא מגורות דבבית א' מצטרפות אמרו בירוש' מגורו' אין דרכן להתפנו' ומשום הכי בשני בתים אינן מצטרפו' בבית אחד מצטרפות אי אמרת בשלמא הא דאמרן קופו' דרכן להתפנות פי' ולהתערב השתי קופות בבית א' וכמו שפירשו הרמב"ם ור' עבדיה ניחא הא דאמרו בירוש' מה בין קופות למגורות שהקופות מצטרפות אפי' הן בשתי עליות והמגורות אינן מצטרפות אלא אם הן בעליה א' והשיבו מגורות אין דרכן להתפנות ולהתערב במקום א' שהן בנין קבוע קופות שהם דבר המטלטל דרכן להתפנו' ממקום למקום ועשויות להתערב במקום אחד ורואין אותן כאילו הן במקום א' התשובה מעין השאלה דבר דבור על אפניו אבל השתא דאמרת האי דרכן להתפנו' ולהתערב השני תבשילין שבשתי הקדרות יחד קשיא מגורות דהא בירוש' אמרו מגורות אין דרכן להתפנות ולהתערב מה שבתוכן יחד וא"כ אמאי מצטרפות אפי' שיהיו בעליה א' ואם תרצה לחלק בין עשויות להתפנו' ולהתערב בזמן מועט לעשויות להתפנות לזמן מרובה הא לאו מלתא היא דאם כן נתת דבריך לשיעורין וכל כי האי

לאו מלתא היא דכלל גדול בכל התורה נתת דבריך לשיעורין לאו מלתא היא שיש מי שמפנה מגורתו לזמן מרובה וקופתו לזמן מועט ויש מי שמפנה מגורתו לזמן מועט וקופתו לזמן מרובה ואפי' באדם אחד פעמים מפנה קופתו לזמן מרובה ומגורתו לזמן מועט והכל לפי השעה ולפי הצורך. נמצא דפינוי המגורות והקופות אינו תלוי בהן מצד עצמן אלא תלוי באדם בעליהן כפי מה שיצטרכו לפי השעה מפנין אותן והירוש' קאמר שהן מצד עצמן עשויות להתפנות ואין עשויות להתפנות ורוצה אני לדעת מי מעכב על בעל המגורה לפנות מגורתו וחזרתי על כל הצדדין שהשיגה ידי הקצרה לישב דבריהם כפי הירושלמי ולא ניחא לי והסכימה דעתי לפרש דברי רבי' שמשון ז"ל במה שכתב להתפנות ולהתערב האי להתערב לאו עירובי תבשילין קאמ' שמתערבין שני התבשילין יחד אלא בכונה שמתערבין במקום אחד וכדבעינן לברורי קמן בס"ד אמינא אפשר דאיתא לסברתין ולא איתא בדברי הרשב"א וחזרתי ועיינתי בדברי הרשב"א דלעיל והאיר המאיר את עיני ומצאתי דהרשב"א ור' שמשון ז"ל מפרשין הירושלמי הזה כפירוש הרמב"ם ורבי' עבדיה ז"ל בת"ה דף קי"ג ע"ב השיב על דברי הרמב"ן דסבר דהא דתנן הדורס ליטרא קציעות על פי הכד וכו' מיירי שהם של אדם א' וכו' כתב הוא ז"ל וזה לשונו ועוד דאדרבא בתוספת' תרומו' משמע בהפך דכשהם של אדם שראויות להתפנות ולהתערב יחד אנו רואין אותן כאילו הן א' ומצטרפות:

דתני' התם בפ' סאה תרומות שתי קופות בשתי עליות שתי מגורות בעליה אחת יעלו ר' יהודה אומר לא יעלו ר"ש אומר אפי' הן בשתי עיירות מעלות זו את זו בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה:

פי' שתי קופות בשתי עליות ואינו יודע באיזו מהן נפלה מצטרפות אבל שתי מגורות דוקא בעליה אחת מצטרפות אבל בשתי עליות אין מצטרפות ואמרי' עלה בירושלמי מה בין קופות למגורות ופריק קופות עשויו' להתפנות מגורות אינן עשיות להתפנות. אלמא ממנה אתה דן לשתי קופות של שני בני אדם שאין עשויות להתפנות במקום א' שאין מעלות זו את זו ואע"פ שיש לדון בזה וכמו שאני עתיד לכתוב בע"ה מ"מ ממנה אנו למדין דיותר יש להקל ולימ' שיצטרפו ויעלו באדם א' ממה שיצטרפו ויעלו כשהן של שני בני אדם עכ"ל:

הרי מבואר בדברי הרשב"א דמה שאמרו בירושלמי קופו' עשויות להתפנות פי' עשויות הקופות להתפנות ממקום שהן ולהתערב במקום א' וכמו שכתב הרשב"א בהידיא שכך כתב אלמא ממנה אתה דן לשתי קופות של שני בני אדם שאין עשויות להתפנות במקום אחד שאין מעלות זו את זו שמעינן מהא דמאן דס"ל דבשל ב' בני אדם אין מצטרפין

הוא מפרש הירושלמי כהרמב"ם ור' עבדיה דפירוש להתפנות ולהתערב יחד במקום א' ומאן שמעת ליה דקאמר דשתי קופות של שני בני אדם אין מצטרפין רבינו שמשון הוא דקאמר לה. נמצינו למדין דזה הפירוש גם הוא לרבי' שמשון וגם ממה שכתב הרשב"א ואע"פ שיש לדון בזה כמו שאני עתיד לכתוב בע"ה משמע בהידיא דזה הפירוש הוא נמי לבר פלוגתיה שדן על דבריו והוא רבי' שמשון ז"ל והוא מה שכתב לקמן בדף קי"ד ע"א כשכתב דרבי' שמשון כתב ולפי זה נראה דהאי דמעלות זו את זו כששתיהן לאדם אחד שדרכן להתפנות ולהתערב:

אבל בשל שני בני אדם שאין דרכן להתערב לא. והרשב"א ז"ל דן על זה וכתב ולי נראה דבין של אדם אחד בין של שני בני אדם מצטרפין ומעלין והאריך לדון בזה יע"ש ועוד הכרח גמור דבפירוש הירושלמי ליכא פלוגתא בין הרשב"א ור"ש ז"ל דאם איתא דמה שכתב רבי' שמשון דרכן להתפנות ולהתערב הוא מה שבתוך הקופות קשיא לן בדברי הרשב"א ממה נפשך דאי ס"ל להרשב"א דפי' להתפנות הוא להתערב מה שבתוך הקופות וכר' שמשון באיזה סברא פליג עליה וכתב דאפי' בשל שני בני אדם מצטרפין דהא לפי פי' זה הדבר מוכרח בעצמו ולא צריך ראיה דפשוט הוא דכיון דטעמא דמצטרפין הוא משום דעשוי להתערב מה שבתוכן יחד פשיטא דלא שייך זה אלא כששתיהן לאדם אחד ואי הרשב"א פליג על ר"ש במה שפירש עשויות להתערב מה שבתוכן יחד דלהרשב"א פי' עשיות הקופות בעצמם להתפנות קשיא למה לא זכר הרשב"א פלוגות' דא שבינו ובין ר"ש והיה לו לדון על פי' שהוא עיקר הדין וטעמו וכמו שהאריך לדון שם אלא ודאי בפירוש דרכן להתפנות ליכא פלוגתא בינייהו דבין למר ובין למר להתפנו' פירושו להתפנות ולהתערב במקום אחד אלא בהא פליגי דר' שמשון סבר כיון דצריכין אנן לדרכן להתפנו' ולהתערב במקום אחד כיון שהן של שני בני אדם אין דרכן להתפנות במקום אחד והרשב"א סבר דלאו דוקא אלא כיון שאפשר להתפנות ולהתערב במקום א' כל שנכנס בספק איסור הוא מתעורר כנגד האיסור להצטרף ולבטלו כמבואר בדבריו יע"ש והמדייק בדברי ר"ש ימצא דהכי היא כוונתו וזה לשונו בפ"ד ממסכת תרומות תניא שתי קופות בשתי עליות שתי מגורות בעליה אחת הרי אלו יעלו ודוקא שני מגורות בעליה אחת אבל שני מגורות בשתי עליות לא ומפרש בירושלמי מה בין מגורות לקופות קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ולפי טעם זה נראה דהא דמעלות זו את זו כשיש בזו חמשים ובזו חמשים היינו כששתיהן לאדם אחד שדרכן להתפנות ולהתערב:

אבל שני בני אדם לא וניחא השתא דתני בתוספתא בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה למאי נפקא מנה הא כיון דלא ידיע מעלות זו את זו משו' שני גברי אצטריך עכ"ל הנך רואה דרבינו שמשון לא הוסיף על לשון הירושלמי אלא תיבת ולהתערב משמע דס"ל דתיבת להתפנות כמשמעה רוצה לומר שהקופות דרכן להתפנות ממקום למקום לא לפנות מה שבתוכן ואתא ר"ש והוסיף תיבת ולהתערב לתת טעם דמה טעם שדרכן להתפנות דמשום מצטרפין וכתב ולהתערב לומר משום שמתערבות הקופות וכפשטה דברייתא דיגיד עליו ריעו שתי מגורות בעלייה אחד מעלות זו את זו משמע דמשום שהן במקום אחד מעלות זו את זו זה שכתבנו דרך הגון ונכון כפי כלל פסק הלכה כפלוגתא דרבוותא דאית לן למעבד כל טצדקי דלא לאפושי פלוגתא ביני רבוותא ולהשוותם דגדול כח השלום כמו שמבואר בדברי הרי"ף ז"ל בפ' חבית בסוגייא דסוחט אדם אשכול של ענבים ובהרבה מקומות דמאן דאמר פליגי עליו הראיה:

וכל שכן בנדון זה שיש הוכחות דבפירו' הירושלמי שוה רבינו שמשון עם הכל ולפי דרכנו למדנו דמה שכתב רבינו שמשון ולפי טעם זה נראה דהאי דמעלות זו את זו היינו כששתיהן לאדם אחד שדרכן להתפנות ולהתערב. אבל של שני בני אדם לא על כרחין לומר דלא קאי אלא אשתי קופות בשתי עליות שאינן במקום אחד וכמו שמורה הענין דבהא עסיק דכיון שהן של שני בני אדם שאין דרכן להתפנות במקום אחד אינן מצטרפות אבל בשתי קופות של שני בני אדם והן במקום אחד לא קאמר:

דבהנהו שהן במקום אחד ודאי מצטרפות שהמקום מצרפן:

והיינו מגורות דברייתא שתי מגורות בעלייה אחד דקאמר עלה בירוש' אע"פ שאין דרכן להתפנות ולהתערב מעלות זו את זו שהמקום מצרפן סתמא דמלתא הכי הוא כדכתיבנא ומוכרח הוא מפירוש ר"ש דפירש דינא דשתי קופות בשתי עליות עשויו' להתערב ודייק מנה וכתב ולפי טעם זה נראה דהאי דמעלות זו את זו היינו בששתיהן לאדם אחד וכו' אבל של שני בני אדם לא ולא פירש דינא דמגורות משמע ודאי דהיינו דוקא שתי קופות בב' עליות הוא דיש הפרש בין של אדם אחד לשל שני בני אדם אבל במקום אחד אפי' הן של ב' בני אדם מצטרפות שהמקום מצרפן ואם איתא דכשהם של שני בני אדם אפילו בעליה אחד אין מצטרפות לא שתיק ר"ש מן דינא דמגורות בעליה אחת דמצטרפות דקאמר בירוש' אין דרכן להתפנות והוה ליה לאשמעינן דדוקא כשהם של אדם א' והוה מוקי להו במציאות דלא שייך בהו דינא דצירוף והוא חידוש טפי אלא ודאי דברים כפשוטן קופות אפילו בשתי עליות מצטרפות שעשויות להתערב יחד במקום מגורות אינן מצטרפות אלא כסתם בעליה אחת שהמקום מצרפן ודברי רבותינו מוהר"י

בעל הטורים ז"ל ומוהר"י קארו ז"ל מוכיחין בהידיא על פירוש זה ומוכרח בלשונם וזה לשונם היו כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואין באחת כדי לבטל האיסור ויש בשתיהן כדי לבטלו שתיהן מצטרפות לבטלו ולא עוד אלא אפילו אחת בבית ואחת בעליה מצטרפות והוא הדין אפילו למאה שכל שנכנס בספק מחמת איסור לבטלו במה דברים אמורים בששתיהן משל אדם אחד שכל שהוא לאדם אחד עתיד להתערב לפיכך רואין אותו כאילו הוא מעורב עכ"ל:

הבט בלשונם ודוק היטב דמשמע ממנו דנוהג שבעולם כך הוא דהמבשל שני תבשילין בשתי קדרות עתיד' לערבם ולא עוד אלא שכללו הכל כאחד שכתבו שכל שהוא לאדם אחד עתיד להתערב דמשמע שהכל על כל פנים עושין דבר זה שמערבין תבשילין ואי אמרת דהאי עתיד להתערב שכתבו רבותינו היינו שני התבשילין יחד תמיהה גדולה יש בדבר דבר זה לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג כן אלא אדרבא בנוהג שבעולם שראינו וששמענו מבשל שנים או שלשה תבשילין או יותר כל אחד בקדרה לבדו ואוכלים כל תבשיל בקערה לבדו בלי תערובת אלא מאי אית לן למימר על כרחין לומר דמה שכתבו רבותינו שכל שהוא לאדם אחד עתיד להתערב לאו עירובי תבשילין זה בזה קאמרי אלא מתערבין במקום הוא דקאמ' שכן הוא דרך ונוהג שבעולם שהאדם מבשל קדרה בביתו וקדרה בפורני או בבית שכיניו ומביאן לביתו ואוכלן בבית אחד על שלחן אחד והיינו מה שכתבו רבותי' בעה"ט ומוהר"י קארו ז"ל שכל שהוא לאדם א' עתיד להתערב שבשעת אכילה על כל פנים מתערבין בבית אחד:

וכי תימא דהכא במאי עסקינן כששתי התבשילין שבשתי הקדרות הם ממין אחד כגון שבשל בשר ולפת או בשר ודלועין בשתי קדרות ועל' קאמרי עתיד להתערב:

הא ליתא מכמה טעמי חדא דהעיקר חסר מן הספר איכפלו רבותינו לכתוב היו כאן שתי קדרות ממין תבשיל אחד שהוא עיקר הדין ויסודו ועוד דזה לא שכיח דאין אדם מבשל מין אחד בשתי קדרות אלא מדוחק דכשיש תבשיל הרבה בקדרה אחד משביח יותר ועוד מרויח בעצים ואין לך אדם שאין לו קדרה המכילה תבשילו ואין אדם מבשל תבשיל אחד בשתי קדרות אלא באקראי כגון שיש לו אורחים ואין לו קדרה המכילה כדי סיפוקם וכל כי האי אין להם לרבותינו לסתום אלא לפרש דכלל גדול בידינו אין סותמין חכמים דבריהם אלא על ההווה ושכיח והוא אמרם לא דברו חכמים אלא בהוה וא"כ איך יתכן לומר דרבותינו מיירו על הסתם בדבר דלא שכיח ועוד דזה אינו תחת המוכרח לומר שעל כל פנים יערב התבשיל שבשתי הקדרות יחד אלא דבר זה תחת האפשר הוא אפשר שלא יערבם שאם היו שתי הקדרות מצומקות או ממורקות מה לו

לערבם ואפשר שיערבם כגון אם היתה האחת מצומקת והאחת ממורקת ומערבם כדי להשביחם זו בזו ורבותינו מהר"י בעה"ט ומהר"י קארו ז"ל כתבו שכל שהוא לאדם אחד עתיד להתערב משמע דהכל כאשר לכל על כל פנים מערבין קדרותיהן וזה לא יצדק אלא למה שכתבנו שאעפ"י שיבשל האדם הרבה קדרות בהרבה בתים על כל פנים צריך הוא להביאם לביתו ולאכלם על שלחן אחד:

נמצינו למדין דמה שכתבו רבותינו מהר"י בעה"ט ומהר"י קארו ז"ל כמה דברים אמורי' כששתיהן לאדם אחד וכו' לא קאי אכולה מלתא אלא אסיפא דכתבו אפילו אחת בבית ואחת בעליה מצטרפין עלה קאי והכי קאמר במה דברים אמורים שאחת בבית ואחת בעליה מצטרפין כששתיהן לאדם אחד דעתידין להתערב יחד בבית אחד דכל שעתיד להתערב כמעורב דמי וכדאמרי' בעלמא בענייני טובא:

ונמצינו למדין דדרך רבותינו מהר"י בה"ט ומהר"י קארו ז"ל רחוקה מאד מדרך רבינו בעל הלבושים ומדרך רבינו בעל המפה ז"ל:

ונמצינו למדין דמה שפסקו רבינו ריב"ט וריק"א ז"ל כר"ש לא מטעמא דכתיבנן מעיקרא אלא משורת הדין דכיון דר"ש בפירוש הירושלמי ס"ל ככולהו רבוות' אפשר דבחידוש זה שחידש ר"ש דדוקא כששתיהן לאדם אחד הוא שמצטרפין סברי כוותיה ולפיכך העלו את דבריו לפסק הלכה ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן לב

שאלה

ראובן נתן לשמעון מעט נוצא של נעמיות שיוליכם עמו למדינ' הים למכרם לו שם ויהי באמצע הדרך סמוך לעיר אחת נשברה הספינה ולאחר זמן בא שמעון תבע ראובן משמעון הנזכר הפקדון הנזכר שנתן לו אמר שמעון לראובן פקדונך נטבע בכלל כל נכסי ונכסי אחרים שהיו בספינ' השיב ראובן ואמר גוים הגידו לי שראו אותך שמכרת נוצה של נעמיות בתונס השיב שמעון אלו דברי שקר שלא הלכתי לתונס וזה הדבר שחשדת אותי כמדומה לי מפני שיום א' הייתי יושב אצלך בחנותך והיינו מספרים וכשנגמרו הדברים אמרתי לך אם אותה נוצה ששלחת עמי היתה מגעת לשלום היתה נמכרת בטוב שאני כשיצאתי ליבשה מצאתי מעט נוצה ביד ערביים וקניתי אותה מהם ומכרתי אותה בטריפולי והרוחתי בה הרבה ומפני אלו הדברים אני אומר שאתה חושד אותי שאותה נוצה היא שלך. אבל דע לך מכל שהיה לי בספינה בין משלי בין משל אחרים לא יצא מהטביעה כי אם שתי באלאת של פלוני ובאלה אחת של פלוני יורנו מורה צדק

אם שמעון זה חייב שבועת הפקדון כדין כל נפקד שטוען שאבד הפקדון ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

איברא דהטוען בפקדון טענת נגנב או אבד או טענת נאנס נשבע שכדבריו הוא ומגלגלין עליו שלא פשע ושלא שלח בו יד ושבועה זו היא אפילו על הספק דאע"ג דהמפקיד לא טעין בריא אלא טעין שמא לא נאנס או שמא לא אבד אפילו הכי הנפקד חייב שבועה נדון זה דשאלה נראה דאין נפקד זה בר שבועה דדמי להא דכתב רבינו בעל הטורים בח"ה סימן רצ"ד בשם הרמ"ה וז"ל מי שטען טענת אונס בפקדון ומביא עדים שנאנס מידו החפץ ששאל המפקיד כגון ששואל גלימא וטוען שנאנס ומביא עדים שראו שנאנס לו גלימא אע"פ דלא ידעי אי גלימת המפקיד היא פטור כיון שאילו היתה גלימא בידו ומפקיד אמר לא זו היא ונפקד אמר זו היא נאמן בשבועת היסת ואם המפקיד אומר שמא היא ונפק' אומר בריא אפילו היסת ליכא והכא כיון דהמפקיד לא ידע האי גלימא דאתניס אי דידיה אי לא שומר מהימן עכ"ל וכתב רבי' הגדול מוהר"י קארו ז"ל שדברים נכוני' הם וכך העלה על שלחנו הטהור שם ולע"ד איכא למידק בהאי פסקא דהרמ"ה ז"ל דהא שבועת הפקדון היא אפי' לא טעין מפקיד בריא ועוד קשיא במאי דכתב דאפילו כי טעין מפקיד בריא דליכא אלא שבועת היסת אטו מי גרע טענת מפקיד בריא שאין אותה גלימא שנאנסה שלו מאילו היה טוען טענת שמא אילו לא היו עדים דמסתברא דהני עדים כמאן דליתנהו דמי דהא לא ידעי מה טיבה של גלימא זו והנראה לע"ד לתרץ דטעמא מאי אמרינן דהנפקד נשבע מספק הטעם הוא משום דחיישינן ליה אישתמוטי קא משתמיט דאורי היתר לעצמו שומר חנם שטען נגנב או אבד מימר אמר כזה הוי אבידה וגנבה אי נמי עד דמשכחנא ליה ושומר שכר שטען נאנס מימר אמר עד דמשכחנא ליה לגנבא לפיכך רמי רחמנא שבועה עליה כי היכי דלודי א"כ כשאומר הנפקד זהו פקדונך והמפקיד אומר לא זהו פקדוני לית כאן חשדא דאישתמוטי אלא בטענת חסרון הפקדון שאומר נגנב או נאבד או נאנס שהלך לו הפקדון דבהאי טענה שייך לומ' משתמיש עד דמשכח ליה ויחזרנו לבעליו אבל כד טעין זהו פקדונך לא משתמיט הוא אלא אפשר דקושטא קאמר שהוא פקדונו או אפשר שאבד והא דקאמר זהו פקדונך רוצה הוא לשלם לו פקדונו בזה ומאחר שכן פקעה לה שבועה דרמינן עליה מחמת אשתמוטי וקמה לה בשאר טענות דטוען ונטען דאין כאן אלא שבועת היסת וכשמפקיד טעין שמא אפילו היסת ליכא דאין נשבעין על טענת ספק ופשוט הוא דכל כי האי דמסהדי סהדי הרי הדבר ברור כאילו הוא לפנינו וכיון שכן השתא דמסהדי סהדי דאתניס ליה גלימא

חשבינן כאילו הגלימא בפנינו ועלה קא מדייני נפקד אומר זו היא גלימא דילך ואע"ג דלא ידעי סהדי מה טיבה של גלימא דאיתניסא אפילו הכי מהני סהדותייהו לשוויי הגלימא כאילו היא לפנינו ועלה קא מדייני מפקיד ונפקד וכיון שהנפקד טעין הגלימא שהפקדת אצלי היא אותה שנאנסה והמפקיד לא מצי טעין בריא הוה ליה נתבע בריא ותובע שמא ואין כאן אפילו שבועת היסת. דוק בהכרח דהרמ"ה ותשכח דהכי הוא עיקר הדבר שהרי כתב שאילו היתה גלימא בידו ומפקיד אומר לא זו היא גלימא דילי ונפקד אומר זו היא גלימא דילך נפקד נאמן בשבוע' היסת ואם המפקיד אומר שמא ונפקד אומר בריא אפי' שבועת היסת ליכא והכא כיון שהמפקיד לא ידע האי גלימא דאיתניס אי דידיה אי לא שומר נאמן ע"כ הרי דמשוה דין גלימא זו דאתניס על מימר סהדייא לגלימא שבפנינו ועלה קא מדייני משמע ודאי דשוין הן והכא בנדון דשאלה עדיף טפי שהרי יש עדים שנטבע הפקדון שמדיינין עליו שהרי מפורסם היה שהיו הכל אומרים הספינה שירד בה שמעון נטבעה וקי"ל שהפרסום מהני כמו עדות גמורה ראיה לזה כתב רבינו הגדול מוהר"י קארו בח"ה סימן קי"א דף ק"ל סוף ע"ב וז"ל וכתב הרא"ש כלל צ"ט ראובן שהוציא שטר חוב על שמעון ואינו מוצא לו נכסים אלא בתים שלוי מוחזק בהם וטוען ראובן שאותן בתים מכר שמעון ללוי אחר שנתחייב לו בזה השטר ולוי טוען לא היו דברי' מעול' וראובן הביא עדי' שאח' זמן החוב. הזה היה פרסום בעיר שהיו אומרים העולם שאותן בתים היו של שמעון תשובה הדין עם ראובן שהרי בכל מקום הפרסום מועיל ששורפין וסוקלין על החזקות עכ"ל הרי למדנו שהפרסום חשיב כמו עדות גמורה וכיון שכן בנדון דשאלה שהיה פרסום שהספינה שהלך בה שמעון נטבעה הרי זה כמו עדים מעידין שהפקדון בעצמו נטבע ועדיף מנדון דהרמ"ה וכיון שכן אין על הנפקד אפילו שבועת היסת אלא מחרים סתם על מי שלקח פקדונו אם יצא. וזהו כשהיה במקום שיש בו דינא דמלכותא שהיוצא מהנכסים הנטבעים בים שיחזרו לבעליהן דאם לא כן אפילו חרם סתם אין כאן שהנכסים הנטבעים בים אבדו על בעליהן והמצילם מזוטו של ים הרי הן שלו ואפי' לאחר יאוש שלא מדעת דרחמנא שרייה דגרסי' בפ' אלו מציאות יאוש שלא מדע' אביי אמר הוי יאוש ורבא אמר הוי יאוש בדבר שיש בו סי' כו"ע ל"פ דלא הוי יאוש ואע"ג דשמעיניה דמיאש לסוף לא הוי יאוש דכי אתא לידיה באיסורא הוא דאתא לידיה באיסורא הוא דאתא לידיה דלכי ידע דנפל מניה לא מיאש מימר אמר סימנא אית ליה בגויה יהיבנא סימנא ושקילנא ליה בזוטו של ים ובשלילותו של נהר אע"ג דאית ביה סימנא רחמנא שרייה כדבעינן למימר קמן. כי פליגי בדבר שאין

בו סימן אביי אמר לא הוי יאוש דהא לא ידע דנפל מניה. רבא אמר הוי יאוש דלכי ידע דנפל מניה מיאש אמר סימנא לית לי בגויה מהשתא הוא דמיאש:

ופירש"י יאוש שלא מדעת דבר שסתמו יאוש לכשידע שנפל ממנו וכשמצאו עדיין לא ידעו הבעלים שנפל מהן וכן כתב הנמקי רחמנא שרייה ואפי' באת ליד המוצא לפני יאוש תו גרסינן לקמן דף כ"ב ע"ב אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל בן יהוצדק מנין לאבדה ששטפה נהר שהיא מותרת דכתיב כן תעשה לחמורו כן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצתה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם ע"כ תו גרסי' לקמן דף כ"ד ע"א וכן היה ר"ש בן אלעזר אומר המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר המוצא בסרטיא ובפלטיא גדולה ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן ע"כ וכתב הרא"ש שם האי מתיאשין אסרטיא ופלטיא ורבים מצוין שם קאי אבל אינך אפילו עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל עכ"ל:

וכתב נמקי יוסף רחמנא שרייה ואפילו באתה ליד המוצא לפני יאוש ואפי' אמר לא מייאשנא לאו כל כמיניה ואפי' מרדף אחריה דבטלה דעתו שהרי אבודה ממנו ומכל אדם כן דעת הרשב"א והרנב"ה ז"ל וכן נראה דעת הרי"ף שהביא כלל הסוגייא באופן שמסכים לדעת זו ואע"ג שנראה דעת הרמב"ם שגם בזוטו של ים ובשלילותו של נהר לא שרייה רחמנא אלא בתר שידעו הבעלים אפילו הכי לא עבדינן עובדא שלא כדעת כל הני רבוואתא וכיון שכן בנדון דשאלה לא בר הטלת חרם הוא אבל היה שנטבעה הספינה במקום שיש בו דינא דמלכותא שהיוצא מהנכסים הנטבעים יחזירום לבעלים ודאי צריך להטיל חרם על שמעון זה שאם יצא פקדונו של ראובן שיתן לו דמיו וכדכתב המרדכי בריש אלו מציאות וז"ל נשאל לר"ג על עסקי יהודים ההולכים בספינה וטבעה הספינה וניצולו הנפשות והממון היה בתיבות ועמד יהודי אחד הניצול מן הספינה ושכר גוי אחד לעזור לו להציל מן הממון והציל הגוי תיבתו של ראובן וכו' ושאר הממון שבספינה לא יכלו להציל הכל כי היה חשך ואישון לילה ואפלה והגוים נתאספו לשם וחטפו מן הממון והוליכו לביתם וכו' ובתוך שלשים יום שהיה מחזר ראובן על אבידתו מכר גוי אחד מן הממון לשמעון ואינו רוצה להחזיר לראובן ואומ' שכבר זכיתי בה שאבדה ששטפה נהר מותרת והשיב כך דעתי נוטה שאין בדברי שמעון ממש כי מה שאומר אבידת נהר מותרת אינה טענה שהרי לא הצילה הוא מהנהר אלא הגוי הצילה ומושלי העיר כבר צוו להחזיר ודינא דמלכות' דינא ובדיני הגוים המציל מן הנהר נוטל שכר

טורחו כשמודה בה ומחזירה לבעלים בחנם וגוי שכופר בה דינו כגנב ודינו של שמעון זה דינו כלוקח מן הגנב ועשו בו תקנת השוק וישבע כמה נתן ויטול כדתנן המכיר כליו וספריו ביד אחר וכו' ע"כ הא למדנו דבמקום שיש דינא דמלכותא שהמציל מזוטו של ים יטול שכרו ויחזיר לבעלים שלהם:

סימן לג

שאלה

הא דקימא לן יבש ביבש חד בתרי בטיל הוא דוקא חד בתרי והוא הדין לתרי בארבע וארבע בשמנה וכן לעולם על דרך זו:

תשובה

דע דהא דיבש ביבש אחד בתרי בטיל אוקמוה רבנן אדאורייתא דמדאורייתא מין במינו בטיל ברוב בין בלח בין ביבש מדכתב רחמנא אחרי רבים להטות ורבנן גזרו בנבלל בתערבתו בששים והיבש לא גזרו ביה מידי אלא אוקמוה אדינא דאורייתא דבטיל ברוב א"כ מה דאמרינן יבש ביבש חד בתרי בטיל לאו דוקא חד בתרי בטיל לאו דוקא חד בתרי אלא משום דחד דאיסור' שנתערב בהיתר במינו יבש ביבש לא משכחת לה רובא אלא בחד דאסורא בתרי דהיתירא וכן כתב הרשב"א בתשובה סימן ער"ב וז"ל ואנן הא קי"ל דמין במינו חד בתרי בטיל וכדאיתא התם פ' התערובות אלא לא אמרו אלא בשאין האיסור ניכר ובדאיכ' ודאי רוב בהיתר וביבש לא משכחת לה בפחות משלש חתיכות א' של איסור בשתים של היתר הרי לך בהידיא כדאמרן וא"כ הא דאמרי' חד בתרי בטיל לאו דוקא אלא הוא הדין עשר חתיכות דאיסור שנתערבו באחד עשר בהיתירא בטילי ברוב כדינא דאורייתא דמין במינו בטיל ברוב דיבש ביבש אוקמוה אדאורייתא ולא גזרו ביה מידי ועיין בשלחן ערוך סימן צ"ח סעיף ב'. וסימן קי"א סעיף ד':

סימן לד

שאלה

ראובן נשא אשה והכניסה לו מכלל נכסי צאן ברזל חוב בכתב יד על לוי וקודם שנתפרע ראובן החוב הנזכר מלוי מתה אשת ראובן המכנסת לו את החוב בתורת נכסי צאן ברזל יורנו מורה צדק אם חוב זה כשאר מלוה שהיתה לה קודם שנשאת דחשיב ראוי ובעל לא ירית לה או דילמא כיון שקבל אחריותם קמו להו ברשותו ושלו הם:

תשובה

כתב רבינו בעל הטור ח"מ סימן ס"ו סעיף כ"ז ז"ל וכן המכנסת שטר חוב לבעלה אינה יכולה למחול שאין קנין לאשה בלא בעלה ע"כ וכתב רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל וז"ל וכן המכנסת שטר חוב וכו' פ' הכותב מימרא דרבא משום רבי אבין מודה שמואל במכנסת שטר חוב לבעלה וחזרה ומחלתו שאינו מחול מפני שידו כידה וכתב בעל התרומה בשער נ"א ואיכא' מאן דאמר דכיון דכתב הרי"ף בפ' מי שמת דטעמא דמכנסת שאינה יכולה למחול משום דאין קנין לאשה בלא בעלה הילכך דייקינן מנה דאפילו לא הכניסה לו שטר חוב בשעה שנשאה אלא שלוו ממנה אחרים אחר נשואיה ועודה תחת בעלה אינה יכולה למחול דאין קנין לאשה בלא בעלה לא שנא מלוה על פה לא שנא מלוה בשטר ואיכא מאן דאמר דוקא מכנסת שטר חוב לבעלה דקני ליה לדידיה בכתיבה ומסירה אינה יכולה למחול וכל המכנסת לו מלוה על פה או מלוה בשטר בלא כתיבה ומסירה אז יכולה למחול ומסתברא ברא דכיון דהכניסה בתורת נדוניה קנה בעלה ואפילו מלוה על פה ואין צריך לומר מלוה בשטר דהוה ליה דברים הנקנין באמירה מדרב גידל וכן השיב הרמב"ן דמכנסת לבעלה שטר אין צריך לכתיבה ומסירה וכן אם היא מלוה על פה אין צריך מעמד שלשתן אלא בתקנת חכמים שעשאוהו כלוקח ויורש לזכותו קנה הכל ואפילו היו המעות אלו נכסי מלוג ידו כידה ואע"פ שלא קנה כדרכי ההקנאות אלא כתקנת חכמים קנה הבעל ואינה יכולה למחול ע"כ בב"י והעלה מוהריק"א ז"ל על שלחנו הטהור ח"מ סימן ס"ו סעיף י"ב ז"ל מכנסת לבעלה שטר חוב אינו צריך כתיבה ומסירה ואם היא מלוה על פה אינו צריך מעמד שלשתן ואפילו אם היו נכסי מלוג עכ"ל ובאבן העזר סימן צ"א העלה ז"ל מכנסת לבעלה שטר חוב וחזרה ומחלתו אינו מחול ובח"ה סימן ס"ו סעי' כ"ח כתב מכנסת שטר חוב לבעלה או מלוה ע"פ או שלוו ממנה אחרים אחר נישואיה אינה יכולה למחול דאין קנין לאשה בלא בעלה ואפילו היה נכסי מלוג עכ"ל הרי השוה חוב שהכניסה לבעלה לחוב שהלותה אחר נישואיה א"כ דכי היכי דמלוה שהלותה אחר נישואיה בעל ירית לה הוא הדין נמי חוב שהכניסה לבעלה בין בשטר בין בע"פ בעל ירית לה:

סימן לה

בית יוסף י"ד סימן קל"ד דף קל"ז סוף ע"ד כתב רבינו בשם הרשב"א ז"ל וזה לשונו וכתב עוד בתשובה על כלי של יין איסור שנתנו בו יין כשר מה שאמרתם אם מועיל מים שמשימין ביין בשעת דריכת הענבים בגת ודאי זה אסור לכתחלה שאע"פ שאמרו מין ומינו ודבר אחר סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו לא אמרו

להקל ולעשות כן לכתחלה לפי שאין מבטלין איסור לכתחלה אבל אם נעשה זה בשוגג רואין אם יש במים כדי לבטל פליטת היין הנבלע בכלי מותר בדיעבד ותמה עליו רבינו מוהריק"א ז"ל וז"ל ואני תמיה על מה שאסר ליתן מים בשעת דריכת הענבים משום דאין מבטלין איסור לכתחילה כיון שנתן המים קודם שנאס' לא הוי מבטל איסור וצ"ע עכ"ל: **ואני** בעניי איני רואה שום תמיהא בדברי הרשב"א ז"ל דהרשב"א לא השיב על נתינת המים ביין בשעת דריכת הענבים דעל זה לא שאלוהו דהא השואל שאלתו היא על יין כשר שנתנו בו מים בשעת דריכת הענבים בגת ונתנו אותו יין בכלי של יין איסור ושאל השואל אם אותן מים המעורבין ביין הכשר משעת דריכת הענבים מועיל השתא לבטל פליטת הכלי של איסור מדין סלק את מינו וכו' והכי מוכח תחלת לשון השאלה שכתוב על כלי של יין איסור שנתנו בו יין כשר מזה הלשון ברור שעל נתינת היין הכשר בכלי של יין האיסור היתה השאלה ופשוט הוא דעל מה ששאלו השיב וכתב ודאי זה אסור לכתחילה לתת יין כשר המעורב בו מים בכלי של יין איסור על סמך שיבטל פליטת הכלי האסור ועוד ממה שכתב ואע"פ שאמרו מין ומינו ודבר אחר סלק את מינו וכו' מוכח בהידיא שעל נתינת היין הכשר המעורב בו מים בכלי של יין איסור הוא דקא אסר לכתחילה דמה שכתב סלק את מינו כמי שאינו וכו' לא שייך כלל בשעת נתינת המים ביין בשעת דריכת הענבים דאז לית כאן תערובת מין ומינו ודבר אחר אלא פשוט הוא דמיירי על שעת נתינת היין הכשר המעורבין בו מים בכלי של יין איסור דאז פליטת הכלי של איסור מתערבת עם היין הכשר דאז הוי מין ומינו ודבר אחר דלגבי היין לא בטלה פליטת קליפת כלי האסור דיין ביין אוסר בכל שהו ולגבי המים שאינן מינו בטלה פליטת הכלי בששה דיין במים בטיל בששה וכל כי הא אמרינן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו הכא נמי אמרינן סלק את מינו היין הכשר כמי שאינו והמים שאינן מינו רבין על פליטת היין של כלי האיסור ומבטלין אותה ועל זה הוא דקאמר הרשב"א לעשות זה לכתחילה שיתן יין כשר שמעורבין בו מים לתוך כלי של איסור על סמך שהמים שבו מבטלין פליטת קליפת הכלי מדין סלק את מינו וכו' אסור לכתחילה וכן ממה שכתב בסוף דבריו אם נעשה זה בשוגג רואין אם יש במים כדי לבטל פליטת המים הנבלע בכלי מותר בדיעבד מוכח בהידיא שמה שאסר הוא ליתן היין הכשר המעורבין בו מים בכלי יין איסור דאילו על שעת נתינת המים ביין שבגת מה שייך לומר רואין אם יש במים כדי לבטל פליטת היין הנבלע בכלי דאותה שעה אין כאן מה לראות לבטל פליטת שאין כאן לא בלע ולא פליטה זה לע"ד ברור:

סימן לו

שאלה

להחכם השלם בר אוריין ובר אבהן יהושע דילנביץ נר"ו כתב מוהריק"א זלה"ה בשלחנו הטהור י"ד סימן קי"א סעיף ה' היו כאן שתי קדרות של היתר ולפניהם שתי חתיכות א' של היתר וא' של איסור ונפלה א' לתוך זו וא' לתוך זו אסורים שתיהן אפילו באיסור דרבנן אם אין בשום א' כדי לבטל האיסור אבל אם יש באחת מהן לבטל האיסור שתיהן מותרות עכ"ל קשיא לי מדכתב אם אין בשום אחת מהן כדי לבטל האיסור:

אסורות משמע דאפילו יש בשתיהן כדי לבטל האיסור אין מצטרפות ולמה לא יצטרפו מידי דהוה מה שכתב בסעיף ז' וז"ל היו כאן שתי קדרות של היתר ונפל איסור לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפל ואין באחת כדי לבטל האיסור ויש בשתיהן כדי לבטלו שתיהן מצטרפות לבטלו ולא עוד אלא אפילו אחת בבית ואחת בעליה מצטרפות והוא הדין למאה בד"א כששתיהן לאדם אחד לפי שכל שהן לאדם אחד עתיד להתערב אבל אם הם של שני בני אדם אין מצטרפות עכ"ל:

תשובה

מרן ר"י בעה"ט מסיים בה שאי אפשר לתלות באחת יותר מבחברתה. למדנו דמדין תליית היתר באני אומר נגעו בה דהכא לית לן למימר אני אומר בזו נפלה ולא בזו דמאי חזית לתלות בזו ולא בזו וכמו שמבואר בדברי הרשב"א בת"ה דף קי"ג ע"ב שהוא מקור דין זה וז"ל שם וכיון שכן כל שאתה אומר אני אומר בזו נפלה ולא בזו אתה יכול להתיר את שתיהן בלי שתצטרך לשום שיעור לבטל את האיסור אתה תולה להקל ואומר בזו נפלה אבל כל שאתה צריך לשיעור כדי לבטל כגון ליטר' של קציעות שנדרסה על פי החבית שאילו אתה אומר לא לתוך זו נדרסה אלא לתוך חברתה עדין אין אתה מתיר את השניה אלא אוסרה כיון שאין בה כדי לבטל את האיסור וכיון שאנו צריכין על כל פנים לשיעורין אם באנו להתירן אפילו בפרודות לא תתיר אלא א"כ יש בשתיהן ששים או מאה של היתר כנגד האיסור לפי מה שהוא איסור עכ"ל:

הרי מבואר שאין אנו יכולין להתיר בתורת אני אומ' בזו נפלה ולא בזו אלא א"כ אתה מתיר את שתיהן כגון שיש באחת כדי לבטל את האיסור שאז אני תולה להקל ואומר אני בזו שיש בה כדי לבטל האיסור נפל שאז אתה מתיר את שתיהן וכן מבואר בדבריו כשאין אתה יכול להתיר את שתיהן באני אומר אם יש בשתיהן כדי לבטל את האיסור מצטרפות שתיהן לבטלו ואין מונע שכתב כגון ליטרא שנדרסה על פי החבית וכו' ובליטרא קציעות תנן בהידיא רבי יהושע אומר לא תעלה עד שיהיו שם מאה כד כדי

שיתבטל פום הכד שנדרסה בו הליטרא של קציעו' במאה פומין שהוא שיעור בטו' תרומה וכן מבואר שאפי' בדרבנן אין אתה תולה באני אומר אלא כנז' הרי דבשאין אתה יכול לתלות היתר באני אומר אם יש שיעור בין הכל כדי לבטל מצטרפין אפילו מאה כדין ודע דמתחלת סי' זה עד סעיף ז' לא מיירי אלא בדין תליית היתר באני אומר ובסעיף ז' אשמעינן דין הצירוף נמצא דכוונת לשון רבותינו הכי הוא היו כאן שתי קדרות של היתר ולפניהם שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור ונפלה א' לתוך זו וא' לתוך זו שתיהן אסורות שאי אפשר לך לתלות באחת יותר מחברת' אלא א"כ יש באחת מהן כדי לבטל חתיכת האיסור שאז אתה תולה ואומר אני אומר שבקדרה שיש בה כדי לבטל האיסור נפל שבזה אתה מתיר את שתיהן וכמו שכתב הרשב"א וכיון שכן אין מקום להקשו' ולמה לא יצטרפו שתיהן דאי הוה כותב ואם יש בשתיהן כדי לבטל האיסור מצטרפות היה צריך לכתוב כל מה שכתב בסעיף ז' והיה הפסק בענין ולא זו היא הדרך: וגם אם היה כותב בקיצור גם זה היה שפת יתר דהא בסעיף ז' כתב ההלכה שלמה. לכן המתין עד שגמר ענין תליית ההיתר מדין אני אומר ואח"כ כתב ההיתר מדין הצירוף. תדע עוד שמרן ר"י בעה"ט בסוף דין זה כתב ואין חילוק בין אם שתי הקדרות של אדם אחד או משל שני בני אדם הרי ברור מה שכתבנו דלא מיירי אלא מדין אני אומר ולא בצירוף וכיון דמיירי כשהקדרות משל שני בני אדם לא שייך בהו צירוף וכיון שכן אין מקום לקושייתך

ודע דיש בדברי רבותינו מהר"י בעה"ט ודברי מוהריק"א זלה"ה דקדוק גדול ובו יושלם הבנת הענין והוא זה דלמה כתבו ולפניהם שתי חתיכות אחת של היתר וא' של איסור דהא דין זה מפיק ליה הרשב"א ז"ל מהא דתנן הדורס ליטרא קציעות על פי הכד ואין ידוע איזו כד דכולן אסורין עד שיהיו שם מאה כדין. והא התם אין לפניהם אלא חתיכה אחת דהיינו הליטרא קציעות ולמה שינו רבותינו וכתבו ולפניהם שתי חתיכות נראה לע"ד הא דנקטו רבותינו ולפניהם שתי חתיכות לאשמעינן רבותא בסיפא דהאי דינא שכתבו אם יש באחת מהן לבטל האיסור שתיהן מותרות דבהא איכא רבותא טפי כי איכא שתי חתיכות דאית בה תרתי אני אומר דאי הוו כתבי ולפניהם חתיכה א' של איסור הוה אמינא דוקא בחתיכה א' תלינן להתיר באני אומר שאין כאן אלא חד אני אומר שלא ראינו שנפל כלום לתוך של היתר ואוקי היתר בחזקתו אבל בב' חתיכות שראינו שנפלה חדא לתוך קדרה של היתר דאיכא תרתי אני אומר לא תלינן להקל קא משמע לן דגם בשתי חתיכות תלינן להקל ואני אומר של איסור נפלה לקדרה שיש בה כדי לבטל וחתיכת ההיתר נפלה לקדרה שאין בה כדי לבטל ומנא אמינא לה להא מלתא הרשב"א

בעצמו אמרה בת"ה דף קי"ג ע"א כתב וז"ל ושמעינן מהא דאפילו בדאיכא תרתי כלומר דנפלה חדא לתוך חולין אפי' הכי תולין להקל ואני אומר מה שנפלה לתוך התרו' תרומה היתה ומה שנפלה לתוך חולי' חולי' היו ודכוותה היו לפניו שתי קדרות אחת של היתר ואחת של איסור ולפניהם שתי חתיכות אחת של נבלה ואחת של שחוטה ונפלו אלו לתוך אלו מין במינו הוא וההיתר רבה על האיסור וכן אם היה אפילו מין בשאינו מינו אם היה בהיתר יותר מכדי אכילת פרס בכנגד חתיכת הנבלה שאפילו נפלה נבלה לתוך קדרה של היתר אין כאן אלא שיעור דרבנן ואי נמי כזית של שומן גיד הנשה דרבנן וכזי' של שומן דהיתר ונפלו אלו לתוך אלו אני אומר היתר לתו' היתר נפל ואיסור לתוך איסור נפל וכ"ש כשאין שם אלא חתיכה אחת של איסור ונפלה לתוך אחת מהן שיש לתלו' בזה להקל ולומר לתוך של אסור נפל' שהרי לא ראינו שנפל כלום לתוך של היתר וכן שנינו במסכת תרומה פרק האוכל תרומה מזיד שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלה סאה של תרומה לתוך א' מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה הרי אני אומר לתוך תרו' נפלה וא"ת למה הביאו ביבמות ובפסחים ברייתא דשתי קופות ולפניהם שתי סאים ולא הביאו האי מתניתין דתרומות י"ל דניחא ליה טפי לאיתויי ברייתא משום דבההיא איכא רבותא טפי דאע"ג דאיכא תרתי שאני אומר כמו שאמרנו אפי"ה תלינן להקל עכ"ל הא למדנו דבדאיכא שתי חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור דאיכא תרתי אומר אני איכא רבותא טפי לאשמעינן דתלינן להקל ולומר תרתי אני אומר וכיון שכן בנדון דידן נמי י"ל הא דנקטו רבותי' בה"ט ומהריק"א ז"ל היו כאן שתי קדרות ולפניהם שתי חתיכות אחת של איסור ואחת של היתר משום רבות' דהיתרא דסיפא דאם יש באחת מהן כדי לבטל האיסור תלינן להקיל ואני אומר של איסור נפלה לקדרה שיש בה כדי לבטלה איסור ושל היתר נפלה לקדר' שאין בה כדי לבטל האיסור וכן כתבו התוספות בפרק הערל דף פ"ב ס"ו ע"א שתי קופות אחת של חולין הקש' הרר"ש מאכזב אדמקש' מבריית' לותיב ממתניתין דתרו' דפ"ד דתנ' שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה שנפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה הריני אומר לתוך תרומה נפלה והוו להו ריו"ח ור"ל לאיפלוגי עלה והשיב ר"י דמשום רבות' דרי"ו מייתי בריית' דאפי' בשתי קופות ושתי סאים דליכא למימר כולי האי אוקי חולין אחזקתייהו דמה שנפל בקופ' של חולין ספק הוא ואין לו חזקת היתר שרי בה ר' יוחנן בלא רבייה ואפשר דבסאה אחת אפילו ר"ל שרי בלא רבייה דסמכינן אחזק' חולין שבקופה ומוקי לה אחזקתייהו ולהכי לא פליגי אמתניתין אלא אברייתא עכ"ל

הרי נתבאר דרבות' טפי לאשמעינן קולא בשתי חתיכות מבחתיכה א' ומ"מ אגב ארחין למדנו דבין בשתי חתיכות בין בחתיכה אחת תלינן להקל:

וראיתי בספר בית חדש שדקדק מזה לומר דמשום הכי כתבו ולפניהם שתי חתיכות דבהא אין מצטרפין שתי הקדרות לבטל האיסור משום דיש כאן שתי נפילות והביא ראיה מדברי הרשב"א שכתבנו יע"ש ולע"ד נראה פשוט דאדרבא משם ראיה אפכא מסברתו דהרשב"א הקשה ולמה הביאו ביבמות ובפסחים בריית' דשתי קופ' ולפניהם שתי סאים ולא הביאו מתניתין דתרומות שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו מהן נפלה הרי אני אומר לתוך תרומה ותירץ דניח' ליה טפי לאיתויי ברייתא דאיכא רבותא טפי דאע"ג דאיכא תרתי אני אומר תלינן להקל הרי ברור בדבריו דבשתי נפילות דאיכא תרתי אני אומר קא ס"ד למימר דבהא לא תלינן להקל דליכא כולי האי למימר אוקי היתירא אחזקת' כמו שמבואר בדברי התוספות קא משמע לן דלא תיסק אדעתין למימר הא אלא בין בחתיכה א' בין בשתי חתיכות דאיכא שתי נפילות וצריך אני לומר תרתי אני אומר שוין הן ובתרווייהו תלינן להקל:

וכי תימא נהי דלמדת אני אומר למדנו דשוין הן שתי חתיכות כמו חתיכה אחת מ"מ כיון דאשכחן דבב' חתיכות יש צד חמור יותר מבחתיכה אחת אע"ג דההוא צד לא אהני לן להחמיר במדת אני אומר מ"מ ילפינן למדת הצירוף דכשנפלו שתי חתיכות חמירי טפי ולא מצטרפי השתי קדרות הא לאו מלתא היא דאם איתא לא הוה שתיק מנה הרשב"א:

ועוד דלטעמיך אם יש להחמיר בשתי חתיכות יותר מבחתיכה אחת אין לדון ולהחמיר אלא בהיתר הבא במדת אני אומר דהתם הוא דשייך טעמא דילך שבמדת אני אומר אתה מסלק את הספק מן ההיתר ומעמידו על היתירו כמו שמבואר מדברי הרשב"א ז"ל אבל כמדת הצירוף שאנו מצרפין השתי קדרו' לא זו היא הדרך ולא שייך בה טעמיך דלטעמיך דאמרת כשיש שתי נפילות הרי ראינו שנפלה חתיכה בהיתר אלא שאנו מסופקים אם היא חתיכת ההיתר וכיון שכן לא פלטה קדרת ההיתר מספק ומשום הכי אמרת דלא מצטרפי שתי הקדרות לבטל האיסור זה לא שייך אלא במדת אני אומר שאתה מסלק הספק מן ההיתר ומעמידו על היתירו הראשון בזה שייך לדון ולומר והלא ראינו שנפלה חתיכה משתי חתיכות בהיתר והרי ההיתר עומד בספק גמור אבל ההיתר שאתה מתיר מחמת הצירוף אדרבא דרכו הוי אפכא דאין ההיתר מצטרף עם היתר אחר לבטל את האיסור אלא ההיתר שנכנס בספק איסור מחמת האיסור ועומד בספקו וכמו שנכתוב לקמן בס"ד בשם הרשב"א ז"ל:

דע עוד הא דכתבו רבותינו מהר"י בה"ט ומהר"י קארו זלה"ה בסיפא דהאי דינא אם יש באחת מהן כדי לבטל האיסור שתיהן מותרות שאני אומר האיסור נפל וכו' כתב מוהריק"א ז"ל בב"י שדין זה הוא ממה שכתב הרשב"א ז"ל בת"ה (דף קי"ד ע"א) היו שתי קדרות של היתר נפל איסור לתוך אחת מהן אם יש באחת מהן כדי להעלות האיסור ובשניה אין שיעור להעלות גם בזה תולין להקל ואומרים לזו שיש בה שיעור כדי לבטל נפל ומן הטעם שכתבנו שאף כשאתה תולה בזו שיש בה כדי לבטל נשאר הכל על היתרו כמו שהיה מתחלה ותני' בתוספתא דתרומות בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה ע"כ והריני כותב כל לשון הרשב"א דנפקא לן מנה טובא וכתב עוד ואם אין בא' מהן כדי לבטל את האיסור אבל יש בין שתיהן לבטלו אם שתיהן של אדם אחד הן רואין את שתיהן כאילו הן כאחת ומצטרפין ומעלין והיינו דתנן ליטרא קציעות וכו' ואפילו היו שתי קדרות בשתי עליות ואינו ידוע לאיזו נפל שתיהן מצטרפות ומעלות דתני בתוספת' תרומות שתי קופות בשתי עליות שתי מגורות בעליה אחת הרי אלו יעלו וכו' וקי"ל בת"ק אבל אם היו שתי קדרות לשני בני אדם כתב רבינו שמשון בפי' המשנה במסכת תרומות שאינן מצטרפות והביא ראיה ממה ששנו בתוספתא זו שכתבנו משתי קופות אפילו בשתי עליות יעלו ואילו במגורות קתני בעליה אחת יעלו אבל בשתי עליות לא יעלו ומפרש בירושלמי מה בין קופות למגורות קופות דרכן להתפנות מגורות אין דרכן להתפנות ופי' הוא ז"ל קופות עשויות הן להתפנות ולהתערב יחד אבל מגורות אין דרכן להתפנות ולהתערב יחד כלומר וכל העשוי להתערב כמעורב דמי וכתב הוא ז"ל ולפי טעם זה נראה דהאי דמעלות זו את זו כשיש בזו חמשים ובזו חמשים היינו כששתיהן לאדם אחד שדרכן להתפנות ולהת', אבל בשל שני בני אדם שאין דרכן להתערב לא וחזק הרב הסברא הזו ממה ששנו בסופה של אותה תוספתא בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך מאה נפלה:

ואיכא למידק למאי נפקא מינה כי איכא באחת מאה והא אפילו ליכא בכל חדא אלא חמשים מעלות זו את זו אלא דמשום תרי גברי אצטריך ולי נראה דבין של אדם אחד בין של שני בני אדם מצטרפין ומעלין שא"כ ליטר' קציעו' דוקא בשכל הכדין לאדם אחד הא בשני בני אדם אין מצטרפין וא"כ כשם שחלקו שם בשחורות ולבנות אם מעלות זו את זו וכו' היה להם לחלק ג"כ בין אדם אחד לשני בני אדם ומתני נמי סתמא קתני וכו' ומיהו מה ששנו בתוספתא בזו מאה ובזו חמשים וכ' מסתברא לי שאינה ראיה דוקא להעמידה בשני בני אדם אלא נראה לי שהטעם בזה לפי שאין דבר מצטרף לבטל את האיסור אלא מה שנכנס בספק מחמת האיסור דכלפי שהאיסור ר מכניסו בספק מתעורר הוא לבטלו

מה שאינו נכנס בספק איסור מחמת האיסור מה לו להצטרף עם אחר לבטל את האיסור דומה קצת למה שאמר רבי יהושע שאין התחתונות מעלות את העליונות לפי שלא נכנסו התחתונות בספק כלל מחמת ליטרא קציעות התרומה שנדרסה ע"פ הכד. וכיון שכן כשיש באחת מאה לא נכנסה היא בספק איסור שהרי אפילו תמצא לומר שבתוכה נפלה הרי זו מותרת וא"כ כשאין בשניה אלא חמשים לולי מדה זו שאנו תולין לומר בתוך של מאה נפלה אותה של חמשים היתה אסורה שהרי אין לה מי שיצטרף עמה להעלות שאין ראוי להצטרף אלא הנכנס בספק ולפיכך שנינו שאע"פ שאין ראוי להתירה מצד אותה מדה שאנו מצרפין שתי קופו' להעלו' את האיסור מ"מ יש לנו להתיר מצד מדה אחרת שאנו תולין במקום שיש מתירין ע"כ הא למדנו דהתוספתא שהיא מקור דין זה הקשו עלה דלא צריכא למימ' דלמאי נפק' לן מינה באחת מאה דמרישא שמעינן דאפילו ליכא בשום א' משתיהן כדי להעלות אי איכא בין שתיהן כדי להעלות מצטרפות שתיהן להעלות כל שכן בדאיכא בחדא כדי להעלות ותירצו רבינו שמשון מוקי לה לסיפא דאיצטריכא להיכא דשתי הקופות של שני בני אדם דאינן מצטרפות אשמעינן דהיכא דיש באחת מהן כדי להעלות תלינן דבה נפל האיסור ובזה ניתרת גם השניה והרשב"א ז"ל מוקי לה דאיצטריכא לאשמעינן לדהיכא דיש באחת מהן כדי להעלות האסור שלא נכנסה בספק איסור דמחמת זה אינה מצטרפת עם האחרת להתירה דנמצא האחת שאין בה כדי להעלות אין לה היתר מצד הצירוף אשמעינן סיפא דאע"ג דאין לה היתר מצד הצירוף אפילו הכי יש להתירה מתורת אני אומר הרי שכל חידושו של דין זה בין למר ובין למר דאיצטריכא לדהיכא דיש באחת כדי לבטל את האיסור שאינה מצטרפת למר משום שהן של שני בני אדם משום הכי אינן מצטרפות ולמר משום שלא נכנסה בספק איסור אינה מצטרפת קס"ד אמינה דהאחת שאין בה כדי לבטל האיסור לית לה היתר קמ"ל דניתרת באני אומר הרי נתבאר כל מה שכתבנו ומ"מ למדנו דהיכא דיש בשתיהן כדי לבטל האיסור מצטרפות ואין מעכב בדבר זה אלא א"כ הן של שני בני אדם לדעת רבינו שמשון זלה"ה:

סימן לז

שאלה

אלמנה גנבה כלים מבית אחד ומשכנה אותם ביד אחד ונודע הדבר והאשה שנגנבו הכלים מביתה תפסה שמלת האלמנה על כליה יורנו מורה צדק אם יש בזה משום לא תחבול בגד אלמנה ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

אע"ג דקי"ל אף ע"ג דהאיש נמכר בגנבתו אין האשה נמכרת בגנבתה מ"מ יש לחלק דדוקא לענין שתהא נמכרת בגנבתה הוא דאמרינן דלא דהוי שעבוד הגוף דהא קי"ל דאפילו שעבד הלוה גופו למלוה להיות נחבש אין בשעבודו ממש ולא יחבש על החוב ואדרבא איכא למילף מהכא דאע"ג דכתיב כי לי בני ישר' עבדים ולא עבדים לעבדים להיות גופם משועבד לעבד לוה להיות נחבש אפילו הכי כי גנב ועשה עבירה ונתחייב ממון גנבתו ואין בידו לשלם דמי הגנבה שגנב כתיב ונמכר בגנבתו הואיל והאי ממון נתחייב בו מחמת עברה הפקירה התורה את גופו לימכר כעבד לשלם הממון שנתחייב בו בעברה כ"ש וקו' הכא בבגד אלמנה שגנבה שהתורה הפקירתו להיות נחבל על גנבתה ויש עוד ראיה מטעם אחר גרסינן בפרק המקבל דף קט"ו ע"א תנו רבנן לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב וכן הוא אומר לקח בגדו כי ערב זר וגומר וכו' לצד שני לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר כתף לשכר חמר לשכר. פונדק לשכר דיוקנאות יכול אפילו זקפן עליו במלוה תלמוד לומר משאת מאומה ופרש"י ז"ל לביתו של לוה במלוה אי אתה נכנס אבל אתה למשכנו חוב אחר שאינו מלוה ע"כ הרי לא הזהירה התורה הזהרת דלא תבא אל ביתו וכו' אלא על חוב שהוא מלוה אבל חוב שאינו מלוה לא הזהירה אלא מותר לבא אל ביתו לעבוט עבוטו והדברים ק"ו ומה בחוב שאינו מלוה ואין בו עברה התירה התורה לבא אל ביתו ולעבוט עבוטו בחוב שאינו מלוה ובא בעברה לא כל שכן:

סימן לח

שאלה

כשנפלה חתיכת איסור לתוך קדרה של היתר ומשערין אם יש ששים בהיתר כנגד חתיכת האיסור אם ישערו במשקל שישקלו החתיכ' וישקלו כל מה שבקדרה לראות אם יש בתבשיל ששים כנגד משקל החתיכה של איסור או ישערו בכמות שישערו החתיכה אם יש בה כביצה צריך להיות בתבשיל שיעור ששים ביצים מפני שראיתי כשנמלח בשר עם חלב הכסלים שוקלין החלב ושוקלין הבשר אם יש בבשר במשקל ששים כנגד החלב מתירין אותו ואני שמעתי על מר שמשער בכמות לא במשקל ועמו הסליחה יאיר עינינו בדבר הזה:

תשובה

אלו שמשערין במשקל אין להם על מה שיסמוכו שפשט כל השמועות מוכיחין בהידיא שכל השיעורין הן בכמות לא במשקל ואפילו חלב בבשר כדאמרינן ההוא כזיתא דתרבא דנפל לדיקולא דבשרא ובראותי זה נתעוררתי לעמוד על בוריו של דבר ונסיתי ושקלתי החלב והבשר אם יכוון משק' כמו' החל' עם משק' כמו' הבש' ולעול' לא נתכוון ומה שעל' בידי על הרו' שאם כביצה מחלב תשקול י' דרהמי' כביצה מבשר תשקול אחד עשר וחצי דרהמים ולפעמים יותר באופן שאין שיעור הכמות יבא מכוון עם המשקל ואפ' בחלב ובשר כ"ש בבשר עם המרק שרב המרחק ביניהם ולעולם לא שיערתי בפני גדולי רבני העיר ובפני רבני גאוני מצרים שהיו נמצאים פה נא אמון והבאתי להם ראיה מפשטי השמועות והודו לדברי והבאתי עוד להם ראיה מדברי הרשב"א והרן ז"ל ושמחו בה הרבה כתב הר"ן בפרק גיד הנשה דפוס מאורות דף תשי"ב ע"א וז"ל וכתב הרב רבינו אהרן הלוי ז"ל בפירושי ההלכות והוי יודע דכשמשערין ברוטב משערין לכזית ביצה ומחצה של רוטב שכן שיעורו שאם יקרוש יעמוד על כזית עכ"ל ונ"ל שלמדה מדאמרינן במסכת שבת בריש פרק המוציא גבי מתניתין דתנן המוציא יין כדי מזיגת הכוס תנא יבש בכזי' דברי ר' נתן וכו' אלמא המשקין הצלולין כשהן נקרשין רביעית שלהן חוזר לכזית ולפיכך כל שהאיסור קרוש משערין רביעית רוטב לכזית ואע"ג דעלה ההיא אמרינן אמר ליה אביי דילמא לא היא עד כאן לא קאמר ר' נתן הכא דכזית בעי רביעית אלא ביין דקליש אבל דם דסמיך כזית לא בעי רביעית אי נמי עד כאן לא קאמר ' יוסי התם דכזית סגי ליה ברביעית אלא בדם דסמיך אבל יין דקליש כזית הוי יותר מרביעית וכי מפיק פחות מכזית לחייב דאלמא ס"ל לאביי שאין כל המשקין שוין לדבר זה. ואעפ"כ נראה שסובר הרב ז"ל דלא שבקינן מאי דפשיטא ליה לר' יוסף משום ספיקא דאביי ואעפ"כ אין דבריו נראין לי דכיון דאמרינן משערין ברוטב סתמא דכמות שהוא משערינן אותו שכך שיערו חכמים שאין לך שנותן טעם יותר מששים אפילו ברוטב שאם לא כן היינו צריכין לחוש ולתת הדבר לשיעורין ולעיין באיסור והיתר אם הוא עב ודק עכ"ל וז"ל הרשב"א בחידושיו בפרק גיד הנשה דף ק"י ע"א וכתב הרב בעל העיטור ז"ל ומסתברא מדפסקינן לעיל במאי דאיתיה קמן משערין בתר רוטב דהשתא משערינן ולא חשבינן רביעית בכזית ונימא לכשיקרש יהא בו כזית עכ"ל הא למדנו דכשמשערין בששים בהיתר כנגד האיסור בכמות משערין לא במשקל ואלמדך איך תשער בכמות אם היה הדבר שנפלה חתיכת איסור לתוך קדרה של היתר ואותה קדרה אין בה חתיכות אלא מרק בלחוד בזה נקל הדבר מאד קח אותה חתיכה של איסור שנפלה לקדרה ומלא כלי מים על כל גדותיו וערה אותן מים לתוך כלי אחר ותן אותה חתיכה לתוך הכלי הריקן

שעיריתה ממנו המים ותחזיר ותתן לתוכו המים שעירתה ממנו והמים שיותרו הן שיעור כמות החתיכה ותראה כלי קטן שיחזיק אותן המים ובו תשער המרק שבקדרה אם יש במרק מלא אותו כלי ששים פעמים הרי יש במרק ששים כנגד חתיכת האיסור ואם יש בקדרה חתיכות ומרק צף על החתיכות גם זה נקל תושיב הקדרה על מכונה ותעשה סימן בתוך הקדרה במקום שמגיע המרק ותערה כל התבשיל שבקדרה ותשים מים בקדרה עד מקום הסימן שעשית בה ואותן המים תשער אותם באותו כלי הקטן שהוא שיעור חתיכת האיסור אם יש במים מלא אותו כלי ששים פעמי' הרי יש בתבשיל ששים כנגד האיסור ואם אין מרק צף על החתיכות תוציא כל החתיכות שבקדרה מהמרק ותמלא כלי מים ותערה המים ממנו לכלי אחר ואח"כ תתן החתיכות של התבשיל באותו כלי הריקן שעיריתה ממנו המים ותחזיר בו המים שעיריתה ממנו והמים שיותרו הם שיעור כמות כחתיכות ותשער אותן מים באותו כלי קטן שהוא שיעור חתיכת האיסור אם יש באותן מים ובמרק מלא אותו כלי ששים פעמים הרי יש בתבשיל כולו ששים כנגד חתיכת האיסור:

דע כשמביאין לפני בשר שנמלח בחלבו אני שוקל החלב והבשר לא שאני משער במשקל אלא ששיעור בכמות טירחא יתירא היא ואני שוקל הבשר והחלב אם אני רואה שהדבר מכוון בכמות כפי אומד דעתי איני מטריח את עצמי לשער בכמות ואם אני רואה שהדבר מצומצם ויש ספק בדבר אני חוזר וטורח ומשער בכמות ואלהי הצבאות יצילנו מכל מכשול ועון ומכל שגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן לט

שאלה

ראשית הגש' לדבר דבר רחש לבי דבר טוב מהאל הטוב יקדמנו ברכות טוב ויחי ויתן לו מזהב שיבה גם עד זקנה ושיבה רענן וגם רטוב נהרי נחלי שלום לו שלום לתורתו ולמשנתו משנת חסידים שנו כאן חבר אל חבר יחדיו ידובקו שבתם גם יחד מה טוב האותיות שתים לפני הדר תורתו יודיעני דעתו וסברתו אם מסכמת ומכרעת כונתי אנא עבדא דיעקב

והנה הוא זה יצא ראשונה ע"ד אשר שאל השואל ממני אם אכילת הסרסיג'א מותרת בפסח והיתה תשובתי אליו לאסור את האיסור על נפשנו מכמה טעמי אלימי והכל הולך וסובב אל מקום אחד כי הנה אין לדמות הסרסיג'ה לבשר יבש וגבינה ודגים דפסק מרנא מוהריק"א ז"ל דמותר לאכלם דהתם שאני דכיון דנתבטל קודם הפסח וגם אם באולי

היה שם חמץ עכשיו ליתוהי בעיניה מחמת ההדחה דמצריך להו הרב בעל ההג"ה ז"ל ובזה חלף הלך לו לחמץ בהדחתו קודם הפסח אבל בנד' של הסרסיג'ה שהיא סוגרת ומסוגרת ואטומא משני צדדיה בודאי דיש לאוסרה מחמת כי לא נזהרו באופן עשייתה הן מצד המלח הנידוך במדוכה של חמץ בלתי ברירה כי לעולם לא התיר מרנא אלא מלח ששמו במדוכה דוקא שמו אבל נידוך אסורה ועיין בי"ד סימן צ"ו בדין תבלין שנידוכו במדוכה של בשר כתב שם הרב בעל ש"ך ז"ל וז"ל וה"ה מלח שנידוך וכל שאר דברים החריפים ודוקא נידוכו אבל לא כשהיו נתונים במדוכה של בשר כדלעי' ס"ס צ"ו ובא"ח סימן תמ"ז דין ו' אלו דבריו גם שם בי"ד סימן ק"ה כתב בעל ההג"ה דצריך שיהיה הכלי נקי ואף שיהיה הכלי נקי המחמיר תבא עליו ברכה ע"כ א"כ הרי לדעתי מצד המלח והתבלין שבתוכה יש איסור באכילתה. וידעתי שהרוצה לדחות ידחה לי מאומרו כי דין זה הוא למלוח בתוך הפסח ואין להביא ראיה לדבר המלוח מקודם הפסח. אבל אני אומר לו אין הכי נמי דהי' צד להתיר אם בסרסיג'א הזאת לא היה בתוכה היום מלח בעיניה אבל רואה שסדר עשייתה הוא שמשימי' מלח בתוכה כדי להעמידה ובבשר דוקא התיר מפני דהמלח שבה היא נופלת ולא קיימא עליה ואפי"ה מרן בעל ההג"ה הצריך הדחה ושטיפה ג' פעמים כי היכי דלא ליהוי בעיניה המלח ומ"ש אם יש צד לצדד שיהי' חמץ כאשר הגיד דודאי דאסור וכבר כת' הפוסקים ראשונים גם האחרונים אחזו שער בהיכא דאיכא למיחש דאיתיה לחמץ בעיניה אפילו בכל שהו עיין בהם ובשמותיהם ועוד אני אומר דמעיקרא נ"ל דדבר זה נפתח בגדולים ונסתם בקטנים כמוני העבד האוסר ולי נראה בפירו' דברי הרב בעל ההג"ה דכת' ובכרכשות אין מועיל הדחה ולפיכך אין להשהות הטבחות היבשי' עכ"ל אני מפרש דכרכשות אלו וטבחות אלו דקאמר הם הם הסרסיג'ה הזאת שאנו דנים עליה ואסרם הרב מחמת כי אי אפשר להדיחם מחמת כי עינינו רואות שהם מלאות בשר ולכן קאמר שאין מועיל הדחה וכיון שאין מציאות להדיחם כדי שיפול המלח שבתוכם אסורות בפסח ומה גם דאיכא למיחש לחמץ בעיניה כאשר מעיד אני שמים וארץ כי פעמים רבות מצאתי בתוכם חטה ושעורה בבת אחת מחמת הפלפלין דשמים בתוכה דשכיח טובא חטים מעורב בפלפלין זאת ועוד רעה חולה אני מעיד שראיתי בעיני לאנשי ביתי שכשהיו דכים האלמסטיגה כדי לשים לתוך הסרסיג'ה הן בשביל הריח והן בשביל שיעמיד אותה ימים רבים כדי שלא תדבק האלמסטיגה במדוכה שוחקין אותה במעט קמח סלת כדי שלא תדבק ואח"כ שמים התבלין האחרים ומערבין הכל יפה יפה ומשימין תוך הבשר עם המלח א"כ מי הוא זה ואיזהו אשר ימלאנו לבו להתיר ואף שיאמר האומר דדבר זה לא הכל עושין כך

אבל אני אומר תן לי ערב למיחש מיהא חיישינן וכיון שאנו מתירין סתם סרסיג'ה האי עמה דבר לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו על ידי המתירין והקולר תלוי בצוארם זאת ועוד נטה לבי לאסור אף שאומר דכולי עלמא אינם עושים כעשיתנו יש לחוש ולאסור מצד הסכין שחותכין בו הבשר דכתב בעל המפה דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק בו א"כ לדידי חזי לי דלא יש צד היתר כלל ועיקר ובכן אוחילה אחלה פני תפארת גדולתו למעני למעני יפנה שעה ויעמיק בדבר זה להעמידו על צד הדין בדוקא להלכה ולמעשה ואם ענוש יענש המקיל ולא על צד חומרא וחסידות כי למילי דחסידות' ידענא דלית ליה שיעורא וכל הרוצה להחמיר תעב"ט אבל חפצי ורצוני הוא להעמיד הדבר על צד הדין בין לאסור בין להתיר כאשר כן אעשה בעהי"ת להעמיק בשורשי הדינין ובכן תאוה נפשי להגיד לו ויודיעני להיכן דעתו וסברתו מסכמת ומכרעת כי ידעתיו זריז וזהיר ובהיר ומומחה לחקור ולחפש חיפוש מחיפוש עד אשר יעמיד הדבר על בוריו:

עוד זאת אשאלך והודיעני על אשר ראיתי אמש במוצאי החג שיש גוים בעלי בתים שלשין עיסה בביתם לכתחילה כדי לשלוח דורון פת נאה לקצת יהודים אהובים וסוחרים שלהם כדי שיאכלו מפתם תכף ומיד במוצאי חג הפסח ובראותי עמדתי מרעיד ושאלתי את פיהם על מה סמכו לאכול פת של בעלי בתים ובפרט בהיות נמצא של פלטר שהוא מן הרע מיעוטו וכך היה ראוי לעשות מי שירצה ולא לפרוץ את הגדר אשר גדר מרנ' הגאון מוהריק"א וכ' אבל פת של בעלי בתי' אין שם מי שהורה להקל. עוד כתב פת של בעל הבית אסורה לעולם כאשר לא נעלם מעיני אדוני כמה החמיר בפת של בעלי בתים ולא מצאתי להם על מה שיסמוכו זולת על הבית חדש ז"ל שכתב על תשובת הרא"ש כלל י"ט וכו' עי"ש בקיצור ז"ל הבית חדש אלמא להידיא דבשאר מקומות שנהגו היתר בסתם אף של בעל הבית מותר ובמקום שנהגו איסור בסתם אף של פלטר אסור אם לא שנהגו לחלק לאסור בשל בעה"ב ולהתיר בשל פלטר עפ"י הירושלמי והיינו כדכתב רבינו לדעת הרא"ש ולא כדברי הבית יוסף שכתב על מה שכתב רבינו ולדעת הרא"ש אין חילוק וכו' לא ידענו מנין לו וכו' עי"ש עכ"ל יעיי"ש ובכן לא מצאתי להם היתר רק את זה דכיון שבמקום הזה נהגו היתר בסתם אף של בעל הבי' מותר להם ומה גם שרוצים לומר כי לא נאסר רק בעובדי ע"ז אבל גוים דידן דאינם עע"ז יש להקל אבל לא ניחא לי בהכי ואני פי מלך אשמור ולא הנחתיו לעלות על שלחן מלכים לכן יודיעני אם המנהג כן או מה צד היתר נמצא להם מאחר דמרנא מחמיר כ"כ ואם לא עליו המלאכה לגמור להכריז עליו בקהל רב ולהודיע למי שצריך לידע שפת בעלי בתים אסור לעולם ובכן אצא מלפניו בקידה כדת מה לעשות בעבודת הלוי קמי דרבי' ולא במאי דסלקא ביה

ושלמא דמר לימטי ליה ממתיבתא דרקיעא כל יומא נהורא ליה ימטי וברכאן דנפשין כאות נפשו הרמה גם חסידה בשמים וכאות נפש נאה דורש שלומו וטובתו באהבת הטוב במה שהוא טוב מוכן לעבודתו וסר אל משמעתו אלה דברי שועל בן ארי והוא משרת משה בכמה"ר:

יעקב חאג'יז זלה"ה

תשובה

מה שאסר מעכ"ת הסרסיג'ה הדין דין אמת ולא מטעם חשש שהיו חטים בפלפלין דאחזוקי איסור' בדבר שאין דרכו לא מחזקינן דבמקומנו מעולם לא ראינו חטים נמצאים בפלפלין אבל מטעמא דהסכין הוא בחזקת שאינו נקי והאיסור טוח עליו בעין לע"ד נראה פשוט דמטעם זה הסרסיג'ה אסורה ולא דמי לבשר יבש שהתיר רש"י ז"ל דהתם אין חששא אלא שנמלח במלח שלא נבדק ומסתמא אין בו בנ"ט ואינו בעיניה וכבר נתבטל קודם וכדכתב רבי' הגדול בסימן תמ"ז בשם תשובת רש"י ז"ל והיא חששה דלא איתחזק איסורא:

ומשמע לי דלפי פסק מרן מוהריק"א ז"ל בבשר יבש לא צריך הדחה מדכתב רבי' בעל ההג"ה על זה ז"ל ויש חולקין מחמירין ובמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחילה שלא לאכול גבינות ודגים ובשר יבש אבל אם הדיחו הבשר ג"ף קודם הפס' נוהגי' לאוכלו ובכרכשו' אין מועיל הדחה לפיכך אין להשרות הטבחות היבשים ובדיעבד אין להחמיר באלו ע"כ הרי דלא הצריך הדחה אלא למנהג דמחמירין ולא לפסק מרן מוהריק"א ז"ל אבל מטע' הסכין דסתמו אינו נקי והאיסו' בעיניה הסרסיג'ה אסורה אפי' לפסק מרן מוהריק"א ז"ל דהכא איכא תרתי לריעותא חדא ממשו של חמץ מעורב וכד צלו לה בפסח יהיב טעמא וחמץ בפסח במה שהוא לכ"ע וטעמא אחרינא דאסר לה אפילו לאוכלה חייב בלא צלייה דכיון דחתכו לבשר דק דק אין בחתיכות כדי לבטל אפילו בששים ואסירא לכ"ע אפי' למאן דאמר חמץ שנתערב קודם פסח בטל בששים:

וגם מצד התבלין שמשימין בה שנידוכו במדוכה מחומצת דחימוצה קשה ואגב דוחקא דדיכא בלע גוף האיסור ומפליט גוף האיסור אסורה דהני תבלין שנידוכו במדוכה של חמץ בלוע' מחמץ הם ואוסרין וכי תימא דליבטיל בששים קודם הפסח דהא התבלין אין בהם אחד מששים ובטילי מיהא למאן דאית ליה חמץ שנתערב קודם הפסח בטל בששים דליכא למימר כיון דעבידי לטעמא לא בטילי דהא לא אתינא עלה דהאי איסורא מחמת התבלין עצמו אלא מחמת החמץ הבלוע בהן וכל כי הא בטל הוא דלא אזלינן אלא בתר האיסור הבלוע כמבואר בי"ד בענין מלח הבלוע מדם וא"כ הכא נמי בהני

תבלין דבליעי מחמץ ליבטיל החמץ הבלוע בהן בששים קודם הפסח הא ליתא דכיון דהני בשמים חשבינן להו דבליעי מגוף החמץ והוו בעינייהו בפסח לא בטילי דיהבי טעמא בפסח ואסור לכ"ע במה שהוא מידי דהוה אחיממו תרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה כדאיתא בש"ע בה' פסח סימן תמ"ז סעיף ג' ומה שכתב שהמסטיגה דכין אותה ע"י קמח כן הוא ג"כ במקומנו אבל אין נותנין אותה בסרסיג'ה והכרכשות דקאמר בהגה' דאין מועיל להם הדחה וכתב כת"ר שנראה לו דהם המולייתא נראה שמה שהביאו לפרש כן משום דקשיא ליה דאי לא תימא הכי היינו בשר דעלמא ואמאי לא תועיל להם הדחה. ולי אין נראה לפרש כן דאם איתא דבהכי מירי איכפל לכתוב והכרכשות שהם במולייתא אין מועיל להם הדחה ועוד דאי בהא מירי פשיטא דמה מקום להדחה ולא צריכא למימר אלא נ"ל דהכא במאי עסקינן בכרכשות דעלמא כמות שהם בלא מולייתא ומה דקאמר דלא מועיל להו הדחה משום דמולחין אותן מצד השומן ואין יכול למולחן מצד פנים מטעם דאין מחזיקין דם בבני מעים ואחר מהפכין אותן שיהיה צד החיצון שיש בו השומן לפנים ומשום הכי קאמר דלא מועיל להו הדחה דהא המקום שנמלח שיש בו חשש החימוץ עתה הוא מבפנים. ובפירוש זה שפירשנו ראיה ברורה לפי דרך מעכ"ת ואתיא במכל שכן למולייתא וזה שכתבתי הוא משו' דמעכ"ת נשא ונתן בזה לפסק הלכה לענייננו דלדידי פסק ההלכה לדעת מרן מוהריק"א ז"ל לא צריך הדחה לבשר יבש וכדכתיבנא לעיל ועיקר איסור הסרסיג'ה הוא מצד הסכין והתבלין:

ומעניין הפת הנח להם לישראל אם אינם נביאי' בני נבי' הם מלת' דדשו בה רבי' אם יבא אליהו ויאמר לא כן היא אין שומעין לו וכל שכן דכשיש להם על מה שיסמוכו דחזינן דמקשו רבוואתא דהא קי"ל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין וקא חזינא דבי דינא בתראי מקילין בהאי גזירה דפת ומתירין אותה ומתרצי דהאי גזרה דפת מעיקרה היתה גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמו' בה וקי"ל אין גוזרין גזרה אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה ומשו"ה לא פשטה הגזרה בכל ישראל והיינו כחן דבי דינא בתראי דהתירו גם מדברי הפוסקים יש להם על מה שיסמוכו דהא לרבינו בעל הטורים ז"ל דעת הרא"ש ז"ל דאין חילוק בפת בין פת של פלטר לפת של בעל הבית כדאיתא בי"ד סימן קי"ב גם בסימן קל"ד כת' רבי' בעה"נ בשם הרשב"א חטין שנפל עליהן יין נסך יטחנם ויאפם וימכרם לגוי אם הוא במקום שלא נהגו לאכול פת של גוים אבל במקום שנהגו לאכול פש"ג אין להם תקנה למוכרם לגוי וכתב מרן מוהריק"א ז"ל שכתב עוד הרשב"א ובכל מקום אסור למכור לפלטר שפת של פלטר בכל מקום נהגו בה היתר ע"כ הרי למדנו שיש שנוהגים היתר בפת של בעל הבית והנח להם לישראל

במה שנהגו וכ"ש בדבר שקל איסורו וכ"ש בדבר שהוא חיי נפש וכ"ש שרבה הענייות' ואי אפשר לאסור לאחד ולהתיר לאחד:

סימן מ

שאלה

חביות יין באו בספינה ובהיותה בדרך רדפו אותה שוללים וכדי להקל ממשאה שברו חמש חביו' ועשו בכל חבית פתח כדי שיכול ליכנס בו אדם ויצא היין דרך שם לשיפולי הספינה וכן היו ממלאים בכדים ושופכים לים והיה בספינה שקים של צימוקים ונתלחלחו ביין יורנו מורה צדק אם אותן צימוקים נאסרו מחמת נגיעת הגוים ביין:

תשובה

כתב רבינו בעה"ט י"ד סימן קכ"ו בשם הראב"ד ז"ל וז"ל וכתב עוד שאם הגוי מערה לטיט או לאשפה או למקום לכלוך אין דרך ניסוך בכך והכל מותר בין מה שיצא לחוץ בין מה שבפנים. וכתב מרן מהריק"א ז"ל שהרשב"א ז"ל כתב בת"ה הארוך וז"ל מדברי הראב"ד בתשובותיו בגוי המערה מכלי אל כלי שאינו הולך לאיבוד הוא שנאסר הכל א"נ אם הכל הולך לאיבוד ע"י ישראל או ע"י גוי אחר ובא גוי זה ונגע בו אע"פ שהולך לאיבוד אסור אבל אם גוי זה בעצמו שופכו לאיבוד אין נאסר דהו"ל כזורק מים בתוך הטיט וכדאמרינן בפרק אין מעמידין בשמעתא דנודות היין וכלשון הזה כתב דבר זה מסורת בידי מרבותי ומאבינו שבשמים שלא התירו ביין אלא כח שפיכתו בזמן ששופך אותו לאיבוד דהא נעשה בשפיכתו כזורק מים לטיט דהא בטליה מחשיבותיה ושוויה מיא בעלמא ומכלל זה אתה שומע שכל יין שהגוי נוגע בו בענין אחר אע"פ שהיין הולך מעצמו לאיבוד בין שהוא הולך לאיבוד מאליו בין ע"י ישראל בין ע"י גוי אחר ובא גוי ונגע בקילוחו אסור מה שנשאר בכלי מ"ט גוי בתרא הא לא בטליה וקא מנסך ליה וכ"ש דלא ניחא ליה לגוי דניזיל לאיבוד כמעשה דידכו ע"כ והולך לאיבוד היינו שהולך למקום מלוכלך כאשפה וכיוצא בה א"נ בנותן יין בזפת בשעה שמזפתים את הכלים מפני שהיין מקבל זוהמא מן הזפת וכדגרסינן בירושלמי וחש לומר שמא ניסך אין עשוי לנסך ע"ג דבר מאוס אבל כשנשפך על גבי קרקע לא שאף הם מזלפין על גבי קרקע לפני ע"ז שלהם ומ"מ שמענו מגוי המערה מחבית למקום איבוד דמה שנשאר בכלי מותר דכח גוי דרבנן בנפק לבראי גזרו ביה רבנן דאשתאר במנא לא גזרו ביה רבנן ואי משום נצוק למה שיצא לחוץ לכלי אפילו מה שיצא חוץ אין נאסר כיון שהוא משליכו לאיבוד עכ"ל נראה לע"ד דהרשב"א אשמעינן תרתי במה שפירש וכתב והולך לאיבוד היינו שהולך

וכו' אשמעינן חדא חומרא וחדא קולא אשמעינן חומרא כששפך ע"ג קרקע סלקא דעתך אמינא דהרי זה הולך לאיבוד ואין בו משום ניסוך קא משמע כיון שהם מזלפין ע"ג קרקע לפני ע"ז שלהם לא חשיב הולך לאיבוד ויש בו משום ניסוך ואשמעינן קולא דכשנותן יין בזפת בשעה שמזפתין הכלים כדי להסיר זוהמת הזפת ולתקן הכלים סלקא דעתך אמינא דאין זה הולך לאיבוד אלא אדרבא הרי זה מועיל ומתקן בו וא"כ יש בו משום ניסוך קא משמע לן כיון שהיין הניתן בכלי המזופת נמאס אין דרך ניסוך בכך ובנדון דידן פשוט הוא דמה ששברו החביות ודאי לאיבוד שברו אותן להקל מעליהן אין בו משום ניסוך והצימוקין שנתלחלחו מהיין לאו מיין נסך ומותרין הם ולא חיישינן לומר כיון דניסוך חביב עלייהו שמא נגעו וניסכו דהא טרידי ואין להם פנאי לנסך וכדתנן בפרק השוכר בלשת שנכנסה לעיר בשעת שלום חביו' פתוחו' אסורו' וסתומות מותרות בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות לפי שאין פנאי לנסך ע"כ ופסקו כל הפוסקים כהאי מתני':

סימן מא

טור י"ד סימן קכ"א וז"ל ואין מגעילין הכלי עד שלא יהא בן יומו או שיהיו במים שמגעילין בו ס' כנגדו אבל אם הוא בן יומו ואין במים ששי' כנגדו לא עלתה לו הגעלה ולא עוד אלא אפי' הכלי שהגעילו בתוכו גם כן נאסר אם היה של היתר וכן המגעיל של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו עכ"ל הא דכתב רבי' שהמגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו קשיא דטעמא מאי מצרכינן שיהא הכלי אינו בן יומו או שיהו המים שמגעיל בהם שיהא בהם ס' כנגד הכלי הנגעל בהם הטעם הוא דאחר שיפלוט הכלי הנגעל מה שבתוכו חוזר ובולע מהמים וכשיש במים ס' כנגד הכלי כבר נתבטלה פליטת הכלי וכשיחזור לבלוע מהמי' לית לן בה דהיתרא בלע וכן כשהכלי אינו בן יומו דנותן טעם לפגם הוא אפי' אין במים ס' אפי' יחזור הכלי לבלוע מהמים לית לן בה דהיתרא בלע דנותן טעם לפגם מותר נראה פשוט במגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא דהיינו דין דגים שעלו בקדרה של בשר שמותר לאכלם בכותח דהוי נ"ט בר נ"ט דהתירא ועדיף מינה דכתב הרא"ש בפרק כל שעה דף קכ"ט ע"ג וז"ל ובערב פסח קודם שעה חמישית דשעת היתר הוא ומותר להגעיל אפי' בן יומו משום דהוי נ"ט בר נ"ט החמץ נותן טעם בכלי והכלי במים וחוזר ונבלע בכלי וכולהו היתר והוי כמו דגים שעלו בקדרה שמותר לאוכלן בכותח ואפי' לדברי המפרשין עלו אין נתבשלו לא הכא שרי דהתם הבשר הנבלע בדגים חשוב טעם כי נבלע אוכל באוכל שדגים ראויין לאכילה והבשר נותן בהם טעם לשבח הלכך אסור לאוכלו

בכותח אם נתבשלו בקדרה אבל הכא טעם החמץ הנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזו' ויפלוט בפסח לתוך התבשיל עכ"ל:
וכ"כ התוספות בסוף ע"ז דף ע"ו בדבור המתחיל מכאן ואילך לשתרי. והרי זה דומה לנדון דהרא"ש ממש טעם הבשר הנפלט מהכלי למים וחוזר ונבלע בדופני הכלי אינו חשוב טעם כשיחזור ויפלוט בשעה שמבשלין החלב וז"ל הר"ן בפרק כל שעה ומיהו אומר ר' יצחק ז"ל דכלים שמגעילין מחמץ אם מגעילין אותן קודם זמן איסור של חמץ מותר להגעיל אותן אפי' בני יומן משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהתר קודם שבא האיסור כדגים שעלו בקערה של בשר שמותר לאכלן בכותח:
ואפשר לחלק קצת משום דהתם אין שם האיסור חל עליו דהיינו בשר בחלב אבל הכא מעיקרא חמץ והשת' חמץ עכ"ל הרי שאפי' למאן דמחמיר בחמץ הוא משום דמדמה ליה לבלוע מאיסור אבל מבשר לחלב או איפכ' ליכא מאן דפליג דבלוע היתר הוא. ודברי המרדכי כדברי הרא"ש וגם מרן רבי' בעל הטורים בהלכות פסח כתב כדברי הרא"ש בסימן תנ"א ובסימן תנ"ב:
ואי אפשר לומר דהא דכתב מרן רבי' בעל הטורים בי"ד סימן קכ"א דהמגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא בן יומו טעות סופר הוא וצריך להיות והמגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא אין צריך שלא יהא בן יומו דהא כתב לקמן בסמוך ואם בתוך מעת לעת חממו בו אפילו מים לבדם צריך לשהות מעת לעת לבשול המים אבל בבשר בחלב אינו כן אם בשל בה מים לבדם אחר בישול הבשר ובא להכשירה לחלב אין צריך לשהות מעת לעת אחר בישול המים אלא אחר בישול הבשר עכ"ל הרי גם מדין זה ברור שהמגעיל מבשר לחלב או איפכא צריך שלא יהיה הכלי בן יומו וצ"ע אחר ימים רבים מצאתי לסמ"ק בסימן קצ"ח כתב וז"ל פירש רבי ברוך כשבאין להגעיל כלים של איסור שאינן בני יומן צריך שלא יהיו בני יומן משום תשמיש דחמין אפילו דהיתר דאם נשתמש תוך אותו יום בחמין אפילו דהיתר כגון מים רותחין הרי האיסור הנבלע בכלי נותן טעם במים לשבח וחוזר ובולע ונעשה בזה בן יומו וצריך להמתין מע"ל מאותו תשמיש קודם שיגעילנו ודוקא כלי שבלוע מאיסור אבל מהיתר להיתר כגון מבשר לחלב אפילו נשתמשו בחמין באותו יום אין לחוש משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתר ומהאי טעמא מבשר לחלב אם הגעילו אפילו בן יומו מותר משום דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתר כמו גבי חמץ ערב פסח קודם ארבע שעות כדפירש בפנים גם הגעלה מבשר לחלב אך לכתחילה אסור להגעיל שום כלי בן יומו אפילו מבשר לחלב גזרה אטו כלים של איסור וגם נראה דנ"ט בר נ"ט גופיה דשרי היינו דוקא דיעב' אבל לכתחילה

אסור לגרום מדקאמר דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח משמע דוקא עלו דיעבד אבל לכתחילה אסור להעלותן בקערה של בשר כדי לאכלם בכותח ואל תשיבני מפני מה התיר ר' ברוך להגעיל כלי' בע' הפס' לכתחילה קודם ארבע שעות משום נ"ט בר נ"ט משום דהתם לפי שעה הוא וגם לא מיחלף בכלי של איסור כמו גבי בשר בחלב. וכן לא קשיא מאי דשרינן גבי הגעלה דבשר בחלב אע"ג דנשתמש בתוך אותו יום במי' חמין דהתם דיעבד הוא כשבא לישאל על ההגעלה כללא דמלתא לענין לכתחילה ודיעבד לגבי נ"ט הכל תלוי בשע' שאלה לחכם כבר נעשה נ"ט בר נ"ט והוא שואל עליו אם מותר מבשר לחלב או איפכא אומרין לו מותר ואם קודם שנעשה נ"ט בר נ"ט הוא שואל עליו אם מותר לגרום נ"ט בר נ"ט כדי לאכלו מבשר בחלב או איפכא אומרים לו לאסור כמו גבי דגים דאסור להעלותן לכתחילה בקערה של בשר כדי לאכלם בחלב וכן גבי הגעלה מהאי טעמא עכ"ל למדנו דסמ"ק ס"ל להגעיל כלי מבשר לחלב או איפכא אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתר' צריך שלא יהיה הכלי בן יומו מתרי טעמי חדא גזירה אטו כלי אסור ועוד דמאי דאמרינן דגים שעלו בקערה של בשר וכו' הוא דוקא דיעבד והכא המגעיל כלי של בשר להכשירו לחלב הוי לכתחילה אבל אם עבר והגעיל מבשר לחלב דהוי דיעבד מותר וצריכין אנן לדעת מה דעתיה דמרן רבינו בעל הטור בהני תרי טעמי אי סבירא ליה כסמ"ק או לא ונראה לע"ד דהטעם שכתב סמ"ק דנ"ט בר נ"ט דלא שרי אלא דוקא דיעבד אבל לכתחי' אסור לגרום וכו' האי סברא לא סבירא ליה למרן בעה"ט דאם איתא דהכי ס"ל לא הוה שתיק מינה ועל כל פנים הוה ליה לאשמעינן וזה פשוט וכן נראה דמרן מוהריק"א ז"ל ס"ל דדעת רבי' בעה"ט דלא כסמ"ק דהא כתב בבדק הבית ז"ל כתב ר' ירו' ירקות וקוטניות שנתבשלו בקדרה חולבת אפי' היא בת יומה מותר לאוכלו בתבשיל של בשר ונראה דוקא בדיעבד אבל לכתחי' אין לו לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאוכלו עם בשר עכ"ל ואין דבריו נראין אלא לכתחי' נמי מותר לבשלם בכלי של בשר כנז"ל עכ"ל מרן בבד' הבית. גם בב"י הביא דברי סמ"ק בזה ודחה אותם. וזה לשונו כתב סמ"ק אפי' נצלו או נתבשלו דוקא דיעבד אבל לכתחי' אסור להעלותם או לבשלם בכלי של בשר כדי לאוכלם בכותח ודייק לה מדקאמר דגים שעלו בקערה בלשון דיעבד וכ"כ הגהות מיימוני' וכ"כ ר' ירו' אבל בעל התרומה כתב במפתחות דקטנית שבשל בקדרה חולבת מותר לכתחי' לערותן בקדרה של בשר ואפי' הקדרה בת יומ' כמו דגים שעלו בקערה וכו' עכ"ל מדדחה מרן דברי ריר"ו וסמ"ק בפשיטות משמע דס"ל דמסקנת כל הפוסקים דלא כוותייהו ורבי' בעל הטורים בכללם. דאם איתא דרבינו בעהט"ו ס"ל כסמ"ק וריר"ו לא הוה שתיק מוהריק"א ז"ל מלפר' דבריו ודברי רבינו שדחה דברי סמ"ק

מדברי בעל התרומה שכתב במפתחות דקוטני' שבשל בקדרה חולבת מותר לכתחי' לערותן בקדרה של בשר וכו' צריכין תלמוד דאיכ' מאן דכתב על מרן דלא דק וזה לשון בית חדש ומ"ש ב"י דבספר התרומה חולק על סמ"ק שכתב דקטנית שבש' בקדר' חולב' מות' לכתחי' לערותן בקערה של בשר ואפי' הקדרה בת יומה כמו דגים שעלו בקערה דמותר לאוכלן בכותח לא דק דהא לא כתב ספר התרומה שיכול לבשל לכתחילה קטנית בקדרה חולב' כדי לערותן בקערה של בשר אלא אם בשלן כבר קאמר דהיינו דיעבד שיכול אח"כ לערותן בקערה של בשר ואין כאן מחלוקת ועוד דדוקא כדי לאכול עם החלב והבשר בעצמו הוא דאסור לכתחילה אבל לערותן וליתנן בכלי של חל' ובש' מות' אף לכתחילה עכ"ל ואני אומר שרי ליה מריה שחשד רבינו הגדול במלתא דלה טעי ביה בר בי רב דחד יומא אבל האמת הוא לא דק בענין והמעמיק לעיין בדבר ימצא דיש תמיהא גדולה בדברי סמ"ק וריר"ו דאסרו לבשל ירקות בקדרה של בשר לכתחילה יש לתמוה דבע' שמבשל הירקות בקדרה של בשר מה שייך לאסור לכתחילה דאז ליכא שום תערובת איסור כלל דהכל היתר גמור וא"כ לא שייך לאסור לכתחילה דוק ותשכח דהכי אמרינן בפרק כ"ה בין כבדא בין כחלא תותי בשרא שרי עילוי בשרא דיעבד אין לכתחילה לא והטעם דעילוי בשרא לכתחילה לא משום רבוי דם הכבד לא נכון לצלותו עילוי בשרא שלא יזוב דם הכבד על הבשר וכן כחלא הוא הטעם שלא יזוב החלב על הבשר נמצא דמה דאסרינן לכתחילה הוא בשעה דשיי' בההוא מעשה לתא דאיסורא ופוק דוק בדיני מליחה ותמצ' לאין מספר:

ואם נפשך לאסור נ"ט בר נ"ט לכתחילה אין לך לאסור אלא בשעה שמערב הדגי' או הירקות בכות' דאז מתערבין בר נ"ט דבשר עם החלב אז שייך לומר לכתחילה לא יערבם לאכלן יחד ואם עבר ועירבם מותר לאוכלן אבל בשעת בישול הירקות בקדרה של בשר ליכא שום חשש לתא דאיסורא כלל וא"כ מהיכא תיתי לן לאסו' לכתחיל' ומשו' הכי הבי' רבי' הגדול מוהרק"א דברי בעל התרומה דדייקי הכי שכתב מותר לכתחילה לערותן בקדר' של בשר דמשמע דההיא שעתא שמערבן הוא דשייך חשש תערובת טעם חלב עם הבשר וכתב דאפילו הכי מותר לכתחילה לערבן כמו דגים שעלו בקדרה של בשר נמצא דקשיא ליה לסמ"ק בתרתי חדא דלא שייך למיסר לכתחי' בישול הדגים דאז לית שום חשש לתא דאסורה וגם בשע' התערובת דשייך למיחש אפילו הכי לית כאן בית מיחוש ומותר לכתחילה דהכי דייקא סוגייא דפ' כ"ה דף קי"א ע"ב אתמ' דגים שעלו בקדרה של בשר רב אמר אסור לאוכלן בכותח ושמואל אמר מותר לאוכלן בכותח ומסקינן הלכת' דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח גם מייתו התם עובדא דשמואל אייתו

ליה דגים שעלו בקערה ואכל בכות' ועובד' דרב הונא ורב חייא בר אשי דאייתו ליה דגים שעלו בקערה ואכל בכותח כל הסוגייא מוכחא דמסתמ' לית חשש למיסר בהאי מלתא לכתחילה ואם איתא לא הוה שתיק תלמודא מלאשמעינן והכי הוה ליה למימר דגים שעלו בקערה של בשר ונתנם בכותח מותר לאוכלם דההיא שעתא הוא דאיכא למיסר לכתחילה ובספר פרישה ודרישה בדרישה הליץ בעד מרן מוהריק"א ז"ל וז"ל שוב עיינתי במפתחות דבעל התרומה שכתב בלשון הזה בסימן ס"א וכן קטנית שבשלם בקדרה חולבת מותרת לערותן בקדרה של בשר ואפילו לכתחילה ואפילו הקדרה בת יומא הכל מותר ואיכא למידק בתלת חדא למה הוצרך למכתב ואפילו לכתחילה פשיטא דלכתחילה מותר מדכתב לפני זה מותר לערותן דמשמע לכתחלה ועוד מאי זה דקאמר ואפילו הקדרה בת יומא טפי רבותא הוה ליה לאשמעינן אפילו הבשר הוא בעין מותר לערות הקטנית לתוכו כיון שאין בל' בקטני' אלא ט"ע בר נ"ט דהיתרא וכדאמר' דגים שעלו בקערה מותר לאוכלן בכותח ועוד למה חזר לכתוב הכל מותר הרי כבר כתב מותר לערות ומכל אלה נראה דמ"ש ואפילו לכתחילה ואפילו הקדרה בת יומא וכו' חוזר אריש ובא לאשמעינן דלאו דוקא הוא מ"ש קטנית שבשל' וכ' דמשמע דיעבד דזה אינו דאפילו לכתחילה מותר לבשל קטנית בקדרה חולבת כדי לערותן אח"כ בקדרה של בשר ואפילו אותה הקדרה חולבת הוא בן יומו אפילו הכי הכל מותר לעשות כן לכתחילה ודו"ק ונראה דכך הוה ג"כ גיר' ב"י ומשום הכי כתב אבל בעל התרומה וכו' בלשון פלוגתא וא"ש אלא שט"ס הוא או מהמדפיסים שטעו בבור דברי בעל התרומ' ומכח הקושיות והדיוקי' שהקשתי שינו דבריו ולא הבינו תוכן דבריו ודוק הרי בררנו דאין דאין דעת מרן רבינו בעל הטור ז"ל כדעת סמ"ק שאסר לכתחילה נ"ט בר נ"ט א"כ צריכין אנו לומר דמ"ש רבי' בעה"ט דאין להגעיל כלי מבשר לחלב או איפכא אלא א"כ אינו ב"י טעמו משום אידך טעמא דסמ"ק דגזרינן מבשר לחלב אטו כלי איסור:

סימן מב

כתב מרן מוהריק"א ז"ל בב"י י"ד סימן ער"ה דף שכ"ד ע"ג ז"ל ונראה מדברי הר"מ במז"ל בפ"ז שאם שייר בין פרשה לפרשה פחות מט' אותיות לא פסל שכת' שם יש דברים אחרים שלא נאמרו בתלמוד ונהגו בהם הסופרים וקבלה היא בידם איש מפי איש והן שיהיו מנין השיטין וכו' ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו ט' אותיות אשר אשר אשר ושתהיה בראש השיטין למעלה משירת הים וכו' כל אלו הדברים למצוה מן המובחר ואם שינה לא פסל עכ"ל ומיהו אפשר דלא אמר דלא פסל אלא בששייר פחות

מאשר אשר אשר ומ"מ יהיה בשייור כדי ט' אותיות קטנות אבל כל שאין בו כדי ט' אותיות אפילו קטנות אפשר דפסול נמי הוי דכל בציר משיעור מתשעה אותיות קבלו דלא הוי שיור עכ"ל מרן מוהריק"א ז"ל:

דקדוק רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל שדקדק בדברי הרמב"ם ז"ל דשיעור הריוח שבין הפרשיות שהוא כדי אשר אשר אשר הוא למצוה ולא לעכובא זה ברור בדברי הרמב"ם ז"ל:

אבל מה שכתב אפשר דלא אמר דלא פסל וכו' ומ"מ יהיה בשיור כדי ט' אותיות קטנות אבל כל שאין בו כדי ט' אותיות אפילו קטנות אפשר דפסול נמי הוי דכל דבציר משיעור ט' קבלו דלא הוי שיור עכ"ל:

האי ט' אותיות דכתב רבינו מוהריק"א ז"ל צריכא לי תלמוד מאי ט' אותיות קטנות דקאמר אי נימא תשעה ווי"ן או ט' יודי"ן אי אפשר דא"כ קשה דהא כתב הרמב"ם בפ"ז מה' ס"ת נזדמנה לו תיבה בת עשר אותיות או יותר וכו' אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקו' פנוי ע"כ ובודאי תיבה שיש בה יותר מעשר אותיות כחמש אותיות ממנה יש שיעו' יותר מט' יודי"ן או ט' ווי"ן ואם ט' יודי"ן או ט' ווי"ן הוי שיעור ריוח פרשה איך יניח המקום פנוי. דהא כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ח אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוח' סתומה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הפסיק בריוח במקום הפרשה וכו' הרי זה פסול עכ"ל הרי הרמב"ם פסל בשהניח פנוי במקום שאין בו פרשה וא"כ בנזדמנה לו תיבה בת י"א אותיות כגון ולמשפחותיכם ואין יכול לכתוב שש אותיות ממנה בתוך הדף שצריך להניח המקום פנוי הרי יש בו שיעור ט' יודי"ן או ט' ווי"ן שהוא שיעור ריוח של פרשה ופסול לפי דברי רבינו מוהריק"א ז"ל וי"ל דהא דכתב רבינו מוהריק"א ז"ל דשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה ט' אותיות קטנות האי קטנות לאו דוקא הוא אלא ר"ל שלש תיבות משלש שלש אותיות שיש בהם אותיות קטנות כגון יגש יגש יגש וקרי להו קטנות בסתם משו' דרובם קטנו' ורובו ככולו אי נמי מאי קטנות בינוניות וקרי להוא קטנו' בערך השלש שיני"ן שבאשר אשר אשר שהשי"ן היא הגדול' שבכל אותיו' האלפא ביתא ומוכרחין אנו לפר' כן דברי רבי' מוהריק"א מדסיים רבינו וכתב אבל כל שאין בו כדי ט' אותי' אפי' קטנו' אפשר דפסול נמי הוא מדקאמר בלשון אפשר דפסול משמע דהאי פסול לא בריר ליה אפילו דליכא כדי תשעה אותיות קטנות ואי אמרת האי תשעה אותיו' קטנו' היינו יודי"ן ווי"ן קשי' וכי נעל' מעיני רבי' מה שכתב הרמב"ם בנזדמנה לו תיבה יותר על עשר אותיות אם אינו יכול לכתוב חציה בתוך הדף שיניח המקו' פנוי דמשמע מהא דבחצי

תיבת בת עשר אותיות דלא הוי שיעו' ריוח פרשה אלא ודאי האי תשעה אותיות קטנות דכתב רבינו מוהריק"א ז"ל בינוניות וכו':

ושלחתי מאי דקשיא לי בדברי רבינו מוהריק"א ז"ל להרב גדול הדור כמוהר"ר דוד גרשון נר"ו וזה לשונו ששלח לי לע"ד נראה לישב במה שיש לדקד' על הרמב"ם זלה"ה שכתב וז"ל ושיהיה הריוח שבין פרשה לפרשה כמו תשעה אותיות אשר אשר אשר עכ"ל דמאחר שכתב שיעור הריוח תשעה אותיות למה כתב אשר אשר אשר וכי תימה דבא למעט דלא נימא דהני תשעה אותיו' דהוו מהקטנות כגון וי"ו זי"ן יו"ד וכדומה לכך כתב אשר שהוא מהאותיות הגדולות אכתי קשה למה נקט אותיות אשר ג"פ שהם ג' תיבות לימא ט' אותיות כגון למשפחתיהם שהם תשעה אותיות וגדולות בתיבה אחת לכן נראה לע"ד דהני סופרים למצוה מן המובחר עבדי תרתי בריוח שבין פ' לפ' חדא שמשיירים שיעור ט' אותיות גדולות אשר ועוד שמפסיקים בין ט' אותיות הגדולות כל ג' שיעו' תיבה א' שנמצא שהתשעה אותיות הם ג' תיבות ולכך כתב אשר אשר אשר ג"פ באופן שסופרים אלו משיירין בין פרשה לפרשה שיעור תשעה אותיות גדולות ושלשה קטנות שצריך לשייר בין תיבה לתיבה שיעור אות קטנה ולשיעור זה כתב הרמב"ם ז"ל ואם שינה לא פסל ר"ל ששייר בפחות מתשעה אותיות גדולות ושלשה קטנות לא פסל וע"ז כתב מוהרי"ק זלה"ה ומיהו אפשר וכו' אבל כל שאין בו כדי תשעה אותיות אפילו קטנות אפשר דפסו' נמי הוי וכו' ובודאי דהני תשעה אותיות קטנות דבעי' לשי' הוי תשעה אותיות קטנות שכל שלשה מהם תיבה אחת באופן שלהכשיר בשייו' בעי תשעה אותיות קטנות ועוד שיעור שבין שלשה תיבות בין תיבה לתיבה שיעור אות קטנה נמצא סך השיור י"ב אותיות קטנות ועוד שיעו' כחוט השערה שבין אותיות קטנות נמצא שיעור זה גדול יותר מנזדמנה לו תיבה בת י"א אותיות ואין מקום לכתו' מקצתה בתוך הדף שמשייר מקום חמשה אותיות מקום פנוי שאף אם יהיו כל החמש אותיות גדולות שיעור הי"ב אותיו' קטנו' הוי שיעו' טפי ובז' יבואו דברי מרן על נכון:

סימן מג

מעשה כשהייתי כותב ס"ת היה לפני תלמיד לומד פרקו וכשהגעתי לכתוב שם אלהיך אמרתי לתלמיד שהיה לומד שתוק עד שאכתוב את השם וכתבתי את השם ועוד כמו שני שיטין נסתפקתי אם כשכתבתי את השם קדשתי אותו ואע"פ שהיה נראה לע"ד שכשר הדבר אפילו הכי כיון שקבלתי עלי לכתוב הס"ת שלי בלי שום פקפוק ולכותבו כדעת כולי עלמא אפילו במלתא שהיא למצוה ולא לעכובא שלחתי הדבר הזה לגדול הדור

מרנא ורבנא הרב כמוהר"ר דוד גרשון נר"ו וזאת היא תשובתו ז"ל ועל השאלה בענין ההזכרות בהאי מילתא איכא תרי פלוגתא דרבוותא חדא דאיכא מאן דאמר דלא בעינן כתיב' לשם קדושת השם אלא בשם המיוחד אבל בשאר שמות שאינם נמחקין דינם שוה לשאר ס"ת דסגי במה שאמר בתחילת הכתיבה שהוא כותב לשם ס"ת ואיכא מאן דאמ' דכל שמות שאינם נמחקין דינם שוה לשם המיוחד דבעי לשמה והרמב"ם ז"ל נראה דס"ל הכי מדכתב בהלכות תפילין פ"ג וז"ל הכותב ס"ת או תפלין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כונה וכתב אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין לפיכך הכותב ס"ת או תפילין או מזוזה ובשעת כתיבה לא היתה לו כונה וכתב אזכרה מן האזכרו' שבהן שלא לשמן פסולין לפיכך הכותב את השם אפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב ב' ג' שמות הרי זה מפסיק ביניהם ומשיב עכ"ל ומדכתב ב' ג' שמות כאחד אי הוי שם המיוחד לא אשכחן ג' יחד אבל אם נאמ' שכל שמו' שאינ' נמחקין שוין אשכחן ג' שמו' יחד כגון בשמע ה' אלהי' ה' וביי"ג מדות ה"ה אל וכי תימא דהרמב"ם ס"ל דשם המיוחד דוקא בעינן לשמה ומשכחת לה ג' הויות להדדי כגון ששמעת שיש סופרין שכותבים הס"ת ומשיירין כל ההויות ואחר גמר הס"ת כותבין כל ההויות ביחד הא ליתא דכלל הרמב"ם ז"ל ס"ת תפילין ומזוזה ובתפילין ובמזוזה לא אפשר למעבד הכי דהוי שלא כסדרן ופסולין אלא ודאי כל שמות שאין נמחקין שוין ובהכי מצינו ג' שמות ביחד שכתב הרמב"ם. עוד איכא פלוגתא אחריתי דאיכא מ"ד דבעינן שיאמר בפיו שכותב לשם ה' ואיכא מ"ד דבכונת הלב סגי וזה נרא' שהיא סבר' הרמב"ם זלה"ה דנראה מלשונו שהעתקנו לעיל וטעמא דיליף מפגול ותרומה דהוי במחשבה והשתא בנ"ד איכא כמה ספיקי ספק אם אמר בפיו אם לא ואת"ל שלא אמר בפיו האי דאשתיק לתלמיד הוי כונת הלב ובהכי סגי ואת"ל דלא סגי אלא בעינן בפיו דילמ' הלכת' דלא בעינן שיאמ' לשם ה' או שיכוין בלבו אלא בשם המיוחד אבל בשם אלהי לא וכיון דאיכא כל הני ספיקי אפילו בדאורייתא ספק ספיקא לקולא והיריעה כשרה:

נאם הטרוד ומקוה רצון דוד גרשון

סימן מד

שאלה

ראובן לקח אשה בת בנים ובירך שבע ברכות בבית אמה ולא הכניסה לחופה ונפלו דברי ריבות וקטטות בין ראובן ובין אשתו ראשונה וראה שאין לו נחת רוח וגם מצד אם האשה שהיא זדונית ונתקוטטה עם אשתו הראשונה בחנם מסיבת זה גמר בדעתו לגרש

את האשה החדשה באופן שאשה זו עדין נקראת ארוסה מהו לכתוב דהוית ארוסתי או דהוית אנתתי יורנו מורה צדק ושכרו כפול מן השמים:
וגם יורינו אם ראובן זה חייב לפרוע לה כל מה שכתב לה בכתובה עיקר ותוספת:
תשובה
כתב רבינו הגדול מוהריק"א זלה"ה בשלחנו הטהור אה"ע סימן קכ"ו סעיף מ"ו ז"ל בגט ארוסה כותבין דהוית ארוסתי ואם כתב דהוית אנתתי כשר עכ"ל:
הדין הזה הביאו מרן בב"י בשם רבי' ירוחם ז"ל וז"ל בדף קנ"ה סוף ע"א בגט ארוסה צריך לכתוב דהוית ארוסתי ואם כתב דהוית אנתתי כתב רבי' ירוחם בח"ב דמעשה בא לפניו והכשיר וראיתו מדאמר פ"ק דקידושין הרי את אשתי הרי את ארוסתי הרי את מקודשת נראה דארוסה נקראת אשה גם בתרומת הדשן סימן רכ"ט הכשיר דיעבד וכתב עוד שם כתב הרשב"א בתשובה וז"ל מסתברא שאם אמר להם שיכתבו גט לארוסתו ולא אמר להם שיכתבו בו דהוית אנתתי אלא שהם טעו וכתבו כן הגט כשר דארוסתו זו היא אשתו וראיה מאותה שאמרת דהרי את אשתי הרי זו מקודשת ואין אשתי כנשואתי שאילו האומר הרי את נשואתי לא שמענו שתהא מקודשת דלא תקרא נשואה עד שתבעל או עד שתכנס לחופה עכ"ל הרי למדנו דאם כתב בגט ארוסה דהוית אנתתי כשר בדיעבד ונראה לע"ד דמהראיה שהביאו הרשב"א ורבי' ירוחם שמעינן דארוסתי ואנתתי כי הדדי נינהו דתניא בפ"ק דקדושין הרי את אשתי הרי את ארוסתי הרי את קנויה לי הרי זו מקודשת משמע דכי הדדי נינהו מדתנא ברישא הרי את אשתי דאי הוה דיעבד גמור הוה ליה למיתני הרי את ארוסתי הרי את אשתי הרי זו מקודשת ומדשינה משמע כי הדדי נינהו ומה שכתב רבינו בארוסה יכתוב ארוסתי דמשמע דלכתחילה יותר טוב לכתוב ארוסתי הטעם הוא מפני הרואים דלאו כולי עלמא דינא גמירי ומשמע להו לאינשי דארוסתי לחוד ואשתי לחוד וכל היכא דאיכא לברורי בגט צריך לברר ולפיכך לכתחילה צריך לכתוב בגט ארוסה, דהוית ארוסתי ומינה נשמע לנ"ד הלשון המבורר הוא שיכתוב דהוית אנתתי מפני הרואים דלאו כ"ע דינה גמירי ומשמע להו לאינישי דבשבע ברכו' הרי היא נשואה ואע"ג שלא נכנס' לחופה דהכי הוא מרגלא בפומייהו דאינשי פ' נתן שבע ברכות היום לפלונית ולא אמרי פ' כנס פלונית לחופה ומשום הכי בנדון דשאלה עדיף טפי שיכתוב בגט דהוי אנתתי דהוי לשון המבורר לעלמא כיון שהוכחנו דארוסתי היינו אשתי ויש הוכחה לזה יותר ברורה מלשון הרשב"א ז"ל שכתב שאם אמר להם שיכתבו גט לארוסתו ולא אמר להם שיכתבו בו דהוית אנתתי אלא שהם טעו וכתבו כן הגט כשר דארוסתו זו היא אשתו ע"כ מדגזר וכתב דארוסתו זו היא אשתו ולא כתב

הגט כשר בדיעב' דארוסתו זו היא אשתו משמע כי הדדי נינהו ועוד איכא למיד' בדברי הרשב"א שכת' ואמ' להם שיכתבו גט לארוסתו ולא אמר להם שיכתבו בו דהוית אנתתי אלא שהם טעו וכתבו כן משמע דספיקא דשאלה הוא משום שאמר להם שיכתבו גט לארוסתו והרי זה במי שצוה שיכתבו בו דהוית ארוסתי והם טעו וכתבו בו דהוית אנתתי ומספקא ליה אי חשיב עוברים על דבריו ועל זה השיב דארוסתו זו היא אשתו ואין כאן טעות ומשמע נמי דאם אמר להם שיכתבו גט לאשתו דלכתחילה יכתבו בו דהוית אנתתי ולא היה בו שום ספק:

כלל הדברים אע"ג דהעלה מרן על שלחנו הטהור בגט ארוסה לכתחילה יכתבו דהוית ארוסתי בנדון זה דשאלה הלשון המבורר לאינשי הוא שיכתבו לכתחילה דהוית אנתתי זהו מה שנראה לע"ד ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן מה

ומעניין השאלה השנית אם ראובן זה חייב לפרוע לה כל מה שכתב לה בכתובה עיקר ותוספת כתב הרמב"ם בפ"י מהל' אישות המארס את האשה ובירך ברכת חתנים ולא נתיחד עמה בביתו עדין ארוסה היא שאין ברכת חתנים עושה הנישואין אלא כניסה לחופה עכ"ל והביא דבריו אלה רבינו בעה"ט א"ה סימן ס"ב דף כ"ו ע"ב. וכ"כ רבינו מוהריק"א זלה"ה בא"ה סימן נ"ד סעיף ב' בלשון הרמב"ם כתב עוד הרמב"ם בפ"י מהלכות אישות המארס את האשה וכתב לה כתובה ולא נכנסה לחופה עדין ארוסה היא ואינה נשואה שאין הכתובה עושה נישואין ואם מת או גרשה גובה עיקר כתובתה מבני חורין ואינה גובה תוספ' כלל הואיל ולא כנסה וכך העלה רבינו מוהריק"א ז"ל על שלחנו הטהור בא"ה סימן נ"ד סעיף ו':

למדנו מדברי הרמב"ם ורבינו מוהריק"א ז"ל ארבעה דינין האחד שאין ברכת חתנים עושה נישואין ולמדנו שכניסה לחופה היא עושה הנישואין ומהו כניסה לחופה הייחוד שמתיחד עמה וכל שלא נתיחד עמה עדין היא ארוסה ולמדנו שהמארס את האשה וכתב לה כתוב' ולא נכנסה לחופה עדין ארוסה היא ואינה נשואה שאין הכתובה עושה נישואין ולמדנו שהמארס את האשה וכת' לה כתובה אם מת או גירשה שאינה גובה תוספת וכל הארבע דינין אלו הכי היא סברת רבינו בעהט"ו ז"ל מ"ש שאין ברכת חתנים עושה נישואין הכי כתב בסימן ס"ב בשם הרמב"ם ולא חלק עליו מדלא חלק עליו משמע ודאי דהכי ס"ל ועוד דברמזים סימן ס"ב כתב סתם ז"ל אין ברכת חתנים עושה נישואין אלא כניסה לחופה משמע דמסברא דנפשיה קאמר לה ומ"ש שאין הכתובה עושה

נישואין וגם מ"ש שהמארס את האשה וכתב לה כתובה אם מת או גרשה שאינה גובה תוספת גם זה פשו' בדברי רבינו בעל הטורי' בסי' נ"ה כתב ז"ל כתב הרמב"ם המאר' את האשה וכתב לה כתובה ומת או גרשה גובה העיקר מבני חורי ואינה גובה תוספת כלל ואם לא כתב לה אפי' ק' אין לה ולא נהירא לא"א ז"ל אלא ק' ק"ק יש לה אפילו ממשעבדי אפילו לא כתב לה ותוספת אפילו מבני חרי לא גביא אפילו אם כתב לה עכ"ל הרי הרא"ש מודה להרמב"ם בכותב כתובה לארוסה וגרשה שאין לה תוספת ולפי דרכנו למדנו דס"ל להרא"ש שאין כתוב' עושה נישואין ופשוט ואי קשיא לך ממעשים בכל יום שאדם מקדש לו אשה וכותב לה כתובה מהאירוסין בממון רב הרבה מאד יותר על מנה ק"ק וכשמגרשה נותן לה כל מה שכתב לה דע דהמנהג הזה שכותב לה סך גדול בכתובת אירוסין וכשמגרשה נותן לה כל מה שכתב לה מדין קנס אתינא עליה שהרי אפילו בשידוכין בעלמא מתחייבין זה לזה בסך גדול הרבה מאד יותר ממנה ק"ק וכל החוזר בו יפרע לשכנגדו הסך שפסקו ביניה' וכשמבטל השידוכין הוא נותן לה כל מה שכתב והטעם שכך נתחייב לה וקנו מידו וכיון שנתחייב וקנו מידו הרי הוא חייב לתת מה שנתחייב שהרי המחייב עצמו לחברו אפילו בלי שום סיבה הרי הוא חייב לתת מה שנתחייב בו הכי נמי בכתובה שכותבין עכשיו מן האירוסין וכותבין בשטר הכתוב' שנתחייב מעכשיו חייוב גמור שאם יגרשנה שיתן לה כל מה שכתב לה בכתובה וקנו מידו פשוט הוא דצריך לתת מה שנתחייב אבל אם כתב לה כתובה אירוסין ולא פירש בה שאם יגרשנה שיתן לה כל מה שכתב אינו חייב לתת כי אם מנה ק"ק אבל תוספת אין לה שלא כתב לה אלא על מנת לכונס' וזהו הדין שכתבו רבותינו ז"ל ומכאן אתה דן לנושא אשה ובירך ברכת חתנים אדעתא לכונסה לחופה וקרה מקרה שלא נכנסה דעדין חשיבא ארוסה ומגרש אותה דאינו חייב בתוספת דהאי אומדנא שאמרו רבותינו דלא כתב תוספת לארוסה אלא אדעתא לכונסה הכא לאו אומדנא בלחוד אלא הדבר ברור ומפורש שלא כתב לה אלא כתובת נישואין ובודאי אדעתא דנישואין הוא דכתב לה:

סימן מו

זה הכתב שלח לי הרב כמה"ר אברה' הלוי על הקונט' שחברתי על זמן בין השמשות שהוא בתחלת הספר הזה סימן א' (סי' א' נמצא קרוע וחע"ד):

האלהים האדירים נודע בשערים סיני ועוקר הרים מגלה עמוקות ומגלה סתרים רוח ה' נוסס' בו לחוור וללבן הלכות סתומות ועמומות כזוהר המאורים ובכולהו בי מדרשיא קרו עליה דין גלי רזיא ומארי חטיא טוחן ומוציא סולת נקיה וכל יקר ראתה עינו שהכל

בו וחושן המשפט על לבו דכולהו סיפרי דבי רב על ימינו כחותם מושיע ורב יושב אהלים רבינו תם יהי שמו לעול' אכי"ר:

ראיתי מגלה עפה בין השמים ושמי השמים כלבנה יפה וכשחר נשקפה מעולפת ספירים ואמרי' ברים כזוהר הרקיע מזהירי' ע"ד אמת בדקדוק שיעור בין השמשות והבדל בין קדש לחול במוצאי שבת לא הניח זוי' שלא נתעסק בו הן בסוגיות התלמוד הן בדברי התוכנים והוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים הן בתשו' הגאונים ופוסקי הלכות וסילת ובירר ויוציא לאור משפטו ודינו וצירף וזקק וחקק והעמיד דברים המצודקים דברי ר"ת שסובר שאחר שקיעת החמה שנכסת מן העין עד שיעור שלשה מילין ורביע מיל עדין יום הוא ואחר כלות זמן זה במשך שהות שיעור ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמה הוי לילה ולהעמיד דבר זה חזון הרבה כיד ה' הטובה עליו ודחה סברת הר"מ אלאשקר ז"ל בתשו' סימן צ"ו שכתב בשם הגאונים ורבינו אברהם החסיד בנו של הרמב"ם ז"ל דשיעור שלשה ריבעי מיל הללו שאחריהם הוי לילה התחלתם משקיעת החמה שנכסת מן העין ואני אנה אני בא אחר התייר הגדול את אשר כבר עשהו אך אמנה באתי ללמד זכות להסביר דברי הגאונים ז"ל דלא קטלי קני באגמא אינון כי ידעתי שאין ידיעתי מכרעת ואף גם זאת דילי נמי דיליה היא ומדברי מעכ"ת נתלמד לישב קצת מתמיהותיו ואבוא בדרך קצרה למען ירוץ קורא בו והרוצה לעמוד בדקדוק על הפרטים ילך לו אל הר המור ושם ימצא שלחן ערוך לפני ה' בדברות קדשו של מעכ"ת לכן אקצר ואלקט אורות וראשי בשמים מראשי פרקי' ואלהי אמת ינחיני בדרך אמת כי בו חפצתי אכי"ר:

כתב הרי"ף ז"ל בשלהי במה מדליקין ת"ר בין השמשו' ספק מן היום ומן הלילה ספק כולו מן היום ס' כולו מן הלילה מטילין אותו לחומרא לשני ימים ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה וכו' דברי ר' יאודה וכו' ומפרש בה רבה א"ש כרוך ותני איזה בה"ש משתשקע החמה וכל זמן שפני מזרח מאדימין הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון נמי בין השמשות הכסיף העליון והשוה לתחתון לילה ומסיים בה הרי"ף הילכך משתשקע החמה איתקדיש יומא ואסור בעשיית מלאכה אמר רב יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בה"ש שלשה לילה ע"כ:

וכתב הר"ן ז"ל וז"ל הילכך משתשקע החמה איקדיש יומא ואסור בעשיית מלאכה כרבה דהיינו תלתא ריבעי מילא וא"ת דהכא משמע דמשתשקע החמה עד צאת הכוכבים ליכא אלא תלתא רביעי מילא ואילו בפסח שני תניא משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ד' מילין ותירץ ר"ת דשתי שקיעות הם דמשתשקע החמה דשמעתין היינו מסו' שקיעת

החמה כלומר משעה שנשקע' ברקיע והיא עדין כנגד חלונה ולפי שלא עברה חלונה ועדין אינה מהלכת אחורי כיפה פני רקיע מאדימין כנגד מקומה ומשקיעת החמה דתניא בפסחים היינו מתחילת שקיעת החמה שהתחילה ליכנס ברקיע נמצא מתחילת שקיעת' עד זמן בין השמשות שהוא סוף השקיע' שלשה מילין ורביע והכי מוכח בירושלמי שאין בין השמשות מתחיל עד סוף השקיעה וכו' וכתב הרמב"ן ז"ל שזה הזמן הנזכר בכל התלמוד לתוספת שמוסיפין מחול על הקדש שאי אפש' לומר שיהיה בעוד השמש זורחת על הארץ דהא תנן ובכולן ב"ה מתירין עם השמש ואי אפשר ג"כ שיהיה בזמן בה"ש שהרי תוספת אינו אלא עשה ובה"ש ספק כרת הוא וחייב אשם תלוי ובשני בה"ש חטאת שמנה אלא ודאי שזמנו של תוספת היינו מתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד זמן בה"ש והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצת ממנו בלבד עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקדש וא"ת תינח תוספת בתחילתו אבל תוספת ביציאתו היכי משכחת לה שזמן בה"ש אינו ראוי לתוספת שמן הספק הוא נאסר מבה"ש ולהלן לילה גמור הוא ועד איזו שעה יהא מוסיף והולך י"ל כענין שאמרו בירושל' דברכות דגרסינן התם ובלבד דיתחמון תלתא כוכבים דדמיין כחדא כוכבתא כלומר רצופין במקום אחד היו מפוזרין אסור בעשיית מלאכה משום תוספ' עכ"ל הר"ן ז"ל:

ויש לדקדק על זה דפסחים והיא בפרק מי שהיה טמא דף צ"ד ע"א רבי יהודה אומר עוביו של רקיע א' מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות מעלות השחר עד הנץ החמה ארבעה מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין נמצא עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום ע"כ והשתא כיון שההנץ והשקיעה זמנם שוה שאור השמש מבהיק ומאיר בעולם קודם צאתו למראית העין וכן אחר שקיעתו ונעלם מן העין מבהיק ומאיר שיעור ארבעה מילין א"כ מדוע מעלות השחר ועד הנץ לא הטילו בו חכמים שום ספק ודנו בו כדין יום ברור לגמרי ולא כן עשו בשקיעת השמש והעלמה מן העין עד צאת הכוכבים שעשו גבולים מקצתו השאירוהו כדין יום ומקצתו עשאוהו כדין ספק ומצינו שדבר שמצותו ביום אם עשאו משיעלה עמוד השחר כשר דאמרי' בפ"ב דמגלה לא מלין ולא טובלי' ולא מזין וכן שומר' יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה וכולם שעשו משעלה עמוד השחר כשר ופרש"י וכולן שעשו וכ' דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה ובמיפק יומא אנחנו מחלקין שיעור זה של ארבעה מילין דשלש מילין ורביע יש לו דין יום ברור כהלכתו

ומתלתא רבעי מיל בתרייתא הטילו בו הספק שאם עשה בו מלאכה בשבת הוי ספק כרת ומביא אשם תלוי:

ונראה ליישב שראו חז"ל להקל בעלו' השח' והעמידוהו על דינו וראו להחמיר בסוף השקיעה והכניסוה לכלל ספק והטעם שהעושה מצוה או טבילה שזמנה ביום כשרוצה להקדים לעשותה מעלות השחר הרי הוא מדקדק ושם אל לבו ותולה עיניו לשמים לפאת מזרח ומבחין ומרגיש בעלות השחר ואינו מצוי שיטעה בכך כי בנקל אדם מבדיל ומבחין בין האור ובין החשך ואם לפעמים אפשר שיטעה וסבור שעלה עמוד השחר ואינו אלא אור הלבנה. הנה באמת טעות זו רחוקה היא כי אור השחר מדי רגע ברגע הולך וגדל ואור הלבנה אינו מוסיף כלל וכשמבחין שאין האור מתרבה ידע ויכיר שאין זה עמוד השחר ואע"פ שעל צד הזרות אפשר שיטעה וסבור שעלה עמוד השחר ועדין לא עלה אעפ"כ אין כאן הפסד מרובה ולא איסור גדול באותם דברים שמצותן ביום אם עשאן בלילה ועכ"פ בידו לתקן שאם מצא עצמו שטעה יחזור שנית ויעשה אותן הדברים ביום ונינקטינהו חדא חדא אם טעה ומל קודם שעלה עמוד השחר הא בידו לתקן שיחזור ויטיף ממנו דם ברית דהא קי"ל דמה שעשה עשוי ומילה כשרה היא וכן הכריע מרן בספר ב"י טור י"ד סימן רס"ב ובספר ש"ך כתב דהרמב"ם סבור כן ואף דהרב בעל ש"ך חולק וסובר דמילה בלילה פסולה וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם בר' ביום הרי הוא עצמו כתב שם דיש ליישב בדוחק דברי שכנגדו ושאר מילי דמתניתין טבילה והזאה וטבילת שומרת יום כנגד יום אם טעו ועשו כסבורים שעלה עמוד השחר אפילו דתימא דבעינן בהוא יום לעיכובא הרי בנקל אפשר לתקן שיחזרו לעשות ביום ברור ולכן מפני כל צדדין אלו לא נראה לחז"ל להחמיר בדין עלות השחר כלל והניחוהו על מכונתו לדונו כיום ברור אכן במיפק יומא ראו חז"ל להחמיר ולהטיל במקצתו דין ספק להחמיר לפי שמצוי הרבה להיות בו עירבוביא גדולה והטעם לפי שאין דרכן של בני אדם לצפות ולהמתין להניח דבר שמוטל עליו לעשותו ביום ולאחרו עד תכלית וגמר היום דחזקה היא שכל דבר המוטל על האדם כשמוצא זמן ראוי לעשותו הוא מקדים ועוש' ואינו מניח עצמו שיכנס בעשייתו בדוחק ובצמצום יותר מדאי לאחרו עד תכלית הזמן ולא משכחת לה שאדם יאחר את מעשהו דכה"ג רק בהיותו נחפז וטרוד וכשהאדם נחפז וטרוד הרי לבו בל עמו וכיון שכן חזקה שלא דקדק לתלות עיניו לשמים ולדקדק היטב בשקיעת החמה כדי לעשות מעשהו קודם שישלמו לו מהלך ארבעה מילין ומה גם דזמן הספק הוא שיעור שלשה ריבעי מיל שהוא שיעור מועט ובשיעור מועט כזה אדם בא לידי טעו' גם מצד אחר מצד השערת מהלך אדם בינוני וכדכתבו התוספות בשילהי במה

מדליקין דמספקא לן מהו אדם בינוני וניחא טפי שספק זה מצוי הרבה אליבא דר"ת שהרי צריך הוא לשער מקמי הכי כל הארבעה מילין בשיעור מהלך אדם בינוני כדי שידע ויבחין מהלך שלשה ריבעי בתרייתא וע"י כן מתרבה בהן הספק ועל כן החמירו חז"ל בדבר ואמרו שתלתא רבעי מילא בתרייתא ראוי להחמיר בהן כדין הספקות דשמא נכנס בגבול יום שאחריו:

והנך רואה שישוב ותירוץ זה עולה ומתקבל לסברת ר"ת לפי שקרוב הדבר שהאד' טועה בהשערת סוף הארבעה מילין אכן לדעת החולקים על ר"ת וסברי דתלת' רבעי מיל דזמן בה"ש מתחילין מיד אחר השקיעה קשה טובה דבתלתא מילי ורביע מיל בתרייתא דנו בהם דין לילה ושיעור זה מרובה מאד ולא עוד אלא דבתלתא רביעי מיל קמייתא דנו בהם דין הספיקות וקשה דמנין יכנס האדם לבית הספק בהם הרי האדם בקי בשקיעת השמש שנעלם מן העין וישער אח"כ שלשה רביעי מיל ואינו מצוי שיטעה בהשערת זמן מועט זה ואם יטעה בהשערת זמן מועט זה שלא יבחין בין מהלך אדם בינוני לשאינו בינוני הלא אין טעות זו מביאתו שיפגש בתחום של לילה שישאר שלשה רבעי מיל והם יהיו ארבעה מילין ומשהו ולמרבה אם יטעה ברביעא דמיל או בחצי מיל וכיון שכן אכתי יום ברור הוא:

ואין לנו עסק לתלות בזה במחלוקת שבין חכמי ישראל ובין חכמי א"ה שהרי שיעור זה דארבעה מילין דמעלות השחר ועד ההנץ ודמשקיעת עד כלות האור מן השמים הוא דבר מוסכם גם מחכמי האומות דגם אינהו דסברי שבלילה השמש מהלך תחת הארץ הה שיערו דזוהר ואור השמש מבהיק הוא בעולם ארבעה מילין קודם הנץ וארבעה מילין לאחר השקיעה וא"כ מפני מה נשתנו ד' מילין דלבתר שקיעה מארבעה מילין דקודם הנץ והן אמת דר' יאודה דאיהו מארי דשמעתתא ששמועותיו סותרות זו את זו איהו סבור דהשמש מהלך בלילה על כיפת הרקיע וליישב שמועותיו יישב ר"ת אליבא דר' יאודה בשתי שקיעו' ושקיע' שניה היא כשמתחלת להלך על הכיפה הרי גם שנאמר לדעת חכמי האומות שהשמש מהלך בלילה מתחת לארץ יש לישב הפרש זה שבין שתי שמועות אלו ונעמיד אותם ג"כ בשתי שקיעות ושקיעה ראשונה היא כשנעלם גופו של שמש מן העין ושקיעה שניה כשכלה ועובר גם אורו של שמש מן השמים בעבור שנשתקע והרבה מהלכו תחת הארץ:

ונראה לישב דראוי לחלק בין ארבעה מילין דקוד' הנץ לארבעה מילין דלבתר השקיעה לפי שאנו הולכין בזה אחר דיעות בני אדם ואחר מנהגם ומצינו שהיום נתנוהו למלאכה לעשות כל אחד מעשהו הצריך לו והלילה קבעוהו לשביתה ולניחא והכתוב מוכיח כן

דקאמר והיום למלאכה דמשמע הזמן מלאכה ליתיה אלא ביום וכשאינו זמן מלאכה ליתיה בדין יום וקחזינא דזריזין מקדימין לעשות מלאכתם מיד בעלו' השחר לפי שכל הלילה נחו על מטות' וסרוחים בערסותם ומצאו מרגוע לנפשותם ולכן ישכימו בבקר להזדרז למלאכתם ואע"פ שעדין אין האור ברור ואינו ראוי למלאכת מעשה אעפ"כ מהניא להו קימה זו להתעסק בצרכי המלאכה בדבר שאינו צריך אור ברור ולא בעי עיון גדול כדי שבהיות האור מתרבה יתחילו מיד בעסק מלאכתם נמצא שמיד בהתחלת יציאת עמוד השחר הוי יום לפי שראוי למלאכה וזו דרכם לפנות בקר אכן בגמר המלאכה לפנות ערב אינן מזדרזין לעסוק עד סוף שיכלה האור מן העולם בעבור שכל היום יגעו וטרחו במלאכה ולכן מיד כששקעה חמה ומעט זמן אחר השקיעה כמהלך תלתא רבעי מיל שעדין האור מרובה בעולם הם עוסקים במלאכתם ואחר זה הם שובתים ונחים ממלאכתם:

ואע"ג דבריש הפועלים אמרינן דזמן מלאכת פועלים הוי מהנץ החמה עד צאת הכוכבים כדאמר קרא תזרח השמש וגו' יצא אדם לפעלו וגו' התם מיירי בפועלים שעושין אצל בעל הבית כדאיתא שם בגמ' אבל העושה מלאכת עצמו הוא מזדרז הרבה וכדכתבו שם התוס' גבי ענין בית המקד' דהוו עבדי מעלות השחר עד צאת הכוכבים דמשום כבוד בית המקדש הוו מקדמי טפי אבל שאר פועלים לא היו יוצאין למלאכה אלא מהנץ ואילך וכו' והכא נמי איכא למימר דמלאכת האדם עצמו הוא מזדרז הרבה ועושה מלאכה מעלות השחר ועד אחר השקיעה בכדי שיעור שלשה רבעי מיל וזמן זה הוא שיש לו דין יום וכיון שהוא זמן מועט בנקל יבא האדם לידי טעות ומן הטעמים שכתבנו לעיל ולכן דנו בו דין הספיקות. וההיא דפסחים דיהיב שיעור ארבעה מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים לאו לענייני איסור שבת קאמר לה אלא לענין שיעור עוביו של רקיע ותרי גווני דיציאת כוכבים איכא לענין שבת איירי מיד כשיהיו נראים שלשה כוכבים בכל מקום שיהיה ברקיע הוי לילה לענין שבת אכן לענין השערת עוביו של הרקיע צריך שיהיו נראין הכוכבים כשיטהר אור השמש לגמרי מפאת המערב אשר שם מבהיק ומאריך אור השמש יותר משאר מקומות ובאותה פאה לא יראו כוכבים אלא אחר עבור ארבעה מילין גמורים מעת תחילת השקיעה ואגב אורחין רווחנא שאם נמצא לחז"ל שבאיזה דבר לא דנו בו דין לילה רק עד שיכלה אור השמש לגמרי אין מזה סתירה לענין שבת שקדושת שבת היא בעבור שנח הקב"ה ממלאכתו בעולמו במיעל שבתא ולכן אין לנו להסתכל בזה אלא בזמן שבני אדם עוסקים במלאכתם:

וכפי מה שכתבנו נתחזקה ונתישרה סברת הגאונים טובא דאשכחן דנתנו סימן לדבר ואמרו דכוכב אחד יום שנים בין השמשות ג' שלשה לילה ואם כדברי ר"ת דקאמר דלאחר עבור ד' מילין הוא זמנו של לילה קשה טובא דבההוא זימנא הרקיע מתמלא כוכבים גדולי' וקטני' לאין מספר ומאי טיבותיה דמר שמו' שהיה בקי בחכמת האיצטגנינות לומר שכשיראו שלשה כוכבים שהוא לילה והלא אפילו חשוכי הראות שיסתכלו ברקיע יעידון יגידון על כמה וכמה כוכבים שנראין לאחר עבור ארבעה מילין דשיעור זה דארבעה מילין הוא כשיכלה ויעבור בהיקות אור השמש לגמרי מן העולם וכשעובר בהיקות השמש נראים הכוכבים לאין תכלית והישמעאלים מדקדקין בדבר זה היטב שבאשמורת הבוקר כשמתחיל לעלות השחר קורין אותן אלסלאם ובאותה שעה הרבה כוכבים נראים לאין תכלית ובפנות היום ויעבור אור בהיקות השמש לגמרי קורין אותו אלעישה ובאותה שעה נראים כוכבים לאין מספר והזמן הזה שהוא מאלסלאם עד ההנץ הוא שעה וחומש שעה שהוא שיעור ארבעה מילין ודכוותיה הזמן שיש משקיעת החמה עד אלעישה הוא שעה וחומש שעה וכפי מונח זה השתא דחזינן דשמואל יהיב לן סימן דכוכב אחד ושני כוכבים ושלשה כוכבים סימן זה הוא כשידקדק האד' ברקי' ויסתכל היטב וכשימצא שלשה כוכבים ידע נאמנה שהוא לילה ואין סימן זה מתקבל אלא לדברי הגאונים שאומרים דלאחר השקיעה בשיעור שלשה ריבעי מילא הוא לילה שאז צריך השתדלות וכיוון הלב היטב להסתכל בכל צדדי הרקיע עד שבדוחק אפשר לו לראות שלשה כוכבים אבל לסברת ר"ת אין סימן זה מתקבל כלל והאמת יעיד לעצמו שזו ראיה ברורה לסברת הגאונים:

וכפי זה צריכין אנו לומר דסי' דהכסיף העליון והשוה לתחתון דהוי לילה לא הוי כדקס"ד דמשמ' שיטה' ויעבור אור בהיקות השמש לגמרי מן העולם וכדברי ר"ת אלא על כרחך לומר דהיינו שמתמעט האור שלאחר השקיעה שאחר השקיעה האור הולך ומתמעט ממה שהיה קודם השקיעה ועל מעט אור זה הוא דקאמר הכסיף ועל כרחינו לומר כן שאם נאמר דשיעור דהכסיף הוי משיטהר ויעבור אור השמש לגמרי מן העולם והא לא הוי אלא לבתר ד' מילין מן השקיעה קשה מה שכתבנו דאיך בתר הכי מייתי תלמודא לסימנא דיהיב שמואל דכוכב אחד וכו' ואין לך מקום לזווג ולהשוות סימן דשמואל אלא כשתאמר דסימן זה דכוכב אחד וכו' הוא דוקא כשיהיה נראה בפא' המערב מקום שקיעת השמש שהוא שיעור ארבעה מילין והוא שיעור דהכסיף העליון והשוה לתחתון וזה דבר דלא אפשר דאם איתא דסימנא דשמואל הוי בפאת המערב היה ראוי לו ולפרש ולברר דבריו כן בפירוש ומדחזינא דסתם דבריו בסימן זה מוכח בהידיא שבכל

מקום שיראו שלשה כוכבים סליק בידיה דהוי לילה והשתא שהתלמוד אחר שהביא סימן דהכסיף לידע זמנו של לילה לפי שראה שאין סימן זה ברור לכל אדם ויש טעות ומחלוקת בדבר דזה יאמר דהערב זה הוי הכסיף וזה יאמר דעדין אין הערב זה בכלל הכסיף לכן הביא אח"כ סימנא דשמואל שהוא דבר מסור לכל אדם לחכמים ולטפשים וכשמסתכלין ומכירין שיש שלשה כוכבי' ידעו נאמנה שהוא לילה:

נשאר עלינו לישב לדעת הגאונים דהא איסור חמץ בע"פ הוי מתחילת חצי היום ואילך דהיינו מתחלת שעה שביעית שכבר הלכה החמה ונראית בכיפת הרקיע ו' שעו' ונשאר ו' שעו' להעלם גופה מן העין והשתא בשלמא לדעת ר"ת ניחא בתחילת שבע הוי חצי היום דד' מילין דקודם הנץ הוא מן היום וכן ארבעה מילין דלאחר השקיעה הוו מן היום נמצא שהוא חצי היום בדקדוק ושיעור תלתא רבעי מיל דלר"ת שהוא שיעור בין השמשות ראוי היה לידון כדין יום גמו' אלא שעשאוהו ספק וכדכתבנו טעמא לעיל אכן לסברת הגאונים קשה טובא דאין תחילת שעה שביעית דערב פסח אינה חצי היום שהרי יש מלפני ההנץ שיעור שעה אחת וחומש שעה שנחשב מהיום ואין אחר השקיעה שיעור כמוהו רק שיעור מועט כל שהוא דשלשה רבעי מיל ואיך יתחשב תחילת שעה שביעית מחצי היום והלא היה ראוי ליכנס הרבה בשעה ששית לאסור בה החמץ שיתקיים איסור החמץ מחצי היום ואילך ואיך חז"ל הקלו ודחו זמן איסור החמץ לאחר מחצית היום והקל באיסורין זו אינה תורה:

וכיוצא בזו יש להקשות עוד לסברת הגאונים ז"ל שזמן הקרבת תמיד של בין הערבים שזמן שחיטתו הוי מיד מכי משחרי כותלי בתחלת שבע וכדאמרן צלותיה דאברהם אבינו דתפילת מנחה היתה מכי משחרי כותלי כדאיתא בפרק אמר להם הממונה דף כ"ח ע"ב. ותימה דלא משחרי כותלי אלא בשכבר הלכה החמה ונראית בעולם שש שעות גמורות ועתידה ליראות עוד שש שעות גמורות ולפי סברת הגאונים הרי ארבעה מילין דקודם הנץ נחשבין מן היום ואין כנגדם לאחר השקיעה כלום ונמצא דתחילת שבע דהקרבת הקרבן אינו בין הערבים דמשמע בפלגות יומא אלא שלזה יש לתרץ דלא משגחינן בקרבן זה שיהיה מכוון בחצי היום אלא שיהא מכי ינטו צללי ערב שכבר הלכה החמה ונראית ברקיע שש שעות ותראה עוד שש שעות ולא משגיחין אם כבר עבר חצי היום והכי אמרינן בריש תמיד נשחט אמר רבא מצותו דתמיד משינטו צללי ערב מאי טעמא דאמר קרא בין הערבים בעידנא דמתחיל שמשא למערב וכו' חל פסח להיות בשבת וכו' מוקמי' ליה אדיניה וכתבו שם התוספות ז"ל וז"ל מוקומינן ליה אדיניה בשש שעות ומחצה בריש אמר להם הממונה פריך ונישחטיה מכי משחרי כותלי פירוש

מתחילת שבע ומשני משום דלא מכווני עכ"ל וכפי זה אע"ג דקבעו זמן הקרבת הקרבן בתחילת שבע וזמן זה הוי פחות מחצי היום אין להקפיד בכך ומתוך כך יש לתרץ קושיא קמייתא שכתב הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ וז"ל אסור לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה שהוא מתחי' שעה שביעי' ביום וכל האוכל חמץ בזמן הזה מן התורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן פסח כך למדו מפי השמועה בפירוש דבר זה לא תאכל חמץ משעה שראויה לשחיטת פסח שהוא בין הערבים והוא חצי היום עכ"ל. מעתה למדנו דשיעור חצי היום דאיסור אכילת חמץ בערב פסח תלוי בחצי היום דמערב שמשא שנראה מהלך השמש בעולם שהוא זמן הקרבה אע"ג דאינו חצי היום בכיוון מעלות השחר:

ומצאתי להרב לוי ן' חביב ז"ל בפירושו בפ"ב מהלכות קידוש החודש שמאריך הרבה ומיישב דעת הגאונים ז"ל ובחתימת דבריו כתב דלדעת הרמב"ם ז"ל לענין שבת וכל מידי דאתי מניה חומרא זמן ב' השמשו' מתחיל משקיע' החמה ואע"פ שלא נראו ב' כוכבי' אמנם לענין קידוש החודש שהדבר מסור לב"ד יש לנו לסמוך עליהם אם לא נראו שני כוכבים שעדין היה יום:

ותמה אני ממעכ"ת נר"ו שלא הזכיר בקונטריסו מדברי הרלב"ח כלום שמדבריו יש ליישב הרבה מתמיהותיו של מעכ"ת שתמה על דברי הגאונים סוף דבר סברת הגאונים לא נפלאת ולא רחוקה היא ודברי הרב החסיד אברהם בנו של הרמב"ם ז"ל ברורים דאזלי לשיטת הגאונים וכתבם הר"מ אלאשקר בתשובות סימן צ"ו ובודאי שהיא דעת אביו הרמב"ם והרלב"ח ייחס דעת זו להרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכבר הראנו פנים לסברת הגאונים יותר מסברת ר"ת ומה גם דגדול כח המנהג ואין בידנו לחלוק על המנהג כיון שיש להם על מה שיסמוכו ועינינו הרואות שבכל גלילות ישראל לית דחש להא דר"ת שבמוצאי שבת בכדי שהוא שנים שלשה מילין מדליקין את הנר בבתי כנסיות ומעולם לא מיחו בהם חכמי הדורות דמשמע דסבירא להו שסברת הגאונים עיקר ואפילו דתימא שעדין מחלוקת שקולה היא אי כר"ת אי כגאונים אין בידינו לבטל המנהג צא ולמד דבפרק רבי אליעזר ת"ר במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות כלי ברזל לצורך מילה ואמרו שם עיר אחת הית' בא"י שהיו עושים כר"א ולא היו מתים אלא בזמנן ופעם אחת גזרו שמד על המילה ועל אותה העיר לא גזרו תו בפרק מקום שנהגו דף נ"א כי אתא ב"ב חנה אכל דאייתרא והוא חלב שבכפיף הקיבה ובני א"י אוכלין אותו ובני בבל נוהגים בו איסור ולבני בבל חייב עליו כרת ובפ"ק דחולין דף ח' ע"ב כי סליק רבי זירא אכל מוגרמת' דר' ושמו' ולר' ושמו' הוי נבלה. אשר על

כל אלה אין בידינו לבטל את ישראל ממנהגם כיון שיש להם ע"מ שיסמוכו וגלילו' אלו אתרי' דהרמב"ם ודהר"מ אלאשקר מה גם דכל העולם כך הם נוהגין והמסלסל בזה ורוצה להחמיר על עצמו יעשה בצינעה ועליו תבא ברכת טוב והנלע"ד כתבתי הצעיר אברהם הלוי

סימן מז

תשובה

ראיתי דברי מר שכתב ותקע יתד נאמן שלא תמוט שהגאונים ז"ל פליגי על ר"ת דסבר דשתי שקיעות הוו ואני בעני תמיהא לי טובא איך מלאו לבו לומר שהגאונים ז"ל פליגי על מה דסבר ר"ת דתרי שקיעו' הוו אחר שראה דברי הרז"ה והרשב"א ז"ל שכתבו שהגאוני' ז"ל משבשי גיר' רש"י דריש ברכו' בסוגי' ממאי דהאי ובא השמש ביאת השמש וכו' וגרסי אינהו בענין אחר ומפרשי לה בתרי שקיעות כר"ת כמו שראה מר בקונטריסי וכ"ת דההיא הוא דוקא לענין תרומה אבל לענין שבת לא וכדכת' כת"ר בהאי קונטריס ששלח הא ליתא דהא בפרק במה מדליקין פסק ר' יוחנן הלכה כר' יאודה לענין שבת והלכ' כרבי יוסי לענין תרומה שמע מינה דשבת ותרומה שייכי אהדדי ואין לחלק ביניהם ועוד דהרשב"א הביא בריש ברכות ברייתא דפלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע ור' מאיר ור' חנינה וכתב שר' האי גאון מפרש לה אליבא דר' יהושע בתרי שקיעות והלכה כרבי יהושע סבר ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר יומא ואיכא ביניהם שעה אחת וכמו שראה מר בקונטריסי הרי דרבינו האיי אשר סמך רבינו הר"מ אלאשקר על תשובתו ודחה דברי ר"ת בשתי ידים הוא רבינו האיי בעצמו סבר כר"ת דשתי שקיעות הוו ואם נראה למר שיותר יש לסמוך על דברי מוהר"מ אלאשקר יותר ממה לסמוך על דברי הרז"ה והרשב"א אחר המחילה מכת"ר לא זו העיר ולא זו הדרך דאין לדחות עדות הרז"ה והרשב"א ז"ל מקמי דברי תשובת רב דאינון מרי חטייא מחברי הלכות ועמדו על כל דברי התלמוד ועל כל דברי רבוותא שקדמו בפירושי הלכות התלמוד לעמוד על מכון ויסוד ההלכה וחלילה וחס שיכתבו בשם הגאונים מה שלא כתבו חלילה חלילי' וחס להם דא ולא דכוותה ולא דדמי לה ואילולי דאתבריר להו דהכי היא דעת הגאונים בירור גמור לא הוו כתבי ליה ואחר המחילה מתחת עפר כפו' רגלי רבינו מוהר"ם אלאשקר אלף פעמים אני אומר דלא עיין בדברי רבינו האיי גאון לדעת כוונתם ולא עיין בענין כמו שצריך וסמך על חכמתו ואגב ריהטא ואגב חורפיה לא דק וכתב מה שכתב ודחה דברי ר"ת בשתי ידים ואני בעניי בזכותיה דר"ת האיר הקב"ה עיני וירדתי לכוונת הגאונים

שנעזר מדבריהם מוהר"ם אלאשקר לדחות דברי ר"ת ופירשתי דבריהם ונתבררו דבריהם שאין דרכם דרכו דמהר"ם אלאשקר ואין כוונתם כוונתו כמו שראה מר בקונטריסי וזה שכתבתי היה די להשיב לענייננו אלא שראיתי למר דברים שלא הסכימה ענייות דעתי בהם לכן צריך אני להשיב עליהם שלא יראה שאני מודה בהם:

הקשה מר קושיא עצמית ז"ל כיון שהנץ והשקיעה זמנם שוה שאור השמש מבהיק וכו' מדוע מעלות ועד הנץ לא הטילו בו חכמים שום ספק ודנו בו כדין יום ברור לגמרי ולא כן עשו בבוא השמש והעלמה וכ' שעשו בו שני גבולים מקצתו השאירוהו כדין יום ומקצתו עשאוהו כדין ספק וכו':

ותירץ מר וכתב ז"ל ונראה ליישב שראו חז"ל להקל בעלות השחר והעמידוהו על דינו וראו להחמי' בסוף השקיעה והכניסוהו לכלל ספק והטעם שהעושה מצו' או טבילה שזמנה ביום כשרוצה להקדים לעשות מעלות השחר הרי הוא מדקדק ושם אל לבו ותולה עיניו לשמים לפאת מזרח ומבחין ומרגיש בעלות השחר ואינו מצוי שיטעה בכך וכו' ואם לפעמים אפשר שיטעה וסבור שעלה עמוד השחר ואינו אלא אור הלבנה הנה באמת טעות זו רחוק' וכו' ואע"פ שעל צד הזרות אפשר שיטעה וסבור שעלה עמוד השחר ועדין לא עלה אעפ"כ אין כאן הפסד מרובה ולא איסור גדול באותן הדברים שמצותן ביום אם עשאן בלילה ועל כל פנים יש בידו לתקן שאם מצא עצמו שטעה יחזור שנית ויעשה אותן הדברים ביום ע"כ אחר המחילה ממר בזה לא תירץ מאומה אין דבריו אלה מעין תיובתיה ותיובתיה באתרה קיימא דהא תיובתיה היא מהטעם דמעלות עמוד השחר דינו כיום ברור ולית ביה שום ספק ותירץ מר דהטעם דהעמידוהו על דינו ולית ביה ספק הוא דליכא לטעות שיסבור שעלה עמוד השחר ועדין לא עלה. מדבריו אלה משמע ודאי משום דליכא לטעות הוא דלא הטילו בו ספק וזו תמיהא גדולה דמה ענין הטעות לספק דהספק אינו בא מחמת הטעות אלא הספק הוא בתחילת הזמן דעמוד השחר בעצמו מצד עצמו ספק אם הוא מן היום או הוא מן הלילה נמצא אפילו לא טעה ונתברר שעלה עמוד השחר תיובתיה דמר באתריה ולמה לא יהא תחילת עמוד השחר בכדי מהלך שלשה רבעי מיל ספק יום ספק לילה מידי דהוה בסוף השקיעה ולמה יהא דינו כיום ברור ונמצא לפום תיובתא דאפילו עשה מצוה דאורייתא שזמנ' ביום אחר שעל' עמו' השח' בבירו' בתו' זמן מהלך ג' רבעי מיל יהא חייב לחזור ולעשות משום ספיקא דאוריית' לחומרא נמצא דתיובתיה דמר על עלות עמוד השחר בודאי וכיון שכן אין לנו עסק לא בטעות ולא בתיקון מה שעוות דאינן ענין כלל לתיובתיה אלא עיקר תיובתיה דמר ועניינה הוא לדעת דלמה לא יהא תחילת עה"ש בכדי שלשה רבעי מיל ספק מן היום

ספק מן הלילה ומה נשתנה מסוף השקיעה כיון ששני זמנים אלו שוין בשיעורם ובאין שניהם מסיבה אחת ומטבע אחד ואין להאריך שעדין אני חלש ואיני יכול להאריך:

וכתב מר אם טעה ומל קודם עמוד השחר הא בידו לתקן שיחזור ויטיף ממנו וכו' ואם אירע לו טעות זו ביום שבת אין חוזר להטיף דהא קי"ל דמה שעשה עשוי ומילה כשרה היא וכן הכריע מרן בב"י ט"ו י"ד סימן רס"ב ובספר ש"ך דהרמב"ם סבור כן ואף שהרב בעל ש"ך חולק וסובר דמילה בלילה פסולה וצריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ביום מ"ש אם טעה ומל קודם עמוד השחר קי"ל דמה שעשה עשוי ומילה כשרה היא וכ' אינו אלא לא הוי מילה כלל אלא כמחתך בשר בעלמא והוא תלמוד ערוך גרסינן בפרק רבי אליעזר דמילה דף קל"ז תני רבי חייא אומר היה רבי מאיר לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על מי שהיו לו שתי תינוקות א' למול בערב שבת ואחד למול בשבת ושכח ומל את של ער"ש בשבת שהוא חייב על מה נחלקו על מי שהיו לו שתי תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל של אחר השבת בשבת שרבי אליעזר מחייב חטאת ור' יהושע פוטר השתא רבי יהושע סיפא דלא קעביד מצוה פוטר רישא דקעביד מצוה מחייב הרי ברור דמילה קודם זמנה לאו מצוה היא ומילה אחר זמנה מצוה וגם מדברי רש"י בפירוש המשנה שם ברור דמילה קודם זמנה לאו מצוה שפי' ושכח ומל את שלאחר השב' בשבת חייב דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה הוא ועבד ליה חבורה שלא לצורך ע"כ:

ונראה דמה שהביאו למר לומר דאם מל בלילה קודם עמוד השחר דמילה כשרה היא הוא ממה שכתב מרן הריק"א י"ד סימן רס"ב וז"ל והיכא דעבר ומל בלילה מפשטא דמתני' משמע דאינו כשר ואם כן צרי' להטיף ממנו דם ברית וכ"כ הגהות מיימון ואם הדבר כן יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטיף. וכן נראה מדברי הרא"ש שכתב בפרק רבי אליעזר דמילה שכתב דקטן שנימול בתוך שמנה אינו צריך לחזור ולהטיף וכן נרא' מתשו' הרשב"א שאכתוב בסימן ולפי זה צריך לומר שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך עכ"ל. וד"ק מר מדכתב שאינו צריך להטיף משמע משום דהוי מילה כשרה היא וגם דייק מלשון מרן שכתב ולפי זה צ"ל שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך ע"כ מהא משמע דס"ל דמילה שעשאה בלילה כשרה. איברא דהכי משמע לכאורה לפום ריהטי' אבל שמעני אדוני כד דייקינן שפיר אשכחנא דאין הדברים כמשמען הכא ולא פירש שסמך על מה שכתב וכן נראה מדברי הרא"ש בפרק ר' אליעזר

דמילה וכו' וכן נראה מתשובות הרשב"א שאכתוב בסימן וז"ל תשו' הרשב"א שכתב בסי' קטן שהצריכוהו רופאים בקיאים למולו בתוך ח' מפני הסכנה ויש שם מוהל ישראל וכן גוי מי ימול אותו ואם מל אותו גוי מהו מילתו:

תשובה כל מחמת הסכנה מותר שאין לך דבר עומ' בפני פיקוח הנפש ומיהו כל שמלו אותו קודם שמנה אין זו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא ואין הפרש בזה בין גוי לישראל ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדין ציצין המעכבין את המילה או שלא פרעו יחזרו אחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל עכ"ל מדברי תשובה זו דהרשב"א שכתב דכשלא גמרו המילה יחזרו ויגמרו את המילה אחר שיתרפא משמע אבל אם גמרו המילה אין צריך לדבר אחר דאם איתא דכשגמרו המילה צריך להטיף דם ברית לא הוה שתיק מינה ומשום הכי הוא דדייק מרן דהרשב"א ס"ל דהמל בתוך שמנה אין צריך להטיף ממנו דם ברית הרי למדנו מדברי תשובה זו דהרשב"א דהמל בתוך שמנה אע"ג דאין צריך להטיף ממנו דם ברי' אפילו הכי לא משום הכי ההיא מילה הויא מצוה דלא הא בהא תליא אלא הוי כמחתך בשר בעלמא וא"כ דמה שאינו צריך להטיף ממנו דם ברית הוא משום מעוות לא יוכל לתקון. גם מדברי הרא"ש ז"ל בפרק רבי אליעזר דמילה דף קע"ח ע"ג מבוארין הדברים יפה שכתב בשם ה"ג קטן שנולד כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית וגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית וכתב עוד ז"ל ונראה דהיינו טעמא דגר כיון שהיתה לו ערלה דין הוא שצריך הטפה יותר מקטן שלא היתה לו ערלה. והקש' הר"ש א"כ קטן שנימול תוך שמנה יהיה צריך הטפה כיון שהיתה לו ערל' ונימול שלא בזמנו ואינו כן מדאמרינן בשלהי פירקין דהיכא דקדם ומל של שבת בערב שבת שלא ניתנה שבת לדחות. ועוד דגר שנולד כשהוא מהול לא יהא צריך הטפה ולא פלוג ע"כ הרי ברור דאיכא מאן דאמר דקטן שנימול בתוך שמנה אין צריך הטפה ואע"ג דהוא בכלל מה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול ומשמע דכי היכי דבכל אינך ששנינו צריך לחזור ולעשו' ביום הכי נמי במילה שעשה בלילה צריך לחזור ולהטיף ד"ב ביום אפילו הכי קאמר דאין צריך להטיף מטעמא דאמרינן בשלהי פירקין שלא ניתנה שבת לדחות ואע"ג דיש לדקדק ולהשיב על דבריו שנראה מהם דכל היכא דצריך הטפה ניתנה שבת לדחות עלה אין לנו עסק בזה שאינו מעניינו. מ"מ לענייננו דצריכין אנו לדעת דיש מי שסובר דאע"ג שמל בתוך ח' שאינה מצו' אין צריך הטפה דבריו אלה מוכיחין בהידיא כך ועוד דהא השוה מילה בתוך ח' לגר שנימול בגייותו דאינה מילה כלל שהרי הקש' מקטן שנימול בתוך ח' לגר שנימול בגייותו משמע דשוין הם דכי היכי

דגר שנתגייר כשהוא מהול לא הוי מילה כלל הכי נמי בקטן שנימול בתוך ח' לא הוי מילה דאי איתא דבקטן שנימול בתוך ח' הוי מילה כשרה לא הוה מקשה ולא מידי דיש לומר שאני קטן דלא צריך הטפה דהא איקיים ביה מצות מילה מה שאין כן בגר שנימול בגייותו דלא איקיים ביה מצות מילה כלל אלא שמע מינה כדאמרן הילכך צריך לומר דלמאן דאמר קטן שנימול בתוך ח' אין צריך הטפה הטעם משום דהוי מעוות לא יוכל לתקון וכיון שכן על כרחין צריך לומר דמה שכתב רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל ולפי זה צריך לומר שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך לא למימרא דמילה אפילו אם עשאה בלילה דכשרה שהרי מרן תלה דבריו אלה בדברי הרא"ש שהעתקנו ובדברי הרשב"א שכתבנו משמע דהם הם דבריו והם הם דברי הרא"ש והרשב"א אלא הכוונה לומר דמילה אינה בכל מילי דכללא דמתניתין ביאור הדברים דפשוט הוא דכל אינך דמיתנו במתניתין אם עשאן בלילה אינן כשרים וצריך לחזור ולעשות ביום וכמו שכתב מרן מפשטא דמתני' משמ' דאינו כשר וא"כ ס"ד אמינא דכי היכי דבכל אינך דמתניתין אם עשאן בלילה צריך לחזור ולעשות ביום ומילה איתנייא בהדייהו וא"כ הכי נמי מילה שעשאה בלילה צריך לחזור ולהטיף דם ברית ביום על דא הוא דאתא מרן לאשמעינן דמאי דדייקא מתניתין דאם עשו בלילה צריך לחזור ולעשות ביום לא קאי אמילה אלא אאינך דמילה לא שייך בה עשייה אחרת דכבר נעשית כולה ולא מיחסרא מידי ומעוות שלא יוכל לתקון הוא מה שאין כן בכל אינך דמה שעשה בלילה יש בידו לתקן לחזור ולעשותו ביום:

ומה שכתב מר בטעם שהחמירו בסוף השקיעה סובר והולך על יסודו וז"ל אכן במיפק יומא ראו חז"ל להחמיר ולהטיל במקצתו דין ספק להחמיר לפי שמצוי הרבה להיות בו עירבובייא גדולה והטעם לפי שאין דרכן של בני אדם לצפות ולהמתין להניח דבר שמוטל עליו לעשותו ביום ולאחרו עד תכלית וגמר היום דחזקה היא שכל דבר המוטל על האדם כשמוצא זמן ראוי לעשותו הוא מקדים ועושה ואינו מניח עצמו שיכנס בעשייתו בדוחק ובצמצום יותר מדאי לאחרו עד תכלית הזמן ולא משכחת לה שהאד' יאחר את מעשהו בכה"ג רק בהיותו נחפז וטרוד וכשהאדם נחפז וטרוד הרי לבו בל עמו וכיון שכן חזקה שלא דקדק לתלות עיניו לשמים ולדקדק היטב בשקיעת החמה כדי לעשות מעשהו קודם שישלמו לו מהלך ארבעה מילין ע"כ:

האמת לא ידעתי מאי דעתיה דמר במה שכתב ראו חז"ל להחמיר ולהטיל במקצתו דין ספק דמה ענין הטלת חז"ל בדבר שהוא ספק דכיון דהדבר הוא ספק הרי הוא חמור מצד עצמו ולא שייך לומר הטילו בו חז"ל חומרא ואי כוונת מר לומר דהטילו חז"ל חומרא

בבין השמשות כדי שלא יבא לידי ספק וא"כ אין חומרתו מצד עצמו הא ליתא דהא קי"ל העושה מלאכה בבין השמשות מביא אשם תלוי וכיון שכן הרי הוא ספקא דאורייתא מצד עצמו שמביא עליו אשם תלוי ונתן מר טעם לדבריו וכתב לפי שמצוי הרבה להיות בו ערבובייא וכו' ומה היא הערבובייא כתב מר לפי שאין דרכן של בני אדם לאחר את מעשהו דחזקה היא שהאדם מקדים לעשות את מעשהו וכו' רק בהיותו נחפז וכו' ואז לבו בל עמו נמצא לפי דעתיה דמר משום אותו אדם דלבו בל עמו החמירו בסוף השקיעה לדונה בספק ועל זה אני תמיה דכיון דחזקת כל אדם אינו מאחר את מעשהו אין ראוי לחז"ל להחמיר בדבר דכלל גדול בידינו דלא גזרי רבנן אלא בדבר דשכיח וכיון דאמר מר חזקה דכולי עלמא אין מאחרין מעשיהם א"כ הרי מה דשכיח הוא חזקה דכולי עלמא וכיון שכן אין להם לחז"ל לגזור ולהחמיר אכולי עלמא משום אחד דלא שכיח דלבו בל עמו אטו בשופטני עסקינן זו אינה מידת חז"ל ועוד תמיהא גדולה דלפי דברי מר אלו סוף השקיעה היא חומרא דרבנן משום הערבובייא דשכיח בה והא ליתא דהא קי"ל העושה מלאכה בבין השמשות חייב אשם תלוי ובתרי בין השמשות חייב קרבן חטאת שמנה ואיך אפשר להביא קרבן על הטלת חומרא מדחז"ל אלא הדבר בספק גמור בדבר שהוא גוף תורה ומ"ש מר וז"ל גם מהשערת אדם בינוני וכדכתבו התוס' וכו' דמספקא מהו אדם בינוני וכו' ועל כן החמירו חכמים בדבר ואמרו שתלתא רבעי מילא בתרייתא ראוי להחמיר בהן כדין הספיקות דשמא נכנס בגבול יום שאחריו ע"כ אזיל מר לשיטתי' ובמה שכתבנו די לפי השעה שאני חולה ולא יכולתי להאריך:

אבל הנראה לעניותי בתירוצא דתיובתיה דמר וכבר רמזתי אותו בקונטריסי שבידו והנראה לע"ד דגם בתחלת עלות השחר הוי ספק יום ספק לילה כמו בסוף השקיעה ומשום ספק זה הוא דגזרו בכל מצוה שמצותה ביום לא יעשו עד הנץ החמה והכי דייק פירוש רש"י ז"ל במתניתין ז"ל עד הנץ החמה שיצא מספק לילה משמע דמשום ספק נגעו בה ולא יעשו עד הנץ החמה ובודאי דמשום ספק דתחלת עלות השחר הוא דליכא למימר דקודם ההנץ הוי ספק דכבר פרש"י שם וז"ל וכולן שעשו וכו' דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה עכ"ל הרי דקודם ההנץ הוי יום ברור אלא דקאמר שאין הכל בקיאין בו וליכא למימר נמי דאעפ"י שהוא יום ברור אין הכל בקיאין בו דהא כולי עלמא ידעי דכד נהיר יומא יממא הוא ואפילו דרדקי ידעי אלא ודאי דמאי דכתב דאין הכל בקיאין בו הוא על זמן עלות השחר דאין הכל בקיאין בעת עלות השחר האמיתי שאין בו ספק ומשום ההוא ספק גזרו שלא יעשו עד הנץ החמה וכמו שמבואר הטעם בקונטריסי שביד מר והא דאמרן מינא אמינא לה

מתניתין דייקא דקתני וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר ולא קתני וכולן שעשו מעלות השחר כדתניא בפסחים מעלות השחר וכו' וכדכתיב בקרא מעלות השחר ותרי דייוקי דייקא מתניתין חד דקתני משעלה לשון עבר משמע משעלה כבר אבל מעלות השחר לשון מקור הווה הוא משמע שהתחיל לעלות ולא גמרה עלייתו ועוד דייקא דקתני עמוד השחר דהשחר לחוד ועמוד השחר לחוד דעמוד רוצה לומר שעלה האור כעמוד שהאיר תחתון ועליון של כיפת הרקיע שבתחלת עלות השחר מתחיל האור להראות בעליון של כיפת הרקיע והולך ומתפשט האור עד שיאיר גם התחתון כעמוד הזה שהוא גוף אחד ממעלה למטה אז הוא עמוד השחר והוא כנגד סוף השקיעה שכל זמן שמאיר העליון והתחתון של כיפת הרקיע עדיין יום הוא הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון שנפסק האור ואינו גוף אחד כעמוד הוי בין השמשות וכן הוא בעלות השחר אם האיר העליון של כיפת הרקיע ולא האיר התחתון עדין לא הוי עמוד השחר דאין עמוד השחר אלא כשמו כן הוא שיאיר התחתון וישוה לעליון כעמוד הזה ממעלה למטה ואל תשיבני ממה דכתיב ואנחנו עושים וכו' ואומר והיה לנו הלילה למשמר והיו' למלאכה דמשמע דמעלות השחר הוי יום ולפי מה שכתבנו עדין אינו יום ודאי עד עמוד השחר לא קשיא איבעי' אימ' קרא לא קפיד על אותו מעט זמן לקרותו יום ואיבעי' אימ' דכיון שיצא מכלל לילה לא נמנע מלקרותו יום תדע דהא בפסחים תניא מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבע מילין ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין וקרי לאותם ד' מילין יממא ולפום קושטא דמלתא שלשה רבעי מילא מהד' מילין הוו בין השמשות ואפילו הכי לא נמנעו מלקרות' יום ע"כ אית לן למימר דלא קפדי אזמן מועט או משום דלא הוי בכלל ודאי לילה קריה ליה יום:

עוד ראיה למה שכתבנו בסוף פ"ב דמגלה על פיס' דוכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר בעי בגמ' מנא הני מילי אמר רבי זירא מהכא ואנחנו עושין במלאכ' וכו' מעלות השחר ועד צאת הכוכבים ואומר והיה לנו הלילה למשמר וגו' מאי ואומר וכי תימה משעלה עמוד השחר לאו יממא ומכי ערבא שמשא לילי וכ' ת"ש והיה לנו הלילה למשמר והיום למלאכה ע"כ איכא למידק למה בעל התלמוד שינה מלישנא דקרא ולא נקט לישנא דקרא דהא קאי אקרא דאתא לבאר מה דכתיב בקרא מעלות השחר והכי הוה ליה למימר וכי תימא מעלות השחר לאו יממא הוא וכו' ת"ש וכו' דבשלמא אי הוה לישנא דנקט תלמודא לישנא קלילא מלישנא דקרא ניחא די"ל קיצר בלשונו מלישנא דקרא משום ותבחר לשון ערומים אבל הכא אדרבא לישנא דתלמודא ארוך יותר מלישנא

דקרא שבמקום מעלות אמר משיעלה עמוד ובמה שכתבנו דיש חילוק בין עלות השחר ובין עמוד השחר מיתרצא שפיר:

דתשובת תא שמע באה לעקור הדחייה דוכי תימא ואי הוה נקיט לישנא דקרא ואמר וכי תימה מעלות השחר לאו יממא וכו' היתה באה תשובת דת"ש לומר דמעלות השחר יממא הוא. אבל השתא דנקט הדחייה במשיעלה עמוד השחר תשובת דת"ש היא ג"כ לומר דמשיעלה עמוד השחר יממא אבל מעלות השחר אינו יום ברור. כלל הדבר דאם איתא דסבירא ליה לתלמודא דמעלות השחר ומשיעלה עמוד השחר דבר אחד הם והוי יום ברור לא הוה משנה דבריו מלשון הכתוב והוה בונ' יסודו בלשון הכתוב דעליה קאי לבארו ומדשנא ובנה דברי יסודו על לשון עמוד השחר משמע דלית ליה לתלמודא שהוא יום ברור אלא משיעלה עמוד השחר אבל עלות השחר אינו יום ברור וכדכתיבנא:

הקשה מר על בר פלוגתיה דר"ת וז"ל אכן לדעת החולקים על ר"ת וסברי דתלתא רבעי מילא דזמן בין השמשות מתחילין מיד אחר השקיעה קשה טובא דבתלתא מילי ורביע מיל בתרייתא דנו בהם דין לילה ושיעור זה מרובה מאד ולא עוד אלא דבתלתא רבעי מיל קמייתא דנו בהן דין הספיקות וקשה דמנין יכנס האדם לבית הספק בהם הרי האדם בקי בשקיעת השמש שנעל' מן העין וישער אח"כ ג' רבעי מיל ואינו מצוי שיטע' בהשערת זמן מועט זה ואם יטעה בהשערת זמן מועט זה שלא יבחין בין מהלך אדם בינוני לשאינו בינוני הלא אין טעות זו מביאתו שיפגש בתחומה של לילה שישער שלשה רבעי מיל והם יהיו שלשה רבעי מיל ומשהו ולמרבה אם יטעה בריבעא דמיל וכיון שכן אכתי יום ברור הוא ע"כ:

הנה מר הולך לשיטתו וכבר כתבנו דאין לנו עסק בטעות דאין הדבר תלוי בטעות כתב מר עוד ואין לנו עסק ליתלות בזה במחלוקת שבין חכמי ישראל ובין חכמי א"ה שהרי שיעור זה דארבעה מילין דמעלות השחר עד ההנץ ודמשקיע' עד כלות האור מן השמים הוא דבר מוסכם גם מחכמי האומות וכו' וא"כ מפני מה נשתנו ארבעה מילין דלבתר השקיעה מארבעה מילין דקודם השקיעה תמיהא לי ממר כיון דמודה מר שדבר זה מוסכם גם מחכמי האומו' איך תקע יתד בדברי מוהר"ם אלאשקר ז"ל שהרי כל דברי מוהר"מ מתחלתם ועד סופם שאין למציאות זה דאיכא ב' שקיעות שקיעת גוף השמש ושקיעת אורה אלא לדעת חכמי ישראל שסוברים שהשמש נכנס בעובי הרקיע אבל לדעת חכמי האומות שהגלגל הוא שחוזר ומוריד השמש למטה מהארץ אין לדבר הזה שום מציאות כלל בעולם וכבר הודו חכמי ישראל לחכמי א"ה ואין בדברי מוהר"ם בכל מה שכתב שום טעם אחר לדחות בו דברי ר"ת ואפי' ברמז אלא בכל מה שכתב בה

נחית בה סליק להכריח שאין לדבר הזה שום מציאות ואפילו דברי רש"י פירשם על זה הדרך ובזה הוא שדחה דברי ר"ת בשתי ידים ומחא להו מאה עוכלי בעוכלא והשתא דמודה מר דדבר זה הוא מוסכם גם מחכמי א"ה הוה ליה לדחות דברי מוהר"מ בשתי ידים ולימחי להו מאה עוכלי בעוכלא ולקיים לא תכירו פנים במשפט ולא ליתלי בעצמו בוקי סריקי ולהכני' עצמו במשעול אשר אין דרך לנטות ימין ושמאל:

ותירץ מר ז"ל ונראה ליישב דראוי לחלק בין ארבעה מילין דקודם הנץ לארבע' מילין דבתר השקיעה לפי שאנו הולכין בזה אחר דיעות בני אדם ואחר מנהגם שהיום נתנוהו למלאכה והלילה קבעוהו לשכיבה ולניחא והכתוב מוכיח דקאמר והיום למלאכה דמשמע וכו' וקחזינא דזריזין מקדימין לעשות מלאכתן מיד בעלות השחר וכו' אכן בגמר מלאכה לפנות ערב אין מזדרזין לעסוק עד שיכלה האור מן העולם וכו' ולכן אחר זמן שקיע' כמהלך תלתא רבעי מיל שעדין האור מרובה עוסקים במלאכתם ואחר זה הם שובתים ונחים ממלאכתם ע"כ והוקשה ליה למר מההיא דריש הפועלים דאמרינן שם דזמן מלאכת פועלים מהנץ החמה ועד צאת הכוכבים ותירץ מר דהתם מיירי בפועלים העושין אצל בעל הבית אבל מלאכת עצמו הוא מזדרז הרבה וכדכתבו שם התוספות גבי בנין ב"ה דהוו עבדי מעלות השחר עד צאת הכוכבים אבל שאר פועלים לא היו יוצאים למלאכה אלא מהנץ ואילך וכו' והכא נמי איכא למימר דמלאכת אדם עצמו הוא מזדרז הרבה ועושה מלאכה מעמוד השחר ועד אחר השקיעה בכדי שלשה רבעי מיל וזמן זה הוא דיש לו דין יום ע"כ דברי מר ואני בעניי קשיא לי בהו טובא חדא מ"ש שאנו הולכים בזה אחר דיעות בני אדם לאו סברא דקרא קרי בחיל ויקרא אלהים לאור יום והגאונים דס"ל דעד שיטהר האור מן הרקיע הוי מתנחי בהו סימנא ויקרא אלהים לאור יום כמבואר בדברי הרז"ה בריש ברכות. עוד קשיא ליה למר מדידיה דלפי מה שחילק דההיא דתזרח השמש וגו' יצא אדם לפעלו היא בעושין אצל בעל הבית. א"כ היינו מדת כולי עלמא דכולי עלמא אין עושין מלאכתן ע"י עצמן אלא ע"י פועלים ואין לך אדם שעושה מלאכתו ע"י עצמו אחד מאלף ולדעתיה דמר דאזיל בתר דיעות בני אדם בקביעות גבול היום לית ליה למימ' אלא דאזלינן בתר דיעות ומנהג דרובא דעלמא ולא בתר המעט ויהיה גבול היום לדעתיה דמר מהנץ החמה עד צאת הכוכבים על כרחיה דמר וזה איפכא מסברתיה דמר:

עוד קשה דלפי מ"ש מר וז"ל אבל העושה מלאכת עצמו הוא מזדרז הרבה וכדכתבו שם התוספות גבי בנין ב"ה דהוו עבדי מעלות השחר עד צאת הכוכבים וכו' קשיא ליה כיון דיליף לה מבנין ב"ה דהוו עבדי מעלות השחר עד צאת הכוכבים על כרחיה צריך ליה

למילף כולה מלתא וכי היכי דבבנין ב"ה הוו עבדי מעלות השחר עד צאת הכוכבים הכי נמי העושה מלאכת עצמו עושה עד צאת הכוכבים שכן הוא הדרך ומר לא עשה כן אלא נקט מה שבחר דמסכים לדעתו והשאר הניח:

כתב מר וההיא דפסחים דיהיב שיעור ארבעה מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים לא לענין איסור שבת קאמר אלא לענין עוביו של רקיע לא ידעתי מאי כוונתיה דמר אי כוונתו לומר לא מיירי בענין שבת מה בכך כיון שדנו אותו כיום גמו' ממילא הוא נידון כיום גמו' בין לענין שבת בין לכל ענין שתלוי ביום ואי כוונתו לומר הא דאמרו משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ד' מילין לא לענין שיחשב אותו זמן יום אלא דוקא לומר שעוביו של רקיע כמהלך ארבעה מילין הא ליתא מר תלי תניא בדלא תניא וכי רבי יהודה יליף שיעור מהלך ארבע מילין דמשקיעת החמה מעוביו של רקיע רבי יהודה אתא לאשמעינן מלתא דאגדתא מעין מה שאמרו שם לקמן עביו של רקיע ת"ק שנה ורבי יהודה ס"ל דעוביו של רקיע כשיעור אחד מעשרה ביום דכלפי דס"ל דהשמש נכנס בעוביו של רקיע יליף לה משיעור קדומא וחשוכא דהוא אחד מעשרה ביום וזה ברור בדברי רבי יהודה דקאמר עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות מעלות השחר עד הנץ החמה ארבעה מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום ע"כ הרי דשיעור קדומא וחשוכא היא מלתא פסיקתא ורבי יהודה אתא למילף מינה לשיעור עוביו של רקיע וכך הם דברי רב האיי גאון שהביא הרמא"ש ז"ל כמו שכתבנו הנה הם קמי מר דוק בלשונם ותמצא כמו שכתבנו נמצא דעיקר מה שאמרו מעלות השחר עד הנץ החמה ארבעה מילין ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעה מילין הוא לאשמעינן דהני תרי זימני הוו מכלל יומא ומ"ש ותרי גווני יציאת הכוכבים איכא לענין שבת איירי מיד כשיהיו נראין שלשה כוכבים בכל מקום שיהיה ברקיע הוי לילה אכן לענין השערת עוביו של רקיע צריך שיהיו נראין הכוכבים כשיטהר אור השמש לגמרי מפאת המערב וכו':

אחר המחילה מכת"ר כל מה שכתב הוי דברים בעלמא בלא ראיה ולא עוד אלא הם איפכא מכל סוגיות התלמוד דמיירו בהכי ואיני צריך לכותבם ולהטריח עצמי שלא נעלם מעיני מר ועזת האהבה שאהב ללמד זכות על הרמא"ש ז"ל היא לחצתהו עד שיצא מהדרך הסלולה מכל אבן. והתמיהה הגדולה על מר שכתב ז"ל וכפי מה שכתבנו נתחזקה ונתיישרה סברת הגאונים טובא דאשכחן דנתנו סימן דכוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה אחר המחילה מכת"ר תמיהה לי טובא איך לא

שת לבו לפירכא דאיתא בדברי מר הנה מר סבר דס"ל לגאונים דמיד בשקיעת החמה תחת האופק הוא בין השמשות א"כ לפי דברי מר דסבר דהאי סימן דכוכב אחד יום וכו' בו נתחזקה סברת הגאונים על כרחיה דמר צ"ל מה שאמרו כוכב אחד יום הוא שנראה הכוכב קודם שקיעת החמה שעדין החמ' זורחת שאי אפשר לו לומר כשנראה אחר ששקעה החמה שכששקעה הוא כבר בין השמשות. והשני כוכבים שעושין בין השמשות הוא כשנראו מיד עם שקיעת החמה ולפי זה קשיא טובא דדבר זה אין לו שום מציאות שיראה כוכב קודם שקיעת החמה והוא מהנמנע וגם אחר השקיעה מיד הוא מהנמנע שיראה בו שום כוכב אפילו מן הכוכבי' הגדולים כ"ש כוכבים בינוניים. עוד קשה ליה קושיא עצמית דלפי סברתיה מה צריך לסימנא דהכוכבים לא לסימן דכוכב אחד ולא לסימן דשני כוכבים דקודם שקיעה הרי כל בני העולם רואין שהשמש זורחת וידעי שהוא יום ובשקוע השמש הא אמרת דמיד הוי בין השמשות וא"כ אין אנו צריכין לסימן דכוכבים דאין לך סימן גדול וברור כסי' שקיעת השמש שהוא ברור לעיני הכל אפילו לקצרי הראו' וכיון שכן במאי נתחזקה סברת הגאונים ומ"ש מר ואם כדברי ר"ת דקאמר דלאחר עבור ארבעה מילין הוא זמנו של לילה קשה טובא דבההוא זמנה הרקיע מתמלא כוכבי' גדולים וקטנים לאין מספר ומאי טיבותיה דמר שמואל שהיה בקי בחכמת האיצטגנינות לומר שכשיראו ג' כוכבים שהוא לילה וכו' תמיהא לי ממר מאי קשיא ליה מאחר שאמרו לא כוכבים גדולים הנראין ביום וכו' אלא בינוניים וכיון שכן כל אותן כוכבים הנראין קודם עבור ארבעה מילין הם הכוכבים הגדולים הנראין ביום וטיבותי' דמר שמואל כבר ביארוה בתוספות שאפילו חכמי התלמוד נסתפקו בכוכבים איזה הם הבינוניים ומר שמואל שהיה בקי באיצטגנינות היה מכיר בהם וכ"ש במאי שנתברר לנו מדברי הרמב"ם ודברי התוכנים שהכוכבים הגדולים הם למאות והשתא דאתי מר להכי אמאי לא קשיא ליה ההיא דריש ברכות מאי וטהר טהר יומא ופירשוה עד שיטהר הרקיע מן האורה הוה ליה להקשות מדתניא סי' לדבר צאת הכוכבים והא קיימא לן דבשלשה כוכבים הוי לילה והלא קודם עת שיטהר הרקיע מן האורה מתמלא הרקיע כוכבים לאין מספר אלא מאי אית ליה למימר ע"כ אית ליה למימר כיון שאמרו לא כוכבי' גדולים הנראין ביום א"כ אותן כוכבים שנראין קודם שיטהר הרקיע מן האורה הם הכוכבים הנראין ביום. כתב מר והישמעאלים מדקדקין בדבר זה היטב שבאשמורת הבקר כשמתחיל לעלות השחר קורין אותו אלסלאם ובאותה שעה הרבה כוכבים נראין לאין תכלית ובפנות היום ויעבור אור בהיקו' השמש לגמרי קורין אותו אלעישה ובאותה שעה נראים כוכבים לאין מספר והזמן הזה שיש מאלסלאם עד

ההנץ הוא שיעור שעה וחומש שעה שהוא שיעור ארבעה מילין ודכוותיה הזמן שיש משקיעת החמה עד אלעישה הוא שעה וחומש שעה וכתב עוד וכפי מונח זה השתא דחזינן דשמואל יהיב לן סימן דכוכב אחד ושני כוכבים ושלש הוא כשידקדק האדם ברקיע ויסתכל היטב וכשימצא ג' כוכבים ידע נאמנה שהוא לילה ואין סימן זה מתקבל אלא לדברי הגאונים שאומרים דלאחר השקיעה כשיעור שלשה רבעי מיל הוי לילה שאז צריך הסתכלות וכיוון הלב היטב להסתכל בכל צדדי הרקיע עד שבדוחק אפשר לו לראות שלשה כוכבים ע"כ והאמת לא ידעתי כוונתיה דמר שזכר תפלת אלסלאם ואלעישה דהישמעאלים וכתב אחר כך מה שכתב ואיני יכול להאריך ולהשיב והנה מר הביא זמן תפלו' הישמעאלי' ורצ' מר להעזר מהם ומה שכתב אינו ענין כלל לזמן תפלות הישמעאלי' אבל אני אבאר עיקר תפלות הישמעאלי' על מה הטבעו יש להם בפנו' היום ב' תפלו' הא' היא מה שקורין צלאת אל מגרב ר"ל שקיעת החמה והב' היא מה שקורין צלאת אלעשי ופי' אלעשי ר"ל חשיכה. שכן פירש רבינו סעדיה גאון ז"ל ויהי בערב ויקח לבן את לאה בתו פלמא כאן פאלעשי הנה עשי פירושו חשיכה גם הרופאים קורין לסנוירים עשי נמצא צלאת אלמגרב ר"ל תפלת השקיעה וצלאת אלעשי ר"ל תפילת החשיכה וזו ראיה גמורה לסברת האמת שהיא סברת ר"ת שבכל מקום מצינו לרבותינו שקורין סוף היום חשיכה משניות ובריתות וסוגיות וזאת התפלה של עשי של הישמעאלים היא אחר שקיעת החמה עשרים מדרגות שהיא שעה ושליש שעה שמתעכבין אחר י"ח מדרגות שהם שעה וחומש כמו שתי מדרגות נמצא שחשיכה היא אחר שעה וחומש שעה משקיע' החמה כתב מר וכפי זה צריכים אנו לומר דסי' דהכסיף העליון והשוה לתחתון הוי לילה לאו כדקס"ד וכדברי ר"ת אלא על כרחך לומר דהיינו שמתמעט האור שלאחר השקיעה ממה שהיה קודם השקיעה ועל מעט אור זה הוא דקאמר הכסיף מארי דאברהם יהיה בעזרו לא ידענא מאי קאמר שאם על מעט אור שמתמעט בתר השקיעה אמרו הכסיף איך יתרץ לפי זה הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון דהא באותו עת ולאחר השקיעה בזמן רב לא שייך הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון שאינו במציאות כלל אלא כל הרקיע כולו מאיר בשוה אין שום שינוי בין עליון לתחתון כמו שהוא נראה לעיני הכל והמוחש לא יוכחש ועוד איך יפרש הא דאמרינן בגמ' אביי אשכחיה לרבא דקא דאוי למערב אמ' ליה והתני' כל זמן שפני מאדימין א"ל מי סברת פני מזרח ממש לא. פנים המאדמין את המזרח וסימניך כוותא. ופרש"י דאוי מביט ע"ש אם יש שם אדמומית חמה ולפי דברי מר דאמר דעל אותו מעט אור קאמר הכסיף קשה בתרתי חדא אותו עת לא שייך שום ספק כדי להביט אם נשאר במערב

אדמומית שהרי כל הרקיע כולו מלא אורה בשוה שאין הפרש בשום מקום זה מזה. עוד קשה דכיון דבשקיעת החמה מיד הוי בין השמשות מה שייך להביט שהרי בשקיעת החמה מיד הוי בין השמשות וקדש ליה יומא שאין לך אות ומופת גדול מזה ולא צריך להביט אלא אם שקעה החמה. ולא די ליה למר שפירש בדבר שאין לו מציאות אלא דכתב ועל כרחנו לומר כן שאם נאמר דשיעור דהכסי' הוי משיטהר ויעבור אור השמש לגמרי מן העולם והא לא הוי אלא לבתר ארבעה מילין מן השקיעה קשה מה שכתבנו ודאי דלפי דברי מר לא הא בלחוד קשה אלא כל הסוגייא קשיא ליה ואין לו דרך לנטות ימין ושמאל אבל לפי דרך האמת דהיא דרך ר"ת לא קשה מידי ודברי שמואל מזווגים ומיוחדין עם מה דתניא הכסיף וכו' כיון דיהיב תנאי לא כוכבים גדולים הנראין ביום ולא קטנים שאין נראין אלא בלילה אלא בינוניים ממילא משמע דהאי סימן דכוכבים אינו מסור אלא לחכמים כשמואל דנהירי ליה שבילי דשמיא דבקי איזה הם הכוכבי' הגדולים ואיזה הם הבינוניים ומשום הכי נסתפקו חכמי התלמו' בדבר הזה וכדכתבו התוספות וריר"ו. ולפי זה אפי' יראו הכוכבים למאות לא יצא ידי ספק אלא הבקי בקטנים ובגדולים ובבנוניים או שיראו שלשה רצופין אבל סימן דהכסיף הוא המסור לכל אדם וזה נראה לע"ד ברור שאין בו ספק:

והנה מר הניח בדברי הגאונים הנחה מונחת דפליגי אר"ת ולא שת לבו לשני גאוני ישראל שהם הרז"ה והרשב"א ז"ל שכתבו בשם הגאונים כר"ת ובפרט בשם ר' האיי גאון דסבר כר"ת וטרח מר הרבה ונשתדל בכל עוז להעמיד דברי מוהרמא"ש דסבר בדברי ר' האיי דפליג אר"ת שכרו כפול מן השמים שכר טרחו בידו ואע"ג דלא הועיל שהרי כל הסוגייות עומדות כנגד מר לחומות ברזל. ולא עוד אלא למה דבר מר דומה למציל מיד הזאב ומניח בפי הארי הנה לפי הנחה שהניח מר בדברי הגאונים קשיא לר' האיי מדידיה אדידיה דהא לסברת מר דר' האיי סבר דמיד משתשקע החמה הוי בין השמשו' וכמו שכת' מהרמא"ש בשמו קשיא והא כתב הרשב"א בפירוש וגם הרז"ה דהגאונים ס"ל כר"ת וגם כתב הרשב"א בשם ר' האיי בעצמו כסברת ר"ת וא"כ קשיא לר' האיי מדידיה אדידיה וידוע דקושיא דקשיא לרב מדידיה עצומה היא מאד מדקשיא ליה ממקום אחר ואין להאריך:

כתב מר וז"ל נשאר עלינו לישב לדעת הגאונים דהא איסור חמץ מתחלת שעה שביעית שכבר הלכה החמה ונראית בכיפת הרקיע שש שעות ונשאר שש שעות להעלם גופה מן העין והשתא בשלמא לדעת ר"ת ניחא וכו' אכן לסברת הגאונים קשה טובא דאין תחלת שעה שביעית דערב פסח אינה חצי היום שהרי יש מלפני ההנץ שיעור שעה אחת

וחומש שעה שנחשב מן היום וכו' ואיך חז"ל הקלו ודחו זמן איסור החמץ לאחר מחצית היום והקלו באיסורין ע"כ לע"ד מהא לא קשיא דכיון דסבר גבול היום מעלות השחר ועד השקיעה חלק אותו זמן לי"ב שעות ובסוף הששׁ שעו' הראשונות הוא חצי היום ובהכי אין כאן קולא אלא אדרבא חומרא היא אבל הנראה לע"ד אי קשיא הא קשיא דהא אמרינן בגמרא חצי ששׁ וחצי שבע חמה באמצע הרקיע וכיון שכן לא משכחת לה חצי ששׁ וחצי שבע באמצע הרקיע אלא א"כ יהיה גבול היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים דהיינו שעה וחומש שעה קודם הנץ החמה ושעה וחומש שעה אחר שקיע' החמה או יהיה גבול היום מהנץ החמה עד שקיע' החמה דאילו גבול היום מעלות השחר עד שקיעת החמה אי אפשר להיות חצי ששׁ וחצי שבע חמה באמצ' הרקיע וזו היא ראיה ברורה לסברת ר"ת ואין בי כח להאריך שעדין אני חולה:

כתב מר ומצאתי להרלנ"ח בפירושו בפ"ב מה' קדוש החדש שמאריך הרבה ומיישב דעת הגאונים:

ראיתי דברי הרלנ"ח ז"ל בפ"ב מה' קדוש החדש ולא הזכיר גאונים כלל אבל ייחס סברא זו דמיד אחר שקיעת החמה הוי בין השמשו' להרי"ף והרא"ש והרמב"ם ז"ל וכתב שהרא"ש לא הזכיר דברי ר"ת ואנו כבר כתבנו בקונטריסי לשון הרא"ש דתעניות שמביא דברי ר"ת וסביר' ליה כוותיה וכבר ישבנו בקונטריסי דברי הרי"ף והרמב"ם בטוב טעם ודעת עוד ראיה עתה נוספת ששקיעת החמה שכתבו הרי"ף והרמב"ם היא סוף השקיעה בהלכות חנוכה כתב הרמב"ם אין מדליקין נרות חנוכה קודם שקיע' החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין:

מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר ע"כ וכך הם דברי הרי"ף ז"ל על כרחין לפרש האי שקיעת החמה דגבי הדלקת נרות חנוכה היינו סוף השקיעה שהיא אחר מהלך ארבעה מילין מכמה טעמי דתחלת השקיעה כשגוף השמש נכסה מעל הארץ אי אפשר דהא עיקר מצותה היא שיאירו הנרות וע"י שיאירו מסתכלין בה' וזוכרים הנס ואיכא פרסומי ניסא ובתחלת השקיעה עדין אור השמש גדול בעולם ושרגא בטיהרא מאי מהנייא וכמו שכתבו הגהות המרדכי בפ' במה מדליקין וכ"ש שעיקר התקנה היא שידליקו בחוץ שאין מחשי' אלא אחר זמן רב אחר שקיעת החמה ועוד דקאמר זמנה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ומפרשי לה הרי"ף והרמב"ם שהוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. ואם הוא אחר תחלת השקיעה אי אפשר לומר שבכמו חצי שעה כליא רגל מן השוק דלא כליא רגל מן השוק אלא אחר שתחשך ודבר זה ידוע אין צריך להביא ואפילו הכי אביא מאי דאמרינן בגמ'

תניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ואמרינן בגמרא עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רב' בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכלייא ריגלא דתרמודאי. ופרש"י ריגלא דתרמודאי שם אומות מלקטי עצים דקים ומתעכבין בשוק עד שהולכין בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירין בבתיהם אור וכשצריכין לעצים יוצאים וקונים מהם הרי דכלייא ריגלא דתרמודאי הוא אחר שהולכין בני השוק לבתיהם משחשכה דהיינו צאת הכוכבים שמתעכבים אח"כ התרמודאי בכדי שילכו בני השוק לבתיהם ואם יצטרכו לעצי' יוצאי' וקונים מהם הרי נתבאר שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שקיעת החמה הוא משחשכה שהוא סוף השקיעה. והנה מהר"ם אלאשקר בדחיותיו שדחה דברי ר"ת כתב וז"ל וגם הרי"ף כתב גבי יום הכפורים ומ"מ צריך לפרוש משעת שקיעת החמה לכול הפחות משום דמאז מתחיל בין השמשות ולא חילק כלל ע"כ ואני חפשתי בדברי הרי"ף ז"ל ולא נמצא בדבריו דבר מזה ואם תמצא לומר שישנו כבר נתבאר דסתם שקיעת החמה דקאמרי הרי"ף והר"מ במז"ל היא סוף השקיעה:

כתב מר וז"ל ותמיה אני ממע"ת שלא הזכיר בקונטריסו מדברי הרלנ"ח כלום שמדבריו יש ליישב הרבה מתמיהותיו שתמה על דברי הגאונים ע"כ:

אחר המחילה אין גם אחת מתמיהותי מתיישבת בדברי הרלנ"ח וכל תמיהותי עומדות כנגד דבריו לחומות ברזל ושתי תמיהות גדולות אני תמיה בדבריו האחת כתב שמצא בפירוש המשנה להרמב"ם שבלשון ערבי נסחא אחרת והיא זו דע כי אחר ביאת השמש עד שיראו שלשה כוכבים בינוניים בגדול ובאורה הוא זמן בין השמשות וכתב הרלנ"ח ז"ל לקיים את שתיהם כאשר יראה מר בדבריו וזו תמיהא גדולה כידוע לכל יודע ספר ופשוט הוא ואיני יכול להאריך. עוד תמיהא אחרת שכתב שיש ימים שהכוכבים נראין קודם שקיע' החמה ויש ימים שנראין עם שקיעת החמה שניהם כאחד ויש ימים לאחר שקיעת החמה וזה דבר דלא אפשר כמו שכתבנו ועוד פשוט בסוף פרק במה מדליקין שזמן בין השמשות שוה לכל הימים שלשה רבעי מיל שהוא מהלך אלף ות"ק אמה ואיני יכול להאריך:

תמה מר על בעל ספר גבורות ה' וכתב מר ז"ל ובאמת שדברים אלו אסור לשמען וחלילה לאשר בשם ישראל יכונה לעזוב מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים כ"ש לגדולי ישראל שיעזבו קבלת נביאהם וכו' אל יהי בעיני מר הרב הזה קל שהוא היה גדול בדורו גדול בתלמוד וגדול בדברי הזוהר וגדול בתכונה והוא היה אומר ספרי הרמב"ם הם נפשו ורוחו אלא שהרב דבר בחידושי חכמת התכונה שחדשו התוכנים האחרונים ע"י כלים שעשו שהתוכנים הראשונים היו מביטים בגלגלים ובמזלות לפי ראות עיניהם

והתוכנים האחרונים עשו להם מראות שמביטים בהם בגלגלים ובמזלות וע"י המראות השיגו לראות מה שלא היו רואים הראשונים עד שהשיגו שמה שהראשונים אומרים שהמזל אין לו תנועה כלל האחרוני' השיגו וראו שהמזלות יש להם תנועה בפני עצמן מלבד תנועת הגלגל שהמזלות יש להם גלגלים קטנים שקבועי' בגלגל הגדול וע"י אותם גלגלים קטנים הם מתנועעי' תנועה אחרת מלבד תנועת הגלגל הגדול וכתב ובזה פסלו התוכנים האחרונים את דברי התוכנים הראשוני':

ועל זה אמר שכיון שחכמי ישראל היו מקובלי' מנביאיה' אע"ג דמסיבת הגלות נשתכחה קבלתם וחזרו ללכת אחר העיון הא מיהא אותו מעט זכרון שנשאר בדעתם אין להם להניחו. מזה ידין מר זכות וגם הרמב"ם ז"ל אעפ"י שכתב שחכמי א"ה נצחו חכמי ישראל כמו שכתב בסוף פ"ח מח"ב מהמורה וז"ל וזה אמת כי העניינים העיוניים אמנם דבר בהם כל מי שדבר כפי שהביא אליו העיון ולזה יאמן מה שהתאמת מופתו עכ"ל זהו היה אחר שנשתכחה החכמה מחכמינו וכמו שכתב בריש פע"א מח"א וז"ל דע כי החכמות הרבות אשר היו באומתנו באמתת אלו העניינים אבדו באורך הזמן ובשלוט עלינו האומות הסכלות וכו' עיין שם הרי ברור בדברי הרמב"ם שמחמת שנשתכחה אמיתת החכמה הזאת מבני עמנו וחזרו לעיונים משום הכי נצחו חכמי א"ה חכמי ישראל ולע"ד נראה ברור שהיתה החכמה הזאת מקובלת ביד חכמי ישראל דור אחר דור ממשה רבינו בכלל התורה. דתנן בריש פ"ב דחגיגה ולא במעשה בראשית בשנים ובגמ' מה"מ דת"ר כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ואין שנים שואלים יכול לא ישאל אדם מששת ימי בראשית ת"ל ראשונים אשר היו לפנים יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים מלמקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואין אתה שואל מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור הא למדנו שהתורה צותה או נתנה רשות לשאול ולדרוש במעשה בראשית מקצה השמים ועד קצה השמים דהיינו בענייני כל הגלגלים. ומדנתנה התורה רשות או צותה לשאול ולדרוש במעשה בראשית ודאי דיש משיב בקי להשיב ומנין נמצא בקי בענין להשיב אלא ודאי כי היכי דחכמות התורה קבלם משה רבינו מאת אלהינו ולמדם את בני ישראל הכי נמי חכמת מעשה בראשית קבלה משה מן השמי' ולמדה אל בני ישראל ומקובלת היא ביד בני ישראל דור אחר דור ולפיכך אמרה תורה שאל נא וגו':

כתב מר ומה גם דגדול כח המנהג ואין בידינו לחלק על המנהג כיון שיש להם על מה שיסמוכו ועינינו הרואות שבכל גלילות ישראל לית דחש להא דר"ת שבמוצאי שבת בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין את הנר בבתי כנסיות ומעולם לא מיחו בהם

חכמי הדורות משמע דס"ל שסברת הגאוני' עיקר ואפילו דתימא שעדין מחלוקת שקולה היא אי כר"ת אי כגאונים אין בידינו לבטל המנהג צא ולמד דבפרק רבי אליעזר ת"ר במקומו של ר' אליעזר וכו' תו בפרק מקום שנהגו כי אתא רבה ב"ב חנה וכו' ובפ"ק דחולין כי סליק רבי זירא אכל מגרומתא וכו' אשר על כל אלה אין בידינו לבטל את ישראל ממנהגם כיון שיש להם על מה שיסמוכו וגלילות אלו אתריה דהרמב"ם ודהרמא"ש הוא והמסלסל בזה ורוצה להחמי' על עצמו תבא עליו ברכת טוב:

גם אנכי ידעתי ואני אומר שאין יכולת בידינו לבטל דבר דדשו בו העם ולא מטעמיה דמר שכתב דיש להם על מה שיסמוכו ואני אומר דאין להם על מה שיסמוכו דהא כבר נתברר שהגאונים ס"ל כר"ת ולא עוד אלא דרבינו האיי גאון בעצמו דמדבריו נעזר מוהר"מ אלאשקר ז"ל מצינו שכתב כר"ת וגם הרי"ף והרמב"ם ז"ל כבר נתבאר דסבירא להו כר"ת וכל הפוסקים אין גם אחד דלא ס"ל כר"ת אלא מהר"מ אלאשקר וממקום שנעזר לבטל דעת ר"ת עזרנו השם ב"ה וממנו קיימנו דעת ר"ת ומ"ש מר דמהר"ם אלאשקר מארי דאתרא אדרבא מה שידענו ונתפרסם לנו הוא דהרדבא"ז ז"ל הוא המפורסם במארי דאתר' במצרים דהא רוב חידושי הריק"ש ז"ל הם מדברי הרדבא"ז ז"ל והנה הרדבא"ז ז"ל מסכים לדעת ר"ת ומאחר שכן מה סמך למנהג לומר יש להם על מה שיסמוכו ואפילו הכי אני אומר אין בידינו לבטל המנהג הזה מפני שכבר דשו בו כל העולם ועל זה נאמר הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין וכל המערער על המנהג הזה אני דן אותו במחטיא את הרבים ועל זה נאמר הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. ולהוי ידוע ליה למר שהיום יותר מארבעים שנה קרוב לחמשים שנה נכנסתי לבית מורי ורבי ביומי חנוכה וראיתי שהדליק נרות חנוכה בשקיעת החמה ודנתי לפני מורי ורבי מדברי ר"ת ומדברי הגהות מרדכי ומדברי מרן מוהר"י קארו שצריך שידליק בצאת הכוכבים וישרו הדברים בעיניו למחרת בבקר בישיבה נשא ונתן בדבר עם הרב הגדול יחיד בדור רבי חיים אבולעאפיה ז"ל והשיב הרב רבינו חיים הנ"ז ואמר זה הדבר פשוט בכל התלמוד אין בו ספק השיבו חכמי הישיבה ואמרו א"כ גם לענין מוצאי שבת צריך להמתין כדי מהלך ארבעה מילין והשיב הרב ואמר פשיטא ופשיטא אמרו א"כ למה לא יוכיחו את העם על זה שלפי זה חוטאים העם ועושין מלאכה בעצם יום השבת השיב הרב אין הכי נמי אם אתם יכולין להוכיח את העם ולהחזירם למוטב הנה מה טוב אבל לא יועילו ולא יצילו דבריכם שכבר דשו בו העם והרי זה דומה למה שאמרו אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל ועל זה נאמר יפה שתיקה לחכמים:

וגם אני היום כמו חמשים שנה ויותר שעמדתי על הדבר הזה ואני מתהלך בו בתם לבבי בקרב ביתי ואפילו נות ביתי אינה שומעת לי בדבר הזה שאומרת לי בפירוש אני הולכת בדרך שהולכים כל היהודים אבל היא מעצמה מחמרת על עצמה ומתעכבת מלהדליק במ"ש כמו רביע שעה אחר שמדליקין השכנים שכל העיר מדליקין בכמו חצי שעה ופחות אחר שקיעת החמה והיא מדלקת בכמו שני שלישי שעה או שלשה רבעי שעה אחר שקיע' החמה ויש מהשכנות שאינן רוצות להדליק עד שיראו אותה שהדליקה. נמצא הקונטריס שחברתי לעצמי חברתיו. ולא נתעוררתי לשלחו אלא ע"י שבחלום אמרו שטוב הדבר לפרסם הקונטריס הזה בעולם שעל ידו הרבה מהחרדים אל דבר השם יתנהגו על פיו ואפשר שעל ידי זה תתקרב הגאולה ואני לא שלחתי אותו עד שהודעתי הדברים למר ושלח מר לאמר שאשלחנו אז שלחתי אותו:

והואיל והזכיר מר ספר מנחת כהן לא אחשוך פי מחידוש ספר מנחת כהן יש בו פנינים ויש בו דברים הפך המכוון ואין לתפוש עליו דעל כרחו הוצרך לידחק שמצא רב גדול שגזר אומר דהגאונים חולקי' על ר"ת וגם הרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים כולם דלא כר"ת ושם דברי ר"ת בטעות גמורה ובאין עיון אמרם חן חן לו שלא נטה אחר הדברים שכתב מהר"ם אלאשקר בפשיטות שדברי רב"ת הם על יסוד רעוע שאין בו ממש ודחה דבריו בשתי ידים ולא חש להם בשום אופן בעולם להראות להם פנים אפילו מעט מזער וכתב ששכח מה שאמר רבי בפסחים פרק מי שהיה טמא ונראים דבריהם מדברינו וגזר אומר שדברי ר"ת אין להם מציאות ושדבריו מן הנמנעות ועתה אני משיב על דברי מוהר"ם אלאשקר ומה יאמר הרב בדברי התוספות שדברו שם באותה סוגיי' דרבי שאמר ונראין דבריהם מדברינו ובתוך כדי דבור א' כתבו שם כדברי רבינו תם וסתם קאמרי לה מסברא דנפשייהו הרי שלא שכחו התוספות דברי רבי שאמר ונראין דבריהם ומרחשן שפוותייהו בדברי רבי ואפילו הכי כתבו להא דר"ת ועוד כתב בדחיותיו שהרשב"א הקשה על ר"ת ולא חש לראות לבקש ולדרוש דברי הרשב"א במקורם מה סבר ואנו דרשנו ומצאנו שהרשב"א ס"ל כר"ת ממש וכבר ביררנו הדברים ומכל המקומות שהקשה ודחה דברי ר"ת נתברר דכולהו סייעתא לר"ת כמו שעיני מר תחזינה משרים וכיון שכן יש לתמוה על מר איך מלאו לבו להחזיק בדברי מוהר"מ אלאשקר ולכתוב כך סברי הגאונים ומר לה ידע ולא חלם בדברי הגאונים אלא מפיו דמוהר"מ אלאשקר ודברי מוהר"מ אלאשקר דחויים מכמה בטולים שכנגדם ונתבררו הדברים מדברי הגאונים בעצמם לענין דינא דאורייתא בגבול היום אינון סברי כר"ת ודברי הגאונים שהביא מוהר"ם אלאשקר לדחות בהם דברי ר"ת נתברר שאינן ענין כלל ואפילו ברמז לענין

דינא דגבול היום אלא ענין אחר הם בספר מנחת כהן יש שני עניינים שצריך לעורר עליהם האחד כתב וז"ל וצריך עיון אם אלו השיעורים הם שוין לעולם בכל זמן ובכל מקום או אם הם משתנים לפי הזמנים ולפי המקומות רצוני לומר אם אלו השיעורים הם שוין בכל זמני השנה בין בקיץ שהימים ארוכים ובין בחורף שהימים קצרים והשעה וחומש שיש מן השקיעה עד צאת הכוכבים היא מן השעות השוות או אם זה דוקא ביום בינוני שהיום והלילה שוין אבל בקיץ בחורף משתנים אלו השיעורים לפי אורך הימים או קצורם והשעה וחומש היא מן השעו' הזמניות ונשא ונתן בדבר שתי הסברות ולבסוף הכריע שהשעה וחומש היא מן השעות הזמניות והביא ראיה מפירוש המשניות להרמב"ם בפ"ק דברכות וז"ל ועמוד השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש מן השעות הזמניות וטעם זה קרבת שטח אור השמש מן הקיטורים העבים העולים מן הארץ תמיד אשר די עלותם מן הארץ נ"א מילין עכ"ל וידוע הוא שהשעות הזמניות ישתנו בשיעורם לפחות ויתר כפי אורך הימים או קיצורם ולפי זה הוא הדין משקיעת החמה עד צאת הכוכבים כי לדברי הכל שני אלה הזמנים שוין הם בשיעורם עכ"ל ספר מנחת כהן להוי ידיע ליה למר שהיום כמו שלשי' שנה שנתקשתי בלשון זה דהרמב"ם איך יתכן שתהיה השעה זו וחומש מן השעות הזמניות שכפי הטעם שנתן בהכרח צריך להיות השעה וחומש מן שעות ההשויה ושאלתי עליו את פי כל יודע על זה ולא מצאו ידיהם ורגליהם בתירוץ דבר זה ודנתי לפני מורי ור' על זה הרבה פעמים ולא היה בידו להשיב עד שנזדמנו לי פירוש משניות להרמב"ם בלשון ערב שהוא העיקרי וז"ל ועמוד השחר הוא עמוד אלפגר מא יטהר פי גהה אלשרק קבל טלוע אלשמס בנחו סאעה וכמס מן סעאת אלאעתדאל ועלתה קרב צטח מצרוט נור אלשמס מן אלאבכרה אלגליטה אלצאעדה מן אלארן דאימא אלדי ארתפאעה מן אל ארץ ואחד וכמסין מילא" עכ"ל. הרי מר רואה שיש בלשון הזה טעות העתקה שבמקום מן השעות הזמניות צריך להיות מן שעות ההשויה שלשון אעתדאל הוא לשון השויה בלשוננו ובמקום די עלותם מן הארץ צריך להיות די גובהם שלשון ארתפאע הוא לשון גובה שלשון עלייה הוא צעאדה וכן מצאתי במדרש שהעבים גבוהים מן הארץ שלש עשרה פרסאות וכשמצא' הלשון הזה שבלשון ערב הראיתי אותו לפני מורי ורבי. אמר לי ומי יאמר שאעתדאל הוא לשון השויה שמורי לא היה בקי בלשון ערבי הראיתי לו פירו' ההלכה שאחרי זאת רבי יהושע אומר עד שלש שעות פירש ז"ל ואעלם אן גמיע אל סאעאת אל מדכורה פי גמיע אל משנה אנמא היא סאעאת זמאנייה ומעני זמאנייה היא אל סאעאת אלתי אתנא עשר מנהא אל נהאר וכדאלך אליל פקולה עד שלש שעות

כאנה קאל אלי אן ינקצי רובע אל נהאר כאן אל נהאר יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת עכ"ל. וכשראה מורי זה שמח ושש הרי זה חדוש גדול שעל כל חכם יעבור הדבר הזה ואין משים לב עוד אחר גרסי' בירושלמי בריש ברכות ד"ב ע"ג אמר רבי יוסי בי רב בון אם אתה אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין ותני באחד בתקופת ניסן ובאחד בתקופת תשרי היום והלילה שוין ע"כ ההלכה הזאת קשה להולמה איך יתכן לומר שאם יתן עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית נמצאת אומר שאין היום והלילה שוין אדרבא לא יתכן להיות היום והלילה שוין אלא אם כן יתן עוביו של רקיע ללילה דהא כדור הארץ חציו משוקע במים וחציו למעלה מן המים שכן כתב בעל כתר מלכות כדור הארץ חציו יבשה וחציו מים. וכדור הארץ הוא מרכז הגלגל שנמצא חצי הגלגל למעלה מהארץ וחציו למטה מהארץ שנמצא שמהלך השמש מהנצה מתחת אופק הארץ במזרח עד שקיעתה במערב הוא כמו שיעור מהלכה תחת הארץ מהמערב למזרח שיעור אחד להם ולפי זה צריך לתת עוביו של רקיע ללילה בין בערבית בין בשחרית בהכרח כדי שיהיה היום והלילה שוין ומכח קושיא זו כתב בעל מנחת כהן שטעות סופר הוא והגיה אין אתה אומר ליתן עוביו של רקיע ללילה וכו' עיין עליו ולע"ד לא קשה מידי דפשט דברי ר"י שאמר אם אתה אומר ליתן עוביו של רקיע וכו' משמע ודאי דאזיל בשיטת חכמי ישראל שהשמש בשקיעתה נכנסת בעוביו של רקיע ועולה ע"נ הרקיע ומהלכת כל הלילה ע"ג הרקיע עד שמגעת למזרח ואז נכנסת בעוביו של רקיע ולאלתר עולה עמוד השחר ומהלכת כל עובי הרקיע עד שיוצאת מעוביו ומנצת על הארץ וכיון שכן הדבר ברור דלא קשה מידי דידוע הוא שגבנונית הגלגל יותר ארוכה משטח הגלגל הרבה מאד דהא עוביו א' מעשר' ביום ובזה אי אפשר להיות ששיעור מהלך השמש ע"ג גבנונית הגלגל כשיעור מהלכה למטה בשטח הגלגל שרב המרחק ביניהם וזה דבר מוחש ועל פי זה אמר רבי יוסי אם אתה אומר וכו':

אבל הנראה לע"ד דהאי קושיא שייכא לסברת חכמי א"ה שהודו להם חכמי ישראל שמזל קבוע וגלגל חוזר קשה איך יתכן לומר שינתן עוביו של רקיע פירוש קדומא וחשוכא ליום ויהיה היום והלילה שוין וכו' ככתוב לעיל ולתרץ זאת הקושיא נ"ל דהא דאמרי רבנן שבתקו' ניסן ובתקופת תשרי היום והלילה שוין לא דברו על יום האמיתי של תורה שהוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים אלא דברו על יום התכונה ומהלך המזלות שהגלגל חציו למעלה מהארץ וחציו למטה מהארץ וששה מזלות קבועי בחציו של מעלה מן הארץ וו' מזלות קבועין בחציו של מטה מהארץ והגלגל מגלגלן ממטה

למעלה וממעלה למטה כדי שיהו כולן משמשין בכ"ד שעות של יום ששה מזלות בי"ב שעות של יום וששה מזלות בי"ב שעות של לילה על זה היום הוא שאמרו בתקופת ניסן ובתקופת תשרי היום והלילה שוין:

עוד יש לומר בענין אחר מצאתי להרמב"ן בפירוש התורה בפרשת בראשית ז"ל יקוו המים מתחת השמים היה התהום שהוא מים ועפר כעין המים העכור' וגזר על המים שיקוו במקום אחד מסובב מכל הפאות וגזר על העפר שיעלה עד שיראה על המים ותיבש ותהיה יבשה שטוחה ראויה לישוב וכן כתוב לרוקע הארץ על המים או שמא שתהיה כדורית מקצתה מגולה ורובה משוקעת אשר ידמו היונים מופתיהם הנראים או המופת' עכ"ל הרי כתב הרמב"ן סברא אחרונה שתהיה הארץ כדורית והיא סברת כל התוכנים וכתב עליה שמקצת הארץ מגולה על המים ורובה משוקעת במים כמו שידמו ועיינו והשיגו חכמי היונים במופתיהם השתא שזכינו שיש מדמים שהארץ רובה משוקעת במים ומקצת ממנה הוא הנראה על המים נמצא לפי זה שאופק הארץ הנראה אינו מחצית הגלגל שכדור הארץ בכללו הוא מרכז הגלגל נמצא שרוב הגלגל מתחת לארץ ומיעוטו למעלה מהארץ השתא י"ל דסבירא להו לרבותינו שאמ' בתקופת ניסן ובתקופת תשרי היום והלילה שוין וגם סבירא להו דחשוכא וקדומא ניתן ליום ס"ל כחכמי היונים שהגלגל רובו מתחת לארץ ובזה משקיעת החמה עד הנצה יותר הרבה מהנץ החמה עד שקיעתה וצריך לתת שיעור קדומא וחשוכא ליום כדי שיהיו היום והלילה שוין זהו מה שיכולתי לכתוב ולהשיב מפני כבוד מר שאני עדין חולה לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ממה שהייתי חולה בעת שבא אלי כתב מר הבהיר שהיה רפואה לי עד שקם עלי חולי אחר שיצא בגבי מורסות כמו (גדרי) ולא הייתי יכול לישן מגודל כאב השרפה ואחר כמו חדש ימים עלתה מורסה גדולה על צלעותי שהיה כאבה גדול ביום ובלילה אין נחת אחר י"ב ימי' פקעה בערב שבת כ"ט ימים למנחם ושתי פתילות היה מניח הרופא בפיה ועד היום הרטיה עליה ומוציאה לחה והודאות לשם יתברך שהעלה לי רפואה ועדין אני חלש יתפלל מר עלי שהקב"ה יתן לי כח ובריאות לשאת המשא אשר עלי:

סימן מח

שאלה להרב כמהר"ר אברהם הלוי נר"ו

אודיע למעכ"ת כי מידי עוברי ובואי עד קצה התלמוד במסכת נדה בפ' יוצא דופן בההוא עובדא דאמר ליה לרבא מהו לממהל ינוקא בשבתא וכו' נתתי אל לבי לבלש

בדין זה וזה מה שכתבתי עליו אם יכשר בעיני מעכ"ת יעבור על הדברים וישיבני דבר כי באלה חפצתי להשתעשע בדברות קדשו וגם שמעתי שהקריה הומה עליו אמש בענין זה ושלומו יגדל מן העולם ועד העולם אמן ואמן:

גרסינן בפרק יוצא דופן דף מ"ב ע"ב ההוא דאתא קמיה דרבא אמר ליה מהו לממהל בשבתא אמר ליה שפיר דמי בתר דנפק אמר רבא ס"ד דההוא גברא לא ידע דשרי לממהל בשבתא אזל אבתריה אמר ליה אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה אמר ליה שמעינן ולד דצויץ אפנייא דמעלי שבתא ולא אתייליד עד שבתא אמר ליה האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא והוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין את השבת ע"כ ופירש"י ז"ל ס"ד כלומר אפש' שאין זה האיש יודע שמילה בשבת מותרת אלא ודאי ספק אירע בו דצויץ שמעתי את הולד צועק בתוך המעים מבעוד יום של ערב שבת עכ"ל:

ולפי גירס' זו ופירושו של רש"י משמע דצעק הולד מבעוד יום גדול דאכתי לא נכנס כלל לספק בין השמשות דלישנא דאפניא הוא מלשון הכתוב כי פנה היום כי ינטו צללי ערב שמחצות היום ולהלן השמש פונה לצד מערב להשתקע וזהו פירוש דאפנייא דמעלי שבתא דרוצה לומר כשמתחיל היום להפנות לצד מערב וכן מוכח מתוך התרגום של אונקלוס שתרגם בפסוק בנימן זאב יטרף באחסנתיה יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קורבנא ובעידן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר שבטייא הרי שתרגם בפניא על קרבן תמיד של בין הערבים שמצותו מכי ינטו צללי ערב עד סוף השקיעה. וכן תרגם ג"כ בפסוק והיה לפנות ערב ירחץ במים דטבילת בעל קרי ויהי למפני רמשא יסחי במיא וטבילת בעל קרי הויא ביום ברור כדאיתא בהידיא בפ"ב דמגלה נמצינו למדין דמאי דקאמר שצעק הולד אפניא דמעלי שבתא לא היה בבין השמשות רק בעוד היום גדול לגמרי והשואל נסתפק אי חשיבא הצעקה למופת שהוציא הולד את ראשו חוץ לפרוזדור או לא דדילמא צעק והוא עדנה בתוך המעים וחשב לפי דעתו שאם נחשוב ענין זה כיציאת ראשו חוץ לפרוזדור דחשבינן ליה כילוד לגמרי לענין התחלת שמנת ימי מילה ולא משגיחין כלל אעפ"י שתהיה הלידה לאחר יום או יומים. והשיב לו רבא דצעקת הילד הויא מופת על שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור אמנם לא מפני זה יהיה תחלת מנין השמנה ימים מאותה שעה רק לידה זו שנגמרה בשבת הויא לה כמילה שלא בזמנה שאינה דוחה את השבת ונקטינן בה חבלא בתרי רישין וכאן וכאן להחמיר שאם חל שמיני דגמר יציאה בתוך ימי השבוע משהינן למילה עד שיהיה שמיני לגמר יציאתו ואם חל שמיני זה בשבת נדחה ונאחר אותה עד לאחר השבת ואע"ג דלשאר מילי חשבינן ליה כילוד גמור מכי יצא ראשו חוץ לפרוזדור שנשתהית גמר

יציאתו לימים מרובין אח"כ כגון לטומאת לידה שמתחיל החשבון מכי יצא ראשו חוץ לפרוז' וכן לענין טומאת מגע מת שאם נגעה המילדת בראש הילד שבפרוזדור מתטמאת ולא אמרינן דהויא טומאה בלועה. מ"מ לענין מילה יש להצריך שמנה ימים ברורין מגמר הלידה ולענין מילה בשבת יש להקפיד יותר דליהוי כולה לידה תחלתה וגמרה ביום שבת ברור וטעמא יש לומר בזה משום דנתן לה הכתוב קצב שמנת ימים למצוה מן המובחר לא פחות ולא יותר ואי אמרת דניזיל בתר תחלת לידה לפעמים שמשתהא גמר לידתו יותר משמנה ימים נמצא שכשמלין אותו לא הויא מילה בזמנה אמנם כשחל בחול מנינן לסוף לידה דמקיימינן מיהא מנין דשמנה ימים לגמר לידה ואע"פ שהם יותר משמנה לתחלת לידה אין לחוש כיון שמתאחרת ועברו עליה שמנה ימים מיקריא נמי כמצותה ומוטב לעשות כן ולא לעשות המילה לחשבון שמנת הימים דהתחלת לידה משום דלמנין גמר הלידה הויא לה מילה גרועה הרבה דאכתי בציר ליה שיעורא דשמנה ימים:

והשתא מה שרצה התלמוד מקמי הך לומר דלענין חשבון תחלת ימי לידה דמנינן להו מתחלת לידה ומייתי ראיה מדין נגיעת המילדת ובתר הכי מייתי ראיה מהך דרבא אע"פ שיש בדינו של רבא שינוי מדין טומאת לידה מ"מ הא מוכח שפיר מריש מלתיה דחשיב ליה כילוד מכיון שצעק ונשמע קולו שבעודו במעים פיו סתום וטבורו פתוח וא"כ הוצאת ראשו חוץ לפרוזדור חשיב שפיר כילוד ואמנם מה שנשתנה דין המילה בזה הא קאמר משום דהויא מילה שלא בזמנה דצריכין שתהיה כל הלידה גמורה ביום השבת כדי שיהיה נמול ביום השבת:

וכל זה שכתבנו אתי שפיר לפי גרסתנו ופירושו של רש"י ז"ל אמנם גרסת ההלכות והרמב"ם ז"ל והרא"ש ז"ל מוכח שספקו של השואל היה לפי שצעקת הולד היתה בשעת ספק שהיתה בין השמשות והשיב לו רבא דחשיב כילוד בבין השמשות ואם כן אין מילה זו דוחה שבת וכבר היה יודע השואל דהנולד בין השמשות דאינו דוחה את השבת אמנם ספיקו היה אי חשיבא הך צעקה כלידה או לא חשיבא ורבינו הגדול בספר כסף משנה כתב על דברי הרמב"ם לשון התלמוד דגרסתנו ופיר' לישנא דאפניא דגרסתנו דהיינו בין השמשות ולא שת לבו לדקדק פירוש דאפנייא היטב ולא השגיח בפירו' של רש"י ואין דבריו ז"ל נכונים בזה ואף גם זאת דהוכחנו דלגרסת הרי"ף הוצאת ראשו חוץ לפרוזדור דחשי' לידה מ"מ יש לנו לומר דלא אמרו כן אלא כדי לדחות המילה שלא לעשותה בשבת ולא לומר שיהיה התחלת מנין שמנה ימים מתחלת הלידה ושלא נחוש לגמר הלידה אימתי היתה והיינו משום טעמא דקאמינא דקפיד רחמנא למצוה

מן המובחר שתהיה בשמיני ובהך גוונא אפשר שתהיה בתשיעי בהכרח והטור ושאר הפוסקים דסברי דמנינן שמנה ימי מילה מהתחלת הלידה אין בידן ראיה מכרחת לכך והרב ב"י בסוף סימן רס"ב כתב על דברי הטור דמדאמר רבא בגמרא דהוי מילה שלא בזמנה משמע בהידיא דמונין לו שמנה ימים מיום שהוציא ראשו או ששמעוהו בוכה עכ"ל:

וכבר כתבנו לעיל דאין מדברי רבא ראיה לזה כלל:

עוד כתב הרב ב"י שרבינו ירוחם והרמ"ה ז"ל סוברין כן ומוכחי למלתייהו משמעתתא דפרק הערל. והך דפרק הערל איתא דף ע"א ע"א דבעי תלמו' למימר דיש פעמים דמילת בנו מעכבת עליו מלאכול בקרבן פסח אע"ג דשחיטתו היתה כראוי וכהלכתו ומוקי לה בגוונא טובא ולבתר מוקי לה רב שרבייא כגון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור ופרש"י וכבר עברו ז' ימים ומההיא שעתא הוה ליה ולד דקי"ל במסכת נדה יצא ראשו הרי הוא כילוד והשתא בין עשייה לאכילה יצא הגוף והוה ליה זמן מילה עכ"ל:

איברא דפשטא דשמעתתא משמע כדבריהן שמונין ח' ימי לידה מתחלת לידה ויש לדחות דבכי האי גוונא מילת בנו מעכבת ולית ליה תקנתא כלל שאין יכול למול עד יום שמיני בגמר לידה ומעכבת עליו לאכול מכיון דהויא ח' לתחלת לידה וזמן התחלת לידה יש בו קפידא בנדון זה ויש פנים לומר כן דאילו הוה הך דר' שרבייא כפשטה ושיוכל למול בו ביום לגמר שמנה ימים דהתחלת לידה לא הוו שתקי מינה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל דקא עסקי בהך שמעתתא דהתחלת לידה לענין ספיקא דבין השמשות ואעיקר מלתיה דר' שרבייא איכא למימר דאוקי ליה למלתיה דתנא דכיצד יתכן שתהיה מילת בנו מעכבת עליו האכילה ושנעשית השחיטה כמצותה בכי האי גוונא ולר' שרבייא לא ס"ל הכי ובעבור כן השמיטוה בדין המילה ועוד השמיטה הרמב"ם ז"ל בדין קרבן פסח:

כללא דמלתא אע"ג דישבנו גרסתנו ופי' רש"י בראיות וסברות מ"מ אין שם הכרח גדול לדחות דברי הטור ודעמיה דריהטא דשמעתתא מוכחא כוותייהו ולכן הנכון שבפסקים בזה הוא שאם חל שמיני דהתחלת לידה בתוך ימי החול יש לנו לסמוך על דברי הטור ודעמיה לעשותה לאותו מנין כיון דקי"ל שאם הקדים למול בתוך שמנה דהויא מילה מעלייתא ואין צריך להטיף עוד ממנו דם ברית בשמיני:

אמנם אם יחול יום שמיני זה דתחלת לידה להיות בשבת צריך לחוש לגרסתנו ולפירושו של רש"י שדבריו בזה באו ברורין הרבה ולא לעשותה בשבת דקנגע בחילול שבת לדעת רש"י מה גם לפי הטעמים שכתבנו בזה ומוטב לדחות מילה זו מזמנה בשבת אליבא

דהטור ודעמיה ולא לחלל שבת אליבא דרש"י ולכן מאחרין אותה עד לאחר השבת והנראה לע"ד כתבתי:

וכשבאתי עד הלום נתתי אל לבי לדעת מנהג מוהלין שבעיר וחזינא דלית בהו דחש להסתכל בתחלת לידה ואינם מונין שמנת ימי מילה רק לגמרה של לידה ושאלתי להם למה לא יחושו לדין פשוט שכתוב בש"ע ויהי הדבר הזה בעיניהם כתורה חדשה אך זקנים שבדור שחו לי שלא רצו הראשונים ליכנס בתגר זה לדקדק אחר יציאת ראש הולד ומספיק להם לידע גמרה של לידה שהוא דבר ברור ואף שתהיה נעשית המילה ליותר משמנה אין לחוש וכשמעי עמדתי מרעיד שמזה נמשכה להם קולא וחילול שבת שפעמים שמוציא הולד ראשו קודם לשבת וגמר הלידה הוא בשבת ומלין הולד בשבת שלא במקום מצוה ומאז זירזתי אותם לכשיארע שיולד התינוק עם יציאת הכוכבים בליל שבת או מעט אחריו שיבדקו אם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור מקודם השבת ושאם יארע כן שידחו המילה לתשיעי שהוא יום ראשון בשבוע ונצטוו המילדות על כך אך כשיולד הולד ביום שבת ברור או בחצי הלילה אין לחוש כל כך שהוצי' ראשו חוץ לפרוזדור קודם לשבת לפי שכשמשתהא הולד כ"כ זמן בפרוזדור הוא ואמו באין לידי סכנה גדולה ואף המדקדק ומזדרז בכי האי גוונא נמי לעמוד על תוכן הדברים תבא עליו ברכה אכי"ר והנראה לע"ד כתבתי:

שפל אנשים והוא הצעיר **אברהם הלוי**

סימן מט

תשובה

גרסינן ביבמות פרק הערל דף ע"א בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל מהו לסוכו שמן של תרומה ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא אמר רבי זירא תא שמע אין לי אלא מילת זכריו בשעת עשייה ומילת עבדיו בשעת אכילה מנין ליתן את האמור של זה בזה ושל זה בזה ת"ל אז אז לגזירה שוה בשלמא עבדיו משכחת לה דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשייה כגון דזבנינהו ביני ביני אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשייה היכי משכחת לה לאו דאתילוד בין עשייה לאכילה ושמע מינה ערלות שלא בזמנה הוייא ערלות. אמר רבא ותסברא המול לו כל זכר אמר רחמנא ואז יקרב לעשותו והאי לאו בר מהילא הוא אלא הכא במאי עסקינן כגון שחלצתו חמה דיהבינן ליה שבעה מעת לעת ושלמו ליה שבעה מעת לעת בין עשייה לאכילה רב פפא אמר כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא ואתפח ביני וביני רבא אמר כגון שהיו אביו ואמו

חבושים בבית האסורין רב כהנא אמר כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר ביני וביני רבי שרבייא אמר כגון שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור ומי חיי והתניא כיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לחיות אפילו שעה אחת הכא במאי עסקינן כגון דזנתיה אישתא אישתא דמאן אלימא אישתא דידיה אי הכי כל שבעה בעי אלא דזנתיה אישתא דאימיה ואי בעית אימא היכא דלא מעוי אבל היכא דמעוי מחייא חיי (נ"א הני מילי היכא דאינו מעורה וכו') ופרש"י ז"ל כגון שהוצי' ראשו חוץ לפרוזדור וכבר עברו שבעה ימים ומההיא שעתא ה"ל ולד דקי"ל במסכת נדה יצא ראשו הרי הוא כילוד והשתא בין עשייה לאכילה יצא הגוף וה"ל זמן מילה ע"כ. הרי מדברי רש"י נראה ברור דרבי שרבייא ס"ל כרבא דפרק יוצא דופן דכתב ומההיא שעתא הוה ליה ולד דקי"ל במסכת נדה יצא ראשו הרי הוא כילוד וכתב עוד והשתא בין עשייה לאכילה יצא הגוף והוה ליה זמן מילה הרי ברור דבשעה שיצא הגוף תכף ומיד בר מילה הוא ומהלינן ליה ומשום הכי מילתו מעכבת את יולדיו מלאכול בקרבן פסח ולדברי מר שכתב דלגרסת רש"י בפרק יוצא דופן ופירושו שם ס"ל לרבא דולד שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור ושהה הגוף לצאת יום או יותר דלא מנינן ליה שמנת ימי המילה אלא משעה שיצא הגוף א"כ הא דרבי שרבייא אתיא דלא כרבא דהא לרבי שרבייא כששהה הגוף לצאת עד שעברו עליו שבעה ימים להוצאת ראשו חוץ לפרוזדור ויצא הגוף בערב פסח בין עשיית פסח לאכילתו חשיב ליה תכף ומיד בר מילה הוא ומילתו מעכבת מלאכול בפסח דהא מילת זכריו לא מעכבא אלא לבתר דמטא זמן מילה כדקאמר רבא ומוכח לה מדכתב רחמנא המול לו כל זכר וכו' ומשום הא דרבא דחינן למאי דהוה סלקא דעתיה דרבי זירא למימר דערלות שלא בזמנה מעכבא ואוקימנא לה לברייתא באוקמתות טובא דלכולהו אוקמתות בשעת עשייה לא היה ראוי לימול ולאחר עשייה נראה. והכי נמי צריך לומר לאוקמת דיצא ראשו חוץ לפרוזדור ושהה הגוף לצאת עד יום שמיני שהוא ערב פסח ויצא בין עשייה לאכילה דכך הוא דרך התלמוד. הרי למדנו דלרבי שרבייא מנינן ליה ליצא ראשו חוץ לפרוזדור שמנת ימי המילה משעה שיצא ראשו ואע"פ ששהה הגוף לצאת עד יום שמיני ליציאת ראשו מהלינן ליה תכף ומיד בשעה שיצא הגוף וזה ברור בדברי הגמ' ועלה קאמר רש"י ז"ל דקי"ל במסכת נדה יצא ראשו הרי הוא כילוד והשתא בין עשייה לאכילה יצא הגוף והוה ליה זמן מילה ע"כ שמע מנה ודאי דההיא דרבי שרבייא וההיא דמסכת נדה כולהו חדא מלתא נינהו ולפי זה ברור הוא אפילו שהיה שיצא ראשו חוץ לפרוזדור ביום השבת ונשתהה הגוף ולא יצא עד יום השבת האחרת מלינן ליה תכף ומיד ביום השבת דשפיר קרינן ביה וביום השמיני ימול וגו' וכי תימא

דיש לחלק ולומר דאע"ג דלענין מילה יש להקל ולמנות שמנה ימים משיצא ראשו אפילו הכי לענין שבת יש להחמיר שלא לסמוך על מנין שמנה ימים משיצא ראשו דיש לחוש שמא אינה מילה בזמנה דעדין מחוסר זמן הא ליתא דאם יש לחוש לענין שבת שמא אינה הוא הדין לענין מילה בעצמה יש לחוש שמא אינה מילה בזמנה ולא מהלינן ליה כי היכי דלא תהוי מילה שלא בזמנה דמילה קודם זמנה לאו מצוה היא כלל והוי כמחתך בשר בעלמא בידו או ברגלו ועליו נאמר מעוות לא יוכל לתקון וכיון שכן פשיטא דיש לחוש לבטול מצות מילה החמורה דהא לענין חשש בטול מצוה אנו מוזהרין בו לענין מצוה קלה שבקלות כמו לענין חמורה שבחמורות כדאשכחן בכמה דוכתי בגמרא כדקא ס"ד לחלק בין איסור חמור לאיסור קל קאמר' מאי האי איסורא דאורייתא והאי איסורא דאורייתא כלומר וכי היכי דבחמור אזלינן בספיקיה לחומרא הכי נמי בקל אית לן למיזל בספיקיה לחומרא וכיון שכן האי ינוקא שיצא ראשו חוץ לפרוזדור ושהה הגוף לצאת יום או יותר דמנינן ליה שמנת ימי המילה משעה שהוציא ראשו זה מורה דלית לן שום חשש למילה קודם זמנה אלא הוי מילה בזמנה כמאמר הכתוב וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכיון שכן נימול אפילו בשבת ולית כאן שום חשש ושפיר קרינן ביה וביום השמיני אפילו בשבת ימול בשר ערלתו:

והשתא איבעי לן לתרוצי דברי רש"י כי היכי דליתו כענין הא דכתב רש"י ז"ל בפרק יוצא דופן שמעתי את הולד צועק בתוך המעים מבעוד יום של ערב שבת לא בעי למימר מבעוד יום ממש אלא אזמן בין השמשות והא דקרי ליה מבעוד יום הוא משום דאכתי לא הוי לילה הלא תראה בפסחים דף צ"ד תניא מעלות השחר ועד הנץ החמה ד' מילין ומשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ד' מילין וקא קרי לאותן ד' מילין דמשקיעת החמה ועד צאת הכוכבים יממא ולפום קושטא דמלתא תלתא ריבעי מהארבעה מילין הוי בין השמשות ואפילו הכי לא נמנעו מלקרותם יום וזה תירוץ נכון לדעתי אין בו שום דוחק ואם נראה למר שיש בו דוחק לית לן בה דקי"ל מוטב לדחוק הלשון ולכוונו עם הענין מלדחוק הענין ולכו' עם הלשון והנכון אצלי יותר לפרש הא דכתב רש"י ז"ל מבעוד יום פירו' מבעוד ממש וסבירא ליה לרש"י ז"ל דהאי שואל דאתא קמיה דרבא הוה בתר שעברו ח' מיום שיצ' ראשו וביום שבת שהוא יום תשיעי ליציאת ראשו והשואל היה סבור דבתר לידה אזלינן כדכתיב וילדה זכר וביום השמיני ימול ולפיכך המתין עד יום שבת האחרת שהוא יום שמיני ללידת הולד אלא שנסתפק מחמת ששמע הולד צועק ביום ששי מבעוד יום אי שרי לממהל ליה בשבת והשיב לו רבא דכיון שצעק הולד ביום מבעוד יום הוי מופת שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור וחשוב ילוד הוא מאותה שעה

ומיום ששי מנינן ליה ח' ימי המילה והשתא בשעה שבא השואל הוי יום תשיעי והוי מילה שלא בזמנה ולא דחיא שבת ולשון רבא מורה דהכי הוא שהרי השיב בזה הלשון האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא והוי מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת משמע דמשום דהוי מילה שלא בזמנה נגע בה ולא קרי מילה שלא בזמנה אלא בשכבר עבר זמנה. וכדאמרן דאתא ביום תשיעי להוצאת ראשו דאילו אתא לשאול בתוך ח' ימי המילה כדסבר מר ורבא השיב לו שלא תיעשה בשבת משום חשש ספק הכי הוה ליה למימר הוי ספק מילה שלא בזמנה וספק מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת אלא לאו שמע מנה כדאמרן וזה הפירוש נ"ל יותר נכון שבזה הענין והלשון א' ומעתה עלו דברי רש"י ורבינו בעל הטורים ודעמיה לענין הלכה שוין הם ועוד דכלל בידינו דכל כמה דיכילנא לתרוצי דברי רבותינו דליהוו שוין בלי מחלוקת עדיף טפי דגדול כח השלום ומאן דאמר פליגי עליו להביא ראיה וכדכת' הרי"ף ז"ל בפרק חבית בסוגייא דסוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה ומה שלא הביא הרי"ף ז"ל הא דרבי שרבייא הוא משום דהוי דבר דלא שכיח ועוד דכיון דפיר' ההיא עובדא דרבא בהוציא ראשו חוץ לפרוז' בין השמשות ומשום הכי נדחית המילה עד לאחר השבת ממילא משמע דאם הוציא ראשו חוץ לפרוזדור קודם בין השמשות בזמן דלית ביה ספק לילה פשיטא דמנינן ליה ח' משעה שהוציא ראשו וכן י"ל להרמב"ם ז"ל:

כלל הדברים דאפילו דתימא דס"ל לרש"י דמעשה דרבא היה מבעוד יום לא פליג אההיא דפרק הערל וכמו שכתב רש"י בהידיא דההיא דהערל היינו הך דמסכת נדה. וכיון שכן אית לן לתרוצי אפילו בפי' דחוק כ"ש דכבר תריצנא להו בפירוש מרווח בלי קושיא ובלי דוחק:

ומה שרצה מר לתת טעם לדבריו וכתב ז"ל ואי אמרת ניזיל בתר תחלת לידה לפעמים שמשתהה גמר לידתו יותר משמנת ימים נמצא כשמלין אותו לא הויא מילה בזמנה ע"כ הא לא מלתא היא דאין אנו אחראין למקרי האונסין דכיון שהדין נותן שימול ביום ח' להוצאת ראשו לא איכפת לחששא לשמא יארע שישהא הגוף יותר משמנה ימים ותהיה מילה שלא בזמנה דזה הוי כשאר אונס שיארע כגון שיחלה הולד ותתעכב המילה:

ומ"ש מר דאם הקדים המילה למול בתוך שמנה דהויא מילה מעלייתא ואין צריך להטיף ממנו דם ברית בשמיני הא ליתא אלא לא הוי מילה כלל אלא כמחתך בשר בעלמא בידו או ברגלו ואישתמיטתיה למר הא דגרסינן פ"ר אליעזר דמילה דף קל"ז תני רבי חייא אומר היה רבי מאיר לא נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע על מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול בע"ש וא' למול בשבת ושכח ומל את של ערב שבת בשבת שהוא חייב על

מה נחלקו על מי שהיו לו שני תינוקות אחד למול אחר השבת ואחד למול בשבת ושכח ומל של אחר השבת בשבת שרבי אליעזר מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר השתא רבי יהושע סיפא דלא קעביד מצוה פוטר רישא דקעביד מצוה מחייב ע"כ הרי ברור בגמ' דמילה קודם זמנה לאו מילה היא ומילה אחר זמנה מצוה. וגם מדברי רש"י בפירוש המשנה ברור דמילה קודם זמנה לאו מצוה היא שכתב ושכח ומל את של אחר השבת בשבת חייב דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה הוא ועבד ליה חבורה שלא לצורך:

ונראה דמה שהביאו לומר דאם הקדים למול בתוך שמנה הוי מילה מעלייתא הוא מה שכתב רבינו הגדול מהר"י קארו ז"ל י"ד סימן רס"ב ז"ל והיכא דעבר ומל בלילה מפשטא דמתנית' משמע דאינו כשר וא"כ צריך להטיף ממנו דם ברית וכ"כ הגהות מיימוני ואם הדבר כן יש לתמוה על הפוסקים שלא הזכירוהו ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטיף וכן נראה מדברי הרא"ש ז"ל בפרק רבי אליעזר דמילה דקטן שנמול בתוך שמנה אינו צריך לחזור ולהטיף וכן נראה מדברי תשובת הרשב"א שאכתוב בסימן רס"ד ולפי זה צריך לומר שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך עכ"ל ודייק מר מדכתב דאין צריך להטיף ממנו דם ברית משמע דמילה מעלייא היא וכן דייק לשון רבינו מהריק"א שכתב ולפי זה צ"ל שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך מהא משמע דמילה אם עשאה בלילה כשרה:

וכד דייקינן שפיר אשכחנא דאין הדברים כפשוטן דהא רבינו הגדול תלה הדבר כמו שכתב הרא"ש בפרקי רבי אליעזר דמילה וכדברי תשובת הרשב"א שהביא בסימן רס"ד ומדברי הרא"ש והרשב"א ברור דמילה קודם זמנה לאו מצוה היא וזה לשון תשובת הרשב"א שהביא רבינו הגדול בס' רס"ד קטן שהצריכוהו רופאים בקיאין למול תוך שמנה מפני הסכנה ויש שם מוהל ישראל וכן גוי מי ימול אותו ואם ימול אותו גוי מהו מילתו:

תשובה כל מחמת הסכנה מותר שאין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש ומיהו כל שמלו אותו קודם שמנה אין לו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא ואין הפרש בזה בין גוי לישראל ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדין ציצין המעכבין או שלא פרעו יחזרו אחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו ע"י מוהל ישראל עד כאן לשונו:

הרי כתב כל שמלו קודם שמנה אין זו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא:

וכתב עוד דכשהוצרכו למול בתוך שמנה אין הפרש בזה בין גוי דמילתו אינה מילה לישר' דלכתחל' יעשנה גוי אפילו במקום שיש ישראל והטעם מפני שאינה מילה:

ומה שדייק רבינו הגדול מדברי תשובה זו דהרש' דהמל בתוך שמנה אין צריך להטיף ממנו דם ברית ביום שמיני ברור הוא מדכתב ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדין ציצין המעכבין או לא פרעו יחזרו אחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו משמע דכשלא גמרו המילה הוא דיחזרו ויגמרו את המילה לאחר שיתרפא אבל אם גמרו המילה אין צריך להטיף דהוי מעוות אינו יכול לתקון דלא מהני מידי מה דיטיף:

הא למדנו מדברי תשובה זו דהרשב"א דהמל בתוך שמנה אע"ג דאין צריך להטיף ממנו דם ברית לא משום הכי ההיא מילה הויא מצוה דלא הא בהא תליא:

ודבר זה גם מדברי הרא"ש מתבאר באר היטב בפ' רבי אליעזר דמילה דף קע"ח סוף ע"ב כתב ז"ל ת"ר ערלתו ערלתו ודאי דוחה וכו' ערלתו ודאי דוחה שבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה שבת שבית שמאי אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית ובית הלל אומרים א"צ להטיף ממנו דם ברית אמר רבי שמעון בן אליעזר לא נחלקו ב"ש וב"ה על נולד כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית לא נחלקו אלא על גר שנתגייר כשהוא מהול שב"ש אומרים צריך להטיף ממנו דם ברית וב"ה אומרים אין צריך דקדק ר"י דמשמע מהכא דיותר צריך הטפה לנולד כשהוא מהול מנתגייר כשהוא מהול דהא בנולד כשהוא מהול כ"ע לא פליגי ובגר איכא פלוגתא וא"כ לקמן דפסק רב הילכתא כת"ק ומסתמא כוותיה קיימינן דהילכתא כוותיה באיסורי ועוד מדקאמר רב אדא בר אהבה תיתי לי דעבדי אדרב וכיון דנולד כשהוא מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית כ"ש גר שנתגייר כשהוא מהול שאין צריך להטיף ובה' גדולות לא כתב כן אלא כת' קטן אין צריך וגר צריך ובקטן נראה ודאי דכדין פסק כדמוכח בשמעתין כדפרישׁ' ובגר נמי דסמיך אההיא דיבמות פרק החולץ דתניא הרי שבא ואמר מלתי ולא טבלתי מטבילין אותו ומה בכך דברי רבי ר"י אומר אין מטבילין אותו וארז"ל דנתגייר כשהוא מהול אין צריך להטיף ממנו דם ברית אמאי אין מטבילין אותו לרבי יוסי הרי הוא מהול לפנינו ומאי נפקא מנה אפילו לא מלוהו ב"ד לא יהא אלא ערבי מהול וגבעוני מהול אלא ודאי צריך להטפת דם ברית ולכך אין מטבילין אותו דאינו גר עד שימול ויטבול ועוד ראיה מההיא דפרק הערל דפליגי רבי אליעזר ורבי שמעון ורבנן בגר שנתגייר כשהוא מהול אם נמול ביום או בלילה אלמא כולהו מודו דצריך הטפת דם ברית. ונראה דהיינו טעמא דגר כיון שהיתה לו ערלה דין הוא שצריך הטפה יותר מקטן שלא היתה לו ערלה והקשה הרב שמשון ז"ל א"כ קטן שנימול תוך שמנה יהיה צריך הטפה כיון שהיתה לו ערלה ונימול שלא בזמנו ואינו כן מדאמרינן בשלהי פרקין דהיכא דקדם ומל של שבת בערב שבת דלא ניתנה שבת לדחות ועוד דגר שנולד כשהוא מהול לא יהא צריך הטפה ולא פלוג ופירש

הוא הטעם משום דמסתבר דבין גר ובין קטן צריכין הטפה וכן מוכח מדאיצטריך ערלתו למעוטי קטן ודוקא בקטן דגלי גלי ובגר דלא גלי לא גלי ע"כ:

הרי לך בהידיא לר"י שפסק כרב דס"ל הלכה כת"ק דאמר תינוק שנולד כשהוא מהול לבית הלל אינו צריך הטפה יליף מנה לגר שנתגייר שמל בגיותו דאינו צריך הטפה ואי אמרת דמילה בתוך זמנה דאין צריך הטפה הטעם הוא משום דהוי מילה מעליתא א"כ ליכא למילף מקטן שנולד כשהוא מהול לגר שמל בגיותו דשניא טובא דשאני קטן דהוא בר מילה אע"ג שנולד כשהוא מהול לא גרע מנמול בתוך שמנה ואפשר דעדיף מנמול בתוך שמנה דאיכא למימר מן שמייא מהלוה מה שאין כן בגוי דלאו בר מילה ואין מילתו מילה כלל וגם מדברי ר"ש שהביא הרא"ש מוכח בהידיא דלא תליא מניעת ההטפה משום דהוי מילה שהקשה על הטעם שכתב הרא"ש לדברי ה"ג דקטן שנולד כשהוא מהול דאין צריך הטפה משום דלא היתה לו ערלה אבל גר שהיתה לו ערלה צריך הטפה. הקשה הר"ש דלפי הא דאמרת דתלי צריכותא דהטפה משום שהיתה לו ערלה ומשום הכי בגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם א"כ קטן שנמול בתוך שמנה יהא צריך הטפה שהרי היתה לו ערלה ואינו כן דהא חזינן בגמרא דקאמר קטן שנמול בתוך ח' אינו צריך הטפה דלא ניתנה שבת לדחות הרי השוה קטן שנמול בתוך ח' לגר שנמול בגיותו וכי היכי דקטן שנמול בתוך שמנה אין צריך להטיף ממנו דם ברית הכי נמי בגר שנמול בגיותו ואי איתא דקטן שנמול בתוך שמנה דלא צריך הטפה הטעם כדקאמר מר דהוי מילה מעלייתא לא הוה מקשה מידי דשאני קטן דלא צריך הטפה דבר מילה ואיקיים ביה מצות מילה מה שאין כן בגר שנמול בגיותו דלא אקיים ביה מצות מילה כלל:

אלא לאו שמע מנה דלא כדקאמר מר אלא כדאמרן. דנמול בתוך שמנה דלא צריך הטפה הוא דהוי מעוות שאינו יכול לתקון וכמו שלמדנו מתשובת הרשב"א שהביא רבינו הגדול בסימן רס"ד ומדברי הרא"ש ז"ל בפר' רבי אליעזר דמילה וכיון שכן על כרחין צריך לומר דמה שכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל ולפי זה צ"ל שמה ששנינו וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר דמשמע שאם עשו בלילה פסול לא קאי אמילה אלא אאינך לאו למימרא דמילה אפילו עשאה בלילה כשרק שהרי מרן לה דבריו שכתב ואפשר שהם סוברים שאינו צריך להטי' כדברי הרשב"א והרא"ש שהעתקנו משמע דהם הם דבריו והם הם דברי הרא"ש והרשב"א ז"ל. אלא הכוונה לומר דמילה אינה בכל מילי דכללא דמתניתין ביאור הדברים דפשוט הוא דכל אינך דמיתנו במתניתין אם עשאן בלילה אינן כשרים וצריך לחזור ולעשות ביום וכמו שכתב מרן מפשטא דמתניתין משמע שאינו

כשר ואם כן ס"ד אמינא דכי היכי דבכל אינך דמתניתין אם עשאן בלילה צריך לחזור ולעשותן ביום הכי נמי מילה שעשאה בלילה צריך לחזור ולהטיף ממנו דם ברית ביום דהא מילה איתנייא בהדייהו על דא הוא דאתא מוהריק"א ז"ל לאשמעינן דהאי דדייקא מתניתין דאם עשו בלילה דצריך לחזור ולעשות ביום לא קאי אמילה אלא אאינך דמילה לא שייך בה עשייה אחרת דכבר נעשית כולה ולא מחסרא מידי ומעוות לא יוכל לתקון הוא מה שאין כן בכל אינך דמה שעשה בלילה יש בידו לחזור ולתקן ביום:

ומה שכתב מר איברא דפשטא דשמעתתא משמע כדבריהן דמונין ח' ימי המילה מתחלת לידה ויש לדחות דבכי האי גוונא מילת בנו מעכבת ולית לה תקנתא כלל שאין יכול למול עד יום שמיני דגמר לידה ומעכבת עליו לאכול מכיון דהוי ח' לתחלת לידה יש בו קפידא בנדון זה אני אומר מאריה דאברהם יהא בעזרו לא ידענא מאי האי דקאמר מר דהאי דחייה לית בה מששא דכיון דאינו יכול למול עד יום שמיני דגמר לידה אמאי מעכבת עליו מלאכול דאטו מי גרע אונס זה שאנס אותו הדין שלא למול ביום ח' לתחלת לידה ממי שהיה חבוש בבית האסורין דההוא אונס מצילו ממניעת עשיית הפסח ואכילתו ואע"ג שהוא יום שמיני ודאי וזמן מילה דהא אוקמתא דרבא היא שהיו אביו ואמו חבושים בבית האסו' בשעת שחיטה וביני וביני יצאו ומשום הכי חשבינן להו ליתנהו בשעת עשייה ונראין הדברים ק"ו השתא ומה אם היה ערב פסח יום שמיני להידיא וזמן מילה ממש אפילו הכי כיון שהיו חבושים ואין ספק בידם למול לא קרינן ביה המול לו כל זכר ואין מילתו מעכבתו כ"ש וק"ו כששורת הדין מעכבת עליו שלא למול ביום שמיני לתחלת לידה דהרי זה חשיב מחוסר זמן ואין זמן מילתו ביום זה מחמת ספיקא דדינא דפשיטא דאין סברא לומר דחשוב בר מילה ומילתו מעכבת:

ומה שכתב מר דיש פנים לומר כן דאילו הוה הך דרב שרבייא כפשטה ושיוכל למול בו ביום לגמר שמנה דתחלת לידה לא הוו שתקי מנה הרי"ף והרמב"ם ז"ל והרא"ש דעסקי בהך שמעתא דהתחלת לידה לענין ספיקא דבין השמשות ולמ"ד נראה אדרבא משם ראיה דכיון דלא מספקא להו אלא לענין הזמן שהוא בין השמש' שהוא ספק יום ספק לילה ומשום האי ספק הוא דדחינן להוציא ראשו חוץ לפרוזדור ואמרי' האי מילה שלא בזמנה היא ולא דחיא שבת הרי משמע בהידיא שאם בשעה שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור לא היה בה ספק יום ספק לילה לא הוה מספקא לן מידי:

ומה שכתב דרבי שרבייא אוקי מתנית' אליבא דתנא וליה לא סבירא ליה זה אי אפשר לאומרו דכיון דאמוראי משתדלין להעמיד הברייתא לא משבשתא היא אלא הלכתא היא. אלא אי אית לן למימר הכי אית לן למימר דההיא אוקמתא דרבי שרבייא לא

ס"ל דהוי דבר דלא שכיח דיחיה הולד שבעת ימים וראשו חוץ לפרוזדור ומשום הכי השמיטה הרמב"ם בהלכות קרבן פסח אבל מה שהשמיטה בהלכות מילה לא הוי השמטה וכדאמרן ולית לן לדחותה מהלכתא כיון דרבא הכי סבירא ליה וכמו שנתבאר בתחלת דברינו:

ומה שכתב מר שכשיולד בערב שבת בשעת צאת הכוכבים שראוי לחוש לדעת אם יצא ראשו חוץ לפרוזדור קודם לזמן זה ודאי כל חרד לדבר ה' ראוי לו לחוש לזה ולא לנולד בערב שבת בלבד אלא בכל ימי השבוע ראוי לברר ולדעת אם יצא ראשו מבעוד יום כי היכי דתיעשה המילה בזמנה ולהוי ידיע ליה למר שהרבה פעמים תהיתי בקנקני המילדות לראות אם בקיאות בפרוז' ומצאתי שאינן יודעות מאומה ולא ידעתי שם לפרוזדור בלשון ערבי או בלשון לעז להבינם או שאבין מהם אלא הערביות אומרות אם אלולד תנזל ותנפתח ויכרוג אלצניר וכן הם דברי הלועזות זהו מה שיודעות ואינן יודעות ד"א ולע"ד נראה כפי דברי הרמב"ם בפ"ה מהלכ' איסורי ביאה ומדבריו בפי' המשנה בפרק כל היד על משנת משל משלו חכמים באשה וכו' כר' שמה שאומרות המילדות שהאם נפתחת ויצא הולד הוא פי צואר הרחם דהיינו הפרוזדור ומכי יצא ראשו חוץ לאותו פתח הרי יצא ראשו חוץ לפרוזדור ומאותה שעה הוא חשוב כילוד ואין להאריך שנראה דבר זה פשוט למעיין בדברי הרמב"ם ז"ל בשני המקומות הנזכרים ומבין שניהם יהיה הענין פשוט:

ועכשיו אני שמח כעל כל הון שבדבר שכל ימי הייתי מצטער עליו שאין מבין עכשיו מצאתי דברי מר און לי לכן ישא ויתן מר בדבר עם בעלי ההוראה ויסכימו ויכתבו ויחתמו בסייעת' דשמיא אשתדל לתקן דבר זה במקומנו ולאפס פנאי לא העתקתי דברי בתיקון סדר כראוי כאשר עיני מר תחזינה מישרים. לכן בבקשה ממר יעתיק זה הקונטריס וישלחהו לי ואיני כמזהיר אלא כמזכיר ואין לי להאריך כי אם בתפלה ובתחנה לפני הנותן לאדם דעת שיתן בנו דעה ובינה והשכל להבין ולהשכיל בדברי תורתו ויצילנו מכל מכשול ומכל עון מעתה ועד עולם אכי"ר:

הצעיר **יעקב פראגי מהמה**

סימן נ

וזה מה שהשיב הרב כמה"ר אברהם הלוי נר"ו

הכתב מכתב אלהים הוא שכתב מעכ"ת על דברינו בההיא דפרק יוצא דופן בההיא דמהו לממהל ינוקא בשבתא ויהיו דבריו אלה למשיב נפש ולעת עתה אבא בדרך קצרה כנוקף

זית לתרץ פירכי אלימי אשר אבניה ברזל ואיישב ג"כ קצת דקדוקים ולא אשים פני לתרץ כל דקדוק ודקדוק כאשר שערי תשובתם פתוחות כשער ההיכל תוקף דברי מעכ"ת שקרא אחרי מלא הוא שהוכיח מההיא דפרק הערל ומדברי רש"י ז"ל שמיד שהוציא ראשו הולד חוץ לפרוזדור דחשיב כילוד ומיד בר מילה הוא ומשום הכי מילתו מעכבת את יולדי' מלאכול בפסח. וכתב עוד מעכ"ת שאין לחלק ולומר דלענין מילה היקלו למול בשמנה משיצא ראשו חוץ לפרוזדור ולענין שבת יש להחמיר שאם יש לחוש לענין שבת כן יש לחוש לענין מילה שאין לחלק ולהקל בין איסור חמור לאיסור קל ע"כ תורף דברי מעכ"ת בקיצור ולרווחא דשמעתא ניגמור גמרין דפרק יש נוחלין ריש דף קכ"ז על טומטום שנקרע ונמצא זכר רב שיזבי אמר אף אינו נימול לח' דאמר קרא אשה כי תזריע וילדה זכר וביום השמיני ימול עד שיהא זכר משעת לידה רבי שרבייא אמר אף אין אמו טמאה לידה ופירשב"ם שאינו נימול לשמנה לדחות שבת כדדרשינן ביום השמיני ביום אפילו בשבת ובגמרא מותי' על רבי שרבייא ממתניתין דהמפלת טומטום ואנדרוגינוס תשב לזכר ולנקבה ואילו רבי שרבייא לא חשיב לה כלל יולדת לא לטומאה ולא לטהרה וסליק בתיובתא ובתר הכי מותי' נמי על רבי שיזבי דאיהו נמי דריש לענין מילה עד שיהיה זכר משעת לידה ומשני תנא ספוקי מספקא ליה ולחומרא ופירש רשב"ם תנא דמסכת נדה ספוקי מספקא ליה אי האי וילדה זכר להכי בעינן דלהוי זכר משעת לידה בין לגבי טומאה בין לגבי מילה ואזיל לחומרא ורבי שיזבי נמי לחומרא קאמר דלא דחיא מילתו שבת דדילמא דרשינן וילדה זכר עד שיהא זכר משעת לידה וכו' עכ"ל:

נקוט מהא דהא דאין מילת טומטום דוחה שבת אינו מדין פשוט אלא בשביל ספק. ובפרק הערל כד בעי לאוקומי דפעמים מילת בנו מעכבת לאכול בפסח אע"פ שנשחט בפסח כראוי ומוקי לה בגוונין טובא וחד אוקמתא מנייהו מוקי לה רב כהנא בריה דרבי נחמיה כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר ביני ביני פי' שהיה לו שמנה ימים שנולד וקודם שנשחט הפסח עדין לא נקרע ונשחט הפסח כראוי ואחר השחיטה נקרע ונמצא זכר שנמצא מילת בנו מעכבת עליו אעפ"י שנשחט הפסח כראוי:

והנה אם יארע ערב פסח להיות בשבת הרי למדנו שאין מלין אותו בשבת משום חומרת חילול שבת והוא מעוכב לאכול בפסח דדילמא שפיר הוה מצינא למימהליה בשבתא ואין לו תקנה אע"ג דלא מקיים שפיר קרא דהמול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו וא"כ דכוותה אית לן נמי למימר גבי יציאה דחוץ לפרוזדור דאף אם תמצא לומר דבחול מלין אותו לשמנה דהוצאת ראש חוץ לפרוזדור דלא בעי' שמנה ימים ברורים לענין מילה בשבת צריך להחמיר שתהיה כולה לידה בשבת:

ועוד י"ל דספוקי מספקא לן לענין מילה אי בעינן כולה לידה גם בחול דדילמא בעינן שיהיה ראוי ליעשות מילה מבן יומו וכי לא נפיק כוליה גופא הרי שאין יכול ליעשות לו מילה ולכן אם חל הך שמיני בחול מקלינן ומהלינן ליה אך אם חל בשבת ראו להחמיר וכבר אשכחנא דוגמא לזו בדין דמאי דקי"ל דעמי הארץ לא נחשדו על התרומה גדולה אי משום דאית בה עונש מיתה אי משום דמתקן בכל שהוא דחטה אחת פוטרת את הכרי אמנם על מעשר ראשון ומעשר שני נחשדו אע"פ שיש בהן איסור תורה דאינהו נמי טבלי ויש באכילה לאו מן התורה כדכתב הרמב"ם סוף פ"י מה' מ"א וכשתקנו חז"ל לתקן פירות הנקחים מעם הארץ לא חייבו להוציא מהם רק תרומת מעשר בלבד משו' שיש בה עונש מית' ולא חייבו להוציא מהן מעשרות משום דאיסורי' לא הוי אלא בלאו בלבד ועיין בתו' י"ט ריש מסכת דמאי הרי שיש לחלק בין איסור קל לאיסור חמור ומצינו בריש מסכת יבמות ריש דף ה' דאפילו בלאוין מחלק ביניהם שמיקל התלמוד בלאו דהקפה משום שאינו שוה בנשים דנשים ליתנהו בהקפה ולקמן בדף ח' תופש התלמוד במושלם ואמר כמה פעמים דאע"ג דקי"ל דעשה דוחה לא תעשה היינו דוקא לא תעשה שאינו חמור אבל ל"ת שיש בו כרת לא דחי ולעיל מהך בעי תלמודא אשכחן דאתי עשה ודחי לא תעשה גרידא ל"ת שיש בו כרת היכא אשכחן ולבתר הכי לקמן ריש דף ז' מוקי תלמודא אליבא דקס"ד ואמר דעשה דוחה לא תעשה גם שיש כרת ויהיב טעמא ואמר דכיון דעשה דוחה לא תעשה והלאו הוא חמור מן העשה שהרי לוקין על איסור לאו ואין לוקין על בטול עשה אם כן מה לי חומרא זוטא מה לי חומרא רבא. ונראה דאין מכאן ראיה שלא לחלק בין האיסורין לפי דהאי אוקמתא הוי דקא ס"ד ולא קס"ד קאי ולא אוקמתיה קיימא ושיטת התלמוד דלקמן מוכחת כן שתופס במושלם דאין עשה דוחה ל"ת שיש בו כרת איברא דבס' כריתות סימן קס"ג מסיק בכללו דעשה דוחה לא תעשה אף שיש בו כרת ומייתי לה מהך דהכא וצ"ע תו אשכחן בכללים דכשהעשה הוא חמור מאד הוא דוחה יותר מדאי משום חומרתו גם דין הק"ו יוכיח ואם אתה אומר מה לי איסור קל מה לי איסור חמור א"כ בטלת כל קלין וחמורין שבתורה ומ"מ בין כך ובין כך הרי בקשנו חבר לנ"ד ומצאנו לו דין הדמאי:

ומ"ש מעכ"ת ביישוב לשון רש"י שאמר שצעק הולד מבע"י של ערב שבת דמשמע שפיר דהוה ביום ברור לתירוץ מעכ"ת דאין הכי נמי ואוקי דביאת השואל היתה ביום שבת שהיה תשיעי ללידתו ואילו היה תוך השבוע היה אומר לו שימול ביום ששי בשבת לע"ד אין מתישב תירוץ זה דריהטא דלישנא משמע שלא בא השואל ביום שבת שאילו כך היה המעשה היה ראוי לשואל לומר מהו למימהליה האידנא כיון דביום השבת גופיה

קאי וללשון מתוקן כך היה ראוי לומר ההוא דאתא קמיה דרבא בשבתא אמר ליה מהו למימהל האידנא:

ומ"ש מעכ"ת לאוקמת' דידן הו"ל לרבא לומר דהוי ספק מילה שלא בזמנה וכל מילה שלא בזמנה אין מחללין עליה את השבת ולא הו"ל לומר דהוי מילה שלא בזמנה ולע"ד שפיר דייק מימריה דרבא דכשתעשה המילה ביום השבת כדקא סבר השואל הרי באותה שעה הוי מילה שלא בזמנה:

ומ"ש מעכ"ת בענין מילה שנעשית בתוך ח' דלאו מצוה היא כלל והאריך להוכיח כן לעד"נ דכיון דמ"מ לא בעי הטפת דם ברית הא מיהא אית בה צד מעליותא ותו דהך תוך ח' דידן עדיפא טובא מתוך ח' ימים דעלמא דהנהו תוך ח' הרי אין שם קיום מילה בשמיני אבל בנ"ד הרי אית בה צד מעליותא דהוו ח' ימים להוצאת הראש חוץ לפרוזדור דבשאר דינא חשיב שפיר כילוד לגמרי:

ובר מן דין ומן דין לדידן לא קשה מידי דיש לנו עמודי גולה לסמוך עליהם דסברי דמלין לשמיני שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור ושהיא מצוה כהלכתה לכן אני אומר דבחול מיהא שאין צד פקפוק דאיסור ראוי לנו לפסוק כוותייהו וכשיארע ענין זה ביום שבת שנדחהו למחרת מפני חומרו של שבת וזה כעין פשרה ותמהתי ממכת"ר שנתאמץ לדחות פשרה זו והלא אין שם פשרה הגונה מזו דר"י והטור ודעמיה לא קטלי קני באגמא אינון:

ומה שחזר מעכ"ת וערער עלינו והפליג בדבר ואמר דכיון דאין יכול למול עד יום ח' לגמר לידה אמאי מעכבת עליו מילה זו מלאכול בפסח דאטו מי גרע אונס זה שאנס אותו הדין שלא למול ביום ח' לתחלת לידה ממי שהיה חבוש בבית האסורים וכו' לע"ד נראה לחלק באונסין דאונס דבית האסורים הוא אונס גדול דבין שיחול ערב פסח בחול בין שיחול בשבת זה האונס כחו גדול שמעכבו למול את בנו אמנם אונס זה כחו בלבד כשיחול שמיני זה ביום שבת שלחומרת השבת דוחין את המילה מפניו אבל כשיארע בתוך ימי השבוע סר כחו וחלה והיה כלא היה דמהלינן ליה מכי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור וכיון שאונס זה אינו אונס גדול שאינו נוהג לעולם לכן כשיארע ע"פ להיות בשבת המילה מעכבת עליו דלא חשבינן ליה כאנוס ואפילו לסברתיה דמעכ"ת אכתי דינא דידן לא מפריך שכבר תירצנו דדילמא הוי ספיקא דדינא אי בעינן ח' ימים מגמר לידה או אם יספיק ח' ימים דיציאת ראש חוץ לפרוזדור ולכן בחול מהלינן ואזלינן לקולא אך ביום שבת שאיסורו חמור דחינן לה למילה למחרתו וכבר כתבנו לעיל דאי הוי ספיקא דדינא אם יחול ערב פסח להיות בשבת מילת בנו מעכבתו מלאכול בפסח אע"ג דאין לו תקנה כלל למול אותו ולא מקיים ביה קרא המול לו כל זכר וגו' וגם מעכ"ת נ' כבר הודה לי בזה

עד הנה מה שראיתי להתלמד בדברי מעכ"ת ושלם האדון ושלם תורתו יגדל מן העולם ועד העולם כל הימים עד עמוד כהן לאורים ותומים אכי"ר:
הצעיר **אברהם הלוי**

סימן נא

וזאת
היא תשובתי על מה שכתב. ראיתי דברי מר כראות פני אלהים ואשתעשע בהם כעל כל הון. וזה יצא ראשונה מדבר קדשו הביא שמעתא דפרק יש נוחלין דטומטום שנקרע אינו נימול בשבת דמספקא להו בהא דאמר קרא וילדה זכר וביום השמיני ימול אי דרשינן ליה עד שיהיה זכר משעת לידה ומספיקא לא דחי שבת וכתב מר דלפי זה מאי דאוקי בפרק הערל דטומטום שנקרע ערב פסח בין עשייה לאכילה דמילתו מעכבת מלאכול בפסח הוא אפי' שהיה ערב פסח בשבת דמעוכב הוא מספק ואפילו הכי מילתו מעכבת יולדיו. למד להוציא ראשו חוץ לפרוזדור דאע"ג דבחול נימול לשמנה לענין מילה בשבת יש להחמיר שתהיה כולה לידה בשבת ואני בעניי לא ידענא מאי דוחקיה דמר לאוקומי ההיא דפרק הערל. דטומטום שנקרע בערב פסח אחר שחיטה היא אליבא דרב שזבי דפרק יש נוחלין דמספקא ליה ומאי דוחקיה לאוקומיה לה אפילו בערב פסח שחל להיות בשבת דמעוכב הוא מחמת ספיקא דרב שזבי ואפילו הכי מילתו מעכבתו מלאכול בפסח וגם מה ראיה אשכח למלתא דהוציא ראשו חוץ לפרוזדור דאיכא לספוקי בה מה שנסתפק מר:
דעד השתא לא חזינא ליה למר דמייתי שום ראיה דאיכא לספוקי בהוציא ראשו חוץ לפרוזדור אי בעי כולה לידה ביום א'. אלא דחזינא למר דכל מאי דקאמר מסברא דנפשיה הוא דקאמר ולית ליה שום ראיה לכל מה דקאמר ואי סברתיה דמר דחקתהו אין מסברתו שום הכרח:
ועוד אפי' אם היה שהתלמוד קאמר טומטום שנקרע בע"פ שחל להיות בשבת שאע"ג שמעוכב הוא מלימול מחמת ספק חילול שבת אפילו הכי מילתו מעכבת את יולדיו מלאכול בפסח. עדין לא יצא מר ידי חובתו להביא ליה ראיה להוציא ראשו חוץ לפרוז' שיש להסתפק בו אי בעי כולה לידה ביום אחד לענין מילה דבשלמא גבי טומטום שנקרע דמספקא לן הוא משום דכתיב וילדה זכר ואיכא למידרש שיהיה זכר ודאי משעת לידה ועלה קאי מאי דכתיב וביום השמיני ימול אפילו בשבת אבל לגבי לידה דאיכא לספוקי בה דצריך שתהיה כולה לידה ביום א' מהיכא תיתי לן דאיכא לספוקי בה כל שכן דערבך

ערבא צריך דלמ"ד נראה פשוט דטומטום שנקרע בערב פסח שחל להיות בשבת לרב שזבי דמספקא ליה ומספיקא לא דחי שבת מילתו לא מעכבא את יולדיו מלאכול בפסח הואיל ואין ביד אביו למולו:

ומ"ש מר לחלק בין אונס דבית האסורין לאונס שאנסו איסור שבת מחילה ממעכ"ת לא קאמר מידי אדרבא דכשמעוכב מחמת איסורא ינוקא לא חזי והוה ליה מילה שלא בזמנה ואי איפשר למולו בשום אופן אבל מעוכב מחמת שהיו יולדיו חבושין בבית האסורין ינוקא חזי ואי אביו לא היה יכול למולו בעצמו הא אפשר למולו ע"י שליח ועוד אפשר לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו מה שאין כן במעוכב מחמת איסור דלא הוא ולא אחר יכולין למולו ואין לומר בו ראוי:

ומ"ש מר ולכן אם חל בחול מקלינן ומהלינן:

כבר כתבתי למר מה שנראה לי והוא דאי איתא דמספקא לן דהוי מילה קודם זמנה לענין שבת הוא הדין נמי לענין מילה עצמה אף בחול דמילה קודם זמנה לאו מצוה היא כלל ומלבד שהדבר בעצמו פשוט מצד עצמו הוכחנו אותו ואפי' הכי לא אהני ליה למר: והשתא מייתינן ליה משנה שלמה שנינו יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו משתצא פדחתו ע"כ ופסקו כל הפוסק' במתניתין משתצא פדחתו מנינן ליה ימי טומאה וימי טוהר וזה לשון רבינו בעל הטורים יו"ד סוף סימן קצ"ד ומאימתי מונין לולד ימי טומאה וטהרה אם יצא כדרכו דרך ראשו משיצא רוב פדחתו חשוב כילוד אפילו לא יצא לגמרי לחוץ אלא משהוציא רוב ראשו חוץ לפרוזדור חשוב כילוד ע"כ וכתב רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל ומ"ש ואפילו לא יצא לגמרי לחוץ אלא משהוציא רוב ראשו חוץ לפרוזדור כ"כ הרשב"א ז"ל מדגרסינן בפרק יוצא דופן אעובדא דההוא דאתא לקמיה דרבא א"ל מהו למימהל בשבתא א"ל אימא לי איזי גופא דעובדא היכי הוה א"ל שמעתיה דצייץ אפנייא דמעלי שבתא פירו' שמעתיו שבכה בערב שבת ולא איתיליד עד יומא דשבתא אמר ליה האי הוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוה והוי מילה שלא בזמנה ולא דחייא שבת מכאן ראיה ברורה שאין עליה תשובה דלא מספקא לן מידי ליצא ראשו חוץ לפרוזדור ושהה כמה ימים לצאת דמנינן ליה לטומאה ולימי טוהר משעה שיצא ראשו כאילו יצא כולו ואם איתא דמספיקא לן אי חשוב כילוד לגמרי או לא הוה לן למיחש לענין טומאת יולדת החמורה שהיא בכרת ולא יהבינן לה ימי טוהר אלא מסוף לידה:

ומ"ש מר דכבר אשכח דוגמא לזה בדין דמאי וכו' לא ידעתי מה ענין דמאי לנדון זה דדמאי מדין חשוד על הדבר נגעו בו ואם הקילו בלאו שבו הרבה טעמים יש בדבר חדא דרוב עמי הארץ מעשרין הם בין לאביי בין לרבא למעיין היטב בהוייות דאביי ורבא

דנמצא מדין התורה מותר דבכל התורה כולה אזלינן בתר רובא ואם הקילו בו משלך נתנו לך:

עוד כתב הרמב"ם בפי' המשנה בריש מסכת דמאי ובפ"י מהלכות מעשר דמעשר ראשון ומעשר עני מה שאין מפרישין אותו משום דהוי ממון המוטל בספק ויש לומר ללוי ולעני הבא ראיה שהוא טבל וטול דומיא דספק בכור שמניחו שירעה עד שיפול בו מום להפקע ממנו איסורו ויאכל במומו לבעלים הכי נמי הכא קורא שם למעשר ראשון ומעשר עני להפקיע ממנו איסורא דלאו ויאכל לבעלים ובסוף מסכת מעשר כתב דמה שלא תיקנו להפריש מעשר ראשון ומעשר עני משום גזרה שאין הצבור יכולין לעמוד בה. וכ"כ בפ"ט מהלכו' מעשר אבל בנ"ד וכיוצא בו לפי דברי מר דמספקא ליה אי מנינן ח' ימי המילה משעה שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור או משעה שגמרה יציאת שאר הגוף כיון דיש ספק ביטול מצוה לא שני לן בין ספיקא דמצוה חמורה שבחמורות למצוה קלה שבקלות בכולהו אזלינן בספיקייהו לחומרא. ואני תמהתי טובא ממה שכתב מר שמצינו בתלמוד שמחלק בין איסור קל לאיסור חמור דהיכן מצינו שמחלק בין איסור חמור לקל לענין ספיקא וכתב מר עוד ואם אתה אומר מה לי איסור קל מה לי איסור חמור א"כ בטלת כל קלין וחמורין שבתורה הרבה פעמים תפסתי על מר שאינו מעיין בדברי היטב שהרואה דברי מר לה יסבור סברא גמורה בלי ספק שאני כתבתי דכך לי איסור חמור כאיסור קל לענין הלימוד שאנו למדין דבר מדבר. והנה הרואה דברי רואה שאני לא דברתי בזה ולא בדכוו' ולא בדדמי לה שהרי כתבי ברור מלל וז"ל שכתבתי למר ובודאי דיש לחוש לבטול מצות מילה החמורה דהא לענין בטול מצוה אנו מוזהרין אפילו לענין מצוה קלה שבקלות כמו לענין חמורה שבחמורות כדאשכחן בכמה דוכתי בגמרא כד ס"ד לחלק בין איסור קל לחמור אמרי' בגמרא מאי האי האי איסורא דאורייתא והאי איסורא דאורייתא כלומר וכי היכי דבחמור אזלינן בספיקיה לחומ' הכי נמי בקל אית לן למיזל בספיקיה לחומרא. וכיון שכן האי ינוקא שיצא ראשו חוץ לפרוזדור ושהה הגוף לצאת יום או יותר דמנינן ליה ח' ימים משעה שהוציא ראשו ומהלינן ליה. זה מורה דלית לן שום חשש למילה קודם זמנה וכיון שכן נימול אפילו בשבת ולית כאן שום חשש ע"כ לשוני הרי ברור בלשוני שלא כתבתי בענין לימוד האיסורין זה מזה לא בק"ו ולא במדה אחרת שום רמז כלל אלא לענין קיום המצוה הוא שכתבתי שאנו מצווין לעשות המצוה כמצותה ושאנו מוזהרין מלעשות המצוה שלא כהלכתה ולפיכך כל היכא דאיכא חשש בטול מצוה אזלינן בספיקא לחומרא:

ואפילו לפי דברי מר מי קלה בעיניה מצות מילה החמורה שדוחה שבת ושנכרתו עליה שלש עשרה בריתות ובשבילה נברא העולם ובה אנו ניצולין מדינה של גהינם ובה אנו נגאלין וחייבין עליה כרת ובה תלוי תלמוד תורה ואלמלא היא לא היינו ראויין לקבלת התורה

ומ"ש מר אין מתיישב תירוץ זה דריהטא דלישנא משמע שלא בא השואל ביום השבת שאילו כך היה היה ראוי לומר מהו למימהל האידנא כיון דביום השבת גופיה קאי אני אומר האי שואל שליח ערטלאי ורמי מסאני אם שואל זה לא ידע לדבר דברים בעלמא נבקש ממנו שידקדק בדבריו ולע"ד דקדוקים אלו לא דייקינן אלא כשאנו מוציאים עצמנו דחוקים הרבה בענין כדי ליישב הענין אנו מדקדקים דקדוקים דכל דהו כדי ליישב הענין אבל בענין שהיא הלכה רווחת בלי קושיא ובלי דוחק מה לן לדקדק דקדוקין דלא צריכי:

ומ"ש מר ולע"ד שפיר דייק מימריה דרבא דכשתיעשה המילה ביום השבת כדקא סבר השואל הרי באותה שעה המילה שלא בזמנה ע"כ מרי דאברהם יהא בעזרו מאי האי דקאמר מר דהא לא מדייק שפיר אלא לדידן בתירוץ שני דאוקימנא לה שיצא ראשו בערב שבת מבעוד יום ממש והשואל אתא ביום שבת שהוא יום תשיעי להוצאת ראשו דכשתיעשה המילה באותה שעה שבא השואל לשאול כבר עבר זמנה והוי מילה שלא בזמנה אבל לדברי מר דאוקי שהולד בערב שבת מבעוד יום הוציא ראשו ואתא השואל בתוך שמנת ימי המילה לשאול אם תיעשה בשבת התשובה הנכונה בזה שהיא כעכן הוה ליה לרבא לומר האי יצא ראשו מערב שבת נימול בערב שבת דהכי הלכה כפי הענין גם לדברי מר האחרונים ולפי מאי דהוה סלקא דעתיה דמר בתחלה הכי הוה ליה לרבא לומר האי הוציא ראשו מערב שבת והוי ספק מילה בזמנה:

ומ"ש מר בענין מילה שנעשית בתוך שמנה דכיון דמ"מ לא בעי הטפת דם ברית הא מיהא אית בה צד מעליותא:

ואנן לא ידענא מאי מעליותא איכא במה שאמרו רבותינו דחשיב כמחתך בשר בעלמא כמחתך. בידו וברגלו ואינה מצוה כלל וגוי דלא כשר למימהל אי איצטריכנא מלתא למימהל בתוך ח' גוי עביד לה לכתחלה אפי' יש ישראל ולא חיישי' למידי כיון שאין בה שום צד מצוה כלל וממה שאינו צריך הטפת דם ברית לא איריא דהא דאינו צריך הטפת דם ברית לאו משום דאית בה צד מעליותא אלא משום גריעותא הוא דהוה ליה מעוות שאינו יכול לתקון משום הכי לא בעי הטפה דבשלמא כל אינך דמתני' כי עביד להו קודם זמנם בידו לתקן שיחזור ויעשה בזמנם ועביד מצוה כהלכתה אבל מילה כשמל ופרע קודם זמנה מאי אית ליה למעבד תו בזמנה שהמילה כבר נעשית כולה ומעוות

שלא יכול לתקון הוא והטפת דם לא מעלה ולא מורדת הכי הוא אליבא דמאי דאית ליה לא בעי הטפה:

ומ"ש ותו דהך תוך שמנה דידן עדיפא טובא מתוך שמנה ימים דעלמא וכו'. דנ"ד אית בה צד מעליותא דהוו שמנה להוצאת הראש:

כבר כתבנו ונתבאר בדברינו דלאו דוקא צד מעליו' אלא כולה מעליותא ולא אית בה שום צד חשש דגריעותא אלא בזמנה היא כמצותה בסיני וכהלכתה ודוחה את השבת ולית כאן שום פקפוק:

וכבר נתבאר ג"כ דלסברתיה דמר דמספקא ליה לית ליה למימר דאית בה שום עדיפות דכל עוד דמספקא ליה לענין שבת אי הוי יום ח' להוצאת הראש מילה בזמנה הוא הדין לענין מילה עצמה אלא א"כ יודה מר על כרחו לענין שבת דהוי מילה בזמנה:

ותמיהא לי ממר דמספקא ליה לענין שבת דהא כתב מר דבשאר דינא חשוב כילוד לגמרי ומנינן ליה משעה שהוציא ראשו וכיון דחשוב כילוד לכל מילי ואפילו לענין דאית ביה עונש כרת אכן מאי שנא שבת דחיישינן לה דהא איסור כרת חמור טובא כאיסור שבת דהא בענין חלוקי כפרה הושוו כריתות ומיתות בית דין:

ומה שתמה עלי איך נתאמצתי לדחות פשרה זו דפישר מר דכשאירע יום ח' להוצאת ראשו בחול שאין בו צד פקפוק ומלינן ליה לח' ימים וכשיארע יום ח' בשבת שנדחהו למחרת וזה לשון מר ותמהתי ממכת"ר שנתאמץ לדחות פשרה זו והלא אין שם פשרה הגונה מזו דר"י והטור ודעמיה לאו קטלי קני באגמא אינון אלה הם דברי מר:

ואני תמיה ממר נפלאתי מאד איך הכריח תמיהתו מדברי הטור ודעמיה. והלא רבינו בעל הטור' ודעמיה סוברים משהוציא ראשו חוץ לפרוזדור הוא כילוד לגמרי לכל מילי ומונין לו משעה שיצא ראשו שמנה ימים ומלין אותו אפילו בשבת והכי היא סברתין ומר הוא דפליג עלייהו:

ומ"ש מר ואפילו לסברתיה דמעכ"ת דינא דידן אלא מיפריך שכבר תרצנו דדילמא ספיקא דדינא אי בעינא שמנה ימים מגמר לידה או אם יספיק שמנה ימים דיציאת ראשו חוץ לפרוזדור ולכן בחול מהלינן ואזלינן לקולא אך ביום שבת שאיסורו חמור דחינן למילה למחרתו וכבר כתבנו לעיל אי הוי ספיקא דדינא אם יחול ערב פסח להיות בשבת מילת בנו מעכבתו מלאכול בפסח אף על גב דאין לו תקנה כלל למול אותו ולא מקיים ביה קרא המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו. וגם מעכ"ת נר"ו כבר הודה לי בזה עד כאן לשון מר:

מ"ש דדילמא ספיקא דדינא וכו' כבר כתבנו דמר הוא דמעייל נפשיה לספוקי ולית ליה מקום לספיקיה:

ומ"ש דהאי ספיקא בחול אזלינן לקולא כבר כתבנו דלדברי דמר דמספקא ליה אי איתא גם בחול אית לן לספוקי ולא מקילינן לעשות המילה החמורה והיקרה והחמודה בענין דלא מקיימינן מצותה אלא גם בחול היה צריך להמתין עד זמן דמקיים בה מצות מילה ודאי בלי ספק:

ומ"ש וכבר כתבנו אי הוי ספיקא דדינא אם יחול ע"פ בשבת וכו':

מר קאמר להאי מלתא מסברא דנפשיה ולית ליה שום ראיה לדבריו אלא אדרבא איפכא הוי:

ומ"ש וגם מעכ"ת כבר הודה לי בזה:

אני לא ידעתי היכן מצא מר במה שכתבתי שהודיתי לו בזה ואין לי להאריך כי אם בתפלה ובתחנה לפני שוכן מעונה שיצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן נב

שאלה לרודוס כדת מה לעשות בס"ת שנקרע קרעים שיש להם תיקון כדין התורה שלא נקרע אלא שלש שיטות או חורים שיש ביריעות ורצה לתקנם ליתן להם מטלית מבחוץ ותקנו אותם בזה האופן שנתנו גויל אשר אינו מעובד לשמו מבחוץ וכתבו מבפנים על החור ועל הקרע אם יש להכשיר זה הספר בחזקת כשרות במה שנדביק מטלית גויל דק מאד מבפנים במקום הכתיבה ולכתוב עליו ולעשותו לכתחלה בטענה דאנו אומרים המטלית שמבחוץ היא לחזק וכמאן דליתיה דמי או צריך שיהיה המטלית של מבחוץ דוקא גויל כשר וזה לדוחק שכבר נעשה על ידי אחרים זאת ועוד אם יש ליתן קלף כשר מבחוץ וליתן מבפנים גויל דק ולכתוב עליו:

או יריעות אשר המה פסולות לגמרי כי אין להם תקנה אם יש להם תקנה ליקח מיריעות ס"ת אחר כמדתו וליתן בס"ת זה:

עוד זאת שאילתא ביריעה אשר נמצא כתוב הה"א אחרונה של שם ההויה חוץ לשיטה:

ועוד יריעה אחרת חציה של ה"א אחרונה בשיטה וחציה חוץ לשיטה אם יש להם תיקון להוציא השם כולו בהקליפה דקה או נפסול היריעה:

ואם זה דוקא כשהה"א כולה חוץ לדף אבל כשהיה חציה חוץ לדף וחציה בתוך הדף אם כשר אם לאו והכל יורנו רבינו וישלח לנו תשובה במהרה כי חוסר הספרים במדינה עושה רושם:

עוד זאת שאלתא ביריעה אשר נמצא בה הה"א אחרונה של שם ההויה נמשכת עד סוף השיטה וכתובה כזה

ה אם היא בחזקת ה"א גמורה וכשר או היא בחזקת דל"ת ויש לה תיקון על הכל יורנו רבינו ושכרו כפול מן השמים:

תשובה

אשיב על ראשון ראשון מה ששאלת על הקרעים כתב רבינו בעל הטורים ז"ל בי"ד סי' ר"ף ז"ל ס"ת שנקרעה היריעה למעלה או למטה בגליון ונכנס עד שני שיטין בתוך הכתב יכול לתופרה והוא שלא יעבור הקרע על האותיות בענין שישתנה צורת שום אות אבל אם עבר הקרע לא יתפור ע"כ וכ"כ הרא"ש ז"ל וכך הסכימו כל הפוסקים וכן העלה רבינו הגדול על שלחנו הטהור בסימן ר"ף וז"ל ובכל הקרעים יזהר שלא תחסר אות א' או תשתנה צורתה או תחלק עכ"ל. וכתוב בהגה ואם נחלק שום אות ע"י הקריעה פסולה ולא מהני מה שמהדקו מאחריו ע"כ וזה פשוט הוא דכיון שנחלקה האות ע"י הקרע ונפסדה צורתה הלכה לה האות ולא מהני חזרת צורת האות ע"י מה שמהדקו דהא ע"י ההידוק נעשית עתה אות ואנן בעינן וכתב:

הא למדנו דלא הותר לתפור אלא כשהקרע נכנס בין תיבה לתיבה או בין אות לאות שלא נפסדה צורת שום אות:

וכתב עוד רבינו בעל הטורים שם וז"ל נכנס הקרע בתוך שלש שיטין אם העור מעובד בעפצים יתפור שאז התפירה אינה ניכרת כל כך ואם אינו מעובד בעפצים לא יתפור אע"פ שאין הקרע עובר על הכתב ומרן רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל העלה כלשון הרמב"ם ז"ל ואין כאן מקום להאריך בזה:

וכתב עוד רבינו בעל הטורים שם ז"ל ושאל א"א הרא"ש להרמ"מ אי שרי לטלות עליו מטלית מבחוץ ולדבקו בדבק ודעת א"א הרא"ש ז"ל היה נוטה להתיר והרמ"מ אסר ע"כ וטעם הרמ"מ שאסר לדבק בדבק כתב מרן בשמו כיון דס"ת קורין בו זה מושך לכאן וזה מושך לכאן ותמיד גוללין אותו ומהדקין אותו יש לחוש פן יתפרד הדבק ויקרע יותר ע"כ:

הא למדנו דדעת הרא"ש ז"ל אע"ג דקרע הבא בתוך שלש לא יתפור אפילו הכי יכול לדבק:

ודע שכפי טעם דהרמ"מ שאסר לדבק דחייש לשמא יתפרד הדבק ויקרע יותר לע"ד נראה דלפי טעם זה לא מהניא התפירה אלא כשהיריעה חזקה דתוכל לסבול המשיכה דזה מושך לכאן וזה מושך לכאן אבל כשהיריעה ישנה אינה יכולה לסבול שום משיכה וזה נר' לחוש ונראה דמשום הכי אמרינן בגמרא הא דאמרי בשלש אל יתפור לא אמרן

אלא בעתיקתא אבל חדתתא לית לן בה וזה נראה לחוש העין אבל כשטולה עליה מטלית אדרבא המטלית מחזקת את היריעה ומוסיפה בה כח לסבול המשיכה יותר מהתפירה ואני כבר נסיתי בזה ומצאתי שהטלאי מחזיק את היריעה אפילו היא ישנה. ונראה שזו היא דעת הרא"ש ז"ל שבמקום שאמרו לא יתפור התיר לטלות עליו מטלית מבחוץ:

ודע שהטלאי יהיה על זה האופן קח גומא לבנה זכה ושרה אותה במים עד שתימס ותהיה עבה יותר מעובי הדבש דכשתקח ממנה באצבע תהיה נמשכת כחוט וקח עור דק אפילו של חול והדבק אותו באותה גומא מאחורי היריעה וזה דבר נאה ומתקבל וכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בשעת הדחק:

ודע דבתיקון הטלאי אתה מרויח עוד ענין אחר והוא אפילו אם היה שהקרע עבר על האותיות ונפסדו צורתן יש תיקון בזה שאחר שתקריב שתי שפתי הקרע זה בצד זה על נכון ותטלה העור מאחורי היריעה ותדביקנו. ולאחר שייבש הטלאי יפה חגרו. האותיות שנחלקו אם אין שם שאינו נמחק ותחזור ותכתבם שאז האותיות נתקנו ונעשו על ידי כתיבה ואם תוכל לכוין לכתוב האותיות בענין שיבואו סופי האותיות על שפת הקרע הנה מה טוב הוא וזה ההיתר שאני מתיר לך הוא מדין המנהג שנהגו הסופרים לטלות עור מעובד לשמו על הנקבים ולכתוב עליהן כדבעינן למימר קמן בס"ד:

ומה ששאלת בענין הנקבים שטלו עליהם גויל מעובד לשמו אע"פ שדבר זה אין דעתי נוחה הימנו כבר נהגו הסופרים לעשות להידיא ויש להם על מה שיסמוכו ולפי מנהג זה אם היה שטלו עור שאינו מעובד לשמו מבחוץ וסתמו בו נקב צריך לטלות עוד חתיכת גויל שהוא מעובד לשמו מבפנים וכותב עליו:

וכמו שכתב רבינו הגדול בבדק הבית בשם הרשב"ץ ובב"י בשם מהריק"ו ז"ל:

ומה ששאלת אם מותר ליקח יריעות מס"ת זה ולתקן בו ס"ת אחר אם הם כמדתו זה מותר אבל דע לך שהעיקר בזה הוא שיהיו שיטות של היריעות שתקח להשלים בהם מכוונות מלמעלה ומלמטה כנגד שיטות היריעות של הספר שאתה רוצה לתקן שאם היתה חסרה שיטה אחת או יתירה יהיה כמו ריוח פרשה במקום שאין שם ריוח ופסולה:

אבל אתה יכול לתקן הפסול הזה שאם היריעה שאתה לוקח לתקן הס"ת היתה חסרה שיטה אחת או שתים אם היתה חסרה שיטה אחת תשרטט בתחלת כל דפיה בחלק שלמעלה שיטה אחת ותגרור הכתב שבשיטה ראשונה ותכתוב אותו כתב שגררת בשני שיטין ע"י שתאריך האותיות ואם יראה שיותר טוב לעשות זה התיקון בסוף דפי היריעה עשה שתשרטט בסוף כל דפיה בחלק שיטה ותגרור הכתב שבסוף כל דף ודף ותחזור

ותכתוב אותו כתב שגררת בשני שיטין וזה התיקון צריך שיהיה בראש כל דפי היריעה או בסוף כל דפיה:

ועל זה הדרך תעשה אם היתה היריעה חסרה שני שיטין תשרטט בראש כל דפיה בחלק שלמעלה שני שיטין או תשרטט בסוף כל דפיה בחלק שלמטה ב' שיטין ותגרור מן הכתב שני שיטין ותחזור ותכתוב מה שגררת בארבע שיטין ואם תרצה כפי שתראה שיבא יותר טוב תשרטט בחלק שלמעלה שיטה א' וגם תשרטט בחלק שלמטה שיטה אחת בכל דפיה ותגרור הכתב שבשיטה שבראש הדפים ותחזור ותכתוב מה שגררת בשני שיטין דהיינו השיטה ששרטטת בחלק ובשיטה שגררת וכן תגרור השיטה שבסוף הדפים מלמטה ותשרטט עוד שיטה בחלק ותכתוב מה שגררת בשני השיטין והחכם עיניו בראשו:

זה שכתבנו הוא כשאין מכוונות היריעות בשיטות מעלה ומטה שיטות כנגד שיטות צריך לתקן כמו שכתבנו אבל אם היריעות מכוונות למעלה ולמטה שיטין כנגד שיטין ואינם מכוונות במנין השיטין דרך משל היריעות של הס"ת מנין שיטות שביריעות חמשים שיטות והיריעות שאתה לוקח להשלים בהם הס"ת מנין השיטין שבהם יותר או פחות לית לן בה עשה והצלח:

וממה שכתבנו אתה למד שאם היריעה שאתה רוצה להשלים בה הספר היתה יתירה שיטה אחת תגרור כמו חמש שיטין הן פחות הן יתר מלמעלה בראש כל דפיה או מלמטה בסוף כל דפיה ותחסר אותה שיטה היתרה ותכתוב החמש שיטין שגררת בארבע שיטין שתבליע כתב השיטה היתרה שחיסרת בארבע שיטין בכתב קצר:

עוד אם אותה יריעה היתה יתירה פסוק א' הן פחות הן יתר תגרור שיטה או שיטות והרחיב הכתב באותיות ארוכות עד שתמלא מקום הפסוק היתר שאתה צריך לחסרו:

וכן אם אותה יריעה חסרה פסוק אחד תגרור שיטין כפי מה שיראה לך שתוכל להוסיף בהם אותו פסוק החסר שתבליע הפסוק החסר בכתב קצר. וכל התיקונים שכתבתי לך אע"פ שאין דעתי נוחה מהם ואין דרכי להתירם שעת הדחק שאני וכל שכן שכבר נהגו הסופרים להידיא אפילו שלא בשעת הדחק:

ומה שהתרתי לך לקחת יריעות מספר תורה ישן להשלים בו ס"ת אחר ראיה לזה. גרסינן בפ' הקומץ דף ל"א ע"ב אמר רבי חלבו חזינא ליה לרב הונא דכריך לה מאחד כלפי שמע ועושה פרשיותיה סתומות. מתיבי א"ר שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה על הדוכסוסטוס וכו' ועושה פרשיותיה פתוחות אמרתי לו רבי מה טעם אמר לי הואיל ואין סמוכות מן התורה. ואמר רב חננאל אמר רב הלכה כר' שמעון בן אלעזר מאי לאו

אפתוחות לא אריוח אמר ליה אביי לרב יוסף ואת לא תיסברא דכי אמר רב אריוח והא רב אית ליה מנהגא והאידנא נהוג עלמא בסתומות רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לעשותן סתומות ואי עבדינהו פתוחות שפיר דמי ומאי פתוחות דקאמר רבי אלעזר אף פתוחות לימא מסייע ליה כיוצא בו ס"ת שבלה ותפלין שבלו אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה הא מורידין עושין אמאי הכא סתומות והכא פתוחות דילמא להשלים ע"כ. הרי למדנו מהאי ברייתא דמה שאין עושין מס"ת ותפלין מזוזה טעמא הוי משום דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה דס"ת ותפילין קדושתן חמירא מקדושת מזוזה וכיון שכן להשלים מס"ת זה לס"ת אחר שאין כאן הורדה פשוט הוא דיכול להשלים:

ומה ששאלת שנמצא כתוב ה"א אחרונה של שם ההוי"ה חוץ לשיטה:

זה ודאי פסולה שכך כתב רבינו בעל הטורים ז"ל י"ד סימן רע"ו ז"ל צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף. וכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל שכן כתבו התוספות בפרק הקומץ והרא"ש בה' ס"ת בשם ר"ת וסמ"ג וירו ושכתב הר"י אסכנדרי בטור א"ח שכן כתב הרמב"ם בתשוב' ע"כ. וכן העלה רבינו הגדול על שלחנו הטהור כלשון רבינו בעל הטורים ומדבריהם משמע שאפילו מקצת האות שהיא חוץ לדף מעכב שכך כתבו צריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף. אח"כ מצאתי לרבינו הגדול בבדק הבית שהביא תשובת הרמב"ם על זה וזה לשונה על ספר תורה שנמצא בו השם כתוב קצתו בתוך השיטה וקצתו חוץ לשיטה הראוי אצלי להחלי' היריעה ולגונזה ואחר חלופה יקראו בו בצבור לכתחלה עד כאן לשונו:

הא למדנו דכתב מקצת השם חוץ לשיטה פסול:

וכן נראה מתשובת הרשב"ץ שהביא רבי' הגדול בבדק הבית ומכאן אנו למדין לדעת הרמב"ם ז"ל שאסור לקלוף או לקדור את השם ולגרור התיבה שלפניו או תיבה שלאחר השם בראש השיטה שלאחריו ולכתוב השם על הגרר ויתלה התיבה שגרר ביני שיטי דאם אית' שמותר לקלוף או לקדור את השם היה לו להתיר זה:

אבל הנראה לע"ד בנדון זה דשאלה שהוא שעת הדחק ובטול תורה דיש היתר לגרור בסוף כל שיטות הדף אות או אותיות או תיבה ותאריך האותיות שגררת שתוסיף באורך השיטות בענין שיהיה השם בתוך השיטה ואם יש בקצת שיטין בסופן שם שאינו נמחק לית לן בה מאחר ששאר שיטי היריעה נארכו שפיר דמי:

ואם תאמר ולטעמיך דאמרת דלמדנו דלהרמב"ם ז"ל לא מצי לקלוף או לקדור את השם מטעמא דאם איתא דס"ל דמצי לקלוף ולקדור הוה ליה להתיר וכו' אם כן הוא הדין הכא

נימא דאם איתא דמותר לגרור אותיות שבסופי השיטות היה לו להתיר לעשות תיקון זה ולא לגנוז את היריעה אלא לאו שמע מנה דליתיה לתיקון זה:

דע אין הכי נמי דלהרמב"ם ולכל הפוסקים והוא תלמוד ערוך בפ' הקומץ ליתיה לתיקון זה שכך כתב בפ"ז מה' ס"ת נזדמנה לו תיבה בת עשר אותיות או יותר או פחות ולא נשאר מהשיטה כדי לכתוב את כולה בתוך הדף אם יכול לכתוב חציה בתוך וחציה חוץ לדף כותב ואם לאו מניח המקום פנוי ומתחיל מתחל' השיטה ע"כ ומסיים רבינו הגדול בשלחנו הטהור ז"ל ולא ימשוך האותיות לעשותן גדולות מחברתן כדי למלאת עד סוף הדף ע"כ הא למדת שאסור להאריך שום אות כדי למלאת מקום פנוי בסוף השיטה ולפיכך לא התירו לגרור אות או אותיות בסוף השיטות ולהאריכן:

ומה שהתרתי לך לעשות זה הוא מפני המנהג שנהגו הסופרים להאריך ולקצר האותיות אפילו ללא צורך ולאין הכרח אלא שנראה להם שזהו יופי הספר תורה שיהיו השיטות שוות הנך רואה שאין ס"ת שאין בו אותיות ארוכות וקצרות לאין מספר אפי' באותיות שדינם להיות מרובעות ואם האריכם פסולות מאריכין אותם הרבה יותר מדאי כדי שלא יהיה מקום פנוי בסוף השיטה וגם מקצרין אותיות יותר מדאי כדי שלא יצא הכתב חוץ לשיטה שכך נר' להם שהוא יופי הס"ת ואינו כן דאין דעת ותבונה להם שעיקר היופי שיהיו האותיות על שיעורם שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש ואע"פ שאין בזה פסול מ"מ יותר טוב להניח המקום פנוי מלהאריך האותיו' כדי למלאת השיטה וגם יותר טוב לכתוב האותיות על מתכונתם ויצא הכתב חוץ לשיטה מלקצר האותיות כדי שלא יצא הכתב חוץ לשיטה וזה הדבר היה בעונותינו שאבדה חכמת הספרות ונשארה ביד הסופרים מצות אנשים מלומדה משום הכי התרתי לך לגרור בסוף השיטות אות או אותיות ותחזור ותכתבם ותאריך בהם קצת כדי שיהא השם בתוך השיטה מאחר שהסופרים עושין זה ללא צורך והס"ת מלא מזה בנדון זה שיש פיסול ואין סופר שיחליף היריעה ויש ביטול תורה התרתי להסיר הפיסול בענין זה שכפי השעה תיקון הוא:

ומה ששאלת על ה"א אחרונה של שם ההויה שחציה בתוך השיטה וחציה חוץ לשיטה היה נראה לע"ד שאם רובה של ה"א בתוך השיטה כשרה דקי"ל בכל התורה רובו ככולו והולכין אחר הרוב שהרוב גורר המיעוט אחריו ואם חציה בתוך השיטה וחציה חוץ לשיטה הא קי"ל דבידי אדם אי אפשר לצמצם ופסולה. ואם יש מאחורי הה"א לצד הוי"ו ריוח שתוכל להוסיף בה"א מאחוריה ויהיה רובה בתוך השיטה תוסיף ותהיה כשרה זה היה נראה לע"ד:

אבל כבר כתבנו דמלשון רבינו בעל הטורים ומלשון רבינו הגדול שכתבנו נראה שצריך שיהיו כל אותיות השם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף משמע מלשונם שלא יצא אפילו מקצת ובהידיא כתב רבינו הגדול בסימן רע"ג דף שכ"ב סוף ע"ד ז"ל כתבו התוספות בהקומץ דהשם צריך שיהיה כולו בתוך הדף. ופסק כן הרא"ש וכתבו רבינו בסימן רע"ו ע"כ הרי דברי התוספות קאמרי בהידיא צריך שיהיה כל השם בתוך הדף משמע ודאי דאפילו מקצת אות מעכב וכתב רבינו שכן דעת הרא"ש ורבינו בעל הטורים הרי רבינו הגדול מפרש דברי רבינו בעל הטורים כמו שפירשנו:

ומאחר שכן דברי רבינו הגדול בשלחנו הטהור שהם כדברי רבינו בעל הטורים פירושם כן וזה פשוט:

אבל החזק בתקון שכתבתי לך ואל תרף דיש לך לגרור בסוף שיטות היריעה אותיות או תיבה ותחזור ותכתוב מה שגררת ותאריך קצת באותיות בענין שיאריכו שיטות הדף עד שיהיה השם כולו בתוך השיטה:

ומה ששאלת אם יכול להוציא השם כולו בקליפה דקה:

דע שתיקון זה דהוצאת הקליפה דקה הוא קלקול דענין זה קרה בילדותי כשהייתי כבן שש עשרה שנה נמצא בס"ת שם הויה יתר ואמרו לי אם יש ספק בידי לקלוף השם שלם והלכתי וקלפתי את השם והוצאתיו שלם ונסתכלתי במקום השם ומצאתי שנשאר רישומן של אותיות השם בגויל וכשגדלתי ועמדתי על דעתי ידעתי שדבר רע עשיתי השם יכפר בעדי וכשכתבתי ספר תורה לעצמי ראיתי לעמוד על דעות הפוסקים ומצאתי למרן רבינו הגדול בבדק הבית יו"ד סימן רע"ו משם הרשב"ץ ז"ל שאסר קליפת השם מטעם שישאר רישומו בגויל ומטעמים אחרים וז"ל כתב הרשב"ץ שנשאל סופר שיש אימון וזריזות לקלוף את השם כמו דוכסוסטוס ולגונזו והשיב נראה דלכתחלה אסור שמא לא תהיה הקליפה שלימה ויבא לידי מחיקה ואע"פ שהוא אומן זריז אין חכמה אין עצה וגו' ועוד שהדיו נבלע בגויל ונשאר רושם וא"כ נפסק השם חציו בעליון וחציו בתחתון ועוד אותם שאינם זריזים מה יעשו וכמו שאמרו גבי סריקין המצויירין והאריך ובסוף כתב שלא מיחה בסופרים שלא לקלוף לפי' בס"ת הזכיר הקליפה ולא אסרה וכתב עוד על מקום האזכרות יותר טוב היה לקדור כל האזכר' ולדבק בנקב מעט גויל כמו שנוהגים קצת סופרים ויש להם על מה שיסמוכו בירוש' דמגלה דובקים בדבק או להניח המקום פנוי שאין הנקב פוסל בו כדאמרינן בהקומץ ניקב תוך ה"א כשר וזה יותר כשר מקליפה ע"כ. וכבר כתבנו לעיל דמתשובת הרמב"ם ז"ל למדנו דאין לקלוף ולא לקדור את השם:

וכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל בי"ד סוף סימן רע"ו כתב הרא"ש בתשובה כלל ג' לקדור את האזכרות מן היריעה מוטב שיסלק את היריעה ויכתוב אחרת במקומה וז"ל הר"י בנו בתשובה יריעה שהיו בה אזכרות שתים והאחת מיותרת וקדרוה בענין שנשאר נקוב שם מוטב היה לסלקה מלקדור האזכרות וכ"כ א"א ז"ל ואולי אם נקדר לא היה מסלקה מ"מ כיון שנעשה בה עבירה טוב להחליפה עכ"ל ובנדון דידן שאין ספר תורה כשר והוא שעת הדחק שאין נמצא שם סופר ואם נמצא סופר אין נמצא גויל להחליף ויש בטול תורה מותר לקדור את השם שבסוף השיטה ולהניח המקום נקוב ויגרור התיבה שבראש השיטה שלאחריו ויכתוב השם על הגרר ויתלה התיבה שגרר ביני שיטי שזהו הדרך המרווח אליבא דכ"ע ואם אי אפשר לו לגרור תיבה מראש השיטה שלאחריו יתלה השם ביני שיטי בראש השיטה שכבר פסק רבינו בשלחנו הטהור בסימן רע"ו סעיף ו' שתולה השם אפילו לכתחלה:

ומה ששאלת על ה"א אחרונה של שם ההוי"ה שהיתה בצורה זו ה אם היא בחזקת ה"א וכשרה או היא בחזק' דל"ת ויש לה תיקון דעתי בזו אינה דל"ת בחזקת אלא היא בחזקת ה"א ופסולה שכך כתב רבינו הגדול בב"י טור א"ח סימן ל"ו בצורת הה"א וז"ל והנקודה תהיה כנגד סוף הגג מפני שאם ידבק למעלה דומה לחי"ת כדאמ' בהבונה לא יעשה ההי"ן חיתי"ן אלמא שדומין קצת ואילו תהיה הנקודה באמצע לא ידמו כלל ע"כ:

וקי"ל דבכל מקום שאמרו בגמרא צריך להיות כך הוא לעכובא ואם לא עשה פסל וכיון שאמרו בגמ' שהה"א יזהר בה שלא תדבק רגלה ותהיה חי"ת אם כן צריך לעשותה על זה ואם לא עשה פסל וא"ת כיון דהיא בחזקת ה"א למה תפסל התשובה בזה דכיון שנפסדה צורתה ממה שצריך להיות פסולה הא למה זה דומה לשי"ן שנדבקו אפילו שנים מראשיה אפילו כחוט השערה פסולה ואפילו שצורת שי"ן גמורה עליה ולא מועיל לה שיגרור הדבק דהוי חק תוכות אלא צריך לגרור מן השין כל מה שנעשה בפסול וגם בה"א אשכחן בכיוצא בזה כתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל בב"י יו"ד ס' רע"ו דף שכ"ה ע"ג משם הר"י אסכנדרי ברם איכא למבעי היכא דחד ה"א מאותיות השם לא תלי כרעיה כדקא כגון דדביק בגגה כחוט השערה וכולי עלמא קרו לה ה"א היכי ליעביד דאי גריר להההוא דבק ה"ל חק תוכות ואי מנח ליה הכי הא אמרינן בהקומץ מ"ט תליא כרעיה דה"א:

תשובה ממה שכתב הרא"ש אם נגעו רגלי הה"א והקו"ף בגגיהן פסולין ובתפילין אין להם תקנה מפני שצריך לכותבן על הסדר וכן ממה שאמרו בפרק הבונה כגון שנטלו לגגו דחי"ת ועשאו שני זיני"ן או כגון שנטלו לגגו של דל"ת ועשאו רי"ש למדנו שהמוחק

מקצת האות עד שהוציאה מתמונתה הראשונה ועשאה אות אחרת נקרא מגיה וכאילו מחק כל אות הראשונה וה"ה למוחק רגל הה"א כולה עד ששבה להיות דל"ת שזה נקרא מוחק אות א' מן השם וחייב משעת מחיקה ומאחר שנתחייב מאי נפקא מנה במה שמתקן אח"כ ולא דמי לטיפת דיו שנפלה על השם או מקצתו דאמרינן לעיל שיכול למחוק ולתקן דהתם בטלה צורת האות ועל כן יכול לגוררה אבל הכא כל העולם קורין אותה ה"א אלא שנפסלה בנגיעתה לגגה וכו' ע"כ:

הא למדנו אפי' כשהאות שמה עליה מכיון שנשתנית צורתה נפסלה וכיון שכן אם אתה מוחק רגל הה"א ממקומה ותחזור ותכתבנה בסוף הגג אי אפשי' משום מוחק את השם ואפילו מקצת אות מהשם יש בו משום מוחק את השם כיון ששם ה"א עליה ואם תגרור היתר שבגג הה"א עד כנגד רגלה גם זה אי אפשר דהוה ליה חק תוכות דכל אות שאתה מתקן פיסולה על ידי גרירה הוי חק תוכות ואנן בעינן וכתב ולא וחקק. וכן מצאתי למרן הרדב"ז ז"ל בתשובה סימן פ"ב נדון כנדון זה ממש על תפלין שנמצא בו בחזק שני פעמים ונשאל אם יוכל לגרור בחזק האחרון ולהאריך גג הקוף עד שיגיע סמוך ליד כזה בחזק והשיב זה לשונו מה שכתבת להאריך גג הקוף כדי למלאת הגרר איני רואה את דבריך כלל מכמה טעמים. חדא לפי שנשתנית צורת האות לגמרי שהרי רגל הקוף צריך שתהיה תלויה בראש הגג שהוא סוף הגג ולא באמצעית הגג עכ"ל לענינינו:

הרי למדנו מדברי הרדבא"ז ז"ל שרגל הקו"ף שצריך שתהיה כנגד סוף הגג אם האריך בגג ועשאו באמצע הגג קאמר שנשתנית צורת הקו"ף א"כ הוא הדין בה"א שעשאה על הדרך הזה הוי שינוי בצורת הה"א ופסולה דהוא הדין והוא הטעם ולא שנא:

סימן נג

שאלה בא' השאלות אשר שאלתי בה"א שנמצאת כתובה כך ה והשיב האדון שאין למחוק הרגל ולעשותו אח"כ בסוף הגג אך היה דעתי הקצרה נוטה קודם בא אותותיו לעשות הרגל בסוף הגג ויהיה ה"א ואח"כ נסיר הרגל הפסולה כמו טיפת דיו שנפל בתוך ה"א שיכול להסירו:

תשובה מה שעלה על דעתך לעשות רגל לה"א בסוף הגג ויהיה ה"א ואח"כ תמחוק הרגל הפסול זה לא יועיל ולא יציל דכבר כתבתי לך כלל דכל אות שאתה מסיר פסולה ע"י גרירה הוי חק תוכות וכו'. וכשאתה עושה לה"א רגל אחר בסוף הגג הרי היא בעלת שלש רגלים ואין לך שינוי גדול מזה ופסולה וכשאח"כ תמחוק הרגל הראשונה ונתקנה צורת הה"א הרי אתה עושה הה"א ומתקנה על ידי גרירה והוי חק תוכות:

ומה שכתבת כמו טיפת דיו שנפלה לתוך הה"א שיכול להסירו זה הדבר צריך לך ביאור דע בני לא כל הטיפות שיפלו בתוך האותיות שוות דדוקא טיפה שאינה משנה צורת האות יכול לגרור שאם נפלה טיפת דיו בתוך כ"ף או בתוך דל"ת או בתוך רי"ש שהכ"ף נראית כמו פ"א והדל"ת והרי"ש נראין כמו ה"א אינו מועיל מה שיסיר הטיפה שבהסרת הטיפה נתקנת צורת האות ע"י גרירה והוי חק תוכות אלא צריך לגרור כל הכ"ף וכל הדל"ת והרי"ש ויחזור ויכתבם:

סימן נד

שאלה

ולד שנולד מת וכלו לו חדשיו ויצא שלם בשערו ובצפרניו אם מותר לקברו ביו"ט כשאר מתים:

תשובה

כל שנולד מת הרי זה נפל אע"פ שכלו לו חדשיו וגמרו שערו וצפרניו דגרסינן בפרק החולץ בתחלתו אתמר החולץ למעוברת והפילה רבי יוחנן אומר אינה צריכה חליצה מן האחין. ר"ל אמר צריכה חליצה מן האחין. רבי יוחנן אינה צריכה חליצה חליצת מעוברת שמה חליצה וביאת מעוברת שמה ביאה. ור"ל אמר צריכה חליצה מן האחין חליצת מעוברת לא שמה חליצה וביאת מעוברת לא שמה ביאה במאי קמיפלגי איבעית אימא קרא איבעית אימא סברא רבי יוחנן סבר אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי מפלא מי לאו בת חליצה ויבום היא השתא נמי תיגלי מילתא למפרע ור"ל אמר תיגלי מילתא למפרע לא אמרי' ע"כ והתם בגמ' פשוט דאין הולד פוטר מן החליצה ויבום עד שיצא חי לאויר העולם נמצינו למדין דולד שיצא מת הרי הוא נפל דהא אמרינן אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא מפולי מפלא דהיינו שלא יצא חי בת חליצה ויבום היא מכלל דכל שלא יצא חי נפל קרי ליה:

גם ראיה כתב רבינו בעל הטורים א"ה סימן קנ"ו ואם הפילה נפל אחר מותו הרי זו מתיבמת. וכתב עליו רבינו הגדול מוהריק"א וז"ל ומ"ש ואם הפילה נפל אחר מותו מתיבמת כן כתב ריר"ו אם לא יצא לאויר העולם קיים או חולצת או מתיבמת וכך מבואר בדברי הרמב"ם פ"א מה' יבום ובריש פרק החולץ אמרינן אם יבא אליהו ויאמר דהא דאיעברא אפולי מפלא בת חליצה ויבום היא ובבדק הבית מסיים בה. ובהידיא תנן בפרק החולץ הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה אם אין הולד של קיימא יקיים עכ"ל. וז"ל הרמב"ם מי שמת והניח אשתו מעוברת אם הפילה אחר מותו הרי זו תתיבם

ואם ילדה ויצא הולד חי לאויר העולם אפילו מת בשעה שנולד הרי אמו פטורה מן החליצה ומן היבום אבל מד"ס עד שיודע בודאי שכלו לו חדשיו ונולד לתשעה חדשים גמורים ע"כ הרי ברור בדברי הרמב"ם שכל שלא יצא חי לאויר העולם נפל קרי ליה וכתב עוד רבינו בעה"ט שם ז"ל והרב פרץ כתב היכא דאיכא לאיסתפוקי שמא כלו חדשיו או אפי' ילדתו מת אסור להתייבם וחולצת כדמוכח בנזיר גבי אהא נזיר כשיהיה לי ולד והפילה דהוי נזיר ספק לר"ש ע"כ. וכתב רבינו הגדול מהר"י קארו ז"ל וז"ל ומ"ש בשם הר"ף היכא דאיכא לאיסתפוקי שמא כלו חדשיו וכו' יש לתמוה עליו דמאי מייתי מר"ש דמשמע דלא קי"ל כר"ש דיחידאה הוא וי"ל דע"כ לא פליגי אלא בספק נזירות דרבנן סברי להקל ור"ש סבר להחמיר אבל גבי ספק זיקא כ"ע להחמי' ואין לומר דמשמע ליה ז"ל דהלכה כר"ש מדאמר בגמרא אמילתא דת"ק מאן תנא רבי יהודה משמ' דלא אתא אלא לאשמעינן דלא פליג ארש"ש אלא יחידאה ובבדק הבית מסיים בה דאין טענה זו כלום דאע"ג דתיהוי מתניתין כיחידאה הא קי"ל הלכה כסתם משנה. וכן הלכה כרבי יהודה לגבי ר"ש ומ"מ איני יודע למה הניח תלמוד ערוך שבר"פ החולץ מפורש בענין יבום וחליצה ואהדר למילף מנזיר עכ"ל:

עוד גרסינן בפרקי רבי אליעזר דמילה דף קל"ה סוף ע"ב תניא רשב"ג אומר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה אבעיא להו מיפליגי רבנן עליה דרשב"ג או לא אם ת"ל פליגי הלכה כמותו או אין הל' כמותו ת"ש דאמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג הלכה מכלל דפליגי ש"מ אמר אביי פיהק ומת דברי הכל מת הוא כי פליגי בנפל מן הגג או אכלו ארי מר סבר מת הוא ומ"ס חי הוא ע"כ וכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל בא"ה סימן קנ"ו ופירש הר"ן כי פליגי בנפל מן הגג או אכלו ארי כלומר שמת מחמת מיתה הבאה לו ממקום אחר מ"ס היינו רבנן חי הוא ומ"ס דהיינו רשב"ג מת הוא ופירש הרב יונה דלא דוקא פיהק אלא ה"ה חלה ומת מדקא מסיים אביי למלתיה כי פליגי בנפל מהגג או אכלו ארי ולא קאמר כי פליגי בחלה ומת וכן נראה דעת הרי"ף שהשמיט הא דאביי ונראה שהוא דוחה אותה מהא דאמר רבא מת בתוך שלשים יום ועמדה ונתקדשה אם אשת כהן היא אינה חולצת וטעמא משום דסמכינן ארבנן דאמרי לאו נפל הוא אלמא אפילו כשלא אכלו ארי פליגי רבנן:

אבל הרב יונה כתב דלא פליגי אביי ורבא דהא דרבא מתוקמא בנפל מן הגג או אכלו ארי והרז"ה פירש דאביי בפיהק ומת דוקא הוא דקאמר דלא פליגי משום דאיכא ריעותא מוכחא מלתא דנפל הוא אבל חלה ומת הרי הוא כאכלו ארי דליכא ריעותא דאפי' ב"ק נמי חלה ומת ולפי זה הא דרבא מתוקמא בחלה ומת והוי כאכלו ארי ולא פליגא אדאביי

כלל עכ"ל ורבינו סובר דהלכה כרשב"ג ולפיכך פסק כת"ק דלא שנא מת מחמת חולי לא שנא נפל מן הגג או אכלו ארי ומת הוי ספק נפל וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות יבום וז"ל אם מת בתוך השלשים אפילו ביום השלשים בין שמת מחולי בין שנפל מן הגג או אכלו ארי הרי זה ספק נפל ספק בן קיימא וצריכה חליצה מד"ס אבל לא תתיבם ע"כ עכ"ל רבינו מוהריק"א הרי למדנו דכל שלא יצא הולד חי לאויר העולם ליכא מאן דפליג דע"כ לא פליגי אלא ביצא חי ופיהק ומת דמר סבר נפל הוא ומר סבר ספק נפל ואפילו זה אינו מוסכם דהרב יונה והרז"ה מפרשי לה דפיהק ומת לא פליגי אביי ורבא דכ"ע ס"ל נפל הוא ומאחר שלמדנו דהוי נפל פשוט הוא דלא מחללינן עליה יו"ט:

וגם מרן מוהריק"א ז"ל העלה על שלחנו הטהור בה' יום טוב סימן תקכ"ו סעיף ט' ז"ל תינוק שמת בתוך שלשים אם גמרו שערו וצפרניו הוא בחזקת בן קיימא ודינו כמת גדול אע"פ שאין אנו יודעים אם כלו לו חדשיו דרוב נשים יולדות ולד קיימא עכ"ל הרי ברור דלא מחזיקים לולד בן קיימא אלא כשנולד חי ומפני שיש לדקדק על דברי מרן ולבררם באר היטב צריך אני להביא דברי רבינו בעל הטורים ומה שכתב עליהם מרן:

כתב רבינו בעל הטורים א"ח סוף סימן תקכ"ו:

מעשה שמת תינוק בן ל' ביו"ט השני ואמר הריב"ם כיון שלא היה יודע ודאי שכלו לו חדשיו אין דינו כשאר מת לחלל עליו יו"ט והר"י בהר"י הלבן אומר כיון דרוב נשים יולדות ולד של קיימא דינו כשאר מת עכ"ל:

וכתב רבינו הגדול מוהריק"א על זה וז"ל מעשה שמת תינוק בן שלשים ביום טוב השני ואמר הריב"ם כיון שלא היה יודע ודאי שכלו לו חדשיו וכו' משמע דע"כ לא פליגי אלא בשמת ביום שלשים דאילו עברו עליו שלשים הא קי"ל דכל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל ואם מת בתוך שלשים יום הרי הוא כאבן ואין דוחין יו"ט לצורך קבורתו וכ"כ בהגהות מיימוני פ"א מהלכות מילה וז"ל נפלים שנהגו להסיר ערלתם בצרור אבן אסור אפילו ביו"ט שני של גליות דהא דאמרינן גבי יו"ט שני לגבי מת כחול שויוה רבנן ה"מ מת שהוא בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בזיון בשהייתו אבל נפל דאין מצוה לקוברו כדמוכח בכמה מקומות בתלמוד שמטילין אותו לבור אין יו"ט נדחה על צרכי קבורתו. ועוד דמה שנהגו להסיר ערלתו אין זה מנהג של תורה אך שמנהג להסירו משום תקנת הפושעים דאמר בב"ר שהקב"ה מעביר ערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנה על פושעי ישראל עכ"ל וכ"כ בהגהות אחרונות דמרדכי בסוף שבת עכ"ל רבינו.

יש לדקדק בדברי מרן שכתב דע"כ לא פליגי אלא בשמת ביום ל' דאילו עברו ל' הא קי"ל דכל ששהה ל' יום באדם אינו נפל ואם מת בתוך ל' בהא נמי ל"פ דהרי הוא כאבן ואין

דוחין יו"ט לצורך קבורתו דברי רבי ברורים דס"ל דלא פליגי אלא כשמת ביום ל' דאילו מת לאחר ל' שוין הם דהרי הוא ב"ק וכשמת בתוך ל' שוין הן דהוי נפל וקשיא לי הא דכתב בשלחנו הטהור תינוק שמת בתוך שלשים וכו' הוא בחזקת בן קיימא ודינו כמת גדול אע"פ שאין אנו יודעים אם כלו לו חדשיו וכו' האי פסקא דמרן קשה דלא כמאן לא כריב"ם ולא כרבי יעקב בן רבי יצחק הלבן דהא איהו פירש מחלוקתם דלא פליגי אלא בשמת ביום ל' אבל מת בתוך שלשים לא פליגי דשוין הם דהוי נפל ואין מחללין עליו יו"ט:

עוד קשה לי דלפי פי' רבינו שפי' דבתוך שלשים שוין הם דהוי נפל ולא פליגי אלא בשמת ביום שלשים א"כ על כרחין לומר דתלוי מחלוקתם אי יום ל' כלפניו או כלאחריו וא"כ מה ענין הראיה שהביא הר"י בהר"י הלבן דרוב נשים יולדות ולד ש"ק דאינו ענין כלל כיון דס"ל דבתוך ל' הוי נפל:

ועוד קשה דלכאורה נראה דלכ"ע יום שלשים הוי כיום שלפניו. דתנן בפרק יש בכור דף מ"ט ע"א מת הבן בתוך שלשים אע"פ שנתן לכהן יחזור לאחר שלשים יום אע"ג שלא נתן יתן מת ביום שלשים כיום שלפניו רבי עקיבא אומר אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן ע"כ ובגמרא מאי טעמייהו דרבנן גמרי חדש חדש ממדבר מה התם ומעלה אף ה"נ ומעלה ורע"ק מספקא ליה מדאיצטריך למכתב ומעלה גבי ערכין ולא גמרי ממדבר הוו להו שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאים כאחד אין מלמדין או דילמא כי אין מלמדי' לעלמא אבל לגופייהו מלמדין ומשום הכי מספקינן ליה. אמר רב אסי הכל מודים לענין אבלות יום ל' כיום שלפניו ואמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל הרי לרבנן דהלכה כוותייהו יום ל' כיום שלפניו:

וא"ת הא דקאמרי רבנן גבי בכור יום שלשים כלפני שלשים הוא דוקא גבי בכור מגזרת הכתוב דילפי חדש חדש וא"כ אע"ג דבעלמא ביום ל' נפק מתורת נפל אפי' הכי בכור לא חזי לפדיון עד לאחר ל' מגזרת הכת' אבל בעלמא י"ל יום ל' כיום שלאחריו והרי הוא ב"ק:

הא ליתא דרש"י ז"ל פי' במתניתין ז"ל ויחזיר דנפל הוה ולא מחייב בפדיון עד לאחר שלשים ע"כ הרי דטעמייהו דרבנן דאמרי יום שלשים כלפני שלשים הוא דסברי דטעמא דקרא דמצריך עד שיעברו שלשים הוא כדי שיצא מתורת נפל:

גם מההיא דפרקי רבי אליעזר דמילה דתניא רשב"ג אומר כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה והתם לא לגבי בכור בלחוד איתניא אלא לכ"ע ואיפסיקא הלכתא התם כרשב"ג ומדאמר כל ששהה שלשים יום באדם משמע ודאי

שיעברו עליו ל' יום ואז נפיק מתורת נפל ויליף מקרא הרי דטעמ' דקרא דמצריך ל' יום גבי בכור הוא כדי שיצא מתורת נפל וא"כ איך פליג ריב"ם ור"י בר"י הלבן ביום שלשים אי הוי כיום שלפניו או כיום שלאחריו:

ועוד מדאמר רב אסי עלה ההיא דפרק יש בכור הכל מודים לענין אבלות יום שלשים כיום שלפניו ואמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל שמעינן מנה דטעמא דבכור דיום שלשים כיום שלפניו הוא דלא נפיק מתורת נפל עד שיעברו עליו ל' יום דפשוט הוא דחידושיה דרב אסי דהכל מודים באבל הוא כלפי רבי עקיבא דמספקא ליה גבי בכור אי יום שלשים כיום שלפניו אשמעינן רב אסי דמודה רבי עקיבא באבל דיום שלש' כיום שלפניו כיון דקי"ל הלכה כדברי המיקל באבל דהוי ספיקא דפלוגתא ונקטינן בה לקולא הוא הדין בהאי ספיקא דרבי עקיבא דמודה בה ונקיט לה לקולא גבי אבל מדרב אסי נלמוד דטעמא דשלשים דבכור ושלשים יום דאבל תרוייהו שייכי אהדדי דשניהם כדי שיצאו מתורת נפל דאי כדאמרת דטעמא דשלשים יום דבכור הוא גזרת הכתוב מה ענין שלשים יום דאבלות דתלי בב"ק לשלשים יום דבכור דתלו בגזרת הכתוב ומאי קאמר רב אסי הכל מודים באבל וכו':

ונראה לע"ד לתרץ מה שפסק רבינו הגדול בשלחנו הטהור נראה דרבינו פסק הדין מטעמיה דר"י בר"י הלבן ודלא כוותיה דס"ל לרבינו דטעמו דר"י בר"י הלבן דאזיל בתר רוב נשים יולדות ולד של קיימא נכון הוא ומהני לן האי טעמא לאחזוקי ליה בבן קיימא אפי' בתוך ל' ומחללינן עליה יו"ט כשאר מתים:

וא"ת איך פסק מרן במת תוך שלשים דמחללינן עליה יו"ט והא מת בתוך שלשים הוי ספק נפל דגרסינן בפרקי ר"א דמילה תניא כל ששהה ל' יום באדם אינו נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה. ופרי' בגמ' הא לא שהה ספיקא הוי ממהל היכי מהלינן ליה אמר ר"א בר אהבה מולין ממ"נ אם חי הוא שפי' קא מהיל ואם לא מחתך בשר הוא אבעיא להו מי פליגי רבנן עליה דרשב"ג או לא את"ל פליגי הלכה כמותו או אין הלכה כמותו ת"ש דאמר רבי יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג הלכה מכלל דפליגי ש"מ ע"כ:

הרי ברור דכל ל' לרשב"ג הוא בספק נפל וא"כ היכי מחללינן עליה יו"ט דהא איפסיקא הלכ' כרשב"ג:

וכי תימא דרשב"ג לא מיירי בסתם ולדות אלא מיירי כשנולד לשמנה הא ליתא דכל הסוגיא מוכחא דלא מיירי רשב"ג בבן שמנה אלא בסתם ולדות וכן נרא' מדברי רש"י שפיר' ממהל היכי מהלינן לשום קטן ביום הח' בשבת דילמא נפל הוא ועושה חבורה שלא לשם מצוה. אם חי הוא כלומר אם כלו לו חדשיו שפיר קא מהיל עכ"ל:

וכתבו התוספות ממהל היכי מהלינן ליה מכאן משמע דלא איירי רשב"ג בבן ח' דוקא אלא בסתם ולדות וכן משמע לקמן דאמר ת"ש עגל שנולד ביו"ט שוחטים אותו ביו"ט ודחי דכלו לו חדשיו ואם תמצי לומר דלא איירי רשב"ג אלא בודאי בן ח' הוה ליה לדחויי הכא במ"ע בסתם ולדות ועוד אמרינן לקמן נפל מן הגג ואכלו ארי ד"ה חי הוא ואי בודאי בן שמנה איירי היכי תיסק אדעתיה לומר ד"ה חי הוא עיי' שם שהאריכו בראיות להוכיח דרשב"ג איירי בסתם ולדות:

הרי למדנו דרשב"ג איירי בסתם ולדות ואפילו הכי כל שלא עברו עליו שלשים יום הוי ספק נפל ואיפסיקא הלכה כרשב"ג וא"כ היכי מחללינן עליה יו"ט:

ונלע"ד לתרץ נהי דכל שלשים יום הוי בספק נפל מ"מ אית לן למיזל בהאי ספיקא לקולא דהא אית לן ספק אחר דקאי באפיה דהאי ספיקא דיו"ט איפכא והוא ספק אי ב"ק הוא ועובר עליו בלאו דלא תלין ובעשה דכי קבור תקברנו נמצא דאית לן תרי ספיקי חד לקבל אידך חד מחייב לן למעבד איפכא ממה דמחייב אידך חד באיסור יו"ט וחד באיסור דהלנת המת והדבר שקול אזלינן בהני ספיקי בתר רובא דהיא הכרע' דאורייתא אחרי רבים להטות אזלינן בתר רוב נשים יולדות ולד קיימא:

עוד אוסיף נופך משלי גרסינן בפרק החולץ דף ל"ו סוף ע"ב אתמר מת בתוך ל' יום ועמד' ונתקדש' רבינא משמיה דרבא אמר אם אשת ישראל היא חולצת אם אשת כהן היא אינה חולצת רב משרשיא משמיה דרבא אמר אחד זו ואחד זו חולצת אמר ליה רבינא לר' משרשיא באורתא אמר רבא הכי ובצפרא הדר ביה א"ל שריתום יהא רעוה דתשרו אף תרבא ע"כ ואסיקו כל הפוסקים הלכה באשת כהן אינה חולצת וכתבו טעמא דכיון דמתקלקלא אבעלה סמכינן ארבנן דאמר לאו נפל הוא דרוב נשים יולדות ולד של קיימא:

הא למדנו דהא דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרשב"ג לאו הלכה ואין לזוז ממנה אלא כי אירע מלתא דאית בה קלקול מצינא לסמוך ארבנן דאמרי לאו נפל הוא דרוב נשים יולדות ולד של קיימא א"כ הוא הדין הכא גבי תינוק שמת בתוך שלשים דאית לן למיחש שמא ב"ק ועבר עליה בעשה ולא תעשה שפיר סמכינן ארבנן דסברי בר קיימא הוא ומחללינן יו"ט על צרכי קבורתו דהא התם באשת כהן אפילו דאיכא איסור זיקא דאורייתא אמרינן אם אשת כהן דנאסרת על בעלה אמרינן לא תחלוץ וסמכינן ארבנן כ"ש הכא ביו"ט שני דרבנן דאית לן למסמך ארבנן דסברי דהוא בן קיימא ודחינן יו"ט אצורכי קבורתו:

הרי ביררנו פסקא דמר זכותיה יסייען:

אבל עדין קשה לי פירוש' דפירש מחלוקתם דריב"ם ור"י בר"י הלבן דפליגי במת ביום שלשים דוקא דמי הכריחו לפרש מחלוקתם במת ביום שלשים דאי מדכתב רבינו בעל הטורים מעשה תינוק שמת ביום ל' מהא לא איריא דמעשה שהיה כך היה וה"ה דאם היה בתוך ל' פליגי:

אחר כך מצאתי למרן רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל בבדק הבית בהגה א"ח סימן תקכ"ו ז"ל ויותר נראה לומר דתוך שלשים כיום שלשים והמתיר בזה מתיר בזה ונראין דברי המתיר והוא שגמרו שערו וצפרניו שהרי על סמך זה דרוב נשים יולדות ולד של קיימא אנו מוהלין בשבת לכל סתם ולדות שאין אנו יודעים ודאי שלא כלו להם חדשיהם ודברי ההגה' אינם אלא בנפלים שאנו יודעים ודאי שלא כלו להם חדשיהם עכ"ל. ריך רחמנא שהאיר עינינו לעמוד על האמת ויצילנו מכל שגיאות ויראנו נפלאות:

סימן נה

שאלה

מעשה אירע ביום א' דחג השבועות היה קורא החזן עם הכהן בפר' בחדש השלישי ושמעו מקצת חברים שאמר החזן ותגד אל בני ישראל ורצו להחזירו ומקצת אמרו שלא טעה שקרא ותגד לבני ישראל וגמר קריאת הכהן וקראו ללוי ועלה ואותו לוי היה מהשומעים שקרא אל בני ישראל ואחר שבירך ברכת התורה נזכר מטעות החזן והביט בס"ת לראות אם הספר מוטעה ומצא שהספר תורה כתוב בו ותגד אל בני ישראל מהו על מה שקרא הכהן אם צריך לחזור ולקרות שנית בס"ת כשר ואת"ל שאין צריך לחזור מהו על ברכת הלוי שבירך אם צריך לחזור ולברך:

תשובה

כתב רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל בב"י בטור א"ח סוף סימן ק"מ ז"ל כתב הרב דוד אבודרהם ז"ל בהלכות ברכות כתב הרב גרשום ב"ר שלמה ז"ל על מעשה שאירע בר"ח טבת שמוציאין שני ספרים וטעה ש"צ ופתח של חנוכה ובירך הקורא עליו והזכירוה' הצבור שטעה ובשל ר"ח יש לו לקרות ראשונה והפסיק וגלל ס"ת עד שהגיע לפרשת ר"ח ויש מאנשי הדור שמוכיחין שצריך לחזור ולברך שנית על פרשת ר"ח מדגרסינן בירוש' פ' כיצד מברכין הדין דנסיב פוגלא ומברך עליה והוא לא אתא לידיה צריך לברוכי עליה זמן תניינות ר"ל כיון שהפסיק אחר ברכתו שנטלו מן הקרקע חוזר ומברך אף ע"פ שלא הפסיק אלא בשתיקה. וג"כ בכאן כיון שהפסי' זמן גדול בשתיקה בעת שגלל ספר תורה ה"ל הפסקה כגון אם הפסיק בדבור ועוד דגרסי' תו בירושל' רבי זירא בעי האי מאן דנסי'

תורמוס' ונפל מידיה מהו לברוכי עליה זמן תניינות פירוש היו תורמוסי' לפניו ונטל אחד מהם ונפלה מידו ומבעי' ליה אם צריך לברך פעם שנית על האחרים וקשיין ומה בינו לבין אמת המים ומתרץ אמרי תמן לכך כוין דעתו מתחלה ברם הכא לא לכך כוין דעתו מתחלה. והכא נמי כיון דלא נתכוון בברכתו על זאת הפרשה צריך לחזור ולברך ולפי דעתו טעו כי הטעם הראשון בטל שהרי הירוש' ההוא אינו עיקר דהלכה כרב' מברך ואחר כך בוצע דלא חשבינן שתיקה להפסקה לא שנא מרובה ולא שנא מועט' והטעם השני ג"כ בטל לדעת הראב"ד דפסק לקולא והביא ראיה לדבריו דכל דמנח קמיה חיילא ברכה עליה הכא נמי הא ס"ת קמיה ודעתיה עליה לכל הפרשיות הכתובות בו גם אם לא גלל אותו ס"ת עצמו שבירך עליו תחלה אלא פתח ס"ת אחר יש פנים להתיר כי אחר שהוציאו אותם שני ס"ת יחד לקרות אותן שתי פרשיות שהם ענין היום י"ל דמנחי קמיה הוו ודעתי' עליהו וכן יצאה הורא' בחבור' בעירנו עכ"ל והפוסקים פסקו בההיא דהדין דנסיב תורמוסא לחומרא וכמו שיתבאר בסימן ר"ו בס"ד. ולפי דבריהם בההוא עובדא דס"ת צריך לחזור ולברך כמו שהורו אנשי הדור ההוא ודלא כה"ר גרשום ב"ר שלמה עכ"ל רבינו ז"ל בב"י ובשלחנו הטהור העלה בסימן הנז' סעיף ג' ז"ל העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות ובירך על התורה והתחיל לקרו' או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל ס"ת למקום הצריך לקרות בו י"א שאינו צריך לחזור ולברך ויש אומרים שצריך עכ"ל הרי העלה רבינו הגדול הדין הזה במחלוק' ומיהו לא העלה על שלחנו אלא הדין הראשון דהמעשה שאירע שלא הוציאו אלא ס"ת אחד וכשהזכירוהו שבשל ר"ח צריך לקרות גלל הס"ת עד שהגיע לשל ר"ח אבל הדין השני שכתב גם אם לא גלל ס"ת עצמו שבירך עליו תחלה אלא פתח ס"ת אחר יש פנים להתיר וכו' דין זה השמיטו רבינו ומדהשמיטו פשוט הוא דס"ל לרבינו דאין לחוש לו וצריך לחזור ולברך דהא אפילו ר' גרשום בעצמו לא פשיטא ליה מלתא שכתב יש פנים להתיר וכו' משמע לא פסיקא ליה מלתא א"כ בנ"ד שנמצא הס"ת מוטעה והוציאו אחר פשוט הוא דהלוי צריך לחזור ולברך על הס"ת שהוציאו ולא מבעיא לדעת רבי' הגדול מוהר"י קארו ז"ל אלא אפילו לדעת רב גרשום בנ"ד לא מספקא ליה אלא פשיטא ליה דצריך לחזור ולברך דהא לפנים שיש להתיר נתן טעם כי אחר שהוציאו אותם שני ס"ת יחד לקרות אותם שתי פרשיות שהם ענין היום י"ל דמנחי קמיה הוו ודעתיה עלוייהו ע"כ. משמע ודאי הא לא הוציאו שניהם יחד דליכא למימר דעתיה על השני צריך לחזור ולברך דתו ליכא שום פנים לפוטרו מהברכה:

והואיל ואתא לידן דין זה שהעלה רבינו הגדול על שלחנו הטהור במחלוקת בלשון י"א שכתב י"א שאינו צריך לחזור ולברך וי"א שצריך לחזור ולברך צריכין אנו לדעת מה דעתי' דרבינו הגדול אי כי"א קמא דלא מצריכי' לחזור ולברך או כי"א בתרא דמצריכין לחזור ולברך ונראה לע"ד דעתיה דרבי' הגדול מסכמת לדעת י"א בתרא דמצריכין לחזור ולברך:

מדהעלה על שלחנו הטהור המחלוקת בלשון י"א וי"א משמע דס"ל כי"א בתרא דהכי חזינן ליה לרבינו הגדול בבית יוסף בהרבה מקומות כשמביא דברי פוסק שמביא דין במחלוק' בלשון י"א ו"א מפרש רבינו דברי ההוא פוסק וכותב מדהביא סברא זו באחרונה משמע ס"ל דהיא עיקר וכיון שכן צריכין אנו לדון ולפרש כן בדברי רבינו מדהעלה האי דינא במחלוק' בלשון י"א וי"א משמע דס"ל דסברת י"א בתרא היא עיקר ויש הוכחה ברורה לזה מדברי רבינו בבית יוסף על דין זה דמעשה דמחלוקת ר' גרשום כשדחה הראיה שהביאו חכמי הדור מההיא דהדין תורמוסא כתב מרן עליו זה לשונו והפוסקים פסקו בההיא דהדין דנסיב תורמוסא לחומרא וכמו שיתבאר בס' ר"ו בס"ד. ולפי דבריהם בההוא עובדא דס"ת צריך לחזור ולברך כמו שהורו אנשי הדור ההוא ודלא כה"ר גרשום ב"ש ע"כ. הרי רבינו הגדול הודיע לנו שאין סברת הפוסקים בההיא דנסיב תורמוסא כרב גרשום בן שלמה ובשלחנו הטהור בסימן ר"ו סעיף ו' העלה בההיא דנסיב תורמוסא כפוסקים דפסקו בה לחומרא דצריך לחזור ולברך ודלא כה"ר גרשום ב"ש הרי למדנו דסברת רבינו הגדול כדעת יש אומרים דצריך לחזור ולברך וזה ברור:

וא"ת כיון דפשיט ליה לרבינו הגדול הכי דהא בסי' ר"ו העלה על שלחנו דינא דתורמוסא בלי מחלוקת למה בסימן ק"מ העלה דין דס"ת במחלוקת. י"ל כיון דרב גרשום הוא מארי דשמעתא דהאי דינא דס"ת משום הכי העלה דבריו על ספר:

סימן נו

שאלה

נמצאו מים בראש הבהמה בקדרת המוח בין הקדרה והמוח והמוח קיים מהו מי נאסרה הבהמה:

תשובה

כתב רבינו בעל הטורים ט"ו י"ד סימן ל"א ז"ל ואם חסר מן המוח מעט כגון שנרקב או נתמעך והקרום קיים כשרה אבל אם נימוח או נשפך כמים בתוך הקרום או שנתרכך עד שכיוצא בזה כחוט השדרה אם מעמידין אותו אינו עומד טרפה. וכתב הרב אליעזר בר

נתן שמעשה בא לידו שנמצא בתוך הקרום מים ונחסר המוח כשיעור מקום המים והיה המוח מקיף המים סביב שלא היו מגולין כלל והתירו וכ"כ בה"ג כיון שהמוח מקיף המים הדרא בריא אבל אם אין המוח מקיף סביב סביב טרפה עכ"ל:

יש לדקדק בדברי רבינו בעל הטורים ז"ל דמדכתב ואם חסר מעט וכו' משמע דדוקא בחסר מן המוח מעט הוא דמכשיר ולפי זה מ"ש אבל אם נימוח או נשפך כמים וכו' טרפה הוא אפילו במעט מן המוח שנשפך טרפה דומה לכשרות שהתחיל בה ועלה כתב אבל אם נימוח משמע דבמציאות שהתחיל דהיינו שחסר מעט מן המוח כשרה באותו מציאות בעצמו דהיינו מעט מן המוח שנימוח טרפה:

וגם יש לדקדק כן מדברי הרב אליעזר ב"נ שהביא שנמצאו מים במוח וכו' פשוט שבמעט מים שנמצאו במוח ואין המוח מקיף את המים טרפה:

ומשמע ודאי דרבינו בעל הטורים ס"ל כהא דהר' אליעזר מדכתב וכתב הרב אליעזר וכו' משמע ודאי דלא פליג דאם איתא דפליג היה לו לכתוב אבל הרב אליעזר כתב וכו':

ועל זה קשיא לי על רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל איך לא שת לבו לדברי הרמב"ם ז"ל דמשמע מדבריו דלא מטרפא בנימוח המוח אלא א"כ נשפך כל המוח כמים שכך כתב בפ"ו מהלכות שחיטה ז"ל המוח עצמו שנרקב או נתמעך והקרום קיים כשרה ואם נשפך כמים או כדונג טרפה עכ"ל:

הרי משמע דבכל המוח שנשפך כמים הוא דטרפה. וא"כ יש לתמוה על רבינו הגדול למה לא הביא דברי הרמב"ם דחלוק על רבינו בעהט"ו:

וגם דברי הרי"ף ז"ל משמעם כדברי הרמב"ם ז"ל:

לכן נראה לי להביא סוגיית הגמ' ובעזר הנותן לאדם דעת יתבררו ויתלבנו הדברים גרסינן בפרק אלו טרפות דף מ"ה ע"ב ת"ר חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רב"י רבי יעקב אומר אפילו ניקב אמר רב הונא אין הלכה כרבי יעקב וכמה רובו רב אמר רוב עורו ואמרי לה רוב מוחו מאן דאמר רוב מוחו כ"ש רוב עורו למ"ד רוב עורו רוב מוחו מאי ת"ש דאמר ניולי אמר רב הונא רוב שאמרו רוב עורו מוח זה לא מעלה ולא מוריד רב נתן בר אבין הוה יתיב קמיה דרב בדיק ברוב עורו ולא בדיק ברוב מוחו א"ל אם רוב עורו קיים מוח זה לא מעלה ולא מוריד אמר רבה ב"ב חנה אמר רבי יהושע בן לוי נתמרך פסול נתמסמס פסול איזו היא המרכה ואיזו היא המסה המרכה כל שנשפך כקיתון המסה כל שאינו יכול לעמוד בי רב אמרי נתמסמס פסול נתמזמז כשר מתיבי רבי שמעון בן אלעזר אומר בהמה שנתמזמז מוחה טרפה ההיא נתמסמס איתמר ופירש"י המרכה לשון מורך שנתרכך ונעשה המוח בתוך הקרום כמים ונשפך מראשו לסופו

ומסופו לראשו ואם היו נוקבין אותו היה יוצא דרך הנקב ואינו יכול לעמוד שנעשה צלול אבל לא כ"כ שיהא נשפך כקיתון של מים אבל כשאוחזין אותו בידו ומניח קצתו למעלה מידו הוא נכפף ונופל וכל הני נתמרך נתמסמס בכלל נפסק החוט הן דקים להו לרבנן שמתוך ליקוי זה עתיד לינקב וליפסק א"כ אין פיסוק גדול מזה אע"ג דאמרינן מוח זה לא מעלה ולא מוריד הני מילי בהפרדה אבל בהמרכה לא:

נממזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאיליו ע"כ וז"ל הר"ן הומרך ונתמסמס אחוט השדרה קאי המרכה לשון מורך שנתרכך ונעשה המוח בתוך הקרום כמים ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו ואם היו נוקבין אותו היה יוצא דרך הנקב אבל נתמסמס שנעשה צלול ואם כשאוחזין אותו ומניח קצתו למעלה מיד אינו יכול לעמוד מפני שהוא צלול אבל לא כ"כ שיהא נשפך כמים וכל הני המרכה והמסמה בכלל נפסק החוט דקים להו לרבנן שמתוך לקוי זה עתיד לינקב וליפסק אי נמי אין פיסוק גדול מזה ואע"ג דאמרן מוח זה לא מעלה ולא מוריד הני מילי בנפרד אבל בהמרכה והמסמה הפסק הוא והני פיסולי דהמרכה והמסמה הוא הדין נמי למוח הראש והכי מוכח בגמרא עכ"ל וז"ל הרא"ש ז"ל ומדמקשה ממוח הראש אחוט השדרה אלמא המרכה והמסמ' פוסלת במוח עכ"ל:

יש לדקדק לכאורה מדברי רש"י והר"ן ז"ל שכתבו ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו דלא מטרפא אלא א"כ הומרך כל המוח כולו מראשו לסופו וזה ברור בדבריהם יותר מדברי הרמב"ם והרי"ף ז"ל:

וגם מרן הריק"ש ז"ל תקע יתד שלא תמוט בדברי רש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל דס"ל דלא מטרפא אלא א"כ הומרך כל המוח כולו ולפי זה גדלה התמיהא על רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל איך לא שת לבו בפעם הזאת לדברי הרי"ף והרמב"ם ורש"י והר"ן ז"ל דלכאורה נראה דפליגי על רבינו בעהט"ו ז"ל להזכירם:

לכן נראה לע"ד דקושטא דמלתא לאו כדקס"ד:

נקוט יסוד מוסד בידך החזק בו אל תרף דהאי דינא דהומרך המוח ונתמסמס. איתמר בגמרא במוח חוט השדרה. אלא מדמותבינן ממוח הראש אמוח דחוט השדרה שמעינן דמוח חוט השדרה ומוח הראש כי הדדי נינהו ופיסולי דהמרכה והמסמה פסלי נמי במוח הראש:

נמצינו למדין מה שפירשו רש"י והר"ן ז"ל הומרך שנשפך כמים מראשו לסופו וכו' הוא במוח חוט השדרה ואם הפרש דבריהם שכתבו ונשפך מראשו לסופו וכו' רוצה לומר שנשפך כל המוח מראשו לסופו צריך אתה לומר שנשפך כל מוח חוט השדרה מראשו דהי' מהפולין עד פי פרשה שלישית וזה אי אפשר דהא דין דפסול דהומרך המוח או

נתמסמס הוא מדין דנפסק עור מוח חוט השדרה הוא וכיון דבנפסק עור חוט השדרה במקום אחד פסול הוא הדין הומרך מוח חוט השדרה במקום אחד פסול דעתיד העור שכנגד ההמרכה ליפסק:

עוד דייקנא בדברי רש"י שכתב נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו ואי אמרת מה שכתב רש"י ונשפך מראשו לסופו וכו' ר"ל כל המוח קשיא מאי הא דכתב נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו והלא במקצת המוח הא אמרת אפילו הומרך ונשפך כמים כשרה דהא אמרת מה שכתב רש"י ז"ל ונשפך מראשו לסופו וכו' בכל המוח דלא מפסלא אלא בהומרך כל המוח כולו דמנה משמע הא הומרך מקצתו כשרה אלא לאו שמע מינה דמה שכתב רש"י ונשפך מראשו לסופו וכו' לא קאי אכל המוח אלא אמקום שהומרך שאותו מקום נשפך מראשו לסופו וכו':

עוד דיקנ' בדברי רש"י והר"ן ז"ל שכתבו וכל הני נתמר' נתמסמס בכלל נפסק חוט הן דקים להו לרבנן שמתוך ליקוי זה עתיד לינקב וליפסק א"כ אין פיסוק גדול מזה אע"ג דאמרן מוח זה לא מעלה ולא מוריד הני מילי בהפרדה אבל בהמרכה והמסמה הפסק הוא עד כאן:

דוק בדברי רש"י והר"ן דהוקשה להם מה נשתנה הומרך המוח דפסול מנפסק דאמרינן ביה מוח זה לא מעלה ולא מוריד:

ותירצו דהומרך אין פיסוק גדול מזה דהא דאמרי' מוח זה לא מעלה ולא מוריד הוא בהפרד' אבל בהמרכה והמסמה הפסק הוא:

מלשונם זה משמע ודאי דמאי דאמרינן הומרך חוט השדרה הוא לא הומרך אלא במקום אחד דומיא דהפרדה שהיא במקום אחד דהא קרי להמרכה הפסק:

עוד שאם תאמר בהומרך צריך שיומרך כל המוח מראשו לסופו מה מקום להקשות מה נשתנה הומרך המוח מנפסק דאמרינן ביה מוח זה לא מעלה ולא מוריד:

והלא הדבר ברור לכל שאינו דומה נפסק שהוא בכחו ובמקום אחד להומרך שנפסד ואבד ושהוא בכל המוח מהפולין ועד פי פרשה שלישית רב המרחק ביניהם הרבה מאד כרחוק מזרח ממערב אלא ודאי כדאמרן דמאי דאמרינן הומרך פסול נתמסמס פסול הוא אפילו בהומרך במקום אחד דהמרכה חשיבא הפסק דעתיד העור שכנגדו ליפסק:

עוד כיון דאמר דהמרכה פוסקת העור אם אתה אומר צריך שיומרך כל המוח מראשו לסופו א"כ צריך אתה לומר שצריך שיפסק ויבלה עור השדרה כולו מראשו לסופו ואין הדבר כן אלא כשיפסק עור מוח השדרה בכל מקום שיהיה פסול והוא הדין כשיומרך המוח בכל מקום שיהיה פסול דהא בהא תליא:

הרי נתבאר דמה שכתבו רש"י והר"ן ז"ל ונשפך מראשו לסופו וכו' לא בכל המוח קאמרי אלא רוצה לומר אותו מקום שהומרך ונעשה מים נשפך מראשו לסופו וכו':

וכיון שכן הוא הדין למוח הראש שהומרך מקצתו ונשפך כמים טרפה דהא שוה מוח הראש למוח חוט השדרה בדין זה:

גם דייקנא בדברי הרמב"ם ואשכחנא דקושטא דמלתא כדכתיבנא שהרי הרמב"ם ז"ל כתב טרפות מוח הראש שהומרך ונשפך כמים בהדי דינא דנקובה ומדינא דנקובת קרום מוח הראש מטריף כמו שמבואר בריש פ"ו מהלכות שחיטה וכן כתב רבינו הגדול ז"ל בכסף פ"י וז"ל נמצאו כל הטרפיות וכו' הנה רבינו כתב בפ"ה שמיני הטרפיות הם שמנה והם סוגים כוללים ותחת כל סוג כתב המינים הראויים תחתיו תחת סוג נקובה פרט כ"ו טרפיות א' ניקב קרום של מוח ב' נתמסמס המוח עצמו וכו':

הרי דין הומרך מוח הראש ונתמסמס מדין נקובה שעתיד לינקב קרום של מוח מטריף לה ואי אמרת דס"ל להרמב"ם דהומרך המוח לא מטריף אלא כשיומרך כל המוח וישפך כקיתון של מים קשיא טובא דהרי זו חסרת המוח ומה צריך לנקיבת הקרום תיפוק ליה דהרי היא חסרת המוח שהוא אבר דתלוי בו נפש כל חי וחשיבא מתה מצד המוח בעצמו דודאי גדול חסרון המוח מחסרון שאר אברים דמטרפא בהו וכיון שכן בהדי סוג דחסרה הוה ליה לאוקומה אלא ודאי הא דכתב הרמב"ם המוח עצמו שנרקב וכו' ואם נשפך כמים וכו' טרפה הוא אפילו במקצת המוח שנשפך טרפה:

וא"ת אין מכאן ראיה דהרי הרמב"ם ז"ל לא מנה תחת סוג חסרה אלא חסרון אבר שאפ' לינטל או ליחסר ותחיה הבהמה קצת זמן וכמו שכתב רבי' הגדול ז"ל בכסף פ"י ואע"פ שדעת רבינו שכל אבר שאם ניקב טרפה ה"ה אם ניטל או חסר או נמצא יתר מ"מ לא מנה בחסרי ונטולי ויתרי אלא אבר שאפשר לינטל או ליחסר ותחיה הבהמה קצת זמן אבל אברים שאם ינטלו אי אפשר לה להתקיים אפילו שעה אחת לא מנאם שזו לא תקרא טרפה אלא נבלה וכן אבר שאי אפשר לה להבראות חסרה ממנו כגון מוח ולב ושט וקנה לא מנאם מפני שהם דברים שנמנע מציאותם עכ"ל א"כ נשפך כל מוח הראש כמים שאי אפשר לחיות אפילו שעה אחת לא ימנה בחסרה הא לאו מלתא היא שאם אתה אומר' כן אדרבא משם ראיה דמטונך אתינא עלך דכיון דהומרך כל המוח אי אפשר למנותו בחסרה דאי אפשר לחיות אפילו שעה אחת א"כ בהדי טרפה אין למנותו דהוה ליה נבלה. אלא מאי אית לך למימר על כרחך אית לך למימר דמדאסר לה משום טרפה מכאן ראיה דלא מיירי בהומרך כל המוח אלא במקצתו דאפשר לה לחיות קצת זמן דהויא טרפה וזו ראיה לע"ד שאין עליה תשובה:

עוד אם איתא דס"ל הרי"ף והרמב"ם ז"ל דצריך שיומרך כל המוח ולישפך כמים היה להם לבאר ולכתוב ואם נשפך כל המוח וכו':

גם דייקנא בדברי הרא"ש ז"ל ואשכחנא כדכתיבנא וז"ל הרא"ש ז"ל ואם הומרך או נתמסמס פסול הומרך שנשפך כקיתון נתמסמס שנמס כדונג מפני האש וכשמעמידין אותו אינו יכול לעמוד פסול נתמזמז נתרוקן מעט כשרה ע"כ והוא לשון הרי"ף אלא שהרי"ף פירש נתמזמז נתנדנד הרי הרא"ש ז"ל הביא לשון הרי"ף כמנהגו ולא חלק עליהם משמע ודאי דס"ל כהרי"ף ז"ל. וזה פשוט ליודעי מנהג הרא"ש ז"ל שמעתיק דברי הרי"ף ז"ל:

ואחר כתב הרא"ש ז"ל וז"ל וכתב רבינו אליעזר הלוי שמעשה בא לידו שנמצא בתוך קרום של מוח מים ונתחסר המוח כשיעור מקום המים והיה המוח מקיף המים סביב סביב שלא היו מגולין כלל והכשירו וכן מצא אח"כ כה"ג שכתב כיון שהמוח מקיף את המים הדרא בריא אבל כשאין המוח מקיף את המים סביב סביב מכל רוח טרפה עכ"ל:

מדברי הרא"ש ז"ל משמע דס"ל כהוראת רבינו אליעזר ז"ל דבנמרך קצת מהמוח והיה מים אם המים מגולין לקרום טרפה מדכתב וכתב הר' אליעזר וכו' דאי סברת הרב אליעזר פליגא על מה שכת' היה לו לכתוב אבל הר' אליעזר כתב שמעש' וכו' וזה פשוט:

הרי הרא"ש ז"ל ס"ל כהרי"ף ז"ל וכהוראת הרב אליעזר הלוי ז"ל. ואי אמרת דהרי"ף ז"ל ס"ל דלא מיטרפא עד שיומרך כל המוח וישפך כמים אי אפשר לומר דרב אליעזר ס"ל כהרי"ף אלא על כרחין לומר דפליג דהא ברור לרב אליעזר כשהומרך מעט מהמוח טרפה וא"כ קשיא איך הרא"ש מזכה שטרא שכתב שתי סברות בלי מחלוקת אלא מאי אית לך למימר אלא ודאי על כרחין לומר מדהביא הרא"ש דברי הרי"ף ז"ל ודברי הרב אליעזר בלי מחלוקת סבירא ליה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דמ"ש הרי"ף הומרך שנשפך כקיתון לא בכל המוח אלא במקצת ש"מ:

הרי נתבאר ממה שכתבנו דלדעת כל הפוסקים רש"י והרי"ף והרמב"ם והר"ן והרא"ש ורבינו בעהט"ו ז"ל דבהומרך קצת מהמוח ונשפך כמים טרפה:

ובזה נסתלק מה שתמהנו על רבינו הגדול רבן של כל ישראל מוהריק"א ז"ל איך לא שת לבו לדברי רש"י והרמב"ם וכו' ע"כ לומר שכך היא דעת רבי' הגדול ז"ל שרש"י והרי"ף והרמב"ם והר"ן ז"ל סבירא להו כדעת רבי' בעל הטורים ז"ל והרא"ש ורבינו אליעזר הלוי ז"ל ומשום הכי לא חש להזכיר דעת רש"י והרמב"ם והר"ן ז"ל:

ודברי רבינו הגדול ז"ל שהעלה על שלחנו הטהור בס' יו"ד סי' ל"א כך מוכיחים בהידיא שכת' ז"ל המוח עצמו שנרקב מעט ממנו או נתמעך והקרום קיים כשרה ואם נשפך

כמים או כדונג טרפה ואם נמצאו מים בתוך הקרום ונחסר מהמוח כשיעור המים אם המוח מקיף המים סביב שלא היו מגולין כלל אפילו לקרום כשרה והוא הדין אם היו המים מונחים בתוך שלפוחית קטנה שאם היה המוח מקיפה שלא היתה מגולה אפילו לקרום כשרה ואם לאו טרפה עכ"ל:

הרי רבי' הגדול כתב דברי הרמב"ם והרי"ף ודברי רבי' אליעזר מעורבין יחד כאילו הם דברי אחד:

שמעינן מנה דס"ל לרבינו דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי:

וא"ת עדין מבעיא לן דמנא לן דהני רבוואתא רש"י והרמב"ם ודעמהון יסברו כרבי' אליעזר דכשהמ' מקיף את המים סביב כשרה דבשלמא הרא"ש הא איכא הוכחה דסבר כרבי אליעזר אלא הרמב"ם ודעמיה מנלן דסברי כרבי' אליעזר אלא אדרבא מדכתבו סתם ולא חילקו לכאורה משמע דבהומרך המוח ונשפך כמים דבכל גוונא בין מקיף המוח את המים בין אינו מקיף טרפה:

הא לא קשיא ולא מידי דידוע הוא דבהרבה מקומות מעתיקין דברי הגמרא כצורתם וקי"ל דהיכא דמייתו דברי הגמרא כצורתם וחזינן לשאר רבוותא דמחדשי בההיא מימרא דגמ' שום חידוש אית לן לאוקמי ההוא חידוש נמי כדברי הרי"ף והרמב"ם דאמרינן הוא דברי הרי"ף והרמב"ם הן הם דברי הגמרא מאי דאיכא לפרושי דברי הגמרא הכי נמי איכא לפרושי דברי הרי"ף והרמב"ם ובית יוסף מלא מזה פוק דוק ותשכח טובא ובנדון זה לא כתבו הרי"ף והרמב"ם ז"ל אלא לשון הגמרא בלחוד וכיון שכן כל מה דאיכא לחדש בדברי הגמרא הכי נמי אית לן לחדש ההוא חידושא בדברי הרי"ף והר"מ במז"ל:

וכיון דחידושא שחידש רבינו אליעזר ז"ל ויהיב טעמ' דמסבר הוא הדין נמי אית לן לאוקומי האי חידושא דרבי' אליעזר בדברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל:

דהא האי קושיא איתא נמי לרבי אליעזר מדברי הגמרא דמנא ליה דהכי כוונת הגמרא לחלק בין המוח מקיף את המים לאינו מקיף דהא גמ' סתמא אמרה הומרך או נתמסמס פסול ולא חילקה בין מקיף לאינו מקיף לכאורה משמע דבכל גוונא בין מקיף בין אינו מקיף פסול:

אלא דרבינו אליעזר ז"ל חידש לך דכיון דטעמא דגמרא דפסול בהומרך המוח משום דעתיד הקרום לינקב כיון שכן דוקא בהומרך ולא מקיף המוח את המים שמגולין לקרום שאין מגין על הקרום מהמים הוא דפסול אבל כשהמוח מקיף את המים שאז המוח מפסיק בין המים לקרום ומגין עליו הדרא בריא וכשרה כיון שכן אית לן לפרושי בדברי הרי"ף והרמב"ם הכי:

ומכלל מה שכתבנו למדנו שאין צריך לימרך כל המוח אלא אפילו לא הומרך אלא מעט מהמוח ונשפך כמים ואין המוח מקיף את המים טרפה:
גם למדנו בהומרך המוח דלא מיטרפא אלא בהומרך גופו של מוח עצמו ונשפך כמים וזה ברור מפשט הגמ' ומדברי כל הפוס' מחברי הלכות ז"ל:
א"כ לפי זה אם נמצאו מים במוח והמוח קיים שלא חסר ממנו כלום כשרה:
עוד למדנו מדברי רבינו הגדול שהעלה על שלחנו הטהור שאם נמצאת שלפוחית קטנה במוח מלאה מים דינה כמים שנמצאו בתוך המוח שאם המוח מקיף את השלפוחית סביב שאינה מגולה אפילו לקרום כשרה ואם לאו טרפה:
נשאר עלינו לדעת הא דכתב רבינו הגדול בשלחנו הטהור סימן ל"א ז"ל והוא הדין אם המים מונחים בתוך שלפוחית קטנה שאם היה המוח מקיפה שלא היתה מגולה אפילו לקרום כשרה ואם לאו טרפה עכ"ל חידוש זה דהמים מונחים בשלפוחית מאין הביאו:
דע שעל מה שכתב רבינו בעל הטורים ז"ל בסימן ל"א בשם הרב אליעזר ב"נ כתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל וז"ל ובהגה' אשירי כתוב ג"כ מעשה זה בשם ראבי"ה וכתב עוד ושוב בא מעשה לידו שהיו המים מונחים בתוך שלפוחית קטנה והיתה השלפוחית מונחת במוח והיה המוח מקיפה ולא היתה מגולה כלל אצל הגולגולת ואצל הקרום של מוח והכשיר וכן ראה כה"ג שהכשיר בענין זה אבל כשאין המוח מקיפו סביב שמגולה השלפוחית אצל הקרום והגולגולת אפילו מקצת או שהיתה מונחת בין הקרום והגולגולת טרפה עכ"ל:
הרי למדנו דדין השלפוחית שכתב רבינו הגדול בשלחנו הטהור יצא לו מדברי ראבי"ה ז"ל שהביאו הגהו' אשירי:
אבל לא העלה רבינו הגדול על שלחנו הטהור מדברי ראבי"ה דהגהות אשירי אלא דין מים שנמצאו בשלפוחית קטנה והיתה השלפוחית מונחת במוח:
אבל מה שכתוב בסוף דבריהם או שהיתה מונחת בין הקרום והגולגולת טרפה זה השמיט אותו ולא העלה אותו על שלחנו משמע ודאי דלא ס"ל. וטעמו ברור דכיון שכתב רבינו הגדול המוח עצמו שנרקב וכ' הרי לא הטריף אלא כשגוף המוח עצמו הומרך ונשפך כמים לא במים שבאו ממקום אחר וכיון שכן בשלמא במים שנמצאו בשלפוחית והיתה מונחת במוח אמרינן מקום השלפוחית היה מוח והומרך ונעשה מים ועלתה שלפוחית על המים שנמצא גוף המוח עצמו הומרך ונתקלקל אבל במים או שלפוחית שנמצאו חוץ לקרום המוח בין הקרום לגולגולת והמוח קיים כשרה דמהיכא תיתי לן למטרפה וזה ברור כפי מה שהעלו רש"י והרי"ף והרמב"ם והר"ן וכל הפוסקים:

נמצא שסברת ראבי"ה בהא שמטריף בשלפוחית שנמצאת בין הקרום לגולגולת ומוח קיים היא סברא יחידית לגבי כל הפוסקים ולכך לא חש לה רבינו הגדול והשמיט אותה ולא העלה אותה על שלחנו הטהור:

וזה דלא כרבינו בעל המפה דחש לה והעלה אותה בסימן ל"א סעיף ב' וז"ל וכן אם השלפוחית מונחת בין הקרום והגולגולת (הגה' אשירי פא"ט) טרפה היה ספק אם היה מכוסה במוח או לא טרפה ע"כ:

ואנו אין לנו אלא דברי רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל דנימוקו עמו:

זהו מה שהשיגה ידי יד כהה בעניי כתבתי והאמת:

שזו היתה דעתי והיה הדבר פשוט לי שאין צריך להעלותו על ספר:

ומה שעוררני עכשיו הוא שנזדמנו לי עתה תשובות מרן הריק"ש זלה"ה וראיתי שתקע יתד חזקה בדברי רש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל שלא הטריפו מוח הראש אלא כשהומרך כל המוח ונשפך כמים כולו מראשו לסופו והרבה לחזק את דבריו וכשראיתי תוקף דבריו זחלתי ודחלתי ואירא מחוות דעי כי מה אני נחשב לפניו כבר בי רב דחד יומא חזרתי ואמרתי הנה מצוה עלינו בתורה ולא תענה על ריב לנטות אחרי רבים להטות ותרגם אנקלוס ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר סגיאי שלם דינא מצות בוראי זו היא שהחזיקתני לכתוב מה שנראה בעיני עניי ודלותי ולא לחלוק על דבריו ח"ו אלא להראות פנים לסברת רבינו הגדול רבן של כל ישראל מרן הר"י קארו זלה"ה ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן נז

וזה
לשון
תשובת
מרן
הריק"ש
ז"ל
בסי'

קי"ח **שאלה** בהמה שנבדקה הריאה ונמצאת כשרה וקנה בשרה ראובן הקצב למכור בליטרא למקוטעין וקנה הראש איש אחד מוכר בשר ראשי הבהמות וכשרצה לשבר הראש ולהוציא המוח הכה בקורדום ובצבצו מים מן המוח והוליכה אצל הבודק של הקהל והכריז שכל מי שקנה בשר מראובן הקצב בשר טרפה היא ואותו ראובן קנה

בשר אותה בהמה גם בשר בהמה אחרת כשרה ילמדנו רבינו מה דינו של הבשר שקנו מראובן ושכמ"ה:

תשובה גרסינן בפרק אלו טרפות גבי חוט השדרה אמר רבא ב"ב חנה אמר רבי יהושע בן לוי נתמרך פסול נתמסמס פסול איזו היא המרכה ואיזו היא מסמסה המרכה כל שנשפך כקיתון מסמסה כל שאינו יכול לעמוד וכ' בי רב אמרי נתמסמס פסול נתמזמז כשר מתיבי רבי שמעון בן אלעזר אומר בהמה שנתמזמז מוחה טרפה ההיא נתמסמס איתמר ע"כ. ופרש"י וז"ל המרכה לשון מורך שנתרככה ונעשית המוח בתוך הקרום כמים ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו ואם היו נוקבין אותו היה יוצא דרך הנקב אינו יכול לעמוד מפני שנעשה צלול אבל לא כל כך שיהא נשפך כקיתון של מים אבל כשאוחזין אותו ומניח קצתו למעלה מידו הוא נכפף ונופל נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאיליו ע"כ ומדכתב רש"י נתרככה ונעשית המוח בתוך הקרום כמים וכו' משמע דוקא בהומרך או נתמסמס המוח עצמו הוא דטרפה לא בנמצאו בו מים והמוח קיים תו משתמע מדברי רש"י דדוקא בנתמרך או נתמסמס המוח כולו הוא דטרפה מדכתב ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו וכו' הא הומרך מקצתו אעפ"י שאותו מקצת צלול כמים כשרה וכ"ש נתמסמס מקצתו שאינו צלול כ"כ ודמי טפי למוח כמבואר בדבריו ומה גם עתה אם הומרך או נתמסמס מיעוטו דכשרה מדמייתי בגמרא האי דינא גבי מלתיה דרב נתן דהוה בדיק בחוט השדרה אם נפסק רוב המוח:

וכן דעת הרי"ף ז"ל בהנך תרי דיני דילפינן מדברי רש"י ז"ל שכן כתוב בהלכות ואם הומרך או נתמסמס פסול פירוש הומרך שנשפך כקיתון נתמסמס שנמס כדונג מפני האש וכשמעמידו אינו יכול לעמוד ע"כ. מדקתני סתמא שנשפך כקיתון וכו' שנמס וכו' משתמע ודאי דמיירי במוח בעצמו לא בדבר חיצוני ותו דכולו דוקא דאי במקצתו מיירי לישמעינן האי רבותא דבכל שהו מהמוח שנמס טרפה וכל שכן רובו או כולו אלא ודאי כדכתיבנא:

וכן דעת הרמב"ם ז"ל בשני הדינין שכתב בפרק ו' מהלכות שחיטה וז"ל המוח עצמו שנרקב או נתמעך והקרום קיים כשרה ואם נשפך כמים או כדונג טרפה ע"כ הרי דבמוח עצמו מיירי לא בנמצאו בו מים והמוח קיים ובכולו דוקא קאמר דומה לכשרות דאיתחיל ביה דמיירי בנרקב או נתמעך כל המוח דפשיטא דלא אתא לאכשורי כשאירע כך לקצת המוח דהוה ליה למיהב שיעור להכשר זה ולהודיע שאם פשה הנגע בכולו טרפה אלא ודאי בכולו מיירי ופסק דכשרה וה"ה לטרפות מים ומסמס דבכל המוח מיירי:

וכן במנין הטרפיות בפ"י כתב הרב בסי' ד' נתמסמס המוח עצמו ע"כ:

וידוע הוא דאומרו המוח סתם ר"ל כולו דאם אין לו שיעור ובכל שהו ממנו שנתמסמס טרפה הוה ליה לאשמעינן האי רבותא בהידיא וכן אומרו עצמו וכו' ר"ל ולא שנמצאו בו מים אחרים והמוח שלם וכדמשתמע מדברי הרי"ף ז"ל:

הן אמת דתני נתמסמס וכ"ש הומרך המוח עצמו דצליל טפי ואינה יכולה לחיות רגע ועל פי זה אין לשאול למה במוח לא הזכיר הומרך ובחוט השדר' כתב בסימן נ"ט הומרך מוח חוט השדרה ונתמסמס ע"כ:

דמוח שבראש משכן הנפש הוא ואם לא נמרך כולו דהיינו נשפך כמים ולא נשאר מוח כלל מתה ממש היא ולא טרפה והוא ז"ל לא מנה אלא אברים שאפשר לינטל או ליחסר ותחיה הבהמה קצת זמן אבל אברים שאם ינטלו אי אפשר לה להתקיים אפילו שעה אחת לא מנאם:

וכמו שכתב מהריק"א ז"ל שם פ"י וכבר הזכיר הרמב"ם ז"ל טרפות זה דהומרך בפ"ו שלא במנין:

ובהידיא נראה מדברי מהרי"ק בספר ש"ע טור י"ד סימן ל"א דתרתי נינהו נשפך כמים ונמצאו בו מים אע"פ שהטריף גם בנמצאו בו מים אם היו מגולין כדעת המחמירין:

וזכינו להבין דעת רש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל דלא אסרי מפני שנמצאו מעט מים במוח אפילו מגולין לעצם או לקרום:

וכ"כ. מרנא ורבנא הרדבא"ז בתשובות סימן אלפים רס"ה לדעתם ז"ל:

אמנם הרא"ש ז"ל כתב בפסקיו פרק אלו טרפות וז"ל וכתב רבינו אליעזר הלוי דמעשה בא לידו שנמצא בתוך קרום של מוח מים ונתחסר המוח כשיעור מקום המים והיה המוח מקיף המים סביב סביב שלא היו מגולין כלל והכשירו וכן מצא אח"כ בהג' שכתב כיון שהמוח מקיף את המים הדרא בריא אבל כשאין המוח מקיף סביב סביב מכל רוח טרפה עכ"ל. וכ"כ בהגה' אשירי קודם ללשון זה דהרא"ש ז"ל וכ"כ טור יו"ד סי' ל"א אלא שבמקום ראבי"ה כתו' ראב"ן יע"ש:

ועלה בידינו שדין נמצאו מים במוח פלוגתא דרבוות' וכתב רבינו הגדול רדבא"ז סימן אלפים רס"ה וז"ל וכיון שנתברר שהוא מחלוקת הפוסקים אם הביאו הראש אחר שפתחו קרום של מוח אם אתה מסופק אם היה המוח מקיף את כל המים או לא יש להקל וכ"ש אם הוא ממון ישראל ע"כ:

ועוד כתב שם בסמוך וז"ל למעשה כיון שיצא הדבר מפי קדושים ראוי לחוש לדבריהם להחמיר ואם הדבר ספק דעתי נוטה להקל אפילו למעשה אם הבהמה של ישראל שהקב"ה חס על ממונם של ישראל ע"כ:

וכבר יש בידי להוסיף על דברי רבינו ז"ל עם מ"ש הרמב"ם ז"ל פ"ה מהלכות שחיטה כשכתב שמנה מיני טרפיות וז"ל אע"פ שכולן הלכה למשה מסיני הן הואיל ואין לך בפיר' בתורה אלא דרוסה החמירו בה וכל ספק שיסתפק בדרוסה אסור ושאר מיני טרפות יש בהן ספיקין מותרין כמו שיתבאר ע"כ וא"כ בטרפות זה שנמצאו מים במוח היה אפשר להקל בספיקא דפלוגתא דרבוואתא במחלוקת שוה כ"ש בהיות רש"י והרי"ף ורמב"ם ז"ל המכשירין אלא שאני חושש להחמיר כמו שכתב הוא ז"ל ובהיות המים ספק מגולין כבר נתן לנו הרב רשות להקל:

עוד נראה מדברי המחמירין דדוקא בנחסר מהמוח כשיעור מקום המים הוא דמטרפי אבל בהיות המוח שלם אפילו נמצאו תוך הקרום מים כשרה ואפילו מגולין לקרום שכן כתבו כולם ונחסר מהמוח וכו':

ומעתה נבא לעניין נ"ד ומצאנו ראינו דאיכא ג' ספיקי חוץ מספק פלוגתא דרבוותא הא' דשמא המים שנמצאו היו מוקפין מוח ומגודל הכאת הקצב בקורדום לשבר העצם בצבצו המים ויצאו אל תוך הקרום או העצם הב' אם נחסר מהמוח כשיעור המים אם לא כי לא בדק זה הבודק כלל הג' בכל לוקח בשר מראובן אם לקח מבשר הכשרה או מאותה שנמצאו בה המים. וכבר נתבאר מדברי רבינו ז"ל דכל שיש ספק א' זולת פלוגתא דרבוואתא אזלינן ביה לקולא כ"ש כשיש שתי ספיקות או שלש יחד זולת ספיקא דדינא שהבשר כשר אליבא דכ"ע להמטריפה לא יקרא מחמיר כי אם מחמר ומאבד ממונם של ישראל ובמקום ת"ח הוי גס לבו בהוראה כיון שלא שאל על הדין וצור ישראל יצילנו משגיאות אכי"ר עכ"ל מרן הריק"ש ז"ל:

הנה ברור בדברי מרן הריק"ש זלה"ה שרש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל פליגי על רבינו אליעזר הלוי שהביא הרא"ש ז"ל ועל ראבי"ה שהביאו דבריו הגהות אשירי וזה מפורש בדבריו שכך כתב וזכינו להבין דעת רש"י והרי"ף והרמב"ם דלא אסרי מפני שנמצא מעט מים במוח אפילו מגולין לעצם או לקרום ועוד כתב ועלה בידינו שדין נמצאו מים במוח פלוגתא דרבוואתא ע"כ:

הרי ברור ומפורש בדבריו דרש"י והרי"ף והרמב"ם ז"ל פליגי על דברי רבינו אליעזר וראבי"ה:

והנך רואה אתה המעיין שאי אפשר בשום אופן לומר שרבינו הגדול רבן של כל ישראל מרן הר"י קארו זלה"ה יסבור דפליגי רש"י והרי"ף והרמב"ם והר"ן ז"ל על רבינו אליעזר וראבי"ה ז"ל דאם איתא דס"ל דפליגי מן הנמנע שלא יזכור מחלוקתם:

ולא עוד אלא לדרך רבינו הגדול מרן הר"י קארו ז"ל הרי"ף והרמב"ם ז"ל הם הם עמודי הוראה והם העמודים שבית יוסף סמוך עליהם כמבוא' בהקדמתו וכ"ש דרש"י והר"ן אזלי בשיטתם וכ"ש שהרא"ש ז"ל למי שדעותיו מכוונות ימצא שהוא ג"כ אזיל בשיטת הרי"ף ז"ל שהרי העתיק דברי הרי"ף ז"ל כמנהגו ולא חלק עליהם על כרחין לומר דלא פליג אהרי"ף ז"ל אלא ס"ל כוותיה:

א"כ לפי דרך מרן הר"י קארו זלה"ה אם איתא דהרי"ף ורש"י והר"ן והרמב"ם והרא"ש פליגי על רבי אליעזר וראבי"ה היה פוסק הדין כרש"י והר"ן והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל ודלא כראבי"ה וכרבי אליעזר אלא אם היה חושש לסברתם אחר אשר היה פוסק הלכה כעמודים אשר בית יוסף נשען עליהם ואח"כ היה מעלה סברתם בלשון יש אומרים אלא ודאי סבירא ליה לרבינו הגדול מרן הר"י קארו זלה"ה דלא פליגי אלא דברי הרמב"ם ודעמיה סתומים כדברי הגמ' ורבינו אליעזר וראבי"ה ז"ל פירשו לנו הסתום לקולא דלא אסרינן הומרך המוח ונשפך כמים אלא כשהמים מגולין לקרום ולפיכך לא הוצרך רבינו הגדול להזכיר שום חילוק אליבא דשום רב:

וגם להרא"ש ז"ל צריך לומר דסברת רבינו אליעזר לא פליגא דאם איתא דס"ל דפליגא לא הוה נקיט לה בהאי לישנא דכתב אלא הכי הוה ליה לכתוב אבל רבינו אליעזר כתב שמעשה בא לידו וכו' וזה מוכרח אין בו שום ספק זהו מה שהשיגה ידי יד כהה לפי קוצר דעתי וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר בריך רחמנא דסייען בזכותיה דמרן לברר דעתו דעת עליונה כן ה' אלהינו יזכנו להבין ולהשכיל ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתו באהבה וביראה אכי"ר:

סימן נח

להרב כמה"ר יוסף הלוי אב ב"ד של מצרים. **שאלה** כי כן בקשתי שם מ"ש בספר בדק הבית והביאו מוהריק"ש זלה"ה בח"מ סימן ס"ט שכתב הרשב"ץ בתשובה כי הכתוב בפנקסו הוי כחייב מודה או כמת בנדויו שגובה מן היורשים אפילו לאחר זמן ואני הוצרכתי לעמוד על תשובה זו הלכה למעשה כי כל להקת הפוסקים ס"ל דהוי כמלוה ע"פ ואינה גובה מן היורשים וכמו שכתב מרן בש"ע סימן ק"ז ולא נמצא מי שחולק בזה כי אם הך תשובה דהרשב"ץ והמבי"ט ז"ל בח"א סימן ע"ד הביא הך דהרשב"ץ ופסק כוותיה וגם מהריק"ש ז"ל שם בסימן ס"ט ס"ה אחר דברי הרשב"ץ כתב וז"ל וכן ראיתי שעשו מעשה לפני הדורות שלפנינו ועיין לקמן סימן ר"ץ וסימן ק"ז והממע"ה עכ"ל:

תשובה נראה לע"ד דלא פליגא הא דבעל התרו' שהביא הרשב"ץ ז"ל על מה שפסק מרן בסוף סימן ק"ז ובסוף סימן ר"ץ. דזה לשון בדק הבית כתב הרשב"ץ בשם בעל התרומ' שאם היה חייב בכתב ידו ומת תוך זמן או הודה בחליו שהוא חייב עדין או נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב לו או נדוהו ומת בנדויו ולא נתן הואיל ומודים שהוא כתב יד אביהם וכו' גובין מהם ע"כ נראה שכת' בפנקסו הוי כחייב מודה או כמת בנדויו שגובין מהיורשים אפילו לאחר זמנו מה שאינו כן בכתב ידו שהוא חייב לו דדוקא תוך זמנו גובה ונראה דטעמ' הוי דכשהוא חייב בכתב ידו שביד המלוה ופרע לו אין בידו לקרוע או למחוק כתב ידו שביד המלוה ואינו חושש כיון שנאמן לומר פרעתי אבל במה שכתוב בידו בפנקסו אם היה אמת שכבר פרע היה מוחק או מעביר עליו קולמוס או כותב כנגדו שפרע וכיון שכן שלא עשה כן מוכחא מלתא שלא פרע וגובין מן היורשים אע"פ שהוא אחר זמנו עכ"ל:

הנה כוונת בעל התרו' ז"ל ברורה שאם הוציא על היורשים כתב יד אבוהון שהוא חייב לו אינו גובה בו אלא בא' מארבעה דרכים האחד שמת בתוך זמן. השני שהודה הלוה בחליו שעדין חייב לו השלישי שנמצא כתוב בפנקס הלוה שהוא חייב לו הרביעי שאם נדוהו ומת בנדויו ולא פרע:

שנמצא ברור בדבריו כתב יד הלוה גרידא או נמצא כתוב בפנקסו גרידא ואין שם דבר אחר המוכיח לא מעלה ולא מוריד אלא הרי זה כשאר מלוה על פה שאינה גובה מן היורשים אלא באחד מג' דרכים הנז' בדברי רבותינו ז"ל:

והוסיף בעל התרומ' וחידש לנו אחרת שאם היה חייב בכתב ידו וגם נמצא בפנקסו כתוב שהוא חייב לו מהני לעזור לחזק החוב לגבות מן היורשים וזה מוכרח בלשונו לא יחטיא שערה:

ואתא הרשב"ץ ז"ל ופירש לן דמה שכתב בעל התרומה היה חייב בכתב ידו ונמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב לו שגובה מן היורשים חידושיה הוא דהוי כחייב מודה או כמת בנדויו דאפילו היה אחר זמנו גובה מהיורשים מה שאין כן בכתב ידו שהוא חייב לו (פירוש כתב ידו גרידא) דאז דוקא אם הוא בתוך זמנו והוא הדין לנמצא כתוב בפנקסו גרידא דדוקא אם הוא בתוך זמנו גובה דטעם א' לשניהם דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו ואם היה אחר זמנו אינו גובה דדינם כמלוה ע"פ וזה פשוט בדברי בעה"ת:

ונתן הרשב"ץ ז"ל טעם לדבר דאע"ג דקי"ל הוציא על היורשים כתב יד אביהם או נמצא בפנקסו שהוא חייב לו לא גבי מיורשים דטענינן להו פרע כמבואר בח"מ סימן ס"ט ובסימן ק"ז ובסימן ר"ץ היינו בהוציא כתב ידו גרידא או בנמצא כתוב בפנקסו גרידא

אבל בתרתי שהוציא כתב יד אביהם שהוא חייב לו וגם נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב לו הואיל ונפקי עלי תרתי חיובי אם אית' דפרעיה היה נותן אל לבו והיה מוחק או מעביר הקולמ' על חיובא דתותי ידיה ומדלא עבד הכי מוכח' מלתא דלא פרע וגובה מן היורשים דוק בדברי הרשב"ץ ותשכח כן:

דליכא למימר דמה שכתב הרשב"ץ ז"ל ונראה דטעמא הוי דכשהוא חיוב בכתב ידו וכו' אין בידו למחוק כתב ידו שביד המלוה וכו' אבל במה שכתוב בידו בפנקסו אם היה אמת שכבר פרע היה מוחק וכ' הוא דאתא לחלק בין הוציא עליהם כתב יד אביהם גרידא לנמצא כתוב בפנקסו גרידא דבכתב ידו שביד המלוה שאין בידו למחוק טענינן להו פרע ואין גובה מן היורשים אבל בנמצא כתוב בפנקסו גרידא דבידו למחוק ולא מחק מוכחא מלתא דלא פרע וגובה מן היורשים דליתא שהרי עיקר דינו דבעל התרומ' שהוא דן עליו הוא בהוציא כתב יד אביהם שהוא חייב לו וגם נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב לו כמבואר בדבריו:

וגם מגזרת הדין שכתב בעל התרומ' הואיל ומודים שהוא כתב יד אביהם גובין מהם הרי דגזרת הדין הוא משום דאתחזק כתב יד אביהם הוא דמחייב להם:

וגם משמע פשוט הא אם אינם מודים שהוא כתב יד אביהם אינו גובה מהם אע"פ שכתוב בפנקסו שהוא חייב:

הרי ברור דס"ל דבנמצא כתוב בפנקסו בלחוד שהוא חייב לית לן בה ואינו גובה מהיורשים:

אם כן על כרחין לומר דהאי דינא דהרשב"ץ ז"ל משם בעה"ת מאי דמחייב להו ליורשים הוא משום דאיכא תרתי חיובי כתב ידו ונמצא בפנקסו:

ונראה לע"ד דאית ראיה לזה גרסינן בפ' המוכר את הבית דף ע' בעא מיניה רב עמרם מר' חסדא המפקיד אצל חברו בשטר ואמר לו החזרתיו לך מהו מי אמרינן מגו דאי בעי אמר נאנסו מהימן השתא נמי מהימן או דילמא אומר לו שטרך בידי מאי, בעי אמר ליה מהימן ולימ' לה שטרך בידי מאי בעי א"ל וליטעמיך כי אמר ליה נאנסו מי מצי א"ל שטרך בידי מאי בעי ע"כ:

הרי למדנו דמה דנאמן נפקד בשטר לומר החזרתי לך הוא משום מגו דאי בעי אמר נאנסו וכ"כ כל הפוסקים:

גרסינן תו התם בסמוך שלח רב הונא בר אבין המפקיד אצל חברו בשטר ואמר לו החזרתי לך נאמן ושטר כיס היוצא על היתומים נשבע וגובה כולו תרתי (פי' רשב"ם תרתי בתמיה דסתרן אהדדי דכיון דנאמן אבוהון אמאי נשבע וגובה כולו והא מצי אבוהון

למטען החזרתיו לך פלגא פקדון) ומתרץ בגמרא שאני התם דאם איתא דפרעיה מימר הוה אמר ע"כ וכתבו התוספות דאם איתא דפרעיה מימר הוה אמר דוקא הכא שיש שטר על בניו היה לו להודיעם דפרוע הוא אבל מלוה ע"פ אמרינן דאין גובין מן היורשים וכו' אלא כשהודה ומת א"נ דשמתוה ומת בשמתיה דהתם לא אמרינן אם איתא דפרעיה מימר הוה אמר דאין לו להודיע' כל מה שלוה ופרע כל ימי חייו ע"כ:

הרי אשכחנא דבמקום שיש שטר אע"ג דהוא שטרא גריעא דנאמן אבוהון למימר החזרתי אפילו הכי לגבי יתמי אמרינן אי איתא דפרעי מימר הוה אמר א"כ הכא נמי גבי כתב ידו נהי דאבוהון נאמן לומר פרעתי מ"מ לגבי יתמי כיון דנפקי עליה תרי חיובי כתב ידו ופנקסו אמר אי איתא דפרעיה הוה מוחק מה שכתו' בפנקסו שתחת ידו ומדלא עבד הכי מוכחא מלתא דלא פרעיה וגובה מן היורשים, ומדברי רשב"ם מוכח הכי בהידיא דגרסינן שם קודם לזה בסמוך גבי שטר כיס היוצא על היתומים דייני גולה אמרו נשבע וגובה כולו ודייני א"י אמרי נשבע וגובה מחצה ודכ"ע אית להו דנהרדעי דאמרי האי עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון מאי לאו בהא קמפלגי דמר סבר מצי אמר ליה שטרך בידי מאי בעי ומר סבר לא אמרינן לא דכ"ע אית להו דרב חסדא והכא בהא קמפלגי מר סבר אי איתא דפרעי' מימר הוה אמר ומר סבר אימור מלאך המות הוא דאנסיה ע"כ ופירש רשב"ם דייני גולה סברי בעלמא סבירא לן כרב חסדא דנאמן לומר החזרתיו לך אבל גבי יתמי ליכא למימר הכי דכיון דאיכ' שטרא ביד נותן ואיהו לא קא טעין פרעתיך אנן לא טענינן ליתמי דאם איתא דפרעיה מימר הוה אמר בשעת צוואת מיתה והשתא דאיכא תרתי שטר ביד הנותן וגם לא צוה בשעת מיתה הילכך נשבע וגובה וכו' עכ"ל. הרי רשב"ם בהידיא קאמר לה דכיון דאיכא תרתי לא טענינן להו ליתמי ונהי דלא קי"ל כהאי תרוצא דמימר הוה אמר דהא רבא פסק שם הלכתא נשבע וגובה מחצה וכן פסקו כל הפוסקים דכי היכי דאבוהון הוה נאמן לומר החזרתיו לך הוא הדין יתמי טענינן להו בפלגא פקדון החזיר אבוהון מ"מ בהאי דינא דבעה"ת אית הכרעה רבתי דהא התרתי דאית עליה דלוה תרוויהו חיובי דמחייבי ליה להידיא דהיינו כתב ידו שהוא שטר ביד המלוה וכתוב בפנקסו דהוי הודאת פיו אלים טפי טובא ממימר הוה אמר ולפיכך ס"ל דחייבים היתומים לפרוע דמוכחא מלתא ואית לי עוד להוסיף נופך משלי אשכחנא דבדינא דכתב ידו הרבה רבוותא ס"ל דלא מצי אבוהון לטעון פרעתי כמבואר בהריב"ש סימן תנ"ד וז"ל שמעון הוציא על ראובן כתב ידו שהוא חייב לו מנה וראובן טוען פרעתי אם ישבע שמעון ויגבה כדין שטר בעדים דאומר שטרך בידי מאי בעי וכו' תשובה דבר זה הוא מחלוקת לראשונים ז"ל שקצת מן הגאונים והרי"ף ז"ל מכללם סוברים דבכתב

ידו נאמן הלוה לומר פרעתי דלא שייך ביה למימר שטרך בידי מאי בעי שאין הלוה מקפיד להשהותו ביד המלוה אחר פרעון כיון שאינו גובה כי אם מבני חורין וכ"כ הר"מ ז"ל פי"א מה' מלוה ולוה וכן דעת הרמב"ן ז"ל:

אבל הרב בעל המאור ור"מ הלוי והרשב"א והרא"ה ז"ל כולם סוברים דאין נאמן לומר פרעתי דמצי מלוה למימר שטרך בידי מאי בעי והביאו ראיה מההיא דפר' המוכר את הבית גבי שטר כיס היוצא על היתומים כמו שכתוב שם לרשב"א ז"ל בחידושיו ואני לא אכניס את ראשי בין שני הרים גדולים להכריע ביניהם אבל הדיין ירבה לחקור הבעלי דינין ואם יראה בעיניו שהאחד דבריו מכוונים מן האחד יטה הדין לזכותו ועל כיוצא בזה נאמר אין לדיין אלא מה שעיניו רואות עכ"ל והר"ן ז"ל בפ"ב דכתובות גבי הא דאמר אביי לכתוב אחספא וכו' כתב ומיהו דעת הרשב"א והראב"ד ז"ל דבכתב ידו אין נאמן לומר פרעתי עכ"ל ונמקי יוסף פרק המוכר את הבית כתב וז"ל כתב הריטב"א ז"ל פ' שבועת הדיינין גבי מאן דמפיק שטרא אחבריה וכו' מי שהוציא על חברו כתב ידו שהוא חייב לו וזה טוען שפרעו דעת הגאונים והרמב"ם ז"ל דמשתבע ומפטר כדין מלוה על פה דלא אמר' שטרך בידי מאי בעי אלא בשטר בעדים וכו' אבל בתוספות כתבו והיא דעת רבותינו ז"ל דבכתב ידו נמי משתבע אידך וגבי מבני חרי מיהת כדין מלוה בשטר והביא הרשב"א ראיה משטר פקדון בעדים שאינו גובה מנכסים משועבדים ואפילו הכי אם טען החזרתי אינו נאמן אלא היכא דיכול לטעון נאנסו ומשום מגו וכדאמרינן פרק המוכר וכן נראה עיקר אלא שכבר פשט המנהג בזה כדברי הרמב"ם ז"ל בכל גלילותינו עכ"ל:

הא קמן הרז"ה והרמ"ה והרשב"א והרא"ה והתוספות והראב"ד והריטב"א ורבותיו ז"ל כולם סבירא להו דאין הלוה יכול לטעון כנגד כתב ידו פרעתי אלא המלוה נשבע וגובה כדין שטר בעדים שאומר לו שטרך בידי מאי בעי והוא הדין כנגד היתומים דחד טעמא להם דהא בהא תליא ולמדנו מדברי הריב"ש ז"ל דבדינא דהוציא עליו כתב ידו כי איכא הוכחה לדברי המלוה דקושטא קאמר אזלינן בתר הוכחה ומטין את הדין לזכותו וכיון שכן נראה לו לבעה"ת להכריע כך דנהי דבעיקר הדין דכתב ידו קי"ל דנאמן לומר פרעתי וכן ליתומים טענינן להו פרע אבוהון דמאן מוכח דלא פרע ומספיקא לא מפקינן ממונא אבל כי מוכחא מלתא כי הכא דנפק על היתומים תרי חיובי כתב ידו ונמצא בפנקסו דמוכחא מלתא מדלא מחק מה שכתוב בפנקסו לא פרע יש לומר דהרי"ף והרמב"ם ודעמהון יסברו בהא מלתא דלא טענינן להו פרע אבוהון כיון דאית הוכחה דלא פרע אבוהון וכל שכן השתא דאשכחנא להריב"ש דאזיל בהאי דינא דכתב ידו בתר אומדנא ודאי הכי עבדינן עובדא וכן נראה דעת הרא"ש בכלל פ"ו דמקיים מה שכתוב בפנקסו

היכא דאיכא הוכחה ושם מבואר באר היטב וגם המבי"ט בח"א סימן ע"ד כל דבריו הולכים וסובבים על יסוד זה דכי איכא אומדנא דמוכח שמה שכתוב בפנקסו אמת עבדינן ע"פ פנקסו אבל נמצא כתוב בפנקסו גרידא וליכא שום הוכחה דמוכח לן שמה שכתוב בפנקסו עדין קיים לא איכפת לן במה שכתוב בפנקס וכך הם דברי רבינו הגדול מהר"י קארו זלה"ה בש"ע שבסוף סימן ק"ז כתב ראובן שמת ונמצא כתוב בפנקסו בכתב ידו שהוא חייב לשמעון מנה היורשים פטורין דמלוה ע"פ אפילו בעדים אינה גובה מן היורשים אלא א"כ היה תוך זמנה עכ"ל:

ובסוף סימן ר"ץ כתב אפטרופ' שמת והוציא בנו פנקס אביו שכתוב בו שהוציא בפרנסת היתומים מנה אין מוציאין מהיתומים בכך דשמא נתפרע ולא נמחק עכ"ל הרי בשני מקומות אלו פסק להידיא דלא איכפת לן במה שנמצא כתוב בפנקס האדם לא לזכותו ולא לחובתו ובסימן צ"א ס"ה כתב יש לדון על פי פנקס של אדם שרגיל לכתוב בו ענייניו ואפילו להוציא מיתומים הקטנים היכא דיש רגלים לדבר שמה שכתוב בפנקס הוא אמת עכ"ל הרי חזר וכתב דהיכא דיש רגלים לדבר דנין ע"פ פנקסו וגבי הוציא על היתומים כתב יד אביהם בסימן ס"ט ס"ה כתב ז"ל הוציא כתב יד הלוה על יורשיו אע"פ שמודים שהוא כתב יד אביהם אנו טוענים להם שהוא פרוע וכו' ע"כ ובסימן ק"א ס"ד כתב הוציא על היורשי') שטר עסקא החצי יש לו דין מלוה בשטר ונשבע ונוטל והחצי אינו נוטל אפילו בשבועה וכו' ואם יש מהעסק בעין ויש עדים שהוא מאותו עסק או חליפיו נוטל המלוה בלא שבועה ע"כ ובכללי הרא"ש ז"ל כלל פ"ו האריך הרבה להביא ראיה מכמה אומדנות דאשכחנא בתלמוד ובסוף כתב ז"ל אלמא הא דאזלינן בתר אומדנא בדיני ממונות דינא הוא ואין חילוק לענין דינא בין יתומים לאחר:

כלל העולה בידינו מכל מה שכתבנו שאם יצא על היתומים כתב יד אביהם שהוא חייב או נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב ואין שם דבר אחר דמוכח לן דהחוב עדין קיים לית לן בה והרי הם כשאר מלוה ע"פ בעלמא דאינה גובה מהיורשים:

והואיל ואתא לידן האי דינא דהוציא עליו כתב ידו דנאמן הלוה לומר פרעתי נימא ביה מלתא להוי ידיע ליה למר כד אתו קמאי בני אדם מהמסתערבין ומוציא האחד על חברו כתב ידו שהוא חייב לו וחברו טוען פרעתי אני דן אותם כפי פסקא דמרן דנאמן לומר פרעתי ונשבע היסת ונפטר אבל כשבא לפני דין זה על אחד מהלועזים אני דוחה אותם לסוחרים הלועזים שידונו אותם ואם אי אפשר לדחותם אני דן אותם שאין הלוה נאמן לומר פרעתי דאומר לו שטרך בידי מאי בעי והטעם שאני רואה בלועזים שמקפידין הרבה בזה שאינם רוצים לפרוע חוב שיש עליו כתב ידם ומפצירים הרבה ומתעצמין בדין

הרבה שאינם מתרצים אפילו שיכתוב לו שובר שאומר שמא יאבד שוברי ואתה תמצא כתב ידי ותחזור אתה או יורשיך לתבוע אותי. אמינא כל כי הני ודאי הכי ראוי לדונם דטעמא מאי אמור רבנן דנאמן הלוה לומר פרעתי הוא משום שאינו מקפיד להניח כתב ידו ביד המלוה א"כ הני דחזינא להו דדרכם להקפיד על זה ודאי אינו נאמן לומר פרעתי דאם איתא דפרעיה לא הוה מנח כתב ידיה בידיה. ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן כן יהי רצון:

סימן נט

שאלה אם יש לסמוך על מה שכתבו קצת רבוואת' דאין לנו בזמן הזה לענין שבת רשות הרבים דבעינן ששים רבוא בוקעין בו בכל יום:

תשובה ענין זה צריך ביאור כי יש ארצות שתנאי זה ששים רבוא בוקעין בו מהני להו ויש ארצות דלא מהני להו כמו שאבאר בס"ד:

כתב רבינו בעל הטורים ז"ל א"ח סימן שמ"ה ז"ל ורשות הרבים הוא רחובות ושווקים הרחבים שש עשרה אמה ומפולשין משער לשער וששים רבוא עוברין בו ע"כ:

וכתב רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל ז"ל וברישׁ עירובין גבי כיצד מערבין רשות הרבים פרש"י רשות הרבים שש עשרה אמה ועיר שמצויין בה ששים רבוא ואין בה חומה או שיהיה רשות הרבים שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומה לדגלי מדבר והרא"ש בפ"ק דעירובין עלה רי"ד כתב דברי רש"י בלא מחלוקת משמע דהכי ס"ל וכן נראה ממה שכתב בפרק אין צדין ואין לחושש שמא הביאו הגוי דרך רשות הרבים דלא שכיח האידנא רשות הרבים דששים רבוא בוקעין בו וכן דעת סמ"ג וסמ"ק וספר התרומ' וכ"כ הרוקח בסימן קע"ה וגם התוס' כתבו בריש שבת גבי הא דאמרינן כאן בזמן שישראל שרויין במדבר דמשמע קצת דאינה רשות הרבים אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא כמו במדבר וכן כתבו ג"כ בפ' במה אשה גבי הא דאמר רב כל שאסרו לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר ואין כן דעת הרמב"ם שלא הזכיר תנאי זה בפי"ד וכתב הר' המ' שכן דעת הרמב"ן והרשב"א וגם הוא הסכים על ידם וכתב שאין לזה רמז בגמרא ואינו עיקר וכ"כ הגהות מרדכי שבסוף שבת וגם הר"ן כתב בריש פרק במה אשה דלא מחוורא האי סברא שלא מצינו שהזכירו חכמים ברשות הרבים דבעינן שיהיו עוברים שם ששים רבוא בכל יום ואע"פ שרש"י ז"ל מפרש כן בהרבה מקומות אי איתא אי אפשר דלא משתמיט תלמודא לאדכורי הכי בחד דוכתא וכן הסכים הריב"ש בתשובה עכ"ל רבינו מוהר"י קארו ז"ל וזה לשון הגהו' מרדכי שבסוף שבת דף קפ"ב ע"ד מדפוס

המאורות ואגב רבינו נימא ביה מלתא מכאן ראיה דלא בעינן ששים רבוא דהא צידן לא הוו ששים רבוא בוקעים בה כדמוכח בגמרא דלא הוו שכיחי רבנן גבייהו ליכא למימר דגזרו אטו ששים רבוא דהא רבא שרא זילחא במחוזא ולא גזר ומה שפיר' הקונט' בפ"ק דעירובין גבי ירושלים אלמלא דלתותיה ננעלות חייבים עליה משום רשות הרבים ופי' משום דירושלים הוו רחובות שלה י"ו אמה ומפולשות משער לשער וששים רבוא בוקעין בו כבר הקשה עליו ר"ת א"כ כהנים לוים וישראל ותירץ דעיקר הדבר תלוי בי"ו אמה ופ"ק דמפרש איזוהי רשות הרבים לא הזכיר רק י"ו אמה ופילוש ואין לדחות הראיה שהבאנו מהמוכר פירות ולחלק בין דרך הרבים ובין רשות הרבים דאמרי' בפ' המקבל רב נתן בר אושעיא קנה שית סרי אמהתא ברוחב פנה י"ו אמה האילנות שעל שפת הנהר כדי למשוך הספינות בחבלים אתו עליה בני מרושא דפנות הוא סבר מידי דהוה אבני רשות הרבים פרש"י שיתסר אמהתא ברוחב רשות הרבים דתנן בב"ב דרך רה"ר י"ו אמה עכ"ל א"כ משמע שדעתו כי דרך הרבים ורשות הרבים הכל אחד והכל תלוי בי"ו אמה ופילוש ומה שהזכיר בעירובין ושבת ששים רבוא לרבוות' דירושלים, פי' כן דאפילו הכי דירושלים ששים רבוא בוקעין בה ודומה לדגלי מדבר ממש אפילו הכי מותרת בנעילת דלתות אליעזר עכ"ל:

כתבו התוס' בפ"ק דעירובין דפ"ו וז"ל כיצד מערבין דרך רשות הרבים פיר' הקונט' רשות הרבים רחב שש עשרה אמה ומפולש משני צדדין משער לשער ומצויין בה ס' רבוא וכן יש בה"ג דבעינן דריסת ששים רבוא וקשה לר"ת דבשבת פ' הזורק אמרי' היו תחתיהן וביניהם רשות הרבים ותחתיהן לא היו ששים רבוא ואומ' ר"י דמ"מ דרכן היה לצאת ולבא באותו דרך ועוד הקשה ר"ת דבדגלי מדבר היו טף ונשים לאין מספר וגם קשה מערב רב וי"ל דלא גמרינן ממשכן אלא מלתא דכתיבא במספרם עכ"ל:

וקשיא לי על רבינו מוהריק"א ז"ל שלא הביא מדברי התוס' אלא מה שכתבו בפ"ק דשבת דף ו' וז"ל כאן בזמן שישראל שרויין במדבר משמע קצת דאינה רשות הרבים אלא א"כ מצויין שם ס' רבוא כמו במדבר עכ"ל דמדבריהם אלו משמע דלא ברירא להו מלתא דרשות הרבים בעי שיהיו מצויין שם ששים רבוא דהא כתבו משמע קצת ולא להידיא וא"כ אדרבא הוה ליה למרן להביא דברי התו' דפ"ק דעירובין דמתרצי מה שהקשה ר"ת על דברי רש"י ז"ל דמשמע מדמתרצי מה שהקשו על רש"י סבירא להו כוותיה:

ונראה לע"ד דמהא דמתרצי מה שהקשו ארש"י ס"ל למרן לא איריא דס"ל כוותיה די"ל שינויא בעלמא קא משנו לדחות הקושיא ומשום הכי לא הביא מרן דבריהם שבפ"ק דעירובין:

וכן נראה מדברי הגהות מרדכי שכתבו שהקשה עוד ר"ת דאי אמרת דבעינן כמו שהיו ישראל במדבר אם כן נבעי כהנים לוים נמי כלומר דלא חשיב רשות הרבים עד שיהיו שם כהנים ולוים וישראל. הרי כתבו ההגהות מה דמקשה ר"ת על רש"י ולא כתב מה שתרצו התוספות. נראה לע"ד ברור דהאי קושיא דר"ת דמקשה ר"ת מכהנים ולויים וישראל שהביאו הגהות מרדכי עומדת כנגד תירוץ התוספות בתירוצא בתרא דתירצו דלא גמרי' ממשכן אלא מלתא דכתיבא במספרם דנהי דקושיא קמייתא דערב רב מתרצא בהכי אבל קושיא דכהנים ולויים וישראל עדין במקומה קיימא דהא כהנים ולויים הוו נמי במספרם ואדרבא מספר כהנים ולויים הוו על משכן העדות:

וגם מה שכתבו ההגהות שתירץ ר"ת דעיקר הדבר תלוי בי"ו אמה ופ"ק דמפרש איזהו רשות הרבי' לא הזכיר רק י"ו אמה ופילוש ע"כ:

זהו קושיא לדברי ג"כ לדברי רש"י וכדברי הר"ן והריב"ש ז"ל בסימן ת"ה ע"ש:

לכן נראה לע"ד דמשום הכי נמי שראה מרן מה שכתב' הגה' מר' דהקש' ר"ת מכהנים ולויים וישראל דלא מתרצא במה שכתבו התוספות משום הכי לא הביא דבריהם דפ"ק דעירובין:

הא למדנו דהתוספות לא ברירא להו מלתא אי בעינן בתנאי רשות הרבים לענין שבת ששים רבוא בוקעין בו:

ולמדנו דהאי דינא דרשות הרבים לענין שבת אי בעינן ששים רבוא בוקעין בו פלוגתא דרבוותא הוא רש"י והרא"ש וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והרוקח זלה"ה ס"ל דרשות הרבים לענין שבת בעי ס' רבוא בוקעין בו והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר' המ' והר"ן והריב"ש זלה"ה ס"ל דלא בעי ס' רבוא וצריך לומר דגם הרי"ף ז"ל ס"ל הכי דהא הביא הברייתא דפ"ק דשבת דמנה הוכיחו רבוותא כן כצורתה ולא הצריך תנאי דששים רבוא גם בהלכות גדולות שבידינו דף י"ו ע"א הביאו הברייתא כצורת' ולא הזכירו תנאי זה וז"ל ת"ר ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים וכרמלית ומקום פטור איזהו רשות היחיד חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה וכן התל והגדר שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה זו היא רשות היחיד גמורה ואיזו היא רשו' הרבים סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולש' זו היא רשות הרבים גמורה ע"כ:

וכך היא דעת רבינו הגדול מהר"י קארו זלה"ה שהעל' על שלחנו הטהור סימן שמ"ה סברת המחמירין בסתם וסברת המצריכין תנאי דס' רבוא בלשון יש אומרים:

ולענין פסק הלכה בדיני התורה פשוט כי איכא פלוגתא דרבוותא מחלוקת שקולה אזלינן לחומרא כ"ש הכא דלאו מחלוקת שקולה היא אלא רוב מנין ורוב בנין ס"ל דלא

בעינן ששים רבוא בוקעין בו אלא עיקר דין רשות הרבים לענין שבת תלוי ברחב י"ו אמה ומפולש ורבוותא דסברי כן מביאים ראיה לסברתם מברייתא דאשמעינן דין רשות הרבים ודחו סברת המצריכין תנאי דס' רבוא בוקעין בו ועל זה נאמר אחרי רבים להטות והיא מצות התורה:

דע שזה הוא במקום שאין להם מארי דאתרא רב שנהגו לסמוך עליו בכל מה שפוסק בדיני התורה:

אבל באתרא שיש להם רב מארי דאתרא ולמדם תורה שנהגו לסמוך עליו בדיני התורה בקוליה ובחומריה דברי אותו הרב שקבלו עליהם הוקבעו עליהם בחובה כאילו דבריו הם הלכה למשה מסיני שאין בה מחלוקת ואפילו רבים חולקים עליו והזז מדבריו אפילו מקולא לחומרא הרי הוא כאילו זז מדברי תורה ומזלזל בכבוד רבם שלמדם תורה:

ראיה לזה ברישׁ פרק רבי אליעזר דמילה ת"ר במקומו דרבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות כלי ברזל בשבת וכו' אמר רבי יצחק עיר א' היתה בא"י שהיו עושין כרבי אליעזר והיו מתים בזמנן ולא עוד אלא שפעם א' גזרה המלכות שמד על ישראל על המילה ועל אותה העיר לא גזרו ע"כ:

גם בפרק מקום שנהגו דף נ"א כי סליק רבה בר בר חנה אכל דאייתרא ובני ארץ ישראל אוכלין ולבני בבל הוי חלב גמור בכרת והענין הזה מבואר בתשובות הר"ן ז"ל סימן מ"ח דף נ"א ע"ב ובתשובות הרשב"א סימן רנ"ג מבואר באר היטב וזה לשונו ומה שאמרת הלכה למעשה בדברים שהם במחלוקת בין הפוס' שזה אוסר וזה מתיר נאמר כדאי הוא המיקל לסמוך עליו או נאמר כיון שהרב האלפסי והרמב"ם ז"ל שוין בכל לדעת אחת זולתי במקומות ישנו דין מן החיוב הוא שנסמוך עליהם בין בקוליהון בין בחומריהון ולא נסמוך על פוסק אחר להקל.

תשובה תחלת כל דבר אומר שאין אומרים כדאי הוא פ' לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין דהלכה פסוקה היא דהולכין אחר הגדול בחכמה ובמנין ואפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אלא א"כ שעת הדחק במקום שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה וכמו שאמרו פ"ק דנדה ועשה רבי כרבי אלעזר לאחר שנזכר אמר כדאי הוא רבי אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק ואקשי' מאי לאחר שנזכר אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כרבי אלעזר אלא כרבנן בשעת הדחק היכי עביד כוותיה אלא דלא אתמר לא הלכתא כמר ולא הלכתא כמר ומאי לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה אמר כדאי הוא רבי אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק ואמרינן התם מאי שעת הדחק איכא דאמרי שנת

בצורת הואי איכא דאמרי אפיש עובדא וחשו רבנן לפסידא דטהרות ומ"מ עיקרי דברים אלו שאמרת יש בהן חילוקין שאין כל הפוסקים והחכמים שוין ולא כל המקומות שוין מן הדין כיצד שורת הדין אם שנים הפוסקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין אחריו בין להחמיר בין להקל היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המיקל וכדאיתא בריש פ"ק דע"ז ומי שסומך על המיקל בשל תורה עובר וזה מאותן שנאמר עליהם ומקלו יגיד לו כמו שאמרת אבל אם היה רב אחר במקומם ולמדם הם הולכין אחר דבריו זהו חלוקת א"י ובבל בתרבא דאייתרא דאלו אוסרין ואלו מתירין ואוכלין ואוכל בחשאי אפילו בבבל אם דעתו לחזור ולהמנות עם אנשי מקומו ואע"פ שהוא חלב דאורייתא לדברי בני בבל והנה במקומו של רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמים לעשות אזמל ולא מיחו בידם חכמים לפי שהם עושין כדברי רבם ובפרק כל הבשר אמרינן לוי איקלע לבי יוסף רישבא איתייו ליה רישא דטוסא בחלבא ולא אכל ולא אמר להו ולא מידי. כי אתא קמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמתינהו אמר ליה אתריה דרב יהודה בן בתירא הוה ואמינא דילמא דרש להו כרבי יוסי הגלילי דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב וכן רבינו ומן דרך זה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי הלכות הרב אלפסי ז"ל ובמקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ חיבור הר"מ במז"ל והרי עשו אלו הגדולים כרבם ומיהו אם יש שם אחד חכם וראוי להוראה ורואה ראיה לאסור מה שמתירין נוהג בו איסור שאין אלו כרבם ממש ובמקום רבם אלו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו תרבא דאיתירא דבארץ ישראל שכולם נוהגין בו היתר כרבם שלמדם כל חלב לרבות חלב שעל הקרב:
ובמקום שיש שנים שוים שהולכין אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהם אחד כנגד אחד אבל אם שנים הם כנגד האחד הולכין אחר הרוב:
ואם יש תלמיד חכם ראוי להוראה ורואה דברי המיקל בזה אפשר שיעשה ככולו מפני שהוא מסכים בהוראתו עם המיקל והם רבים כנגד היחיד זהו שנראה לי בעניינים אלו עכ"ל:
וזה לשון הר"ן ז"ל בתשובה הנז' משום דרבי זירא הוא ס"ל דמגרומתא דרב ושמואל שריא ואע"פ כן כשהיה בבבל היה נוהג איסור בדבר לפי שבני מקום אחד חייבין לנהוג גלילותיהם ואפילו היכא דרבים חלוקים עליו כדאמרינן במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל וכ"ש כשגדוליהם מחמירים בדבר אחד שאין לאחד מאנשי מקומם להקל בדבר ומשום הכי אע"ג דהוה ס"ל לרבי זירא דמגרומתא

דרב ושמואל שריא אפילו הכי כשהיה בבבל היה נוהג בה איסור אבל כשעלה לארץ ישראל ולא היה בדעתו לחזור כיון דאיהו הוה ס"ל דההיא מגרומתא הרי היא לו בא"י כהיתר גמור ע"כ:

הנך רואה במחלוקת זה דרשות הרבים לענין שבת רש"י והרא"ש וסמ"ג וסמ"ק וספר התרומה והרוק"ח כולהו ס"ל דלא הוי רשות הרבים אלא א"כ ס' רבוא בוקעין בו בכל יום:

והרי"ף והרמב"ם ור"ת והרמב"ן והרשב"א והר' המ' והר"ן והריב"ש והג"מר וה"ג שבידינו ז"ל כולהו סבירא להו דרשות הרבים לענין שבת לא בעי תנאי דששים רבוא בוקעין בו אלא עיקר הדבר תלוי בי"ו אמה ופילוש משער לשער:

וכן היא דעת רבינו הגדול מרן הר"י קארו זלה"ה שהעלה על שלחנו הטהור סברת המחמירין סתמיה וסברת המצריכין ששים רבוא העלה אותה בלשון יש אומרים וזה לשונו בהלכ' שבת סימן שמ"ה סעיף ז' איזהו רשות הרבים רחובות ושווקים הרחבים ששה עשר אמה ואינם מקורים ואין להם חומה ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשין משער לשער הוו רשות הרבים ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום אינו רשות הרבים עכ"ל:

הרי העלה לפסק הלכה סתם ולא הצריך תנאי דס' רבוא בוקעין בו וסברת מאן דמצרכי תנאי דס' רבוא העלה אותה בלשון יש אומרים:

ודאי דמסכים לסברת מאן דלא מצרכים תנאי דס' רבוא בוקעין בו:

הא קמן רוב מנין ורוב בנין הם הסוברים דלא בעינן תנאי דששים רבוא בוקעין בו:

נמצא דפסק הלכה הוא מה שכתוב בתורה אחרי רבים להטות:

ולא עוד אלא אפילו היתה מחלוקת שקולה הדין נותן בשל תורה אזלינן לחומרא וכמו שכתבו הרשב"א והר"ן והוא פסק הלכה בריש פ"ק דע"ז תלמוד ערוך:

ולא עוד אלא אפילו היו הסוברים בנדון זה דבעינן ששים רבוא הם הרוב כיון דמאן דלא מצרכי תנאי דששים רבוא הם רבותי' הספרדים אשר כל קהלות הספרדים סומכין עליהם וממיהם שותין וחיין הדין נותן דלא שבקינן סברתם ולסמוך על אחרים:

וכ"ש בנדון זה דאיכא הרי"ף והרמב"ם ז"ל בחדא סברא אשר בית יוסף נשען עליהם כנגד כל הפוסקים כמבואר בהקדמתו לבית יוסף:

ובפרט כל גלילות המסתערבים שאנו מקובלים מגאו' מצרי' ומחכמי המער' שכל הקהלו' שמסוף המער' וארץ מצרים וארם נהרים וארם צובה ופרס ותימן כולם קבלו

עליהם להתנהג על פי חיבור הר"מ במז"ל ז"ל שודאי שנדון בזה בשבת החמורה השקולה כנגד כל המצות שאין להקל בה במה שפסק הרמב"ם להחמיר:

ובפרט מן הפרט בארץ מצרים שהוא מרי דאתרא רבם ולמדם תורה כמו שידוע ומפורסם שהרבה תקנות תיקן בארץ מצרים וכמו שידענו פה נא אמון שראינו בעינינו נוסח השטרות שהיו כותבין פה נא אמון בימי הרמב"ם ז"ל שנסחם בלשון ערבי ובנוסח השטרות העשוין בערכאות הגוים וכך מתחילין חצרו בין ידינא פ' ופ' בתגר סכנדריה מקום ישיבת נר ישראל ואורו מרנא ורבנא משה בן הרב הדיין רבי מימון ואשהד פ' עלי נפסהי וכ' שמזה נראה ברור שלמד תורה בארץ מצרים והיה רבם ממש ובא וראה גדולת מעשה הרמב"ם ז"ל שעיקר דירתו דהרמב"ם ז"ל היתה פה נא אמון בתחלת ביאתו לאר"מ ובזמנו היה קהל ישראל שבמצרים מעט מזער כנגד הקראים עד שכמעט רוב קהל מצרים היו נוטים אחר מעשה הקראים עד שכמעט בטלה מהם טבילת נדה במי מקוה וכשראה כך עקר דירתו מנא אמון והלך ונתיישב במצרים והחזיר כל קהל מצרים לדרך תורת משה ומה שקבלנו ממנו ותיקן שכל אשה תשבע בנקיטת חפץ שתטבול לנדתה במי מקוה שיש בו ארבעים סאה כפי דין התלמוד המקובל ממשה וכותבים בכתובה וקבלה על עצמה בשבועה חמורה בנקיטת חפץ שתטבול וכו':

נמצא דהרמב"ם זלה"ה רבם של ארץ מצרים שלמדם תורה וחייבים לילך אחר דבריו כמבואר בדברי הרשב"א והר"ן ז"ל:

וכן בקהלות אשכנז וצרפת וכיוצא בהם שקבלו עליה' להתנהג ע"פ סברת רש"י והרא"ש ז"ל יש להם לסמוך על דבריהם בענין זה דרשות הרבים לענין שבת ואע"פ שרבו החולקים עליהם ואע"פ שהיא מחלוקת בענין שבת החמורה שהיא בכרת וסקילה מאחר שקבלום עליהם כרב וכמו שמוכיחין דברי הרשב"א והר"ן ז"ל:

כלל העולה דבמקום שנהגו לעשות ע"פ רבי' או יחיד יש להם להתנהג ע"פ מנהגם:

ובמקום שאין להם מנהג יתנהגו ע"פ מצות התורה אחרי רבים להטות. וכבר נתבאר דבענין זה דרשות הרבים לענין שבת רוב מנין ורוב בנין הם הסוברים דלא בעי תנאי דס' רבוא בוקעין בו וסכנדריה הגזירה אין לה חומה ומבואותיה רובם הם רחבים שש עשרה אמה:

וא"ת סכנדריה הגזירה הרי היא מוקפת חומה דהא הים מקיף לה סביב משלש רוחותיה מזרח צפון מערב ודרומה חומת העיר הישנה:

דע שהיום יותר מארבעים שנה דבדיק לן מורי ורבי זלה"ה בקושיא זו ואני דנתי לפניו ואמרתי היקף ים לא שמיה היקף והבאתי לו ראיה מהא דגרסינן בפ' עושין פסין דף כ"ב

סוף ע"א א"ר יצחק ב"י א"ר יוחנן א"י אין חייבים עליה משום רשות הרבים יתיב רב דימי וקאמ' להא שמעתא אמר ליה אביי לרב דימי מ"ט אילימ' משום דמקיף לה סולמא דצור מהך גיסא ומחתנא דגדר מהך גיסא בבל נמי מקיף לה פרת מהך גיסא ודיגלת מהך גיסא דכולי עלמא נמי מקיף אוקינוס דילמא מעלות ומורדות קאמרת א"ל קרקפנא חזיתיה לרישך בי עמודי כי אמר רבי יוחנן להא שמעתא את' נמי כי אתא רבין אמר רבי יוחנן ואמרי לה אמר רבי אבהו א"ר יוחנן מעלות ומורדות שבארץ ישראל אין חייבין עליהם משום רשות הרבים לפי שאינן כדגלי מדבר ע"כ:

הרי למדנו מסוגיא זו דהיקף ים לא שמיה היקף. וכד חזא מורי ורבי להא סוגייא אהני ליה והדי בה טובא ואני תפלתי לפני חונן דעת לאדם שיחננו מאתו חכמה ודעת ובינה והשכל לשמוע ולהבין ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתו הלכה למעשה בלי שום פקפוק ויצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן ס

שאלה אם מותר ליקח בי"ט שני מן הגוים ביצים ששאלוהו ואמרו לו אם נולדו היום אסורות לנו והוא אמר שנולדו מקודם:

תשובה כתב מרן בבית יוסף סימן תצ"ז וז"ל כתב הר"ן שהרא"ש דלוניל התיר ספק מוכן ביום שני ואמרו שאין היתרו מכוון אבל אצלי יפה הורה משום דה"ל ספק ספיק' דא' לן למשרייה אפי' בדבר שיש לו מתירין דכיון דאנן לא עבדינן י"ט שני אלא משום מנהג אבהתין לא מחמירינן ביה טפי מנייהו וכי היכי דלדידהו ספק לדידן נמי דינו כספק דכיון דחומרא דרבנן הוא הבו דלא לוסיף עלה והא ודאי תרי ספיקי נינהו שאי אפשר שיבא אליך ספק מוכן ביו"ט שני אלא בשני ספיקות וכן העלה מרן בשלחנו הטהור בהלכות יו"ט סימן תצ"ז ס"ד וז"ל ספק מוכן מותר ביו"ט שני דהוי ספק ספיקא עכ"ל.

וכיון שכן ביצה ספק אם נולדה היום ביו"ט שני מותרת דהוי ספק ספיקא:

ואם תאמר דהא דכתב הר"ן ספק מוכן מותר הוא דוקא במוכן דמוקצה דלית ליה עיקר בדאוריית' אבל בביצה דאית בה איסורא דאורי' כדאמרי' ברישׁ ביצה דהכא במאי עסקי' שנולדה ביו"ט אחר השבת ומשום הכנה דרבה דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ונמצא שבת מכין ליו"ט וכתיב והיה ביום הששי והכינו חול מכין לשבת וליו"ט ואין שבת מכין ליו"ט ולא י"ט מכין לשבת וגזרו רבנן בכל ביצה שנולדה ביו"ט אטו יו"ט אחר השבת וגזרו בביצה שנולד' בשבת אטו שבת שאחר יו"ט נמצא דביצה דנולדה בי"ט אית לגזרת' לתא דאורייתא וכיון שכן יש להחמיר בספק הוכנה יותר משאר

מוקצה ובהידיא תני' וספיקא אסור כלומר ספק נולדה בחול ספק ביו"ט אסורה הא לאו מלתא היא דהא עיקר מלתיה דהר"ן דספק מוכן מותר בי"ט שני אביצה אמרה וז"ל הר"ן ז"ל בריש פרק אין צדין אין הלכה כר"ג דאמר ספק מוכן מותר בטלטול אמר שמואל הלכה כרבי יהושע דספק מוכן אסור אפילו בטלטול וכתבו שהרב רבינו אשר דלוניל ז"ל התיר ספק מוכן ביו"ט שני ואמרו שאין היתרו מכוון אבל אצלי יפה הורה משום דה"ל ספק ספיקא דאית לן למשרייה אפילו בדבר שיש לו מתירין דכיון דאנן לא עבדינן י"ט שני אלא משום מנהג אבהתין לא מחמרינן ביה טפי מנייהו וכי היכי דלדידהו ספק לדידן נמי בספק דמשום הכי מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו ומתנה הילכך ספק מוכן ביו"ט שני כיון דמוקצה לא מיתסר אלא מדרבנן ה"ל ספק כי אמרה למלתיה הוא בספק ביצה שנולדה בי"ט היא דעל מה דתני' וספיקה אסורה ואם נתערבה באלף כולן אסורות מקשו בגמרא בשלמא לרבה דאמר משום הכנה הוי ספיקא דאורייתא וכל ספיקא דאורייתא לחומרא אלא לרבי יוסף ולרבי יצחק דאמרי משום גזירה ספיקא דרבנן היא וכל ספיקא דרבנן לקולא אמר רב אשי לעולם ספק יו"ט ספק חול הוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין אפילו בדרבנן לא בטיל ע"כ הרי דרב אשי כי אמרה למלתיה בביצה שנולדה ספק ביו"ט ספק בחול וקאמר הר"ן דלא אסר רב אשי אלא בחד ספיקא דהיינו ספק נולדה ביו"ט ראשון ספק נולדה בחול דאילו ספק נולדה בי"ט שני הוה ליה תרי ספיקי ספק נולדה היום ספק נולדה מאתמול וביצה שנולדה ביו"ט ראשון תאכל בשני ואם תמצי לומר שנולדה היום ספק אם היום חול ומותרת ומכלל דברי הר"ן ז"ל נלמוד דדוקא שני הימים טובים שניהם באמצע השבוע שאם היה י"ט שני אחר השבת אסורה דהא עיקר איסור ביצה שנולדה ביו"ט דבר תורה הוא בביצה שנולדה ביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה דרבה דקסבר דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ונמצא דהאי ביצה הוכנה בשבת ואין שבת מכין ליו"ט ואין יו"ט מכין לשבת דבר תורה כדדריש מוהיה ביום הששי והכינו חול מכין לשבת וחול מכין ליו"ט וכו' וגזרינן ביו"ט דעלמא אטו י"ט שלאחר השבת וגזרינן בשבת דעלמא אטו שבת שלאחר יו"ט והוא הדין בשני ימים טובים דראש השנה דתרוויהו כיומא אריכא הוו וספיקא אסור בשני ימים דר"ה דלית כאן אלא חד ספיק' ואלהי הצבאו' יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן סא

שאלה להרב כמה"ר יוסף אב ב"ד של מצרים

שאלה יעקב נפטר לב"ע חלי"ש וראובן בנו דבר על לב האלמנה אשת יעקב אביו הנז' שתוציא כל עזבון אביו שתחת ידה ותתנם בידו והוא יזון אותה כל ימי חייה או שתקח כתובה שהיא כ"ה אלף מא"י והוא יקח שאר עזבון אביו ונתפשרו האלמנה וראובן הנז' בזה האופן שהאלמנה תקח מסכי כתובתה עשרת אלפים מא"י לעשות בהם כרצונה ושאר העזבון של יעקב הנז' יהיה במקום בטוח להתעסק בהם כדי שתזון האלמנה מן הפירות כל ימי חייה ויהיה הקרן קיים לראובן הנז' שאחרי מות האלמנה יקח אותם לו לעצמו כי בזה מחלה האלמנה שאר כתובתה שהוא ט"ו אלף מא"י ואין לאלמנה אלא אכילת פירות כל ימי חייה ואין רשות לראובן הנז' ולא לבאי כחו לשלוט בנכסים הללו כל ימי חייה כי אם לאחר מותה הוא שליט בסך הנז' בקרן ופירות ואין ליורשיה שום תביעה וטענה עליו ובכן קיימו וקבלו וכתבו וחתמו. אחר זמן נפטר ראובן הנז' חלי"ש והניח אחריו אלמנה ובנים ועליו בעלי חובות ועתה הבעלי חובות רוצים לעכב המעות ביד מי שהם להחזיק בנכסים ולתופסם אחרי מות הזקנה הנז' לכן לשאול בני ראובן הנז' אם יד בעלי חובות שולטת בנכסים הללו כיון שבחיי אביהם היו משועבדים למזונות האלמנה ולא היה לו רשות לשלוט בהם מיקרי ראוי וכיון שכן אין בעל חוב יכול לגבותם דאין ב"ח נוטל בראוי ואם תמצי לומר דלא הוי ראוי ויכול בעל חוב לגבות חובו מהם כיון שיש עליו כתובת אשה כתובה קודמת לבעל חוב ואין יכול לעכב הנכסים או שמא יש לחלק בין כתובה לב"ח דלענין כתובה הוי ראוי ולגבי ב"ח לא הוי ראוי ולכן יורנו המורה לצדקה שורת הדין מה היא ושכמ"ה:

תשובה לענין אי הוי ראוי אלו הנכסים הנה שמענוה מדברי מהר"מ שהבי' המרדכי פ"ד דכתו' וז"ל פסק הר"מ על אלמנה שמת חמיה קודם בעלה דאין לה לגבות כתובתה מנכסי חמיה מחלק ירושת הבעל וכיון דחמיה הניח האלמנה וקי"ל הלכה כאנשי גליל הוה להו כל הנכסים של חמיה ראוי לגבי בעלה ואינה נוטלת בראוי ואפילו יש במוחזק יותר על כתובת חמותה עכ"ל:

פסק זה דמהר"מ ז"ל זה ימים רבים שעמדנו עליו ולא אסיקנא מניה אלא כדמסיק תעלא מבי כרבא דבתחלת העיון היה נראה לומר דאי איתא להא דמהר"ם ז"ל ליתא אלא בדתפסה חמותה הנכסים דכיון דתפסה ס"ל קמו הנכסים בחזקתה מטעמא דקי"ל אפי' תפסה ככר זהב אין מוציאין מידה ואע"פ שיש לדון אפילו בדתפסה מ"מ להעמיד דברי הר"מ אין להם מקום אלא בדתפסה:

דאי לא תפסה נלע"ד דלית דינא ולית דיינא דיימר דהנכסים בחזקת האלמנה מחמת שעבוד מזונות' דאטו מי שנתחייב לזון בת אשתו לזמן ומת דנכסיו ערבי' ליה ומתזנא

מנכסיו כל ימי חייובו. מי נימא הנכסים בחזקת הבת וראויין הם לגבי יורשין עד דכלה זמן חייוב מורישם הא ודאי ליתא:

דא"כ כ"ש חוב בשטר וכתובת אשה דאלים טפי ממזונות האשה יהו מוחזקים בנכסים וראויין לגבי יורשין וכיון שכן מאי אולמיה דשעבוד מזונות האלמנה דמפקע חזקת היורשים מנכסי מורישם:

אדרבא מסתברא דשעבוד מזונות גריע משאר שעבוד דטריף מעשעבדי ואין מוציאין למזון האשה והבנות אלא מבני חרי:

ולא עוד אלא שאם קדמו היורשים ומכרו נכסי אביהן אפילו מקרקעי מה שמכרו מכרו ואין האלמנה והבנות נזונות מהדמים כדבעינן למימר קמן להרא"ש:

וכ"ש אם מכרו מטלטלי אפילו האידנא בתר דתקינו הגאונים דנזונות ממטלט' דאין נזונות מהדמי' אליבא דכ"ע כדבעינן למימר קמן בס"ד:

אלא אי איתא להא דהר"מ ז"ל ליתא אלא בדתפסה:

וכד דייקנא בדברי מהר"מ ז"ל אשכחנא דליתא להאי אוקמתא דהא טעמיה דמהר"מ קאמר דכיון דחמיה הניח אלמ' וקי"ל הלכ' כאנשי גליל הוו להו כל הנכסים של חמיה ראוי לגבי בעלה ואינה נוטלת בראוי ואפילו יש במוחזק יותר על כתובת חמותה:

הרי תלה הדבר בהלכה כאנשי גליל ולא בתפיסה:

ועוד הוסיף וכתב ואפי' יש במוחזק יותר על כתובת חמותה הא דכתב ואפילו יש במוח' וכ' קשה מאין בא מוחז' והלא כבר כתב כל הנכסים ראוי לגבי בעלה לא שייר שום מוחזק:

ועוד מאחר דיש מוחזק למה לא תגבה אלמנת הבן כתובתה ממנו:

ועוד יש לדקדק פתח במזונות וסיים בכתובה:

אלא צריך לומר דס"ל דבין שעבוד כתובה ובין שעבוד מזונות מוקמי הנכסים בחזקתה אלא דלגבי כתובה שיש לה קצבה לא אתחזק לה מהנכסים אלא כדי שיעור כתובת' והיות' על כתוב' הוי בחזקת יורשי' אבל לגבי מזונות שאין להם קצבה כל הנכסים אתחזקו לה וראויים הם לגבי יורשים והיינו מה שכת' ואפילו יש במוחזק' יותר על כתובת חמותה כלומר דאפי' יש מוחזק לגבי הכתובה דהיינו היות' על הכתובה אפי' הכי מחמת המזונות הוי כל הנכסים מוחזקים לה וראויים לגבי בעלה:

הרי דתלה הדבר בהלכה ולא בתפיסה ולע"ד קשה מאד שאין אחד מהפוסקים מסכים לזה:

כתב רבינו בע"ה בא"ה סימן צ"ג דף קי"ו ע"ב וז"ל מדינא דגמ' אין אלמנה נזונת אלא ממקרקעי בני חורין לא מיבעיא אם מכר או נתן הבעל בחייו שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדין אלא אפילו מכרו או נתנו או משכנו היורשין לאחר מיתת אביהם אין מוציאין למזון האשה והבנות ומיהו אם תפסה מטלטלין אפי' אחר מיתה לא מפקינן מנה ולדע' הגאון שכתובה נגבית ממטלטלי' ה"ה נמי מזונות ואפי' לא תפסה נזונת ממטלטלי' ולענין דמי הקרקע שמכרו שבידם לר' האי שכתב קדמו הבנים ומכרו בנכסי' מועט' שהבנות נזונות מהדמים שבידם הכא נמי נזונות מהדמים ולדעת א"א הרא"ש ז"ל אינה נזונת מהם עכ"ל:

וכתב מרן שם על זה וז"ל ומ"ש רבינו ולענין דמי הקרקע שמכרו שבידם לרב האי שכתב קדמו הבנים ומכרו בנכסים מועטין שהבנות נזונות מהדמים שבידם הכא נמי נזונות מהדמים ולדעת א"א הרא"ש ז"ל אינה נזונות מהם מחלוקת רב האי והרא"ש כתבו רבינו בסימן קי"ב ודבר פשוט הוא שיש ללמוד משם לדין זה עכ"ל:

ויש לדקדק בדברי רבינו בעה"ט במה שכתב ולענין דמי הקרקע שמכרו וכו' אם הוא בדקדוק דדוק' במכרו קרקע הוא דפליגי רב האי והרא"ש אי נזונת מדמיו אבל מכרו מטלטלין שוין הם דאינה נזונת מהדמים ונפקא מינה לבתר דתקינו הגאונים דנזונת מהמטלטלים דאם מכרו המטלטל' דשבק אבוהון דאינה נזונת מהדמי' או נימא לא בדקדוק כתב ולענין דמי הקרקע וכ' והוא הדין לענין דמי המטלטלים נמי פליגי:

ומסתברא דמה שכתב ולענין דמי הקרקע וכו' בדקדוק כתבו דלא פליגי אלא בדמי הקרקע הוא דסבר רב האי דנזונת מהדמים אבל מכרו מטלטל' אינה נזונת מהדמים. דאי לא תימא הכי למה נקט דמי קרקע הכי הוה ליה למימר ולענין דמי מה שמכרו לרב האי וכו' ולהרא"ש וכו' וטעמא יתבאר לקמן בס"ד:

ואביא פלוגתא דרב האי והרא"ש ממקורם ובהכי יתבררו הדברים בריש פרק מי שמת כתב הרא"ש ז"ל וז"ל ורב האי כתב בתשוב' אההיא דיתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין מה שמכרו מכרו והאידנא כיון דתקינו מזוני לבנות ממטלט' מה לי קרקע כדהוה מה לי שקלי דמים דיליה אי שקלי דמים יהבי לבנות מזונות. וכ"כ הרמב"ן ז"ל דרב האי ליתליה מ"ש רב אלפס דנכסים מועטין לא שייך במטלט' ולי נראה דלא פליג עליה דודאי אם ירשו מטלטלי' מאביהם אית ליה שפיר דלא תקינו רבנן בתראי שידחו הבנות את הבנים דמלתא דמסתברא הוא דלא אלימא תקנתייהו כולי האי דדי לנו במה שתקנו שיזונו יחד אבל אם הניח אביהם מקרקעי נכסים מועטים ומכרום לפי התקנה חזרו דמיה' לדין מקרקעי אע"פ שנעשו עתה מטלטלי ע"כ:

כתב עוד פשיטא מרובין ונתמעטו זכו בהן היורשין ויזונו יחדיו עד שיכלו הנכסים מועטין ונתרבו מאי יפרישו חלק הבנים כדין מועטין או יזונו יחדיו:

ת"ש דאמר רב אסי אמר רבי יוחנן יתומים שקדמו ומכרו בנכסים מועטין מה שמכרו מכרו ואין חייבין לזון את הבנות מן הדמים ואין לתמוה מה לי דמים מה לי נכסים משום דמזון האשה והבנות דוקא ממקרקעי ולא ממטלטלי וכשמכרו הקרקעות נעשו הדמים מטלטלין מידי דהוה איתומים שמכרו נכסי אביהן דאין חייבים לפרוע חוב אביהם מהדמים וכן משמע מתוך דברי רב האי שכת' דבתר דתקינו רבנן מזוני ממטלט' חייבין ליתן מן הדמים משמע הא קודם לכן לא וגם דברי רב האי תמוהין דהני זוזי לא אשתעבדא לבנות אלא שעבודייהו אנכסי אבוהון וכיון שמכרו ואינן יכולין לטרוף הפסידו למה הדבר דומה למלוה ע"פ שיצאה על היתומים ומכרו נכסי' שאין בעל חוב גובה מהדמים שבידם דלאו הני זוזי שבק אבוהון ותדע שאין הבנות נזונות מדמי נכסים מועטים שקדמו ומכרו הבנים דאת"ל דנזונות מהם היכי מוכח מהכא מדרב יוסי שיש זכות ליתומים בנכסין מועטי' מהא דאמר שאם קדמו ומכרו מה שמכרו מכרו והלא צריכין לפרנס הבנות מן הדמים ועוד דאמרו בסוטה פרק היה נוטל איזהו רשע ערום זה המשיא למכור בנכסים מועטין ואם היו חייבין לפרנס הבנות מן הדמים למה הוא רשע ערום מאי קעביד ומאי אהנו מעשיו אלא ודאי הדמים שלהם ע"כ:

גם הרשב"א בחדושיו הביא האי תשוב' דרב האי ז"ל וכתב עליו תמהתי על הגאון דהני זוזי לא משתעב' להו לבנות כלל אלא שעבודייהו אנכסי דאבוהון וכיון שמכרו ואינן יכולות לטרוף הפסידו הא למה זה דומה למלוה ע"פ שיצאה על היתומים ומכרו נכסים שאינו מן הדמים שבידם דלאו הני זוזי שבק אבוהון עכ"ל:

למדנו מדברי הרא"ש ז"ל דלא ייפו הגאונים כח תקנתם במטלט' כמו דינא דגמ':

גם למד דר' האי ס"ל כי קאמ' ר' יוחנן יתומי' שקדמו ומכרו הנכסי' מה שמכרו מכרו הוא והפסידו הבנו' מזונו':

וכי קאמר רב האי יתומים שמכרו שהבנות נזונות מן הדמים הוא במכרו קרקע דהא קאי אהיא דיתומים שקדמו ומכרו דמיירי במקרקעי וגם לשון רב האי מוכיח בהידיא שכתב מה לי קרקע כדהוה מה לי, שקלי דמים דיליה:

גם למדנו דמה שכת' דנזונות מדמי קרקע הוא בתר דתקינו רבנן דנזונות ממטלט' כמו שכתב בהידיא והאידנא כיון דתקינו מזוני לבנות ממטלט' מה לי קרקע כדהוה מה לי שקלי דמים משמע דס"ל דתקנת הגאוני' הועילה דחזרו דמי הקרקע להיות כקרקע:

אבל מכרו מטלטלין בתר דתקינו רבנן בתראי דנזונו' ממטלט' לא קאמר רב האי דנזונות מן הדמים:

ומסתברא דכיון דרב האי מודה דלא ייפו רבנן כח תקנתם במטלט' כמו דינא דגמרא על כרחין אית לן למימר דכל שכן דלא ייפו אותה טפי מדינא דגמרא ולא תהא תקנה גדולה מן הדין אלא אית לן למימר בנדון זה דמאי דתקון רבנן כעין דינא דגמ' תקון דכי היכי דלדינא דגמ' דנזונות ממקרקעי שאם קדמו היורשים ומכרו מה שמכרו מכרו ואין נזונות מהדמים הכי נמי לתקנה דבתראי דנזונות ממטלטלין אם קדמו היורשים ומכרו המטלטלין מה שמכרו מכרו ואין נזונות מהדמים:

גם מדברי הרמב"ם ז"ל נראה כן שכתב בפי"ח מהל' אישות ז"ל ואם הניח בעלה מטלטל' ולא תפסה אותם היורשים נוטלין אותם והם מעלין לה מזונות ואינ' יכולה לעכב עליהם ולומר יהיו המטלט' מונחים בב"ד עד שאזון מהם שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות ואפילו התנתה עליו בפירו' שתזון מן המטלט' אינה מעכבת וכן דנין תמיד בכל בתי דינין אבל אם הניח קרקע יכולה לעכב עליהם שלא ימכרו ואם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות שאין האשה והבנות נזונות אלא מנכסים בני חורין עכ"ל:

וכתב הר' המ' וז"ל תקנת הגאונים שתהיה האשה נזונת מן המטלט' כתובה היא בהלכות ובדברי הגאונים ז"ל ומ"ש רבי' שאינה יכולה לעכב על היתומי' שלא ימכרו שלא ייפו הגאונים כל כך את תקנתם דבר ברור הוא שלא ליפות כחם במטלט' כ"כ שהרי אפילו בקרקע שבדין הגמר' היא נזונת ממנו אם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות כמו שיתבאר בסמוך ואם כן במטלט' אינו נראה שלא יוכלו למכור אפילו לכתחלה וכבר העיד רבינו שכן דנין תמיד בכל בתי דינין וכן מבואר בעטור שבתשו' הגאונים כתוב כן אבל אם הניח קרקע יכולה וכ' זה מבואר בתשוב' הנז' שאין להם למכור בקרקע' ומ"ש שאם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות משנה היא בפרק הנז' עכ"ל:

הרי למדנו דהרמב"ם ס"ל דתקנת הגאונים שהאשה והבנות יהיו נזונות מן המטלט' לא ייפו אותה כדינא דגמ' במקרקעי שאין היורשים יכולין למכור לכתח' אלא במטלט' מוכרין לכתחלה:

אבל צריכין אנו לדעת מאי דעתיה דהרמב"ם במכרו קרקעות או מטלטלין אי האשה והבנות נזונות מהדמים ונראה לע"ד פשוט דלהרמב"ם ז"ל אם עברו ומכרו בין קרקע בין מטלטל' דאינן נזונות מהדמים דהא כל הפוסקים שוין בההיא דאמר רבי יוחנן מה שמכרו פירוש והפסידו מזונות דלאו הני זוזי שבק אבוהון וכיון שכן אית לן למימר דגם הרמב"ם הכי ס"ל דלי' לן לאפושי פלוגתא ביני רבוואת' כיון דלית הוכחה בדבריו דפליג:

ועוד דדברי הרמב"ם מוכחין דהכי ס"ל שכתב ואם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות ואם איתא דס"ל דאם מכרו נזונות מן הדמים אכפל לאשמעינן הא הוה ליה לבאר והכי הוה ליה לכתוב אינה מוציאה מן הלקוחות ונזונת מן הדמי' אלא ודאי משמע דלא ס"ל הכי וכשיטת כל הפוסקים וכ"ש דהאי מלתא דנזונות מן הדמים לא קאמר לה רב האי מדינא דגמ' אלא חידוש הוא שחידש מכח תקנה דבתראי שתקנו מזונות מן המטלטל' דאם איתא לא הוה שתיק מנה הרמב"ם ומדל' פירש וסתם וכתב כלשון הגמ' משמע ודאי דלית ליה בזה שום חידוש וכיון שכן כ"ש דס"ל להרמב"ם ז"ל דאם מכרו מטלטלין דהפסידו מזונות דלא תהא תקנת הגאונים גדולה מדינא דגמ' דהגאונים בעצמם כתבו דלא ייפו כח תקנתם כמו דינא דגמ' וכמו שכת' הרב המ' ז"ל וגם הרמב"ם הכי ס"ל:

גם מדברי הרב המגיד שכתב וא"כ במטלט' אינו נר' שלא יוכלו למכור אפילו לכתחלה שדבריו אלה חוזרין על מה שכתב הרמב"ם ואינה יכולה לעכב לומר יהיו המטלטלי' מונחים בב"ד עד שאזון מהם שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות אנו למדין דהא דכתב הרמב"ם שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות האי יאבדו לאו אבדה דממילא היא אלא אבדה דמכירה היא שימכרו אות' היורשים ועל ידי זה הם אבודים שאינה נזונת מהם ונראה לע"ד עוד דמינה נשמע דמה שמעכבת עליהם מלמכור הקרקע הוא מפחד זה שאם ימכרו לא יהיו לה מזונות מכלל שאם מכרו אינה נזונת מן הדמים דאי תימא דנזונת מדמי הקרקע שמכרו מה פחדה ומה איכפת לה דמה קעבדי כיון דסוף סוף הרי הם חייבים לזונה מן הדמים וכמו שכתב הרא"ש ז"ל אלא ודאי ש"מ כדאמרן זה נלע"ד פשוט אלא דקשיא לי דאם איתא כדאמרן הרי הרא"ש והרשב"א ס"ל דאפילו מכרו קרקע הפסידה מזונות והוה ליה רב האי יחיד לגבייהו ולמה מרן העלה הדין על שלחנו הטהור במחלוקת וצריך לי עיון:

ומ"מ נלע"ד פשוט דלגבי מכרו מטלט' אפי' האידנא דתקי' רבנן בתראי דנזונ' מן המטלט' אם קדמו ומכרו היורשים את המטלט' דאינן נזונות מהדמים אליבא דכ"ע:

כתב נ"י בריש פרק מי שמת ז"ל וכתבו האחרונים ז"ל דאע"פ דהשתא נזונת מן המטלט' מתקנת רבנן בתראי מ"מ אם קדמו ומכרו מה שמכרו מכרו ולא נימא מה לי המטלט' מה לי המעות דדוקא מטלט' דשבק אבוהון אמרינן דנזונות אבל המעות לאו הני זוזי שבק אבוהון למה זה דומה למלוה ע"פ שהיא גובה מן היורשים ומכרו נכסים אין גובה מן הדמים דלאו הני זוזי שבק אבוהון ע"כ:

ונראה לע"ד שכך היא סברת רבינו הגדול מוהר"י קארו ז"ל שבא"ה העלה על שלחנו הטהור בסימן צ"ג סעיף כ"א וז"ל הניח מטלט' ולא תפסה אותם היורשים נוטלין אותם

והם מעלין לה מזונות ואינה יכול' לעכב עליהם ולומר יהיו המטלטלין מונחים בב"ד שאזון מהם שמא יאבדו ולא יהיו לי מזונות ואפי' התנה עליו בפירוש שתזון מהמטלט' אינה מעכבת אבל אם הניח קרקע יכולה היא לעכב עליהם שלא ימכרו ואם מכרו אינה מוציאה מיד הלקוחות והיא נזונת מדמי הקרקע שבידם ויש מי שחולק ואומר שאינה נזונת מאותן דמים עכ"ל:

הרי כאן העלה דין דמי הקרקע במחלוקת משמע דוקא קרקע ולא מטלטלין ובסימן קי"ב סעיף ז' כתב ז"ל עכשיו שכתובה נגבית מהמטלט' גם הבנות נזונות מהם ואינן נזונו' אלא מבני חרי אבל לא ממשעבדי כגון אם מכר האב או נתן האב במתנ' בריא או אם הבנים אחר מיתת אביהם מכרו או משכנו או נתנו אינן נזונות מהם עכ"ל:

הרי בענין מכרו מטלטלי' שהעלה הדין בלי מחלוק' משמע ודאי דלענין מכרו מטלט' ס"ל דהלכה פסוקה דלא קמו דמי המטלטלין במקומן ואין לחלק בין מזונות דאלמנה ובין מזונו' דבנות שכבר כתב מרן ודבר פשוט הוא שיש ללמוד משם לדין זה משמע דשוין הם:

אחר שכתבתי כל זה מצאתי און לי בדברי רבינו בעל הטורים בח"מ סימן ק"ז שמסכים לזה וז"ל ואם אין בעל חוב יכול לטרוף מהלקוחות כגון שמכרם לגוי או מלוה ע"פ או מלוה בשטר ולא שעבד לו מטלטלי' אגב מקרקעי לדברי רב האי גאון שפיר' בההיא דיתומ' שקדמו ומכרו בנכסים מועטי' מה שמכרו מכרו דבתר דתקינו מזוני ממטלטלי דיתמי חייבין לזונם מן הדמים הכא נמי כיון דב"ח גבי ממטלטלי דיתמי גבי נמי מן הדמים וא"א הרא"ש ז"ל תמה עליו וכתב כיון דהני זוזי לא אשתעבדו אבנות אלא שעבודייהו אנכסי אבוהון וכיון שמכרו ואין יכולין לטרוף הפסידו מזונותיהם למה הדבר דומה למלוה ע"פ שיצאה על היתומים ומכרו הנכסים שאין ב"ח גובה מהמעות שבידם דלאו הני זוזי שבק אבוהון ע"כ נמצא לפי דבריו אין ב"ח גובה מהמעות שבידם ונ"ל שאם מכרו קרקע שחייבים לשלם ולא מטעם חוב אביהם אלא מטעם מזיק שעבודו של חבירו דקי"ל שהוא חייב ואין לך מזיק גדול מזה שהכניסו למקום שאין יכול לגבותו ואם ימכרו מטלטלין אינן חייבין לשלם שאין שעבוד ב"ח על המטלטלין אף ע"פ שתקנו הגאונים לגבות ממטלטלין דיתמי היינו דוקא בעוד שהם בידם אבל אם מכרו נוקמיה אדאורייתא ואין חייבין לשלם ומיהו א"א הרא"ש ז"ל כתב בתשו' שאף אם מכרו קרקע אין חייבין לשלם שאפי' מזיק שעבודו של חברו ליכא כי לא קלקלו גוף הקרקע כלום אע"פ שנראה לחלק כמו שכתבתי איני משיב על דבריו עכ"ל הרי רבינו בעה"ט פסק בהידיא במכרו מטלטלין אע"ג דמתק' הגאונים לגבות ממטלטלין דיתמי היינו דוקא

בדאיתנהו בעינייהו אבל אם מכרו נוקמי אדאורייתא ואין חייבין לשלם ואגב אורחין למדנו מדבריו שאף במכרו קרקע שאלולי מטעם מזיק שעבודו של חברו לא היו חייבין לשלם א"כ הכא במזון האשה והבנות דליכא שעבוד ס"ל אין היורשים חייבין לזונם:

גם רבינו הגדול מהריק"א בח"ה סימן ק"ז לא העלה מחלוקת זה דרב האי והרא"ש אלא בקרק' וז"ל יורש שמכר כל נכסי אביו ואין ב"ח יכול לטרוף מהלקוחו' כגון שמכרם לגוי וכיוצא בזה יש מי שאומ' שגובה מהדמי' שביד היתומים וי"א שאינו גובה עכ"ל הרי לא העלה מחלוקת זה אלא בנכסים משועבדים ולא עוד אלא סברת רב האי העלה אותה בלשון יחיד וסברת הרא"ש בלשון רבים משמע דנוטה לסברת הרא"ש:

ויש לדקדק למה רבינו בעל הטורים ז"ל בח"ה הראה פנים לחייב היורשים כשמכרו קרקע ובא"ה כתב מחלוקת רב האי והרא"ש בסתמא ולא הראה פנים לחייב היורשים לזון האשה והבנות מדמי הקרקע שמכרו שבידם דלכאורה נראה דהאי טעמא דמזיק שעבודו של חברו שייך נמי גבי קרקע המשועבד למזון האשה והבנות ונראה לע"ד דשניא טובא דהתם בבעל חוב שעבודו דאורייתא ומשום הכי ס"ל לרבי' כיון שנכסים אלו משועבדים לב"ח מדאורייתא אלים שעבודו והוי מזיק וחב המזיק אבל מזונות חייובם מדרבנן בעלמא הוא לא חשיב מזיק כיון דלית כאן שעבודא דאורייתא שכן מצינו בהרבה דברים ויתרו רבנן תקנתם לגבי יתמי ואוקמוה אדאורייתא כמו שמבואר בח"ה סימן קצ"ט בדברי רבינו בע"ה ז"ל ואף בדברים שהשוו היתומים לשאר כל אדם הוא לטובת היתומים כמו שמבואר שם:

גם כן הכא גבי מזונות האשה והבנות שהוא מדרבנן ויתרו להם חז"ל ליתומים שאם עברו ומכרו דנוקמוה אדאורייתא ואין חייבים לזונם מן הדמים הרי נתבררה ההלכה בירור שלם דהנכסים בחזקת היורשים ואין כאן ראוי:

ואפילו בדתפסה יש לדון ולומר לא מפני תפיסתה פקעה חזקת היורשים מנכסיהם דהא לא זכתה בנכסים שיהיו שלה במוחלט אלא יהיו בידה עד שלא יהיה לה מזונות והנשאר יחזור ליורשים דנמצא דכל זמן שהם בידה הוי כמו אריא רביע עלייהו ומפני זה היורשים אינם יכולין לקחתם ומסתברא דלא פקע חזקת היורשים מפני זה דהא אם תהיה ליורשים שעת הכושר ויבואו הנכסים בידם יכולין למכרם ולהפקיע מזונותיה. דהא בהגבום ב"ד נכסים למזונות העלה רבי' בעל הטורים ז"ל הדבר במחלוקת טור א"ה סוף סימן קי"ב דף קל"ד ז"ל וכתב רב האי כיון דהאידנא תקנו הגאונים שיזונו ממטלטל' נזונות מהדמים שקבלו מהקרק' ול"נ להרא"ש ז"ל שהרי אין שעבודן אלא על נכסי אביהן וכיון שמכרום ואינן יכולין לטרוף מהלקוחות גם במעות אין להם כלום והם של הבנים

ופרש"י דוקא שמכרום קודם שהחזיקו ב"ד הבנות בנכסים אבל מכרום אח"כ אינו מכור ויש אומרים אפילו אם מכרום אחר שהחזיקו ב"ד בנכסים שמכרם מכר וא"א הרא"ש ז"ל הסכים לדעת רש"י עכ"ל וכתב נ"י בריש פרק מי שמת יתומים שקדמו ומכרו וכו' דוקא קודם שהוציאו להם ב"ד מזונות לבנות אבל לאחר שבאו הנכסים לידם או ליד האפוטרופוס שלהן לא דכיון שזכו בהם ברשות ב"ד שוב אין מוציאין מידם דאין אחר מעשה ב"ד כלום וכן פירש הר"ש וכן פרש"י ז"ל פר' הנושא וכן הסכימו האחרונים עכ"ל:

הרי דאפילו הגבום ב"ד ובאו הנכסים בידם פליגי דאיכא מ"ד דאם באו אח"כ ליד היתומים ומכרו' מכירתם מכר ולמאן דאמר דאין מכרם מכר טעמו משום דכיון דברשות ב"ד זכו בנכסים אין אחר מעשה ב"ד כלום משמע ודאי דאם תפסו מעצמם הנכסים ואין יד ב"ד באמצע ואח"כ באו הנכסים ליד יורשים ומכרום מה שמכרו מכרו והפסידו מזונות. ומכאן ראיה ברורה דאפילו תפסה האלמנה הנכסים ובידה קיימי אפילו הכי בחזקת יתומים קיימי דהא כד מבעיא לן בגמרא מועטין ונתרבו מאי ופשטינן לה מהא דאמר רבי יוחנן יורשין שקדמו ומכרו בנכסין מועטין מה שמכרו מכרו ופירש רשב"ם שמע מינה כיון שאם מכרו מכירתן מכירה יש להם תפיסת יד בנכסים ואם נתרבו יש להם חלק בהם וזכותם בהם עומדת ע"כ:

הרי למדנו מדמכרו מכירתם מכירה נשמע דהנכסים בחזקת יתמי קיימי ואע"פ שאין הנכסין בידם. וכיון שכן זו שלא התפיסוה ב"ד אלא היא מעצמה תפסה ואם יארע שיבואו הנכסים ליד היתומים יכולין למוכרם ומכירתן מכירה ודאי לא פקע זכות היתומים מן הנכסים מחמת תפיסתה אלא כאריא הוא דרביע על הנכסים. ורבינו הגדול מוהריק"א זלה"ה העלה דין זה על שלחנו הטהור סתם בלא מחלוקת א"ה סימן קי"ב סעיף י"ד ז"ל היו מועטין בשעת מיתה ונתרבו אח"כ הבנים יורשים אותם כדין מרובין ואפילו לא נתרבו אם קדמו הבנים ומכרו נכסין מועטין מכרן קיים עכ"ל מדסתם ולא פירש בה מחלוקת משמע דנקיט לה דבכל ענין בין הגבום ב"ד בין לא הגבום מכרן קיים וכן נראה מדברי הרמ"א ז"ל בעל המפה שכך הבין דברי רבינו הגדול שסיים בה ונדחו הבנות אפילו ממעו' שקבלו מהמקח ט' בשם הרא"ש וי"א דוקא קודם שהחזיקו הב"ד הבנות בנכסים טו' בשם רש"י והרא"ש עכ"ל כל מה שכתבתי עד כאן הוא להבין פסק דמהר"מ ז"ל:

אבל נדון דשאלה לע"ד אינו ענין לזה דאפילו אם תמצי לומר הלכה כמו שכתב מהר"מ נדון זה דשאלה שניא טובא דכבר יצאו הנכסים מיד האשה ומשיצאו כבר פקע כח תפיסתה מן הנכסים וזה ברור בכתובים וקמו להו בחזקת יורש ובתנאים הללו שעשו

שיהיו הנכסים במקום בטוח שתזון מפירותיהם כל ימי חייה הוגרע כחה ונסתלק שעבודה בין דכתובה בין דמזונות מנכסים הללו משאר אלמנות דהא בשאר אלמנות גוף הנכסים משועבד להם למכור גוף הנכסים למזונות ולמכור מהם לגבות כתובה:

אבל הכא כבר גבתה כתובתה בשלימות דהיינו עשרת אלפים מא"י כסף לקחה בידה וויתרה חמשה עשר אלף מא"י ולא נשאר לה שום שעבוד מצד כתובתה שכבר גבתה כולה ואיני מכניס עצמי עתה לדון בדין גבתה כתובתה אין לה מזונות:

וגם מצד המזונות לא נשאר לה בגוף הנכסים שום שעבוד שהרי קיימו וקבלו וכתבו והטילו שעבוד המזונות ענ הפירות ובכי החי גוונא ודחי קמו כהו גוף הנכסים ברשו' יורש ואין שעבוד הפירות גריר הגוף בתריה דהא קיימא לן קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי ואע"פ שכתבה עליו שלא ישלוט בנכסים כל ימי חייה אפילו הכי גוף הנכסים ברשות יורש קימי דכיון דייחדו לה הפירות למזונותיה מה שייחדו ייחדו והשאר שהוא הגוף הוברר וקם ליה ברשות יורש ומה שכתבו דאין רשות לראובן לשלוט בנכסים כל ימי חייה כך הוא דינא דכיון דניתנו לעשות פירות צריך לברר שלא ישלח בהם יד שאם ישלח בהם ידו הרי הנכסים אבודין ולא יהיו פירות ולא יהיה לה וחתונות ולע"ד דין זה נלמד ממשנ' וגמרא בסוף פרק יש נוחלין דף קל"ו ע"א שנינו הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שהם כתובים לבן והבן אינו יכול למכור מפני שהם ברשות אב מכר האב מכורין עד שימות מכר הבן אין ללוקח בהם כלום עד שימות האב ובגמרא אתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב אמר רבי יוחנן לא קנה לוקח קנין פירות כקנין הגוף דמי ורש לקיש אמר קנה לוקח קנין פירות לא כקנין הגוף דמי ע"כ ובפ' החובל דף פ"ח ע"ב מפרשי לפלוגתייהו דאתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב רבי יוחנן אמר לא קנה לוקח ור"ל אמר קנה לוקח רבי יוחנן אמר לא קנה לוקח אמר לך כי קתני מתנ' מכר הבן לא קנה לוקח עד שימות האב וכי מית האב אית ליה ללוקח דלא מת הבן בחיי האב דאתו לידי הבן אבל מת הבן בחיי האב דלא אתו לידי הבן כי מת אב נמי לית ליה ללוקח אלמא קסבר קנין פירות כקנין הגוף דמי וכי זבין לאו דידה זבין ר"ש ב"ל אמר לא קנה לקה כי קתני מתנ' מכר הבן אין ללוקח עד שימות האב כי מ"ת אב מיהת אית ליה ללוקח לא שנא לא מת הבן בחיי האב דאתו לידי הבן ולא שנא מת הבן בחיי האב דלא אתו לידי הבן קנה לוקח אלמא קסבר קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וכי קזבין דידיה קזבין ובריש פרק החולץ אמר רבא הלכתא כוותיה דר"ל בהני תלת חדא הא דאמרן אידך דתנן המחלק נכסיו על פיו וכ' ואידך הכותב כל. נכסיו לבנו לאחר מותו וכי ואתמר מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב רבי יוחנן

אמר לא קנה לוקח קנין פירה כקנין הגוף דמי ור"ל אמר קנה לוקח קכן פירות לאו כקנין הגוף דמי ע"כ וכן פסקו כל תפוסקים:

לע"ד הוברר בירור גמור מהגמ' ומהפוסקים דהנכס' המשועבדים למזון האשה והבנות הם בחזקת יורשים ולא פקע חזקתם בתפיסתה שתפסה היא אליבא דכיע ובהתפיסום ב"ד מחלוקת ומספיקא לא מפקינן נכסי מחזקת ק הוברר מדין קנין פירות לאו כקנין הגוף דני

וגם אפילו אליבא דמהר"מ ז"ל שלל אשל מיד הא ענה בחזקת ראובן קיימי ולא הוו ראוי:

ולענין מה שבא בשאלה מי קודם לגבות ב"ח או האשה דין זה הנה הוא מפורש בכתובים והדבר נראה דרחוק מאד שיהיה להם לבעלי חובות עקום לגבות מהנכסים הללו עם האלענה דהא בכל הכתוב כותבים ששעבד לה כל נכסיו מקרקעי ואגבן. מטלטלי שקנה ושיקנה שבזה הנכה רווחת שהאנמנה קודמת לגבות כתובתה ואין פוצה פה:

וגם נ"ל זכות ליתומים פשוט שאני כשבא לפני אפי' חוב בשטר ורואה אני שעברה שנת השמיטה אין אני מקק לאותו דין מאחר שמרן העלה דין זה דהשמיטה נוהגת בזמן הזה והרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל וכמעט כל הפוסקים ס"ל הכי ודאי דנקטינן הכי:

וראיתי למר במה שכתב שהזכיר דין דקי"ל נראה דמר דיין בדין קים ליה ותמהתי שכל ימי הייתי סבור שמצרים אינן דנין בקים ליה אא ע"פ התור' שנאמר אחרי רבים להטות או על פי רב במקום שזהו דין התורה שניתנה מהר סיני שהיום כמו ארבעים שנה שהיה מעשה פה נא אמון שראובן הלוה לשמעון עשרה גרושו' על משכון לשון זהב ששוה עשרים גרוש ונגנב המשכון ועל זה עמדו לפני ב"ד ומורי ורבי חייב את המלוה בדמי כל המשכון כמו שהעלה רבינו הגדול בשלחי הטהור ח"מ סימן ע"ב והרב כמה"ר רפואה שלם ז"ל פטר את המלוה מהיתרון ששוה המשכון יותר על המלוה מפני שכתב רבינו בעל המפה וי"א דמלוה על המשכון לא הוי אלא שיח לעמן זה שאם דני המשכון יתרים על החוב אין המלוה נותן היתרון אלא אבד מעותיו ולא יותר שאומר המלוה קים לי כי"א ומורי ורבי תמה שמעולם פה נא אמון לא נשמע דין זה דקים לי לפני רבותיו הרב הגדול רבינו אהרן בן חיים בעל קרבן אהרן זלה"ה והרב הגדול אביגדור קסטלאס זלה"ה אלא מעולם אנו הולכים בשיטת רבינו הגדול רבן של כל ישרף מוהר"י קארו ז"ל ועל זה שלחנו לחכמי מצרים והסכימו כל רבני מצרים לדעת מורי ורבי זלה"ה ושלחו פסק משם חתומ' בו הרב הר' משה סרגוסי והרב הר' יהודה כהן והרב הר' מנחם כהן והרב הרי ישראל רומאנו והרב הרי נתן גוטא זלה"ה מסכימים שאין לדון בקים לי אלא ע"פ התורה ובאותן הימים נתברר לנו מפי מגיד אמת שבשנים קדמוניות שבעיר צפת תוב"ב

הסכימו כל הרבנים שהיו בתוכה והחרימו חרם חמור שלא ידין שום דיין ע"פ ק"ל אלא הדין יפסק ע"פ התורה אחרי רבים או ע"פ מרי דאתרא ועתה מקרוב כמו ארבע או חמש שנים עבר עלינו חכם מא"י תוב"ב והייתי מדבר עמו ונתגלגלו הדברים ונזכר ענין דקים לי אמר לי החכם הזה אני ראיתי בצפת הסכמה כתובה מימי רבינו יוסף קארו זלה"ה בהסכמת כל הרבנים שהיו שם וכולם חתומים בה שאין שום דיין ידין בקים לי והחרימו על זה חרם חמור אלא הדיין יפסוק הדין ע"פ מרי דאתרא ובמקום שאין להם רב יפסוק הדין ע"פ גזרת התורת אחכי רבים להטות:

ולע"ד נראה שהדיין שהולך אחרי קים לי לא די לו שבטל גזרת התורה אלא דרכו אינה בטוחה מהסכנה אלא כל ימיו הולך בדרך מסוכן ושבח לאל ית' והודאה לשמו הגדול אנן אית לן רב שנסמוך עליו ודרכנו בטוחה מכל סכנה וסלולה ומסוקלת מכל אבן מכשול הלא הוא רבינו הגדול רבן של כל ישראל מוהר"י קארו זלה"ה. ומקובלני מזקני גאוני מצרים שהרמב"ם קבלוהו כל גלילות המערב לרב וארץ מצרים וא"י וארם נהרים וארם צובא ופרס עד סוף תימן והנה מר רואה בהרבה מקומות בב"י בח"מ שכתב מרן וכבר נהגו לפסוק הלכה כהרמב"ם נמצא דאין לנו אלא דברי מרן והם המה דברי הרמב"ם שהוא מסכים לדבריו וכ"ש עתה שכל גלילות ישראל כבר קבלו עליהם דברי מרן אין לזוז מהם וזה לשון הרשב"א בתשובה סימן רנ"ג ומ"מ עיקר דברים אלו שאמרת יש בהן חילוקין שאין כל הפוסקים והחכמים שוין ולא כל המקומות שוין מן הדין כיצד שורת הדין אם שנים הפוסקים כאחד זה אוסר וזה מתיר אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכים אחריו בין להחמיר בין להקל היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם בשל תורה הולכין אחר המחמיר דה"ל בספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכים אחר המיקל וכדאיתא בריש פ"ק דע"ז ומי שסומך על המיקל בשל תורה עובר וזה מאותן שנאמר עליהם ומקלו יגיד לו כמו שאמרת אבל אם היה רב א' במקומם ולמדם הם הולכי' אחר דבריו זהו חלוקת א"י ובבל בתרב' דאייתרא דאלו אוסרים ואלו מתירים ואוכלים ואוכל בחשאי אפילו בבבל אם דעתו לחזור ולהמנות עם אנשי מקומו ואע"פ שהוא חלב דאורייתא לדברי בני בבל והנה במקומו של רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמים לעשות אזמל ולא מיחו בידם חכמים לפי שהם עושים כדברי רבם. ובפרק כל הבשר אמרינן לוי איקלע לבי יוסף רישב"א איתייו ליה רישא דטוסא בחלבא ולא אכל ולא אמר להו ולא מידי כי אתא קמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמתינהו אמר ליה אתריה דרב יהודה בן בתירא הוה ואמינא דילמא דרש להו כר"י הגלילי דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב וכן רבי' ומן דרך זה כל שנהגו לעשו' כל מעשיהם ע"פ הלכות הרב

אלפסי ובמקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם ע"פ חיבור הר"מ במז"ל והרי עשו אלו הגדולים כרבם ומיהו אם יש שם אחד חכם וראוי להוראה ורואה ראיה לאסור מה שהם מתירים נוהג בו אסור שאין אלו כרבם ממש דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו תרבא דאייתרא דבא"י כולם נוהגים בו היתר כרבם שלמדם כל חלב לרבות חלב, שעל הקרב ובמקום שיש שנים שוין שהולכים אחר המחמיר בשל תורה דוקא כשהם א' כנגד אחד אבל אם שנים כנגד האחד הולכים אחר הרוב ואם יש תלמיד חכם ראוי להוראה ורואה דברי המיקל בזה אפשר שיעשה כקולו מפני שהוא מסכים בהוראתו עם המיקל והם רבים כנגד היחיד זהו שנ"ל בעניינים אלו עכ"ל:

וזה לשון הר"ן בתשו' סימן מ"ח דף נ"א ודקאמרת שלא יהא חרם ר"ג חמור מאיסור תורה והבאת ראיה ממגרומת' דרב ושמואל גם זו אינה ענין לנדון שלפנינו כלל משום דרבי זירא הוה ס"ל דמגרומת' דרב ושמואל שריא ואף על פי כן כשהיה בבבל היה נוהג איסור בדבר לפי שבני מקום אחד חייבין לנהוג כרב גלילותיהם ואפילו היכא דרבים חלוקים עליו כדאמרן במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל וכ"ש כשגדוליהם מחמירין בדבר אחד שאין לא' מאנשי מקומם להקל בדבר ומשום הכי אע"ג דהוה ס"ל לרבי זירא דמגרומת' דרב ושמואל שריא אפילו הכי כשהיה בבבל היה נוהג בה איסור אבל כשעלה לא"י ולא היה בדעתו לחזור כיון דאיהו הוה ס"ל דההיא מגרומת' שריא הרי היא לו בא"י בהיתר גמור ע"כ הרי למדנו מדברי אלו הגאונים שחייבין ליילך אחר דעת רבם שלמדם והנה ידוע ומפורסם שהרמב"ם הוא רבם של ארץ מצרים ולמדם שעקר דירתו מכאן נא אמון והלך למצרים להפריש קהל היהודים ממעשה הקראים שהיו נטמעין אחר מעשיהם עד שתיקן שיכתבו בכתובות וקבלה עליה לטבול במי מקוה שיש בו ארבעים סאה כדת משה וישראל ומאחר שיש לנו רב לסמוך הנה דרכנו סלולה ומסוקלת מכל מכשול וכל שכן שעתה מוהריק"א קבלו דעתו כל גלילות ישראל:

סימן סב

שאלה ראובן נתן גט לאשתו בפני ב"ד וכך אמר לה הרי זה גיטך והתקבלי גיטך זה ובו תהיי מגורשת ממני מעכשיו ומותרת לכל אדם וקבלתו בשתי ידיה כמנהג וכנסתו לחיקה וב"ד והעדים רואים ותכף ומיד החזיר פניו מכנגדה ופנה לנגד ב"ד ואמר לשמעון אינה מותרת יורנו מורה צדק אם יש ממש במה שאמר אחר קבלתה לשמעון אינה מותרת ושכמ"ה:

תשובה

גרסינן בריש פרק המגרש בעי אביי אמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר ואמר לה לראובן ושמעון מהו מי אמרינן מאי דאסר שרא או דילמא מאי דשרא אסר ומאי דאסר שרא אם ת"ל מאי דאסר שרא לראובן מהו לראובן והוא הדין לשמעון והאי דקאמר לראובן משום דפתח ביה וכו' ע"כ:

ופרש"י מאי דאסר שרא דהאי לראובן ושמעון דהדר אמר לה קודם מסירה אף לראובן ושמעון קאמר ואינו שיור או דילמא האי לראובן ושמעון דהדר קאמר חזרה היא שחזר והפך תנאו לומר לראובן ושמעון אני מתירה לבד ולאסור על הכל עכ"ל:

נראה לע"ד דהא דכתב רש"י ז"ל דהדר אמר לה קודם מסירה אשמעינן דדוקא דהדר אמר לה קודם מסיר' הוא דמהני תנאיה אבל לאחר שמסר לה הגט ובא לידה אינו יכול לחזור בו ולאסור מאי דשרא דבעיין בתרתי דהא בעי או דילמא מאי דאסר שרא ומאי דשרא אסר ובמאי דשרא ליכא למבעי אי מאי דשרא אסר דכיון דבא הגט לידה וזכתה לעצמה והותרה לאו כל כמיניה לחזור בו ולאוסרה במה שהותרה ואפילו בתוך כדי דבור אינו יכול לחזור בו כדאמרינן בנדרים דף פ"ז ע"א והלכתא תוך כדי דבור כדבו' דמי חוץ ממגדף ועובד ע"ז ומקדש ומגרש וכן פסקו כל הפוסקים כמבואר בטור א"ה סימן מ"ט וסימן קמ"א דף קפ"ד ומסתייעא הא מלתא ממה שכתב הרא"ש ז"ל בכלל ל"ה סימן ח' ז"ל בעי אביי אמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר ואמר לה לראובן ושמעון מהו מי אמרי' מאי דאסר שרא או דילמא מאי דשרא אסר ומאי דאסר שרא אלמא אפילו בחוץ דהוי שיורא יכול לבטל מה ששייר ולשנות תנאו ולהוסיף או לגרוע כ"ש בתנאים ואע"ג דהתם מיירי דחזר ואמר קודם מסירת הגט לידה דאי אחר מסירת הגט מאי קאמר או דילמא מאי דשרא אסר כיון דכבר בא הגט לידה לאו כל כמיניה לאוסרה למי שהתירה כבר ע"כ:

הרי ברור בדברי הרא"ש ז"ל דלאחר מסירת הגט לידה אין בידו להוסיף שום דבר:

ואע"ג דהרב המגיד בפ"ח מהלכות גירושין פירשה בענין אחר שעל מ"ש הרמב"ם אמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מראובן ושמעון וחזר ואמר לה הרי את מותרת לראובן ושמעון הרי זו מגורשת ע"כ כתב הרב המגיד אמר לה הרי את מותרת וכו' בעיא בגמרא באם ת"ל ופסק רבי' כדרבו בכל הגמ' ופיר' כגון שחזר ונטלו הימינה ונתנו לה ואמר לה הרי את מותרת לראובן ושמעון וכו' יתבאר למטה כל שהתנה עליה בשעת נתינה צריך לחזור וליטלו הימינה עכ"ל הרי פירש' דמיירי דמה שחזר ואמר לה לראובן ושמעון הוא אחר מסירת הגט לידה מ"מ לא פליג אדברי הרא"ש:

שהרי כתב לקמן בפרק זה על מה שכתב הרמב"ם בהלכה סימן י"ח ז"ל הרב המגיד ומדברי רבינו נראה בביאור שדבריו הם כשמסר לה הגט בשעת תנאי הראשון ואח"כ התנה עליה התנאי השני וא"כ בהכרח דבריו ז"ל הם באחד משני פנים או שהתנאי באם ולא בע"מ ולא במעכשו שבתנאי כזה יכול לבטל ולהוסיף על תנאו כמו שנתבאר בראש הפרק או אם הוא בתנאי שבע"מ או במעכשו הוא כשהתנאי השני הוא מדעתה או מרצונה ועל דרך זו פירשה הרמב"ן ז"ל שכיון שהיא מתרצה בתנאי השני קודם שנתקיים התנאי הראשון שוב אינה יכולה לחזור בה אבל אי אפשר שיהיו דברי רבינו בתנאי שבעל מנת ושיתנה עליה תנאי אחר אחר נתינת הגט לידה שלא מדעתה שכבר ביאר רבינו בפ' זה שאינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו בתנאי שבע"מ כיון שהגיע הגט לידה וזה ברור ע"כ וז"ל בריש פ"ח ושם נתבאר שאם אמר לה הרי את מגורשת מעכשיו או מהיום ע"ת כך וכך או שאמר לה הרי את מגורשת ע"ע כך וכך כשיתקיים התנאי תהיה מגורשת משעת נתינת הגט לידה לפיכך אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו משהגיע הגט לידה לפיכך אינו יכול לבטל הגט ולא להוסיף על תנאו משהגיע הגט לידה ע"כ:

הרי ברור בדברי הרמב"ם שכל שהיא מגורשת משעת נתינת הגט לידה אינו יכול להוסיף או לגרוע שכבר זכתה ואפילו בתוך כדי דבור וזהו כדברי הרא"ש:

סימן סג

שאלה מסקנא דהלכה ס"ת אין פחות ממ"ב שיטין וכו' עתה נמצא ס"ת בב"ה שהוא עשוי כולו ל"ד שיטין יורנו מורה צדק אם זה כשר לקרות בצבור או לאו ותשובתו הרמתה מהרה תצמח ושכמ"ה ומכופל:

תשובה

כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ז מהלכו' ס"ת ז"ל יש דברים אחרים שלא נאמרו בתלמוד ונהגו בהם הסופרים וקבלה היא בידם איש מפי איש והם שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף לא פחות משמונה וארבעים ולא יותר על ששים ושיהיה הריוח וכו' וכל הדברים האלו למצוה מן המובחר ואם שנה לא פסל עכ"ל הרי למדנו דמנין השיטין כמה יהיה בכל דף ודף לא הוזכר בתלמוד מדלא הוזכר שאין להם קצבה מן הדין אלא למצוה מן המובחר נקטו להם האחרונים כל אחד כפי מה שנראה לו סימן יפה בעיניו ששים שיטין כנגד ששים רבוא שקבלו את התורה ויש דנקט לו שבעים שיטין כנגד שבעים סנהדרין ויש דנקטו להם שנים וארבעים שיטין ונתנו להם סימן ה' ב"ם סיני בקדש:

סימן סד

מעשה שה"ר יצחק פרידא נפטר לב"ע נ"ע בזמן המגפה והניח אלמנה ועמה יתומים שני בנים ושתי בנות קטנים והניח בין גדול נשוי אשה והיה מוסגר מפחד המגפה אין יוצא ושלח לי לומר אם הדין נותן שאתפוס ממון אדוני אבי שלא תקדים אשתו ותתפסהו ותחביא ותעלים וגזל הנאכל קשה להשיב. וכששמעתי כך אמרתי אנו ב"ד אביהם של יתומים עלינו מוטל הדבר הזה לפקח על נכסי היתומים ומיד קמתי ונזדרזתי ושלחתי שני בעלי תורה ושליח ב"ד ואדם אחר שהוא בן בית של הנפטר וצויתי אותם שיפנו כל הנכסי' החשובים ויניחום בבית אחד או בשני בתים ויסגרו עליהם ויניחו מדור אחד לאלמנה ויתומיה והלכו לבית הנפטר ועשו כאשר צויתי אותם למחרת שמעתי שיש מרננים אחרי על הדבר הזה שעשיתי שלא כדין על כן באתי בקיצור להודיע שמה שעשיתי הוא דין התורה והמשפט משפט אמת וצדק אין בו נפתל ועקש ואוי לו לדור ששופטים את שופטיהם דעו וראו ושמעו ושימו לב למה שאני כותב הדין הזה פשוט ביתה יוסף טור א"ה סימן צ"ג דף קי"ז סוף ע"א וז"ל כתב הריב"ש בתשובה סימן שס"ד דבר ברור הוא כי הנכסים שהם בבית הבעל אע"פ שכשמת נשארו הנכסים ביד האשה ואוהלים כאשר המה שאין זו תפיסה של כלום שכל תפיסה צריך תפיסה גמורה שיקנה הדבר באחת מהקניות כמו שאמרו בפרק הכותב אבל בכאן הבית והתיבות והמטלטלין הכל ברשות היורש ואינה נקראת תפיסה בשביל תפיסת המפתחות שאין מסירת המפתחות קונה וכ"ש תפיסתן ואם קדמו היורשים ותפסום כדי שלא תשלח בהם יד ותפסום הטיבו לעשות ואע"פ שמה שתפסו היה דרך גנבה אין היזק בזה אבל הוא יפוי כחם דהויא תפיסה שלא בעדים דלפעמים מהניא שלא בעדים ובעדים לא מהניא ובסימן ק"ז כתב עוד כיוצא בזה וכתב עוד שם וכן אם פקח הדיין וזריז ראוי לו לילך בפתע פתאום לבית המוריש ואם לא עשתה בנכסים תפיסה המועלת לקנות יחזיק בהם היורשים והמקבלי מתנה בעד זכותם עכ"ל רבינו הגדול מרן. הרי ברור ומבואר שהדיין העושה זאת שיקדים ויחזיק את היורשים בנכסי מורישם וימנע את האלמנה מלתפוס אותם הרי הדיין הזה זריז ומשובח וזהו אפילו שאין שם יתומים קטנים כל שכן הכא בנדון דידן שיש ארבעה יתומים קטנים שחייב הדיין שהוא אביהם של יתומים להזדרז ולהשתדל בכל עוז להוציא דין היתומים לאורה והטעם ברור ליודעי דעת ואין להאריך כאן גם בתשובות מרן הר"י קארו זלה"ה כתב זה לשונו נשאלתי על אלמנה שתובעים ממנה היורשים או האפוטרופו' שתניח אותם ליקח נכסי המת והיא טוענת שתפסה ושאינם יכולין להוציא מידה הדין עם מי. תשובה עם היות דמרגלא בפומייהו

דאינשי ונשי דתפיסה בכי האי גוונא מהניא ופשיט' להו האי מלת' כביעא בכותחא צריך לברר הדברים דלא כדסבירא להו דכל תפיסה מהניא בכל גוונא אלא איכא גווני דמהניא ואיכא גווני דלא מהניא מכמה אנפי חדא דתפיסה זו אם היא לכתובה צריכה לתפוס מחיים ואם תפסה למזונות אפילו תפסה לאחר מיתה מהניא לפי פסק הרי"ף והרמב"ם ז"ל תרי תפיסה זו אם היא בשטרי חובות אינה יכולה לגבות בהם כמבואר בדברי הרי"ף והרא"ש בפרק הכותב גבי ההיא איתתא דאפקידו גבה מלוגא דשטרי:

תלת אפילו תפיסה בנכסים אם היתה על ידי שליח לאו כלום היא דהוה ליה תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים דאפילו עשאו שליח לא מהני וכדמשמע בפרק הכותב גבי עובדא דיימר בר חשו וכן הסכימו התוספות והר"ן ז"ל. ארבע אפילו תפיסה על ידי עצמה לא מהני אלא א"כ קנתה באחת מדרכי הקניות וכדאיתא בפרק הכותב גבי ההוא עובדא דיימר בר חשו אבל נכסים שהם בבית הבעל אע"פ שכשמת הבעל נשארו הנכסים בידה ואוהלים כאשר המה אין זו תפיס' של כלום שהבית והתיבות והמטלטלין הכל ברשות היורשים ואינה נקראת תופסת מפני תפיסת המפתחות שאין מסירת המפתח קונה וכל שכן תפיסתו וכמו שכתב הריב"ש ז"ל בשני מקומות חמש שכתב רב ירוחם על תשובת הרי"ף ז"ל על אלמנה שתפסה מטלטלין למזונות דאין מוציאין מידה נראה דאין מוציאין מידה לתת ביד היורשים אלא נותנין אותם ביד נאמן שית דתפיסה לא מהניא אלא כשהיו הנכסים מונחים ברשות הרבים או בסימטא אבל ברשות בעל לא מהניא וכמו שכתב המרדכי בפרק אלמנה ניזונת מדאמרינן בפרק הכות' דאפילו לרבי טרפון דמהני' תפיסה לאחר מיתה היינו דוקא במונחים ברשות הרבים או בסימטא ואל תשיבני ממה שכתבתי דברי רבינו ירוחם בזה לפסוק כמותו ותאמר דיחידאה הוא ולא מצינו לו חבר שהרי דין זה שאפילו תפסה ככר זהב אין מוציאין דבר זר ורחוק מאד וכבר נדחק מפני זה ר"י הבחור לחלק חילוקין בדבר ככתוב על ספר המרדכי בפרק אלמנה ניזונת גם הריב"ש נתחבט בזה וכתב דמסתבר ליה שלא אמרו מה שתפסה תפסה אלא לפי דין התלמוד שאין מזונות האלמנה נגבין ממטלטלין דיתמי אבל בתר דתקינו הגאונים דתיזון מהמטלטלין אע"פ שלא תפסה מה לה לתפוס ולמנוע היתומים מלפקח ולישא וליתן בשלהם הילכך אם תפסה מוציאין מידה זולת מה שצריכה למזון ששה חדשים עכ"ל ואע"פ שלא רצה לסמוך על זה במעשה לפי שלא מצא לפוסקים שכתבו כן אדרבא נראה מדברי הרמב"ם ז"ל דאף לאחר תקנת הגאונים מה שתפסה תפסה מ"מ כיון שהדבר קשה זר בעיניו לדברי רבינו ירוחם המיישב הדבר בטוב טעם ודעת שומעין כי בזה אין מדת הדין לוקה והוי דרכיה דרכי נועם כי בהיות הנכסים ביד שליש יוכלו

היתומים לפקח בשלהם ולישא וליתן בהם על ידי השליש וזה דין אמת ומשפט צדק ואין ספק דאי הוה שמיע להריב"ש הא דרבינו ירוחם הוה ממטי ליה אפריין עכ"ל רבינו הגדול מוהריק"א ז"ל הרי ברור שדעת מרן ז"ל כדעת הריב"ש ז"ל דכל טצדקי דיכילנא למעבד עבידנא להחזיק היורש בנכסי מורישו:

וטעם הדבר ברור הוא שהיורש קם תחת מורישו בנכסיו ואחר מיתת המוריש כל נכסיו נכנסו בחזקת היורש וברשותו בכל מקום שהם. והאשה אין לה בנכסי בעלה אלא שעבוד בעלמא כשאר בעל חוב דעלמא כמבואר בשלחן ערוך א"ה ריש סימן צ"ג ומוסכם הוא מכל הפוסקים ומאחר שכן הדין נותן שיש להחזיק היורש בשלו וזה ברור לכל יודע דעת אין בו שום ספק ולא פקפוק אלא אם כן תפסה תפיסה מעלייא כמו בעל חוב דעלמא ואלהי הצבאות יראנו מתורתו נפלאות ויצילנו משגיאות ומשנאת הבריות:

סימן סה

שאלה מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לשאול מטר שבתפלת ערבית צריך להתפלל שתים ראשונה לחובת שעתיה ושניה לתשלומי' אם ישאל מטר בשתי התפלות או די שישאל בראשונה מידי דהוה כמי ששכח להתפלל מנחה בשבת שמתפלל במוצאי שבת שתים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה:

תשובה

נראה לע"ד דמי ששכח ולא התפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחילין לשאול מטר ערבית מתפלל שתים ולכתחלה חייב לשאול מטר בשתיהן ולא דמי למי ששכח להתפלל מנחה בשבת שיתפלל במוצאי שבת שתים מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה כמבואר בטור א"ח סימן ק"ח ולא דמי למי ששכח להתפלל מנחה בערב ר"ח דמתפלל ערבית מזכיר יעלה ויבא בראשונה ואינו מזכיר בשניה כמבואר בבית יוסף א"ח סימן תכ"ב דהתם בהבדלה ויעלה ויבא אינם מעיק' התפלה של שמנה עשרה של כל הימים אלא שמזכירין מעין מאורע היום ולפיכך די לו שיזכיר בתפלה שהיא לחובת היום:

אבל שאלת המטר היא מטבע וחובת עיקר התפלה של כל הימים. דהא עיקר מצות התפלה הוא לשאול צרכיו שהוא צריך וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בריש פ"א מהלכ' תפלה ז"ל מצות עשה שיתפלל אדם בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים ז"ל איזו עבודה שבלב זו תפלה ואין מנין התפלות מן התורה וכו' אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואח"כ שואל צרכיו שהוא צריך להם

בבקשה ובתחנה ואח"כ נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה וכו' וכן היה הדבר תמיד ממשה רבינו ע"ה ועד עזרא כיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע ונתערבו בפרס ויון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלה שפתם והיתה שפת כל א' וא' מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחד אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה א' מהם מתפלל תקצר לשונו לשאול חפציו או להגיד שבח הקב"ה בלה"ק עד שיערבו עמה לשונות אחרות וכיון שראה עזרא ובית דינו כך עמדו ותיקנו להם שמנה עשרה ברכות על הסדר שלש ראשונות שבח לה' ושלש אחרונות הודיה ואמצעיות יש בהן שאלת כל הדברים שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הציבור כולם כדי שיהיו ערוכות בפי הכל וילמדו אותן ותהיה תפלת אלו העלגים תפלה שלימה כתפלת בעל הלשון הצחה ע"כ:

הרי למדנו שעיקר מצות תפלה הוא שישאל אדם צרכיו שהוא צריך בכל יום מלפני הקב"ה. וכן נלמד זה שהתפלה היא בקשת צרכיו ממעשה דדניאל כשנועצה עליו שרי פרס ומדי היתה עצתם כמו שכתוב כי כל דיבעא בעו מן כל אלה ואנש עד יומין תלתין להן מנך מלכא וכו' וכתי' ודניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה וגו' וזמנין תלתא ביומא בריך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה וכשהלשינוה למלך אמרו לו די דניאל די מן בני גלותא די יהוד לא שם עלך מלכא טעם וג' וזמנין תלתא ביומא בעא בעותה:

הרי למדנו שמצות התפלה היא שיבקש צרכיו מלפני השם בכל יום בתפלה ובתחנה ולמדנו שעזרא ובית דינו תקנו להם לישראל תפלת שמנה עשרה שהן כמו אבות לכל חפצי איש ואיש ולצרכי הצבור כולם:

וכיון שכן מאחר שתקנו להתפלל על הפרנסה שהיא ברכת השנים כל שכן דחייב להתפלל על המטר שהוא עיקר המחיה והפרנסה ובו תלויה פרנסת כל השנה דאי אפשר לפרנסה לבא אלא על ידי המטר שנמצא שנוסח ברכת השנים באותו זמן שצריכין למטר הוא כן ותן טל ומטר וכו' והרי זה דומה למתפלל תפלת תשלומין בליל שבת שמתפלל לתשלומין נוסח תפלת שבת:

ומ"מ נראה לע"ד שאם עבר ולא שאל מטר בתפלת התשלומין יצא בדיעבד שהרי התפלה שחסר כבר אמרה:

סימן סו

כתב מרן רבינו הגדול בשלחן ערוך א"ה סימן קי"א מתנאי הכתובה שיהיו בנים הזכרים יורשין כתובת אמן ונדוניתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל וי"א שאף התוספת בכלל ואח"כ חולקים השאר עם אחיהם בשוה ע"כ:

מה שכתב מתנאי הכתובה שיהיו בנים הזכרים יורשין כתובת אמם ונדוניתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל הוא כלשון הרמב"ם ז"ל בפי"ט מהלכות אישות תיבה בתיבה. ומ"ש וי"א שאף התוספת בכלל הוא לשון רבינו בעה"ט ז"ל שכתב ז"ל ריש סימן קי"א תנאי כתובה שיהיו בנים זכרים יורשין כתובת אמן ונדוניתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל ותוספת שהוסיף לה בעלה ע"כ. ומלשון זה שהעלה מרן רבינו הגדול על שלחנו הטהור נראה דפליגי הרמב"ם ז"ל ורבי' בעה"ט ז"ל להרמב"ם אין התוס' בכלל כתובת בנין דכרין ולרבינו בעל הטורים התוספת בכלל כתובת בנין דכרין והעלה מרן על שלחנו הטהור סברת הרמב"ם עיקר וסברת רבינו בעל הטורים ביש אומרים:

ואני בעניי תמיהא לי טובא שהמעיין בדברי הרמב"ם ימצא דהרמב"ם ורבינו בעה"ט שוין הם שכתב הרמב"ם בפי"ו מהלכו' אישות ז"ל הנכסים המכנסת האשה לבעלה וכו' אע"פ שהן נכתבין בשטר הכתובה אין נקראין כתובה אלא נדוניא שמם ואין נקראין כתובה אלא עיקר כתובה שהוא מאה או מאתים עם התוספת בלבד ע"כ:

הרי הרמב"ם ז"ל הודיע לנו שבכל מקום שאומר כתובה סתם הוא על העיקר והתוספת וכיון שכן כשכתב הרמב"ם בנים הזכרים יורשין כתובת אמם ונדונית' מן הסת' האי כתוב' אמם הוא על העיקר והתוס' שניהם ובזה לא פליגי הרמב"ם ורבינו בעל הטורים ושוין הם ומוכרח זה על כל פנים שהוא תלמוד ערוך בריש פרק אף על פי שנינו אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף ובגמרא רצה לכתוב לא קתני אלא רצה להוסיף מסייעא ליה לרבי איבו אמר רב ינאי דא"ר איבו א"ר ינאי תנאי כתובה ככתובה דמי נפקא מינה למוכרת ולמוחלת למורדת ולפוגמת לתובעת ולעוברת על דת לשבח ולשבועה ולשביעית ולכותב כל נכסיו לבניו לגבות מן הקרקע ומן הזיבורית וכל זמן שהיא בבית אביה ולכתובת בנין דכרין ע"כ. ופרש"י ז"ל רצה לכתוב לא קתני אי תנא לכתוב לא הוה שמעינן מינה שיהיה התוספת קרוי כתובה אלא במתנה מדעתו ואין שם כתובה עליו השתא דתנן להוסיף משמע נוסף על הכתוב' שתיקנו חכמים ושם כתובה עליו גם הוא מסייע ליה וכ' כתובת בנין דכרין כשם שנוטלין נדונית אבי אמם ומנה מאתים כך נוטלין תוספת:

וגם בסוף פרק נערה שנתפתתה פשוט בתלמוד. והביאו מרן רבינו הגדול ביתה יוסף ריש סימן זה וז"ל תנאי כתובה שיהיו בניה הזכרים יורשים כתובת אמם וכ' ואפילו לא נכתב בכתובה וכו' וזהו שנקרא כתובת בנין דכרין בסוף פרק נערה שנתפתתה תנן לא כתב לה בנין דכרין דיהוו ליכי מנאי אינון יירתון כסף כתובתיך יתר על חולקהון דעם אחוהון חייב שהוא ב"ד ובגמרא א"ר יוחנן משום רשב"י מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו ואימא דאב לירות דבעל לא לירות ופרש"י נדוניא דיהב אב לבתו לירתון בנין דילה אבל שאר כתובות נכסי הבעל כגון מנה מאתים ותוספת דבעל לא לירתון א"כ אב נמי ממנע נמי ולא כתב אימא היכא דכתב אב נדוניא לבתו לכתוב בעל תנאי כתובת בנין דכרין היכא דלא כתב אב נדוניה לבתו לא לכתוב בעל תנאי כתובת בנין דכרין לא פלוג רבנן ע"כ לשון מרן:

הרי פשוט בשני מקומות בתלמוד שבנין דכרין יורשין כתובת אמם מנה מאתים ונדוניא ותוספת והתוספת נקרא כתובה. ומרן כבר כת' סוגיי' הגמ' דסוף פרק נערה הרי לא נעלם ממרן הדין פשוט ואם איתא שהבין בדברי הרמב"ם שכתובה דקאמר הוא על מנה ומאתים בלחוד לא הוה ממנע מלתמוה על דברי הרמב"ם ולא עוד אלא שהעלה דבריו לפסק הלכה בעיקר:

לכן אני אומר הא דכתב ר"א שאף התוספת בכלל לאו איהו כתבו אלא איזה תלמיד כתבו וזה פשוט לע"ד ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר וזכותיה דמרן יסייען:

סימן סז

שאלה השערייה שקורין בלעז פידייוס של גוים שמחממין מים בכליהם ולשין בהם העיסה אם יש חשש איסור במים שמחממין בכליהם:

תשובה

אם לא היה בדבר זה אלא חשש המים שהוחמו בכליהם אין לחוש דקימא לן סתם כליהם אינן בני יומן והוי נ"ט לפגם ומותר:

אבל יש חשש איסור ממקום אחר שהרבה יהודים העידו שהלכו נשותיהם לעשות פידייוס בבתי הגויות האומניות וראו הגויות נותנות מים בקדרה להחם כדי ללוש העיסה של הפידייוס והקדרה היתה טוחה בשומן קרוש על דפנותיה מבפנים והיה שומן הרבה ונמנעו מלעשות פידייוס במים שמחממת הגויה בקדרתה והיו מוליכות עמהן קדרה מבתיהם כדי לחמם המים בה ויש נשים שהעידו שראו שהגויה הביאה קדרתה מלאה

מתבשיל של בשר והריקה התבשיל מהקדר' לתוך כלי אחר ונתנה מים בקדרה בלא שטיפה להחם אותם ללוש בהם עיסת השעריה:

הרי יש חשש איסור בעין מעורב בשעריה והוי נ"ט לשבח שידוע הוא שהשומן והשמן שמתערבין בעיסה נותנים בה טעם לשבח ואסור:

עוד יש טעם אחר לאסור שאע"פ שידוע שהגוים האלה נקיים כליהם אין להתיר הפידייוס שנילו' במים שהוחמו בכליהם מטעמא דסתם כליהם אינן בני יומן והוי נ"ט לפגם ממה שכתב מרן הריק"ה ז"ל בב"י י"ד סימן צ"ה דף פ"ו סוף ע"ב ז"ל כתב הר"ן דלא שרינן נ"ט בר נ"ט וכ' אע"ג דסתם כלים של גוים אינן בני יומן מ"מ אסור ללוש בבתינו מן המים שחממו בהם דאין להתיר נ"ט לפגם לכתחלה אבל לאכול מפת של גוים דמותר היינו דיעבד עכ"ל וכתבו בהגהות דאין להתיר נט"ל לכתחלה שעדין לא התחיל' הנאתן שהרי לא הוחמו לשתיה אלא לאפיה ולענין זה הוי לכתחלה עכ"ל:

הרי למדנו דאין להתיר נ"ט לפגם אלא בדבר שנגמר בשולו ומיד מתחיל הנאתו וא"כ השעריה דצריך עוד לבשלה ולערבה עד שתתחיל הנאתה הוי מבטל נ"ט לפגם לכתחלה ואסור:

עוד טעם אחר לאסור באו היהודים שמתקנים הכלים שעושין בהם הפידייוס ואמרו שהגוים מביאים להם הכלים שעושין בהם השעריה המתקלקלים כדי לתקנם ומוציאים אותם טוחין בחלב ועושין זה כדי שיהא הגלגל נוח לגלגל ולא יתעכב וזה הענין קשה מכולם דהוי איסור חלב דאורייתא שהוא בכרת מעורב בשעריה טוח עליה ע"כ נמצא:

סימן סח

שאלה הטיחה שטחין כלי הנחשת בבדיל שמלבנין הכלי על אש פחם ושפין הבדיל בכלי והוא על האש והבדיל ניתך ומוליכין הבדיל בצמר גפן על פני כל הכלי אם הליבון הזה שהכלי מתלבן על האש באופן שיותך הבדיל בו מועיל במקום לבון ששורף קש דקי"ל כלי שצריך הגעלה בכלי ראשון אם לבנו בענין שאם ישימו עליו קש ישרף עלתה לו הגעלה והסברא נותנת שהלבון שמהתך הבדיל הוא יותר חזק יותר מהליבון ששורף קש:

תשובה

כך היה דעתי בימי בחורותי כשהיו שואלין אותי על זה הייתי אומר שפשוט הוא שהליבון שמלבנין הכלי על האש לטוח אותו בבדיל הוא חזק יותר מהלבון ששורף קש ועלתה לו הגעלה עד שפעם אחד היינו בלילה בישיבה של חכמים ונשאלה שאלה זו

והשיבו החכמים ואני בכללם שפשוט הוא שהליבון הזה הוא יותר חזק מהליבון ששורף קש ועלתה לו הגעלה והיה שם מי שאמר שהר"ר אליהו מזרחי פסק כן ענה אחד מגדולי העיר שהיה שם ואמר אני איני מוליך כלי הנחשת שלי לאומנים אלא אני מביא אומן לביתי בשעה שאני צריך לטוח הכלים שלי בבדיל וניסיתי פעמים הרבה ונת' קש דק של תבן על הכלי בשעה שמלבנו להתיך בו הבדיל ולא היה בו כח לשרוף הקש והבדיל היה ניתך. ושאלתי מאי טעם אין הקש נשרף והבדיל ניתך ואמרו מה שהבדיל ניתך לא מכח האש בלבד אלא מכח עפרות הנשאדר שמפזרין על הכלי בעת ששף הבדיל הוא שניתך הבדיל וכששמעתי זה אמרתי מזקנים אתבונן מיד באותו יום הלכתי לחניות האומנים ונסיתי ושמתי קש על הכלי בעת שמחממו להתיך בו הבדיל הבדיל ניתך והקש לא נשרף והלכתי לחניות האחרים ונסיתי בהרבה כלים בקש דק ולא נשרף לכן נראה לע"ד פשוט שלא עלתה לכלים הגעלה ע"י ליבון זה שאין להרהר אחר הנסיון. וכיון שכן יצא לנו מזה שמה שנוהגים שעושין הגעלה לכלים אחר שטחין אותם בבדיל אותה הגעלה לא מהניא דהא קי"ל שצריך להעביר החלודה והטינופת מעל הכלי ואח"כ מגעילו שהחלודה והטינופת מפסקת בין הכלי לדיקולא דמיא כמו שכתב הרא"ש בהידיא בכלל י"ד וכיון שכן הבדיל שטוח על הכלי הוא מפסיק בין הכלי לדיקולא ומעכבת הכלי מלפלוט מה שבתוכו דהאי טיחה שרירא וקיימת יותר מהחלודה ומעכבת הכלי לפלוט מה שבגופו ובעינן כבולעו כך פולטו וא"ת דמטעם זה יהא מותר להשתמש בכלי זה בפסח ולא חיישינן לפליטת חמץ בפסח דכיון דהאי טיחא מעכבת הכלי מלפלוט החמץ בשעת הגעלה הוא הדין נמי שמעכבתו מלפלוט בשעה שמשתמש בו בפסח הא לאו מלתא היא דכבר תירץ זה המרדכי שהביא מרן בב"י בהלכ' פסח סימן תנ"א זה לשונו ומ"ש ואבן העזר כתב שראה בבית אביו שהיא מצוה להגעיל הכלי וכו' עד דכבולעו עם הטלאי כך פולטו כ"כ שם המרדכי וכתב עוד ואפילו בלא הגעלה קודם דיבוקו היה נראה להתי' מטעם זה אלא דאיכא למיחש שמא ערב פסח נדבק בחזקה ושוב בפסח רפה הדיבוק ומוציא מה שתחתיו ופולט ע"כ הרי למדנו דחיישינן לרפיון הטלאי הוא הדין הכא וכ"ש דחיישינן לחסרון הטיחה שע"י שרוחצים הכלים ומשפשפין אותם בחול לנקות מהם זוהמת התבשיל יחסר מהטיחה ופולט ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן סט

שאלה מי שכבר בירך במוצאי שבת ברכת מאורי האש אם יכול לחזור ולברך להוציא אחרים כגון בניו ובני ביתו ומי שאינו יודע לברך:

תשובה

מי שכבר בירך ברכת מאורי האש יכול לחזור ולברך להוציא אחרים לא מבעיא לפסק מרן שהעלה על שלחנו הטהור במי שאינו מריח דיכול לברך להוציא בניו ובני ביתו ומי שאינו יודע לברך דודאי הוא הדין בבורא מאורי האש אלא אפילו לרבינו אפרים דס"ל במי שאינו מריח דאינו יכול לברך להוציא לאחרים הכא שאני דעד כאן לא קאמר התם דלא יברך לאחרים אלא משום טעמא דיהיב דלא דמי לברכת היין דקידושא ולהמוציא דמצת מצוה דמצוה נינהו אבל בבשמים לאו מצוה היא אלא מנהג ע"כ משמע ודאי דבברכת הנר דהיא מצוה מודה רבינו אפרים דיברך להוציא אחרים:

סימן ע

שאלה בני ארץ ישראל הבאים לחוצה לארץ או בני חוצה לארץ שהולכים לארץ ישראל ונמצאים שם בחג השבועות שחל להיות בששי בשבת שבא"י קורין בתורה בשבת שלמחרת י"ט בפרשת נשא ובחוצה לארץ אין קורין אותה אלא בשבת הבאה היוכלו בני א"י לקרות בתורה עם בני ח"ל ובני ח"ל היוכלו לעלות ולקרא בתורה עם בני ארץ ישראל או לא כיון שאינו סדר של חובת מקומם:

תשובה

ודאי ספיקי שאלתך בתרתי כיון שאין הסדר הזה חובת מקומם הוה ליה כמי שאינו מחוייב בדבר דלא מפיק אחרים והכא נמי כיון שקריאת העולים לאו לדידהו בלחוד אלא לכולהו צבורא הוה להו אינם מחוייבין בדבר ולא מפקי עוד מצד הברכה כיון שאינם מחוייבין לא מצו לברך דהוה ליה ברכה לבטלה. אלו הם ספיקו' השאלה:

ולע"ד נראה לפשוט מדתני' בפרק הקור' עומ' ת"ר הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד הצבור הרי למדנו דאע"ג דאשה לאו בת חיובא היא אפילו הכי קוראה בתורה וכיון שכן בנ"ד הוא הדין דלא שנא וכי תימא הא דאשה מפקא לאחריני הוא לעיקר דין המשנה שהפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה שהברכות כבר אמרם בר חייובא אבל לדידן שכל העולים מברכין לפניה ולאחריה אשה לא תקרא מדינא דלא יכלה לברך וא"כ ה"נ בנ"ד לא לא יכלי לברך כיון דלא הוי חייוביהו הא ליתא דהכי כתב רבינו בעה"ט בא"ח סימן רפ"ב

הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה וקטן אבל אמרו חז"ל אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור ע"כ משמע דאפי' לדידן דינא נמי הכי דאי איתא דהיינו דוקא לדידהו דלא מברכא אבל לדידן דצריכא לברך דאף מדינא לא תקרא משום הברכה עדיף מנה הו"ל לאשמעינן הא דטעמא דברייתא לדידן לא מעלה ולא מוריד אלא לאו ש"מ אפילו לדידן מדינא אשה עולה ומברכת וכ"כ הר"ן בפירו' ז"ל הכל עולין למנין שבעה ואפילו אשה ואפילו קטן פירוש עולים להשלים קאמר ולא שיהו כולם קטנים או נשים דכיון דלאו בני חייובא נינהו לא מפקי לגמרי ולפום עיקר דינא נמי שאינו מברך אלא הפותח והחותם אשה וקטן אין קורין ראשון ולא אחרון משום ברכה לפי שאי אפשר לקורין האחרי' שיצאו בברכתם ומיהו השתא דתקון שיברכו כולם אשה וקטן קורין אפילו ראשון ואחרון וכיון דקורין ודאי מברכין מדי דהוה אקטן דמפטיר בנביא ומברך ברכת ההפטרה עכ"ל:

ועוד על כרחין לומר דכל העולין אפילו הקטן לאו לדידהו בלחוד מפקי אלא לכוליה צבורא מפקי וקטן לאו בר חייוב' הוא ואפי' הכי מצי לברך ולקרו' ולהוציא והתם ודאי דקריאת הקטן מצות קריאה בעלמא דלאו חייובא היא ואפילו הכי מברך ומוציא וא"כ בודאי לא גרע קריאת בני ארץ ישראל בחוצה לארץ דאע"ג דלא הוי חובתם מ"מ מצות חובת קריאה איכא ועדיף ממצות קריאת הקטן ופשוט דיכול לעלות ולקרות דזיל בתר טעם תקנת הקריאה בצבור כתב הרמב"ם ז"ל בפי"ב מהלכו' תפלה משה רבינו תקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה בשבת ובשני ובחמישי כדי שלא ישהו שלשה ימים בלי שמיעת תורה ועזרא תיקן שיהו קור' בו במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות וגם הוא תיקן שיהיו קורין בשני ובחמישי ג' בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים עכ"ל נמצינו למדין שבני א"י הנמצאים בחוצה לארץ או בני חוצה לארץ הנמצאים בא"י חייבים לשמוע קריאת התורה בצבור בימים הנז' וכיון דאי אפשר להו לשמוע קריאת התורה אלא מה שקורין באותו מקום שנמצאים שם היינו חייוביהו ובהכי נפקי ידי חובתם דמידי טעמא הוי אלא כדי שלא ישהו בלי שמיעת תורה ג' ימים וא"כ פשיטא דיכולין לעלות ולקרות בתורה מה שנראה לע"ד כתבתי ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן עא

שאלה מי שבירך על עץ בושם בורא עשבי בשמים אם יצא מידי דהוה אבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה דיצא:

תשובה

לא דמי עץ הבושם לפרי העץ דפרי העץ שייך שפיר לומר עליו בורא פרי האדמה דהא האדמה מוציא' אותו וכתיב ובירך פרי אדמתך ומקראות כזה רבים אבל העץ לא הוי עשב דעץ לחוד ועשב לחוד וכיון שכן לא יצדק עץ הבושם בורא עשבי בשמים והדבר מובן מעצמו ולא צריך ראיה ואעפ"כ יש ראיה כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות ברכות בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא ועל פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא ועל כולם אם בירך שהכל יצא ואפילו על הפת ועל היין עכ"ל ובפ"ט כתב וכיצד מברכין על ריח טוב אם היה זה שיש לו ריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי בשמים ואם היה עשב או מין עשב מברך בורא עשבי בשמים ואם לא היה מן העץ ולא מן האדמה כגון המור וכו' מברך בורא מיני בשמים ואם היה פרי וכו' מברך הנותן ריח טוב בפירות ועל הכל אם אמר בורא מיני בשמים יצא הרי משמע דלא שייך לבשמים ברכה כללית אלא בורא מיני בשמים לא כמו הפירות דיש ברכה כללית בורא פרי האדמה שכוללת ג"כ פרי העץ:

סימן עב

מעשה שהביאו לפני כבד של תרנגולת שלא היה בה מרה ואמרתי שיטעמו אותה אם יש בה מרירות וטעמו אותה ולא היה בה מרירות אמרתי שיצלו אותה ויטעמוה אם יש בה טעם מרירות כשרה השיבה נות ביתי ואמרה יראו הקרקבן והדקין אולי ניתקה המרה מהכבד ונשארה עם הדקין שהרבה פעמים כשאנו מפרידין הכבד מבני המעים תנתק המרה עם המעים ותשאר הכבד בלי מרה ושלחתי בעד הדקין ונמצאת המרה בהם. נמצינו למדין מעדותה דנות ביתי ומהמעשה הזה שאם יארע שהפרידו הכבד מהבני מעים ולא שמו לב אם היה שם מרה עד שהשליכו הבני מעים ואח"כ ראו שלא היה מרה בכבד תלינן שנעקרה המרה מהכבד ונשארה עם הבני מעים וכשרה כי היכי דתלינן בזאב ובמשמושא דידא דטבחא:

סימן עג

שאלה ראובן שידך בתו עם בן שמעון וכתבו ביניהם שטר זמנו שליש שני למרחשון והתנו זמן כניסתם לחופה לזמן שנה ובהגיע הזמן תבע ראובן את החתן שיעשה החופה ועמדו מתווכי השלום ביניהם והאריכו הזמן לאדר הגיע אדר ולא היה יכולת ביד החתן לעשות החופה ועמדו עוד מתווכי השלום ופישרו ביניהם והאריכו הזמן לחג השבועות

הגיע חג השבועות ולא כנס ועל זה עמדו לדין ראובן אבי הבת טוען מכיון שהעביר המועד פעמים איני חייב עוד בתנאים ושמעון אבי החתן טוען הארכנו עוד הזמן לשבת נחמו והביא מתווך הש"ם לוהעיד שכשהגיע חג השבועות פייסתי את ראובן ונתפייס להמתין לשבת נחמו וראובן השיב לא נתפייסתי אלא כך היתה תשובתי לך חתא ננצור כלאני נקול לך ואשבע על זה שבועת התורה ועוד איני יודע אלא שטרי שעבר זמנו יורנו מורה צדק שורת דין זה:

תשובה

לעולם ראינו לרבותי' זלה"ה שדנין בענין שידוכי האיש והאשה שהמעביר המועד שקבעו לנישואין הוא חייב בקנס והכא בנדון דשאלה שמעון ובנו הם העבירו המועד וזה ברור בי"ד סימן רל"ו כתב מרן ז"ל כתב ריר"ו בשם המפרשים שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה השני פטור ואין צריך היתר על השבועה והביא ראיה לדבר מפ"ק דסוטה **(ונ"ל שהראיה שהביא מסוטה היא ממה דאמרי' בפ"ק דף מ' סוף ע"ב והוא יחל להושיע את ישראל אמר רבי חמא ברבי חנינא הוחל שבועתו של אבימלך דכת' אם תשקור לי ולנכדי ע"כ ופרש"י הוחל שבוע' של אבימלך בטלה לשון לא יחל דברו לפי שהם עברו על השבועה תחלה עכ"ל:)** ואחר כך הביא תשובת ר"ש משנץ שהיה מקובל כן בענין שידוכי איש ואשה שקבלו עליהם חרם תקנת הקהלות לינשא לאחר זמן דמי שעיכב והעביר המועד אסור לינשא לאחר והלה מות' ואין צריך היתר חכם וגם המעכב עצמו מות' בלא התרה לאחר שנשא שכנגדו עד שבא זקן אחד ואמר ליה כי שניהם אסורים ולא הרויח מי שלא עיכב אלא תשומת יד וכו' ודברי ריר"ו בשם המפרשים ודברי קבלת ר"ש נכונים בטעמם ע"כ וכן העלה מרן ז"ל על שלחנו הטהור:

הרי למדנו ששמעון ובנו שהעבירו המועד הם עברו על התנאים והם חייבים בקנס:

וא"ת מאחר שפייסו את ראובן ונתפייס והאריך להם וקבעו זמן אחר עדין תנאי שטר השידו' במקומן עומדין:

הא ליתא דהלכה רווחת שטר שנמחל שעבודו בטל והרי הוא כחרס שאין בו ממש והכא כיון שהעבי' המועד הרי בטל התנאים ובטל השטר:

וא"ת שאני נדון זה משטר שנמחל שעבוד דבשלמא שטר שנמחל שעבודו כיון שנתפרע כבר חלף הלך לו אותו מעשה שנכתב עליו השטר מה שאין כן הכא דזמן הראשון הכתוב בשטר וזמן שני שהאריכו שניהם על ענין אחד וא"כ כיון שקבעו זמן שני הרי הוא על אותו ענין בעצמו ועדיין השטר קיים:

הא ליתא מדכתב מרן בי"ד סי' רכ"ח דף ער"ה ע"ד ז"ל כתב הרשב"א בתשו' הנשבע לחבירו לפרוע לו ממון לזמן יכול להתיר נדרו שלא ע"י חכם שיאמר הריני כאילו התקבלתי אבל להאריכו ושיעמוד בחייובו לאו כל כמיניה אלא א"כ התנו כך בשעת השבועה עכ"ל:

הרי למדנו שיאריך הזמן וע"י זה השבועה במקומה עומדת ולא עבר עליה זה אינו אלא משעבר הזמן שנשבע עליו עבר על השבועה ולא מהני ליה הארכת הזמן והוא הדין הכא מכיון שעבר הזמן שקנו עליו נתבטל הקנין ונתבטלו כל התנאים שקנו עליהם:

וכיון שכן היו צריכין בשעת הארכת הזמן לחדש ולקנות קניינין אחרים על זמן שני דבדבור בעלמא אין כאן חייוב ומדברי' הללו אתה למד אף אם ראובן חזר בתוך ימי הארכה ואינו רוצה להמתין עד הזמן שהאריכו יכול לחזור בו כיון שלא קנו מידו דבדברי' בעלמא לא מתחייב:

אבל הועיל הפייוס בהארכת הזמן לפטור את החתן מהקנס שהרי הקנין הראשון כבר נמחל חלף הלך לו ועל הזמן השני לא היה חייוב בקנין ועיין בספר דרכי נעם להרב רבינו מרדכי הלוי זלה"ה בסי' ה' ותמצא הרבה יותר ממה שכתבנו ואלהי הצבאות יצילנו משגיאו' ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן עד

שאלה מעשה בסעודת ס"ת הביאו בכלל המינים שבסעודה מיני מתיקה שברכתן שהכל ונתנו בתחלה ערקי למסובין כמנהג וברכו עליו שהכל והיה שם בע"ת שאמר שאין ברכת הערקי פוטרת את מיני המתיקה מברכת שהכל מפני שאין אכילה ושתיה מצטרפו' כמו שכתוב בהל' יום הכפורים:

תשובה

צירוף אכילה ושתיה אינו ענין לפיטור הברכה ראשונה אלא הענין הוא שאם אכל חצי שיעור אכילה ושתה חצי שיעור שתיה לענין איסורין איתמר אינן מצטרפות שלא נחשוב כאילו אכל שיעור שלם ונתחייב עליו מלקות ולטעם המורה לא יצדק דין זה דאין אכילה ושתיה מצטרפין לענין ברכה אלא בברכה אחרונה שאם אכל כחצי זית ממיני מתיקה ושתה חצי רביעית אין אומרים כבר שתה ואכל ובין שניהם יש כשיעור שכיון שלא שוו בשיעוריהן אינן מצטרפין ומדאינן מצטרפין הרי לא אכל ולא שתה שיעור המחייבו ברכה אחרונה אבל לגבי ברכה ראשונה מה ענין צירוף לשיעור דהא ברכה ראשונה אין לה שיעור שאפילו לא אכל אלא כל שהו ולא שתה אלא כל שהו זקוק הוא לברך ברכה

ראשונה ואם איתא לדעת המורה כד אשמעינן מרן ז"ל בסי' ר"ו סעיף ה' ז"ל מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון אינו צריך לברך עכ"ל ואם איתא להאי סברא דהמורה הוה ליה למרן לאשמעינן הא ולכתוב ודוקא שמה שהביאו לפניו מין אכילה אבל אם מה שהביאו לפניו מיני שתייה אינן נפטרין בברכה ראשונה אע"פ שברכותי' שוות ובאיזה מציאות אשכחנא דאכילה ושתייה ברכה א' זה פשוט בסי' ר"ה סעי' ב' על המים שבשלו בהן ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן וכו' ע"כ אלא ש"מ דליתא להאי סברא דהמורה ומסתייעא סברתין ממה שכתב מרן בסימן ר"ב סעיף י"א מי שריית צימוקים ותאני' וכו' ולכן ירא שמים לא ישתם אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי ז' מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה א' מע"ג ובורא נפשות ע"כ הרי לך בהידיא שמברך ברכה א' על אכילה ושתייה ויוצא בה י"ח שניהם בין י"ח ברכה ראשונה בין ידי חובת ברכה שנייה ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן עה

כתב רבינו הגדול מוהר"י קארו ב"י א"ה סי' קמ"ד דקצ"ב ריש ע"ב הנותן גט לשליח ליתנו לאשתו ע"מ שאם לא יבא מאותו יום עד שתי שנים יהא גט ואם יבא תוך שתי שנים לא יהא גט והאשה לא רצתה לקבלו עד שעברו יותר מששה חדשים אחר השתי שנים עשה מעשה בזה ה' יהודה בן בלאט ז"ל וצוה ליתנו והתירה מיד וכתב על זה פסק וגם על ידינו היה מעשה פה צפת תוב"ב והתרנו בכנופיא עכ"ל:

ומצאתי להרב המבי"ט ז"ל בחלק שני לא"ה שאלה קל"א דף סע"ד על זה וז"ל ביום ה' ר"ח אדר תשב"ט נמצאתי בבית הוועד עם הרבנים הרב דוד ן' אבי זמרה והרב יוסף קארו יצ"ו על גט אחד שנכתב בהורמוז ונעשה איש א' שליח להביאו פה צפת וליתנו ליד אשתו ואמר לו שתאמר לה בשעת נתינה הרי זה גיטיך ששלח ליך בעליך פלוני וכו' ע"מ אם לא אבוא מהיום עד סוף שתי שנים פה בצפת תהיה מותרת ואם לא אבוא לא יהיה גט וכו' ובא השליח ונתעכב הגט בידו עד קרוב לשלש שנים שלא היתה האשה רוצה לקבלו ועכשיו שרצתה בא אצלי השליח והאשה ואמרתי להם כי היה נראה לי שלא היה מקום לזה הגט עתה שעברו כבר השתי שנים לתתו סתם אי אפשר שהוא הטיל בו תנאי לתתו בתנאי כבר עבר זמן התנאי ועל זה הלכו לחכמים הנז' ושניהם היו מסכימין לתתו אלא שהרב דוד נר"ו היה אומר שיתנהו לה מהיום אם יבא תוך שתי שנים כי גם שאמר מהיום שנראה יום נתינת הגט ליד השליח גם נרא' שיאמר לה מהיום מיום נתינת

הגט השליח ליד האשה. והרב יוסף קארו נר"ו אמר שהיה נראה לו ליתנו בלי תנאי אלא בסתם כיון שכבר עבר הזמן אמרו לי מה נר' לך אמרתי להם כבר גיליתי דעתי זה כמה שנים ושכן נמצא בתשוב' הרב אליהו מזרחי זלה"ה אמרו לי שנינו מסכימין שיותן אמרתי גם ביניכם יש הפרש בענין הנתינה ואם ינתן בתנאי לדעת אחד מכם אינו גט ואם בסתם לדעת האחר אינו גט אמרו לי איך נעשה כי זאת האשה היא עגונה כי האיש הלך בדרך מרחוק אמרתי להם לדידי אינו ראוי ליתנו אבל לדידכו יתנהו לה השליח על תנאי שתי שנים כמו שנראה לרב הר' דוד ויחזור ויקחנו ויתנהו לה בסתם כמו שנר' לרב הר' יוסף נר"ו וכן עשו עכ"ל ועיין במהרשד"ם א"ה סי' ס' על נדון כזה אבל היה גט ארוסה:

משקלא וטריא שהיתה בין רבינו מוהריק"א שהיה אומר שיתנהו בסת' בלי תנאי נרא' שטעמ' הוא כיון שדברי בעל המגר' שאמ' לשליח שיתנהו לה מהיום אם יבא תוך ב' שנים הכוונה הוא מהיום שהוא יום מסירת הגט ליד השליח א"כ איך אפשר להאריך השליח זמן מדעתו וזה לא יתכן ורבי' מהרדבא"ז ס"ל כיון שאמירת הבעל לשליח שיתנהו לה מהיום אם יבא תוך שתי שנים יסבול נמי פ' דמה שאמר מהיום הוא על יום מסירת הגט ליד האשה יתנהו לה על תנאי זה וקשיא לי על טעם מרן הרדבא"ז ז"ל השתא דאתינא להכי א"כ בכל גט שיבא על ידי שליח בתנאי כזה שמגרש על זמן חייבים אנו לחוש ואם באנו לחוש לזה מחששא אין ליתן גט זה שאם הכוונה מהיום על יום מסירת הגט לאשה אם יתנהו במהיום על יום נתינת השליח לאשה שפיר דמי אבל אם יתנהו במהיום שהוא יום מסירת הבעל הגט לשליח אינו גט ואם הכוונה מהיום הוא על יום מסירת הבעל הגט לשליח צריך שיתנהו השליח לאשה במהיום שהוא יום המסירה שמסר הבעל לשליח ואם באנו להסתפק בזה א"כ כל גט שיבא ע"י שליח צריך לתתו לה שני פעמים פעם אחת יתנהו לה בתנאי מיום מסירת הבעל לשליח פעם שנית יתנהו בתנאי מיום מסירת השליח הגט לידה וזה הדבר לא נשמע מעולם ונראה דמטעם קושיא זו לא רצה רבינו מוהר"י קארו זלה"ה להעלות על ספרו ביתה יוסף שיתנהו לה שני פעמים אלא כתב שהיה מעשה שני פעמים ונתנוהו לה והתירוה מיד:

סימן עו

כתוב בשלחן ערוך א"ח סי' ר"ב סעיף ו' צלף על העלין ועל התמרות ועל הקפריסי' בפה"א על האביונות שהם עיקר הפרי בפה"ע עכ"ל:

דין זה צריך לי עיון דחזינן דבזמן הזה דעיקר פרי הצלף הם הקפריסין יותר מהאביונות דהא כשמלקטין אותה מלקטי' הקפריסי' ומעט מזער מן האביו' עם הקפריסי' ושולחים מהם לתורכייה ולארץ אדום חביות הרבה וגם מוליכים מהם מנא אמון לכל ערי ארץ מצרים ומימינו לא ראינו אלא הקפריסין הם עיקר הפרי ואם יש מהאביונות מעורבין עם הקפריסין הם מעט מעט מהמעט שאינם נחשבים לפני ריבוי אקפריסין שהם רבים הרבה מאד מאד ולפי מנהג העולם צריך לברך על הקפריסין בפה"ע:

גם צ"ע שהעלין והתמרות בזמן הזה אין מי שיאכל אותם ולא ראינו מי שיקנה אותם כמו שקונים הקפריסין וא"כ לא נטעי את הצלף להכי אדעתא דעלין או תמרות וצריך לברך עליהם שהכל מידי דהוה אקורא שהוא ראש הדקל כשהוא רך דמטעם זה דלא נטעו אותן להכי מברך עליו שהכל:

ואיברא דבפ' כיצד מברכין פשוט דקרי להו לקפרי' שומר לפרי וכן הוא נראה לעינים שהקפרי' כשהם קטנים סגורים והאביונות בתוכם אינן נראות וכשהקפריסין גדלים נפתחים ונעשים פרחים גדולים ובתוך הפרח נראה גיד ובראש אותן הגידין הנראין בתוך הפרחים האביונות וגדילים אותן הגידין ובראשם האביונ' גדלים והולכים עד שגדלים כמו זית וכשמלקטי' הקפריסי' מלקטין אותם ומה שמוצאים שנעשו אביונות ובוררים הקפריסים הקטנים מן הגדולים שכל מה שהם קטנים הם החשובים וקורין אותן קפאר סלטאני ומוכרים. אותן ביוקר על א' שנים מן הגדולים הרי דבזמן הזה אין עיקר הפרי אלא הקפריסין ושני להם האביונות והעלים והתמרות אין אוכל אותם בכל ארץ מצרים ולא בכל המקומות שידענו המב"ה יאיר עינינו בעבודתו:

סימן עז

שאלה היש לסמוך על מה שכתוב בספר שיירי כנסת הגדולה א"ח סימן רפ"ב בהגה' ב"י סעיף ה' וז"ל אמר המאסף במהדור' ראשונה כתבתי דאם נמצא טעות בס"ת בקריאת השביעי אחר שקרא שלשה פסוקים בהכשר דאין להוציא ס"ת אחר ושכך עשיתי מעשה בקוסטנטינא יע"א לפני רבני הדור ולא היה פוצה פה ומצפצף:

תשובה

לע"ד נראה דאין לסמוך עליו בזה שלא ראיתי טעם לדבר אלא הרבה בדברים בלא ראיה וראיתי להעתיק קיצור דבריו כדי שיתברר האמת כת' ז"ל ולפי שראיתי מפקפקים בהוראתי גם בלא דעת דברי הפוסקים אלא מסברת הכרס ראיתי להאריך בזה ולישב מכל המקום' שלכאורה נראה שיש סתירה לזה ולחזק הוראתי בראיות נכוחות מ"ש

בספר מגדל עוז דאם נמצא טעות אפילו בסוף הפרשה מוציא ס"ת אחר **(הנך רואה שדחה דברי המ"ע בלא טעם בלשון אפשר וזה אין בו ממש דמסתמא כי קאמר המגדל עוז אם נמצא הטעות אפילו בסוף הפרשה מוצי' ס"ת אחר הוא למנהג העולם היום שקוראין בכל שבת סדר א' ואי אמרת דלא אמרה אלא כשלא קרא שלשה פסוקים או בפרש' יו"ט וכו' לא הוה שתיק מנה)** אפשר לדחות דכשלא קרא שלשה פסוקים בהכשר קאמר או בפרשת יו"ט וחול המועד וארבע פרשיות שצריך לקרות כל הסדר א"נ בעל מ"ע לטעמי' אזיל שקריאת ראשונים לא עלתה לו וכו' אבל לפי מנהגנו כהוראת הר' בשם רבו מהר"י בירב שקראו בפסול עלתה בדיעבד ומוצי' ס"ת אחר לקרא מכאן ולהבא בספ' הכשר וכו' לפי מנהג זה כל שקראו העולין שבעה כל א' ג' פסוקי' שהם כ"א פסוקים לשבעה בני אדם כדאיתא במס' סופ' אפילו נמצא הטעות בפסוק הכ"ב יגמור הפרשה בפסול ולא יברך אחריה וכו', וההיא דספר הכלבו הביאו רבינו המחבר בטו' זה סי' קל"ז וכו' דהתם תקנת חכמים לקרא עד תטמא עד הערב אבל בשבת שקריאת הסדר אינו מתקנת חכמים אלא מנהג וכבר כתב הרמב"ם בפי"ג מה' תפלה שיש מקומו' שאין גומרין את הפרשה אלא לשלש שנים והוא מדברי התלמוד פרק בני העיר וכו' וכיון שאינו אלא מנהג בעלמא כל שקרא כשיעור אין להוציא ספר תורה אחר להשלים הסדר' ** (מ"ש מלבד דמההיא דהכלבו בפרש' פר' וכו' עד משום פגמו של ראשון לא ידעתי מאי קאמ' ומ"ש והיינו דמס' סופרים הא ליתא וז"ל ההגהות שהביא מרן בסימן קל"ז כתוב בהגה' מיי' פי"ב מה"ת אם דילג פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בשני וחמישי וקר' עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא אפי' אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפילו הפטי' והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא עכ"ל הרי ההגה' לא הזכירו ס"ת פסול ואם זה הרב רוצה ללמוד מדלג פסוק א' לנמצא ס"ת פסול זו אינה תורה)** מלבד דמההי' דהכלבו בפרש' פר' אין ראיה הפך למה שכתבתי דהתם לא הוצי' ס"ת אחר אלא הס"ת בעצמו שקראו וכיון שאין כאן פגמו של ראשון למה לא נקרא כל הסדר אבל בנדון זה אין להוציא ס"ת אחר משו' פגמו של ראשון ומיהו צריך לקרא כל הסדר בס"ת הפסול והיינ' דמס' סופרים שהביאו ההגה' שהביא רבי' המחב' בסי' קל"ז ע"כ ראיתי להעתיק מדברי השיירי ולא נר' לי להעתיק מדבריו כי האריך הרבה בדברים כפולים ומכופלים ללא צורך:

**(כי היכי שלא לטעות ומ"ש דלפי מנהג הורא' מהר"י בירב וכו' גם זה אין בו ממש דאדרב' דאם איתא דלפי מנהג זה נתחדש דין זה דבקראו שבעה עולים כ"א פסוקים אין

צריך להוצי' ס"ת אחר לא הוו שתקי מינה כדי שלא יבואו לטעות. עוד דפרשו' המועדים כבר העלה מרן על שלחנו הטהור בסי' קל"ז סעי' ג' שדינם כמו מנחה בשבת ושני וחמישי שאם דילג פסוק אין צריך לחזור ומ"ש ויגמור הפרשה ולא יברך אחריה תמוה מאוד והלא ברכ' שלבסוף העולים היא עיקר התקנה והיא משנ' בריש פרק הקורא עומד תנן הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה ובגמרא תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה היינו טעמא דתקינו רבנן גזרה משו' הנכנס' ומשום היוצאים ע"כ הרי למד' ב' דברים הא' שהברכ' שלבסו' היא עיק' התקנ' שחשש הנכנסי' הוא גדול שהוצרכו לתקן ולהוסי' ברכות בשבילו וכפי סברא זו דבעל השיירי יש שתים דעות הא' שמבטל הברכ' דלבסו' שהי' עיקר התקנה שנית דאיכא חשש דהנכנסים שיאמרו דאין מברכין לבסוף מלבד שהמעש' זר ותמוה הרבה מאד שלא נראה ולא נשמע כמותו בכל גלילות ישראל שיקראו בתורה ברבים בלא ברכה ומה שכתב שאין להוציא ס"ת אחר משום פגמו של ראשון תמוה מאוד לא ידענא היכי קאמר דמה שייך כאן פגמו של ראשון שהרי הוא פגום ועומד שנמצא פסול:)**

והנך רואה דעיקר הוראתו מההיא דמסכת סופרים פי"א הלכה ד' וז"ל החזן שהוא קורא בתורה בשבת פחות משבעה קריות ושכח כסבור שקראו שבעה יחזור ויעלה שבעה קריות ויפטיר שמיני ובלבד שיהיה בסד' עשרים ואחד פסוקי' ליתן לכל קורא וקורא שלשה ואם פחות יוסיף על סדר הזה מפרשה אחרת ע"כ. וס"ל להר' ז"ל דזו דמס' סופרים היא עיקר אף בזמן הזה שנהגו לקרא סדר אחד בכל שבת ולע"ד אני אומר אחר המחילה מכבודו לא דק מאחר שנהגו לקרא בכל שבת סדר אחד מסדרי התורה להשלים התורה בכל שנה הוקבע עליהם בחובה גמורה מן התורה דגרסינן בפ"ק דנדרים דף ח' אמר רב גדל אמר רב האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל והלא מושבע ועומד הוא ואין שבועה חלה על שבועה מאי קמ"ל דאפי' זרוזי בעלמא היינו דרב גדל קמייתא הא קמ"ל דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית משום הכי חיילא שבועה עליה. וכתב הר"ן מסתברא לי דלאו דוקא דבהכי מפטר שהרי חייב כל אדם ללמוד תורה יומם ולילה כפי כחו ואמרינן בפ"ק דקידושין ת"ר ושננתם שיהיו ד"ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר שלא תגמגם וכו' וק"ש שחרית וערבית לא סגי להכי אלא מכאן נ"ל ראיה למה שכתבתי בפ' שבועות שתים בתר' דכל מידי דאתי מדרשא אע"פ שהוא מן התורה כיון דליתיה מפורש בקרא בהידיא שבועה חלה עליה והכא הכי קאמר כיון דאי בעי פטר נפשיה ממאי דכתיב בקרא בהידיא בשכבך ובקומך בק"ש שחרית וערבית משום הכי חלה שבועה עליה לגמרי ואפי' לקרבן והיינו דקאמר

נדר גדול נדר כלומר לכל דיניו כדבר הרשות וקמ"ל דבקבלה בעלמא לדבר מצוה מהניא דמאי דאמר' הכא לא הזכיר לא נדר ולא שבועה ואפילו הכי בדבורא בעלמא סגי דומיא דמאי דאמרינן דבקבלה בלחוד מהניא לצדקה כדכתיב בפיך זו צדקה והוא הדין לכל דבר מצוה עכ"ל וכתב הרא"ש ז"ל נדר גדול נדר לאלהי ישראל לאו היינו נדר ממש דלא איקר' נדר אלא שמתפיס בדבר הנדור אלא חשבינן ליה כאילו נדר צדקה כדאמרינן דר"ה בפיך זו צדקה עכ"ל וז"ל הרמב"ם ז"ל בסוף פ"א מהלכ' נדרים האומר לחבירו נשכים ונשנה פרק עליו להשכים ולקרות ואע"פ שלא הוציאו בלשון נדר וז"ל רבינו בעה"ט י"ד סימן רי"ג האומר אשנה פרק זה הוי נדר גמור עכ"ל וכן העלה מרן על שלחנו הטהור יו"ד סימן רי"ג סעיף ב':

ומ"ש הר"ן חייב כל אדם ללמוד תורה יומם ולילה כפי כחו כן כתבו הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת ורבי' בעה"ט י"ד ס' רמ"ו וכן העל' מרן בס' הנז' סעי' א' וז"ל כל איש מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע זמן לת"ת שנאמר והגית בו יומם ולילה. ג' כתב ז"ל עד אימתי חייב כל איש מישראל ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך עכ"ל:

הרי למדנו דבדבור בעלמא שאומר אשנה פרק זה קם עליו בנדר גמור וחייב לקיימו:

כל שכן מי שקבל עליו לקרות ונהג קבלתו שאינו יכול לפטור עצמו:

וכל שכן קהל שנהגו שחלה קבלתם עליהם ועל זרעם ואפילו היה הדבר שקבלו עליהם אינו גוף התורה אלא לסייג בעלמא כמו שכתב מרן בבית יוסף י"ד סוף סימן רי"ד ז"ל כתב הריב"ש בחלק א' סי' מ' בשם הרמב"ן במשפט החרם שכל קבלת הרבי' חלה עליהם ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבנים חייבים באותו גדר כדמוכח עובדא דבני בישן וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנתם וכו' ע"כ וכן העלה מרן על שלחנו הטהור סוף ס' הנז':

וכל שכן דבר שהוא גוף התורה והוא חיוב כגון תלמוד תורה שחייבים לעסוק בה יומם ולילה שפשוט הוא שכל קהל שקצב לו קצבה בסדרי התורה חייב לקיימה:

וכל שכן דבר שנתפשט בכל גלילות ישראל שאפילו בני מערבא דאמרינן בפרק בני העיר שאינן משלימין התורה אלא לשלש שנים האידנא כל בני מערבא נוהגים לסיים התורה בכל שנה שפשוט הוא שחלה על כל ישראל ואינן יכולין ליפטר ממנה:

צא ולמד גדולה מזו מתפלת ערבית דהיא רשות כתב הרי"ף ז"ל בפרק תפלת השחר תפלת ערבית רג"א חובה רבי יהושע אומר רשות אביי אמר הלכה כדברי האומר חובה ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות וקי"ל דהלכה כרבא מיהו הני מילי היכא דלא צלי לה כלל אבל היכא דצלי ליה לתפלת ערבית כבר שוייא עליה חובה ואי טעי הדר לרישא כדאמר רבא טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית אין מחזירין אותו שאין מקדשין את החדש אלא ביום ושמעינן מינה שאם טעה בשבת או בי"ט שמחזירין אותו ואמרי' נמי טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרי' ב' והא דברי הכל היא דהא ליכא מאן דפליג ואפילו למאן דאמר רשות חובה היא דליתא אבל מצוה איתא והאידנא נהגו עלמא לשוויא כחובה עכ"ל וכך הם דברי הלכות גדולות וכך הם דברי הרא"ש בפרק תפלת השחר הרי נתברר דדבר שהוא רשות וקבלו אפילו היחיד עליה חזר להיות חובה גמורה ומחזירין אותו כיון דאית ביה צד מצוה בעלמא הוקבע עליו כחובה גמורה:

עוד ראיה כתבו הגהות מיי' בפי"ב מהלכות תפלה ז"ל במס' סו' בפי"א יש שאם טעה חזן וסבור שקראו ז' ולא קראו אלא ששה חוזר וקורא שביעי ושמיני מפטיר ואם קרא ודילג על פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בשני או בחמישי וקרא עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר אבל בשבת דילג פסוק אחד חוזר וקורא אפילו אחר שהפטיר בנביא והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא שאין מעמידין תפלת המוספין פעם שניה ע"כ ובסו' מס' סופ' אפילו דילג פסוק אחד ולא קראו והחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר ופותח ומברך וקורא הוא ושנים אחרים עכ"ל ההגהות:

הרי ההגהות השמיטו מלשון דמסכת סופרים מה שכתוב שם ובלבד שיהיה בסדר כ"א פסוקים ליתן לכל קורא וקורא שלשה ואם פחות יוסיף מפרשה אחרת כל זה השמיטו ההגה' ובודאי צריך לדעת למה:

גם בשבלי הלקט הביא לשון זה דמסכת סופרים והשמיט הא דעשרים ואחד פסוקים הטעם פשוט דכלל גדול בידינו ומוסכם מכל הפוסקים דכל מה שישמיט הפוסק אפילו מדברי הגמרא הוא משום שדוחה אותן הדברים מהלכה וכיון שכן פשוט הוא דכיון שהביאו דברי מסכת סופרים והשמיטו ממנו הדין הזה ולא הביאו' שמעינן מנה דהדין הזה דהאידנא לאו הלכתא היא דהואיל ונהגו העולם לקרות סדר אחד בכל שבת הרי הוקבעה הלכה כך ולא משכחת לה סדר שאין בו כ"א פסוקים וכן נראה שהוא דעת כל הפוסקים שלא הביאו הא דמסכת סופרים לבד התוספ' בפרק הקורא עומד. ולפי דרכנו למדנו מדסתמו וכתבו שאם דילג פסוק אחד חוזר וקורא הוא ושנים אחרים הוא אפילו היה שדילג פסוק מקריאת השביעי אפילו אחר שקרא הרבה פסוקים ואפילו היה

שדילג פסוק אחרון דאי לא תימא הכי היה להם לבאר דהא דבריהם הוא כפי המנהג של עכשיו לקרות סדר אחד בכל שבת:

דלפי דברי השיירי דס"ל דגם האידנא אין חובה בקריאת התורה אלא עשרים ואחד פסוקים לשבעה עולים שלשה פסוקים לכל אחד ומה שקורין סדר אחד בכל שבת הוא משום מנהג בעלמא לפי זה כשקרא עם השביעי הרבה פסוקים ודילג בסוף הקריאה אפילו הרבה פסוקים והחזירו התורה למקומה ואמר קדיש למה מוציאין הס"ת פעם אחרת ומטרחינן ליה בכדי דכיון דיצא ידי חובתם יש תיקון דלשבת הבאה יתחילו מהפסוקים המדולגים להשלים אותם ויקראו משם ואילך על הסדר ולא יטריחו הס"ת אלא ודאי מדמצרכינן להוציא הס"ת פעם אחרת ולקרות הוא משום דכיון שדלגו פסוק א' עדין לא יצאו ידי חובת היום והיינו כדאמרן הרי נתבאר דהאידנא חובה גמורה לקרות סדר אחד מסדרי התורה בכל שבת:

עוד אני מוסיף לומר דחובה זו לאו משום מנהג בלבד היא אלא הוי תקנת חז"ל מתרי טעמי. חדא כיון דקריאת התורה ברבים היא תקנת משה רבינו ע"ה מפני חייוב עסק התורה כדאמ' בפ' מרובה דף פ"ב תניא וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים דורשי רשומו' אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים כיון שהלכו שלשה ימים בלא תורה נלאו עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת ומפסיקין בא' בשב' וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילכו ג' ימים בלא תורה:

הרי למדנו שמשה רבינו ע"ה וב"ד משום חייוב עסק התורה והמון העם דלאו בני עסק התורה תקן להם לישראל שיקראו תורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי ואע"ג שלא נתן קצבה לקריאה כל שקצבו על עצמן אותה קצבה נכללת בכלל תקנת מרע"ה ונתחיי' מכח תקנתו כיון דמשום חייוב עסק התורה שהם חייבים:

עוד טעם אחר דודאי מה שנהגו לקרות סדר אחד בכל שבת המון העם לא מעצמם נהגו כן אלא החכמים שביניהם הם שתקנו להם כן וכיון שכן הרי זו תקנת חכמים גמורה דאמ' בשלהי פ"ב דר"ה ת"ר למה לא נתפרשו שמותן של זקנים הללו שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן פ' כנדב ואביהוא פ' כאלדד ומידד ואומר ויאמר שמואל אל העם ה' אשר עשה את משה ואת אהרן ואומר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל וגו' ואומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו שקל הכתוב שלשה קלי עולם כשלשה חמורי עולם לומר לך ירובעל בדורו כמשה בדורו בדן בדורו כאהרן בדורו יפתח בדורו כשמואל בדורו ללמדך שאפילו קל שבקלים שנתמנה פרנס על הצבור הרי

הוא כאביר שבאבירים ע"כ ומסתייע סברתנו כתב רבי' בעל הלבוש' בסימן קל"ז סעיף ה' ז"ל אם דילג הקור' פסוק א' ולא קרא וכו' אבל בשבת אפילו דילג פסוק א' חוזר וקורא שהרי תקנת חכמים היא שיקראו כל הפרשה בשבת זו ובאופן זה להשלים כל התורה בשנה א' והרי דילג פסוק א' ולא קראו כל הפרשה ובהשלמת השנה לא ישלימו התור' שהרי יחסר פסוק זה לפיכך אפילו אחר שהחזירו התורה ואמר קדיש חוזר וקורא פסוק המדולג ושנים עמו וכו' ע"כ הרי רבינו בעל הלבוש קאמר שתקנת חז"ל לקרות סדר א' בכל שבת כדאמרן ולע"ד נראה הא דכתב הר' אסור לאומרו וכ"ש להעלותו על ספר שמיקל בחייוב קריאת התורה אפילו לפי דעתו דהרי זה דומה למה שכתב סמ"ג סוף עשין י"ב והביאו רבינו בעל המפה י"ד סימן רמ"ו והגה' מיי' בפ"א מהלכו' ת"ת סימן ז' ז"ל ובשעות דחוקות שאדם בבלבול ואין לו פנאי ללמוד סומך על מה שאמר רבי יוחנן פר' שתי הלחם דף צ"ט ע"ב אפילו לא קרא אדם אלא ק"ש שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיך ודבר זה אסור לומר לפני עם הארץ עכ"ל ופרש"י אסור לאומרו שלא יאמר בק"ש סגי ולא ירגיל בניו לת"ת הרי למדנו שאסו' להקל לפני עם הארץ בחייוב ת"ת וכ"ש בנדון זה דאתי לומר כיון דאין חייוב קריאת התורה אלא אחד ועשרים פסוקים כיון שישמע אחד ועשרים פסוקים יאמר כבר נפטרתי מקריאת התורה ויצא מבית הכנסת ויתחייב בעוזבי ה' יכלו ח"ו:

סימן עח

שאלה נשאלתי משלחני אחד שערל אחד הביא לו לקנות טבלה של כסף ועליה צורת ישו' וצורת אמו בולטים אם יוכל לקנותה אמרתי לו לא תוכל לקנותה עד שיבטלנה הערל תחלה דהיינו שישבר בה שבר רגל או שבר יד או יעשה בה מום הלך השואל ולמחר חזר ובא אלי ואמר לי עשיתי כאשר צויתני ושברה הגוי בידו ועתה באתי לשאול אם מותר למכור אותה לערל אחר אמרתי לו אם היא באופן שיכול לתקנה ולעובדה או לאו הוציאה והראה אותה לי נסתכלתי בה וראיתי שלא עשה באליל כלום אלא שבר בטבלה שבר קטן אמרתי לו בני מה עשית השבר הזה לאו כלום הוא שלא עשה באליל כלום ועכשיו שלקחת אותו בלי ביטול ה"ל ע"ז של ישראל ואין מועיל לה בטול עולמית ובאמת שעגמה נפשי לשואל הקונה שידעתי שהיה חרד שרצונו היה לקנותה בהיתר אלא קרה ששגג וישבתי מתבודד מה לעשות לו אם נסמוך על סברת המתירין שכתב רבינו הגדול בש"ע י"ד סי' קמ"ו סעיף ח' שכתב שאם מכרה לצורף ישראל יש מתירים וידוע הוא שהשלחנים שבעיר הזאת הם כמו צורפים שלוקחים זהב וכסף ומערבין

טוב ברע ורע בטוב ומתיכים ואע"פ שלפעמים אינם מתיכים אלא מוכרין הדבר כמו שלקחוה הא לא איריא שהצורף נמי לא כל כסף וזהב שלוקח מצרף אלא כפי אשר יראה שההנאה קרובה יותר עושה אם רואה שיותר נשכר בצירוף מצרף וא"כ רואה שיותר נשכר במכר הדבר כמות שהוא מוכר ואם היינו שלחני היינו צורף אבל לא מלאני לבי להתיר מאחר שהוא איסור תורה דהא הר"ן ז"ל אע"פ שנראו לו דברי הרמב"ם שמתיר אפילו הכי כתב דאזלינן בה לחומרא משום דהוייא ספיקא דאורייתא ענה השואל ואמר אחזירנה לו אמרתי לו וגם חזרה אינך יכול להחזירה דכיון שקנית אותה זכית בה וה"ל ע"ז של ישראל וכשתחזירנה הוי מכר שאתה מוכרה לו עכשיו ואסור אמרתי לו אם עדין לא פרעת המעות היית יכול להחזירה אמר לי פרעתי מקצת ועדין בידי מקצת נסתכל' בצורה וראיתי שהטבלה חתיכה בפני עצמה והצורה בפני עצמה אבל היו מחובשים אמרתי לו עכשיו יש לך תיקון שתאמר לגוי אני לא אקח ממך במעות שנתתי לך אלא הטבלה והחזר לו הצורה ואחר שיבטלנה קחנה ממנו וכן עשה הפריד הטבלה ולקח אותה בדמים שנתן לו והחזיר לו הצורה ואח"כ שבר הצורה ובטלה ונתן לו בה שאר הדמים כל זה השתדלתי לעשות כדי שיהא ההיתר פשוט אליבא דכ"ע:

ומ"מ נלע"ד שאף אם היה שקנה ומשך ונתן כל המעות יש לסמוך על דברי המתירין במכר לצורף ישראל וז"ל הר"ן ז"ל בפ' רבי ישמעאל על מה דתנן מכרה או משכנה רבי אומר בטלה וחכמים אומרים לא בטל ובגמרא זעירי אמר רבי חנינא ורבי ירמיה בר אבא אמר רב חד אמר מחלוקת בצורף גוי אבל בצורף ישראל ד"ה ביטל משום דמידע ידע דישראל תבר לה וחד אמר אפילו בצורף ישראל מחלוקת וכתב הר"ן ולענין הלכה מסתברא דכיון דפלוגתא דאמוראי וכו' נקטינן לחומרא כרבנן דאמרי לא ביטל דרבי' נינהו ואליבא דמ"ד דאפילו בצורף ישראל מחלוקת דספיקא דאורייתא לחומר' וכן נראה דעת הרי"ף שהביא משנתינו בצורת' והשמיט הך שקלא וטריא דצורף גוי וצורף ישראל דאלמא ס"ל דלרבנן בכל ענין לא בטיל. אבל ראיתי לרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מה' ע"ז או שמכר לצורף ישראל הרי זו בטלה אבל אם משכנה לגוי או לישראל שאינו צורף הרי זו אינה בטלה. ונ"ל שהרב סמך בהא דאמר' בגמרא ת"ר לוה עליה או שנפלה עליה מפולת אינה בטלה ואמרינן עלה וצריכא דאי תנא לוה מדלא זבנה זבוני לא בטלה ובודאי משמע דסתמא דשקלא וטריא בגמרא סלקא דלא כרבנן וכיון שכן סוגיין כמאן דאמר בצורף ישראל ד"ה בטל והכי קאמר אי תנא לוה עליה הוה אמינא התם הוא דאפילו לוה עליה מצורף ישראל לא בטיל דכיון דלא זבנה זבוני לא בטלה מכלל דאי זבנה בטלה אבל למ"ד דאפי' בצורף ישראל מחלוקת היכי אמרי' סתמא מדלא זבנה זבוני לא בטלה והא

לרבנן אפילו זבנה לא בטלה אלא כדאמרן ונראה שלזה כיון רש"י ז"ל שכתב לוה עליה גוי אפי' מצורף ישראל הילכך כיון דפלוגתא דאימוראי היא אי בצורף ישראל מחלוקת או לאו סוגיין כמאן דאמ' דבצורף ישראל דברי הכל בטל נקטינן כוותיה וכדברי הרמב"ם ז"ל ומ"מ הרי אתה למד מדבריו שדעתו ז"ל דבצורף דוקא ולא כדברי רש"י ז"ל עכ"ל:

הרי הר"ן ז"ל מעיקרא כתב דכיון דפלוגתא דאמוראי ולא ידענא מאן אמר הא ומאן אמר הא נקטינ' לחומרא ולבסוף כשהביא דברי הרמב"ם ומצא להם ראיה מהגמרא כתב הילכך כיון דפלוגתא דאמוראי היא אי בצורף ישראל מחלוקת אי לאו סוגיין כמ"ד דבצורף ישראל דברי הכל בטל נקטינן כוותיה וכדברי הרמב"ם הרי הר"ן הביא ראיה ברורה מהגמרא לדברי הרמב"ם והסכי' לדבריו ולמדנו עוד מדבריו דגם רש"י ז"ל הכי ס"ל הרי למדנו דלרש"י והרמב"ם והר"ן ז"ל ס"ל דבמכר לצורף ישראל ביטל וכיון שהרמב"ם הוא מרי דאתרא בארץ מצרי' הכי נקטינן כמבואר בתשוב' הרשב"א ז"ל סי' רנ"ג ובתשו' הר"ן ז"ל סי' מ"ח דף נ"א ע"ב ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן עט

שאלה לגבאי הר' סעדיה סלאמה קנה להקדש כלי כסף והם כלי תכשיט של נשים ומפני שיש בהן שלשלאות של כסף ומועילים לתפוחי הספרי תורה שצריך לעשות להם שלשלאות לפעמונים ומפני כך קנאם כדי להרויח להקדש שכר האומן שעולה הרבה ובא לשאול אם מותר לתת השלשלאות הללו בתפוחי הס"ת:

תשובה

כתב רבינו הגדול ז"ל בטור א"ח סי' קנ"ג ז"ל מצאתי בתשו' מהרי"ל איתא באגודה פרק הקומץ רבה אין לקנות מעילין שנשתמש בהן הדיוט לתשמיש קדושה ויליף מדדרשינן מה מזבח שלא נשתמש בהן הדיוט אף עצים וכו' ואע"ג דנהוג עלמא לעשות מפות ופרוכת מבגדים ישנים לאו מר בריה דרבינא חתים עלה וכששואלים אמינא להו לקנות חדשים וכ"כ הרשב"ץ בתשו' עכ"ל וכן העלה על שלחנו הטהור בסי' הנז':

ובפרק הקומץ רבה דף כ"ב ע"א יכול האומר עלי עולה יביא עצים מתוך ביתו כדרך שמביא נסכים מתוך ביתו ת"ל על העצים אשר על האש אשר על המזבח מה מזבח משל צבור אף עצים ואש משל צבור דברי רבי אלעזר ב"ר שמעון רבי אלעזר בר שמוע אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש שלא נשתמ' בהן הדיוט מאי ביניהו

איכ' ביניהו חדתי ועתיקי לא והכתיב ויאמר ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך הטוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגים וכלי הבקר לעצים הכא נמי בחדתי ע"ש:

הרי סתם תלמוד מוקי להא דהמוריגים וכלי הבקר בחדתי שמע מינה דבעי' חדתי:

ובזבחים פרק י"ד דף קי"ו ע"ב איתא איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרא קורבנא לרבא שלח ליה אסקוה ניהלי לשם שמים אמר להו לספרא ולרב אחא בר הונא זילו ודברו תרי עולמי גילדאי וחזו היכא דמסקא ימא שירטון ושקלו ציבי חדתי ואפיקו נהורא ממגנא חדתא ואסקוה ניהליה לשם שמים אמר ליה אביי כמאן כרבי אלעזר בר שמעיה דתני' רבי אלעזר בר שמעיה אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים שלא ישתמש בהן הדיוט והא מודה רבי אלעזר בר שמעיה בבמה דתניא כתוב א' אומר ויתן דוד לארנון וגו' הא כיצד גובה מכל שבט ושבט חמשים שהם שש מאות רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי בקר ומקו' מזבח ' וכל הבית כולו בשש מאות רבי אלעזר בר שמעיה אומר בקר ועצים ומקום מזבח חמשים וכל הבית כולו בשש מאות דכתיב ויאמר ארונה אל דוד קח אדוני המלך ויעל ראה הבקר לעולה והמוריגים לעצים ורבא אמר לך התם נמי בחדתי ופרש"י דמסקא ימא שירטון לימים ומתייבש ונעשה קרקע דבעינן שלא נשתמש בהן הדיוט במזבח ואיתו ציבי חדתי שלא נשתמש בהן אדם שלא יהא שיברי כלים הא מודה רבי אלעזר בבמה דקתני המוריגים לקח דוד לעצים בדבר ארונה ע"כ:

הרי רבא מוקי לה להא דרבי אלעזר דהמוריגים בחדתי וידוע דהלכתא כרבא לגבי אביי ועוד דסתם תלמוד נמי בפרק הקומץ מוקי לה בחדתי ש"מ דהלכתא דלגבוה בעינן חדתי דלא נשתמש בהו אדם:

הרי למדנו דכל דבר שנשתמש בו הדיוט אין עושין אותו לגבוה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכות אסורי מזבח ז"ל ועצי סתירה פסולין לעולם לא יביאו אלא חדשים והיא תוספתא בפ"ט דמנחות עכ"ל:

ובפ"א מה' בית הבחירה כתב ז"ל אין עושין כל הכלים מתחלתם אלא לשם הקדש ואם נעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותו לגבוה עכ"ל. וכתב רבינו הגדול בכסף שהיא תוספתא בפ"ב דמגלה וז"ל התוספתא וכלים שנעשו מתחלתם להדיוט אין עושין אותן לגבוה אבנים וקורות שחצבו אותן מתחלה להדיוט אין בונין אותן בהר הבית ע"כ:

ואיברא דענין זה צ"ע הנה בהקומץ ובזבחים פשוט דדבר שנשתמש בו הדיוט פסול אבל אם הוא חדש שלא נשתמש בו הדיוט אע"ג שנעשה להדיוט לא נפסל לגבוה וראיה מהמוריגים ומכלי הבקר שנעשו להדיוט והוכשרו לגבוה כיון שהיו חדשים שלא

נשתמש בהן הדיוט וכן פשוט בדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' אסורי מזבח שכתב ועצי סתירה פסולין:

וקשה לי מדברי הרמב"ם בפ"א מה' בית הבחירה כתב בהידיא כלים שנעשו מתחלתן להדיוט פסולין לגבוה וכן פשוט בתוספתא דפ"ב דמגלה:

וי"ל דלא דמי עצים של הדיוט לכלים שנעשו מתחלת' דעצים שעומדים לשריפה מכי נשרפו מקלא קלו ונתבטל ההוא מעשה שנעשה בהם ואזלו להם מן העולם ולא נשאר מהם כלום אבל כלים שנעשו מתחלה להדיוט הרי הם בעינם עומדים וההוא מעשה שנעשה בהם הוא עומד וקיים ושם מעשה ההדיוט לא פסק מהם ולפיכך כל שנעשו מתחלתם להדיוט פסולין לגבוה והרי זה דומה למאי דאמר בפ"ק דביצה דף ד' ע"ב ה"מ היכא דאיתי' לאיסו' בעיניה תכא מקלא קלי איסורא ע"ש:

והנכון בעיני הוא זה הא דאמרינן כלים שנעשה מתחלה להדיוט אין עושין לגבוה דמשמע אפילו הם חדשים הוא כשעושין אותן לגבוה בעינם שלא נשתנו ותכי מוכח לשון הרמב"ם ז"ל שכתב ואם נעשו מתחלה להדיוט אין עושין אותן לגבוה אותן משמע הם בעינם. והכי מוכח לשון התוספתא דקתני וכלים שנעשו מתחלה להדיוט אין עושין אותן לגבוה אבנים וקורות שחצבו מתחלה להדיוט אין בונין אותן בהר הבית ע"כ משמע שאבנים שחצבו להדיוט אותן אבנים בעצמן אין בונין אותן לגבוה אבל דבר שנעשה מתחלה להדיוט ולא נשתמש בו והוצרך לגבוה בענין שצריך לבטל אותו מעשה שנעשה להדיוט כגון המוריגים וכלי הבקר שצריכי' שבירה להבעירם על גבי המזבח מותר והוא הדין לכל כיוצא בזה שצריך לבטל אותו מעשה שנעשה להדיוט ולעשות ממנו דבר אחר לגבוה כגון שעשה משראים מלבוש ולא נשתמש בו מותר לקורעו ולעשות ממנו מפות לספר תורה וכן כל כיוצא בזה מה שנראה לע"ד כתבתי ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות:

סימן פ

שאלה המטיל ציצית לטלית בשבת אם יש בו חייוב מלאכה או דוקא איסור שבות:

תשובה

תנן ר"פ ואלו קשרים שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתירן ופרש"י ז"ל אלו קשרים המנויים באבות מלאכות דקתני הקושר והמתיר קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם ורבינו הגדול בב"י א"ח סי' שי"ז הביא סברות חלוקות בדין קשר של קיימא וכתב שהרי"ף והרמב"ם ז"ל שוין וז"ל

הרמב"ם בפ' הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן כגון קשר הגמלין וקשר הספנין וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקושרו לכתחלה כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימ' עכ"ל וכן העלה מרן על שלחנו הטהור בהל' שבת סי' שי"ז הרי למדנו דקשר שדרך לקושרו על דעת שיעמוד לעולם והוא מעשה אומן מיקרי קשר של קיימא ובהא ליכא מאן דפליג כמו שתראה מבואר בב"י בסי' הנז':

והטלת הציצית בטלית הוא קושרו על דעת שיעמו' לעולם והוא מעשה אומן וכיון שכן הרי זו מלאכת קשר המניוה באבות מלאכות וחייב עליה:

ובפר' רבי אליעזר דמילה דף קל"א סוף ע"א תני' ושוין שאם שייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו שהוא חייב ע"כ הרי למדנו שהמטיל ציצית לטלית בשבת היא מלאכה וחייב עליה:

סימן פא

שאלה כתב רבינו בעה"ט בא"ח סי' ח' ויברך להתעטף בציצית ונקראת ציצית ע"ש החוטין הנפרדין ממנה כדכתיב ויקחני בציצת ראשי ועל כן צריך להפרידם זה מזה ע"כ מבעיא לן אי מותר להפרידם זה מזה ביום שבת אם יש בו משום מתקן מנא:

תשובה

לאו משום מתקן מנא יש אלא הוא עושה תולדת מלאכה גמורה כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בפ"י מהל' שבת הפותל חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או מחוטי שער וכיוצא בהן הרי זה תולדת קושר וחייב ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת וכן המפריד את הפתיל הרי זה תולדת מתיר וחייב והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כשיעור הפותל עכ"ל הרי למדנו שהמפריד פתיל הרי זו תולדת מתיר וחיי' והמפריד חוטי הציצית הוא מתקן לאו מקלקל והרי הוא תולדת מתיר וחייב וידוע שבכל מקום בהל' שבת שאומר חייב אם היה שוגג חייב קרבן חטאת ואם הוא מזיד בלא עדים והתראה חייב כרת ואם היה שם עדים והתראה חייב סקילה המב"ה יצילנו מכל מכשול ועון:

סימן פב

שאלה באסכנדרייא של מצרים כותבים שם העיר במתא נא אמון אם צריך לכתוב נא אמון בשיטה אחת כיון שהוא שם העיר:

תשובה

הלכה רווחת שכל שם הפסוק בשתי תיבות צריך לכותבו בשיטה אחת דגרסי' בפרק אלו טריפות דף ס"ד ע"ב אמר חזקיה מנין לביצה טמאה שהיא אסורה מן התורה שנאמר ואת בת היענה וכי בת יש ליענה אלא איזו זו ביצה טמאה ודילמא היינו שמייהו לא ס"ד דכתיב בת עמי לאכזר כיענים במדבר ולא והא כתיב אעשה מספד כתנין ואבל כבנות יענה כיענה זו שמתאבלת על בניה והכתי' ושכנו שם בנות יענה כיענה זו ששוכנת על בניה והכתיב תכבדני חית השדה תנין ובנות יענה ואי ס"ד ביצה ביצה בת מימר שירה היא אלא כתיב היענה וכתיב בת היענה ושאני הכא דפסק להו ספרא לשתי תיבות ומדפסק להו ספרא בתרתי תיבות ש"מ תרי שמות נינהו אלא מעתה את כדרלעמר דפסק להו ספרא בתרי הכי נמי דתרי שמי נינהו אמרי התם בשתי תיבות פס' להו בשני שיטין לא פסיק להו אבל הכא אפילו בשני שיטין פסיק להו ע"כ בגמרא:

מכאן אנו למדין דכל שם שהוא פסוק בשתי תיבו' צריך לכותבו בשיטה אחת א"כ צריכין אנו לדעת אם שם זה דנא אמון אע"פ שהוא שתי תיבות הוא שם העיר ושם אחד הם וצריך לכותבם בשיטה אחת או דילמא דנא בלבד הוא שם העיר ואמון כינוי תואר לעיר כמו שנרא' מפירש"י בנחום שפיר' התיטבי מנא אמון מנא אלסכנדרייא של מצרים אמון לשון פדגוג:

נא הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכי עכ"ל והוא מדברי רבותינו לפי פי' רש"י שם העיר אינו אלא נא לחוד ואמון הוא כינוי תואר לעיר על מה שהיתה אומנת והראב"ע ז"ל פירש נא אמון שם עיר מערי מצרים הרי הראב"ע פירש שהעיר שמה נא אמון והרי זה שם א' פסוק בשתי תיבות ולפי זה צריך לכותבו בשיטה אחת:

ולע"ד נראה להכריע שצריך לכתוב נא אמון בגט בשיטה אחת מכמה טעמי והטעם הברור הוא זה מדחזינן דכ"ע קרו לה נא אמון בכתובות ובשטרו' ובאגרות משמע דנקטי לה כ"ע בפשיטות דכך הוא שם העיר ומדכ"ע ס"ל דנא אמון הוא שם העיר הדין נותן שעל כרחין לתת לה שנא אמון הוא שם העיר והוא שם פסוק בשתי תיבות וצריך לכותבם בשיטה אחת:

דהא שם העיר ושם האיש ושם האשה שוין לענין דצריך לכותבם בגט וכי היכי דאזלינן בשם האיש והאשה בתר שם הידוע הכי נמי אזלינן בשם העיר בתר שם הידוע כמבואר

בש"ע א"ה סי' קכ"ח וכיון שכן כיון דכ"ע סברי דנא אמון הוא שם אחד והוא שם העיר הרי שם העיר הידוע לעולם הוא נא אמון הכי נקטינן וצריך לכתבם בשיטה חדא וכ"ש דגם לפרש"י שאע"פ שפי' אמון תאר קרוב הדבר מאד שכך העלו שמה מיום הוסדה כמו שקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח וכמו שקראו לפוטיפר פוטיפרע ג"כ הכא קראו אותה נא אמון על שם שאומנת מלכי מצרים מה שנראה לע"ד כתבתי המב"ה יאיר עינינו בתורתו אכי"ר:

סימן פג

שלחן ערוך א"ח סי' קנ"ח סעיף ז' נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רצה לאכול לחם יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו ואין צ"ל אם נטל ידיו שלא לאכול ואח"כ נמלך ואכל עכ"ל:

מרן רבינו הגדול בב"י הביא סברא זו בשם התוספ' וז"ל מדברי התוס' בפרק ע"פ גבי הא דאמר רב חסדא נטל ידיו בטיבול ראשון נוטל ידיו בטיבול שני שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רצה לאכול לחם אין אותה נטילה עולה לו וצ"ע עכ"ל:

ואני בעניי מה שאבא אחרי המלך אבל אדון כתלמי' שדן לפני רבו שלע"ד נראה שאין כאן צורך עיון וז"ל התוס' בפ' ע"פ דקט"ו ע"ב אסוחי אסח דעתיה ונגע תימה מה צריך להאי טעמא תיפוק לי דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא את המשקים וי"ל דס"ד כיון שנטל יועיל אפי' לנהמא דחולין לא בעו כוונה לכן צריך להאי טעמא עכ"ל הרי פשוט בדברי התוספות דנטילה שלא לשם קדושה אינה מועילה לפת וכדבעינן למימר עוד קמן:

ולהבין הדבר על בוריו צריך להביא עיקר דין דבר שטיבולו במשקה ומה דאתמר עלה. כתב רבי' בעל הטורים א"ח סי' קנ"ח וכשבא לאכול יטול ידיו קודם ואפילו לחולין ולאו דוקא כשאוכל פת אלא לכל דבר שיטבול במשקה צריך נטילת ידים וכתב מרן ולאו דוקא כשאוכל פת אלא וכו' בפ' ע"פ א"ר אלעזר כל דבר שטיבולו במשקה צריך נ"י ופרש"י צריך נ"י משום משקין שהידים שניות וכל הפוסל את התרו' מטמא משקין להיות תחלה וכתב מרן שכן דעת הר' יונה והרמב"ם והרא"ש והמרדכי ורבותיו והרשב"א. ורשב"ם והרמ"מ ס"ל כתוספות ולפסק הלכה נקיט מרן שצריך נ"י לדבר שטיבו' במשקה וכתב נכון שלא לברך על נט"י לדבר שטיבולו במשקה והתוס' בפ' ע"פ דף קט"ו ע"א בארו דברי רש"י ומחלוקתם באר היטב וז"ל פיר' בקונט' אע"ג דקי"ל הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח כיון דאיכא משקים וקי"ל כל הפוס' את התרומ' מטמא משקי' להיות

תחלה הוו להו הנך פירות כמו נהמא וצריך ליטול כמו בנהמא ואין נראה לפר' כן דא"כ כי פריך למה לי נ"י הא לא נגע ומנ"מ אפי' אי לא נגע כיון דסוף סו' אכיל משקה המטובל לא גרע מאוכל מחמת מאכיל דבעי נ"י ועוד וכי לא ידע המקשה דאיכא למיחש דילמא נגע כדאמר רב פפא. ונראה לפר' דנטילה דהכ' לאו משום קדושה ונקיות כמו בנהמ' אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה ויהיה אסור לשתותן ולפסול את גופו כדתנן בפ"ב דחולי' השוחט ולא יצא מהם דם וכו' הא יצא מהם דם אין נאכלין בידים מסואבו' ואמר נמי בס' היסבה הביאו להם יין כל א' נוטל ידו א' פי' שלא יטמא את היין ויפסלו גופו והתם סגי ביד א' אבל במרור נוגע בשתי ידיו וקאמר היסבו מביאין להם מים אע"פ שכל א' כבר נטל א' חוזר ונוטל שתי ידיו אע"ג דאמר נוטל ידו בשטיפה א' טהורה צריך ליטול שתיהן לפי שנטילה ראשונה שלא לשם קדושה ולכך סברת המקשה דבהך נטילה ליכא למגזר שמא יגע ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי רבי אלעזר בן ערך וכ"ש אנן שאין אנו נזהרים מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכים לאותה נטילה והמברך ה"ז מברך ברכה לבטלה עכ"ל:

למדנו מדברי התוס' דלרש"י ז"ל והנמשכים אחריו דנט"י לטיבולו במשקה היא משום קדושה דגזרו רבנן משום סרך תרומה. ולשיטת התוס' והנמשכין אינה משום קדושה ולא שייכא בגזרת סרך תרומה אלא שלא יטמא משקין ויהיה אסור לשתותן וזהו דוקא לדידהו שהיו נזהרין מלשתות משקין טמאין אבל אנן שאין אנו נזהרין בזה אין אנו צריכים לאותה נטילה ולא נפקא לן מינה מידי ולדידן הנוטל ידיו לטיבולו במשקה ובא לאכול פת אותה נטילה לא עלתה לו כיון שלא היתה משום קדושה זו היא שיטת התוס' ואני בעניי קשה לי מה שכתב מרן על התוס' וצ"ע מה עיון שייך כאן ודברי התוס' נראין ברורין בטעמן:

ונראה לע"ד דמרן קשיא ליה בדברי התוס' דלפי טעמם שכתבו בדבור המתחיל אסוחי אסח דעתיה דחולין לא בעו כוונה א"כ נטילה לדבר שטיבולו במשקה למה לא תעלה לו לנהמא דהא נטילה לנהמא לא בעי כוונה וכיון שכן כל נטילה דעבד מהניא ליה ועל זה כתב מרן וצ"ע:

נקטינן מיהא דלשי' רש"י ודעמיה הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ובא לאכול לחם שאותה נטילה עלתה לו ללחם דהא לדידהו נטילה לטיבולו במשק' היא נמי משום קדושה ומשום סרך תרומה ופשיט' שעלת' לו לפת ואע"ג שאותה נטילה לא בירך עליה לית לן בה הא מיהא המצוה נעשית וברכות אינם מעכבות אבל קשה לי למה כתב בש"ע

הדברים בסתם דמשמע דהאי סברא דנטילה לטיבולו במשקה אינה עולה לפת שייכא לכולהו בין לרש"י בין לתוס' וי"ל דסמך מרן על המעי' במקור הדין בב"י:

ותמיהא לי מה נשתנה פסק זה שמרן לא פסק בו כדרכו דהא דרך מרן במקום ששנים מעמודי ההוראה שהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל מסכימין לדעת א' נקיט הלכה כוותייהו והכא הנה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ורש"י והר' יונה והרשב"א וסמ"ג עשין מ"א והגאונים כמו שכתב רבינו בעל הטורים בה' פסח סי' תע"ג והמרדכי בשם רבותיו כולם ס"ל דנטיל' לטיבולו במשקה היא משום סרך תרומה כמו נטילה לפת ומברך עליה א"כ מאי שנא הכא דלא פסק לכולה מילתא כוותייהו שלענין ברכה פסק שלא יברך על הנטילה. ונראה לתרץ חזינא לרבינו בעה"ט בהל' פסח סי' תע"ג ז"ל ונוטל ידיו לצורך טיבול ראשון דכל דבר שטיבולו במש' צריך נטילה ומברך על נטילת ידים והרמ"מ כתב שהאיד' אין צריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה ועל כן לא היה מברך על נטילת ידים על טיבול ראשון וכ"כ בעל העיטו' ולא נהירא וכ"כ הגאונים שצריך לברך וכ"כ הר' שמעיה בש' רש"י והרוצה לצאת ידי ספק יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר כגון שיסך רגליו וישפשף ע"כ וכתב מרן על זה ומה שכתב רבי' על דברי הר"מ ובעל העיטור ולא נהירא אין דבריו נכונים דכיון דפלוגתא היא אם צריך נטילה טוב הוא שלא לברך עכ"ל נראה מדברי מרן דס"ל דאפילו בפלוגת' כי הא דרובא דרבוואת' מחייבי אע"ג דלענין המצוה חייב במצוה מן הדין אפילו הכי נכון הדבר למנקט גבי ברכה שלא לברך חדא דברכות אינן מעכבות דמי שעשה המצוה ולא בירך עליה יצא ידי חובת המצוה לגמרי ועוד דמשום חומרא דלא תשא את שם ה' לשוא. א"נ ראה מרן שהר"מ ובעל העיט' חששו לספק פלוגתא ולא היו מברכ' וגם רבי' בעל הטו' כתב והרוצה לצאת ידי ספק וכו' גם מרן נמשך אחריהם ופסק שיטול ידיו ולא יברך ומ"מ לענין מצות נטילה לדבר שטיבולו פשוט דנקטינן ככל הנך רבוואתא וכיון שכן מי שנטל לדבר שטיבולו במשקה ובא לאכול פת פשוט הוא דאין צריך ליטול ידיו וכדאמרן:

סימן פד

שאלה אשת ראובן היתה רוצה להכניס בתה לחופה עם לוי ולא מצאה צמר לקנות לעשו' כרים לתשמישי ערש לבתה כמנהג הכלות ואמרה לשכנתה אשת שמעון השאילני כרי מטתך שאכני' בהם בתי לחופ' ואח' החופ' אקנה צמר ואעשה לה כרים ואחזיר לך כריך ונתרצית אשת שמעון ונתנה לה כריה ושמעון לא היה בעיר והחתן ידע בכל הדברים האלה ויעברו כמו חדש ימים ותמת אשת ראובן ועתה אשת שמעון תובע' כריה מהחתן

והחתן אומ' שהכרים הללו ניתנו לי במשכון עד שיביאו הכרים של נדונית אשתי יורנו מורה צדק הדין עם מי ושכרו כפמ"ה:

תשובה

לית דין צריך בשש כיון שהחתן ידע שבתורת שאלה באו ליד חמותו אפילו היה כדבריו שחמותו משכנה הכרים עמו אין במעשה ממש שאיך תמשכן ממון אחרים ואם תרצה לומר דחשבינן לה כאילו אשת ראובן גנבה הכרים הללו ומשכנה אותם ביד חתנה והרי זה דומה למה שהעלה מרן על שלחנו הטהור ח"מ סי' שנ"ו סעיף ז' ז"ל משכן הגנבה בין שמשכנה יתר על דמיה או בפחות מדמיה הבעלים נותנים לבעל המשכון מעותיו וחוזרים ועושים דין עם הגנב אלא א"כ היה גנב מפורס' כמו שנתבאר עכ"ל:

הא לאו מלתא היא דתשובתה בצדה שהרי סיים וכת' אלא א"כ היה גנב מפורסם והכא גריע מגנב מפורסם שהרי ידע שהכרים גנובים הם ובהא אפי' לר"י והרא"ש ז"ל דס"ל דאף בגנב מפורסם עשו בו תקנת השוק וצריך להחזיר ללוקח מעותיו סיים בה הרא"ש ז"ל וז"ל ומיהו היכא שידע שהיה גנוב לא עשו בו תקנת השוק והכא הרי ידע שהדבר הוא גנוב:

עוד נ"ל פשוט הא דמשכנה דנותנין לבעל המשכון מעותיו דעשו בו תקנת השוק הוא דלקח מעות ומשכן הגנבה בעד המעות דחסרו ממון אבל הכא אין כאן חיסור ממון וזה מבואר בח"מ סי' שנ"ו סעיף ו' ז"ל גנב ופרע בחובו גנב ופרע בהיקפו אין בזה תקנת השוק אלא הבעלים נוטלין הגנבה בלא דמים וישאר חוב אלו על הגנב כמו שהיה עכ"ל ולפי זה אפילו לא ידע לוי זה שהכרים היו שאולים אפי' הכי צריך להחזי' הכרים:

ועוד גדולה מזו שאם אלו הכרים נגנבו היה חייב לוי זה בדמיהם שכך כתב בסי' שמ"ט סעיף ב' ז"ל אשת ראובן השאילה לאשת שמעון חפצים ויצא קול בעי' שנגנבו אם שמעון מודה שהחפצים באו לרשותו ואינו יודע מה נעשה בהם צריך לישבע שאינם ברשותו ושלא שלח בהם יד וגם האשה תשבע שאינם ברשותה ויכתבו עליה פסק דין שחייבת לשלם לה החפצי' לכשתתאלמן או תתגרש עכ"ל הרי שאע"ג שהאשה שאלה חפצים שאין הבעל צריך להם מכיון שידע שבאו לרשותו ונגנבו נתחייב שבועה שלא שלח בהם יד ובהכי נפטר מכלל שאם שלח בהם יד נתחייב בגנבתם:

ודע שאפילו נאנסו החפצים הללו חייבת בהם אשת שמעון דהוה לה שואל ושואל חייב באונסין וגם בעלה חייב אם שלח בהם יד דהוה ליה שואל שלא מדעת בעלי' גזלן הוי וזה פשוט אלא שהמעשה שהיה כך היה שנגנבו

ונדון דידן נהי דלא דיינינן ליה בשואל שלא מדעת בעלי' דהא אשת שמעון השאילה הכרי' להשתמ' בהם החתן והכלה. מ"מ החתן והכלה לא נפקי מדין שואל ושואל חייב באונסין:

ואם יאמר לוי שהם שאולין לזמן דהיינו עד שתעשה אשת ראובן כרים לבתה אין בדבריו ממש כיון שאמר' אשת ראובן השאילני כריך שאכניס בהם בתי לחופה הרי שאלה אותם לצורך החופה והיינו מה שנתבאר בח"מ סי' שמ"א השואל חלוק לעשות משתה שלו הרי זה שאול לשבעת ימי החופה ומה שאמרה אחר אקנה צמר ואעשה כרים וכו' לא תנאי הוא אלא דברים נהוגים בלשון בני אדם ואדרבא מדברים אלו משמע שמיד אחר החופה תקנה צמר ותעשה כרים ותחזיר הכרים לבעליהם דהכא אומדנא דמוכח שלא שאלה הכרים לזמן ארוך כיון שהם כלים הצריכה להשתמש בהם בכל יום וחן חן לה שהשאי' אותם לשבעת ימי החופה:

עוד שאפי' היה שהשאילה אותם על תנאי לזמן ארוך לאו כל כמינה דכיון שלא היה בעלה בעיר הרי השאילה שלא מדעת בעלה וכל כי האי אין במעשיה ממש דאין לה רשות להשאיל שלא מדעת בעלה:

מה שנראה לע"ד כתבתי ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות:

סימן פה

כתב רבינו בעל המפה בא"ה סוף סי' קכ"ו וכ"ש אם חסר וי"ו שניה של וכדו וכתב וכד ב"י בשם הרשב"א דמאחר שאין הענין משתנה אין פסו' בחסרון ע"כ וכ"כ רבי' בעל הלבוש וכתב עוד ואם כתב יו"ד במקומה היה שינוי לשון ופסול ע"כ ואיברא דהכי כתב מרן בב"י סוף סי' זה וז"ל כתוב בתשו' הרשב"א ולענין מה שכתבת חסרון וי"ו דוכדו דלא כתוב אלא וכד אם נפסל בכך תשובה כל מקום שאינו מעיקר הגט אינו פוסל עכ"ל:

ואני בעניי תמיהה לי דלשון וכדו הוא תרגום של ועתה שכן יונתן ב"ע והירושלמי מתרגמין בכל מקום ועתה וכדון וכך היא כונת לשון הגט ועתה פטרי' ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי דיתהויין רשאה וכו' וכד הוא תרגום של אשר ותרגום של כי כשהוא משמש בלשון אשר. כי החל האדם לרב תרגם אנקלוס ויונתן וירושל' כד שריאו וכן בכל מקום מתרגמי' כאשר כד וכיון שכן כשכתב בגט במקום וכדו שפירושו ועתה כתב וכד פטרי' אין לך שינוי משמעות גדול מזה שהרי וכדו פטרית וכו' משמעותו כך ועתה פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי לעצמך שתהיי רשאה ושלטאה בעצמך לילך לינשא לכל אדם שתרצי שבלשון זה פוטר אותה עתה:

אבל כשכתב וכד פטרית משמעותו וכאשר פטרית או יהיה משמעותו וכשפטרתי ועזבתי אותך לעצמך אינו לשון שמגרש אותה בו אלא כמי שמספר ומגיד מה שקדם או משמע דקאמר לה כשאפטור אותך תהיי רשאה ושלטאה וכו' שנמצא שאינו פוטר אותה עכשיו בלשון זה:

ועל הלבוש תמיהה לי טובא שכתב ואם כתב יו"ד במקומה שכתב וכדי הוי שינוי לשון ופסול והלא לשון כד ולשון כדי שניהם לשון אחד אלא שבתרגום אונקלוס כד ובתרגום יונתן כדי ויהי כבוא אברם מצרימה ת"א כד עאל וי"ת כדי עאל ויהי כאשר ראה יעקב את רחל ת"א כד חזא יעקב וי"ת כדי חזא ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ת"א כד ילידת רחל וי"ת כדי ילידת רחל ויהי כדברה אל יוסף ת"א כד דמלילת וי"ת כדי דמליל ויהי כשמעו כי הרימותי קולי ת"א כד שמע וי"ת כדי שמע ויהי כשמע אדניו ת"א כד שמע וי"ת כדי שמע הרי דלשון כד ולשון כדי שניהם לשון אחד וכיון שכן כשם שלשון כדי הוא שינוי ופסול הכי נמי לשון כד דמאי שנא:

ולע"ד נראה דמטעם זה לא העלה מרן האי תשוב' דהרשב"א על שלחנו הטהור דס"ל האי תשובה לא חתי' עלה מר בריה דרבים ואע"ג דפירש"י וכדי משמע לשון כדי נסבא ורמב"ם פי' משמע לשון תנאי לא מפני זה נאמר וכד שפירושו כאשר אינו שינוי:

ולע"ד דאם איתא הא דהרשב"א היא בחיסר וי"ו ראשונה דוכדו שכתב כדו פטרית וכו' שמשמעו עתה פטרי' וכו' שמשמעות הענין אינו משתנה אלא שהתיבה חסרה וי"ו וקאמר כיון שמשמעות הענין אינו משתנה בחיסור לית לן בה והקרוב אצלי שט"ס בתשו' הרשב"א שבמקום שהיה לו לסופר לכתוב דלא כתוב אלא כדו כתב וכד ואני תפלה לפני חונן לאדם דעת ובינה שיאיר עינינו בתורתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו:

סימן פו

שאלה אשה שנמצא דם על עד שלה אחר תשמיש והאשה הזאת יש לה טחורים שיוצא מהם דם לפעמים אם תוכל לתלות שהדם בא מהטחורי' וטהורה:

תשובה

תנן בפ' הרואה כתם מעשה באשה א' שבאה לפני רבי עקיבא אמרה לו ראיתי כתם אמר לה שמא מכה היתה ביך אמרה לו הן וחייתה אמר לה שמא יכולה להגלע ולהוציא דם אמרה לו הן וטהרה. ובגמר' מעשה באשה והתני' לא אמרו חכמים את הדבר להקל אלא להחמיר אמר רבינא לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה וכתמים עצמן דרבנן ופרש"י לא להקל על ד"ת האי דגזור רבנן בכתמי' להחמיר על ד"ת שלא

להקל בנדה גמורה ומיהו כתמים עצמן מדרבנן ואזלי' בהם לקולא ותלינן בכל מידי ע"כ וכן פסקו כל הפוסקים כמבואר בהרמב"ם פ"ט מאיסור ביאה ובי"ד סימן ק"ץ בט' ודברי מרן בשלחנו הטהור סימן ק"ץ:

וא"ת הא אמרינן ברואה מחמת תשמיש שאם יש לה מכה באותו מקום שתולה בדם מכתה שאם דם מכתה משונה מדם ראייתה אינה תולה בדם מכתה א"כ הכא נמי נימא דם הנמצא בעד אם הוא משונה מדם היוצא מן הטחורים לא תלינן בטחורים וכיון שכן צריך לבדוק אם הדם הנמצא בעד הוא דומה לדם הטחורים תלינן:

הא לא קשיא שתי תשובות יש בדבר מאן שמעת ליה דאמר דצריך לבדוק אם דם מכתה משונה מדם ראייתה הוא הרמב"ן ז"ל שכן כתב רבינו בעל הטורים י"ד סי' קפ"ז דף קפ"ט ע"ב ז"ל והרמב"ן כתב שהאידנא אין תולין בדם מכתה שצריכין אנו לבדוק אם דם מכתה משונה מדם ראייתה ועכשיו אין אנו בקיאין במראות לידע אם הוא משונה אם לאו ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל אלא תולין מן הסתם לומר שאינו משונה עד שיודע לנו שהוא משונה ע"פ חכם שיראה שניהם וכו' ע"כ:

ומרן רבינו הגדול הקשה על לשון רבינו בעה"ט שאינו מכוון כדברי הרא"ש והביא לשון הרא"ש וז"ל והא דקאמר שצריכין אנו לבדוק אם דם מכתה נשתנה מדם ראייתה ואין אנו בקיאין לידע גם זה אינו כלום דלעולם עד שתתחזק באצבעות וכחות אנו תולי' להקל ואם יש לה וסת תולין לעולם להקל בווסת' ואינה צריכה בדיקה גם אם יש לה מכה תולין לעולם במכתה בסתם עד שיודע לנו ע"פ חכם שהראתה לו דם ראייתה קודם שאירע לה אונס זה ע"פ עצמה אבל מן הסתם קודם שנודע לנו ע"פ עצמה שדם זה משונה ממרא' דם שהיתה רגילה לראות או מדם שהיא רואה עדין שלא בשעת תשמיש או שתראה שניהם לחכם וזה יוכל האדם לידע אם הם דומים זה לזה אע"פ שאינו בקי בחילוקי מראות דמים וכו' וגם הרשב"א בס' ש"ד הביא דברי הרמב"ן וחלק עליהם והעלה כדברי הרא"ש ז"ל וכתב שכן פסק הרמב"ם ז"ל וכן נראה שהוא דעת הר"ן בפ"ב ממס' שבועות עכ"ל מרן וכן העלה על שלחנו הטהור:

הרי למדנו לסוגיין דאין אנו צריכים לחוש ולבדוק אם דם מכתה משונה מדם ראייתה אלא מן הסתם תולין:

וה"ה הכא דתלינן מן הסתם שדם העד הוא מדם הטחורים. עוד נראה לע"ד טעם אחר שידוע הוא שדם הטחורים אינו במראה אחד לעולם שלפעמים יצא עכור ולפעמים יצא צלול ולפעמים יצא אדום ביותר ולפעמים אדום קליש ולפעמים עב ולפעמים דק וכיון שכן נראה לע"ד פשוט דלפי זה אפילו נמצא שהדם שבעד משונה מדם הטחורים

אנו תולין שבפעם הזה נשתנה כיון שדרכו להשתנות ואפילו הרמב"ן שמצריך בדיקה הכא יסבור שאפילו נמצא דם העד משונה מדם הטחורים תלינן בטחורים דהא בכל דם שתראה האשה שלא הרגישה בו שיצא מבשרה הוא טהור דבר תורה ודין כתם יש לו ותולה בכל מה שיכולה לתלות וטהור זה שנראה לע"ד ואלהי הצבאות יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן פז

שאלה הקהל נזהרים בעשרת ימי תשובה שלא לאכול פת של גוים ואירע מת בעשרת ימי תשובה ונוהגים שהראש והמשנה של המשמרה שקוברים המת לאחר קבורה עושים הבראה לאבלים שם בבית הקברות ואי אפשר לעשותה אלא מפת של גוים שלוקחים פת מן השוק אם טוב הדבר שיעשו ההבראה בעשרת ימי תשובה מפת של גוים:

תשובה

העלה מרן בשלחנו הטהור טור א"ח סי' קס"ח ז"ל אם בעל הבית נזהר מפת של גוים וישראל שאינו נזהר בכך מיסב עמו על השלחן כיון דמצוה מוטל' על בעל הבית לבצוע יבצע מן היפה של גוים וכיון שהותר לבצוע הותר לכל הסעודה עכ"ל ודין זה הביאו מרן בבית יוסף מהמרדכי בשם ראבי"ה וגם הביאו בי"ד סי' קי"ב דף ק"ג ע"ד ומסיים בו דאין כבוד שמים ששוב יחדל משום אסו' והוא כבר בצע וכתב עוד שם משם רבינו שמריה ומשם תשובה אשכנזי' דלא חמירא גזרת פת מדמאי ותנן מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי הרי למדנו דבכל שהוא צד דמצוה הותרה פת של גוים דהא הכא דמשום דמצוה מוטלת על בעל הבית לבצוע הותר לו פת של גוים וגם למדנו דמאכילין את העניים ואת האכסניא פת של גוים א"כ כ"ש הכא דמצוה רבה להברות את האבל וכולהו איתנהו ביה אכסניא ועניות דאין לך עני כמו האבל בסעודה ראשונה שאסור לאכול משלו וכדתנן גבי בעל הבית העוב' ממקום למקום עני היה באותה שעה שפשוט שיכולין להברות בפת גוים והותר לכל היושבים בסעודת ההבראה היתר גמור בלי פקפוק דכיון דבאין לנחמו בהאי סעודה וגם מצוה לכל היושבים בסעודה לאכול ואם באנו לדייק בפת של גוים אשכחנא דמאי דנוהגים שלא לאכול פת של גוים בעשרת ימי תשובה לית בה משום איסור גזרה אלא מצות פרוש בעלמא דהא בכל השנה אין מי שנזהר מפת של גוים משמע ודאי דמקום זה לא פשטה בו גזרה של פת ומותר היתר גמור ופשוט הוא דלא שבקינן מצוה רבה משום מצות פרוש בעלמא:

סימן פח

שאלה גוי יש לו בהמה לשחוט בי"ט לאכול בביתו ורוצה לשחטה ע"י ישראל כדי לשלוח ממנה חתיכת בשר דורון לישראל אהובו אם מותר לשחטה ישראל בי"ט מי נימא כיון שישראל אוכל ממנה הרי זה דומה לבהמה שחציה של ישראל וחציה של נכרי שמותר לשחטה בי"ט משום חלקו של ישראל או נימא דהכא אין לישראל חלק בגוף הבהמה כלום ואסור:

תשובה גרסינן בפ"ב דביצה דף כ"א ע"א בעא מניה רב אויא סבא מרב הונא בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל מהו לשחטה בי"ט אמר ליה מותר אמר ליה וכי מה בין זה לנדרים ונדבות וכו':

ומסיק בגמרא בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל מותר לשחטה בי"ט דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה אבל נדרים ונדבות אסור לשחטן בי"ט וכהנים כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו ופרש"י ז"ל משלחן גבוה קא זכו בחזה ושוק וה"ה לבעלים בשאר הבשר כעבד הנוטל פרס מבית רבו נמצא כל השחיטה לשם גבוה ע"כ. וכתבו התוספות ואפילו לר"י דקאמ' דקדשים קלים ממון בעלים הם בב"ק דף ואפילו לאחר זריקה קאמר דממון בעלים הם רק במתנות כהונה מ"מ אותו ממון זכה משלחן גבוה דהא עיקר הקרבה בשביל גבוה והילכך נהי דהוי ממונו לקדש בו את האשה מ"מ כל העבודות לצורך גבוה הם עושין עכ"ל וכיון שכן הכא נמי בגוי כיון ששוחט בהמתו לצורך ביתו הרי עיקר השחיט' לצורך גוי ומשלחן גוי קא זכי ומדברי התוספו' אתיא במ"ש דהשתא ומה דבקדשים דהוו להו ממון בעלים דכיון דכל העבודות לצורך גבוה אמרי' דמשלחן גבוה קא זכו כל שכן הכא דאין לישראל בגוף הבהמה כלום דאמרי' משלחן גוי קא זכי ואל תשיבני ממעשים בכל יום שקצב גוי שוחט הבהמה ע"י ישראל ומוכרה לישראל דהתם עיקר השחיטה בשביל ישראל מה שאין כן הכא דעיקר השחיטה ששוחט הבהמה הגוי לצורך בני ביתו דודאי משלחן גוי קא זכי ישראל ואיני רואה היתר בזה אלא א"כ יתן הגוי לישראל חלק בבהמה זו מחיים ויקנה הישראל החלק שנתן לו באחד מדרכי ההקנאה אז הוי בהמה שישראל וגוי שותפים בה ואי אפשר לאכול ממנה בלא שחיטה:

סימן פח

שאלה אבל מהו לברך במוצאי שבת על הבשמים:

תשובה

גרסינן בפרק אלו מגלחין דף כ"ז ת"ר מכבדין ומרביצין בבית האבל ומדיחין קערות וכוסות וצלוחיות וקתוניות בבית האבל ואין מביאין את מוגמר ואת הבשמים לבית האבל ופירש נ"י שאין להתענג בתענוגים. ומקשו בגמרא איני והא תני בר קפרא אין מברכין על המוגמר ולא על הבשמים בבית האבל ברוכי הוא דלא מברכינן הא אתויי מייתינן ל"ק הא בבית האבל הא בבית המנחמין ע"כ וכתב נ"י יש מפר' בבית המנחמין מכבדין ומרביצין לכבוד הרבים אבל אין מביאין לא מוגמר וכו' ובבית האבל שהוא כל זמן שהמת מוטל לפניו מביאין לאעבורי ריחו ומשום הכי אין מברכין ובית המנחמין נקרא אחר שנקבר המת לפי שאין מנחמין אותו עד שנקבר כך פי' ר"מ הלוי וכן פירשו בתוס' ואחרים פירשו שהיה בית למנחמין ואע"פ שהיה האבל יושב עמהם היו מביאין כל שבעה ימים מוגמר להעביר האסטניסות אבל בבית שאין שם אלא האבל לבדו אין מביאין עכ"ל. וכתב רבינו בעה"ט יו"ד סי' שע"ח תני' מרביצין ומכבדין בבית האבל ואין מביאין שם לא בשמים ולא מוגמר אבל מביאין אותן בבית שהמת שם ואין מברכין עליהם ע"כ. וכן העלה רבינו הגדול על שלחנו הטהור בסימן הנז' כלשון הטור נר' שהם מפרשים כפי' ר"מ הלוי שהביא הנמקי הא למדת לכ"ע אסור להביא לאבל בשמים דאסור להתענג. וכי תימא דהני בשמים דהבדלה שאני שהם בשמים דמצוה הא לית' דזיל בתר טעמא דטעמא מאי אמור רבנן מברכין על הבשמים במ"ש הוא לעשות נחת רוח לנפשו שהיא כואבת מיציאת נפש יתירה דשבת ומאחר שכן באבל דחייב לצער עצמו לא עביד נחת רוח לעצמו ולא מבעיא למאן דאמר דבשמים דמוצאי שבת הוא מנהג בעלמא ולית בהו מצוה אלא אפי' למ"ד דאית בהו מצוה כמבואר בטור א"ח סי' רצ"ז לא הותר לאבל לא תהא מצוה זו דבשמים במ"ש גדולה מת"ת דאבל אסור משום פקודי ה' ישרים משמחי לב. אח"כ מצאתי שכתב רבינו הגדול ב"י יו"ד סי' רס"ה אבל ביום הכפורי' וט"ב שאין היולדת יכולה לשתות אין מברכין על הכוס ובתשעה באב אסא נמי לא מייתי מטעמא דאין מברכין על הבשמים במוצאי שבת ע"כ. הרי מרן כתב בפשיטות דמשום אבלות דט"ב לא יברך על הבשמים במ"ש והכא נמי דכוותה דלא גרע:

סימן פט

שאלה חתן שיש לו שותף בחנות מהו לנעול החנות כל ימי המשתה מפני שהחתן אסור בעשיית מלאכה מידי דהוה כאבל:

תשובה

לא היא ולא דמי כלל לאבל דבאבל מה שאסור במלאכה הוא משום דאסור לו להתעסק בדבר שמסיח מלבו צער האבלות או יבא לו ממנו קורת רוח ולפיכך אין מלאכתו נעשית אפילו ע"י אחרים ומשום הכי שני שותפים שאירע אבל לא' מהם נועלים חנותם שלא יעשה השותף בפרהסיא אבל החתן שהטעם שאסור במלאכה הוא משום שיהיה שמח עמה כל שבעת ימי החופה א"כ כל שיושב עמה בבית ולא יתעסק בדבר שמונעו מלשמוח עמה אפילו מלאכתו נעשית ע"י אחרים שפיר דמי כל שאינו נמנע מלשמוח עם כלתו ודבר זה נלמד ממאי דאמר בגמרא בענין אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם ופריך ותבעל בחמישי הואיל ונאמרה בו ברכה לדגים ומשני ברכה דאדם עדיפא ליה וא"נ משום שקדו דתניא מפני מה אמרו אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי שאם אתה אומר בה' למחר משכים לאומנותו והולך לו שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים חמישי בשבת וערב שבת ושבת מאי איכא בין ברכה לשקדו איכא בינייהו אדם בטל א"נ י"ט שחל להיות ערב שבת ע"כ וכתב הרא"ש ז"ל נראה דטעמא דשקדו עיקר הילכך אם אדם בטל הוא יכול לישא בכל יום ואם בעל מלאכה הוא לא ישא אלא בה' ויבעול בששי ע"כ הרי למדנו דאע"ג דתקינו רבנן דלא יבעול אלא בששי דחיישי' שאם יבעול בה' שמא ישכים למלאכתו אפילו הכי אם הוא אדם שהוא בטל דלא חיישינן ליה להכי שפיר דמי שישא אשה בכל יום מימי השבוע נמצא דעיקר הדבר דכיון דהוא מקיים תקנה דרבנן שישמח עמה כמו שחייבו' די בהכי:

עוד נלמוד ממאי דילפינן איסור מלאכה בחתן כתב הר"ן בריש כתובות וז"ל והכי איתא בפרקי רבי אליעזר בפי"ו החתן דומה למלך מה מלך אינו יוצא לשוק לבדו אף חתן אינו יוצא לשוק לבדו מה מלך אינו עושה מלאכה אף חתן אינו עושה מלאכה ובאגדה אמרו החתן דומה למלך מה מלך אינו עושה מלאכה אף חתן אינו עושה מלאכה עכ"ל וכ"כ הרב המגיד על מה שכתב בפ"י מה' אישות וכן תקנו חכמים שכל הנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים ואינו עוסק במלאכתו וכו' כתב הרב המגיד מפורש בתוס' ובפר' ר' אליעזר:

הרי למדנו שהטעם שאסרו החתן במלאכתו הוא משום דדומה למלך וכיון שכן דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה מלך מלאכתו נעשית ע"י אחרים כמבואר בס' שמואל במשפט המלך כדכתיב ויאמר זה יהיה משפט המלך אשר ימלוך עליכם את בניכם יקח ושם לו וגו' ולחרוש חרישו ולקצור קצירו וגו' וכן מבואר בהרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' מלכים

א"כ פשוט הוא דכמו שהמלך מלאכתו נעשית ע"י אחרים הנה חתן מלאכתו נעשית ע"י אחרים:

סימן צ

שאלה כתב ריבה"ט טור א"ה סי' פ"ה וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו בין קרקע בין מטלטלין קנתה ואין הבעל אוכל פירות ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה ולא ליתנו לאחר אלא ישאר בידה ואם תמות יירשנה והפירות שיוצאין לה ממנו דינן כשאר נ"מ וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות עכ"ל וכתב מרן בב"י ומ"ש ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה וכו' שם כתב הרא"ש וקשה מהא דאמר פרק הזורק ההוא ש"מ דכתב גיט' לדביתהו אתא לקמיה דרבא אמר לקנייה להההוא דוכתא דמנח גיט' וכו' אלא בהא תליא דזכייה כיון דאם מכרה ונתנה בטל דהכי מסתבר דאע"ג שנתן לה בעין יפה שאפילו הפירות לא יאכל מ"מ אינו רוצה שיצא הקרקע מלפניו אלא נתן לה בעין יפה שתהנה מהפירות כל ימיה ואחר מותה יחזור לידו וכו' ע"כ וכך העלה מרן על שלחנו הטהור בסי' הנז' סעיף ז' וז"ל וכן הבעל שנתן מתנה לאשתו בין קרקע בין מטלטלין קנתה ואין הבעל אוכל פירות ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה ולא ליתנו לאחר אלא ישאר בידה ואם תמות יירשנה והפירו' שיוצאים לה ממנה דינם כנ"מ וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות במה דברים אמורים שאינו אוכל פירות המתנה כשנתן לה אחר שנישאת אבל אם נתן לה בעודה ארוסה כשנשאה זכה במתנה זו כשאר נכסי מלוג ואוכל פירותיה עכ"ל ובסי' קי"ח סעי' ט' כתב הכותב לאשתו בשעת נישואין שטר חוב בסכום ידוע ומתנ' שתוכל לגבותו בכל עת שתרצה אם תגבנו ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות ואם יש עליה חוב שלותה אחר שנישאת אינו גובה ממנו אבל אם לותה קודם שנישאת גובה ממנו אם אינו עומד לגבות אלא לכשתאלמן או תתגרש אינו יכול ב"ח לגבות ממנו וכו' ובסעי' כתב אם נתן לה הבעל מתנה אפילו ב"ח שהלוה לה אחר שנישאת גובה ממנו עכ"ל:

קשה לי דכיון דהנותן מתנה לאשתו אע"פ שקנתה ואינו אוכל פירות אפילו הכי אינה יכולה למכור ולא ליתנה לאחר א"כ מה טע' ב"ח שלה גובה ממנה דכיון דלא נתן לה אלא אדעת' דתיקום קמיה מה לי מכר' ומה לי פרעה בחובה וראיתי בנחלת צבי שתירץ בשם פו"ד דאע"ג דכתב בסי' פ"ה שאינה יכולה למכור מתנה שנתן לה הבעל אפי' הכי ב"ח גובה דאלים שעבודיה:

עוד מ"ש בסי' קי"ח סעי' י' אם נתן לה הבעל מתנה אפילו ב"ח שהלוה לה אחר שנישאת גובה ממנו במאי איירי אי בנתן לה אחר שנישאת כבר כתב בסי' פ"ה דאינה יכולה למכור וכו' ואי בנתן לה בעודה ארוסה כבר כתב כיון שנשאה זכה בה כשאר נ"מ ואוכל פירות וא"כ פשיט' דאין ב"ח גובה ממנה:

תשובה

מ"ש בנחלת צבי דאלים שעבוד דב"ח הם דברים שאין בהם ממש דמלתא בלא טעמא קאמר לה והקושיא במקומה עומדת דמאי אולמיה שעבודיה דב"ח דהא שעבודיה דב"ח לא אתי אלא מכח הלוה שלוה ושעבד נכסיו למלוה והכי נמי שעבודו של לוקח הוא מכחו של מוכר שמכר נכסיו ללוקח ושעבדם לו ושניהם משועבדים מן התורה וכיון שכן פשוט דדבר שאינו יכול למכור אינו יכול לשעבדו לב"ח וכ"כ הרא"ש בהידי' בכלל ל"ח סי' ב' ז"ל יראה שראובן שהיה חובו מוקדם לנדונית האשה אינו יכול לגבות חובו מאותה משכנת' דאי חשבת להך קרקע שהיה ממושכן לבעל עבור נדונית אשתו כאילו הכניסה אותו בנדוניתה לבעלה הרי לא חל עליו שעבוד כדרך שאינו יכול למכרו ע"כ וכן כתב בכלל הנז' סי' ו' ז"ל ושטר של לוי שנתחזק על ראובן ועל אשתו ששעבדו לו נכסיה' הרי נשתעבדו לו גם נ"מ אחרי מיתה שלה והוי כמו איש ואשה שמכרו בנ"מ שאין הבעל מוציא מיד הלקוחות כדאיתא וכו' וכי היכי דיכולין למכור יכולין נמי לשעבד דמה לי מכרו מה לי שעבדו ע"כ הרי לך מבואר דשוה לן כח המכר ככח השעבוד דמי שאינו יכול למכור אינו יכול לשעבד:

ואדרבא כד דייקנא שפיר אשכחנא דאלים טפי שעבודו של לוקח משעבודו דב"ח ופשוט הוא בפרק אלו נדרים דף פ"ה ובכתובו' פ' אע"פ בסוגי' דמסי' על הא דתנן קונם שאני עושה לפיך וכו' דאלמוה רבנן לשעבודי' דבעל. פ' י"נ ובפ' החובל דף פ"ט אמרי' דאלמוה לשעבודיה דבעל ופיר' רש"י והרא"ש והר"ן ז"ל דאלמוה רבנן לשעבודיה דבעל דשוויוה כלוקח ולא כמלוה:

הרי לך מבואר דשעבוד דלוקח אלים טפי משעבודו דמלוה והטעם מבואר דלוקח כבר בא לידו המקח מה שאין כן במלוה דמחוס' גובייני והכי נמי בבעל כיון דקי"ל יד אשה כיד בעלה א"כ כל נכסי האשה חשיב שבאו ליד בעלה כשאר לוקח דעלמא:

ואדרבא חזינן דיד בעל בנ"מ עדיפא מידה בפ' החולץ דף ט"ל על הא דתנן שומרת יבם שנפלו לה נכסים וכו' מוקי מתני' רישא שנפלו וכו' קסבר אביי ידו כידה ורבא אמר ידו עדיפא מידה גם בפ' הכותב אפליגו אביי ורבא אביי אמר נשואה ידו כידה ורבא אמר ידו עדיפא מידה:

הרי למדנו דבעל בנ"מ ידו עדיפא מידה ולמדנו דאלמוה לשעבודיה דבעל דשוויוה כלוקח ולא כמל' הרי לך בהידיא דאלים שעבודו של לוקח משעבודו של ב"ח וזה שלא כדברי נחלת צבי:

אבל דע לך דברים כאמתתן הדין שבסי' פ"ה הוא גמ' בפ' חזקת דף נ"א ע"ב אמר רב המוכר שדה לאשתו קנתה והבעל אוכל פירות במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות ע"כ ופסקו כל הפוסקים כן:

ומ"ש ומיהו אינה יכולה למכור מה שנתן לה וכו' הוא פירוש הפוסקים שהכריחו כן מהכרח השמועות כמבואר בדברי הרא"ש ז"ל שהביא מרן ביתה יוסף סי' פ"ה וז"ל הריב"ש ז"ל בסי' ק"ה ובסי' תפ"ג אע"ג דקי"ל בפ' חזק' קנתה ואין הבעל אוכל פירות כבר הסכימו כל הגאונים ור"ת וכל האחרונים שאם מתה שהבעל יורש אותה ואף אם מכרה בחייה או נתנה לאחר כשמתה הבעל מוציא מיד הלקוחות כמו שהוא דין הגמ' מתקנת אושא עד כאן לשונו:

הדין הזה כמו שאינה יכולה למכור ולתת אינה יכולה לשעבד לב"ח כמבואר בהידיא בדברי הרא"ש ז"ל:

והשני דינין שבסי' קי"ח הם שתי תשובות דהרא"ש ז"ל על מעשי' שהיו הדין דסעיף ט' הוא הדין שכתב ר"י בעה"ט בס' קי"ח דף קל"ט ע"ג ז"ל יש נוהגים לכתוב שטר חוב לנשותיהן בעת נישואין שמחייבין עצמן בסכום ידוע וקורין אותו נדוניא ויכולה לגבותו בכל עת שתרצה. וכתב א"א הרא"ש ז"ל שיש לו דין נ"מ שמנחת החוב ביד בעלה כל זמן שהיא רוצה וכשתרצ' תגבנו וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות דכל הנכסים הנמצאים ביד האשה היאך שבאו לידה בין בירושה בין במתנה כולן זכה בהן הבעל בפירו' ולא דמי להא דאמרי' הנותן מתנה לאשתו קנתה ואין הבעל אוכל פירות דהתם מיירי שנתן לה אחר שנשאה שבעין יפה נותנה לה ואינו משייר לעצמו כלום אבל מתנה שכותב לה קודם שישאנה היא כא' מג' שדות שהכניס לה שום משלו אלא שאותן נקראין שעבוד כתובה ובחוב זה יש לה כח יותר שתוכל לגבות בכל עת שתרצה וכשתגבנו יחזור נ"מ לפיכך אם יש עליה חוב שלותה קודם שנשאת גובה ממנו אבל אם שטר הנדוניא אינו עומד לגבות בכל שעה שתרצה אלא לכשתתאלמן או תתגרש אין ב"ח גובה ממנו ע"כ. וכתב מרן שם לפיכך אם יש עליה חוב שלותה קודם שנשאת גובה ממנו כ"כ בכלל ט"ל סי' ז' ונתן טעם משום דכי היכי דמשועב' לה ה"נ משועב' לב"ח מדרב נתן עכ"ל:

הרי למדנו דלא זיכה הרא"ש ז"ל לבעל חובה שלותה קודם שנשאת אלא מדרב נתן דכיון דהוא אינו זוכה במתנה להיות נ"מ אלא אחר שתבא לידה דיד אשה כיד בעלה א"כ

השתא דעדין לא גבתה דמחוסרת גוביינא הרי היא כשאר חוב דעלמא ומשועב' לב"ח מדרב נתן:

והרי זה דומה למה שכתב הרי"ף ז"ל בפרק הכותב דף תקי"ג ע"א מדפוס המאורות על הא דתנן מי שמת והניח אשה וב"ח ויורשים והיה לו מלוה או פקדון ביד אחרים רבי טרפון אומר ינתנו לכושל שבהם רבי עקיבא אומר אין מרחמין בדין אלא ינתנו ליורשיו שכולן צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה כתב הרי"ף מאי כושל ב"ח ואמאי קרי ליה כושל דלא גבי אלא בראיה ומאי שנא מלוה ופקדון משום דמטלט' לא משתעב' לב"ח והני כיון דלא אתו לרשות יורש משתעבדי לב"ח מדרב נתן דתניא מנין לנושה בחברו וחברו בחברו שמוציא' מזה ונותנין לזה שנאמר ונתן לאשר אשם לו עכ"ל:

וכתב הר"ן ז"ל ואע"ג דלא משתעבדי מטלטלי דיתמי לא לב"ח ולא לכתובת אשה הכא דלאו ברשותייה' דיתמי מנחי ס"ל לרבי טרפון דמוציאין מיד הלוה או מיד מי שהפקדון אצלו ונותנין לב"ח או לכתוב' שנתחייב בה המת מחיים וכתב עוד וכי תימא תינח ב"ח דאיכא למימר דכל שלא זכו בהן היורשים לאו מטלטלי דיתמי נינהו ומשתעבדי לב"ח אבל לכתובה אמאי דהא קי"ל אפילו מניה דידיה אינה נגבית אלא מן הקרקע ולא עדיפי מטלטלי ברשות אחרים מאותן שהם ברשות הבעל מחיים איכא למימר דס"ל לרבי טרפון כרבי מאיר דאמר דמטלטלי משתעבדי לכתובה עכ"ל וכתב הרא"ש ז"ל ואע"ג דאפסיק' הלכת' כרבי עקיבא הוצרכנו לפרש דברי ר"ט לפי דכתב תקנה דרבנן בתראי גבי ממטלטלי ועבדינן כרבי טרפון עכ"ל ואין להאריך במובן:

והדין השני שבסי' קי"ח סעיף י' הוא כלשון רב"י בה"ט ז"ל וז"ל ואם נתן לה הבעל מתנה אפי' ב"ח שהלוה לה אחר שנשאת גובה ממנו וא"א הרא"ש ז"ל כתב ששאלתה ראובן הלוה מעות ללאה ושואל מב"ד שיגבוה משטר מתנה שכתב לה בעלה שזה נוסחו הוו עלי עדים בקנין שלם מעכשיו וכתבו וחתמו עלי בכל לשון של זכות ותנו ללאה אשתי כך וכך בתים כך וכך פרדסים ועוד נתתי לה אלף זהובים במתנה גמורה ע"כ ריבה"ט קיצר בלשון שאלה זו וגם קיצר בלשון התשו' ובכלל ט"ל סי' ו' כתוב בשאלה שהתרו בו העדים ואמרו לי הוי יודע שכל נותן מתנה לאשתו כאילו נותן לעובר דרך שכל זמן שתרצה תגבה אותה ותעשה חפצה ורצונה ואין לך רשות למחות בידה ולא לאכול מפירות וכו' ובתשו' כתוב עוד אלא שהעדי' שהתרו בו והודיעוהו הדבר תחלה שהמתנה שנותן לאשתו כאילו נותן לאחר ואעפ"כ גמר ונתן לה הילכך אם השטר נכתב כהלכתו הרי שמעון גובה חובו מן הקרקעות שנתן לה ע"כ:

הרי לך בהידיא שלא זיכה הבעל חוב לגבות ממתנה זו אלא משום שהתרו בו העדים שנותן מתנה זו לאשתו כאילו נותן לעובר דרך ואעפ"כ גמר ונתן שתעשה בה כחפצה ורצונה:

נמצינו למדין מה שכתב רבינו בעל הטורים וא"א הרא"ש כתב ששאלת ראובן הלוה מעות ללאה וכו' הוא חוזר על מה שכתב ואם נתן הבעל לה מתנה וכו' והוא תשלום הדין ונמצא דמיירי דין זה בנתן הבעל לה מתנה שתעש' בה כחפצה ואינו יכול למחות בידה וכל כי האי הוא פשוט דאין לבעל שום זכות בה ואינה כנ"מ וב"ח שהלוה לה אפילו אחר שנשאת גובה ממנה:

וכן נראה דעת מרן בכוונת ריב"ה שכתב שם ומ"ש ואם נתן הבעל מתנה אפילו ב"ח שהלוה לה אחר שנשאת גובה ממנו הטעם מבואר דכיון דאין לבעל זכות באותן נכסים אפי' לפירות הרי היא חייבת לפרוע חובה מהם אפי' לותה אחר שנישאת וכן מתבאר מדברי רבינו שכתב בסמוך בשם הרא"ש עכ"ל:

הרי תלה מרן ביאור מ"ש ואם הבעל נתן לה מתנה אפילו ב"ח שהלוה וכו' במ"ש בסמוך בשם הרא"ש והוא כמו שכתבנו:

גם ריר"ו בח"ד מנתי' כ"ג כתב ז"ל והמפרשים כתבו כי הא דאמר קנתה ואם מכרה או נתנה הבעל מוציא מיד הלקוחות כדין נ"מ שסילק הבעל מהן אכילת פירותיו זולתי אם נתן לה רשות למכור וליתן בשעת נתינה עכ"ל:

גם מרן בב"י סי' פ"ה דף ק"ה ריש ע"ג כתב בשם הרשב"א שאם פירש לה הבעל שתוכל למכור וליתן לאחר מועיל לה ויכולה למכור וליתן וכל כי האי כיון דיכולה למכור וליתן לאחר פשוט הוא דב"ח גובה ממנה דכבר נתבאר דכל שיכול למכור יכול לשעבד בריך רחמנא דסייען לאסוקי שמעתת' אליבא דהלכת' דבר דבור על אופניו:

סימן צא

שאלה כתב הרא"ש ז"ל בכלל נ' סי' ו' ראובן שמת והניח בנים ובנות ואלמנתו היתה נושאת ונותנת בנכסים ונתנה מהם מתנות אחרי מותו ומתה קודם שהשביעוה על כתובתה מתנותיה קיימו' במטלט' אבל במקרקעי בחזקת יורשי' קיימי ואין בידה לתתם עד שיגבו אותם לה ב"ד בכתובתה עכ"ל הרי בתשוב' זו כתב דמתנ' האלמנה קיימת ובסי' ח' מכלל זה כתב ז"ל אלמנה שנתנה מנכסי בעלה לאחר קודם שנשבעה על כתובתה והגבוה ב"ד הראוי לה לגבו' אין מתנת' מתנה דאין לה בנכסי בעלה אלא שעבוד בעלמא ואי בעו יורשים מסלקי לה בזוזי וראיה מהא דאמר' בפ' כל שע' ב"ח אמר אביי

למפרע הוא גובה רבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה ומסיק בהקדיש וזבין מלוה אביי אמר למפרע הוא גובה כיון דמטא זימניה ולא פרעיה איגלאי מלתא למפרע דברשותי' הוו קיימי ושפיר זבין ורבא אמר מכאן ולהבא הוא גובה כיון דאי הוה מסלק ליה בזוזי השתא הוא דקני. הכא אין לאשה על נכסי בעלה אלא שעבוד כתובתה כשאר בעלי חוב ועוד גריעא טפי דאינה נפרעת אלא בשבועה ושמא לא תשבע הילכך אפילו נשבעה אח"כ לא חיילא המתנה למפרע עכ"ל. הני תרי תשובו' קשו אהדדי שהא' אומר שמתנת האלמנה קיימת והא' אומרת שאלמנה שנתנה אין מתנתה מתנה:

תשובה

האי קושיא דקשו הני תשובות דהרא"ש ז"ל כבר עמד עלה מרן הריק"א ז"ל ביתה יוסף סי' צ"ו דף ק"כ ע"ג ותירץ בטוב טעם כפי מה שנוגע לפסק הדין אבל הניח לן מרן מקו' להתגדר בו זכותו יעזרנו:

נראה לע"ד דהני תרי תשובו' דהרא"ש בשיטת רבו הר"מ אמרם כתב המרדכי בפ' חזקת סי' תקמ"ז וזה לשונו ונשאל לר"מ ראובן שנשא לאה והוליד ממנה חנוך ודינה ומת ראובן ולא נשבעה על כתובתה והלכה לאה ונשאת לשמעון והכניסה לו חמשים זקוקים וספרים שהיו של ראובן בעלה וכו' ואחר זמן מתה לאה ובא חנוך בנה וערער על שמעון לאמר כל מה שהכניסה לך אמי שלי הוא שהרי לא נשבעה על כתובתה. והשיב נ"ל אע"ג דקי"ל דאין אדם מוריש שבועה לבניו וכו' אפ"ה לא מפקינן משמעון מה שהכניסה לו ואע"ג דאמר' בפ' חזקת א' מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו ואמר שלי הם שנפלו לי מבית אבי אמי עליו להביא ראיה וכו' א"כ זאת האשה לא היתה נאמנת לומר בחייה שלי הם שנפלו לי בירוש' ממורישי וכו' וא"כ כל מה שיש בידה מבעלה ראובן היה ולא היתה נאמנת לומר נפלו לי בירוש' מ"מ כיון דמתה על חנוך בנה להביא ראיה אם רצה להוציא ממון משמעון מה שתפוס ממה שהכניסה לו דאמר התם ומודה לי אבא שאם מת על האחין להביא ראיה (עיין ח"מ ס' ס"ב) ואפילו לרב שרירא גאון ורשב"ם שפסקו דלית הלכתא נמי כשמואל בהא אפילו היכא דמית כיון דמסקי' מלתא בקשיא הכא מודו דעל חנוך להביא ראיה שהיה לאמו יותר מכתובתה ושגבת' כתובתה מלבד הנכסים שהכניס' לשמעון דהת' הוי טעמא דלא טענינן ליתמי ואחי מאי דלא מצי למטען אבוהון דכיון דאבוהון לא היה יכול לעכב בשבועה בלא עדים אנן נמי לא טענינן להו אבל בנדון זה כיון דאיהי היתה יכולה לעכב בשבועה ולגבותו בכתובתה אנן נמי טענינ' ליתמי שלה ולכל הבאים מכחה כגון שמעון זה ואע"ג דאיהי בעי' שבועה לכל הפחות הבאים מכחה מעכבים מה שבידם

בלא שבועה וכו' והני מילי במטלט' שבאין מכח' מחזיקין בהו ולא מפקי' מנייהו אבל מקרק' דלא שייך בהו תפיס' ואלו באין להחזיר בהן מספק מוקמינן להו בחזקת יתמי דהיינו בחזקת מרא קמא ועל הבאים מכחה להביא ראיה ואם מכרה או נתנה מקרק' בעלה ולא נשבעה על כתובתה ועתה מה שמכרה ונתנה בטל מספיקא לא מפקי' ממונא מחזקת יורשי' כיון דהבאים מכחה אינן מוחזקים כלל ע"כ:

הרי מצינו למהר"מ ז"ל רבו דהרא"ש ז"ל אע"ג דס"ל הלכה למעשה כדברי הגאונים עיקר שפסקו דאלמנה שמכרה או נתנה מנכסי בעלה שמכירת' ומתנת' אינן קיימין כמבואר בית יוסף סי' ס"ו דף ק"כ ע"ג אפי' הכי ס"ל דהיכא דמכרה או נתנה ומתי זכו הלקוחו' במה שמכרה ונתנה דטענינן ללקוחות:

ונראה לע"ד דהני תרי תשובו' דהרא"ש ז"ל כל חדא ענין באפי נפשה ובשיט' רבו הר"מ ז"ל אמרם התשובה דסי' ו' זה לשונה ראובן שמת והניח בנים ובנות ואלמנתו היתה נושא' ונותנת בנכסים ונתנ' מהם מתנו' אחר מותו ומת' קודם שהשביעוה על כתובת' מתנותיה קיימות במטלט' אבל בקרקעות בחזקת יורשי' קיימי ואין בידה לתתם עד שיגבו אותה לה ב"ד בכתובת' עד כאן לשונו:

הרי תשובה זו דבריה ברור מללו דאיירי שנתנה ומת' ואחר מותה באין לדון על מה שנתנה בחייה בזו הוא שכתב מתנותיה קימות והם דברי הר"מ רבו והתשובה השנית שבסי' ח' ז"ל אלמנה שנתנה מנכסי בעלה לאחרי' קודם שנשבעה על כתובתה והגבוה ב"ד הראוי לה לגבות אין מתנתה מתנה דאין לה בנכסי בעלה כלום אלא שעבוד בעלמא ואי בעו יורשי' מסלקי לה בזוזי וראיה מהא דאמר בפ' כל שעה וכו' ועוד גריע' טפי דאינה נפרעת אלא בשבועה ושמא לא תשבע הילכך אפי' נשבע' אח"כ לא חיילא המתנה למפרע עכ"ל:

הרי תשובה זו נמי דבריה ברור מללו שנתנה ועדין היא קיימת ובאין לדון על מה שנתנה ומשום הכי פסק דאין מתנתה מתנה והם הם דברי הר"מ רבו בריך רחמנא דאנהר עיינין:

סימן צב

שאלה ראובן נשבע שלא ידבר עם שמעון וקרה מקרה שאכלו שמעון וראובן יחד על שלחן אחד באופן שצריכין לזמן וראובן הוא המברך אם יכול לומר נברך שאכלנו משלו מי נימא כיון דהאי נברך הוא זימון שמזמין את חביריו לברכה הרי מדבר עם שניהם וכבר הוא מושבע שלא ידבר עם שמעון:

תשובה

מסתברא שאסור לו לראובן לזמן שהרי הוא מדבר עם שניהם שאומר להם שיהו מזומנין לברכה והנה הוא מושבע שלא ידבר עם שמעון:

סימן צג

ש"ע ח"מ סי' פ"ו סעיף כ"ח נשבע היסת ואח"כ הודה מעצמו במקצת אם דרך תשובה הודה שמתחרט על מה שנשבע לשקר נפטר מהשאר ואם הודה שלא על דרך תשובה אינו נפסל לשבועה ע"פ עצמו עכ"ל:

בטור סי' הנז' סעיף מ"ג כתב דין זה בשם רב שרירא גאון וזה לשונו ורב שרירא גאון כתב כי אודי מדעתיה אם דרך תשובה הודה שמתחרט על מה שנשבע לשקר נפטר מהשאר ואם הודה שלא על דרך תשובה נשבע על השאר שאינו נפסל לשבועה ע"פ עצמו ע"כ:

וכתב מרן הר"י קארו ז"ל ולשון ונשבע על השאר אינו נוח לי וצריך לדחוק ולפרש דהכי קאמ' ומועיל לו שבועתו שנשבע קודם לכן על השאר עכ"ל:

נראה דמרן תפס בעיקר הפירוש שפירש דברי רב שרירא גאון ולפיכך כשהעלה דברי רב שרירי' גאון על שלחנו הטהור השמיט ונשבע על השאר:

ואני בעניי קשה לי דלפי מה שפירש מרן דברי הגאון אין חילוק בין הודה דרך תשובה להודה שלא על דרך תשובה בשניהם נפטר מהשאר בשבועה קמייתא. וקשה דלשון הגאון משמע בהידיא שמחלק בין הודה על דרך תשובה להודה שלא על דרך תשובה וצ"ע בדעת מרן:

גם ספר הלבוש הקשה זה על מרן וז"ל נשבע היס' ואח"כ הודה מעצמו במקצת אם דרך תשובה הודה שמתחרט על מה שנשבע לשקר מה שמודה משלם ומהשאר כבר נפטר בשבועתו הראשונה אע"פ שהוא בעצמו מודה שנשבע שבוע' זו לשקר כיון שמודה דרך תשובה הך מקצת מחזקינן ליה שעל השאר באמת נשבע ואם הודה שלא על דרך תשובה כיון שמעצמו מודה ששבועתו היתה לשקר אין באותה וכאילו לא נשבע דמי לפיכך מה שמודה משלם ונשבע פעם שנית על השאר ולא נפסל ע"פ עצמו לדונו כחשוד על השבועה ויהא שכנגדו נשבע ונוטל שאין אדם משים עצמו רשע כן נ"ל לפרש לישנא דגאון ומ"ש כאן הב"י נ"ל דאינו נכון שאם כדבריו אין חילוק בין הודה ע"ד תשובה להודה שלא ע"ד תשוב' ומה היה צריך הגאון לחלק ביניהם לא היה לו לומר אלא בין הודה ע"ד תשובה בין הודה שלא ע"ד תשובה נפטר מהשאר שאינו נפסל מהשבועה ע"פ עצמו וכתב מה יועיל שנשבע פעם שנית אם כבר נשבע לשקר גם עכשיו ישבע לשקר י"ל שכוונת הגאון לומר שמאיימין עליו ביותר בפעם שנית דשמא משום שלא

איימו עליו הרבה בפעם ראשון לא חש לישבע לשקר ועכשיו כשאיימו עליו הרבה לא ישבע וישלם עכ"ל:

ונראה לע"ד שגם מה שפיר' הלבוש בדברי הגאון אינו נכון כי מאחר שהו' אינו נאמן על עצמו שאין אדם משים עצמו למה שבועה ראשונה אין בה ממש הרי לא מהימנן ליה במאי דקאמר שנשבע לשקר אלא דאי אית לן למימר הוא זה דכשהודה במקצת חייב עצמו בממון ופלגינן דבוריה כדקי"ל אמר פלוני רבעו לרצונו דפלגינן דבוריה ואמרינן במאי דקאמר רבעו נאמן ומצטר' עם אחר לעונש אבל במאי דקאמר לרצונו לא מהימן דאדם קרוב אצל עצמו גם כן הכא במה שהודה במקצת חייב באותו מקצת שהודה דלגבי ממון הודאת בעל דין כמאה עדים דמי וחייב אבל לגבי שבועה שהודה שנשבע לשקר לא מהימן דאין אדם משים עצמו רשע:

ועל פי זה היסוד נר' לע"ד בפירוש דברי רב שרירא גאון הוא זה דכשהודה דרך תשובה שמתחרט על מה שנשבע לשקר ומצטער אמרינן אומדנא דמוכח דהא דאודי השתא במקצת קושטא קאמר אבל כשהודה במקצת שלא ע"ד תשובה הרי הודה במקצת חייב עצמו בשבועת התורה כדין מודה במקצת והשבועה הראשונה שהיתה היסת לא נפטר בה משבועת התורה ולפיכך נשבע על השאר שבועת התורה כדין מודה במקצת והיינו מאי דקאמר הגאון ונשבע על השאר רוצה לומר שבועת התורה והרי זה דומה למה שכתב מרן בסי' זה סעי' ובטו' סי' זה סעיף כ"ג כפר הכל ונשבע היסת בלא נקיט' חפץ ואח"כ חזר והביא עד א' חוזר ונשבע שבועה דאורייתא בנקיטת חפץ עכ"ל והדבר ברור דשוה לן הודאת פיו במקצת לעד א' מעיד שהוא שבשניהם חייב שבועת התורה בנקיטת חפץ וכיון שכן כי היכי דכפר הכל ונשבע היסת ואח"כ בא עד א' שלא נפטר בשבועת היסת שכבר נשבע אלא חוזר ונשבע שבוע' דאורייתא בנקיטת חפץ ה"נ כשכפר בכל ונשבע היסת ואח"כ הודה מעצמו במקצת חוזר ונשבע שבועה דאורייתא בנקיטת חפץ וזה נר' לע"ד ברור ואלהי הצבאות יצילנו משגיאו' ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר:

סימן צד

הרי"ף בפרק כל שעה גריס כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן חוץ מבית שאור הואיל שחימוצו קשה וכתב עליו הר"ן ז"ל וז"ל תרי תמיהי איכא במלתי' נשתמש בו חמץ בצונן למה לא ישתמש בו מצה בחמין ובית שאור נמי אע"פ שמפני שחימוצו קשה כחמין דמי למה לא ישתמשו בו מצה בצונן אע"ג דבלע לא פליט ואיכא למימר דחמץ כיין נסך דמי דתרווייהו אית להו חורפא ואפילו בצונן

בלעי כלים מנייהו ומאי דאמר' חוץ מבית שאור שחימוצו קשה דמשמע דאפי' בצונן אסור להשתמש בהן מצה היינו דוקא נמי בכלי חרס שכל כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין כיון שאין לו תקנה אסור להשתמש בו אפילו בצונן דחיישינן שאם ישהה אותם להשתמש בו צונן שיבא להשתמש בו חמין ועוד שכיון שהוא בולע הרבה ואינו יוצא מידי דופנו הרי הוא כגוף האיסו' הילכך כל הית' שנגע בו צריך הדחה כאילו נגע בגוף האיסו' בעצמו עכ"ל:

הקשה הח' הש' כמה"ר משה חיון נר"ו מאי שנא דבכלי חרס גזרי' דלא נשתמש בהן אפילו בצונן שמא ישתמש בהן מצה בחמין ובכלי מתכות לא גזרי' דהא הגזר' עצמה דגזרי' בכלי חרס שייכא נמי בכלי מתכות ע"כ:

ונראה לע"ד לתרץ במה דקי"ל לא שביק אינש היתירא ואכיל איסור' וכיון שכן בכלי מתכו' שיש להם הכשר מסתמא אמרי' שאם יבא להשתמש בהן בחמי' יכשיר אות' ואח"כ ישתמש דכיון שיש בידו לתקן ולאכול בהית' לא שביק היתיר' ולאכול איסור' אבל בכלי חרס שאין להם תקנה בשום הכשר חיישינן שמא יבא להשתמש בהן בחמין דאין בידו לתקן והכי דייק לישנא דהר"ן שכתב כיון שאין לו תקנה אסור להשתמש בו אפי' צונן דחיישי' שאם ישהה אותן להשתמש בו צונן שיבא להשתמש ע"כ גם הרב המגיד שכתב אבל בשאר כלים כיון שאם נשתמש בהן חמין יש להם הכשר אף הוא משתמש בצונן בלא הכשר ע"כ משמ' ודאי דמחמת שאין לכלי חרס הכשר נגעו בגזר' זו ומה שתירץ הר"ן בתירוץ שני שכיון שהוא בולע הרבה וכו' הרי הוא כגוף האיסו' וצריך הדחה האי צריך הדחה צריכ' לי תלמודא דהיכן מצינו דהיתר שנגע בכלי איסור ביבש דצריך הדחה:

ואני בעניי נקיט תירוץ זה דהר"ן ולא מטעמי' אלא על דרך אחרת דכיון דכלי חרס בולע הרבה ואינו יוצא מידי דופנו חשיב כגוף החמץ שחרסו של כלי חשיב חמץ כדאמ' לענין קרית שמע ותפלה שצריך להרחי' מצואה אמרי' שגרף של רעי חשיב כצואה עצמה ולא מהני ליה רחיצה גם הכא דכיון דחשבין ליה כגוף החמץ א"כ כשמשתמש בו בפסח חשיב כאילו משתמש בגוף החמץ והרי זה נהנה בפסח מן החמץ וחמץ בפסח אסור בהנאה וכל דבר שאסור בהנאה כל מין הנאה אשר יהנה ממנו אסורה ונראה דמהאי טעמ' אמר רב קדרות בפסח ישברו:

סימן צה

שאלה מעשה בבית הריחים שטוחנים חטים לפסח נכשל הסוס בקופה מלאה חטים ונפלו החטים שבקופה לארץ על הזבל וקבצו החטים מעל הזבל וכברו אותם בכברה עד שלא נשאר בהם כלום מן הזבל מה אם יש לחוש שמא היה בזבל חטים ונתערבו באלו החטים

תשובה

נלע"ד שחטים אלו אין בהם חשש איסור דהרבה ספיקות יש בדבר חדא ספק אם היה בזבל חטים ונתערבו בחטים שנפלו ואת"ל שהיו בזבל חטים ונתערבו ספק אם הם חמץ וכל כי האי אפי' באיסורי דאורייי' מות' דהוי ספק ספיקא כל שכן הכא דלית כאן איסורא דאורייתא לא צריכינן לס"ס דמין במינו בטל מדאורייתא ברוב ואסור החמץ במשהו בפסח הוא מדרבנן וספק דרבנן לקולא ראיה לזה בסו' פ' כל שעה דף מ' ת"ר אין לותתין שעורי' בפסח ואם לתת נתבקעו אסורו' לא נתבקעו מותרות אמר רב חסדא אמר מר עוקבא לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן על פי הביב והן מתבקעות מאיליהן ושמואל אמר נתבקעו ממש עבד שמואל עובדא בדורא דבר חשו נתבקעו ממש ע"כ:

וכתב הרי"ף ז"ל ואנן כיון דלא איפסיק' בהא מלת' הלכת' בהידייא לא כמר עוקבא ולא כשמואל עבדינן עובדא לחומרא כמר עוקבא דהויא לה ספיקא דאורייתא וספיקא דאורייתא לחומרא והני מילי לענין מכלינהו להנהו שערי בעינייהו אבל אי משתכחי בהדי בשולא ולא נתבקעו כיון דאיסור תערובת חמץ במש' דרבנן היא לא אסרי' ליה לההוא בשולא דמשתכחי ביה תרי ותלת שערי אא"כ נתבקעו כשמואל משו' דהויא ליה ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ז"ל כיון דאיסור תערובת חמץ דרבנן הוא דאע"ג דעיקר איסו' מדאורייתא הוא כיון דשיעורא מדרבנן דהא מדאורייתא לא אס' במש' תלינן לקולא ע"כ וכן נמי לענין שאר איסורי' קי"ל נתערב מין במינו ונשפך בענין שאין יכולין לעמוד עליו לשער ואם נודע שהיה רובו הית' מות' כמבוא' בי"ד סי' צ"ח ס"ב והטעם דמין במ' מדאורייתא בטל ברוב ומדרבנן הוא דצריך ס' וכשנשפך דאין יכול לעמוד עליו לשערו אי אית ביה ס' דקאי בספק כיון שנודע שהיה רובו הית' דנפק ליה מאיסורא דאורייתא ונשאר הספק בשיעורא דרבנן אי אית ביה שיעור אי לא תלינן לקולא הוא הדין והוא הטעם בנדון זה דהכא לית כאן ודאי תערובת חמץ אלא ספק הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא

סימן צו

כתב הר"ן ז"ל בפ' יו"ט שחל דף רפ"ז מדפוס המאורו' ע"א וז"ל מניח אדם עירובי תבשילין מי"ט לחברו ומתנה כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהלכו' יו"ט דאנן השתא כיון דבקיאינן בקבועא דירחא לא מצינן לאתנויי ואין דבריו מחוורין דרבא דאמר לה מסתברא דלדידיה הוא דקאמר ואע"ג דבקי בקבועא דירחא כן בדין דכיון דהשת' לא עבדינן להו אלא משום דשלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם בידכם לית לן לאחמורי טפי מנייהו וכיון דאינהו מצו מתנו אנן נמי מתנינן וכבר השיג עליו הראב"ד ז"ל עכ"ל:
ואני בעניי תמיהה לי בדברי הראב"ד שדחה דברי הרמב"ם ז"ל מהא דגר' בפ"ב דביצה דף י"ז ע"א רב חייא בר אשי אמר רב מניח אדם עירובי תחומין מי"ט לחברו ומתנה אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מי"ט לחברו ומתנה ע"כ וקאמר הר"ן דמסתברא כי קאמר רבא להאי מלתא דלדידיה הוא דקאמר כלומר על זמנו קאמר לה וס"ל להר"ן ז"ל דבזמן רבא כבר פסק קידוש החדש ע"פ הראיה שהוא כזמן הזה דמקדשין על פי חשבון העיבור:
וקשה לי דהא בפ"ק דר"ה דף כ"א פשוט דגם בימי האמוראים היו מקדשין ע"פ הראיה דאמרינן התם דרבא רגיל דהוה יתיב בתענית' תרי יומי זימנא חדא אשתכח כוותיה רב נחמן יתיב בתענית' כולי' יומא דכיפורי לאורתא אתא ההוא גברא א"ל למחר יומא רבא במערבא א"ל מהיכא את א"ל מדמהריא א"ל דם תהא אחריתו קרי עליה קלים היו רודפינו ע"כ הרי ברור דבזמן רבא ורב נחמן היו מקדשין ע"פ הראיה וכיון שכן אין מדברי רבא קושיא להרמב"ם ז"ל זכותיה יסייען:

סימן צז

שאלה מהו להדיח בי"ט קרקע הבתים והחצרות המרוצפים באבנים שיש מי שהורה שמות' ונתן טעם לדבר שאע"ג שהעלה מרן בה' שבת סי' של"ז ס"ג אין סכין את הקרקע ואין מדיחין אותו אפי' מרוצף שזהו דוקא בשבת החמורה אבל בי"ט קל הוא ומותר לסוך ולהדיח קרקע המרוצף:
תשובה
דברי המורה הזה שהתיר להדיח קרקע המרוצף בי"ט אין לסמוך עליהם דאין בהם ממש דקי"ל אין בין שבת לי"ט אלא אוכל נפש בלבד וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט וכתב דאם אית' דבי"ט אסור להדיח קרקע המרוצף למה השמיטו מרן ולא העלהו על שלחנו הטהור בה' יו"ט מדהשמיטו ש"מ דליתיה בי"ט הא לאו מלתא היא דהא

איסורי שבת רבו מלמנות ולא העלה מרן מהם בהל' יו"ט אלא מעט והשתא דאתית להכי וא"כ בכל איסורי שבת מי נימא מאחר שלא העלה אותם בה' יו"ט מותרים הא ודאי לאו מלתא היא שהרמב"ם אמרה בהידיא בפ' כ"א מהלכות שבת וז"ל אין סכין את הקרקע ואפי' היה מרוצף באבנים ואין נופחין אותו ואין מדיחין אותו אפי' בי"ט כ"ש בשבת שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא להשוות גומות בזמן שהוא עושה כן במקום שאינו מרוצף עכ"ל וכתב הרב המגיד שהיא תוספתא הרי לך בהידיא דגם בי"ט אסור להדיח קרקע אפי' מרוצף באבנים והוא גזרה מרוצף אטו שאינו מרוצף כ"ש הכא דשייכא הגזרה במרוצף בעצמו דדרך כשמדיחין הקרקע במים מביאין כלי ובו מים ומביאין מטלית ושורין המטלית במים שבכלי ואח"כ סוחטין המים שבמטלית לתוך אותו כלי ולוקחין המטלית כשהיא לחה ומקנחין הקרקע משיירי המים באותה מטלית וכשתתמל' המטלית ממי הקינוח משימין אותה באותן מים שבכלי ומשפשפין המטל' במים היטב להסיר ממנה העפר שנדבק בה מחמת קינוח הקרקע וחוזרין ומקנחין בה הקרקע ועושין כן כמה פעמים עד שיתנגב הקרקע היטב. נמצא שהדחת קרקע הבתים והחצרות צריכה על כל פנים לשרייה ולסחיטה שהם מאבות מלאכות נמצינו למדין שהדחת קרקע החצרות והבתים שלנו יותר חמורה מהדחת קרקע הנז' בתלמוד:

וזהו דוקא כשמדיחו ע"י ישראל אבל אם מדיחו ע"י גוי נראה לע"ד דשרי כגון שהיה קרקע החצר והבית מלוכלך ובפרט בלילי ימים טובים שמתקבצים עבדי ה' לעסוק בתורה ומפני כך מתלכלך הקרקע שרי ליה להביא גוי וידיח הקרקע דוקא במים ולא ינגבנו במטלית שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו רבנן בשבות דשבות כמבואר בהרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' שבת ובטו' בהל' שבת סי' ש"ז

אבל לא ינגב הגוי הקרקע במטלית משום דהוי מלאכה גמורה ולא הותר לישראל לעשות לו הגוי מלאכה בשבת או בי"ט דהוי שבות גמור והעובר על שבות מכין אותו מכת מרדות כמבואר בהרמב"ם בפ"ו מהלכות שבת

סימן צח

שאלה שליח צבור שטעה בחזרת תפלת שחרית ביום שבת של חול המועד וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים אם צריך לחזור:

תשובה

מסתברא דאין צריך לחזור וטעמא דמכי אמר מקדש השבת הרי סיים הברכה ומה שהוסיף ואמר וישראל והזמנים הוא תוספת בעלמא והרי זה כמו שסח אחר גמר הברכה

בדברים שאע"ג שפסק בתפלתו מ"מ כבר יצא ידי חובת הברכה וההפסק שפסק אין מזקיקו לחזור ומצאתי לדברי ראיה מדברי הרשב"א בחידושיו בפ"ק דברכות דף י"א ע"א על סוגיי' דהיכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וכתב ז"ל ונראין דברי רש"י ז"ל שאילו אמר בורא פ"ה שהכל נהיה בדברו מאי קמ"ל בתר פתיח' אזלינן או בתר חתימ' אזלינן וכיון דמטבע קצר הוא כיון שאמר בורא פה"ג כבר סיים כל הברכה ומה שאמר לבסוף שהכל נהיה בדברו תוספת הוא לאחר הברכה ומה מעלה לברכה ומה מוריד והיאך קורא אותה חתימה ע"כ ומעין זה כתב שם בע"ג על גירסת הגאוני' עיין עליו הילכך נקטינן בנדון דשאלה אין צריך לחזור:

סימן צט

שאלה טעה בי"ט שחל בשבת בתפלת שחרית וחתם מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת מהו לחזור:

תשובה

תנן בפ"ק דברכות מקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ופרש"י לחתום בברוך ובפ"ב דביצה דף י"ז ע"א ת"ר י"ט שחל להיות בשבת בש"א מתפלל ח' של שבת בפני עצמה ושל י"ט בפני עצמה ובה"א מתפלל ז' מתחיל בשל שבת ומסיים בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע רבי אומר אף חותם בה מקדש השבת וישראל והזמנים תני תנא קמיה דרבינא מקדש ישראל והשבת והזמנים אמר ליה אטו שבת ישראל מקדש ליה והא שבת מקדשא וקיימא אלא אימ' מקדש השבת וישראל והזמנים אמר רב יוסף הלכה כרבי וכדתריץ רבינא ואיתא נמי בפ' שלשה שאכלו דף מ"ט אמרי' בגמ' דבי"ט שחל בשבת חתים מקדש השבת וישראל והזמנים הרי למדנו דבי"ט שחל בשבת צריך לחתום מקדש השבת וישראל והזמנים ואין לומר דהיינו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד כשחתם מקדש ישראל והזמנים יצא דבהידיא תנן מקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ומשמע. ודאי דלעכובא קאמר. עוד דבסוף פ"ק דברכות על מה שכתבו התוס' בשם ר"י דבזכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים שמוסיפ' בעשרת ימי תשובה אם לא אמר מחזירין אותו כתב הרא"ש ז"ל וז"ל ותמהני למה מחזירין אותו מאחר שאינו מוזכר בגמ' דבהמלך הקדוש ובהמלך המשפט איכא פלוגת' ופסיק בגמ' דלא יצא אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנ' הגאונים היא לאומרו מנא לן דמחזי' אותו אין זה נקרא משנה מטבע ברכו' מאחר שלא הוזכר בגמ' עכ"ל משמע פשוט דדבר שהוזכר בגמרא המשנה מטבעו הרי זה משנה מטבע ברכות וחוזר:

וכתב הרמב"ם ז"ל בפ"א מהל' ברכו' ז"ל ונוסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום ואין ראוי לשנותם ולא להוסיף על א' מהם ולא לגרוע ממנה וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה ע"כ ובפ"ב מה' תפלה כתב בשבתות ובימים טובים מתפלל שבע ברכות בכל תפלה ותפלה וכו' בשבתות חותמין בברכה אמצעית מקדש השבת וברגלים חותם בה מקדש ישראל והזמנים ואם היה שבת וי"ט חותמין בה מקדש השבת וישראל והזמנים ובראש השנה חותמין בה וכו' ע"כ:

הרי למדנו דנוסח כל הברכות עזרא וב"ד תקנום ואין לשנות ולא להוסיף ולא לגרוע על א' מכל הברכות וזה שלא הזכיר שבת בחתימה הרי גרע מנוסח הברכה ולא עוד אלא גרע עיקר הברכה של שבת והוי לא בירך כלל כדאמ' כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה כ"ש הכא דהא ברכה אין בה הזכרת שם כלל אלא בחתימה והשתא דלא אמר מקדש השבת הרי לא ביאר כלל ומה שאמר באתה בחרתנו וביעלה ויבא את יום המנוח הזה הוא הזכרה בעלמא ואינו עולה במקום ברכה:

אבל אם אמר מקדש ישראל והזמנים ובתוך כדי דבור נזכר וחזר ואמר מקדש השבת וישראל והזמנים יצא וזה נלמד ממה שכתב מרן בא"ח סי' תפ"ז ז"ל וכתבו התוספ' בפ"ק דברכות שאם טעה ואמר מקד' השבת וחזר בתוך כדי דבור יצא אחרי שהוא יודע שהוא י"ט עכ"ל והוא הדין והוא הטעם כאן ועיין טור וש"ע סימן ר"ט:

ת"ו

ש"ל

ב"ע